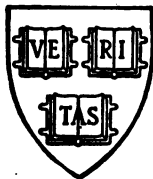
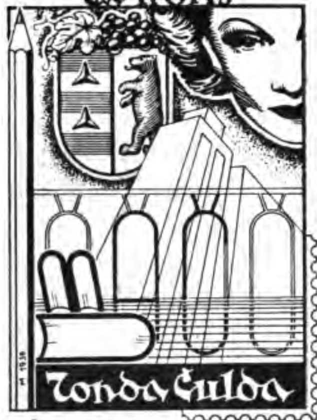
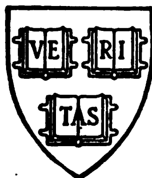

ex libris
Tonda Čulda

VE RI
TAS

ex libris
Tonda Gulda

VE RI TAS

VÁCSLAVA-BENEŠE-TŘEBÍZSKÉHO

SPISY SEBRANÉ.

SPOŘÁDAL

JOSEF BRAUN.

DÍL PATNÁCTÝ.

Z RŮZNÝCH DOB.

POŘADÍ DEVÁTÉ.

TŘETÍ VYDÁNÍ.

V PRAZE.

NAKLADATEL F. TOPIČ KNIHKUPEC.

1904.

Z RŮZNÝCH DOB.

HISTORICKÉ POVÍDKY

OD

VÁCSLAVA BENEŠE-TŘEBÍZSKÉHO.

POŘADÍ DEVÁTÉ.

TŘETÍ VYDÁNÍ.

V PRAZE.

NAKLADATEL F. TOPIČ KNIHKUPEC

1904.

Tiskem »Unie« v Praze.

Bludné duše.

(Psáno: 1880.)

Své drahé matičce

posvěcuje

tuto knihu

spisovatel.

si tři hodiny od Slaného kvine se celým západním obzorem obloukovitý pruh černých lesů. K nám do kraje dívají se věčně věkův s hlavami zasmušilými, jako by na ně boží slunce ani nezasvitlo. Když v jaře kolkol všude usměvavá zeleň, jsou čela jejich tmavá jako noc; když v létě kolkol všude samé zlato, jsou vrcholky jejich jako pochmurný mrak, kterýž v sobě nese pohromu; když v jeseni lítá po holých stráních „posvícení“, zamračenců se ani nedotkne; a když v zimě všude všecko bílo a když se ta bělota leskne jako nevěstiny atlasové šaty, hledí na nás lesy ještě zamračeněji, jako by byly plny hněvu a zášti až do kořenův.

A táhnou se daleko; musíš jimi kolik hodin cesty.

A mezi těmi lesy dřímají v údolinách tiché dědinky ještě tak na vlas, jako bývaly za dnů, kdy národ náš krok za krokem musil projíti všecky „štace“ cesty křížové, jsou namnoze dřevěné, střechy doškové a na těch doškách zelená se mechu jasnějšího, než na kořenech starých drv v blizounkých lesích.

Těmto vesnicím říkají Podlesí a vesničanům Podlešáci. Tato přezdívka činívá sice zlou krev; ale mně to snad odpustí, protože je při tom pochválím. Jsou dobří, jsou nezkaženi; větry, kteréž k nám přilétají z ciziny, o střechy jejich ani nezavadí. Po dědinách v Podlesí slyší jen hukot vichrův a přece zacelují ve dřevěných stěnách každou sku-

linu, aby ani jediný dech těch jedovatých větrů nepronikl do jejich chaloupek.

Vy milé, vy prosté české dědinky! Kdo pak by vás neměl rád a kdo pak by o tom lidu pod vašimi krovy rád nevypravoval a neslýchal?

Vy Podlešáci! Nestyďte se za ty své lesy; jen přilněte k těm statkům svým, k těm milým chaloupkám s větší ještě láskou a starý ráz své české povahy si zachovejte, aby jej dědili vašich vnuků vnukové! Buďte na to hrdi, že vám tak říkají, a jen zůstaňte „Podlešáky“ na všecky příští dni!

ODDÍL PRVNÍ.

I.

ž nepřijde!“ prohodil za jednoho podzimního večera Jiřický sedlák Květ. Seděl zamyšlen u stolu ve staré jizbě, na jejíž strop poráželi trámy asi v těch letech, když odcházel z Čech poslední Švejda.

Hodiny, jež visely u samých dveří ve tmavomodrém pouzdru, ukazovaly devátou. A v devět hodin bývá za listopadových večerů po venkově, jako na ulicích velkých měst o druhé s půlnoci. Vesničky podobají se zevnějškem vymřelým dědinám a rozsáhlé statky v nich omšeným hrobkám, ve kterých nebožtíci již sta let dřímají. Za to se však život tím roztomileji jevívá ve světnicích s dřevěnými, očazenými stropy, při plamenech u veselém praskotu skotačících na krbu, při hezounké písni na mladých rtech, či při dlouhé pohádce, kteráž stačila někdy i na ra večery.

Sedlák Květ byl muž šedesátník: vysoký, s hlavou přímenou, s čelem bez jediné brázdy a s tváří snědou, kteréž však radlice desítky šesté zanechala již patrné

stopy. Ale vrásky snědou tvář rychtáře Květa nečinily nepříjemnou; slušely jí a výraz obličeje stal se vážnějším, tak v pravém slova smyslu usedlým. Rysy ve snědé tváři jeho měnívaly se zřídka; do duše si rychtář Květ všetečným a slídivým zrakům dívati nedal. Ale k čemu vám už nyní věrný o něm podávat obraz! Však se s ním seznámíte a poznáte ho s dostatek.

Sedlák Květ vstal se židlice, na kteréž seděl s rukama překříženýma přes prsa, přikročil k polici, vztáhl ruku a v ruce octla se kniha; potom se obrátil ku mladinké dívce, jež seděla nejblíže u dosti prostorného krbu, na němž na železné třínožce jasným plápolem hořela louč.

„Pamatuješ si, Světluško, kde jsi přestala?"

Hlas sedláka Květa zněl jako veliký zvon ve farním kostele, ale musím ještě přidati, když zvoní o božím hodě na velkou. Rysy ve snědé, vážné a usedlé tváři sebou pohnuly, rty se usmály, ale zlehounka, tak jako by ten úsměv o obličej byl jen v letu zavadil. Dívka vzala do ruky knihu a mlčky otevřevši, začala čísti. Uměla výborně. V kapitole, kterouž rozevřela, byly vypsány zlé časy za Oty Braniborského v Čechách, kdy tři nejhorší hosti, jakýchž tato naše země zná bez počtu: hlad, mor a vojna, zašly si do Čech a zasedly k plným stolům, protože království české bylo tehdáž osiřelé, veliký Otakar ležel v daleké, cizí Vídni ubit, a mladinkého Václava vedli poručníci od hradu ke hradu, až ho vyvlekli za hranice....

Na knize scházelo několik předních listů; dle všeho byla to stará česká kronika. Sedlák Květ měl takových knih několik, a to tehdy už něco znamenalo. Měli bibli, měli kancionál, měli cestu Krištofa Haranta z Polžic do svaté země, a nescházely jim ani Trojanské letopisy. U některých z těch knih byly na jednotlivých listech celé řádky začerněny, zaškrtány, že nejbystřejší oko nedovedlo

vyčísti, co tam původně stálo. Květův otec je před lety musil odnésti na faru. Kde kdo byl v podezření, že má knihy, musil s nimi na faru se všemi. Někde chodili po vsi rychtář s konšely, všecko všude přehledali, a na faru to musil donésti obecní slouha. Ve Lstiboři prý jich přinesl několik nůší, až se pod nimi prohýbal, a lidé se mu potom smáli, že se s těmi knihami „namohl"; chodil také od těch dob přihrbený. Na farách ty knihy prohlíželi, a které byly nakažené, musili se majetníci s nimi chtěj nechtěj rozloučiti; a ještě byly dlouhé výslechy: kde je vzali, od koho a zdali jich nepůjčovali? Knihy, které nalezly před očima posuzovatelů milosť, vráceny nazpět, ale bedlivě poopraveny a pečlivě začerněny....

Světluška četla o bědách, které přišly na českou zemi za Braniborcův. Ale dnes se jí zvonkovitý, stříbrný hlásek chvěl, někdy se také na chvilenku odmlčela, jako by jí na tu historii nestačoval dech, jako by oči její dnes na ty veliké švábské písmeny dobře neviděly. Ve světnici bylo ticho, jako by se byl v té chvíli čas, kterýž letí přes lesy a přes střechy bleskotnou rychlostí, zastavil; jenom klapání hodin u dveří svědčilo, že čas letí dál a dál a že nikdy nestojí. Sedlák seděl opodál s očima upřenýma na čtenářku, panímáma si leckdy utřela oči zástěrou a chasa ani nedýchala. Čtenářka již byla tam, jak vyrvali matce sirotečka, jak ho odváželi za hranice někam do Žitavy, jak tam měl nouzi, jak trpěl hlad a měl šaty jako dítě žebrácké.

Světluška četla tak klidně a tak hezounce, že nebylo divu, když panímámě na odkvetlé tváře, v nichž zrcadlila se vtělená dobrota, vyhrkly slzy, a když se těmi slzami eskly, jako když na uvadlou trávu spadne jarní déšť.

„Bože můj jediný — a přece to bylo dítě královské!" ovzdychla si, nemohouc již utlumiti vnitřní rozechvěnosť.

Potom přišly zprávy o velikém hladu, a chase vstávaly vlasy na hlavě; po hladu o velikém moru, a chase hlavy se točily. Sedlák Květ se přestal dívat své dceři v tvář a sivé oči jeho zahleděly se do plamenů; zdálo se, jako by v nich něco svítilo — hněv či také slza? Nevím, protože náhle hlavu odvrátil a podíval se na hodiny, na kterýchž ručička stála již u desáté. V jizbě bylo dosud ticho, že bylo slyšeti každé prudší oddechnutí.

Potom prý se jednou ten královský siroteček vracel, byl slabounký, vyzáblý, tváře měl zbělené, oko mdlé, jako by uhasínalo, hlavu nakloněnou.... Tak přicházel do svého dědictví a čím dále přicházel, hrnul se k němu lid se všech stran, a nebylo konce jásotu. A mnohý ten Čech hladem zmořený, od cizincův odraný, posledním chropotem vítal toho mladého krále, toho českého dědice, a potom umíral. Lid, kterémuž oni tři hosté neublížili, těšil se z té duše na lepší časy, protože prý je věstila duha jasná, krásy neobyčejné, kteráž rozklenula se nade Prahou, sáhajíc ode zdí městských na půlnoční straně až na druhý břeh Vltavy, a za duhou hvězda skvělá, kteráž objevila se vedle rohu samého měsíce....

Světluška dočetla kapitolu.

„Už dost, holka!“ pravil otec, když se dcera tázavě na něj podívala. Vzal jí knihu z ruky, ale dnes kroniku neuschoval na polici. Nechal ji ležeti na stole. Ve světnici bylo ještě ticho. Všem lpěly na mysli hrozné noviny, jak někdy bývalo v Čechách zle. Hodiny, staré dřevěnky, odbíjely desátou. Chasa s obvyklým „dej vám Pánbůh dobrou noc!“ vytratila se za nedlouho. V jizbě zůstali pouze sedlák s panímámou a dcera čtenářka.

Plameny na krbu oslňovaly právě plným jasem tvář dívčinu. Řekl-li bych, že tento dívčí obličej byl půvabný nad pomyšlení, bylo by to až příliš obyčejné. Napsal-li bych, že tahle mladá, svěží tvář byla sličná, pověděl bych

zase málo. Byla poněkud přibledlá, ale jen lehounce, jako by jarní slunce bylo na ni vtisklo svůj polibek, když ji bylo uvidělo po prvé. Na každém líčku nasázeno po poupěti, když se začíná rozvíjeti a když jeho červeň bývá tak jemninká, jako by to byl saminký pel. A když se rtíky pohnuly k úsměvu, na každé tváři pojevilo se po dolíčku. Takovýchhle popisů četli jste již dozajista mnoho; bývají tak v jádru stejné a zběhlý čtenář podobné řádky často okem pouze přeletí. Ale kdybych měl tuto ustati, dopustil bych se hříchu na paměti dcery Květovy.

Sám Pánbůh ví, co v těch očích jejích spočívalo, když se rozevřely a když se tak na jednoho podívaly. Byly hluboké, jako studánky s křišťálovou vodou v zakletých zámcích, do nichž zahleděl-li se kdy zbloudilec všetečně, zůstal jako přikován a musil do nich věčně hleděti. A sám Pánbůh také ví, jaký to byl divný výraz v těch přibledlých tvářích už od dětinství nejútlejšího, že prý se člověku pohledem na ten první mládí květ oko rozjasnilo a že po každé se čelo, byť i seděly na něm sebe černější chmury, čistým nebem zaskvívalo. A lidé přece říkají, to že se stává jen tenkráte, když se oko smrtelníkovo zahledí v obličej andělský a když na čelo pozemšťana zavane dech zjevů z říší záhvězdných. Tehdáž v těch smutných Čechách andělé býti ani nemohli. Tenkrát na tu ubohou českou zemi prý i v samém nebi zapomněli, řekl kdys jeden muž. Ale já pravím, že mezi těmi našimi předky musili býti andělé, musili mezi nimi žíti, musili je chrániti a těšiti.

Kdo pak by byl dovedl jinak setříti se zbrázděných čel krvavý pot, než ruka andělská? Kdo pak byl by dovedl starých svráskovatělých tváří zažehnati zármutek, než ka andělská? Kdo pak by dovedl ta srdce, jež bušívala prudkým tlukotem, umírniti, než ruka andělská? Kdo by byl vštěpoval doufání těm našim předkům, těm

starým českým robotníkům, té zotročené, ubohé české krvi, nežli rty andělské? Kdo pak by byl dovedl učiti trpělivosti ten lid, kterémuž sehnuli hlavu až do prachu a jehož bedra svými hříchy obtížili, nežli rty andělské? Jděte a ptejte se, zdali pravdu dím.

Sedlák Květ by vám pověděl, že tohle všecko dítě jeho umělo; on by vám však ještě více byl pověděl. Žel, že už na něm dávno uvadla tráva a že dnes o hrobě jeho již ani nevědí.

Podívejte se na tu holku, sedí ještě u krbu, ruce má složené v klíně a tmavěmodré oči upřené v plaménky; hnědý, hebounký vlas sčesaný v týl vine se jí jemnými proudy po šíji. Zahleďte se do té divné mladé tváře a uvidíte, že se vám z toho statku chtíti nebude a že zapomenete na všecko....

Ve světnici ještě ticho, hodiny vedou dále svou; sedlák za stolem, panímáma u kamen a nade střechou statku jejich, nade zdejší dědinou a okolními lesy letí čas — a co nese? Dobrého málo, nového mnoho a zlého ještě víc

Sedlák náhle vstal, pokročil k oknu a poslouchal. Někdo se do statku dobýval. Psi zaštěkali už podruhé, ale jaksi radostně, a starý sultánek vyskakoval až do půli vrat a div, že nepovalil sedláka k zemi, když vyšel otevřít. Příchozí byl asi dobrý známý; a podle slov, která jsme zaslechli ve světnici u Květů, bezpochyby ho dnes očekávali.

„Tak pozdě, brachu? Už odbyla desátá."

„Zdrželi mne; už jsem myslil, že nepřijdu."

„Jen když přicházíš. Neseš?"

„Nesu."

Ruka tiskla ruku vřele a opravdově. Sultánek opět poskakoval, znova vyštěkoval, až slepice v kurníku hlavy

zdvihaly, zdali není den, a kohout zakokrhal, zdali již nejsou na východě červánky; ale jen jako ze spaní — v půli se zamlčel, protože všude byla ještě černá tma.

Příchozí vešel do jizby se starodávným křesťanským pozdravením, přidav ještě: „Požehnej Pánbůh," selce podal ruku, přistoupil k dívce u krbu, pohladil ji po čele i po vlasech a usedl za stolem. Byl to muž s nesmírně vyzáblou tváří a šedivým dlouhým vlasem. Ruce jeho byly pouhá kosť a pouhá kůže. Oděn byl v šerkovou halenu, spodky měl uzounké, zvířetinky, a nohy jeho vězely v sešlých střevících, na nichž se mu leskly mosazné sponky. Čepici, černavou pangrotku s bílým beránkem, položil na stůl. Selka mu podala chléb a sýr.

Světluška už se nemohla dívati tak pokojně do plaménků na krbu. Když zavane nad studánkou ostrý vítr, byť i luční tráva klenula se nad ní v loubí, hladina její se přece rozvlní a rozčeří. A když vysoký muž s nesmírně vyzáblou tváří překročil práh světnice, přinesl s sebou také zvenčí ostrý vítr. Ve tmavomodrých očích dívčiných pojevila se plachosť, jako když mladistvá srnka u lesního potoku větří zdálí neštěstí. A když se příchozí dotkl jejího čela a když ta suchá ruka, pouhá kosť a kůže, projela hedbávnými vlásky jejími, zachvěla se, jako by po ní sáhala Morana. Měl ruku tak příliš studenou, ještě studenější než bývají větve, když jsou obaleny omrzlinou.

Pozdní host zakrojil do pecnu chleba hezky hluboko. Měl hlad.

„Přilož!" řekl sedlák dceři, když noclehář dojídal, a dívka vybrala na ošitce nejmastnější louč, urovnala ji na třínožce a za chvilinku bylo viděti jasně až ke stolu — pozdnímu návštěvníku přímo do tváře.

Napsal-li jsem prve, že byla nesmírně vyschlá, nepověděl jsem ještě všecko. Vypadala jako zkamenělá, jako

by vrásky před očima, kolem rtův a na čele byly nepohnutelny; vypadala tak, jako by patřila nebožtíku, kterého vytáhli v lomech z vápenitých vrstev. Oči jeho pod bílým, hustým řasovím byly přimhouřeny, jako by nemohly snésti světla a jako by podřimovaly.

Náhle rozepjal halenu a vytasil se z levého podpaží s jakýmsi vakem, staženým pečlivě řeménky. Položil jej na stůl, opatrně rozvázal a vyňal nějaké knihy.

„Tu máš, ty čtenářko," zahovořil, vstal od stolu a podal první z knížek Světlušce. Byla to osmerka na hrubém, šedavém papíru. Dívka se podívala na knihu a hluboké tmavomodré oči se jí zaleskly, jako když v pohádkách hledá sestra stopu bratrovu a když ji nalézá. Nápis na knížce zněl: „Zdeněk ze Zásmuk". Pozdní host vytáhl druhou knížku a zas ji podal dívce; tahle se jmenovala: „Hrabě Rožmberk". Světlušce se rtíky usmály; starý muž s nesmírně vyzáblou tváří si toho úsměvu všiml. Vrásky v obličeji se mu pohnuly poprvé, zdálo se, že také k úsměvu; ale neuměly to. Už smíchu asi dávno odvykly, a pod bílým, hustým řasovím otevřelo se dvé jasných očí, jako by chtěly ten úsměv milounký kolem rtů dívčiných zachytiti, jako by se jím chtěly potěšiti, než přeletí. Či jsem neřekl, že úsměv na lících téhle dcery rychtářovy působil jako jarní slunce na ledy? Ne — zapomněl jsem to prve.

Noclehář sáhl ještě jednou do uzlíku a vytáhl knížku „Mnislav a Světivína". Podal ji opět mladinké dívce. Světluška dotkla se pravicí jeho ruky; ale rychle utrhla, protože byla ještě studenější, a knížka padla na zem. Starý muž se jí podíval zase do tváře, oči se mu opět rozevřely; ale zdálo se, že bylo v nich náhle kalno, a okamžitě je přimhouřil.

Měl ještě jednu knížku; tuhle vzal od něho rychtář.

„To bude čtení na zimu!" sepjala ruce selka.

„Bez toho ty naše skoro všecky umíme napaměť,“ přidal sedlák.

A Světluška brala ty knížky jednu za druhou jako drahocenný poklad, z rubu na líc je převracela a kolem rtů kmital se jí zase ten divný, milounký úsměv. Starému muži se opět pod bílým řasovím oči rozevíraly, jako by jej chtěly zachytiti, a vrásky na zažloutlé, vyschlé tváři se hýbaly, jako by ta zledovatělosť obličeje jeho „pouštěla“, roztávala, jako by se ta zkamenělina v něm ztrácela.

Sedlák prohlížel si knížku také tak bedlivě, jako dnes obracejí v rukou desítky, nejsou-li padělány, a potom ji uložil do poličky v almaře, jako dnes ukládají spořitelní knížky.

„Ještě jich tu mám několik, dvě mi do Srbče zbudou, jedna do Bdína, jedna do Milého,“ zahovořil muž stahuje opět váček opatrně řeménky.

„Jak věru, kdyby tebe nebylo, ani by k nám do našich lesů kniha nezabloudila,“ řekl s důrazem sedlák.

„Už bez toho po mně pasou; větří podloudnictví.“ Starý muž chtěl se usmáti; ale šlo mu to ještě hůře než před chvílí. — „Jen tak z ničehož proti mně nechtějí; bojí se mne.“

Nyní se pozdní host usmál, ale tak, jako když suchými, opadalými větvemi stromů zachřestí prudký vítr.

Dívka u krbu se zachvěla a tak mimoděk ohlédla se ke stolu, kde seděl noclehář, jehož se bojí úřadové.

Tenkrát taková myšlénka, že by se úřadové mohli báti, nikoho ani nenapadla; tenkráte se nebál ani mušketýr, ani dráb nikoho.

Tohoto muže znala mnoho let, skoro tak dlouho, co je na světě a co má v hlavě paměť; ale takhle ho ještě neviděla. Bílé, husté řasoví vystoupilo mu výše do čela, oči jeho se rozšířily a svítilo v nich jako na nebi

za bouřky; vrásky ve tvářích se rozevíraly šířeji a svaly kolem rtů se utvářily, že sedlák Květ svým vlastním zrakům nevěřil.

„Já řku, ty starý brachu, oni mne budou chytat — uvidíš. Už dnes vyslali za mnou špehýře. Plížili se po mé stopě jako psi, když čenichají vysokou. Slyšíš, ty sedláče? A proto jsem se tak do noci opozdil. Ale nechť si se mnou jen začnou!“

Starý, vysoký muž s nesmírně vyzáblou tváří vstal, suchou, kostnatou ruku položil si na prsa a zavolal, že čtenářce kniha z ruky do klína vypadla: „A uvidí, že se jich Refunda báti nebude!“

„Už je čas, holka! Podívej se, táhne k jedenácté,“ zahovořil sedlák přerušiv na chvilku ticho, které bylo na okamžik jizbou zavládlo. Selka u kamen podřimovala.

„Pro pána, jedenáct! Ba že čas! Světluško, už toho nech!“ pravila protírajíc si oči, a dceruška poslechla. Šla uložit knihy do almary; ale loučila se s nimi dnes nerada. Byla by nad nimi vydržela nakloněna celou noc. Nocležník zůstal se sedlákem ještě hodnou chvíli ve světnici. Dřevěné hodiny na stěně u dveří odhrkovaly chraptivým hlasem dvanáctou, a ve statku u Květů ještě prokmitalo světlo do černé tmy, která se rozložila nad dědinou.

Větry nad starou doškovou střechou letěly tiše, lesy už dávno dřímaly a jen tak někdy, když větry zahvízdaly skotačivou, probudily se na chvilku a zahučely; ale za několik okamžiků si povídaly ze spaní své starodávné, věčně věkův stejné noviny.

Ponocný Adamec odtroubil již jednu, a u Květů ještě svítili.

„Snad nestůňou — nedej Pánbůh, aby takhle Světluška! Arciť — dobří lidé musejí těch křížkův obyčejně nejvíce nésti.“

Adamec se zamlčel, vyleštěnou plechovou troubu zavěsil na rameno, opřel se o hůl, která se trochu podobala halapartně, obešel třikrát kolem do kola ves a zašel si do své chaloupky. Stála na rohu ve vsi. Ale v jizbě si nesedl, postavil se k oknu a zahleděl ku Květovic statku, kde dosavade skulinou v okenici kmitalo se světlo, jako by tam odněkud byla zaletěla bludička.

„Já říkával, ta holka že nevyroste a vyroste-li, že jí místo růží na tvářích pokvetou slzičky. Opatruj vás ruka boží, vy lidé dobří!"

Adamec sedl si potom na židlici, ale tvář maje pořád upřenou do vsi v tu stranu, kde ležel statek Květovic.

Nestonali tam. — Světluška byla zdráva jako rybka. Už dávno ve své komůrce dřímala, a zdálo se jí, že čte ze staré knížky pověsť, jak v jedné zemi měl král jedinou dceru, tak hezounkou, že si k vůli ní zajížděli princové ze všech konců světa na jejich dvůr. Ale najednou, když rozkvetla nejplněji, začala vadnouti, usychati. Říkali, že ji někdo na smrť uhranul; od takového uhranutí potom nebývá pomoci. Nad vodou mohou se říkati nejdivotvornější slova, katí oko může býti nejuměleji zauzleno, ubožák musí umříti. Král hledal pomoci po celém světě, a dcera den ode dne se ztrácela, s tváří jí opadával lupének za lupénkem, až přišel jednou štíhlý, mladý, neznámý muž, s přibledlou tváří a v černém šatě. Bylo tenkrát léto a v zahradách dokvétaly poslední růže. Štíhlý, mladý muž s přibledlou tváří a v černém šatě šel ku králi, že dceru jeho uzdraví. Král mu ji slíbil a s ní ne půl, ale celé království. Cizinec šel do zahrady, kde miláček králův sedával nejraději; na vyschlé trávě bělely se vybledlé lupénky uvadlých a opadalých růží. Mladý muž sbíral jeden za druhým a potom je pouštěl do větru ke čtyřem úhlům světa. Lupénky se rozlétaly, a cizinec volal za nimi:

„Uvadlé listí, odlítej, odlítej — na lících svěží rozkvítej, rozkvítej!“ A divný muž chodil do zahrady královské po tři dni vždy před slunce východem a po západě. A pořád, kde jaká růže, kde jaký lupének po zemi, rozhazoval je ke čtyřem stranám světa a při tom si zpíval, že celý zámek poslouchal a ani nedýchal: „Uvadlé listí, odlítej, odlítej — na lících svěží rozkvítej, rozkvítej!“ I uplynuly tři dni, v zahradě královské nebyl na zemi ani jediný uvadlý lupének, ale za to plno lístečků zruměněných nejjemnější červení na lících dcery královské....

A Adamec se domníval, že Světluška stůně; ve hlavě vězela mu zase předtucha, že nevyroste, že jí místo růží na lících pokvetou slzičky. Divné tušení, ty stará hlavo! Hodiny zahrkly: dvě. Adamec se zdvihl, vzal troubu do levice, hůl do pravice a šel ponocovat. Ale troubil nějak tiše, jako by mu nestačoval dech. Když však jindy Adamec ponocoval, třásla prý se okna, a lidé leckdy v polodřímotách myslili, že troubí k poslednímu soudu andělé.

Před Květovic statkem se zastavil; ale otvor hlásnice ke rtům nepřiložil. A tady tak činíval vždycky. Prsa nadmul po každé jak mohl nejvíce a zafoukl do trouby jak jen mohl nejprudčeji. Rychtář Květ to míval rád, a Adamec si na jeho přízni zakládal, protože měli oba tak stejně tvrdé, nepovolné hlavy.

Skulinami okenice světlo se již nekmitalo. Ponocný šel kolem skoro po špičkách, aby, stůně-li kdo a jestli si zdřímli, jich nezbudil.

II.

es Jiřice ležela v tichounké, rozkošné úžlabině. Kolem dědiny rozkládala se pole, za nimiž širokým, podlouhlým kruhem vystupovaly tmavé lesy, jako chmurná hradba. Nivy prorývaly tu a tam louky a lučinami probíhal potok, který by stačil na dvě složení. Po březích mládly olšiny a stárly mdle zelené vrby.

V létě tu bývalo jako v ráji a v máji jako v nebi.

Ve vrboví už od mnoha a mnoha let ukrývalo se pět hnízd, věděl o nich každý; ale zůstaly netknuty. Ani Jedličkův Franta — a ten přece nenechal na pokoji ani jediného hnízda — neodvážil se na ně sáhnouti. Uschoval se vždycky pozdáli a osmělil se pouze dívati na šedomodrá vajíčka. V těch hnízdech bylo deset slavíčků, pět samic, a pět samečků .

Po svatém Jiří oživly staré vrbiny, zachvívaly se štíhlé olšiny a voda v potoku proudila tichounce, protože rozepěli se slavíci. A měli jste je slyšeti, když tak slunce zapadlo a z lesů vystupovalo šero a nad lučinami vycházel měsíc. Spustili jeden za druhým. Ve vsi chasa na zápraží umlkla, starým dýmky vyhasínaly, mládež pouštěla se blíže, ale jen po prstech, aby to těm zpěváčkům nekazila, a leckteré dívce zachtělo se do takovéhle písně, do takovéhle noty. Ale zamlčela se a poslouchala bystřeji, aby si tu divnou melodii zapamatovala.

Slavíci zpívali někdy smutně, jako by to byla píseň pohřební. Lidem ve vsi bylo do pláče, mladým dívkám se oči kalily a staří vrtívali hlavami. A když také tak jednou zpívali do pláče, Jedličkův Franta odvážil se až k samým hnízdům, vylezl na vrbu, jestřabí oči jeho uviděly samičku s křídloma roztaženýma a s hlavinkou dolů obrácenou — a

bylo mu jí líto. Jedlička přece nikdy ničeho nelitoval. Potom slezl s tajeným dechem, přiblížil se ke hnízdu a vzal samičku do rukou. Kolem šli ze statku na luka, Franta se pustil za nimi, měl v očích slzy, v obou rukou něco držel jako poklad, zastoupil hezounké dívčince cestu, podíval se na ni těma zavlhlýma očima a řekl: „Umřela slavíčkovi samička, pochovej ji, Světluško!“ A dívka ji pochovala na břehu potoka ve vrbí. Ten večer slavíci zase zpívali; sletělo se jich na olši devět a začali z devíti hrdélek najednou. A co zdejší vesnice jmenuje se Jiřicemi, neslyšeli v ní dojista takového zpěvu. Slavíci zpívali nade hrobem družky samičky. Světlušce, tenkrát ještě školačce, bylo ve mladé hlavince trudno a v dětinském srdci tak úzko, že zašla do světnice, aby neslyšela ten divný pohřební zpěv slavičí....

Trochu jsem odbočil, ale tohle patřilo ke zdejší dědině, jako omšené střechy ke zdejším statkům, jako vrby a olšiny ku zdejšímu potoku a jako tmavé lesy ku zdejšímu lidu.

Ve vsi bylo deset statků, jeden vedle druhého, táhly se do půlkruhu a druhým půlkruhem bělely se chalupy a chaloupky.

Statky vypadaly na vlas stejně, jako by byly všechny rodní bratří. Každému díval se do oken strom, tu hrušeň, tam štěp, tu zase lípa vysoká, košatá, a před jedním byla ještě zahrádka pod okny, u kteréž tmavě natřené plaňky tvořily ohradu. Tenhle statek patřil sedláku Květovi. Byl mezi všemi nejrozsáhlejší a měl nejvíce polí a nejvíce luk. Květ byl zároveň rychtářem. Ze zdejších bývalých usedlíků zbyl tu po švédských vojnách rod jeho jediný. Předkové Květovi ukrývali se v lesích, a když přišel pokoj, vrátili se zase do statku. Do ostatních prý musili honiti; o hospodářství nestál žádný, poněvadž na každém statku byl tenkrát přivázán ošklivý netvor, kterémuž říkali robota.

Jiřičtí přistěhovalci byli samí Češi, jinam honili od hranic Němce. (Odtud tak mnoho německých jmen po českém venkově.)

V Jiřicích o světě takořka ani nevěděli, jen přišel-li ob čas někdo z vojny, vypravoval, že za zdejšími lesy je širý kraj s městy k nepřehlédnutí, s lidmi k nespočítání a s panstvem k neuvěření.

Když se vrátil sedlák Květ z vojny, trvalo mu to skorem rok, než se vypovídal. Sloužil císaři pánu celých čtrnácte let; za celý ten čas viděl zdejší lesy jen jednou, a to ještě pozdálí, když táhli do Saska říšskou silnicí. Na českých bojištích za sedmileté války nebylo jednoho, na kterém by byl nestál proti Braniborcům.

A potom jednou za rok, vždycky v máji, rozloučilo se několik lidí se zdejšími lesy na tři dni a vydali se na pouť ku svatému Janu do Prahy. A po pouti vypravovali celých čtrnácte dní, co v té Praze všecko viděli a co v ní všecko slyšeli.

Tenkrát bylo v Praze mnoho viděti a slyšeti ještě více. Od samého dívání člověku prý přecházely oči, že trvalo celý týden, než se vyčistily a než poznaly zase tmavou zeleň zdejších lesův a než přivykly zdejším doškovým střechám. A z toho, co slyšeli, nerozuměli ani jedinému slovu, protože se všech stran jim do uší zalétaly cizí zvuky, jež podobaly se posměchu nad tím prostým českým lidem, kterýž za rok jednou vždycky se přicházel dívat, zdali stojí ještě Praha, zdali v té Praze nad Vltavou ještě kamenný Karlův most, zdali na tom vrchu ještě Svatovítský chrám a v tom chrámě zdali ještě ti staří králové dřímají a zdali v něm ještě stříbrný hrob světce Nepomuckého. A když potom odcházeli, přinesli do zdejších lesů noviny, že Praha stojí do dneška, že přečká ještě děti

jejich vnuků, že nad Vltavou ještě se pne kamenný Karlův most, že ještě stojí Svatovítský chrám, ale že jest sešlý až běda, v tom chrámě že staří králové do dneška dřímají, ale na jejich hrobech že rozestřeli své sítě pavouci, a že stříbrný hrob svatého Jana Nepomuckého nerozlili dosud na tolary a dvacetníky.

Někdy dvakrát či třikrát za rok přicházel do dědiny s novinami o světě také Refunda; ale ten do každého statku nešel. Nejraději překročoval práh u Květů.

Kde přišel k tak divnému jménu, nevěděl žádný; ale také se po tom žádný neptal. Znali ho již dobrých dvacet let, a jinak ho neslyšel nikdo jmenovati. Když přišel Refunda do Jiřic, šlo to vsí, jako když tluče na buben.

Refunda umíval povídati nejpodivnější noviny. Měl tak jakýsi ráz pohádkářův; ale pohádkářem nebyl. Říkal, těm že nechce bráti chleba, oni že ho spíše potřebují. Jen tak někdy začal pohádku, ale ta byla vždycky jako drahý kámen mezi křemenem, jako zlatá ruda mezi železnou, jako štěpná stolistá růže mezi šípkovými. Pohádkáři se ho báli a podtají na něho nevražili, protože když přišli po něm do vsi, lidé je poslouchali jen tak jedním uchem a někdy při těch jejich pohádkách i zdřímnuli; a to byla ta největší hanba, když někdo potulnému pohádkáři za vypravování usnul. —

Dnes ráno otevřely se ve vratech u Květů dvířka, a na náves vyšel jimi Refunda, se sedlákem si stiskli ruce, podívali se na sebe, usmáli se, ale trpce, a Refunda odcházel se slovy: „Však přijdu zas, ale tentokráte dřív; zatím tu buďte s Pánembohem.“

Refunda šel návsí, jako ve Mšecím chodívá kníže Švarcenberk, jinde zas o té jeho chůzi říkali: „Jde jako kníže Kinský,“ a jinde zas: „Vykračuje si jako Lobkovic.“ Refunda měl opravdu v té chůzi své cosi neobyčejného. Šel s hlavou vzpřímenou, s očima upřenýma v před a šer-

ková halena slušela mu jako knížeti kabátec se zlatými portami a z nejdražšího sukna....

„Dej Bůh zdraví, Refundo!"

„A vám, sedláče, štěstí!"

„Nepůjdete dál?"

Takhle už ho ve zdejší dědině oslovil třetí sedlák, a Refunda po každé odpověděl: „Až podruhé, sedláče." A neohlédl se, ač kolem kterého statku šel, všude vybíhali před vrata, aneb aspoň k oknům a dívali se za tím divným člověkem, jejž znali mnozí už od maličkosti, jehož se báli a jemuž by přece byli udělali, kdyby byl na nich žádal, Bůh sám ví co.

„Vítám vás, vítám k nám," ozval se již dnes sedmý hlas za ním ve zdejší dědině.

Refunda se ohlédl, po prvé se zastavil, nesmírně vyschlá tvář jeho stáhla se k úsměvu, pravice jeho se pohnula a v mžiku tisklo se dvé starých, kostnatých rokou: Refundova a ponocného Adamce.

„Tak brzy od nás? Kdy už já vás neviděl; napadlo mi, že snad nejste ani živ."

Adamec ještě držel svou pravicí ruku Refundovu, jehož vyschlá tvář se opět stáhla k úsměvu a bílé, husté obočí po třikrát sebou zatrhlo.

„Adamče, Adamče, nevíte, že mne červi nedostanou? Škoda, že jste ponocným, a že máte tak špatnou paměť. Což jste zapomněl, že budu věčně věkův soužit lidi a že věčně věkův nebudou míti ode mne pokoje?"

Adamci vymkla se pravice z kostnaté, studené ruky Refundovy.

„Já že umřít? — Já vás tu všecky přežiju, já uvidím vnuky všech zdejších sedláků. Nevěříte, Adamče?"

A Refunda již opět kráčel jako kníže Švarcenberk Mšecím, když si vyjde na luka. Adamec se za ním zadíval jako u vytržení a zapomněl se i zeptati, jaké no-

viny jsou ve světě. Tou chvílí tanuly mu v hlavě všecky pověsti, kteréž si lidé o Refundovi povídali, kde ho znali. Adamec takových řečí nikdy nedbal, ale dnes mu to řekl Refunda sám....

„Proto tam tedy dnes svítili — byl u nich na noclehu," prohodil za chvíli sám pro sebe a upřel oči v tu stranu, kudy Refunda odešel. Kráčel podél potoka, kolem uvadlého, prohnědlého olšoví a potom zaměřil úvozem k lesu.

„Ďas ví, co ti dva spolu mají," řekl sedlák Ouřada ku své ženě, když uviděl Refundu vycházeti z Květovic statku. „Já řku, ženo, tenhle člověk se mi nelíbí, pokud ho znám, nebude ani dobrý křesťan. Kdy pak jsme ho kdo viděl v kostele? Já řku, ženo, kdo je s ním za dobré, je také takový."

Sedlák Ouřada se podíval k bílému statku se zahrádkou pod okny; byl ve zdejší dědině konšelem. As před dvaceti lety se odněkud od Slaného sem přiženil; mnoho nedostal. Věna neměl žádného a kdysi večer prý za ním přivedli jednu bezrohou krávu; to byl jeho podíl, a podruhé přivedli zase večer jankovitého koně. Chase řekl, že dal za něj sto šajnův, a koupil ho prý zatím od Tejneckého pohodníka za několik grošův. Ale v Jiřicích si hrál na pána, na sousedy se díval s vysoka a špičkoval je, kde mohl. S pány držel a proto se stal konšelem; od několika let měl laskominy také po rychtářském právu.

„Podívej se, muži, u něho byl přes noc, tebe si ani nevšiml, a tys ho přece přivítal," vyčítala u Kočárků panímáma sedlákovi ostrým jazykem. „Zasloužíte to! Neumíte tu ani promluvit! Jste tu jako v děrách. Vždycky říkám, kam mne sem zlý duch zanesl! Já se mohla dostat do dvora, já mohla být zemankou, a tady si nás nevšimne ani žebrák, ani tulák! U nás by takovémuhle hodili kůrku

a ani by si s ním nikdo nezadal, a mezi vámi dělá knížete. Jsme tu jako v Americe!"

Panímámě Kočárkové ani ústa nestačila, jak výborně a jak rychlé služby konal jí jazýček. Muž dobrák mlčel, sklopil hlavu a vyšel se ven podívat na jalovičku. Ta byla jeho jediná radosť, a když jalovička zabučela, zapomněl Kočárek na všecko a nejdříve na to, že panímáma ve světnici hubuje před chasou, kam že ji všickni ďasi přinesli, že přišla ze všeho do ničeho....

Přivdala se sem od Velvar, před svatbou jí přivezli na trakaři věno: starou, před časy modrou truhlu s červenými ptáky. Když otevřeli truhlu, byla v ní poloděravá ošitka, dva bezuché hrnce, měchačky a jedna drchna z cvilinku s Bůh ví kolikaletým peřím. Ale panímáma z kraje se u Kočárků za dvacet pět let opeřila, že se z ní stala hotová pavice. Sedlák Kočárek zakoupil v Rakovníce na jarmarku těžkého hedbáví a potom několik loket port na dva prsty širokých, aby se jeho žena vyrovnala ostatním. Po čase už nosila i zlatem vyšívanou šněrovačku. A Kočárek se dobrácky usmíval, když se tak podíval na tu svou ženu, jak má hezky urostlé tělo, jak jí všecko padne, jak se v tom otáčí jako na strunkách, a k vůli své ženě už i s otatními sousedy několikrát se pohašteřil, v Milíně na posvícení i jednou porval.

A žena chtěla, aby byl konšelem, aby nezůstal věčně věkův sprosťákem, že Ouřada je přiběhlík a že se přece nedal zastrčit. Jiras že ani neumí napsat pořádně tři křížky a je také konšelem a mluví s ním i páni. —

Dnes vězel v Jiřicích všem v hlavách celý den Refunda, a večer při krbu se o něm teprv rozpovídali. Nechtělo jim ani z mysli, že se dnes nikde nezastavil, šel kolem jejich statků, jako by v nich nebyl jaktěživ, a minul sedláky, jako by jich ani neznal.

„Co vám to povídal, Adamče?“ zeptal se Hrdlička ponocného.

„Že jsou, pantáto, zlé časy,“ řekl Adamec a odvrátil se.

„To už víme od těch dob, jak jsme chodili — do školy.“

Hrdlička se zajikl, vzpomněl si náhle, že když mu bylo sedm let, jednou školáci přišli domů a pověděli mu, že v Okrouhlíně škola padla na starého kantora, jak si poskočil a jak si zavejskl, a od těch dob že ve škole Okrouhelské nebyl. Lístek s kohoutem přilepil na kurník a tabulkou zandal ve špejchaře okno. — Z Adamce nedostal však už ani slova více.

„Co že přinesl Refunda nového?“

S touhle otázkou zastavil z večera ponocného konšel Ouřada.

„Že prý tam někde v kraji poslali sedláci císaři pánu do Vídně psaní po obecním slouhovi.“

Ouřada zaskřípal zuby a sevřl pěsti; ale Adamec si toho ani nevšiml a šel svou cestou.

Refunda učinil dnes v Jiřicích pravý poplach, jako kdyby někdy v lednu, když všude všecko bílo, když se na stromech lesknou stříbrné řetězy, nad zasněženými střechami náhle zazpíval skřivánek. A dnes byl přece smutný listopadový den, skřivánci už dávno odletěli, slavičí hnízda ve vrboví zapadla uvadlým lupením, a hlavy černých lesů začínaly se hýbati, protože jim do skrání usedali první poslové zimy: hejna černých, nevlídných ptáků.

Večer sešlo se k rychtáři několik sousedů, samí dobří známí, samí praví Podlešáci na táčky. A když na krbu zapraskaly veselé plamínky, zasmál se Květ, šel do almary, vytáhl knížku, dal ji Světlušce a usednuv mezi hosti, řekl: „Přinesl nám z Prahy nové čtení. Jsou prý ty knihy,

jako by je házel na dračku. Začni, Světluško!“ A dívka začala tu o Zděnkovi ze Zásmuk čili o Blanických rytířích.

Sedláci seděli jako pěny, chasa dnes na škádlení ani nepomyslila, a Adamec by byl hnedle zapomněl, že dřevěné hodiny u dveří odhrkují devátou a že je čas k ponocování, a snad poprvé vzal vyleštěnou hlásnici nerad, a když troubil, nemohli a nemohli ve vsi rozeznat, kolikátá že to hodina. Táhlé zvuky splývaly v jedno a byly nějak slabší, jako by to nedul do plechovnice ani Adamec. Za několik okamžikův už byl zase ve světnici u Květů.

III.

a faře v Okrouhlíně, asi půl hodiny od Jiřic, čekali nového kaplana. Vybílili pokojík, vydrhli podlahu, umyli dvéře a otevřeli okno, aby to hezky provětralo. Kaplanka na Okrouhelské faře byla skrovňoučká, tak zrovna pro jednu duši. Staré nepravidelné klenutí připomínalo, že tu vždycky kaplan nebydlil. Někdy prý zde bývala komora s kuchyní. Ale měla tu výhodu, že jedním oknem bylo daleko viděti. Kaplanky ve farách bývají obyčejně ten nejzastrčenější kout. Přišel-li některý host na zdejší faru, po každé se divíval vyhlídce z kaplanky. Dřívější pan páter se vždycky takovémuto divení trpce pousmál; mělť bezpochyby příčinu. Řekl-li některý ze starých pánů: „Skoro vám to, bratře, závidím,“ pokaždé odpověděl: „Vyměňmež si, důstojný pane!“ Starý pán se potom obrátil a vyhlídce se přestal diviti. Okrouhelský pan farář vyšel si chvílemi před faru a zadíval se do cesty, není-li viděti jakýsi povoz. Už se chýlilo k večeru, a kaplan měl býti dneškem na místě;

musilť bez toho již o všech svatých odbývati všecko sám. Pan farář přestupoval netrpělivě z jednoho podpatku na druhý. Náhle ozval se za ním slabý, poněkud nesmělý hlas. Bylo to latinské pozdravení.

Pan farář se kvapem obrátil, poděkoval také po latinsku a přivítal zdvořile nového spoludělníka na zdejší vinici.

„Však už se vás, pane bratře, ani nemohu dočkati, a kudy, řekněte mi, jste tudy přišel? Jdete přece od města, není-liž pravda?“

„Zbloudil jsem, důstojný pane; pustil jsem se lesem; řekli mi, že je tamtudy nejblíže a že prý si nadejdu dobrou hodinu.“

Pan farář se usmál: „Stará Braďačka by řekla, že budete mít u nás neštěstí. Ale nebojte se, v Podlesí jsou dobří lidé a hodného kněze mají rádi, a já doufám, že vy, velebný pane, hodným budete. Ve mně naleznete pravého a upřímného bratra; uvidíte, že se vám zde zalíbí. Buďte mi ještě jednou srdečně vítán! — Nejdříve vám ukážu vaše obydlí. Kaplanka jest nejlepší místo ve zdejší faře, takovou vyhlídku, jako vy máte, nemá ani sám kníže pán. — Podívejte se!“

A s těmito slovy přiblížili se oba k oknu, odkud bylo viděti na lesy.

„Nuže — líbí se vám to?“

Mladý kněz přikývl pouze hlavou. Velké, temnomodré jeho oko spočinulo na tmavé zeleni zdejších lesů, jako by na těch hlavách starých, staletých drv něco hledalo, jako by na těch tmavých, zádumčivých čelech jejich chtělo něco čísti.

„Zdejší lesy táhnou se do dálky na několik mil; ale řekněte mi, kterak pak jste pravou cestu nalezl?“

Mladý kněz pozdvihl hlavu a odpověděl: „Přišel jsem k nějaké vsi, zdá se mi, že ji jmenovali Jiřice.“

„Ano, ano, Jiřice patří k nám."

„A tam mi pověděli, kudy na faru. Jeden soused mne doprovodil."

„Vždyť jsem řekl, že jsou tu dobří lidé a že hodného kněze mají rádi. Byl to bezpochyby sám rychtář; byl vysoký, už šedivý a vážný muž, není-liž pravda?"

Mladému knězi se zdálo, že ani otec, ani rodný bratr nemohli by se chovati přívětivěji k němu než pan farář.

„A vaše věci?"

„Je mi divno, že tu povoz není."

„Přijede, přijede, bratříčku, budete unaven, v kuchyni vám dají něco na posilněnou. Pojďte!"

Mladý kněz musil sám sobě přiznati, že tak vlídného, opravdu bratrského přivítání se nenadál. Jeho spolužáci byli již skorem všichni na svých štacích, od některých dostal už i zprávu, jak byli uvítáni, a dnešní den ho naplňoval obavami. Na jednom místě prý se nemohl kaplan do fary ani dostati, na druhém si ho farář hrubě ani nevšiml, a zde jako by přicházel do druhého domova. Musili i do sklepa pro víno, pro „tu rýnskou s tím zlatým papírem", a potom si s ním farář ťukl na upřímné přátelství.

„Nechci vám býti představeným, ale přítelem, rádcem, bratrem, otcem. — A víte-li pak, Kačenko, že náš pan páter zabloudil a že hledal faru v Jiřicích?" obrátil se starý pán ku přistárlé už ženě, kteráž seděla opodál, pozorujíc zkoumavýma očima nového kaplana, pletouc při tom pilně punčochu.

„Nebylo by také divu; vždyť říkám, že jsme tu jako na poušti, neví o nás nikdo a my také o nikom; jsme tu jako zapomenuti, a jestli na nás také jednou zapomene Pánbůh!"

Panna Kačenka se dala do smíchu; pan farář jí přizvukoval a odpověděl: „Na Okrouhlinu v nebi pamatují. Slyšíte-li, velebný pane? Máte to u nás podivné, Chceme-li déšť, prší, a chceme-li jasno, je hezky, pole tu nejsou sice nejlepší, ale boží úrodička na nich uchází. Máme pobožné osadníky, člověku by učinili pomyšlení, snesli by poslední. K velikonoční zpovědi jdou do jednoho, u rychtářů jich bývá na cvičení, jak by nabil. Práci budete míti snadnou; ale na něco vás musím upozorniti. Je tu několik — abych to zrovna řekl — rýpalů, do kostela chodí sice každou neděli a každý svátek, ale jen proto, aby kněze zkoumali, aby jeho kázání potom doma přetřepali; však je poznáte, a proto vám kladu na srdce, bratříčku: svá kázání pracujte pilně, nevíte nikdy, kdo vás poslouchá.“

Někdo zabušil na vrata.

„Bude to můj vozka,“ pravil kaplan a zdvihal se.

„Zůstaňte jen, bratře, zůstaňte! Kačenko, řekněte jim, ať to nechají na voze do rána, a vozkovi dejte večeři, aby nás v Podlesí nepomluvili.“

Pan farář se čtverácky usmál a zakulaceným tvářím jeho slušel ten úsměv výborně.

„A s domácností u nás budete také spokojen: hospodyně je řádná a rozšafná žena, je z mého příbuzenstva,“ podotkl pan farář, když Kačenka vyšla na zápraží. Potom se ptal ještě po ledačems, na seminářské poměry, na pány představené, na pány profesory, divil se mnohému, přikyvoval ku všemu, v duchu mnohého nepochopoval, usmíval se, říkal „tak, tak“ a hladil si tváře. Přišel i na jezovity, znal prý z Pražské koleje skorem všecky a některé z nich na zdejší faře po několik dní přechovával. Začali i o stavech, o císaři Josefovi, o jeho reformách, světlých i temných stránkách generálního semináře, rozpředli hovor i o robotě, mluvili i o hnutí ve

Francii.... Pan páter se znal ve všem výborně, nad leckterým jeho výrokem hlava páně farářova se pozastavila. Ale mladý kněz nedal mu času přemýšleti: vždy jinými a jinými předměty upoutával mysl jeho.

Už mohlo být k jedenácté, když ho pan farář uvedl do pokojíku, pro dnešek zatím nejpotřebnějšími věcmi opatřeného.

Pan páter neměl však na spánek ani pomyšlení. Usedl si na staromodní židlici ku čtverhrannému, dubovému stolku, na němž hořela voskovice v mosazném, čistě vyleštěném svícnu.

Oko jeho zadívalo se v neurčito; bílá ruka se hnula a přejela čelo ještě bělejší. Chvílemi vstal, přeměřil dvakrát třikrát pokojík a opět usedl.

Byl postavy prostřední, útlé; černý soukenný kabát až po krk upjatý, těsně přiléhající k tělu, splýval mu přes kolena.

Po chvíli vytáhl jakousi knihu, byla vázána v černé kůži se zlatou ořízkou. Četl v ní as půl hodiny a pak ji odloživ, opřel mladou hlavu o ruce a přemýšlel. V neděli měl míti kázání, měl osadníkům říci, že je zdejším kaplanem, měl je ubezpečiti o své upřímné snaze, měl jim pověděti, že všechněm přichází vstříc s láskou, a měl je poprositi, aby mu tu jeho lásku a to jeho přátelství opětovali; ale na to pan páter nepomyslil, působilo mu to starostí nejméně; byl dobrý kazatel. Pod lebkou proudily mu asi jiné myšlénky; bez pochyby je chtěl již dříve tou knihou zapuditi a snad se mu to nepodařilo. Vzpomínal na rodiče, z nichž jeden už odpočívá pod zelenou travou, a napadlo mu, zdaliž ví, že jeho jedináček je dnes na faře, že je kaplanem v Okrouhlině, a zdaliž viděl, jak srdečně a upřímně byl uvítán. V oku se mu zakmitla lza a svitem voskovice proměnila se v perlu.

Rodiče měl chudičké. Vyživili ho svými mozoly a vychovali ho Pánubohu. Starý otec posýlal synovi do Prahy poslední tolar, matička upekla mu vždycky pletence z vejražky, a sami chudáci v chaloupce s doškovou střechou jedli suchý okoralý chléb. Tak vychovávají do dneška ne jedni rodičové své syny Pánubohu.... A když tak ti lidé v rodné vsi viděli, jak otec pracuje, jak si nepřeje, jak matka se lopotí, smáli se, že jsou to staří blázni a ledajakýs všetečka to řekl otci i do očí. Starý muž zakýval hlavou a takových řečí si nevšímal. Jen jednou se rozhněval, vyšel si před chaloupku a toto pověděl: „A kdybych z téhle chaloupky strhl i poslední snopek a dal ho synovi, kdybych z těchhle dveří i futro vytrhl a dal je synovi, kdybych tuhle chaloupku celou rozbořil, kámen z ní prodal a utržený peníz dal synovi, nikomu není nic do toho, a k žádnému, co je vás tu, o kus chleba nepřijdu!“

A nepřišel nikdy. Nikoho ničím neobtěžoval, živil se poctivě a umřel s úsměvem spokojenosti na starých rtech. V poslední chvíli se mu oči zarosily a dívaly se na syna, kteréhož měli za několik neděl světiti na kněze, a vyschlé rty zašeptaly: „Škoda, že tě, chlapče, neuvidím, až půjdeš poprvé k oltáři. Můj Bože!“

A potom bylo v té chudé jizbičce se začernalým, dřevěným stropem ticho, až k zalknutí dusno, ku staré hlavě nachýlila se mladá tvář a svěžíma rtoma vyproudila se slova: „Ale potěšte se, tatíčku, tím, že vaše starosť nebyla nadarmo.“ Starý otec ještě jednou otevřel oči, upřel je v tu stranu, odkud zaslechl hlas, a usmál se. A nad doškovou střechou letěla vysoko k zimnímu nebi duše dobrá, duše poctivá, duše spravedlivá...

A já píšu poznovu: Odříkáním se a mozoly vychovávají do dneška rodičové své děti Pánubohu.

IV.

o Čechách panovalo tenkrát ticho; někdy ovšem bylo vyrušeno výstřely bělokabátníků do selských tlup, ale jen velmi zřídka. Chtěli se vzpřímiti, chtěli býti jako lidé s nesmrtelnou duší a ne jako němá tvář. Chtěli pánům pověděti, ta půda, kterou musejí pro ně zorávati, ze které pro ně svážejí do stodol Boží úrodu, že je česká půldruhého tisíce let, že patří jim a oni samým sobě.

Ale sotva to začali povídati, zavřela se ústa selských mluvčí na věky, ruce spojenců jejich sevřeny v těžká železa, a hlavy ostatních sehnuly se ještě níže, aby Pánbůh v nebi neviděl zoufalého výrazu v jejich obličejích.

„Šlehejte ostřeji," říkali páni, „škoda každé rány, která chybí!" Zámečtí drábové byli učinění ďáblové.

V kraji vedlo se robotníkům zle, v Podlesí ještě hůře. V kraji měli nad sebou delektora, justiciára, pojezdného, správce, písaře a mušketýry, v Podlesí přidružili se k těmto ještě lesníci a hajní. Prvnější bývali obyčejně Němci, přivandrovalá chasa z ciziny, zvláště na některých panstvích. Život českého lidu platil takovému přiběhlíku desetkráte méně, než život zajíce.

A nejhůře bylo, když se mezi tím lidem samým vyskytly černé duše; bohužel, že ani těch nescházelo. Politujme jich; ale neklňme jim. Když otupen všechen cit, když hučí člověku od dětinství až do starých let nadávka za nadávkou, když nesmí ani pěsti sevříti, když musí ku všemu mlčeti a nesmí ani zuby zaskřípnouti, ký div potom, že česť v těle umrlá. — Páni odměňovali takovéhle černé duše hodnostmi; ten dostal rychtářské právo, jiného zase musili chtěj nechtěj v obci zvoliti konšelem, tomu opět prominuli robotu a jiným dovolili na panská luka nebo

do panského lesa. Ale Podlešákům ku chvále dím, že mezi nimi takových bylo málo, a zapomenul-li se některý, nebyl to zajisté pravý Podlešák. V Jiřicích byl takovou nešťastnou duší sedlák Ouřada.

Druhý den potom, když Refunda odešel, natáhl z rána tmavé soukenné kalhoty, vzal dlouhý tabákový kabát a sáhl po rákosce.

„A co jen s těmi pány pořád máš, řekni mi, muži! Marně utrácíš peníze a napájíš každého tlučhubu; kdybys se staral raději o děti!“

„Mlč, ženo, mlč, budeš rychtářkou, a Vavřina nepůjde na vojnu.“

Selka se na okamžik zarazila. Že by jejího nejstaršího syna na vojnu mohli chytiti, na to už dávno myslila, toho se bála více než smrti. Bylť arci pokoj, vojny nedávno dobouřily a králové s císaři si připíjeli na zdraví a věčný mír.

„A zač si chceš to rychtářství koupiti?“ — Selka náhle vstoupila Ouřadovi do cesty. „Slyšíš mne, muži?“

„Co ti potom, ženo, jen když u nás bude právo“ — a sedlák se usmál, jako když zasyčí had.

„Jdeš zase s něčím proti němu, vidím ti do duše, nezapřeš mi ničeho. Jdeš ho zase černit a zapomínáš, že je to tvůj švakr, můj rodný bratr, zapomínáš, že někdy...“

Sedlák Ouřada se dal do hlasitého smíchu.

„Můj švakr, tvůj rodný bratr! Vyrostli jste spolu pod jednou střechou a hrávali jste si spolu! — A na takové tretky že mám něco dáti já, konšel v Jiřicích, já, syn Lysovického zemana? S mým tatíkem mluvíval kníže, má matka uměla jednat i s kněžnou, a vy krtkové tady, takhle podrývat zem, aby vás nikdo neviděl! U nás v kraji lepší barák, než tady zemanský dvůr, a já, Ouřada, že je tu mám poslouchat? Co já mám v malíku, nemají oni ve všech hlavách dohromady. — Přijdu až večer!“

A zabouchnuv dveřmi, odešel jako rozčepejřený kohout. Panímáma usedla si na stolici u kamen, sepjala ruce, a neviděla ani do oken, jak se jí zraky kalily. Kolikrát již tak seděla, co si vzala Ouřadu, bez útěchy, a kolikrát od těch dob jí napadlo, že už nebude lépe až ve hrobě. Ale mlčela, nestěžovala si nikomu a slzy v očích jejích vídal málo kdo.

Byla vlastní sestrou rychtáře Květa; ponejprv uviděla Ouřadu o pouti na Tuřanech, po druhé v Lounech na trhu a po třetí přišel starosvat. Otec bránil až běda, matka nechtěla o krajákovi ani slyšeti, ale Liduška si postavila hlavu. Starosvati mluvili o tisících, slibovali hory doly, a když přišel na námluvy Ouřada, řekl, že o statek nestojí, že si Lidušku odveze do kraje bez jediného vídenského. Dovedl mluviti, uměl se tak lichotiti pantátovi, že by se byl starý kocour mohl od něho učit chytrosti. Liduška chodila, jako by byla v Lounech na trhu nechala duši, a když Ouřada odjel s nepořízenou, dala se do usedavého pláče, nejedla, nepila, a matka se už bála o její život. Ouřada po druhé sám nepřišel; poslal opět starosvata s posledním slovem. Pantáta před dotíravcem zavřel dvéře a vzkázal, že dcera jeho se neprodává jako na trhu. Ženiši přicházeli odjinud, ale Liduška se jim neukázala, a Ouřada čekal. Po třetí přišel zase sám. Liduška se mu asi tuze líbila; z rodu Květovic bývali všickni ode dávna jako malováni. Ouřada prosil za ruku její se slzami v očích. Tenkrát se panímáma přimluvila, a starý mu dal slovo.

Svatba byla potom hnedle, stříleli, až se lesy třásly, a hodovali, až se hory zelenaly. Přišli na svatbu dudáci s cimbálem, ale Ouřada je vyhnal, protože si muzikanty přivezl z města. Po svatbě chtěl s Liduškou do kraje, ale Květovům přišlo tenkrát odkudsi z Vlach psaní, že jejich nejstarší syn na vojně umřel, a sedlák řekl: „Budete zůstávati tamhle v tom statku, je váš!“ A druhý den to

napsali na úřadě. — Ale Ouřadovi rodiče peněz nějak dlouho neposýlali; co se oženil, byl již u nich dvakrát a po třetí přinesl zprávu, že doma vyhořeli, a že truhla s tolary zůstala v plamenech. Starý Květ se s ním proto nehrdloval; chtěl toliko, aby byl hodným k Lidušce. A Ouřada jí také neubližoval, i starých rodičů si hleděl. Ale sotva že přišel z vojny švakr Prokop, nynější rychtář, stal se z Ouřady hotový kraják.

S Prokopem srazili se hned na ponejprv; chtěli do Rakovníka na trh poohlédnout se po nějakých koních. Ouřada si však na Květův vůz nesedl, dal si dělati nové košiny z proutí, jako prý mají u nich doma, a Prokop měl loubkoviny. A potom prý ty herky Květovic jsou praví Podlešáci. A tenkráte zaklel ponejprv Ouřada na Podlesí a přidal, kam že ho ďábel do těch syslovin zanesl.

Když staré rodiče pochovali, hrudami, které házeli na jejich rakev, zasypali i dobrou vůli mezi Květem a Ouřadou naprosto. A když Ouřada odhodil koženky a vyměnil je za soukenné kalhoty, a když odhodil pangrotku a koupil si klobouk, řekl Květ ku starým známým: „Věru, braši, stydím se za takového švakra, nechci s ním mluviti a nechci ho ani viděti!“ A když učinili páni Květa rychtářem, řekl zas Ouřada uštěpačně: „Však on právo dlouho míti nebude!“ A potom byli z nich nepřátelé na život a na smrť.

Selky sice spolu mluvívaly, ale aby jejich mužové neviděli, a děti se musily navzájem straniti. A kdyby byl přišel k Ouřadovi sám ďábel a řekl mu: „Dáš-li mi svou duši, já zničím rychtáře,“ byl by neváhal říci: „Vem si mou duši; jen se za mne na něm vymsti.“

Selka Ouřadová seděla už tak hodnou chvíli, jako by byla bez sebe, i zapomněla, že bude chasa chtíti v poledne oběd. Náhle vešel do světnice mladý hoch, štíhlý jako nejurostlejší jedle ve zdejších lesích a hezký k po-

milování, s prvním vousem nad hořením rtem, ve žlutých koženkách, ve tmavozelené kazajce a s čapkou, jejíž okraj zdobila našedivělá kožešina.

„Kam odešel otec? — Vy jste zase plakala?“

„Odešel na úřad,“ zašeptala matka.

„Zase proti strýčkovi?“

„Abys prý nebyl vojákem.“

Mladý hoch se zamyslil, svěží, zdravá barva v obličeji se mu měnila, jako by se červeň z ní náhle ztrácela, a oči měl upřeny do oken, do šedivých oblak listopadových.

„Kdyby měl býti otec rychtářem,“ ozval se potom, „a kdyby poštval na strýce pány, víte, co bych, matičko, učinil? Šel bych a dal bych se na vojnu sám! — To bych, matičko, učinil!“

Potom vyšel prudkým krokem ze světnice. Zapřažených koní na dvoře si nevšiml a řehotu jejich neslyšel — Ploska se po něm třikrát ohlédla; ale Vavřina dnes pro ni neměl ani jediného slova, tím méně, aby ji po rozčesané hřívě pohladil. — Měl zaměřeno pro dříví do lesa a chtěl se otce zeptati, do které paseky; předevčírem mu vypravoval, že pan polesný dovolil, aby si vybrali v celé mýtině nejlepší bráh.

Ze dvora uchýlil se za humna, usedl do vadnoucí trávy a zadíval se v levo ku Květovic zahradě. Štěpy v ní byly už skorem holé, na hruších listí zčernalé a nad jejich hlavou smutné mlhy. Asi čtvrť hodiny odtud černaly se lesy a nad nimi poletovaly vrány, jako by ty zamračence chtěly rozdováděti. Ale ve hvozdech nehnula se ani větev; staré borovice trčely k mlhám, jako morousi, a černí ptáci letěli dále ke vsi. Potom se snesli do stromů nade hlavou mladíkovou.

Vavřinovi tanul na mysli včerejší večer; byl u Květů, vkradl se tam s ostatní chasou. Květ ho sice přivítal; ale nepromluvil s ním ani slova. Hoch si usedl ve svět-

nici do rohu, odkud viděl nejlépe ku krbu, a když Světluška četla, neodvážil se ani vydechnouti. Nyní se mladé hlavě jeho zdálo, že je zas večer, že opět sedí v té světnici a že oči jeho dívají se do jiných dvou a k uším že mu zalétá zvuk, jako stříbrné rolničky, jimiž kníže Švarcenebrk mívá ověšené bělouše, když si vyjede za sněhu na saních.

Koně na dvoře zapřažení řehotali už o přítrž. Mladý hoch se zdvihl, šel napřed do dvora, koně odpřáhl, odvedl je do konírny — a opět si plosky nevšiml, jako by to ani nebyl ten věrný kůň, skoro stejně starý s ním. Když začal choditi do školy, byla ploska roztomilé hříbátko, sama si dvéře v síni otevřela, a Vavřina měl pro ni pokaždé uschovaný pamlsek; potom rostli spolu a byli lepší přátelé, než lidé bývají. Ploska na sobě jiného netrpěla než Vavřinu. Měli sice oráče, ale sednouti si na ni nesměl leda Vavroušek.

Když přicházel v léta, tatík chtěl plosku na jarmarce prodati, že je už polo slepá, že je bezzubá, že už jí podkovy v kopytech nedrží. Však syn se za ni přimlouval, při tom si mysle: „Ty mi, plosičko, povezeš nevěstu, kdyby to mělo býti jen několik kroků!“ I hladíval ji na čele, po hřívě, po srsti, a plosička se dívala, jako by tomu rozuměla a zařehtala, jako by chtěla říci: „Tu nejhezčí, tu nejmilejší,“ a Vavrouškovi se zdávalo, že vždycky se dívala v tu stranu, kde ležel Květův statek. Ale dnes svěsila hlavu a obroku se netkla, ač jí mladý hoch zasypal do žlabu hodně přes míru.

Ve statku Ouřadově bylo ticho, jako by tam někdo pracoval k poslední hodince; panímáma slova nepromluvila, chasa že tak leda v polévce lžíci omočila a Vavřina ani k obědu nepřišel. Zašel si odpoledne do polí podívat se, jak se zelená osení a jak té svěží zelené barvě černí ptáci odzpěvují, protože se už blíží zima a všecko zakryje svým bílým pokrovem.

V.

ylo v neděli po ranní. — Dnes trvala o dobrou čtvrť hodiny déle než obyčejně. A když šli lidé z kostela, nemluvil nikdo o jiném, leč o novém panu páteru a jeho kázání.

Však jsem vám, tuším, pověděl, že nový kaplan Okrouhelský byl kazatel rozený. Za základ první řeči své na zdejší osadě vybral si slova z evangelia svatého Matouše: „Mistře, víme, že pravdomluvný jsi, a cestě Boží v pravdě učíš, a nedbáš na nikoho, nebo nepatříš na osobu lidskou!“ Lidé v kostele byli jedno oko a jedno ucho. Když jim pověděl: „Narodil jsem se pod střechou doškovou, jako jsou ty vaše zdejší, vyrostl jsem mezi lidem, který myslí a cítí jako vy, přicházím mezi vás, abych žil s vámi, abych vám ukazoval cestu, kterak se slouží Bohu a kterak se slouží zemi, ve které jste se narodili vy, ve které odpočívají vaši otcové a ve které si odpočinete jednou i vy, abych učil vás milovati Boha a milovati řeč, kterouž se k tomu Bohu mému i svému modlíváte“ — tu rozplakalo se všecko v kostele.

Tento kostel býval před bělohorskou bitvou kališnickým, farářoval tu kněz utrakvista, potom přišly vojny a všecka psota, která jen mohla na zemi přijíti. Švédové kostel vypálili, faru už dříve císařští rozbořili, a teprv když nastal pokoj, vystavěli nový kostel a u samého kostela novou faru; ale co stojí tenhle chrám, dozajista takových slov nebylo v něm slyšeti.

Kostelník vrtěl povážlivě v zákristii hlavou; tady cos pošeptal jednomu sousedu, za chvilku opět jinému a při tom si vždycky urovnával pečlivě uhlazený vlas a utíral ústa čistým bělounkým šátkem. Ale sedláci jeho poznámek neslyšeli, v uších zněla všem slova kazatelova o zemi a

jazyku jejich jako zákon nový, do dneška neslýchaný. V jejich hlavách, v nichž měli pokoj, co jsou živi, a takové ticho, jako v lebkách po kostnici rozházených, začínalo několika těmito slovy svítati; a zdálo se, jako by se oči jejich leskly jasněji a tváře jako by se zardívaly. Mladý kněz dovedl mluviti k srdcím prostého lidu. Jedinému snad kostelníkovi bylo dnešní kázání dlouhé a při tom také trochu světské. Ve službě zákristiána při chrámu páně v Okrouhlině strávil už hezkou řadu let. Co jen sjezdil s panem farářem poutí — ale takhle nekázali ještě nikde, a byli to také dobří kazatelové. Do Slaného na porciunkuli zvali z okolí vždycky nejlepší; ale každý to jinak bral. Když kázal na příklad zdejší pan farář, málo kdo v celém kostele poslouchal; v zákristii povídali si sedláci o robotě, panímámy v lavicích podřimovaly, děvčata myslila na odpoledne a hoši si prohlíželi parádu. Pan farář kázával vždycky stejně; z dnešního evangelia na příklad nevzal nikdy jiný text než: „Dávejte, co jest císařovo, císaři, a co jest Božího, Bohu.“ Byl už v Okrouhlině farářem přes třicet let a o tom výroku kázati třicetkrát jest umění....

„Věřte, jaktěživ jsem neslyšel něco takového!“

„Ten bude hnedle velikým pánem!“

„Nebylo by to ze zdejší fary ponejprv; nebožtík otec můj říkával, že jeden kaplan zdejší stal se biskupem.“

„Nestydí se za nás; slyšeli jste, jak řekl, že jeho kolébka stála zrovna pod takovou střechou, jako jsou ty zdejší.“

„Ale co jen s tím chtěl, že máme milovati tu svou řeč, ve které se k Pánubohu modlíme! Kdo pak a kde pak mluví nyní po česku? Na úřadě se za to stydí nejposlednější mušketýr, v panské službě si zaněmčí rád i každý skoták, a sejdou-li se z kraje dva sedláci a umějí-li tucet cizích slov, dívají se na nás jako páv s kalence.“

Tak hovořili ti, co zaměřili z kostela ku Bdínu. I mezi těmi, kteří zabočili k Jiřicům, byl mladý kněz předmětem živé rozmluvy.

„Dej Pánbůh, aby tu jen mezi námi hodně dlouho pobyl," pověděl rychtář Květ.

A snopkář Skůra, ač byli všickni na ranní, se nezdržel, aby dnešní kázání do slova odpoledne u mistra krejčího neopakoval. Skůra měl zvyk ještě vždycky přidati soli — a dnes solil o přítrž. Byl jeden z nejbedlivějších křesťanů v osadě. Ale pan farář se ho bál, protože si pamatoval, co kdo v Okrouhlině za třicet let a snad ještě déle kázával. Kostelník se Skůrovi vyhýbal na sto kroků a říkal mu „starý furiant". Skůra byl sedmdesátník a ještě jako mladík; se svou starou měl několik dětí, ale ty se k němu tuze nehlásily a on k nim také ne. Měl tvrdou hlavu, a lidé s ním neradi něco začínali. Skůra nikdy slov nevybíral a zdvořilosti bylo u něho jen na kvintlíky. Za mladých let býval pověstný hráč; báli se ho i husaři, kteří ve zdejším okolí tenkrát byli rozloženi. Později však, když musili živiti několik krků, se mu bujná krev usadila. Z jara a na podzim pošíval střechy. Chodili pro něho zdaleka: neuměl to tak nikdo urovnati, ušlapati a učesati jako Skůra z Jiřic. Na sto kroků bylo znáti, kterou střechu on měl pod svýma rukama. A když tak seděl na latích, bylo ho slyšet na čtvrť hodiny, jak si vyzpěvoval. V létě chodil za vodu do Němec na žně, a když se vracel, říkával, jak se ti Němci o něho rvali, protože pod jeho hrabicí zůstávalo strniště jako by ho umetl. A vrátil se pokaždé s hezkým penízem. — A kdykoliv co dokázal, podíval se po posluchačích, jako by chtěl říci: „A že to neumím?" Nahlas pak prohodil: „Škoda věčná, že se neznám v knihách; pak byste nepotřebovali chodit do Okrouhliny."

První školu odbyl si Skůra u Pozdenského slouhy, ostatní někde prý ve dvoře na Tuhani.

„Ale nyní nám to bude za to stát, abychom vážili kroky do Okrouhliny. Tenhle pan páter nám tu cestu vždycky zaplatí. Když dnes začal, skoro jsem mu nerozuměl; však potom rozvázal, až se nám třásly duše, až se nám třásly hlavy, až se nám kalily oči.“ —

Když zasedali dnes na faře k obědu, usmíval se pan farář co nejpřívětivěji.

„Měl jste tam mnoho lidu? — Vždyť jsem řekl, že tu máme hodné osadníky. Nemohli se vás ani dočkati; pořád obléhali faru s otázkami, kdy přijdete.“ Pan farář vybral svému kaplanu nejchutnější kousek výborné zvěřiny. Na Okrouhelské faře nebyla nikdy nouze o srnce. Po obědě přinesla panna Kačenka dobře zazátkovanou láhev.

„Na vaše zdraví, pane bratře! Na naše přátelství!“

Pan farář připiv panu páteru, a usednuv pak do lenošky, upíral naň přihnědlé oči a rtoma pohrával mu opět nejvlídnější úsměv; potom začal vypravovati o sousedních farářích.

„Však vás s nimi co nejdříve seznámím; jsou to hodní pánové. A pouti slavívají se v našem okolí hlučně; bývají to pravé bratrské sjezdy, přijíždívá i Tuřanský. Už je starý pán, ale zásoba jeho vtipů jest nevyčerpatelna. A jsou perlivější než tohle mělnické, ačkoliv jest pravé. Pozdenský zná ve zdejších lesích každou květinku a při tom je hluboký myslitel. Možno se od něho ledačemus přiučiti. — Jen jednou se nám tu pokoj a láska bratrská zkalily; už je tomu nějakých dvacet let. Bohužel, že rušitelem svaté harmonie byl spolubratr na jedné z nedalekých far; s nikým nic neměl, kněžím se vyhýbal, jejich společnosti nemiloval. Nejspíše byste ho byl ještě nalezl mezi sedláky. A tu vám jim vypravoval, čeho selské mozky snésti nemohou. A když kázával, často slovo Boží

opomíjel, mluvíval o národě, o lásce k otčině, o lásce k Pánubohu jen tak mimochodem. Lidé ho arci rádi poslouchali a viděli v něm svého zastance; ale páni viděli v něm buřiče. Pan direktor šel jednou také schválně do kostela, posadil se do vrchnostenské stolice, nastrčil si na nos brejle, podepřel si bok a poslouchal. Mladý kněz chtěl mluviti o povinnostech poddaných k vrchnostem. Ale Bůh ví, co mu přišlo do hlavy, že začal o povinnosteech vrchností k poddaným; ale když šli lidé z kostela, sedláci se kupili dohromady a jeden se jich ptal, zdali dle zákona Božího slušno robotovat a zdali dle evangelia slušno na pány se dřít. A potom se vyskytovaly noviny: tu nechtěli na robotu, tam zase do lesa na lásku, jinde si zase z úředních poslů tropili smích, a ještě jinde navalili kameny na cestu, kudy měli jeti pan vrchní s justiciárem; a všecka ta tvrdosť selských hlav přičítala se nezkušenému knězi. — Můj Bože! — Přeceť výslovně praví svatý Pavel: „Každá duše mocnostem vyšším poddána buď.“ Říkali o něm, že je tak učený, studoval, Bůh sám ví kde a co, a tohle nevěděl. Zeptejte se na to u nás školního dítěte, a poví vám to každé. Potom byl napomínán; ale nezpomohlo to. My se musili jeho společnosti vystříhati, aby neřekli, že s ním držíme za jeden provaz.“ — Pan farář patrně zapomněl, že řekl před několika okamžiky, jak se mladý bratr vyhýbal jim. — „Jednou zbili v Žabovřeskách muškjetýra, že měl modřiny po tři neděle, jindy zase uřízli nejmilejšímu koni pana direktora ocas, a kdesi za Srbčem chytili mu psíka a oholili ho břitvou. Jednou opět přišel pan správce s naběhlou tváří s pole, a to všecko psali na vrub panu páterovi. Dopadlo to s ním také špatně. Tam té osadě povídají si do dneška, jak jednou přijel černý ůz celý zabedněný, kolem vozu jechali čtyři husaři, dva ini si došli pro pana pátera, pozvali ho do vozu a odjeli ním, že se nikdy žádný nedověděl, kam. Vidíte: to měl

z toho! A proto: na kazatelnu patří slovo Boží! A od těch dob tu panovala mezi námi bratrská láska ustavičně.“

Zvonili na požehnání, když Kačenka přinesla kávu; pan páter se zdvihal.

„Seďte, seďte, budou zvonit ještě jednou. Posložte si, bratříčku — jste doma, jak u rodičů.“

A mladý kněz porovnával v duchu zdejší faru s tou chaloupkou, na níž šedala se došková střecha sem tam prozelenalá mechovím, pod níž světnice se sčernalým, dřevěným stropem, a v té světnici na průčelní stěně řada starých obrázků; svěsil hlavu a něco mu pravilo: „Jsi přece jen v cizině, a v cizině těžko býti jako v domově.“

VI.

nešní neděle byla jedním z nejkrásnějších dnů v letošním podzimku. Krása jesenní! Je otřelá, je odkvetlá a přece vábí. Upřete jen zraky své v říjnu či listopadu po venkovské krajině, nad níž klene se nebe jako obrovský zvon z kalené oceli, zadívejte se v tu divnou žluť olšin a do hnědi starých nakloněných vrb. Nad hlavami vašimi plují lehýnké průhledné mlhy, bělounké jako tylový šat uchystaný do plesu. Slunce se dívá na vás z toho kalně modrého nebe, jako by mu byli žhavými tvářemi přehodili závoj, aby nemohlo líbati, aby mu nebylo viděti v obličeji smích; a kolem uší letí vám tichounký větřík. Uvadlá tráva se vám u nohou zdvihá a chřestí, jako by se ptala: zdali už čas? a zase si lehá; noha vaše ji přidupne k zemi, aby si jen zdřímnula a se prospala. I nechce se vám odvrátit očí od těch žlutavých, rozčeslých olší, od těch polozpuchřelých vrb s holými hlavami, od toho kalně modrého nebe, od toho zahaleného slunce, až teplý větřík západní mění se v půlnoční a strá-

němi začíná fičeti, že falešné zlato na stromích a na cestách se rozletuje, jako když rozhazuje báječný boháč dukáty na dračku.

Pan páter seděl po požehnání ve své světnici nad otevřenou knihou; byly to církevní dějiny Eusebiovy. Seděl už tak hezkou chvilku; ale přečetl jen asi jednu stránku, potom náhle knihu zavřel, vytáhl ze stolku arch papíru, přeložil si jej a začal psáti; ale již za chvilku odložil péro, vstal a pastoupil k oknu, odkudž rozevírala se ta vychválená vyhlídka. Jesenní krása rozestírala se před očima jeho stráněmi, lučinami a po lesích; ale stěží ho k sobě poutala. Vězel mu v hlavě černý vůz, čtyři husaři, dva páni, nešťastník, a potom na tu mladou lebku jeho klepala určitěji a neodbytněji otázka, proč mu to všecko pan farář vypravoval? — Pojednou vzal kabát, klobouk a vyšel si ven. Pod jesenním nebem mezi zahradami a podél tmavých lesů člověk dýchá pokojněji a myslí volněji. Za humny pustil se starým stromořadím v tu stranu, kde leží Jiřice a odkud sem byl také přišel.

Šel zvolna, co noha nohu mine, chvilkami se zastavil, rozhlédl se vůkol, zkalené oko se mu zjasnilo a tíže s mladé hrudi jeho spadávala, čím dále přicházel od fary.

Pan farář se za ním díval, dokud nezašel — ale tentokráte bez úsměvu: červená, zakulacená jeho tvář se skoro mračila. Všiml si toho i malý psík na židlici vedle něho. Přestalť ho pan farář po hebounké, zkudrnatělé srsti hladiti, až ho na to upomenul pronikavým zaštěknutím.

„Nevím, co jim nyní v těch hlavách vězí. Takhle bychom spolu, milý brachu, dlouho dobře nebyli. My musíme držeti s pány, a dokud jsou nám ti k ruce, dotud dobře nám! — Stavěti vedle Boha vlasť a národ? Kde pak máte, vy mladí blázni, ten národ? Jsou-li tím národem voláci, baráčníci, chalupníci, dej vám Pánbůh dobrou noc!“ ....

Mladý kněz si ani nevšiml, že už jest několik minut od Jiřic; šel dál a dál, ale ještě zdlouhavěji. Na černý vůz pozapomněl, otázka, proč mu pan farář dnes tu povídku vyprávěl, odletěla do lesů, na mysli mu tanul vysoký muž v prosté selské haleně se smědou tváří, s vážným, ale zároveň také dobráckým výrazem ve tvářích, kterýž jej byl onehdy až k faře doprovodil. Ten mu tenkrát také povídal: „U nás se vám, velebný pane, zalíbí." Když se rozešli, litoval pan páter, že se ho nezeptal na jméno. Venkovský lid měl rád. Když si stěžovali, uměl je potěšiti; když se jim pěsti svíraly a rty jejich v rozhorlení žalovaly na spravedlnosť nebe i země, a když oči jim šlehaly divokým záštím, mladý muž — tenkrát ještě nebyl knězem — otevíral knihu a z té jim čítával, kterak někdy brali v Čechách domorodým pánům statky, kterak české zemany a české rytíře z Čech vyháněli, kterak ta panství a ty zemanské statky rozdávali cizincům, tomu, kdo ubohý, sirý lid nejnemilosrdněji katanoval, největší a nejvýnosnější — a když přecházeli hranice rodné země, „jak klekali, ruce spínali a se modlívali i za své úhlavní nepřátely.... A sedláci potom svěsili hlavy a mlčeli; jen jednou řekl jeden z nich pozdvihnuv při tom pěsť, jako by k výhrůžce: „A kdybych měl přijít proto i do horoucího pekla, za své nepřátely se modliti nebudu!"....

„Pánbůh rač pozdravit, velebný pane," ozval se náhle vedle něho mužný hlas.

Mladý kněz jej poznal, pozdvihl hlavu a poděkoval.

„Právě na vás myslím; ani jsem se vás tenkrát nezeptal, jak se jmenujete."

„Jmenuji se Květ. Tamhle máme statek, střecha vykukuje zahradami; tuhle jsou má pole. Hezky to vzrůstá, aby nám to jen Pánbůh požehnal! Jak pak se vám tu, velebný pane, mezi námi líbí? Vy ráčíte býti bezpochyby

z kraje? Tam odtud je vidět daleko, člověk přehlédne najednou kolik mil. Ale věřte mi, já bych těm našim lesům neodvykl. Člověk je slyší ve dne v noci — a my si tu s nimi už rozumíme. Mluví-li tiše, říkáme, bude dobrý čas, a začnou-li se v zimě vaditi, obyčejně taje, když se z nich kouří, tušíme déšť, a když je v neděli odpoledne hezky a my si tamhle usedneme na luka, na tu stráň, a když to v těch lesích jen šeptá — — mně by se po nich tuze zastesklo. Byl jsem arciť na vojně, a v bílém kabátě zapomene prý člověk na všecko; ale já na domov nezapomněl, když mi kolem uší svištěly kulky a když se mi před očima svítily šavle. U nás nám říkají Podlešáci, naši se proto až perou; ale na mou věru: já se za to jméno nestydím!"

Sedlák Květ mluvil se zápalem, jehož by byl pod jeho kazajkou nikdo nehledal.

A mladému knězi se zdálo, že je odtud několik hodin k východu, že je na stráni nad rodnou dědinou, že tam sedí s otcem v kruhu starých, zkušených lidí a že poslouchá starého Charváta.

„Jsem arciť z kraje, jak vy říkáte; ale vaše lesy je viděti od nás velmi dobře a já je znám už od maličkosti."

Pan páter se octl se sedlákem Květem již u Jiřických zahrad. V tu stranu, kde ležela Okrouhlina, rozkládala se také zahrada Květova; byly v ní ponejvíce hruše a štěpy, ale staré na sta let. Ani Květův dědek některých z nich nesázel, a co nynější sedlák pamatuje, jsou pořád stejné, leda že někdy vítr uschlou haluz odlomí. Zahradou kmitl se náhle mladík, utkvěl na sedláku plachým pohledem a smekl rychle čepici; ale okamžitě zmizel na druhé straně. Květ se tvářil, jakoby ho nepozoroval.

„Jsme tak blizounko! — Učinil byste mi velikou radosť, kdybyste se ráčil k nám podívati, a což teprve panímámě! Jsme arciť jen sprosťáci; ale — dnes jste

nám mluvil z duše. My to víme, že se za nás styděti nebudete."

„Na chvilku se k vám, příteli, podívám."

Vešli do statku humny. Sedlák Květ měl všude výborný pořádek, na dvoře čisto, každý kolík měl své místo, a zápraží bylo umeteno jako v kostele dlažba.

„Velebný pán!" zvolala náhle Světluška. Seděla ť u okna a četla; zavřevši rychle knížku odběhla plaše do komory.

„Na mou tě kuši," přisvědčovala panímáma a utírala si obličej zástěrou.

Pan páter vešel do světnice, obvykle pozdravil, panímáma mu políbila ruku a sedlák ho posadil za stůl zrovna pod Krista Pána; bylo to první místo. O poutích i posvíceních sedávají tam nejvzácnější hosté a o svatbě ženich s nevěstou. Za chvilku přišla Světluška, měla na sobě tmavou hedbávnou kazajku, žlutou zástěrku také z hedbáví a sukýnku čistě růžovou. V bohatých, hebkých vlasech na skráních leskl se jí hřebínek jako v pohádce královně koruna. A byla opravdu ta selská holka v těchhle šatech podobna dnes královně, když se přestrojí a vyjde si mezi lid, aby poznala, zdali je hodný, aby na své uši slyšela jeho přání, jeho stesky, jeho tužby; toliko že královna nese vždycky hrdě hlavu vzhůru, že před nikým se nečervená a že její krok bývá vážný a velebný. A Světluščin byl lehký jako let jiřičky, plachý jako klus laňky, když hopkuje po zelené louce k potoku.

„Máme, velebný pane, jen tu jedinou," pravil sedlák Květ, když si sedla k oknu, jež vedlo do dvora a na němž dosud ležela knížka s tmavým, hrubým papírem. Světluška neodvážila se ji vzíti nyní do rukou a jen chvilkami pozdvihly se hluboké oči její a zaletěly pod kříž, kde seděl ten mladý kněz, jehož by byla dnes ráno do

večera vydržela poslouchati a jehož slova jí nechtěla z mysli ani nade hrabětem Rožmberkem.

Pan páter se zdržel u Květů malou půl hodinky; sedlák jej zase vyprovodil, a když odcházel, přišla mu ta holka políbit ruku a říci „Pánbůh rač provázet!" Ale pronesla to tak tichounce, hlasem sotva slyšitelným, a tváře s těma hlubokýma očima ještě níže k zemi sklopila. Pan páter byl o slovo téhle dceři rychtářově na rozpacích; stalo se mu to dnes poprvé. Když seděl za stolem naproti starým zkamenělým obličejům, jejichž rty otevíraly se jako by mechanicky a jimiž vycházely otázky učené, jako když fičí ostrý vítr, nezarazil se a nepotřeboval přemýšleti ani na okamžik; odpovědi se mu z úst jen proudily. Když vysoký, vyzáblý professor, jehož přísná tvář podobala se starému, zažloutlému pergamenu, sopranovým zvukem otázal se ho na rozdíl milosti a chtěl nejpodrobnější výroky z otců církevních, nepřivedl ho ani na okamžik z rozvahy. Které věděl, pověděl, a o kterých nevěděl, utvořil si je výbornou latinou sám. Když se ho ptali z dějin církevních na všecky koncily ekumenické, nezmýlil se ani o jediný rok. Ale dnes se mu slov nedostávalo.

„Opatruj vás tu Pánbůh," řekl až na zápraží.

A když vyšli za humna, ohlédl se jako namátkou, a sedlák Květ vypravoval: „Kdyby nebylo téhle holky, neměl bych na tom světě žádné radosti. Bude jí na jméno Panny Marie osmnáct let. A kdybych umřel a to dítě mělo býti nešťastno, nemohl bych ani pokojně ve hrobě spát."

„Hodným rodičům dává Pánbůh dobré dítky a dobrým dítkám šťastné dni" ....

Sedlák provodil kněze až do Okrouhliny. A když si podali ruce, řekl upřímně: „Kdyby se vám na faře někdy zastesklo, neračte na cestu do Jiřic zapomenouti!"

A pana pátera napadlo, že tu byl dnes ponejprv, a kdyby sem vícekrát už nepřišel, na tenhle statek a na cestu k němu že nezapomene jaktěživ. A když se pak octl ve své kaplance, zašel si k oknu a zahleděl se na lesy, do jejichž tmavých hlubin se slunce ponenáhlu sklánělo. Bledá tvář se mu zarděla ruměncem podzimních červánků, jež plynuly nad lebkami černých hvozdů, jako by jim chtěly zabarviti v čelech mrzutosť a jako by je také chtěly odíti tou odkvetlou, otřelou krásou podzimní. Ale černé lesy odmítaly hrdé večerní záře, a červánky plynuly dál, rozlévaly se šířeji, a kaplanka na faře Okrouhelské jen hořela oslňujícím jasem jejich.

Mladý kněz se mimoděk pokojíkem ohlédl. Bohorodička nad lůžkem zavěšená se na něj usmívala, mosazný křížek na stolku, jejž byl jednou otec jeho tiskl ke mroucím rtům, leskl se, jako by byl z ryzího zlata, a zasmušilá tvář starého rytíře s bílým nákrčníkem v černém španělském plášti, kterýž byl na zdejší kaplance „železnou kravou", se začínala jasniti; byl prý to jeden z dřívějších majitelů zdejšího panství, cizozemec až odněkud z Kastilie. — Zdálo se, jako by ta podzimní krása teprv až dnes a k tomu ještě s posledními červánky mladého kněze na faře Okrouhelské vítala.

VII.

Jiřicemi šla od statku ke statku palička. — Palička bývala obyčejně z dubového dřeva a válcovitého tvaru; kolem byl ovinut papír přitažený ku dřevu stužkou, na němž napsáno bylo vyhlášení rychtářovo. — Palička měla jíti od stavení ku stavení rychle; ale často se stávalo, že na ni někde zapomněli a k rychtářovi že došla zpět až druhý den. —

V Jiřicích chodila dnes palička také pomalu; ale ne proto, že by snad neuměli čísti. Dnes ji v každém statku četli třikrát i čtyřikrát. Každý, kdo písmu rozuměl, vzal ji do ruky, na všecky strany obrátil a potom ji teprve dali dál.

Nad Jiřicemi táhly těžké podzimní mraky, a fičelo z nich, jako by už přicházel sníh. Bylo arciť po svatém Martině, a ten přijíždívá na bílé brůně velmi rád. Snopkář Skůra stál ve své chatě u okna, měl na sobě bílý vojenský plášť, chystal se do Okrouhliny na požehnání a prozpěvoval si starodávnou píseň, jak jeden mládenec si vybíral nevěstu za nevěstou, jak jezdil až do kraje a tam jednou potkal pannu, která se mu zalíbila na první pohled; zastavil ji a řekl, že si hledá nevěstu, a ptal se, nechtěla-li by s ním, že má statek jako zemanský dvůr; a panna přikývla. Stiskli si ruce; ale nevěsta měla prsty studené jako led. A když se jí podíval blíže do tváří, měla je bílé jako zeď, a když se ho pan farář ptal, chce-li s ní býti živ až do smrti, neodpověděl, zavrávoral a v tu chvíli bylo po něm; nevěstě svatební šat svezl se s těla a před oltářem stála smrť — kostlivec. Skůra dozpěvoval poslední sloku: „A tak si z toho, vy mládenci vejběrační, příklad dobrý vezměte!“ Ale nedozpíval, někdo zaklepal prudce na dvířka; přinášeli mu také paličku. Byla už nějak celá pošmouráná, papír kolem potrhán a stužka polo rozvázána. Skůra ji také několikrát obrátil; ale mohli mu dáti tolik dukátů, kolik snopků ve svém životě nadělal, a byli by se přece od něho nedověděli, co tam napsáno.

„Co pak nám tu chtějí, Martine? Dnes se mi nějak kalí oči. Až budeš tak starý jako já, tak se ti ty litery taky v hlavě popletou.“

Klučík, kterýž mu paličku přinesl, vzal ji do ruky a četl dosti plynně: „Vědomosť se dává všem sousedům i zdejším usedlíkům, aby dnes odpoledne po požehnání do jednoho dostavili se na rychtu!“

„Dej to, Martine, dál!“ řekl Skůra, zakýval hlavou, vrátil se do světnice a shodil se sebe bílý plášť; ale neuložil ho. Nechal jej na stole.

„Bude to zase nějaké panské nadělení,“ zahučel a tváří jeho přeletěl úšklebek. Měl na pány svrchu i jal se na ně nyní hlasitě hartusiti. Žena jeho dřímala u kamen. Růženec se jí svezl do klína; mužův hovor ji probudil.

„Starý blázne, kdybys raději šel do kostela!“ prohodila nevrle; dřímala u teplých kamen tak milounce a zdálo se jí, že je mladá, že je na Tuřanech pouť a že si ji mládenci o muzice podávají z ruky do ruky. — Ký div, že procitnuvši, byla na staříka mrzuta.

„Buď ráda, že jsem zůstal doma; když jsi začala „klimbat“, otevřely se náhle dvéře, na prahu objevil se černý mužík s koňským kopýtkem, zrovna když se ti růženec z ruky pomalounku vysmekával, až ti padl do klína. Černý mužík, nebýt tu mne, byl by tě odnesl; já mu ukázal dvéře.“

„Pro tebe už si měl dávno přijít ten nejčernější! Jde do kostela jen pro pohoršení, každé slovo potom přetřepává, desáté mu není vhod. Nezná ani slabiky a péro neumí vzíti do ruky. A pak aby se chodili učit k němu! Můj nebožtík otec říkával, že není horšího člověka, než když do žebrácké hlavy vleze furie.“

To býval obyčejně její poslední trumf, jenž také působíval; bývalo po něm chvíli v chalupě hodně hlučno, až se lidé zastavovali — a když byl potom v Lounech nejbližší jarmark, Skůrka kupovala nové hrnce. Ale dnes se po něm stařík obrátil se smíchem.

„Mlč, stará, mlč a modli se; musíme na rychtu. Kraják Ouřada stojí už před vraty, má podepřené boky, pravou nohu vykročenou, klobouk k levému uchu, má kmentovou košili, dýmku jako podávky — podívej se, Doroto — jsou přece jen v tom kraji chlapíci! A tamhle

vykukuje Kočárková, dukáty se jí pod krkem blýští, až člověk nevidí, na sukni samé krajky a samý záhyb. Jste vy to holky z kraje, jste vy to ženušky, z těch vesnic, kde prý rostou místo bramborů samé stříbrné tolary! — Šla by nejraději na rychtu sama, aby tam byla rychtářkou.“

Skůra byl pravý Podlešák, jeho žena pocházela od Velvar; s panímámou Kočárkovou byly krajanky. Stařena políbivši nábožně mosazný křížek, položila růženec na lavici, pokročila do středu světnice, podepřela si boky a žlutýma tvářema hýbala se jí i ta nejmenší vráska.

„Víš-li, ty jestřábe, žes přišel k nám otrhán, žes měl záplatu na záplatě? — Víš-li, ty jezevče, žes k nám přišel bos a že ti byly dobré dřeváky? — I v těch hadrech chodil jsi jako furiant. Již se to tak s tebou narodilo. Víš-li, že já za tebe ve Kmetňovsi musila zaplatit muzikantům? — Čis už to zapomněl?“

Skůra vzav plášť, vyšel před chalupu a jen se těmhle titulům usmíval.

„Neměl na sobě ani dobré nitě, když k nám přišel; byl jako Adam! I za ohlášky jsem musila zaplatit, celou svatbu jsem vychodila, a všecko jsem nakoupila. Už jsi to zapomněl, ty Podlešáku?“

Ale Skůra už neslyšel; kráčel volným krokem na rychtu, kamž se ponenáhlu sousedé již scházeli.

Kolem dubového stolu usedli sousedé podle stáří, konšel Jiras po levici a jen po pravé straně rychtářově zbylo ještě jedno místo prázdné. Scházel Ouřada; stál dosud před vraty. Chvílemi šlehl okem ku Květovic statku a na tváři se mu zakmitl škodolibý úsměv.

Hodiny u dveří ukazovaly již ke třetí. Rychtář vzal ežný papír, zahleděl se do něho, a bystrým očím neušlo, ık se mu ruce třásly. Ve světnici panovalo ticho; souedům bylo dnes nějak úzko. Chodívali do hromady málo dy, hlavně při sv. Martině, když u rychtáře pekli husy.

Květ náhle vstal, rozhlédl se shromážděnou obcí a začal: „Poslali nám ze zámku tuhle list. Máme se zítra všickni dostavit na honbu. Přijela milostivá vrchnosť. Honby budou trvati několik dní. Máme si vzít všickni sváteční oblek. Máme si vyleštit boty...."

Rychtář na okamžik přestal. Světnicí zavládl nepokoj; Skůrovi se bílý plášť svezl s ramenou, Adamec si odkašlal, soused Hruška nahnul se k chalupníku Tučkovi a něco mu našeptal do ucha.

„Stojí tu tak psáno," pokračoval rychtář. „Máme se vymejt, vyčesat...." opět na okamžik utichl a zraky jeho zaletěly ke dveřím, jež se hřmotně otevřely a na jichž prahu objevil se konšel Ouřada s kloboukem k levému uchu pošoupnutým; baráčníkův a chalupníkův si ani nevšiml, sedlákům jen zakývl hlavou. V pravici držel vyhaslou dýmku; byla opravdu jako podávky, ale kování měla z ryzího stříbra a třapce u troubele byly spleteny ze zlatých a stříbrných nitek. Zasedl si po pravici rychtářově; ale oba dělali, jako by se neznali.

„A nejpřísnější rozkaz je tenhle," pokračoval Květ: „svou řeč si máme nechat doma, své jazyky máme prý si pověsit na hřebík v komoře. Milostivá vrchnosť i na psy prý mluví německy. Rozumíte-li? Potřebují prý jen našich rukou, našich nohou a našeho těla. Kníže pán slyší prý raději skuhrání kulicha než české slovo; milostivá kněžna prý omdlévá, když na ni někdo po česku promluví."

Rychtář při těchto slovech těžce oddychoval; chtěl mluvit hodně hlasitě, ale hlas se mu třásl ještě nápadněji než v ruce režný papír.

„Rozkaz milostivé vrchnosti jste slyšeli. Zítra tedy nezaspěte! Kdo omešká, čeká jej deset ran holí; kdo nepřijde, dostane šatlavu o plesnivém chlebě a smrduté vodě."

Rychtář se posadil.

Ale po světnici panovalo chvíli ticho, jako by tu nebylo živé duše.

„A proto jste nás sem, rychtáři, zavolal? K takovým věcem že palička? O vrchnostenských rozkazech nemáte co rokovati vy, já a žádný z nás!“

Ouřada si při této řeči podepřel pravý bok a vypjal prsa, aby mu bylo hezky viděti lesklé knoflíky u vesty. Jizbou rozléhalo se pouze ťukání starých dřevěných hodin. Rychtářovi vyvstávali na čele horké krůpěje potu. Nyní zase vstal; ale tentokrát se již nechvěl. Sivé oči mu svítily, jako když se nade zdejšími lesy blýská.

„Slyšeli jste mne, sousedé a všickni zdejší usedlíci?“ Jeho hlas nyní ani za mák nebyl podoben k tomu, kterým dříve byl hovořil. „Ptám se vás po druhé: Slyšeli jste, sousedé Jiřičtí, svého rychtáře?“

„Slyšeli.“

„Rozuměli jste svému rychtáři?“

„Rozuměli.“

„Půjdete?“

Na tuhle otázku neodpověděl žádný.

„Svou řeč si máte nechati doma! — Tak, jako vy mluvíte na své děti, tak, jako na vás mluvily nebožky vaše matky, tak jako vy se modlíváte k Bohu, tak nemluví kníže pán ani na své psy, Jazyky své máte pověsit doma v komoře; potřebujíť tam jen vašich nohou, vašich rukou a vašeho těla. Já řku: půjdete?“

„Nepůjdeme!“

Touhle odpovědí zatřásla se ve světnici okna. Ouřada se usmíval.

„Budete seděti v šatlavě o plesnivém chlebě, o smrduté vodě a dostanete každý po dvaceti! — Já řku, půjdete?“

„Nepůjdeme!“

A tahle odpověď letěla celou vsí, protože selky vyběhly před vrata a úzkostlivě pohlížely ku Květovic statku.

„Já také nepůjdu! Dobře, že ještě máte v těle česť, že máte ještě duši, která platí tolik, jako těch pánův, a že ještě na svůj jazyk držíte."

„Rychtáři, vy se zapomínáte, vy proti milostivé vrchnosti popuzujete. Sousedé, neposlouchejte ho! Budete za to pykati! Kníže pán je učiněný dobrák, paní kněžna jako anděl."

„A vy jako ďábel," zvolal kdosi z hromady na Ouřadu.

„Já konšel — —!"

„A já rychtář, kterémuž dosud práva nevzali, stojím za zdejší ves i hlavou svou."

„Dejte pozor, abyste ji neztratil," prohodil uštěpačně Ouřada, vstal, posadil si ještě ve světnici klobouk na hlavu a hrdě odešel.

Mezi sedláky zavládlo opět ticho; zaslechli slova, po kterýchž se jim prsa zoužila. Tenkrát bývalo vždycky povážlivé zahrávati sobě s hlavou a v záruku dávati život. Tenkrát trhli pérem a kat zatrhl oprátkou. Všude u krajských měst, ano i u menších trčel na vršku trám nahoře s přepažením, rozvětralý, oviklaný, a když táhly krajem větry a ty dva trámy skřípaly, povídali si lidé, že už se šibenici stýská po člověčím. Byly to opravdu časy šibeničné!

Rychtář Květ změřil konšela Ouřadu okem, v němž se zrcadlilo nejhlubší opovržení, potom se rozhlédl po sousedech a kolem rtů zakmitl se mu úsměv, ale jen tak, jako když větřík ovane tvář a potom letí dále, nesa Bůh ví komu políbení.

„Doufám, že to až na hlavu nepřijde. A kdyby přišlo?" rychtář Květ se opět rozhlédl shromážděnou obcí; sedlákům se zase tajil dech. Takových slov na zdejší rychtě ještě nikdy neslyšeli. — „Dám jim ji."

Rychtář Květ pronesl tato slova hlasem, jako když v Okrouhlině sezváněji ten večer před dušičkami.

„A kdyby vám ji, rychtáři, chtěli brát, musili by do naší vsi pro ni poslat celý regiment granatýrův. A neradil bych potom ani knížeti pánu, aby šel mezi nás! — Vy zdejší sourostlíci! Je nás tu padesát, z těch padesáti nás dvacet sloužilo Marii Terezii, chránilo její korunu, bojovalo za jejího syna, císaře Josefa, z těch padesáti nás stálo dvacet u Čáslavi, dvacet u Lovosic, dvacet u Kolína, a když jsme všecky ty vojny přestáli a ve svých domovech se usadili, za to že si nyní nechceme dát šlapat na své šíje, plvat do svých tváří, že si nechceme své jazyky věšet v komorách na hřebíky, za to že bychom měli hlavy dát? — Vy zdejší sourostlíci! — Ať to zkusí a přijdou si na nás! — Ať pošlou do Jiřic třebas celý regiment té nejhorší psoty! — My se zítra ani nehneme!“

Skůrovi se bílý plášť svezl s ramenou a popelavé licousy pod oběma čelistmi se mu třásly jako vousy na skále sv. Ivana, když je rozčechrávají prudké vichry.

A když se potom rozcházeli domů z rychty, šli sedláci tiše, krokem volným, s očima upřenýma do země, jako by ty jejich hlavy byly tak příliš těžké a jako by je ku zemi shýbali padesátiliberky.

Večerem kmitala se v oknech Jiřických statkův a chat světla jako bludičky. Na krbech se každou chvíli plameny kalily. Vybírali tu nejpěknější louč, několik okamžiků hořela jasně, ale potom jako by uřízl, jen dodoutnávala a do světnic valil se čpavý dým, jako by otvory v komínech byly nadobro zacpány.. A přece bylo v oblacích ticho, v lesích jako ve hrobech a na střechách nepohnulo se ani stébélko. Začal-li kdo nějakou řeč, brzy umlkl; jen u Kočárků vypravovala stará Skůrka, že onehdy „u zabitého“ vyl černý pes až k ohluchnutí, že hrabal do země na půl sáhu hluboko, a to že vždycky bývá zlé znamení.

„U zabitého“ říkali asi půl hodiny za Jiřicemi. Letos tam vysekali les, ale staletého dubu se netkli. Nechali ho tam stát na památku. Na dubě visel obrázek Bohorodičky. Stala prý se tu někdy vražda; ale ze současníků již to nepamatoval žádný, a hroznou událost vypravovali všude jinak. V tom se shodovali všichni, že ob čas objeví se u dubu na zeleném mechu černý obrovský pes, že hrabe, a čeho se chce dohrabati, to že prý duše vrahova. A když zaslechli v okolních vsích z lesa psí skučení, pronikající až do kostí, tušili vždycky nehodu. A ještě do nedávna dávaly pobožné matky na Tuřanech, v Področově, či na Svaté Hoře za dvě nešťastné duše na světlo. Stala prý se ta vražda pro dívku, která potom vstoupila ke klariskám do Tejneckého kláštera.

„A co z toho budou sedláci mít; uvidíte!“ Stará žena si povzdychla. „Za mých mladých let si také vzpomněli, že nepůjdou, kam je pošlou páni, a víte, co se jim stalo? Přišli pro ně s řetězy, vzali vlastní jejich vozy, naložili je na ně a odvezli je do krajského města. A vrátilo se jich pramalounko. Potom schytali jejich syny na vojnu, a ti všichni chudáci vzali někde v cizích zemích za své; domova z nich žádný více nespatřil.“

Skůrka dala se do křečovitého kašle, neboť se z krbu opět do světnice vyvalil plným proudem dým.

VIII.

Druhý den dostavil se konšel Ouřada na honbu se svým čeledínem z Jiřic samojediný. Nejdříve se dotřel k panu správci a potom si ho dal zavolati pan vrchní; potleskal mu bělounkou rukou na rameno, a Ouřada myslil, že se octl v nebi.

Na honbu nedostavili se ještě ze čtyř vesnic. Pan vrchní dupnul si častěji nohou, mušketýři si povídali, že šatlavy v zámku ani nestačí, a na výprask selských hřbetů že bude nutno zavolati k výpomoci panské skotáky.

Pánů přijela na lov celá řada a honců přišlo dobré dvě stě. Byli opravdu oblečeni jako na Boží hod, vymyti a učesáni jak o svatbě, a žádný se neodvážil hlasitě promluviti; mušketýři jimi postrkovali a tvořili z nich špalír. Lokajové se těm „trdlům" smáli do očí a sedláci pořád mlčeli jako pěny. A když se v průjezdu objevilo několik vysokých, vychrtlých postav, v šedivých kabátech se zeleným lemem a šedivými klobouky s péry, ve vysokých botách, na ušlechtilých ořích, plnokrevných anglikánech, sedláci klonili se hluboce a teprve se neodvážili ani dýchati. Kavalíři pošlehovali sobě bičíky, a leckterému sedláku zasvištěly řeménky kolem tváří, až se mu v očích zajiskřilo.

Mezi těmi jasnými a osvícenými pány bylo mnohé ryze české jméno: upomínalo na leckterého bohatýra dávných let, který se dovedl i panovníkům dívati do očí s levicí na rukojeti meče a pravicí na srdci věrném svému národu až do posledního zabušení. Ale ptejte se na to těchhle pánův, a oni vás za takovou otázku šlehnou bičíkem do tváře, až by vám vystřikla krev a zčervenila jejich čistý, sněhobílý límec, vyhlédající okrajem loveckého kabátu.

Po lesích rozlehlo se troubení jako o soudném dni; páni rozjeli se na vysokou. Ve zdejších hvozdech bylo prý několik jelenů padesátníků; hajní a polesní uměli ve vesských hospodách o parohácích vypravěti až neuvěřitelné kousky.

Když se tak ty rohy ozývaly jednou táhle, po druhé zas jako do skoku a po třetí opět třepetavě jako k útěku, sedláci-honci zapomínali, že mají doma doškové statky, že jsou ty jejich vesnice obrazem pravé otročiny, a zapo-

mínali i to, že měli nechať doma jazyky na hřebících. Vždyť byli v lesích, kteréž tu rostly od tisíců let, ve tmavé jejich zeleni se jim ústa rozvázala a černé lesy hučely hlaholem, že až lovecké trubky byly přehlušovány. Už po druhé troubili ku stažení léče.

Kníže pán už po třetí zaklel, protože dva rozkošní chlapíci ukázali vysokým hostem paty svých blesknÿch běhů. Vrchní lovčí hněvem zmodral a kníže pán přiložil ku tváři brokovnici nenabitou, ale okamžitě jí mrštil o půdu a prudce myslivci jinou vytrhl. U nedalekého kmene stál mladík, obrácen ku knížeti pánu zády, opíraje se o silnou sukovitou dřínkovku, a vyzpěvoval si z plného hrdla. Asi dvacet krokův odtud ozval se opět třepetavý zvuk lovčí trubky a zároveň pronikavý štěkot ohařů; kníže pán zaklel po francouzsku poznovu. Hoch si ho nevšiml, také ho neznal; právě dozpěvoval:

„Seděla jsem na jedličce.
volala jsem na myslivce.
Kuku! kuku! kuku!“

Panu knížeti žlutá tvář sezelenala, tmavé oči mu povystouply — a rozlehla se rána. Když pak se zdvihl kouř, ležel mladý hoch v kaluži vlastní krve. Týmže mžikem vrazil do mýtiny vidlák a za ním chrtů celá smečka; deset kulí jedním rázem octlo se ve plecích paroháčových; kníže pán a hosté jeho vrhli se na kořisť, prohlížejíce ji znaleckýma očima. Ale že leží několik kroků dále mladý hoch s prostřelenou hrudí, že dodychává, že se svého otce dovolává, že volá po Haničce, po sestře či po nevěstě, neslyšeli a neviděli.

Slunce už stálo nad lesy, když se páni z lovu vraceli. Za nimi vezli vysoké zvěřě plné tři vozy, ověnčené chvojím až po nápravy. Ze zámku vyšla jim vstříc muzika, hrajíc veselý pochod. Sedláci šli pozadu. Opodál za všemi po-

tácel se starý muž v chatrném oděvu, zakrýval si tvář oběma rukama a rtoma jeho křečovitě se chvějícíma prodíral se chvílemi výkřik, po kterémž vraník pana knížete obyčejně zařehotal.

A když se octli u zámku, přišla jim vstříc kněžna s mladými princi. Měli na sobě taktéž šedavé kabátky se zeleným lemem a na hlavách úhledné kloboučky se sokolími péry.

Kavalíři seskákali s koní a jeden přes druhého obsypával nejvybranějšími výrazy obdivu a dvornosti kněžnu hostitelku.

„Ty zdejší lesy jsou nejpřirozenější park.“

„Ludvík by za to byl dal jeden drahokam ze své koruny, kdyby byl měl takové ve svém Versaillu.“

„Ale je tu v nich, pánové, smutno, a na tom zdejším zámku smutněji než v klášteře barnabitek. Toužím po Vídni. Zdejší vzduch mi nesvědčí,“ odtušila kněžna přikládajíc si k jemnému nosíku hebounký šáteček, napuštěný zázračnou voňavkou. A kavalíři o překot chválili život ve Vídni.

„Mám sice v Praze nádherný palác. Ale nevkročil jsem do něho od korunovace. Jednopatrový dům však mi ve Vídni milejší než celé to Pražské stavení,“ přisvědčil jeden z potomků starého rodu!

Kníže pán prohlížel si zatím bohatou kořisť. Dnešní lov zdařil se nade všecko pomyšlení.

„Co živ jsem takového kusu nezastřelil,“ obrátil se k hostem s vítězným úsměvem v zažloutlém obličeji. „Jest to dvacaterák — hleďte, pánové!“

Kníže zalomcoval rozvětvenýma parohama padlého jelena.

„Mého syna mi vraťte! — Vy jste mi ho zastřelili! — Mé dítě, mou radosť, mou jedinou podporu!“

S těmi slovy vrazil mezi pány muž v roztrhané kazajce, s rukama křečovitě sepjatýma a s očima divně svítícíma.

„Vy jste mě o něj, pane kníže, připravil! — Leží v lese bez života, studený, v louži krve! — Vy si z toho, pane kníže, neděláte svědomí? — Jsem chudák, mám jen tyhle ruce, na těch rukou tyhle mozoly — kdo mne bude živiti, až sestárnu? Vojtěše, můj Vojtěše!"

„Cože chce? — Snad nějaký šílenec?" optal se kníže pán myslivce. Tento byl však o odpověď v rozpacích. Starý muž prodral se až ku samé kněžně.

„Váš pán mi jediného syna zastřelil. Kdo pak mi oči zatlačí, kdo pak se za mne pomodlí? — To bude souditi Bůh — já jsem chudák, já nemohu, ale Pánbůh na nebi může a ten bude zajisté! On vám může vzíti také vaši radosť, tyhle vaše synáčky. Za tu krev v lese tuhle vaši krev!"

Paní kněžna si přiložila ku tváři hebounký šáteček; ale přece na ni přišly mrákoty. A kavalíři měli ji co zachytiti, aby k zemi neklesla.

„Otec toho nemotory! — Jasnosti, tenhle jelen by byl upláchl," podotkl s pesskou pokorou vrchní lesní. „Baráčník z Okrouhliny!"

Starý šedivý muž vyhrkl ve hrozný nářek. „Už omdlévá! — Ale přijdou časy, že se, vy páni, všem vám budou před očima dělati kola, přijdou jistě; my už arciť budeme dávno hnít...."

Náhle jej uchopilo několik mušketýrů pod paždí, odvlekli jej ze vznešené společnosti a v několika okamžicích bouchly za ním dvéře tmavé věznice.

Když se paní kněžna probrala ze mdlob, ještě se kolem ustrašeně dívala, zdali tu někde není ten divný muž, jenž ji svým skuhravým hlasem tolik polekal. Ležela na skvostné pohovce z červeného aksamítu se zlatými

třapci; kolem ní stálo několik slečen se starostlivými obličeji. Za malou chvilku však jí upravily šaty, načechraly těžké vlasy, a paní kněžna byla již jen poněkud pobledlá. Jinak na ní všecko jen hrálo.

Na zámku bylo večerem veselo, až se nedaleké černé lesy hýbaly. Muzika hrála nejvýbornější kusy, pozvali si hudebníky až z Prahy; zámek ploval takořka v moři světel. A venku asi dvě hodiny odtud zdvihali čtyři muži na nosidla mladíka s prostřelenou hrudí a nesli jej do Okrouhelské kostnice. Nad smutným průvodem poletoval starý krahulík. kterému dnes také mladého zastřelili. A když přišli na hřbitov a položili v kostnici mrtvolu na máry, usedl pták na šindelovou střechu a dal se také do pláče. Na zámku však připíjel jeden hrabě po francouzsku: „Tento pohár, dámy a pánové, do poslední krůpěje mladým princům na zdraví a na štěstí!“ Poháry z ryzího zlata, s knížecími erby, na nichž se leskly drahokameny, hlučně zdvihaly se do výše — a dole v jednopatrovém stavení na vlhké slámě ještě seděl chudý muž; ale jen chvilkami štkal, jako když člověku k nářku schází už i dech.

Týden sešel se s týdnem a v nádherných prostorách zámku bylo zase ticho a pusto jako na hřbitově.

Pan farář v Okrouhlině pochoval v tom týdnu jeden mladý a jeden starý život; ale oba v čas, kdy se lidé hřbitovu vyhýbají. Starý krahulík sedával každý den na šindelové střeše kostnice a krákoral, jako když si starý člověk z hlubin srdce naříká....

IX.

Jiřicích se už začínali diviti, že nepřichází pro ně mušketýr, ačkoliv od osudné oné hromady nedělní uplynuly čtyři dni. Ouřada se také dosud nevrátil, měl se tam až příliš dobře. Sedláci rozjeli se po své práci, každý měl kus lesa, a jezdili pro stelivo, dokud byly dobré cesty; v zimě úpady sněhem zavátý a tu bývá těžko samotnému člověku broditi se završejemi až po pás, nad tož pak vozu s potahem.

„Já řku, rychtáři, páni na nás nezapomenou," prohodil soused Hrdlička. „My pány potřebujeme a páni nás."

Rychtář Květ se k těmhle slovům usmíval. — Ode vsi přijížděl Skůra s trakařem, prozpěvuje si nějakou adventní. Jel do lesa na dříví. Přede dvěma týdny byl na lásce a proto směl. Na hřebíčku u trakaře měl přivázanou pilku. Uřezával jen suché větve; zdravým neuškodil jaktěživ. — „Což vy, Skůro, se nebojíte? Tuhle soused Hrdlička prý už nespal druhou noc."

„Bude se mu to lépe dřímat u vrátného, zvláště dají-li ho do té díry, co se tam oběsil Jirkovec," podotknul Skůra.

„Jirkovec z Okrouhliny, pravíte, Skůro, že se oběsil?"

„Inu, arciť že. Kníže pán mu zastřelil Vojtu, tatík na něm chtěl, aby mu ho vrátil, dorážel také na paní kněžnu a konec všeho byl, že ho zavřeli. Potom mu za syna dali pytlíček se stříbrňáky. A starý se jim tam oběsil. A my jsme tam měli také jít, aby nás postříleli? Chtějí-li už to, ať si aspoň pro nás přijdou," podotkl snopkář ostrým hlasem. „Já řku, rychtáři a sousede Hrdličko, proč pak nám naše matky, když jsme se narodili, jazyků nevytrhaly, abychom byli němoty, proč nás raději neutopily, jako ten faraon židovská novorozeňátka? Já řku, proč do nás

Pánbůh hromem nebije, když se k němu tím naším jazykem modlíme?" Skůra stál vzpřímen, ruce maje podepřené v bok. — „Já řku, proč pak někdy s námi mluvívali česky králové? Vy o tom, rychtáři, čtete, vy to znáte, vy tomu rozumíte.... A když se nesmíme brániti, když musíme jen hlavy skláněti, ať nám je tedy vezmou!"

Skůra chopil se zprudka trakaře a jel dále svou cestou. Rychtář se už neusmíval.

Souseda Hrdličku napadlo, že kostelník neřekl Skůrovi jinak, než „starý furiant". Ale dnes snopkáři věřil, protože slyšel podobná slova těmhle onehdy s kazatelny.

„Zatím, rychtáři, s Pánembohem; naši už jedou," řekl za chvilku Hrdlička a pustil se k zahradě za svým statkem, odkudž vyjížděl loubkový vůz. I Květ vracel se k domovu.

„Jakže, příteli, tak zamyšlen?" ozval se náhle před ním přívětivý hlas.

Rychtář pozdvihl hlavu, smekl a podal pravici mladému knězi.

„Kam ráčíte, velebný pane?"

„Kam mne oči nesou. Den sice pošmourný, ale hodina v čistém vzduchu vždy prospívá. A tahle cesta se mi obzvláště líbí! — Vždycky se mi zdá, jako bych po ní šel k domovu, ta naše víska také tak v zahradách, jako začarována, člověk vidí kalence doškových střech teprv, když je nad nimi. A připadá mi, jako bych mezi těmi střechami viděl svůj domov, svou kolébku. — Jste však nějak zaražen; potkalo-li vás něco?"

Květ vypravoval, jaký poslali do Jiřic ze zámku rozkaz i nezatajil jediného slova, jež byl v neděli pronesl: a když byl s vypravováním u konce, upřel oči na kněze a zeptal se: „Co tomu. velebný pane, říkáte?"

Kněz byl řečí jeho překvapen a hnedle o odpověď v rozpacích tomuhle muži, jenž mu otevřel své srdce tak dokořán, ve kterém uviděl jako za sklem křišťálovým

kvítek, jejž našemu lidu trhali z ňader a duší tolik let a přece nemohli vytrhnouti, jejž polévali ohněm, ničili ledem a přece nebyli s to, aby z těch červenobílých kvítečků jen jediný zkazili.

„Já," řekl po malé přestávce, „já na vašem místě bych byl nejednal jinak."

„Budou nás trestati; ale my to vydržíme."

„Kdo takhle dovede jednati jako vy, dovede také trpěti, viďte, příteli, že dovede?"

„A vy, velebný pane, že byste byl na mém místě jinak nejednal?"

„Na jediné slovo bych byl mluvil jako vy!"

Pan páter doprovodil rychtáře skoro až k jeho zahradě. Za humny se spolu rozloučili a stiskli si ruce. Květ vzpřímil hlavu a staré oko jeho už zase svítilo jako slunce na jaře. Rychtáři bylo volněji; mnohem volněji.

Kněz zastavil se ve štěpových alejích a díval se ke vsi. Tahle dědina stala se mu náhle tak milou, jako rodná jeho víska zeleným loubím starých kmenů zakrytá. „Proč musíš tolik trpěti, ty lide český! Proč jsou ty tvé dědinky tak často domovem neštěstí?" — Odněkud se strany, od černých lesů zaletěla k němu píseň, kterouž byl ve svém domově často zpívával: „Jen se mně, má milá, dobře chovej, koupím ti šáteček damínovej."

Poslouchal chvíli neznámou zpěvačku a mimoděk si po tichu sám zanotoval: „Zatoč se, sluníčko, nad ty lesy ...."

Už se černé hvozdy valem tměly, když se pan páter vracel k Okrouhlině.

X.

Já tě slyšel z daleka, běžím po hlase, a nevíš ani, jak jsem rád, že jsem tě dohonil!“

Dívka, které tato slova platila, ubírala se volným krokem z lesa k Jiřicům. Měla na sobě pivoňkovou, temně pruhovanou kazajku, na hlavě červenavý, poněkud vybledlý šátek, na skráních ohrnutý zpět, a sukni červenou, černě pruhovanou. Nyní stanuvši plaše se ohlédla: po líci přeletěl jí ruměnec.

„Už jsem chtěl s tebou dávno takhle mluvit. Jako bysi vždycky přede mnou utíkala — a přece jsi má vlastní sestřenice?“

Světlušce se kolem hlubokých očí začaly kmitati mlhy. Byli tu tak o samotě mezi kmeny, a nade hlavami jejich skláněly se koruny borovic jako přílbice černých rytířů.

„Ty se na mne hněváš, Světluško? Můj Bože, což já mohu za tatíka?“ A mladý hoch vzal dívku za ruku. „Ty přede mnou couváš jako před hadem? Mohla bys ty za svého? Může za něho matka má? Ty ani nevíš, co se ubohá napláče! — Přece se na mne, Světluško, aspoň podívej!“

Dívka zdvihla hlavu, upřela na okamžik oči v hochovu tvář; ale hned je zase sklopila k zemi.

„Co by lidé řekli, kdyby nás tady v tento čas někdo uviděl. — Už se šeří!“ zašeptala.

„Já na tu chvíli už tak dlouho čekám!“ Hoch přistoupil ještě blíže a sevřel prudce ruku dívčinu. „Kraj světa bych se pustil za tebou. Když jsi v těch knížkách čítávala, hltal jsem každé tvé slovo a zapisoval si je do paměti, že jich nezapomenu, co budu živ. — Světluško, budeš mou? — Mou na věky?“

„Vavřino,“ zašeptala dívka úzkostlivě.

„Budeš — musíš! A kdybych měl nevím jak dlouho čekati — a kdybych měl i po smrti strašiti a lehávati u zabitého a výti jako ten pes do soudného dne, musíš býti mou!“

„Vavřino, svou duši prodáváš!“

„Prodávám ji k vůli tobě, a ty ještě mlčíš? — Dosud jsi mi neodpověděla!“ Hlas mladého hocha se nezvykle chvěl a pravice jeho měnila se chvílemi z horka palčivého ve studenosť ledovou.

Náhle se k ní rychle nahnul, aby ji políbil; ale Světluška vymknuvši se mu, pojednou jako ptáče od něho ulítla.

Když přišla domů, zašla si do své komůrky, složila ruce v klín a seděla jako pěna, nevědouc ani, že čas ubíhá. Zdálo se jí, jako by si byla v černém lese někde do mechu usedla a tohle že byl všechno sen.

„Dítě,“ ozval se před ní konečně matčin hlas, „snad jsi nemocna? Tváře ti hoří — uřkli tě. Uděláme ti vodu — pošleme pro Skůrku!“ Odvádějíc děvče za ruku, opakovala mnohokráte otázku: „Koho pak jste jen potkali?“

„Přes cestu nám přeběhl Ouřadův Vavřina,“ dala jí konečně chasa ve světnici v odpověď.

„Ten?“ — Selka toto slůvko pronesla hodně prodlouženým hlasem. Potom poslala pro Skůrku.

Skůrka požívala ve vsi pověsti skoro až divotvůrčí. Každou nemoc uměla jmenovat, na každou měla zvláštní říkání. A když někdy vrtívala hlavou — bývalo to arciť jednou za uherský měsíc — poslali pro kněze. Felčarům z blízkých městeček lid nevěřil.

„Tys ho, Světluško, také potkala?“ zeptala se panímáma, když chasa odeběhla podívat se do chléva. A při tom držela pravici na čele dceřině, jako by chtěla mermo-

mocí tu zlou nátku sama zažehnávati. „Slyšíš, dítě? Potkala jsi prý Vavřinu?“

„Potkala, matičko!“

„Mluvila jsi s ním, Světluško?“ Panímáma si přisedla ku dceři blíže. „Pověz mi to, dceruško! Mluvila jsi s ním?“

„Mluvila!“

„A dlouho, dceruško?“

„Jen chvilku, matičko.“

„A co pak ti povídal?“

„Hlava mne, matičko, pobolívá! A tak mi nějak zima!“

„A je tu přece teplo, až se potí zdi a „tály“ v plotně červenají jako krev! Nic jiného než ostrá nátka, měla jsi se mu uhnouti na sto kroků. Je jako tatík! Oči má jako jehly, jazyk jako úhoř a tvář jako had! U Ouřadů jsou všickni takoví!“

Světluška z hluboka vydychla.

„O čem pak jste přece, dceruško, mluvili? Neměls si ho ani všímati, ani se na něho podívati! Nevíš, holka, co jsou to za lidi!“

„Jdou na mne, matičko, nějak dřímoty.“

„Musíš se, dítě, přemoci. Zaspala bys „ouřk“, a potom by bylo zle.“

Panímáma by byla pověděla hned příklad, jak jednou za mladých let sama zaspala „ouřk“, a jak potom těžce, hrozně těžce stonala, jak jí už kladli jen jeden den.... Náhle se ve světnici otevřel dvéře a do jizby vešla stařena.

„Vítám vás, vítám, Skůrko! Sedněte si zatím tuhle.“

„Děkuju, panímámo! Požehnej Pánbůh! Snad vám nestůně Světluška?“

„Chytla si někde nátku, víte: tu zlou!“

„Nátku — nátku, a ještě tu zlou.“

Stará žena kývala vážně hlavou, až se jí konečky u červené babky pohazovaly.

„Uhlídáme, panímámo. Ono hned všecko nátka nebývá. My známe dvě. Jedna přichází do očí, do uší, do hlavy a potom do celého těla. Od téhle je pomoci; já pomohla aspoň vždycky. Ale ta druhá přicházívá do srdce, a od té, zlatá panímámo, pomoc je jen jediná."

Skůrka nalila do plecháče vody, něco do ní nasypala, něco nad ní odříkávala a nade vším udělala tři veliké kříže. Selka ani nedýchala a Světluška jako by dostávala zimnici. Kdykoliv se s touhle starou ženou setkala, nikdy jí nebylo dobře....

„Zdá se mi, že tohle ten druhý ouřk, panímámo!"

Skůrka pokročila až k dívce a sáhla jí na hlavu; ale Světluška se uhnula, div že nevzkřikla.

„Hle, hle! Bojí se staré ruky! — Už arciť není hladká, ale někdy bývala," prohodila Skůrka; ale již se nesmála. Řekla to tak jízlivým, skorem až syčícím zvukem, že selka již litovala, proč ji volala do statku.

„Tak už tu nemám co dělat! Ale kdybyste mne potřebovali, jen mne zavolejte, a já přijdu třeba o půlnoci. Zatím tu buďte zdrávi a ty, holoubku, do lesů nelítej; jsou v nich krahujci, jsou v nich jestřábi, krkavci, samý dravec pták... Musím ještě ke Kočárkovům."

„Počkejte trochu!" Panímáma zatím odešla a přinesla cosi v klínu.

„Tu máte, Skůrko!"

„Byla bych, panímámo, ráda, abych pomohla! Zaplať a naděl vám Pánbůh!"

Skůrka si nesla od rychtářů dobrou čtvrci křížalek.

„Už jsem ti řekl několikrát, abys tu klepnu ani přes práh do našeho statku nepouštěla. Darmo tě potom vždycky roznese. Či se už nepamatuješ na to s těmi kravami? Od těch dob ji ani vidět nemohu."

Rychtář Květ přešel po těchto slovech několikráte světnicí a odplivl si. Před lety se jim rozstonaly krávy

nejmladší jalovičky až do nejstarší popelky. Zavolali Skůrku. Skůrka přišla s celým rancem koření. Rozdě- ι je na tolik částí, co bylo krav. Každou hrstku po- ›pila svěcenou vodou, několikrát pokřižovala a všem avedlivě, od nejmladší jalovičky až do jednorohé po- ɤy rozdala. Ale kravám nepomohla. Padly až na tři ·ky, a když se jí potom lidé ptali, co to za dobytčí oc, usmála se po svém zvyku a řekla uštěpačně: ιd." Ale lhala v hrdlo, protože u rychtáře Květa ι se od jakživa dobře i němá tvář. A proto na ni .tář zanevřel.

„Holce přišlo tak náhle zle, že jsem si nevěděla rady."

„Je to z těch mlh; vyspí se z toho."

„Dej Bože, aby tak bylo," povzdychla si panímáma. potkala toho Ouřadového a mluvila s ním."

Rychtář Květ se náhle zastavil. „Že s ním mluvila?" ·i tom upřel ostré oči na ženu. „A kdo ti to po- ?"

„Řekla mi to sama."

Rychtář pohodil několikráte hlavou a usadil se za n. V jizbě nastalo hrobové ticho, jako by se byl ·čně čas u věčném letu svém zastavil. Panímáma se- na lavici u kamen a louč na krbu dohořívala.

U rychtářů dnes nikdo nečetl z knih, jež onehdy ιda přinesl, a byly přece tak dojemné, že by byli poslouchali až do bílého rána. Hezounkou čtenářku mladá hlava tížila, rychtářovi stahovalo se vysoké 'e mraky, a panímáma přes tu chvíli vyšla ven, ι zlehka dvéře u komůrky a poslouchala, zdali holka ětluška dřímala; ale oddychovala rychle, jako když ιe.

XI.

an páter už byl na Okrouhelské faře čtvrtý týden; ale ještě se mu zdálo, že je v cizině — tak zcela v nepřítulné cizině. Pan farář mu sice řekl, že tu zdomácní hned druhý den; sám že odtud sice také není, ale kdyby mu řekli, aby šel do svého rodiště a že bude na tamější bohaté faře děkanem, raději by volil zůstati zde. Pan farář se nabídl, že mu chce býti otcem; ale těžko navykat na otce nového, když ten starý, dobrý tatíček odpočívá ve stínu kostela se šindelovou střechou a z hrobu jeho šelestí tráva hřbitovní až sem: „nezapomínej!"

Těžko přivykat novému domovu, když ten starý, byť i chudičký, je tak hluboce v mladém srdci zaryt, když pod tím rodným krovem je ustaralá jedna duše, kteráž dnem i nocí myslí na dítě jediné, modlí se za něho k tomu Pánubohu, jemuž je odchovala a také dochovala. —A když i ta potom uloží drahou, ustaralou hlavu k odpočinutí lehkému? Potom teprve ulehne cizina na hruď kamenem hrobovým!

„Těžko přivykat, důstojný pane!" řekl jednou po obědě mladý kněz, když mu pan farář opět vychvaloval nejlahodnějším hlasem své otcovství, arciť že prý jen duševní.

„Vyjděte si na procházku a choďte tadyhle ke Lstiboři. Je tu kus romantiky, já jinudy ani nechodím. Někdy jsem také zaměřil k Jiřicům; ale to už musilo býti. Na tu stranu je to příliš jednotvárné. A potom ti lidé nedají člověku pokoje. Jak pravím, jsou dobří, jsou hodní; ale já nechci býti rušen, vyjdu-li si pod širé nebe. A tou alejí aby člověk věru se zastřel neviditelným pláštěm. Tu jde někdo, tam někdo.... A k tomu ještě v posledním

čase proskakují o Jiřicích divné řeči, jako by tam zapomínali na čtvrté Boží přikázání. Staví prý si hlavy. Inu inu, milý pane bratře, tak je to s těmi lidmi, a proto čím od takových dál, tím lépe!"

Pan farář srkl při tom ze sklenice naplněné výborným pivem. „Kněžstvo musí s pány za jedno, a kde toho nebylo, nikdy to nedělalo dobrou krev!"

Pan farář se při tom podíval na pana pátera s obvyklým úsměvem, ale s nějak příliš významným okem.

„Císař Josef jim arciť uvolnil. Podal jim prst, a oni chtěli celou ruku!"

Pan farář opět si omočil rty ve pěnách průhledného nektaru z knížecího pivovaru.

„Minulou neděli prý odřekli až na jednoho poslušenství milostivé vrchnosti. Či jste o tom, velebný pane, neslyšel?"

„Vypravoval mi to rychtář Květ. Potkal jsem se s ním."

„Aha, rychtář Květ! Číhal na vás, pane bratře!"

„Potkali jsme se, důstojný pane, náhodou!"

„Aha, náhodou! Vidíte! — Vidíte! A potom se vás ptal dozajista, co tomu říkáte?"

„Ovšem, že se ptal!"

„A vy?"

Pan farář vypil tentokráte ze sklenice tolik, co by se vešlo do náprstku.

Pan páter se zamlčel. Důstojnému pánu rozpačitosť mladého velebníčka neušla.

„Vy jste ovšem jednání jejich nepochválil. Vy jste dle doslechu studoval velmi dobře, vy prý jste se znal ve výkladu písem svatých výtečně; vy víte, co praví svatý Pavel! Tento skutek je vzpoura, nic jiného; je to odbojnictví, selská pýcha.... Velebný pane, vy jste ho zajisté

pokáral. Učinil jste také dobře; však jich zasloužená pokuta nemine!"

„Bohužel, důstojný pane, že můj úsudek vypadl jinak."

„Jinak, jinak! Ale vždycky dozajista jako kněze, jako učitele lidu, jako kazatele slova Božího!"

„Myslím si, že tak, důstojný pane!"

„Vy jste řekl: Chybili jste, dopustili jste se hříchu!"

„Já řekl, důstojný pane, toto: na vašem místě bych byl jinak nejednal."

Pan farář se už nesmál; ale podíval se na mladého kněze s tváří zcela změněnou, tak jako se dívává učitel na žáky či soudce na obžalovaného.

„Tato slova vaše zůstanou při mně, já jich nepoužiju nikde; ale musím vám říci, takhle by ta naše láska příliš brzy vychladla. Ostatně to přičítám na vrub vaší nezkušenosti v životě."

Panu faráři přecházel již zase hlas v obvyklý přívětivý zvuk.

„Strávíte tak rok v tom semináři, potom vás přiučí obřadům, potom vás vysvětí a pošlou mezi lid. Ale duch — duch!"

Pan farář opět si omočil rty nektarem z knížecího pivovaru.

„Což oni se ptají po duchu! To my jinak, milý velebný pane, studovali, nám všecko přešlo v tuk a krev, ale řídneme — řídneme; a po nás přicházejí „moudřejší" hlavy: ale Bůh je naprav a zabraň, aby moudrost jim nevyrostla až do nebe. Já si myslím velebný pane, že tato slova přijmete ode mne, neřeknu jako od otce, ale od bratra, který s vámi myslí upřímně."

„Račte-li však věděti, jaký jim poslali ze zámku rozkaz? Aby se prý neodvážili ani mluviti po česku. Po česku prý nevolá kníže pán ani na své psy, a po českém slově dostává prý paní kněžna vždycky závrat. Opětuji,

důstojný pane, já na jejich místě nebyl bych učinil také ani krok. A že nešli, za to je chválím!...."

Pan farář svým uším, v domněnce, že bratrské napomenutí neminulo se zdárným výsledkem, ani nevěřil.

„A že nešli, ukázali, že pod šerkovou kazajkou mají ještě několik krůpějí staré české krve, pod jejich lebkou že do dneška nevyhladili paměť na někdejší časy."

„To už si vyjděte, velebný pane, s tou chválou i na kazatelnu; v neděli tu bývá pokaždé silná schůze. První vaše řeč se jim beztoho prý až příliš líbila. Ale páni v zámku nad ní kroutili hlavami. Slyšíte mne, velebný pane? — Já o tom schválně pomlčel. Rozséváte si divné semeno pro příští čas. Z takového vám růže neporostou."

Pan farář zvážněl nad svůj obyčej. Už se hezkou chvíli ani piva netkl. Zajisté že ve sklenici zvětralo; nebylo na něm ani pěny.

„Vy se, velebný pane, strašně zmýlíte. Či jste už někdy viděl a slyšel, že by byl umrlec, který odpočívá sto let, vstal z mrtvých? A ten selský lid je tvrdší než kameny a je — —" Panu faráři šlo o vhodné slovo. chvilinku přemýšlel.... „a je prohnilejší než umrlec po stu letech!"

Ve dveřích objevila se okrouhlá, začervenalá tvář panny Kačenky.

„Dostaneme, velebný pane, vzácného hostě," zazpívala si na prahu, majíc pravou ruku podepřenou v bok. „Přijíždí pan direktor."

Pan farář rychle vstal, přejel si ubrouskem ústa a pokročil k oknu.

Do dvora vjížděl kočár, kterémuž by dnes řekli stará rachotina; ale tenkráte byl ještě kočár ve vsi bílou vranou. Tenkrát neměli kočárů leda páni. Byly to těžké, abych se tak po podlešácku vyjádřil, „humpolácké" po-

vozy, a proto do nich zapřahovali po čtyřech či šesti. Pan direktor přijel však pouze s dvojspřežením.

Pan páter přál panu faráři dobrého zažití a vzdálil se. Pan farář ho také nezdržoval. Dnes mu ani nepoděkoval a činíval tak vždycky s nejpřívětivějším úsměvem. Ale nebylo také divu, že zapomněl. Pan direktor byl už dole v síni a střevíce jeho okamžitě zavrzaly na prvním schodě.

Pan direktor v těch časech býval na panství všecko. Byl hejtmanem, byl soudním, byl hospodářem; a když je potom v jedné hlavě tolik úřadův a na jednu hlavu naloženo tolik starostí, jaký div, že zkrocaní a zpánovatí zároveň. Co chtěl pan direktor, chtěl pan vrchní, a co chtěl pan vrchní, kníže pán také chtěl; někdy ani nesměl chtíti jinak. Kdo měl přítelem pana direktora, zmohl všecko a prorazil všude. Kdo si ho rozezlil, mohl jíti kraj světa a všude se mu všecko zhatilo. Lidé si povídali, že ti páni jeden o druhém dobře vědí a že drží v rukou svých řetěz, kterýž je zavěšen na klice u císařských dveří. — —

Pan páter pocítil dnes poprvé do opravdy na zdejší faře, že je tu v cizině. Ba zdálo se mu, že v tomhle domě jsou lidé z jiných kostí, z jiného masa a že mají jinou krev, než v rodném domově. Mladou hlavou jeho letěly pochmurné myšlénky, tak jako černí ptáci, když se vznášejí ve tmavých hejnech nade hlavami zdejších borův a potom střelami letí do jejich korun v příšerném krákorání.

„Či k tomu, že nás v těch chaloupkách naše matky porodily, k tomu že nás vychovaly, k tomu že nám daly poslední groš, a proto se na nás mozolily, abychom až dorosteme, zapomněli, že chaty naše byly v mnohém podobny noclehárně za Betlemem, abychom, až dorosteme, utlumili v sobě všechen cit a propůjčili se nepřátelům všeho, co českým dechem dýše, za povolné a poddajné ná-

stroje? — K tomu žes mne, ty matičko, odchovala, abych, až se stanu „pánem", zradil jazyk, kterýmž jsi mne ukolébávala, a postavil se v čelo tomu lidu našemu a vedl ho na jatky?" — —

Pan direktor se zdržel u pana faráře nad obyčej dlouho. Kočár zahrčel ve vratech teprv samým večerem. Když ho pan farář vyprovázel, svítily mu radostí oči, a obličej jeho se samými úklonami a zdvořilůstkami až rozplýval.

„Pan kníže poslal dnes sto zlatých ve stříbře pro chudé zdejší osady vyjímaje Jiřice," pravil vlídně při večeři pan farář, jako by byl na polední hovor zapomněl. „Na jiných panstvích by za to dali nevím co, kdyby měli tak dobrotivou vrchnosť, jako my máme. Kníže pán s celou jasnou rodinou zdejší chudině kolem do kola je opravdovým otcem, ku poddaným pánem milostivým a nám všem velikomyslným příznivcem. Dejž mu Pánbůh mnohá a šťastná léta na této zemi!"

Pan páter neřekl na tuto chválu ani jediného slova. Kdo ví, jestli poslouchal, o čem se pan farář s takovým nadšením rozhovořil.

„Jste nějak zaražen, pane bratře, snad nějak nemocen! — Je mi líto, že jsme o polednách zavadili o věci, o kterých máme každý jiné náhledy. Neměl jsem úmyslu ani v tom nejmenším se vás dotknouti. Chtěl jsem toliko upozorniti z daleka, a myslím, že mi to za zlé nebeřete. Považujmež oba poslední rozpravu za zapomenutou."

Pan farář se již opět laskavě usmíval, ale hovor mezi oběma přece příliš nápadně vázl.

Vstali od večeře také poněkud dříve.

XII.

oslední knihu nechal Refunda v Třebízi u Klimšů. Nemohli se ho tam už ani dočkati. Listopad se chýlil ku konci a po Refundovi nikde ani stopy. Klimeš byl také čtenářem, a nová kniha platila u něho tolik, jako dnes u mnohých stozlatová bankovka. Leckde se již poptával, zdali neviděli Refundu; ale všude vrtěli hlavami. Onehdy sešel se s Čeradickým Cívkou, když jeli do Vraného na robotu.

„Šlakovitá věc! — Tenhle čas k nám přicházíval vždycky — každý rok. Jářku, Hynku, vy jste ho tam také neviděli?"

„Neviděli — ale asi před třemi nedělmi vyskytl se v Podlesí a zase jako by padl do vody."

Čeradický Hynek Cívka zakýval nějak nedůvěřlivě hlavou a potom se zastavil. Čeledínové s povozy musili úvozem. Sedláci zůstali o hezký kus pozadu.

„Třeba ho už, Martine, ani neuvidíme! Bylo by ho škoda! — Jářku, Martine, věru bych ho litoval. Oni už po něm šilhají dlouho, a kdyby snad roznášel jed, viděli by to radši nežli uzlík s knihami."

Čeradický Cívka se opět zastavil. Čeledínové s vozem už zahýbali ku Vranému.

„Podlešáci prý se hýbají! — Jářku, Martine: v Podlesí začíná být živo! — Pan krajský psal prý do Prahy pro vojsko. A víš, co mu odepsali, Martine? — Takhle do slova: ‚My potřebujeme vojáky na Turka, na sedláky vám postačí šibenice a kat s pacholky!' "

Sedlák Cívka umlkl. Klimeš kráčel vedle něho také mlčky.

„A pan krajský, když dočetl list, prý se usmál a řekl: „Pověsíme dva, tři, a budeme míti zase na padesát let pokoj!“ — A kdo ví, jestli už také nepřipravují na Refundu oprátku!“

Ale tentokráte se Cívka mýlil. — Refunda zabušil na vrata za humny u Klimšů třetí den.

„Už se povídalo, že vás, Refundo, chytili...“

„A že na mne pletou oprátku, viďte, sedláče! A nevědí, že až mne budou chytat do opravdy, přehodím přes sebe plášť a stanu se neviditelným!“

„A že prý to, Refundo, v Podlesí doutná, co říkáte? Psali již do Prahy pro vojáky.“

„Doutná to, sedláče, po celém světě, někde už i hoří, a když to páni chtěli hasit, vzali místo vody olej. — Slyšíš sedláče, a víš, co se jim stalo? Vypálilo to všem oči. — Dobře tak!“

Refunda mluvil dnes podivným zvukem, tak jako by každé slovo měřil a jako by si na každé dříve jazyk naostřil. Klimeš se skorem ostýchal optati se nocleháníka po novinách. Nebyl u nich už dobrý rok, a za takový čas se toho v hlavě nashromáždí, a sedlák sám měl nastřádaných novin k nevypovědění. Ve zdejší dědině bylo sice jen třicet osm čísel, ale kolem vinula se říšská silnice, po níž přejelo denně síla povozův až ze Saska. Vysoké vozy s bílými plachtami s osmi až desíti koňmi zastavily mnohdy silnici nadobro. Podobalť se každý arše Noemově. A Němci s kastorovými klobouky s černými třapci na hedbávných šňůrách, v modrých „košilích“, s divoce červenými šátky kolem polonahých krků zašli do hospody, a šenkýř Šimůnek by byl mohl psáti celé kroniky, co toho ti „Sasíci“ pokaždé věděli, zvláště když tu zůstali přes noc. Naklábosili toho mnohdy až k omrzení. Ale někdy to arciť stálo také za to. A Klimeš se Šimůnkem byli sousedé.

„A kdy že k nám, Refundo, zase přijdete?“ prohodil za chvíli sedlák, když ve světnici bylo slyšet už jen praskot na krbu.

„Vždyť jsem u vás, sedláče! — A snad mne nevyháníš a dáš mi tu snad nocleh?“

Refunda upřel oči na sedláka skorem vyčítavě.

„Ale jak vám to mohlo přijíti jen do hlavy? — Kdybyste přišel o půlnoci a chtěl na nás Bůh sám ví co a my vám to mohli dáti, věřte, Refundo, otevřeli bychom vrata dokořán a snesli bychom vám všecinko. Ale napadlo mne, že se vám tu dnes u nás nelíbí, že jsme vás snad neuctili. Můj Bože! Celý den jsme robotovali, musili jsme s potahem až k Čermochovu, považte: dvě dobré hodiny. A nemáme než chléb! Ani do mlýna nemůžeme. Chtěli jsme již minulý týden; jsme pořád zapřaženi jako otroci, hůř než dobytek.... Jářku, Refundo, že se vám dnes u nás nelíbí?“

„Poslechni, sedláče: Když z jara přiletí pěnice a když si vyhledají stará hnízda, je jim co platno, kdybyste jim ta hnízda samým hedbávím vystlali a kdybyste jim sehnali těch nejchutnějších lahůdek, když je vzduch kolem nich mrtvý, k zadušení; když si chtějí zazpívati a sotva že otevrou zobáčky, hlásek jim v hrdélku selže, hlavinku pod těžkým vzduchem svěsí, křidélka se rozepnou, jako by chtěly uletět, a nemohou a nemohou? — A nad těmi vašimi statky je vzduch také tak těžký a také tak k zalknutí!“

Refunda si po těchto slovech podepřel čelo o ruku a již nepromluvil.

Klimeš jeho řeči nerozuměl; ale po vysvětlení se ptáti neodvážil.

Druhý den z rána zaměřil Refunda polní cestou, jež táhla se rovinou jako mlat k městečku, jehož kostel s vysokými věžemi bělá se až od Bylichova. Městečko toto

leží již v širém kraji. Byl v něm knížecí zámek s červenou, prejzovou střechou o jednom poschodí, ale jinak se od ostatních vsí nelišilo, leda tím, že tu bylo o několik chat více a že tu směli odbývati trhy. — Ubohá česká městečka!

V těch letech, o nichž vypravuji, vypadalo to v nich asi jako v netopýřím hnízdě. Poloměšťáci své české duše opravdu zavírali v komorách do dubových skříní nejspodněji, a mělo-li kde cizáctví po Čechách dvéře otevřené a příbytky uchystané jako naschvál, v nichž je vítali s dobráckým úsměvem a vykázali nejpřednější místo, bylo to v těchhle městečkách, jimž z celé té bývalé slávy zbyly „dobytčí trhy“ a zelený pečetní vosk. A bývali hrdi na ty „jarmarky“ a ten zelený pečetní vosk ještě více; a na vesničany dívali se s úšklebkem, s ohrnutým dolením rtem. Ale v okolí působili na ně nakažlivě, na bohaté sedláky, bylo-li to v kraji, zvlášť. Ve velikých „gruntech“ si robotu zaplatili; páni potřebovali peněz víc než soli, a sedláci platívali robotu stříbrem, ryzím, císařským stříbrem, na němž z jedné strany leskla se tučná tvář mladé císařovny a na druhé svítily se kříže s korunami. Byli to křížové tolary, a v některých dědinách do dneška si povídají: Tam a tam měřili je na čtvrtce — a dnes?...

Městečko, jehož kostel s vysokými, bílými věžemi dívá se na tři hodiny cesty do všech úhlů světa a jehož zámek s červenou, prejzovou střechou svědčil o prašpatném vkusu milostivé vrchnosti, bylo na vlas podobno těm ostatním. Jen ve třech či čtyřech staveních pamatovali si ještě dobře, že zdejší předkové byli pevní jako skály, měli hlavy jako železo, ale že musili pro tu svou povahu skalnatou a pro ty své hlavy železné do ciziny. A potom přišly hrozné psoty: městečko zpustlo, rychta zapadla, zelený vosk se rozlil v ohni; ale pergamen, na němž měli upsané trhy a stvrzené Pražským purkrabím, nalezli po letech polohořelý, šli si ho dát znova napsat a znova po-

tvrdit, ale tentokrát, když jim to přišlo zpět, své „privileji“ nerozuměli, protože bylo všecko německé. — Ubohá česká městečka!

A Bůh ví, co vedlo kroky Refundovy z Klimšova statku přímo ke kostelu s vysokými věžemi „krumplovitou“ cestou do polí. Zdálo se, jako by šel bez paměti. Ze Třebíze chodíval přece po tolik let vždycky k Čeradicům. Šel s hlavou svěšenou k zemi a s očima upřenýma v umrzlé hrudy, jako by se bál, aby neklopýtl. Chvilkou se zastavil a zraky jeho pokaždé pod hustým, popelavým řasovím jako by zpola vyhaslé náhle oživly, v zažloutlé, nesmírně vyzáblé tváři se vrásky pohnuly. Refunda pozdvihl hlavu a zadíval se poněkud v levo, kde nad zahnědlými poli vystával v modrých, průhledných mlhách obrovský vrch s bělavou kapličkou na temeni.

„Jak jsi tu jediný mezi všemi, ty starý, věrný brachu, na jehož hlavě neodvážili se stavěti hnízda otroctví. Ba právěť že jediný, ty pamětníku první záře volnosti v těchhle krajích a svědku posledních jejich červánků! Však věděli, proč na tvém temeni zasvětili kostelíček rytíři světci, kterýž proráží ostrým dřevcem chřtán ještěrův! — Měl bys oživnout, ty mládenče, rozjeti se po Čechách, ale dřív si kopí nabystřit, a práce bys měl do nejdelší smrti, co po té naší zemi ještěrův!“

Ranní slunce prorazilo šedivými oblaky a kaplička svatého Jiří na Řipu zaleskla se, jako by její stěny byly obloženy saminkým křišťálem. A lidem na robotě bývalo vždycky volněji, když se kaplička na Řipu bělela stříbrem, protože ode dávna říkávali: „Dokud se na nás svatý Jiří s Řipu bude smát, ještě to ujde; ale až se zamračí, až se kaplička rozpadne, potom bude zle; potom zdejší potoky potekou poslední českou krví.“

Refunda si také oddechl a už zase kráčel s hlavou vyzdviženou a prsoma vypjatýma, jako kníže Švarcenberk,

když je mu nejvolněji. A za malou chvilku dorazil do městečka. Ale potom hlavu vzpřímil ještě výše a prsa vypjal až nápadně. Z hospody vyběhli tři muži s posměšným chechtotem. Jednomu se ještě bělela na opuchlých rtech pěna z polonedopitého plecháče.

„Hej, kmotře! — U nás se nezastavíte?“

Refunda se ani neohlédl.

„Je to on! — Kdo by si taky uměl takhle vykračovat? Už tu sice nebyl několik let; ale já se naň pamatuji velmi dobře. Kdo pak by taky mohl kdy zapomenout na tu jeho seschlou tvář, z níž to fičívá ostřeji než jsou zimní větry, když profouknou člověka až do kostí! — Jářku, Pastejříku: když jsem byl malý kluk, viděl jsem ve Kvílicích na zvonici „festa“, a věříte-li, že ho vídávám do dneška? Refunda je mu podoben jako bratru!“

Šenkýř si podepřel boky, rozkročil se a díval se za Refundou. Náhle se obrátil a řekl vážně: „A proto není radno za ním pokřikovati.“ A při tom se podíval na mistra Potěhníka, kterémuž bílá pěna na ústech umrzla. Bylť prudký mráz.

„Však on to neslyšel! — A kdyby! — Za živa přece nestraší!“

„Ale mnoho umí! A věříte-li, že takoví lidé, kteří mnoho umějí, jsou horší než strašidla?“

Švec Potěhník těmihle slovy vystřízlivěl a také nějak nápadně zbledl. Teprve nyní setřel si pěnu se rtův a protřel si oči. A když si sáhl na čelo, nahmátl horké krůpěje potu. Mistr Potěhník se bál čar jako své ženy, když se vrátil z jarmarku, odpočítával, co utržil, a nemohl se dopočítati. (Jednou se vraceli z Kornouzu už samý večer. Musili „černým dolem“. Když se octli asi v polovici lesa, Potěhník urychlil krok, nemohl ani dechu popadnout, ani se neohlédl po kamarádech a jen vykřikl, ale tak, jako by

mu někdo hrdlo sťahoval: „Braši — nemáte tu nikdo růžence?" — Provaznice ho měla s sebou, půjčila ho Potěhníkovi, a švec jí ho nevrátil, až se octl na prahu ve svém domově. Do světnice vrazil bledý jako umrlec, a když začala na něho žena, kde má „počinek", všecky kapsy prohledal a nenalezl ani haléře. „To mne to prohnalo!" zabědoval, a když ho žena plísnila a nepodala mu ani sousta, lehl si s prázdným žaludkem; ale než si lehl, celý se tříkrálovou ještě postříkal. A přece celinkou noc ani oka nezamhouřil.)

Za kostelem rozlehl se náhle povyk.

„Buřič!"

„Tulák!"

„Už jsme po tobě dávno pásli. Ale tentokráte nám neupláchneš!"

„Chyťte ho!"

„Hej, hoši! — Nebojte se! Nic se vám nestane! — Podvodník!"

A v hlomozivý zvuk vmísil se pronikavý štěkot psů.

„Aha! — Mušketýři! — Vocásek, Plašil, Kropáček.... Bude to mela! Půjdeme raději do světnice. Není s tím nic. Refunda nezná žertů!"

Mistr Potěhník první zmizel v šenkovně a jedním douškem vytáhl, co zbylo mu ještě v plecháči. Zapíjel strach, jakýž mu nahnal šenkýř Refundovými čarami.

Za kostelem stál opřen o hradební zeď vysoký muž v šerkové haleně, koženkách a na hlavě s Pangrotkou, jako zvětralá socha, když smečka chrtů na ni pekelným štěkotem doráží. Starý muž měl vyschlé rty těsně sevřené, oči pod popelavým, hustým řasovím přimhouřené, levici svislou a pravici na holi, jako by to opravdu nebyl živý tvor, ale socha zvětralá.

Několik chlapů, hbitých jako úhoři a podrážděných jako v žitništi křečkové, obstoupili jej, aby jim neuklouzl.

Ale mohli býti bez starosti. Starý muž se ani nepohnul. Stál pak tiše, jako by neměl očí ani uší. Ve vyzáblé tváři jeho zdálo se, že jsou vrásky nějak příliš stuhlé, jako by se jich byla dotkla smrt. Chlapci na okamžik utichli. podívali se jeden na druhého a četli si navzájem v očích otázku: „Je živ nebo nebožtík?“ A žádnému se nechtělo přistoupiti blíže, dotknouti se ho, zaklátiti jím a „sebrati“ ho.

„Chce nás ošálit! — Je to podvodník! — Potom by se nám všude vysmáli. Řekli by: „knížecí chasa se bála Refundy.“ Řekli by: „mušketýři se báli tuláka.“ — Či to není poběhlík?“

Dráb Švandrlík přiskočil, uchytil oběma rukama starého muže, zaklátil jím, podíval se mu do očí a zavřískl, co měl hrdla: „Je živ! — Či jsem neřekl, že šálí, že to podvodník?“

A okamžikem vrhlo se na něho pět ostatních pochopův, ale dlouho se hrdinství svému netěšili. Refunda se jim vysmekl a ustoupil zase do hradební zdi kostelní; nyní se mu však obočí pošinulo o dobrý palec výše, pod ním vystouplo dvé ostrých, sokolích očí, vrásky ve vyzáblé tváři několikrát prudce sebou zatrhly, Refunda se vzpřímil, vztýčil hlavu, opřel se pevně o hůl, levici pozdvihl naproti drábům, a z rtoma jeho, které se pootevřely, vyproudil se hlas, jehož by byl nikdo v tomhle vyzáblém starci nehledal. Knížecí chase drkotaly zuby úzkostí a zase se jeden na druhého díval, a opět četli si navzájem ve tvářích: „je to člověk či snad duch?“

„Jste otroci, horší než psi! Také zahynete jednou bídněji než psi, vaše duše — máte-li jaké, zalezou do psích hlav, budou bloudit po světě a budou děsit lidi po sta let. Vy bídáci! Beztoho vám každému vepsáno na čele znamení Kainovo!“

„Však ti zacpeme hubu nevymáchanou! — Tak, abys nemohl už nikdy ani zahlesnout!“

„Že se nestydíte! — Švandrlíku! Pět na jednoho — na žebráka! Pfuj! Kdo se ho ještě dotknete, lavice ve vrátnici je připravena! — Zpátky, nestydové! A ty, vstávej! — Slyšíš, starče! — Vzkazuje pro tebe kníže pán!“

Knížecí chasa rázem ztichla a zase díval se jeden na druhého, a opět četli si navzájem ve tvářích otázku: „Rozumíš tomu?“ — A jeden za druhým zavrtěl hlavou a nerozuměl žádný. Kde pak by také chlapské mozky jejich mohly pochopiti, jak to, že si pro Refundu vzkazuje sám kníže pán, že jeho milosť knížecí sníží se mluviti s člověkem, po kterém pásly už od několika let vrchnostenské úřady v celém okolí, po jehož stopě šli slidiči jako příšerné stíny, a který byl na zámcích kamenem úrazu od pana direktora až do nejposlednějšího psovodce.

„Slyšíš, ty starý! — Kníže pán si pro tebe vzkazuje!“

Pan pojezdný přistoupil k samotnému starci; ale okamžitě ucouvl o dobré tři kroky zpět. Tváří Refundovou rozestřel se strašlivý výraz, jakého pan pojezdný ve svém padesátiletém životě neuzřel ani ve snách. A ve dřímotách vídává člověk přece nejpodivnější a často nejodpornější obrazy.

Refunda se zdvihl, opět se tak o hradební zeď opřel, popelavé obočí vystoupilo ještě výše do čela, vrásky v zažloutlé, vyzáblé tváři se rozšířily a svaly kolem rtů stáhly se k úsměvu, kterýž připomínal panu pojezdnému z knížecí obrazárny starého otce, jemuž před očima věšeli na polouschlých vrbách pět synův, pět jarých sokolíkův, a potom mu házeli španělské dukáty, aby prý nemusil žebrotou. Kníže pán byl zvláštním milovníkem obrazů, na kterýchž hezky ostře vystupovaly odporné stránky lidské povahy. Prostranný pokoj v jednom z největších knížecích zámků byl podobnými obrazy ověšěn po všech stěnách

ode stropu až ku podlaze. A když se jeho milosť už vším přesytila, když už čivy tak ochably, že oči mimoděk se zavíraly ku dřímotám, kníže pán se vzchopil a rychlým krokem zaměřil ku dveřím vedoucím do obrazárny, jejížto díla by mohli nadepsati v katalogu: „Zde se ukazuje lidská bída, lidská otupělosť, lidská zvrhlosť, lidská zvířeckosť...“ A mezi těmi obrazy vždycky zase k sobě přicházel.

„Kníže pán že si pro mne vzkazuje? — Snad mi chce za tyhle rány svých pochopů zaplatit. — Měl bych říci, že mu děkuju, měl bych mu vzkázati: zaplať a naděl Pánbůh, jako říkají žebráci, když jim vystrčí kousek okoralého chleba a potom za nimi prudce dveřmi zabouchnou. — Ale půjdu přec! Kdy jsem už vašeho pana knížete neviděl!“

Pan pojezdný nevěřil ani svým uším a knížecí chasa chvěla se na celém těle. Báliť se, že by jim dnešní den přec jen velmi draho mohl přijíti.

„Nebojte se! — U pana knížete žalovat nebudu! — Což jste už zapomněli, že jste otroci, horší než psi? Což už nevíte, jak jsem vám předpovídal, že zahynete hůř než psi, že duše vaše i po smrti do psích hlav zalezou a že budou bloudit po světě?“

Refunda se zase vztyčil, hlavu vzhůru, prsa vypjal a vykročil, jako by byl knížetem zdejším on — Refunda, kterého před okamžikem čeleď knížete utahala a jemuž nemohla přijíti na jméno. A dívali se za ním jako by sami nyní se byli proměnili v sochy kamenné. Pan pojezdný se vzpamatoval teprve potom, když Refunda zmizel v zámeckém průjezdě.

Kníže pán přecházel nádherným pokojem s rukama přeloženýma na zad a s hlavou lehounce nakloněnou ku stolistým růžím, kvetoucím prvním květem červnovým na jasně zelených, těžkých kobercích, rozestřených podlahou. Kníže pán byl vysoké, štíhlé postavy. Modrá krev prý žene vždycky do výšky — a zdejší jasnosti musili prý před lety

lékaři pouštěti žilou. Tolik jí měl mladý kníže pán. Oči jeho, zdálo se, jako by se pásly na plném květu stolistých růží, jež vetkala umělá ruka do koberců v podlouhlé věnce, a nohy jeho po těch růžích šlapaly. Ba zdálo se, že je zadupávají, jako by každým krokem jednu chtěly rozdrtiti... Tak zcela na vlas jako v životě. Když se oči napasou, vykonává tu druhou službu noha s vysokým podpatkem. O očích pana knížete se říkávalo, že prý měly v sobě sílu jako slunce, že vytáhly všecku barvu na nejpůvabnějších květech... Kníže pán chodil pokojem velmi rychle — zcela proti svému obyčeji. Býval vždy tak chladný; až ta jeho lhostjnosť mrazila. Kroky jeho byly vždycky, jako by je schválně odměřoval. Zdejší „měšťáci" si vyprávěli, že ti velcí páni jsou přece jen asi jiní lidé než oni; nesmějí prý se, nepláčou, a někteří si domyslili, jako by neměli srdce; ale hned tu myšlénku zase potlačili. Když onehdy pochovávali do nádherné hrobky matku pana knížete, ani jediné slzy na všech těch panských obličejích neviděli; a když sem jednou přijela knížecí svatba, zas se nikdo ani nezasmál a tím méně, aby si byl zavejskl.

Kníže pán se náhle zastavil; zaslechl za dveřmi kroky a hovor. Do pokoje vešel komorník s obrovským copem a na modré uniformě s knoflíky jako pěsti, z kterých za každý, jak říkával, mohl si koupiti třílanový grunt.

„Toho tuláka že mám vpustiti, knížecí milosti?"

„Nerozuměl — on?"

Pan kníže byl nějak nevrlý. Takhle se už dávno na lokaje neutrhl. Nečesaná a nejmožnějšími voňavkami napuštěná hlava komorníkova zmizela však ve dveřích okamžitě a na prahu vedoucím do knížecí „pracovny" pojevila se vyzáblá, zažloutlá tvář Refundova.

Kníže pán ustoupil o dva kroky zpět a poněkud mdlé oko jeho spočinulo opět na stolisté růži vetkané v těžkém

koberci. Zimní slunce, vniknuvší vysokým oknem zastřeným do pola skvostnými záslonami z měnivého damašku, osvětlilo plným jasem pomněnky, jejichž drobné kvítky vyhlédaly jako by nesměle uprostřed královen květeny.

„Tvé jméno?"

Tato slova, zdálo se, že se prodrala těsně sevřenýma knížecíma rtoma příliš těžce. Oko jeho milosti zavadilo o pomněnku, jejíž kalně modrá barva jako by zalévána byla slzami.

„Refunda!"

Kníže pán sevřel rty ještě těsněji — a chudák — modravá pomněnka na koberci ucítila celou tíži knížecí nohy.

„Tvé pravé jméno?"

Kníže pán podíval se poprvé Refundovi do tváře, ale rychle, a už zase zraky jeho těkaly po rozkošných květinách kobercových.

„Mé pravé jméno?" — Refunda se usmál a upřel své oči na pana knížete, jako dvé dýk, které ruka mstitelova nejdříve své oběti ukáže a potom jejich ostřím hledá jeho srdce. Kníže pán šlápl nyní hezky z ostra na sněhobílou liliji.

„Pochováno, zahrabáno, zakopáno! — A co panu knížeti do žebráka! Co jeho milosti do tuláka! Co jeho osvícenosti do poběhlíka!"

Refunda postoupil o pět kroků blíže, ale vábným květinám na koberci jeho noha neublížila; vyhnula se jim.

Kníže pán octl se až u samého okna.

„Pan kníže se mne bojí? — Ještě jsem živ a za živa prý lidé nestraší! — Pan kníže si mne poručil zavolati a já poslechl!"

„Kdys povídali si služebníci moji, že tudy chodí člověk a že ho všude jmenují Refundou. Zkusí prý mnoho,

někdy nocleh uje i pod širým nebem. — Bylo mi ho líto. — Abys nemusil se toulati, abys nemusil žebrati!“

Kníže pán podával Refundovi hezký váček s penězi a dopověděl... „Až budeš potřebovati, ohlas se u mého pokladníka!“

Kníže pán se při těchto slovech obrátil k oknu; ale ruka Refundova se ani nepohnula a kolem vyschlých rtů poletoval mu úsměv, kterým změnil se náhle výraz obličeje jeho k nepoznání. Tváří starého muže hluboké brázdy jen hrály, na čele vrásky se mu rozevíraly a v těchhle rysech, nezvyklých u Refundy, jevilo se také cosi šlechtického, řekl bych skorem knížecího. — Či spočívalo snad něco pravdy v řečech lidu, když uviděvše Refundu s hlavou vztyčenou a prsoma vypjatýma, říkali, že si vykračuje jako Švarcenberk?

„Pane kníže, já ještě nikomu neřekl: dejte kus chleba. Já se ještě za žádnými dveřmi nemodlil a já nikoho neobtěžoval dosud almužnou! — Refundovi dají, kam přijde, sami a rádi. A pobízejí ho! Zaplať vám Pánbůh vaši dobrotivosť! — A buďte, pane kníže, vesel a zdráv!“

Starý muž dávno už odešel a pan kníže seděl ještě v pohovce. Přeceť již odbyla hravými zvuky nade stolkem drahocenné práce řezbářské hezkou chvíli druhá hodina — a v ten čas každinký den si kníže pán vyjížděl mohutnými alejemi kaštanovými na lesklém vraníku.

„Pochováno, zahrabáno, zakopáno! — Má pravdu; co mi do tuláka, co mi do — poběhlíka!“

Kníže pán se náhle vzchopil, ale prudce, tak jako by v tom štíhlém, padesátiletém těle byla ještě svižnosť dvacetiletá, a zazvonil, div že neutrhl skvostnou, zlatem a stříbrem vyšívanou stuhu, na níž byl stříbrný zvonec zavěšen. Dvéře se rázem otevřely a v nich objevila se opět načesaná a všemožnými voňavkami napuštěná hlava s obrovským copem.

„Ráčí poroučeti vaše milosť knížecí? — Druhá hodina už dávno minula!“

„Vím, osle!“

Načesaná hlava s obrovským copem několikráte sebou zatrhla. Kníže pán neřekl už svému sluhovi „osle“ dobré dva měsíce, až zase dnes. A zatím je vinen ten tulák, ten poběhlík....

„Proč ho ráčila vaše osvícenosť k sobě pouštěti! — Já sám bych....“

„Mlčíš? — Ať osedlají Oberona!“

„Ve čtvrt hodině budou tři! A ke třetí přijde s poklonou pan děkan ze S....“

„Jdeš-li mi s očí?“

Kníže pán zadupl zlostně nohou, až se celý koberec posunul.

Chudinky — stolisté růže! —

Pan kníže vyjel ze zámku tryskem a za městečkem nechal za sebou sluhu dobrou čtvrť hodiny. Kolem kostela stavěli kramáři boudy; pozejtří tu měl býti jarmark. Oberon pana knížete strhl je chudákům i s bednami, v nichž měli uschované zboží. Kramáři zahryzly se zuby do rtův a zaťali ruce; — ale mlčeli jako pěny.

„Viděli jste ho?“

„Jak pak ne! — Jel, jako když hrom bije!“

„Letos se tu pozdržel. Ani nepamatuji, aby milostivá vrchnosť tak dlouho byla na zdejším zámku. Jindy sem přijížděli jen na několik dní. Je to pro nás vyznamenání!“

„Dbá nás! — A proto ať žije náš milostivý kníže pán.“

„A tři „měšťané“ pozdvihli v šenkovně plecháče a pili na zdraví milostivé vrchnosti! — Ubozí měšťané! — Ubohá česká městečka!

XIII.

ruhou neděli adventní vynášeli v Jiřicích od Květů velikou, dubovou, na modro natřenou jarmaru. Musili ji nésti čtyři a ještě vždycky po každém pátém kroku odpočívali. Z lesů fičel sice ostrý, zimní vítr; ale přenášečům se řinul pot tvářemi potokem. Kolem jarmary vykračovali si dva mužové. Z Jiřic nebyli. Bylo to znáti už na sto krokův, aniž by se jim člověk potřeboval podívat do obličejů. Na hlavách měli klobouky „na facku", u boků šavle v ošumělých kožených pochvách a v pravicích hole s blýskavými knoflíky. Šosaté kabáty jim sáhaly až přes kolena a na střevících leskly se zdaleka bílé, čistě vyleštěné přasky. Na zádech houpaly se jim na polo rezavé ručnice, u nichž se při výstřelu užívalo ještě kladívka. Byli to poslové vrchnostenského úřadu. Někdy jim říkali: „biřiči"; tenkráte je však nazývali „mušketýry". Zástup dětí je provázel. Mušketýr objevil se sice v Jiřicích za rok vícekrát; ale takhle se šavlí u boku a s ručnicí na zádech ještě nikdy. A také si byli vrchnostenští sluhové poslání svého vědomi největší měrou. Jako oni se rozhlíželi dnes Jiřicemi, jako oni kráčeli dnes „podlešáckou" vesnicí, nerozhlíží se ani generál, když projíždí šiky rozestavených plukův, a nekráčí ani nejvyšší sudí, když si jde zasednout na stolici, na které rozhoduje o životě a smrti obžalovanců.

Před Ouřadovic statkem vykřikli oba mušketýři jako by jedněmi ústy „halt!" Nosiči postavili jarmaru na zemi, ale nějak nešťastně. Překotila se, dvéře se prudce rozletěly a archivem obce Jiřické zalaškoval si zimní vítr. Mušketýři zaklnuli, jak uměli nejlépe, a děti provodily výbuch malopanského vzteku veselým smíchem. Ale ani jediný kluk se nehnul, aby vyrval větru kusy režného

papíru, na němž bezpochyby že na každém byl vrchnostenský rozkaz s nečitelným podpisem. — Co by také mohlo za jinou listinu zablouditi do Jiřic! Mušketýři klnuli poznovu; až osípěli nebozí! Papíry, které vítr nezanesl do nedalekého rybníka, musili sebrati sami.

Ouřada stál na zápraží s oběma rukama podepřenýma v bok. Již podruhé zaskřípal zuby, že se stala tahle nehoda. Byl trochu pověrčiv. Dnes k němu přinášeli — rychtářská „lejstra" a obecní jarmaru. A hned poprvé nehoda.

„Vrata rozevřete! — Dokořán! — Jářku, Vavřino, neslyšíš! — Takováhle čest tomuto statku ještě nikdy se nestala! — Nesou k nám obecní jarmaru! — Hej, Titěro!"

Ouřada volal na pohůnka, který si přede stájem mnul oči jako u vyjevení. A dál ve dvoře u vrat za humny dlel mladý hoch s hlavou opřenou o starý štěp. A když zaslechl otcův hlas, že k nim nesou obecní jarmaru, zachvěl se. Mimoděk zaletělo oko jeho nahoru do staré koruny štěpové. Zdálo se mu, jako by do opadalých větví bylo náhle cosi přiletělo; ale on zatím pohnul prudčeji suchými haluzemi zimní vítr.

„Neslyšíš, Vavřino? — Ohluchl jsi? — To věřím že! — Však já ti od toho pomohu!"

Vavřina opravdu už neslyšel, jako by byl ohluchl naprosto.

„S touhle obecní jarmarou nesou k nám rakev, do níž, kdo ví, kdo všecko bude položen! Snad do té rakve budou chtít zavírati tebe, Světluško, abych tě už vícekráte neuviděl, abych už na tebe nikdy nemohl ani slova — ani jediného slova promluviti! Ale já jim to víko strhnu, i kdyby mne samotného za to měli pochovat!"

A rozložitá koruna — stará, zkušená jabloní hlava — při těchhle slovech Vavřinových divně se kývala, jako by mu chtěla říci: „A zdaž toho dokážeš?"

„Vědro piva vypijte si na můj vrub! — Ať v Jiřicích pamatují na den, kdy přenášeli k Ouřadovi obecní jarmaru! — A vy, páni mušketýři, pojďte dál! Panímáma pro vás něco uchystala!“

Ze světnice zaváněla pečínka. — Dnes ráno nemohla selka ani na ranní. Musila zadělat z „vejražky“, rozetřít máku na půl čtvrtce, a Ouřada vybíral zatím nejkrásnější selátko. Chtěl se dát viděti a mušketýrskou přízeň si vydobyti okamžitě. Tak platí leckde ještě dnes, že poslové úřední ledacos dokážou a že jejich náklonnosť už stojí za dobré slovo, natož pak tenkrát! A mušketýrská přízeň dobývala se nejsnadněji navlažováním vyprahlých hrdel a krmením nenasytných žaludkův. Ouřada to uměl chytře navléknouti; nebylť nadarmo „krajákem“.

„Na zdraví a dlouhé panování novému rychtáři v Jiřicích!“

Mušketýři zdvihli plné napěněné džbánky nad hlavy, potom je přiložili k okoralým rtům a vyprázdnili do pola.

„A zde vám posílá pan direktor veliké psaní!“

Mušketýr vytáhl z náprsní kapsy list zapečetěný červeným voskem, v němž vytlačen byl knížecí erb, vstal a podal jej Ouřadovi. Sedlák vzal psaní do rukou se zvláštní uctivostí. Dříve si ještě opatrně otřel ruce o tmavé soukené kalhoty. Ouřada otevřel list ještě opatrněji a zahleděl se do něho, jako by každé slovo chtěl pohltit. Psaní bylo německé. Ouřada sice také něco uměl; za mladých let sloužil kdesi za Litoměřicemi a s „formany“ Sasíky, když se ho poptávali po obilí — se ještě tak tak dovedl smluviti; ale tomuhle dnes nerozuměl. Snad samou radostí, že nejblaženější jeho sen se vyplnil tak nenadále.

Mušketýr mu však obsah listu z kanceláře jemnostpána vysvětlil se řídkou ochotou.

„Zítra o desáté máte se dostavit v kanceláři k přísaze.“

Mušketýr podával levicí Ouřadovi list zpět a pravicí sáhl po džbánku. Byl už zase napěněn, až skorem přetékal.

Ouřada přisedl blíže k oběma poslům úředním.

„Jářku, příteli, a nevíte nic, jak to dopadne?“

Ouřada ukázal při téhle otázce ku Květovic statku.

Mušketýr zakýval povážlivě hlavou.

Panímámě u kamen stajil se v prsou dech. Otázce mužově porozuměla taktéž okamžitě.

„Nechtěl bych nosit dnes, rychtáři, jeho hlavu!“

Dráb pronesl tento výrok divným zvukem a provodil jej ještě divnějším posunkem.

Panímámě u kamen dělaly se mezi očima mžitky. Nemohla takořka ani rozeznat, zdali už kůže na selátku dosti barevná. A selka Ouřadová byla nějaká kuchařka; i oku dovedla již uchystati pochoutku, natož pak jazyku.

„A že to tak dlouho protahují?“

Ouřada přisedl ještě blíže.

Mušketýr zakýval opět povážlivě hlavou.

„Slyšel jste, že někdy páni někomu něco „šenkovali“? Nevíte-li, když si kočka chytí myš, že ji ještě pustí, že si s jejím životem hraje, mnohdy hezkou chvíli; člověk se musí té kočičí manýře smát —“

Mušketýr se zamlčel, vstal jako by mimoděk, a zašel k oknu, aby se rozhlédl po návsí. Byl by si byl jazyk přehryzl za to, že porovnal pány s kočkou a jejich nápady s manýrou kočičí.

„Sedněte, příteli! — Pijte, jezte! — Máme ještě jedno! — Chci, abyste Ouřadu nepomluvili. — Panímámo — ještě není to druhé? — Ký-li šlak vám dnes do těch kamen vlezl! — Jářku, příteli! — A nedejte se pobízet!“

Mladší mušketýr se usmál. Napadlo jej: oni a dát se pobízet! Sluhové úřední či vrchnostenští nedali se snad ještě nikdy k ničemu pobízet.

Starší dráb se však od okna nehýbal. Zahleděl se nějak neodvratně ke statku, odkudž vynesli dnes obecní jarmaru. A při tom si přejel několikrát pravicí načervenalou, bezvousou tvář a po každé zavrtěl hlavou, až mu cop svázaný rudou pentličkou po zádech poskočil, jako mladé hádě, když si v husté lesní trávě zahrává zvonečky.

„Květ dostal návštěvu!" prohodil náhle odvrátiv se od okna a ušpouliv naduřelé rty k uštěpačnému úsměvu. — „Pan páter! — Jde ho potěšit; dnes toho bude potřebovat. Já vím, že by raději půl statku za dnešní den oželel."

Muškětýr již zase seděl za stolem a utíral si rty, na nichž bělela se mu hustá pěna po výtečném pivě.

Ouřada se usmíval jak uměl nejpřívětivěji. Na tváři jevil se mu výraz nejplnější spokojenosti.

„Však mu to budou u nás všickni přát. Nebylo s ním už k vydržení. S našincem jedva že promluvil... Pravý Podlešák! Slyšíte-li, Ouřado? — Jak jsem vás viděl ponejprv, napadlo mne ihned: „tenhle se v Podlesí nenarodil," Podlešáctví kouká jim i z bot. A přece jsou nafoukanci! — Počkejte; jak oni vám ty tváře splasknou a hřebínky na vašich palicích ochlípnou... vy kuňata!"

Muškětýr udeřil pěstí na stůl.

„Věřte, Ouřado, jaktěživ jsem nešel nikdy nikam tak rád, jako dneska do Jiřic. Tohle měli páni udělat už před několika lety. — Říká se odjakživa: Podlešácká pýcha je nejhorší. A Květ má tu pýchu i v kapsách!"

Muškětýr se dal do lomozného smíchu.

„A což teprve ta jeho princezna! — Tluče to do ní od maličkosti! Jářku, Ouřado, čtou-li pak také vaše děti! — A přece vyrostou i bez toho! Vavřina je švarný hoch, jen květe; — je vidět, že má vaši krev...."

Muškětýr se na okamžik zamlčel; ale trvalo to jen

chvilinku, co by se tak domodlil člověk „otčenáš" až ku slovům: odpusť nám naše viny —

„A jaké jí dal jméno! — Kdybyste snesl kalendáře Bůh sám ví odkud a hledal v nich Světlušku, oči byste si vykoukal a nenašel byste přece nic! Jářku, Ouřado: kdyby to byl takhle kníže, hrabě, baron; — ale sedlák! Není už tohle podlešácká pýcha? A proto s takovou pýchou na pranýř — pod trdlici! Rozumíte mi, Ouřado?"

Dráb si zase utřel pravicí bílou pěnu, jež se mu tentokráte táhla i po pečlivě oholené bradě.

Panímámě u kamen přecházel sluch a před očima utvořily se jí mlhy slzami. Vždyť tu zapíjeli dnes v tom jejich statku cizí lidé štěstí a pokoj; její muž jim naléval o přítrž a při tom se mu oči jen jiskřily a tvář samou laskavostí rozplývala.

„Zavdej mi, ženo, pojď. Ještě jsi mi na to rychtářství ani nepřipila! Jářku, Liduško! — Ode dneška jsi rychtářkou, ode dneška nesmíš mluvit s ledakýms, ode dneška musíš dělati paní, jako u nás v kraji, ode dneška ti musejí v Jiřicích ruce líbati, ode dneška budeš sedat v Okrouhlině ve druhé lavici, hned za pány ze zámku — ode dneška říkají u nás u — rychtářů!"

Ouřada stál za stolem v ruce se džbánkem, s očima jako jiskry a tváří jako měsíc v ouplňku.

„Na zdraví nové rychtářky Jiřické!"

Mušketýrům hlas už nějak selhával a prsty u rukou se jim příliš nápadně roztahovaly.

A nové rychtářce v Jiřicích se zdálo, že přiletěl odněkud z hlubin lesů nade střechu jejich statku černý, příšerný pták, že si usedl na kalenec, roztáhl křídla, rozevřel zobák a odporným, vřeštivým hlasem se rozkrákoral.

Tou chvílí, když dobré ženě pili mušketýři s mužem jejím na zdraví, seděl ve stáji mladý hoch s čelem opřeným o ruce, a starý, věrný kůň — dobrá plosička — sklonila

hlavu až k jeho hlavě, hebká hříva její rozvinula se mu šíjí, a kdybyste se byli podívali tomuhle zvířeti do očí, byli byste řekli, že červenají.

Mladý hoch se náhle zdvihl, pohladil plosičku, potom jí projel hřívou, a plosička zařehotala radostně třikráte za sebou; ale staré, věrné oči jí při tom ještě více zčervenaly.

„Nevím, nevím, plosičko, zdali mi ji přivezeš! — A kdybys mi ji nepřivezla, odvezeš za to mne, viď že, ty dobrý, věrný koni můj! A až mne odvezeš, potom si ulehneš a nebudeš sloužit už nikomu!“

A mladý hoch položil si zase čelo na koně, do hřívy jeho, a plosička už nezařehotala. Těžko řehotati a radovati se koni věrnému, když cítí na své hlavě horkou, mladou tvář a tuší, jak těžká dumka pod jarou lebku dnes zabloudila....

Jiřicemi zavládlo už ticho, jako by bylo o půlnoci, a ona minula sotva čtvrtá odpolední hodina. A k tomu byla ještě neděle. Už i ty děti zalezly dnes do svých domovův a jindy se tenhle čas teprve rozproudil návsí rej, až uši zaléhaly. — Přece přenášeli dnes obecní jarmaru, a to po venkově, v Podlesí zvláště, vždycky hlučně slavívali. — Napřed šel dudák, někdy i dva až tři, klarinetista a za ním nesli skříň ověnčenou svěžím chvojím, za jarmarou vykračovali si sousedé a k nim připojila se celá ves. Nechávali si to obyčejně na neděli a potom pili, radovali se, veselili se a zpívali až do rána bílého. — Když se tak rychtářem Květ, rozveselily se prý i vůkolní černé lesy. Měli na rychtě čtyři dudáky, dva klarinetisty a jednoho cymbalistu. Už vycházelo sluníčko, když vystoupil sedlák Jiruš s plecháčem vysoko nade hlavou a zazpíval:

„Ještě jednou buďme zdrávi,
všickni dobří kamarádi!
— — — — — — — —“

Snopkáři Skůrovi bylo tenkrát nejveseleji a klarinetista musil mu zazpívati:

Já mám chaloupku
na vršku bez došků
roztrhanou:
až já se vopiju
já si ji pošiju
hra-hra-hra hra-hra-hra-
hrachovinou.

Měl arciť tehdáž na bedrách skorem o dvě desítky méně. Ale dnes by to byl také ještě dovedl. Dosud by se byl uměl se svou krajačkou v kole zatočit jako před padesátkou; však musil by býti zase rychtářem zdejším Květ a ne „ten kraják“, „ten krocan“ Ouřada. Skůra seděl ve své chaloupce rozmrzen tiše a beze zpěvu; toliko chvílemi si prudce odplivl a někdy se mu křečovitě sevřela také na okamžik pravice.

„Zdali pak by nám nebylo lépe, kdybychom byli šest střevíců pod zemí! — K čemu je nám takovýhle život! — Rodíme se, dřeme se, trpíme a umíráme. A té radosti je v životě tolik, jako když padne krůpěj vody do moře. Eh — nač o tom přemýšlet!“

Skůra se náhle zdvihl, sáhl po plášti, přehodil ho přes ramena a vyšel ven uzavřev dvéře pouze na provázek. Však mu tam nikdo nevleze; a kdyby vlezl, musil by zase s prázdnýma rukama ven.

„Hej, Adamče! — Kam?“

Jiřický ponocný se ohlédl, poznal po hlase, kdo za ním volá; ale bylo mu to divné a proto se chtěl přesvědčiti. Skůra na návsi na nikoho nikdy nevolával a pak se leckdy spolu poškorpili.

„Nesu na rychtu odevzdat troubu. Ať si ode dneška ponocuje kdo chce!“

„Dobře děláte, Adamče!"
„A od zejtřka ať si vyhání taky kdo chce!"
„Máte pravdu, Adamče!"
Skůra se dal do uštěpačného smíchu.
„Může si rychtářovat, ponocovat a vyhánět sám!"
„Taky si tak myslím, Skůro!"
„Za to vás chválím, Adamče!"
„Je to dost, že přece jednou jsem vám trefil do noty!"
„Ode dneška, Adamče, budeme pískat oba jednu!"
„Až pánům budou mozky přeskakovat a Ouřada se zblázní!"
„Tak, Adamče!"
Skůra zaměřil potom k mistru krejčímu a Adamec s vyleštěnou hlásnicí přes rameno k Ouřadovic statku. —
Třetí neděli adventní přijel do Jiřic na křesťanské cvičení pan farář. Bylo to vůbec poprvé, co se stal v Okrouhlině farářem, že zastal odpůldne pana pátera. Už po dvě neděle měl také sám „ranní" a zároveň kratinký výklad. Chtěl, aby si pan páter trochu pohovil; vyšelť prý beztoho ze semináře jako Boží umučení. Ale lidé uviděvše pana faráře, povídali si, že prý jede zasvětit nového rychtáře do úřadu. Na dnešní cvičení se ostatně pan farář připravil výborně. V jakési staré latinské knize vyhledal dlouhé pojednání o rozdílech stavův a povinnostech jedněch ke druhým. „Tak jako na nebi" — bylo v té knize psáno — „je devět kůrův andělských, tak také na zemi je devět stavův od císaře pána až do svobodníka, a potom jako na nebi je poslušnosť, tak na vlas musí býti i na zemi...." Pan farář by byl tuhle knihu vázanou ve vepřové kůži zrovna zulíbal — a přinesl ji zároveň k večeři. „Zlatá kniha! -- Měli ji svázati do stříbra a obložiti drahými kameny. — Otevřte jen, bratře, a čtěte. Já říkám: ty staré knihy — — to byly knihy! — Vy se jí štítíte! Poslechněte mne! Z té můžete mít

látky pro svá kázání na kolik let. Já přišel jednou také k takové knize: Byl jsem ve vašich letech. Psal ji jeden vlašský jezovita. Jméno jsem už zapomněl. Jak pravím: Byl jsem ve vašich letech. A víte, jak dlouho jsem vážil z ní látky? — Dobrých..." pan farář se náhle zamlčel a přejel si pravicí čelo, jako by se chtěl vzpamatovati — „dobrých pět let! — Uvidíte: ta slova z téhle knihy budou pravým deštíčkem májovým na zkornatělá srdce! Můj Bože! Ba že jsou ta lidská srdce mnohdy učiněné úhory. A když se potom leckdy místo jadrného zrna koukol rozsévá." — Pan páter vzal ve svém pokojíku knihu panem farářem tak vřele doporučenou do ruky, rozevřel ji, četl v ní asi čtvrt hodiny, potom ještě několik listův okem přeletěl a odložil ji s úsměvem...

Nebylo-li v dědině kostela, křesťanská cvičení odbývala se vždycky u rychtáře. Přicházeli z celé vsi. Scházeli se sousedé, dostavila se dorostlá mládež, sešli se i školáci, a mělo to opravdu tak upřímný a srdečný ráz, když kněz nenuceně rozpředl hovor o některém předmětu náboženském, otazuje se a vykládaje. Těm starým, sešedivělým hlavám se zdálo, že jsou zase dětmi, že sedí zase ve škole a nad bílými lebkami letěl jim dětský věk milým šelestěním; ale na žádnou neusedl, jen tak, jako by líbal stříbrné vlasy, jako by na okamžik chtěl zaceliti četné vrásky, hluboké brázdy a letěl dál do tmavých lesů, do černých hrobů věků zapadlých....

Pan farář už dlel u Ouřadů hezkou chvilku; ale na cvičení nepřicházel nikdo. Ani školáci se neukázali. Návsí nebylo viděti živého človčka.

Pan farář přecházel světnicí netrpělivě. Chvilkou vyhlédl oknem; ale v Jiřicích bylo jako na hřbitově.

Zvonec zavěšený na zcela novém trámě před Ouřadovým statkem rozklinkal se dědinou podruhé. Pohůnek rychtářův mohl provaz utrhnouti. Bylo asi slyšeti proni-

kavý klinkot hluboko do lesův. Ale v Jiřicích teprve jako by neslyšeli.

Pan farář asi za hodinu odejel. Ouřada se ještě dvakráte za vozem hluboce poklonil a zůstal před vraty, až povoz zmizel v ouvozu.

„Hezkého máš bratra! I za víru se už stydí! A celou ves nakazil. Uvidíš, co z toho pojde! — Jste vy potměšilci, vy Podlešáci! Však já vás naučím. — Vy se na mne podíváte, vy ‚chramostejlové‘!“

Ouřada si při tom dupl nohou, až sklenice na stole, již byl nalil panu faráři, poskočila.

„Za tebe se stydí. — Víš? — A přijde to tak daleko, že se bude musit tvá vlastní žena za tebe styděti, tvůj vlastní syn....“

„A až to tak daleko přijde, potom tu vlastní svou ženu ze statku vyženu, toho vlastního syna vymrskám... Jak by také mohlo jinak mluvit Květovic plemeno! Jste všickni hadi, ale štěstí, že bez jedu. Jste slepejši a takovým hlavu rozšlápnu!“

Ouřada se dal do posupného smíchu.

„Podívej se, ženo! — Takhle!“

A Ouřada zadupnul poznovu nohou, až se otřásla okna ve světnici, zrovna jako by mu byl vjel pod chodidlo had, ale plný prudkého jedu, jehož žíhadlo v pohádkách proštípne i ocelové podešvy.

Druhý den vyjel si Ouřada do zámku k přísaze. Na koních všecko jenom hrálo, žluté, mosazné ozdoby na řemení se leskly, jako by byly ze zlata, a vůz s novými proutěnými košinami byl vydrhnut jako na svatbu. Toliko plosička poklusávala s hlavou svěšenou, tak jako by nebožtíka vyváželi.

Ouřada vyjel schválně hezky pozdě, aby ho v Jiřicích viděli.

XIV.

emůže býti zapadlejšího, ani zapomenutějšího a, chcete-li, smutnějšího kraje než Podlesí v zimě, za sněhu. Cesty zaváty, ouvozy zaneseny, dědiny roztroušeny mezi lesy jako zatracenci, doškové střechy na statcích a na chatách postříbřeny a kolem do kola chmurná, nevlídná stráž černých lesů.

V kraji říkají: „Podlešáci zalezli do děr." A objeví-li se někde člověk z Podlesí, mají hned hotový posměšek! „Bude brzy jaro." Když v kraji popěvují: „březen za kamna vlezem", Podlešáci prý odpovídají: „duben, ještě tam budem." A když v kraji na polích pracují bez kazajek a nad jasně zeleným osením poletuje skřivánek a vyzpěvuje si vesele, jede-li tudy cestou do města Podlešák, má na sobě kožich a na hlavě beranici. Krajáci si tropí z něho úšklebky, zdali ten kožich a tu beranici veze na prodej a zač? — Podlešák mlčí, ani se neohlédne a jen prudčeji bičem popraskuje.

Letos přinesla sv. Lucie sněhu, že nebylo takové spousty pamětníkův. A při tom se černé lesy rozhučely, až teskno poslechnouti. Jiřice měly tu divnou, zádumčivou zimní píseň lesní z první ruky, a někdejší ponocný Adamec říkal, s kým se sešel a koho kde potkal, že to nebude nic dobrého.

„Já ty lesy slýchal po čtyřicet let každou noc; ale to vám povídám: takhle hučely jen tenkrát, když tudy táhli Francouzi. Já bych byl z toho dostal horkou nemoc. Nebožtík můj tatík to odležel. Musila za něho ponocovat matka po dva dni. — Na včerejšek a na dnešek aby ďas to byl taky poslouchal. Až mne hlava rozbolela. Však jsem celou noc ani nezdříml."

Adamec tento svůj výrok opakoval nejméně po páté.

A lidé si povídali: „Od těch dob, co odnesl hlásnici na rychtu, nějak schází! chodí tak shrbeně. I krok má nejistý. — Tak, tak! Vždyť už je sedmdesátník. — Není divu, že se tratí. Co taky chudák v tom světě zažil dobrého!"

Ubozí! Litovali Adamce a sami toho dobrého zažili také sotva více, než co by vítr jedním zafouknutím odnesl.

Lesy ani dnes ještě nechtěly dáti pokoje. Na chvilku utichly a umlkly, jako by si chtěly oddechnouti: ale potom jim to vyletělo vždycky až z nejhlubších útrob. Stříbro s doškových, prohnutých střech se sypalo a jiné přilétalo v obrovských chumáčích, až pod jeho tíhou latě a trámy sténaly.

Adamec stál před chaloupkou v těžkém kožichu, sáhajícím až na paty, s očima upřenýma na vesnici — přímo proti větrům. Na kožichu bělela se mu už palcová vrstva sněhu. A když tak ty lesy z hluboka zahučely, zdálo se, jako by vrávoral, jako by mu nohy nechtěly nějak sloužiti; ale okamžitě se vždycky vzpřímil a vypjal jako na vzdory.

„Čekáte někoho, Adamče, čekáte?"

Adamec sebou zatrhl, tak jako by mu větry celým tělem byly projely; ale tváře od lesů neodvrátil.

„Či neslyšíte, Adamče? — Je tu na vás zima. Chcete-li, pojďte k nám. Ohřejete se. Panímáma vám uvaří něco teplého. Snad jste dnes ani nejedl? — Jářku, Adamče!"

Adamec se dosud ani neohlédl, jako by byl opravdu neslyšel.

„Kýholi šlaka, Adamče, snad nečekáte starosvata? — Je už poslední neděle adventní?"

Adamec se ohlédl a teprv nyní setřel si s obočí chumáče sněhu.

„Kam pak starosvata, pantáto? — Nevěstu čekám; — půjdete mi za družbu?"

Adamec učinil tři kroky ku předu.

„Ruku na to a slovo s to!“

Adamec uchytil ruku sedláka Květa, do nedávna rychtáře Jiřického, stiskl ji, co měl síly, a při tom se podíval Květovi do očí s tak podivným úsměvem, že sedláku na čele vystoupil skorem pot.

„Jářku, pántáto, Adamec se bude ženit, vás zve na svatbu, vás prosí za družbu — půjdete? Ruku na to: slovo s to!“

„Pojďte, Adamče, pojďte! A na svatbu nemyslete! Máte na ni dost času! Budou mít něco pro vás připraveného!“

Adamec náhle pustil ruku Květovu, hlavu svěsil do země k navátému sněhu a zdálo se, jako by se mu do starých očí vkrádaly slzy, horké, veliké slzy.

„Tak si tu nevěstu povedu k oltáři sám; ale dnes se jí už nedočkám. Dej vám Pánbůh, pantáto, dobrou noc!“

Adamec se rychle obrátil a za několik okamžiků zmizel v chaloupce. Ale kožichu nesvlékl. Nebylo tu už topeno od předvčerejška. Jediné okénko zavál do pola sníh. Hodiny u dveří nešly; nenatáhl jich nikdo už po kolik dní. Dva hliněné hrnce stály na plotně prázdny. Z police vyhlédal skrojený bochník chleba; ale už se ho chytala plíseň. Postel byla však vystlána jako na svatbu. Adamec už si na ní dobrý týden neodpočinul.

Přišed z venčí, usadil se za stolem; sníh se sebe ani nesetřel. Když ponocoval, na téhle lavici vždycky sedával, odtroubiv a vrátiv se do světnice. Za měsíčku bývalo odtud dobře vidět do Květovic statku. A Adamec očí nespustil s bělavých jeho stěn, s oken, která se leskla jako by byla z nejčistšího křišťálu, se zahrádky s růžemi a se dvou starých ořechů, které stály před vraty a vrhaly tmavé stíny až do prostřed návsí k rybníku. Adamci po-

každé přilétala ze skrýší v černých lesích jará léta na čelo, hluboké brázdy na něm líbala, stříbrné vlasy na hlavě hladila, staré oči rosou vlažila... Hodiny u dveří odhrkovaly, Adamec se zdvihal a šel ponocovat. Ale potom troubíval, až se růže u Květů v zahrádce pod okny probouzely, až se ořechy chvěly v korunách a okolní černé lesy hýbaly. A vždycky se zdálo, jako by kolikerou ozvěnou tmavé hlavy nedalekých borovin opakovaly po Adamcovi:

„... už nejsou
a nebudou:
to trápí hlavu mou
šedivou ...“

Dnes ku Květovic statku neviděl. Překážel mu v okénku sníh a už se také šeřilo. Ale oči jeho tkvěly přece na té straně neodvratně. Vyzíraly však ze spoda posněženého řasoví, jako když dohořívá u oltáře svíce za mrtvé.

„Dlouho nebude! — Smrť z něho zrovna kouká. — Sešel v několika dnech. A jako by se mátl na rozumu.“

Skůra, kterému Květ těmito slovy vylíčil stav Adamcův, svěsil hlavu, a nově upletené husí hnízdo, jež nesl Jirasce, vyklouzlo mu z ruky.

„Bude míti aspoň dříve pokoj! — Ale dobře, že jste mi to řekl, pantáto; podívám se k němu.“

Skůra zdvihl hnízdo ze sněhu, vyklepal je a zaměřil k Jirasovům. Sedlák Jiras už také v Jiřicích nekonšeloval. Páni ho shodili zároveň s Květem; ale na jeho místo ani na Ouřadovo neustanovili žádného. Nový rychtář musil bdíti nad pořádkem v Jiřicích sám. —

„Dej vám Pánbůh dobrý večer, strýčku! — Že prý stůněte! — Matička vám tuhle něco posýlá.“

Adamec na tato slova, jež zaletěla mu k uším ode prahu, pozdvihl hlavu; teprv nyní sejmul beranici a otřel si s obočí sníh.

„To ty, Světluško? — Můj dobrý Bože! — Holka, holka!“

Adamec se za stolem zdvihal; chtěl bezpochyby dívce vstříc. Ale nohy mu nechtěly sloužiti, nějak pod ním klesaly.

„Vítám tě, vítám! Kdy už jsi u nás nebyla! Sedni si, holenku; tamhle je židlice... Ne, semhle ke mně, pojď, Světluško! A je tu už šero! Ani tě neuhlídám, ani ti do očí neuvidím!“

„Hned vám oheň rozkřísnu!“

„Rozkřísni, miláčku; — ale nevím, bude-li tam louče. Já už nesvítil — ani nevím, kdy to bylo naposled.“

„Zatím se ohřejte polívkou! — Posýlá vám ji matička. Já pro louč domů doskočím. Máte tu jako v lednici.“

Dívka postavila před samého starce ozdobný hrneček a skočila ke lžičníku. Ale byla tam lžíce jediná a na té ještě vrstva prachu. Rychle ji otřela a podala Adamcovi.

„Budu tu hned, strýčku — za chvilinku!“

A byla tu opravdu hned — za chvilinku.

A za několik okamžiků praskaly na krbu plaménky a kamna začala také za nedlouho hezky dýchati.

„Tak si sem přece ke mně sedni, Světluško! Ať ti vidím do očí, ať ti vidím do tváří....“

„A vy jste, strýčku, nevzal lžíci ani do ruky.... Musíte. — Takhle byste se umořil. Poslechněte mne! — Jezte, strýčku!“

„Tak, Světluško, hezky proti plamenům — snad tě už vidím naposled. Nevím — nevím; ono to tak fouká jako tenkrát!“ — Má holka si jde pro mne — slyšíš, Světluško? Můj Bože, co ti to povídám! — A přece jsou to její oči, její tváře, její vlas — ty mne už neznáš, Mařičko? Což už tomu tolik let? — Vždyť je to včera; dnes ráno Francouzi odjeli.... A tys jim uprchla, uletěla....

jen se na mne dobře podívej: já jsem to, já.... ani se tě nemohu dočkati! — Mařičko!“

Adamec se za stolem zdvihal, rozpínal ruce a chtěl kohosi přitisknouti v náruč; ale opět klesl nazpět, jako by ho nohy nemohly udržeti.

„Byli mezi nimi Bavoři, měli světlomodré kabáty, jezdci měli na hlavách helmy. — Já bych toho jednoho poznal ještě dnes. Ale přišel pozdě, už byla polomrtvá, už nemluvila... Ale ještě dnes bych se mu vrhl k nohoum a sníh bych mu setřel s obuvi těmahle svýma rtoma. Slyšíš, Světluško? Rozehnal se tasenou šavlí proti nim, zdvihl ji se země, dal mi ji do rukou a potom ti Bavoři s Francouzi táhli dál. Ale tři tu zůstali a krkavci jim na borovicích rozkluvali jazyky, vykluvali oči, rozryli ostrými zobáky tváře až do kostí... Ale co všecko platno, když mi v náručí nevěsta skonávala!“

Větry z lesů zalehly vší silou do střechy na chaloupce Adamcově; oheň na krbu se rozprskal, ale okamžitě vyšlehl prudčeji.

„V neděli třetí ohlášku, v úterý svatbu, Mařičko! To si zavejskneme, to si zavdáme, to si zadupneme.“

Dívka přistoupila ku starci blíže, sejmula mu s hlavy čepici, na bílé skráně mu položila ruku a naklonila se k němu. Nebála se ho. A potom mu odhrnula s čela rozcuchaný vlas.

Hruď Adamcova zdvihala se těžce; pracovalo to pod ní asi prudce. Oči se znenáhla zavíraly a bílá hlava bezděky klesala níže; kolem zvadlých, promodrávajících rtů kmital se tichý, mírný úsměv.

„Strýčku? — Vzpamatujte se! — Doběhnu pro tatíčka.“

Náhle se rozevřely dvéře a do vnitř vstoupil tichým krokem vysoký muž celý posněžen, opíraje se o sukovitou hůl. Zůstal však na prahu, utajiv v prsou dech, a oči, jež si musil teprve levicí protříti, zaletěly za stůl ke starci,

jehož klesající hlavu mladistvá dívka vší mocí pokoušela se zadržeti svýma rukama.

Příchozí u dveří se ani nehýbal.

Stařec za stolem sebou prudce zatrhl, jako by se byl probudil ze tvrdého sna, vstal, vzpřímil hlavu, opřel se o stěnu a matné zraky jeho utkvěly na cizinci pronikavě.

„Věčný Bože! — Vítám vás pod můj krov, pojďte mi podat přece ruku, já dnes nějak nemohu! — Kde pak jste se tu vzal, pane můj? To vás sem přivály ty větry, však vím — jdete mi na svatbu!“

Světluška odskočila, a pohledem na cizince se zachvěla; ale poznala ho okamžitě. Byl to Refunda. Šel do Jiřic na noc; musil kolem chaloupky Adamcovy, zahlédl ve světnici světlo, zeslechl hovor a proto se zastavil.

„Podívej se, holka, je to on, ten tvůj zachránce — ale už starý, suchý, jako smrť a má kabát jako žebrák...“

Refundovi se svaly kolem rtů pohnuly.

„Tenkrát měl helmu, leskla se mu jako slunce, měl šavli, měl zlaté střapce, měl kabát modrý soukený se zlatými knoflíky... Kam jste to všecko dal, vy pane můj? — A tak brzy jste sestárl. Odjeli jste přece dnes ráno... Slyšíte? Oběšenci se ještě na borovicích hýbají... Pojďte blíž, pane můj, já vám ruce zulíbám, jsem ještě vaším dlužníkem! Že jste tenkrát jen dříve nepřišel! — Kde jste se jen ráno opozdil...“

Refunda se postavil do stínu, aby mu nebylo viděti do tváří.

„Jdi zatím domů, Světluško; — vyřiď otci pozdravení a řekni mu, že dnes budu noclehovat u Adamce. Mé pomoci bude mu zapotřebí. — Jdi, zlaté dítě, už je venku čírá tma a hrozná plískanice... Ani bys se domů nedostala.“

„A vy tu u něho zůstanete?“

„Zůstanu, Světluško!“

„A pomůžete mu?“

„Všecko, zlaté dítě, v rukou Božích!“

Refunda se nějak divně pousmál.

„Vy toho přece tolik víte a tolik umíte.“

Refunda se tomu v duchu divil, že se table holka pustila s ním dnes tak do řeči.

„Nech ho, Světluško, začíná dřímati, odpočine si... Snad mu to vyjde. — Je už dlouho nemocen?“

„Od těch dob, co není ponocným, schází den za dnem; a dnes —“

„Adamec že už není ponocným?“

„A tatíček už také není rychtářem.“

Refunda svěsil na okamžik hlavu a zamyslil se.

„Však si toho zítra napovíme... Zatím se vyspíš, Světluško — dobrou noc!“

Refunda zůstal ve světnici s Adamcem samoten. Sedl si naproti němu, upřel na něho ostré oči, díval se mu do sešlé, nějak ztrnulé tváře hezkou chvíli, zakýval několikrát hlavou, potom opřel čelo o levici a pohroužil se v myšlénky. Zdálo se, že úplně zapomněl, co zkusil cestou do Jiřic, jako by ani necítil, že sníh studí ho až do kostí a že střevíce jsou skrz naskrz promočeny a že od rána neměl v ústech nic teplého.

„A ty fábory ať jsou hodně široké! Rozumíte, hoši? A propleťte jim i hřívy! — A musíte je hodně pobídnouti; ať letí jako ptáci! Však budete za to píti, až se zpotíte! — Hej, hoši! Pět dudáků jsem si pozval, housle a klarinet — jářku!“

Adamec za stolem zdvihal do výšky ruku, jako by jí chtěl udeřit o stůl; ale nemohl. Okamžitě mu vždycky sklesla na lavici.

„Adamče! — Slyšíte? Pamatujte se!“ Refunda starým mužem zahýbal. „Shoďte kožich; lehněte si, máte ustláno.“

„Ach pane můj, nevíte, jak jsem rád, že jste tu; ale povězte mi přece, kde a jak jste se tu vzal?“

„Což mne, Adamče, neznáte? — Jsem Refunda!“

„Refunda — Refunda! Bůh ví, kde toho je konec! Vy jste ten Bavor, ten dragoun, ten oficír, vy jste ty padouchy dal pověsiti... Bez vás by ji byli zhanobili, utahali ji na smrt, ale nezneuctili, a proto mou nevěstou zůstala a proto si ji v úterý povedu k oltáři. Květ půjde za družbu, vy, pane, za svědka.“

„Jen se na mne podívejte opravdu... Jsem Refunda.“

„Vy lžete, pane! Upřete mi to, že nejste ten Bavor, co táhl zdejší vesnicí před... už nevím, kolik tomu let, někdy mi to přichází, jako by to bylo dnes ráno... Upřete mi, že nechtěli tenkrát vypáliti Jiřice a vy že jste jim pohrozil provazem... Upřete mi to, pane, a já vám řeknu, že v hrdlo lžete!“

Hlava Adamcova opět klesla hluboko ku předu a polootevřenýma rtoma dral se mu výdech za výdechem, ale těžký, namáhavý, tak jako by se mu pod hrudí všecko trhalo.

A nad doškovou střechou jeho chaloupky letěly skučivé větry, že pod nimi zase lati zasténaly a trámy v založeninách popraskovaly.

Refunda tkvěl neodvratně očima na obličeji Adamcově, na němž hluboké brázdy, zdálo se, že se rozevírají, tuhnou a kamení; a leckdy zakýval hlavou, jako by myšlénkám, jež táhly mu lebkou také tak rychle, jako větry nad střechou zdejší chaloupky, v duchu přisvědčoval... Potom vstal, přiložil do kamen i do krbu a opět se posadil naproti stařečkovi.

Na dvorku ozvaly se kroky. Kdosi několikráte po sobě prudce zadupal; oklepával si s bot sníh. A okamžikem vešel do světnice malý, zavalitý muž ve starém, vojenském

plášti a s popelavým vousem pod krkem, vinoucím se až k oběma uším.

„Staří známí se scházejí! — Jen dál, Skůro! A sedněte si! Jdete ho navštívit, jdete se s ním rozloučit; — ale už sotva budete moci.“

„A kde vy jste se tu vzal, Refundo, za téhle psoty?“

„Vidíte! — Což neslyšíte větry, jak hučí zdejší dědinou? — Přivály mne sem.“

Skůra přistoupil mlčky až k samému starci za stolem. Postavil se také do stínu a zahleděl se na bílou hlavu hluboce nakloněnou ke hrudi.

Venku ozvala se hlásnice! Nový ponocný odtruboval devátou, ale neuměl to. Zvuk podlouhlé plechovnice mu skorem pokaždé selhal. A špatně také počítal; — jednou odtroubil asi dvacet. Ký div také! Ponocným v Jiřicích byl ode dvou neděl Ouřadův pohůnek.

Adamec náhle procitl z těžkého, horečného sna a naklonil hlavu k polozasněženému okénku.

„Už mi troubí... Ale aby mu hrom, první z jara, tu troubu od huby urazil! Ani dřímnout si člověk nemůže! A mám, braši, tak těžkou hlavu, jako centy a nohy jako stýbla. — Nevím, co to se mnou bude. Ach můj Bože! To jste vy, Refundo, a to vy, Skůro? A já vás ani nepřivítal. — Přišli jste mi dát s Pánembohem! — Jde to se mnou ke konci.“

„Však budete zase chodit, Adamče!“

„A zase budete ponocovat, Adamče!“

„Už nebudu — nebudu! — A kam se ta holka poděla?“

„Přijde se ráno na vás podívat!“

„Ach, kde já budu do rána! Už ji vícekrát neuvidím a já se s ní ani nerozloučil! Ale něco se vás ještě chci zeptat, Refundo! Už jsem na to myslil dávno, ale nemohl

jsem se k tomu nikdy připravit. — Nebyl jste nikdy za mladých let ve zdejší krajině?"

„Nebyl, Adamče."

„Tak se přece mýlím!"

„Arciť že se mýlíte! — Ale poslechněte mne a ulehněte si; my vám pomůžeme. Odpočinete si. Jaká to také pohova v prosněženém kožichu sedět za stolem! Máte ustláno. Světluška vám to tak hezky připravila!" —

Když se rozednilo, rozhoupal se v novém trámu před Ouřadovým statkem zvoneček. Klekání to asi nebylo, protože už byl bílý den. Větry se k ránu stišily a smutný klinkot Jiřického zvonečku bylo slyšet až do lesův.

Ouřadův pohůnek zvonil Adamci hodinku.

XV.

esy se stišily, větry ukryly se ve hlubokých roklích (lidé si povídali, že prý v propastech Svatogothardského dolíku), a nad zimním, zasněženým krajem vzneslo se poprvé po několika dnech slunce.

Ale v Podlesí zasvítilo do tváří zasmušilejších, než byla čela černých hvozdů vinoucích se do nedohledna.

Vichr zanesl ze širého světa do zdejších tichých, zdá se, že zapomenutých dědin divné, nepokojné zvěsti. Po kraji prý se začínají ozývati hlasové nespokojenců směleji, tu a tam vypovídají sedláci milostivé vrchnosti poslušnosť, rotí se do hromad, na Litoměřicku musili proti nim poslat „kumpanii" granatýrův... a od Litoměřic minulé větry vlály nejprudčeji.

„Což v kraji! — Tam s nimi bývali hotovi brzy. Poslali na ně kavalerii, vytáhli proti nim s kanony a za každou kumpanií vozili šibenici. To u nás mívali trochu

pernější práci. Podlešák dlouho mlčí, dlouho trpí; ale když zdvihne hlavu, když si ji postaví, potom ji dovede udržeti ve výšce i před — císařem!"

Nebožtík Potluka z Milého, jenž tato slova svá uvykl si provázeti prudkým zamávnutím pravice, pamatoval selskou bitvu u Kamejka. Byli v ní sedláci z polovice kraje Rakovnického a z Kouřimska, přišli s vojskem tváří ve tvář a s očima do očí; ale po bitvě nestačili v Rakovnicku a Kouřimsku stavět šibenic. Klecanským tam tenkráte roztrhal císařský komisař královský dekret, jímž povýšena byla někdejší ves Klecany na městečko, na kusy, rozhodil papíry do čtyř úhlů světa a poručil pověsit rychtáře i s konšely...

Nebožtík Potluka v té bitvě také byl a když se o ní rozhovořil, udeřil se pěstí do prsou a propověděl jen tak jako by mimochodem: „To když se u nás začali ve vesnicích hýbati, celý rok trvávalo a někdy ještě déle, než se zase usadili a než si navykli chodit na robotu den za dnem pořádně!"

Zdálo se, jako by nedávné větry zase byly pohnuly dušemi Podlešákův a jako by je byly probudily z těžkých, smrtelných mdlob.

Když se minulou neděli vraceli z ranní, trvalo dobrou hodinu než došli do domovů. Hned na hřbitovech skupili se ve hromady, a dle výrazů ve tvářích bylo lze souditi, že tihle mužové, tihle Podlešáci, kterýchž každé slovo bývalo jindy odměřené, vždycky úsečné, mnohdy nevlídné, dnes své řeči neváží a nade slovem hlavy nesklánějí. A byla to řeč a byla to slova! Staré dřevěné kříže na hrobech, polozapadlé ve sněhu, zdálo se, že se hýbají, že chtějí nebožtíky v černé zemi probuditi, aby vstali a přišli na chvilku své vnuky poslechnout.

Pan farář v Okrouhlíně měl tentokrát ranní zase sám. Musil ze zákristie do fary kolem jednoho takového zástupu.

Zaslechnuv však z hovoru jejich několik slov, jen se kolem nich kmitl, vtáhl si koženou čepici hluboko na uši, aby neslyšel. Jindy to trvávalo také dobrou čtvrt hodiny, než se dostal do fary. Ze sousedův uměl každému něco pověděti, pro každého, kdo se mu namátl do cesty, měl pohotově otázku a ještě na chodbě ve faře pohrával mu kolem rtův úsměv, kterýž na mírně zčervenalém obličeji pana faráře ani ve snách nezmizel.

Po kázání, ve kterém podle starých latinských, někde ve Španělsku tištěných knih vykládal o království Božím na zemi, vzal do ruky arch papíru, na němž z daleka červenala se pečeť úřední, a četl zvučným hlasem obnovení nařízení císařského, podle kterého mrtvoly nebožtíků nemají uzavírány býti do rakví, ale pochovány do plátna zaobalené, což prý se tímto důtklivě všem obyvatelům tohoto českého království, nechť přidržují se té či oné víry, opětně připomíná.

Než pan farář těchto několik řádek přečetl, musil si dvakráte z hluboka oddechnouti. Ke konci se mu papír v rukou nějak chvěl a před očima tvořily se mu mžitky. Chrámem rozlehl se nezvyklý šumot; bylo lze slyšeti i tlumený polohlasitý hovor. A tohle se panu faráři nepřihodilo od těch dob, co ho vysvětili, nikdy. Když kázával, kdykoliv něco ohlašoval, bývalo vždycky ticho — opravdu jako v kostele. Ozvalo-li se někdy z některé lavice poněkud silnější chrápání, pan farář se zlehounka pousmál, nahnul se na kazatelně trochu nad obrubu, rozkřikl se o poznání, dole sebou několik hlav zatrhlo a ve chrámě nebylo slyšeti opět ničeho jiného, leda uvolněný, jednotvárný hlas kazatelův.

Pan farář se na několik okamžiků rozhlédl kostelem. Zraky jeho zavadily o zachmuřený obličej Jiřického snopkáře, na chvilku spočinuly na nějak příliš zvážnělém

obličeji Květově a potom se svezly po usměvavé tváři rychtáře Ouřady.

Pan farář si oddechl — už po třetí; nějak náhle se mu ulehčilo. Pak dopověděl pevným, zdálo se, že přitvrdlým hlasem: „A spolu se podotýká, že ustanovení toto v čase potřeby provede se i mocí a násilím!“

Pan farář pronesl poslední slova hněvivě a opět se tak rozhlédl chrámem po osadnících. Ale tentokráte spočívalo v tomto pohledu jeho ostré pokárání, protože pod kruchtou začali hovořiti už hezky hlasitě.

Druhý den večer přivezli do Jiřic přes připomenutí pana faráře Adamcovi rakev. Byla dubová, světle natřená, s blýskavým Pánemkristem. Na rakvi seděl Refunda s rukama sepjatýma a hlavou skloněnou. Co Adamec zavřel oči, z Jiřic se nehnul. Chtěl ho vyprovoditi do Okrouhliny. Včera ráno byl taktéž v kostele; ale cestou zpáteční šel nejposlednější a s nikým ani slova nepromluvil. A když si usedl u Květů za stůl, upřel oči na sedláka a řekl: „Byl jsi už ve Lstiboři?“

„Zrovna na to myslím!“

„Půjdu tam sám!“

„Dej dělat pěknou!“

„Buď bez starosti!“

Refunda se za chvilku zdvihl, zašel do chaloupky, v níž na posteli ležel v čistém, bílém rubáši nebožtík, vzal na něho míru podle své holi, chvilku postál vedle a potom se pustil do Lstiboře k truhláři.

Z Jiřic do Lstiboře nebyla ani cesta ražena; nešla tudy ode týdnu živá duše. V navátém sněhu jevily se tu a tam pouze stopy zajíce, jejž ostrá zima vehnala až k lidským příbytkům. Ale Refunda vykračoval si v závějích, jako když si vyjde na luka kníže Švarcenberk.

Lstibořský truhlář byl široko daleko rozhlášen. O svých rakvích říkával, že se to v nich odpočívá lépe než ve sva-

tebních postelích. A pannám i mládencům je uměl zvláště vyzdobiti. Lidé si povídali, že je zrovna radosť na takovou truhlu se podívat.

V úterý k deváté hodině, když slunce utvářilo se k nejsvůdnějšímu úsměvu nad zběleným krajem, rozklinkal se Jiřicemi opět zvoneček, zavěšený v novém trámci před Ouřadovým statkem. Lidé vycházeli ze statkův a z chaloupek ve svátečním obleku, pozdravovali se a všickni zaměřili k chaloupce na konci dědiny. Šli Adamcovi na svatbu, ale na takovou, na které se lidé nesmějí, na které nevýskají a o které komůrka nevěstina je v zemi šest střevíců hluboko.

Před Ouřadovým statkem zaskřipal pod saněmi sníh. Přijížděl pan farář s kantorem. Ale sotva že se octli na dvoře, už tu byly zase jiné saně. V těchto sedělo několik mužů v bílých pláštích. Slunečními paprsky zaleskla se vedle každého ručnice s nasazeným bodákem. Byli to vojáci.

„Jedete, páni, zrovna v čas! Bude vás tu potřeba!" hovořil rychtář uváděje císařské muže do světnice, kdež jim uchystala — totiž musila uchystati — panímáma něco pro „ohřátí".

„Těmhle zdejším kohoutům musíte ukázati hezky z ostra, co to zákon, co je nejvyšší nařízení. — Už jsem skoro myslil, že vás tu dnes neuvidíme! Ale jak jsem řekl: zrovna v čas!"

Pan farář se u okna oblékal v obřadní roucha. Vzal také pluvial. Ouřada si toho všiml; nebylo mu to vhod. Ale neřekl ničeho. U nich v kraji brali pluvialy jen sedlákům, a tady i ponocnému — i žebrákovi.

„Je už tam celá ves; a jsou tu i z okolí. A sami skoro muži. — Bojím se, aby mi neurkli statek. Podívejte se, jak se sem zadívali!"

„Půjdeme!"

Panu faráři vydralo se toto jediné slovo nějak těžce z hrudi, na níž se skvěla stříbrná spona pluvialová.

„Nevím, nevím, velebný pane!“

Kantor zašeptal ještě něco panu faráři do ucha.

Pan farář pokrčil ramenoma.

„Už jdou!“ ozvalo se z několika hrdel před chaloupkou.

Refunda se Skůrou chystali se právě zatlouci nad Adamcem víko. Ale nechali toho a přikročili k okénku.

Opravdu! — Už šli. Napřed kantor s několika kluky-zpěváky, za ním ministranti s panem farářem, po jehož levici vykračoval si rychtář Ouřada a po obou stranách čtyři vojáci s ručnicemi na ramenou.

Mezi lidem zavládlo hrobové ticho.

Rychtář Ouřada se posměšně ušklebil.

„Hřebínky jim spadávají,“ prohodil nakloniv se k panu faráři.

Refunda se Skůrou se obrátili, vzali víko, přiklopili je nad nebožtíkem, světnicí rozlehlo se šest temných ran a Adamcovi přestalo svítit slunce, jež vnikalo mu okénkem přímo do uvadlé, ztrnulé tváře, na věčné časy.

Ouřada vešel do světnice.

Pan farář zůstal s kantorem a vojáky před chaloupkou. Vojáci stáli „k noze zbraň!“

„Byli jste v neděli v kostele?“

Rychtář Ouřada vypjal prsa, vzpřímil hlavu a vykročil si, pravici podepřev v bok.

„Co vám po tom, Ouřado!“ odsekl Skůra.

„Jářku, slyšeli jste nařízení, že...?“

„Co vám po tom, Ouřado?“

„Já rychtář, ustanovený — —“...

„Věříme vám, Ouřado! A nepleťte se nám do cesty, ať můžeme nebožtíka vynésti na máry. Venku je zima a pan farář — stařičký pán. Slyšíte, Ouřado? — Z cesty!“

„Vy rakev odbedníte, nebožtíka zaobalíte do plátna, naložíte ho na vůz, půjčím vám koně sám...“

„My vám, Ouřado, děkujeme. — Slyšíte-li? Varte z cesty!“

„Páni vojáci!“

Venku mezi lidem rozlehlo se reptání.

Do světnice vstoupili dva vojáci s napřaženými bodáky.

„Vy rakev odbedníte — —!“

„Že nedáš ani nebožtíku pokoje?“

Refunda pokročil před rakev, jako by chtěl Adamce i po smrti obhájiti proti rukoum bezbožným.

„Jděte, vojáci, s Pánembohem! Tihle všichni jsou věrní poddaní vašeho císaře! — A ty raději si klekni a pomodli se ‚otče náš‘!“

„Že se mi opovažuješ tykati? Ty poběhlíku — ty tuláku — ty světoběžníku!“

Refunda sevřel těsně rty a odvrátil se; ale v očích mu to svítilo, až strach se podívat. Dnes dostalo se mu poprvé pohanění od sedláka, ponejprv od muže z lidu, a to mu rozpěnilo krev, v očích rozžehlo žár, jakýž bývá uhašen jen násilím a utlumen nesmírným sebepřemáháním. Dostalo-li se mu takových příjmení od panských služebníků, jen si vždycky z prudka odplivl a nevšímal si toho. Pravice Refundova sáhla po těžké holi, stiskla ji pevně v pěsť, ale jen na okamžik. Refunda se uměl ovládati.

Venku rozléhal se lomoz vždy hlučněji a vždy prudčeji. Smířlivého, chlácholivého hlasu páně farářova nebylo ani slyšeti. Zdálo se, že o zápraží řinčí zbraň a že cvakají kohoutky. Vojáci nabíjeli před očima lidu, napalovali hubky a natahovali ručnice.

Lomoz na několik okamžiků utichl.

Pan farář této chvilky rychle použil.

„Či nečtete ve svatých evanděliích, že i Pána Ježíše zaobalili do čistého plátna bílého, tělo jeho pomazavše

mastmi drahými a také tak pochovali? — A když Kristus Pán mohl ležeti bez rakve —"

„Kristus Pán byl v hrobě jen tři dny a Adamec tam musí býti až do soudného dne!" odpověděl kdosi ze zástupu panu faráři. „Krista Pána také trním korunovali, bičovali a potom ho ukřižovali. A když nás s ním už porovnáváte, velebný pane, povím vám já, že korunu trnovou nosíme my všickni už dávno, že nám ji naši dědkové odkázali a že nás bičují už také dávno. Hned naše dědky bičovali. — Schází k tomu ku všemu jen křižování. Kříže už také máme a neseme je na ramenou každý — jářku, velebný pane, každý, co je nás tu — i vy!"

„Máte pravdu, sousede Květe, svatou pravdu! My pod těmi kříži klesáme každý den — každinký, velebný pane, vy to nevíte, vy ten život náš neznáte, schází nám opravdu, jen aby nás už taky křižovali jako Krista Pána — —"

„Toho nechte s pokojem a jméno jeho neberte nadarmo!"

Všechen lid náhle umlkl, jako by se tu byl z čista jasna objevil sám Spasitel, a veškeré zraky utkvěly na vysoké postavě, jež s rukou pozdviženou objevila se na zápraží. Pan farář ustoupil o dva kroky zpět a vojákům se v rukou ručnice zachvěly.

„Ale na tohle ať mi někdo odpoví! — Proč pak páni nepochovávají své nebožtíky v plátně jako v pytli zašité! A nejsou jejich těla o grešli lepší než tuhle Adamcovo. Pročpak stavějí knížata a hrabata svým nebožtíkům nadherné krytby a proč jim toho nikdo nezapovídá? — Proč pak oni mrtvoly zavírají v rakve křišťálové, potom cínové a potom dubové? — Jářku, může-li někdo, ať mi na to odpoví! A já potom víko nad Adamcem odbedním sám, já zaobalím nebožtíka do plátna také sám — já Refunda. Ale neodpoví-li mi nikdo na mé otázky, potom jděte, vojáci, odkud vás poslali! Nejste tu pranic platni! — Lidem

je zima; vy, pane faráři, mohl byste se zastuditi, pane kantore, začněte!“

„Koho že tu budete poslouchat, mne rychtáře, anebo jakéhos...“

„Mlčíš, ty hlavo psí! Zalezeš, ty štěkale!“

„Páni vojáci...!“

„Vezměte si své flinty na ramena! Nedokážete proti nám nic! Dáte do nás osm ran, ale více ani jednu. Je nás tu ke stu a my byli skorem všichni vojáky, když vy jste byli ještě na houbách. My se brániti dovedeme; vy nás k tomu přinutíte. Poteče tu krev, ale bude jí škoda! — Poslechněte, vojáci!“

Sedlák Květ postoupil až k samým granátníkům.

Kantor s kluky začal píseň: „Čas můj vyšel z světa toho — —“

Ale vypadalo to, jako by zpěváci byli ohluchli, jako by jeden druhého neslyšel.

Skůra ještě s dvěma vynesl rakev na máry na dvorek.

Zpěváci přezpívali sotva dvě sloky a umlkli.

Pan farář spustil: „De profundis clamavi ad te domine...“

V desíti minutách byly obřady pohřební vykonány, rakev vykropena, okouřena a Květ a Skůra s Refundou chystali se ji naložiti na sáně čtyřmi koňmi tažené.

„Ve jménu císaře! — Ve jménu milostivé vrchnosti! Vojáci, konejte svou povinnosť!“

Vojáci přepažili cestu ku saním ručnicemi.

Rychtář Ouřada postavil se mezi dvířka.

„Či došlo už v Čechách tak daleko, že si ani své nebožtíky nesmíme pochovat podle vůle své? — Za živa nám nedají pokoje a po smrti také nám ho nepřejou: co nám tu tedy zbývá, sousedé? — Vy pro nás, velebný pane, jediného slova nemáte?“

Pan farář pokrčil pouze ramenoma, ale nějak prudce, protože by se mu byla stříbrná sponka u pluvialu rozepla.

„Co mohu učiniti jiného, než upomenouti vás, abyste poslechli, zvláště vás, sousede Květe!“

„A neposlechneme-li?“

Pan farář pokrčil ramenoma poznavu, ale tentokráte zvolna a vážně.

„Zpátky, vojáci! — Ohlédněte se! Jak jsem řekl, vystřelíte jen jednou, ale potom z Jiřic živi neodejdete!“

Vojáci se ohlédli opravdu. Stálo kolem nich mužů jako tmavý les. Podlešáci svírali v pravicích těžké sukovky. A s tváří mohl jim vyčísti každý: „nebojíme se“.

Květ ucítil bodák nasazený zrovna nad srdcem; ale postačilo pouhé hnutí jeho pravice, aby se zbavil studené oceli.

Nyní pokročil ku předu Refunda. Oko jeho pod hustým bílým řasovím spočinulo na obličejích vojáků s tak podivným pohledem, že bezděky sklonili ručnice ke sněhu, jako by jim ruce byly náhle ochromly, a že se rozestoupili, aby mohli pronésti rakev s Adamcem bez překážky. Sami Podlešáci ustupovali před ním, jako by to nebyl ani člověk z kostí a masa, očím jeho se vyhýbali a své zraky klopili před ním do sněhu, protože v těch jeho to šlehalo, jako když se louč rozhoří nejprudčeji a pro prudkosť plamenů ani svého slova není slyšeti.

„Nevíte, co jste přísahali císaři pánu, vojáci? — Světoběžníka se bojíte? — Na svou povinnosť zapomínáte! — Přičtěte to sobě samým!“

Rychtář Ouřada div že si jazyk vzteky nerozhryzal. Vojáci stěží slyšeli jeho výčitky. A kdyby byli zaslechli jeho slov, možná, že zle by se mu bylo povedlo. Stáli dosud s bodáky zabodnutými do sněhu, jako by byli opravdu zapomněli naprosto, proč že dnes ráno do Jiřic

přijeli, že měli stůj co stůj zameziti pohřeb Adamce, když by ho chtěli v rakvi pochovati.

„Přimrazil je!“ pomyslili si Podlešáci, a jen některý tak se strany zavadil okem o vysokou vzpřímenou postavu Refundovu.

Panu faráři bylo samotnému nějak úzko, když utkvěly zraky jeho na vyschlé, nesmírně vyzáblé tváři starého muže, o němž od mnoha let slýchal nejpodivnější pověsti a s nímž setkal se dnes tak nenadále.

Jiřicemi rozklinkal se opět zvoneček. Vyzváněl Adamcovi na poslední cestu. Pohřební průvod vinul se skorem celou dědinou. Ze zdejší vsi zůstal doma málokdo, a co sešlo se jich přese všecku nepohodu z okolí. Mužové seřadili se za saněmi dva a dva. V čele všem kráčel Refunda a Květ. Snopkář Skůra postavil se v saních za rakví. Vojáci stáli před chaloupkou jako přimrazeni, s hlavou sklopenou ke hrudi a s bodáky zabodnutými do sněhu.

Průvod již byl daleko za vsí, když zahoukl desátník cosi po německu. Ručnice octly se rázem vojákům na ramenou, zase německé zahouknutí a vojáci kráčeli odměřeným krokem k rychtě.

Saně čekaly ještě na dvoře. Ale vojáci už si nesedli a za několik okamžiků octli se také za Jiřicemi. Ouřada jim nepodal ani sousta, nepobídl jich, aby se posadili a nedal jim ani s Pánembohem. Seděl za stolem zamračen a rozdurděn více než krocan, když ho červeným šátkem rozškádlí. V ruce držel péro a před sebou měl rozložený arch režného papíru; psal bezpochyby na úřad zrávu, jak vypadal dnes pohřeb Adamcův a že vojáci zachovali se proti vší kázni a že by se byli hnedle postavili na stranu buřičů. — —

Po pohřbu zavolal si pan farář do fary Květa. Sedlák se u něho zdržel hezkou chvíli, a když odcházel, stály na

hřbitově ještě zástupy, rokujíce nad míru živě o dnešní události.

„Mohlo by je jednou napadnouti, abyste ty své nebožtíky topili ve struhách, abyste je pochovávali teprv, až když slunce zapadne, abyste je ze svých domovů krom té drahé duše odvlékali jako ‚padlinu'!"

Refunda, kterýž tato slova mluvil k četnému davu Podlešákův, opřel se o vysoký, dubový kříž vztyčený uprostřed hřbitova, pod nímž na dušičky a v pondělí o pěknou hodinku po černé mši se pan farář modlívá za všecky v Pánu zesnulé osadníky, chudé i bohaté, hodné i nehodné...

„A co vám ti páni dají na rakev? — Ani grešle, ani haléře! — Vy na nich nechcete ničeho, vy se jich o nic neprosíte! A proto, kdybyste si ty truhly zlatem a stříbrem dali vyložit, kdybyste měli tolik peněz, že byste si mohli koupiti křišťálové, nic jim není do toho! — Tak daleko poddanská práva nesáhají; v tomhle neplatí rozkazy ani císaře... Ale budete-li se vzpírati, neposlechnete-li, poteče krev, mnoho krve, páni svou vůli budou chtít provésti..."

„My se, Refundo, nedáme, my tu svou krev nasadíme už k vůli nám samým, aby nás jednou z našich statkův a našich chat nevyváželi jako zdechlinu, aby nás pochovali, jak se patří a sluší na člověka a křesťana!"

A Podlešáci svírali pevně v pěstech těžké sukovky a z plných hrdel přizvukovali sedláku Šťovíkovi ze Lstiboře, že se nedají, a aby je jednou vyváželi z jejich statkův a chat jako padlinu, tomu že předejdou!

V kraji prováděli páni svou choutku se vším důrazem. V leckteré dědině přišla na funus celá setnina a na mnohém hřbitově došlo mezi lidem a mezi vojskem ku srážce krvavé.

„Nemají tam ve Vídni co dělat!“ říkal lid. „A proto si vymýšlejí, jak by nás snížili až k dobytčeti!“

A mnohá hlava se smutně svěsila, mnohé staré oko se zkalilo, mnohá, bezpočetnými vráskami rozrytá tvář zavlhla, mnohý jazyk pronesl strašlivé klnutí, mnohá pravice pozdvihla se k nebi k děsné výhrůžce a mnohé rty otevřely se ku hrozné žalobě!

„Jaktěživo to prý v Čechách nebývalo!“

„Inu arciť že nebývalo! — Ale přijdou horší věci a nastanou horší časy!“

A bílé, stříbrovlasé hlavy klonily se ještě níže, ještě smutněji, staré oči kalily se ještě temněji a rozbrázděnými obličeji kanula horká slza za slzou!

Od pohřbu Adamcova byl Ouřada už dvakrát na zámku a mušketýr přinesl onehdy do Okrouhliny novinu, že zle, tuze zle povede se vojákům za to, proč nejednali po vůli Jiřického rychtáře. Budou prý musit každý nejméně pětkrát běhat ulicí, a kdo ví, jestli desátníka i nezastřelí!

Mušketýr se postavil do prostřed šenkovny, rozhlédl se vůkol po stolech, udeřil pěstí na stůl a zavolal:

„Provazník nám dodal tři z brusu nové provazy. — Potom poručil pan vrchní porazit tři borovice. Už je mají v rukou tesaři! — Stará šibenice za zámkem je celá rozviklaná!“

Mušketýr zapil tuhle novinu notným douškem.

„A nač provazy a nač borovice?“

„Provazy na krky a borovice na šibenice!“

„A na čí krky provazy a pro koho šibenice?“

„Všecko na Podlešáky!“

„Tu máš za svou novinu, ty panský otrapo!“

Mušketýr zavrávoral; ale štěstí pro něho, že se zachytil o roh dubového, zeleně natřeného stolu.

„Tu máš za Podlešáky, ty scvrklý žalude!“

Mušketýrovi zablejsklo se kolem očí podruhé.

Šenkovnou rozlehl se ohlušující smích.

„Dobře tak, kmotře Rozhodo! — Výborně!"

„Dejte si pozor, mušketýre! — Po podluháckých pěstech naběhnou tváře na celý týden!"

„Je to horší, než když dá deset včel najednou žihadlo!"

„Já ho jen, braši, pohladil! — Co pak kdybych se byl rozpřáhl! Nebylo by v něm už duše!"

Mušketýr se vytratil ze šenkovny dýmem.

* * *

Ten den seděl v zámku pan direktor nad rozloženými listinami, jsa hluboce ponořen v obsah papírů.

Dvě voskovice ve stříbrných svícnech jasně osvětlovaly pečeti na dvou listinách, pocházejících přímo z ústřední kanceláře knížecí ve Vídni.

Panu direktorovi pohrával při tom kolem rtů škodolibý, až jizlivý smích.

Náhle uchopil se zvonce, jenž leskl se jako zrcadlo pod jeho pravicí, a prudce zazvonil.

„Zavolej pana justiciára!" rozkřikl se ani se ku dveřím neobrátiv, když se byly otevřely a na prahu objevil se služebník.

Byly to as důležité listiny, že je pan direktor ještě tento večer prohlížel. Přijel s nimi zvláštní posel. Měl koně celé upěněného. Nebylo také divu v takové spoustě sněhu!

Pan justiciár neotálel ani minuty.

„Už to tu máme! — Však jsem myslil, že z toho nebude nic! A oni přece! — Co tomu říkáte? — A tuto dopis od gubernia! — Všecko, jak jsme chtěli!"

„Však to trvalo uherský měsíc!" prohodil pan justi-

ciár bera do ruky jednu listinu za druhou a přelétaje řádky bystrým okem.

„Tím lépe! Bude to aspoň hezké nadělení na svátky!"

Pan justiciár posadil se naproti panu direktoru a v pracovně „milostpána" kmitalo se světlo ještě o jedenácté hodině.

XVI.

ad Podlesí přiletěly vánoce s veškerým svým půvabem a rozestřely všecku svou poezii po tichých, zapadlých, z pola zapomenutých vesnicích.

Vánoční poezie! — Vy se usmíváte soustrastně, vy chcete už následující řádky okem přeskočiti, snad už kladete na list své prsty, abyste jej obrátili! — Já vám toho nezazlívám; ale prosím vás, posečkejte alespoň chvilinku.

Vím, že je snad málo povídek a románů, jichž jevištěm je venkov, aby jedné z kapitol v nich nezaujal štědrý večer s vánočním stromkem, se sirotkem v opuštěné chatě a dětmi boháčů v nádherně upraveném salónč; ale já podobným líčením vaši trpělivost na skřipci natahovati nehodlám.

O vánocích v Podlesí nepsal však v Čechách ještě nikdo. Slavívali je tam arciť jako v kraji; o štědrý den se ztuha postívali, až do prvních štědrovečerních hvězd a potom celý večer poseděli, až zvonili na půlnoční. Kdo co věděl, povídal; hádal, kdo jak uměl, a zpytovaly se příští časy jako za starodávna. A když býval čas do kostela, zdvihali se stařečkové i stařenky. A leckde musili losovati, kdo bude hlídačem. — V Okrouhlině vyháněl obecní pastýř stádo ovcí kolem hřbitova a vytruboval, až uši zaléhaly. V kostele na kruchtě měli „slavíčky", „hrdličky", „kře-

pelky" — až milo poslechnout. Lidem dole z dobráckých očí proudy slz vyhrkaly nad tou prostomilou poezií vánoční. Celinký kostelík jen jen planul v moři světel. — A když potom ti ptáčkové jeden druhého jako by ze sna budil a jeden druhému vyprávěl stříbrným hláskem divnou novinu betlémskou, lidé dole tajili v prsou dech a staré zraky obracely se na kruchtu. A když počali slavíčkové s hrdličkami a křepelinkami v rozkošném souladu: „Narodil se Kristus Pán", spustil za nimi celý kostel a tu se až chvěly stěny chrámové i nedaleké lesy se hýbaly, rozšuměly se, rozpěly v píseň také půlnoční...

A kdyby ti Podlešáci byli po celý Boží rok ani na okamžik, ani ve snách nezapomněli na trudný, těžký, pelyňkem a žlučí prosáklý život svůj, za těchhle chvílí zapomínali dočista, že jsou robotníky, že jsou otroky, že jsou živi hůře než němá tvář.

Ale ani téhle radosti jim páni nepřáli, ani tohohle okamžikového zapomenutí v kostele na půlnoční.

Poslední neděli adventní ohlašoval pan farář, že o půlnoci nebude sloužena žádná mše, jako dosud bývalo zvykem, ale až teprv z rána před slunce východem. — —

Letošní štědrý večer zakryl dědiny v Podlesí těžkými, tmavými mlhami. Dnes marně vyhlédali hospodáři k obloze, zdali už nevyskočily hvězdičky. A při tom panovalo mrtvé, až děsné ticho. Lesy mlčely jako němoty; holky marně vycházely ven do zahrady poslouchat, odkud vítr zavane. Na štěpech a hruškách nehýbala se ani haluzka. Jen těžké, tmavé mlhy spouštěly se níž a níže nad vesnice, jako by chtěly velkým pláštěm zahalit radosť vánoční.

V Jiřicích nevytruboval pod okny letos nikdo.

Pohůnek Ouřadův, který zastával ponocného, neuměl trubku k ústům ani přiložiti.

Je zvykem do dneška na venkově, že za šera štědrovečerního vyjde ponocný s trubkou, za ním žena a děti

s nůší. Jdou od statku ke statku, od chaloupky ku chaloupce, muž pod každým oknem zatroubí, někde déle, někde také jak by uřízl; přeje šťastné a veselé svátky, nůše na bedrách ženiných plní se vánočkami, koláči, vdolky. Jindy měli tři, čtyři co nésti, jak toho dostali.

Nebožtík Adamec také chodíval, ale sám a nebral ničeho. Lidé mu toho nanesli do chaloupky dost a dost. A když začal vytrubovat, bývalo prý to slyšeti na půl hodiny do lesů.

Dnes si na něho vzpomněli.

U Květů se po něm nejvíce zasesklo Světlušce. Loni zatroubil pro ni zvlášť a jak hezounkou písničku. Slova si k ní potom vymyslila sama.

„Sedíme tu tak tiše, tatíčku, jako kdyby dnes ani nebyl štědrý večer, tak jako před dušičkami!“

Světluška při těchto slovech rozkrajovala panenské jablko.

„Vy mlčíte, jako byste pranic nevěděl! — Tatíčku!“

Světluška pozdvihla hlavu a upřela hluboké, tmavomodré oči na otce, který seděl na kraji u stolu s rukama založenýma a obličejem obráceným ku dveřím, jako by někoho očekával.

Chasa seděla kolem kamen, jako by jí byly přimrzly jazyky.

Jen staré hodiny — dřevěnky hrkaly chraptivým hlasem.

Světluška dokrojila jablko, podívala se rychle na obě půlky a ruce se jí nějak zachvěly. Také jí jemňounce pročervenalé tváře na okamžik vybledly. Rozkrojila největší a nejkrásnější jádro. A to prý, než uplyne rok a den, umírá vždycky ten nejmilejší, ten nejdražší. — Rozpůlené jablko kutálelo se podlahou. Světluška se po něm nesehnula; oči její utkvěly poznovu na zamyšleném

obličeji otcově; a při tom náhle zvlhly a zakalily se — Bůh sám ví proč.

Světnicí zavládlo ještě podivnější ticho.

Čeleď hleděla jeden na druhého, jako by dnešek ani nepochopovali. Co tu bývalo jindy radosti! Co se toho od večera do půlnoci napovídalo! Jak milounké pohádky! Říkávali: „Škoda, že ten štědrý večer věčně netrvá!" Litovávali: „Škoda, že se ten štědrý večer jen jednou do roka vždycky vracívá!"

Květ za chvíli vstal a vyšel se podívat na zápraží. Těžké, tmavé mlhy už visely nad samou střechou jeho statku. A bylo pod nimi dusněji než ve světnici. Někdy zahoukla daleko v lesích z hluboka sova. Příšerná píseň štědrovečerní! Ani jediné hvězdy nebylo viděti, ani zaleštění větérku slyšeti. — Poezie štědrovečerní dřímala! Jen ta sova z daleka. — Sedlák Květ se nyní zatřásl, jako by jej byl ovanul ostrý, pronikavý vítr severní. Rychle se obrátiv, zašel zase do světnice a opět se tak usadil za stolem. Tentokráte rozpředl hovor sám. Ale nešlo to. Slova na jazyku vázla a hlas v hrdle selhával.

„Není tam ani na pět kroků viděti. Nebožtík otec říkával: tmavé vánoce — světlé stodoly. — Ale což jste všichni oněměli? — Vezmi, Světluško, aspoň nějakou knížku a čti, když žádný nechce ani ústa otevřít!"

Sedlák Květ prve nadobro přeslechl, že jej dcera už dvakrát oslovila.

„Jakou, tatíčku?"

Světluška pronesla tuto otázku hlasem tak přitlumeným a tak tichounkým, aby otec nepoznal, že se jí chvěje a že jí na rtech umírá.

„Jakou chceš, dítě!"

„Arciť že! — Sedíme tu jako zařezáni. Není divu, že na jednoho přicházejí dřímoty!" — prohodila u kamen panímáma. „Vida — vida! Ono teprv něco přes deset a

já myslila, že jsme tu už z půlnoční. Tak dočista jsem zapomněla, dnes že žádná nebude! Kdo by to byl řekl, že i tohle nám budou zapovídati! — Samé novoty a všecko horší a horší. Snad nám i nového Pánaboha udělají!"

„Jirasová Lenka měla býti křepelkou!" prohodila staršinka.

„Kočárkův Tonda slavíkem!" doplnila ji mladšinka.

„A která pak hrdličkou? — Snad kantorovic Pepička! Ještě si to pamatuji, jako by to dnes bylo, když jsi, Světluško, cukrovala Ježíškovi! Ještě dnes vidím, jak celý kostel se obracel nahoru, jaké bylo ticho..."

Panímáma si utřela oči zástěrou. Ještě dnes jí bylo radostí do pláče, když si na ty chvíle vzpomenula. A přece přeletělo už celých šest let od těch dob nad věží Okrouhelského kostela. To byly tenkrát nejradostnější panímáminy svátky vánoční. Však to také Světluška uměla. Povídali si o ní na osadě celý Boží hod. Byla ustrojena jako andělíček. Bělounké šaty sepnuté v boku světlomodrou stuhou, hebounké vlasy rozpuštěné, na skráních lesknavý hřebínek jako korunku... A ten hlásek! Starému, sešedivělému kantoru, který vyučil zpěvaček kolik kop, se smyčec, jenž kmital se v jeho pravici místo taktovky, v ruce chvěl, a zdálo se mu, že bystré, pronikavé oči jeho do partýsky dobře nevidí. A druhý den o „velké" řekl Květovi: „Budete míti, rychtáři, z toho dítěte radost! — Už ji máte nyní! A co pak, až doroste!"

Na návsí pod okny ozvaly se mužské hlasy.

Někdo prudce zabušil na vrata. Dvorem rozlehl se pronikavý štěkot psů. Větřili bezpochyby cizince. Na známého neštěkají leda z radosti.

Temné rány na vrata dopadly podruhé, ale silněji, jako by to ani nebylo rukama, ale železným kladivem.

„Pro Pánaboha! — Snad u nás nehoří!" křižovala se panímáma u kamen.

„Venku čirá tma! — Někdo se k nám dobývá! — Půjdu mu otevřít!"

„Snad Refunda!"

„Vždyť tu byl nedávno. Řekl ovšem, že daleko nepůjde a že se opět brzy vrátí. Ale psi jsou nějak podrážděni!"

Temné rány na vrata zaduněly potřetí a opět ozvalo se několik mužských hlasů, také hřmotněji.

„Ve jménu císaře pána a milostivé vrchnosti otevřete!" zahřímal kdosi do okna.

Květ poznal muškétýra, zarazil se a zbělel jako venku sníh; ale jen na okamžik. Za vteřinu přišel opět k sobě.

„Co ode mne žádáte ve jménu císaře a milostivé vrchnosti dnes o štědrý večer?"

„Abys nám otevřel! — Sice ti vrata rozsekáme!"

Halapartna muškétýrova zaryla se za téhle výhrůžky hezky hluboko do zvětralých prken ve vratech vedoucích do Květovic statku.

„Ježíši Kriste! — Jdou pro tebe, utec humny, ukryj se jim; není to nic dobrého. Můžeš ke strýci do Kročehlav... Pro všecky svaté, muži, poslechni mne!"

„Jářku, ve jménu císaře pána a milostivé vrchnosti! — Neposlechnete-li, užijeme násilí!"

Květ dvě, tři minuty přemýšlel, položil pravici na čelo a nahmátl krůpěje studeného potu. —

„Uprchněte, tatíčku! — My za vámi kraj světa půjdeme, my vás všude najdeme..."

Venku před vraty duněly rány jedna za druhou a prkna pod nimi praskala.

Chasa ve světnici trnula úzkostí.

Květ vymkl se zlehka Světlušce a ani na ni nepohlédnuv, vyšel na dvůr otevřít.

„Lehněte si! — Zpátky!" zakřikl psy, již vrhli se obrovským skokem ku vratům.

„Nebojte se! — Máte volný vstup! — Neudělají vám ničeho! Ani se vás netknou! — Čeho si ode mne žádáte?“

„Půjdete s námi!“

Tři svítilny zaplanuly oslňujícím jasem; září zaleskly se na ručnicích bodáky a zabělely vojenské pláště.

„Kam?“

„Však s námi trefíte. — Budeme vám na cestu svítit; a tak nezabloudíme!“

„Ani nás nezve dál?“

Mušketýr byl by se samým smíchem zalkl.

„Jen dál, páni vojáci! — Druhý ptáček by nám mohl uletět, a na tom nám záleží nejvíce! — Nečekejte, až vás pozve! — Jářku: dál — dál!“

Osm mužů vrazilo do statku s napřaženými bodáky, mušketýr šel v čele a vedle něho rychtář Ouřada.

Květ ustoupil před nimi bezděky až do světnice.

„Kde máš noclehníka? — Kdes ho ukryl?“

Mušketýr stál před Květem s oběma rukama pozdviženýma. Halapartnu nechal u dveří.

„Přicházíte-li pro mne, zde jsem! Ukryl-li jsem koho, do toho vám není nic, a pravím vám: kdybych tu i koho měl, tak vám o něm nepovím!“

„Nepovíš? — Však povíš, jezevče!“

Mušketýr se po Květovi rozpřáhl.

Sedlák zahryzl se do rtův a sevřel křečovitě pěsti.

Mušketýr se zarazil.

„Rychtáři — zapomínáte na svou povinnosť! — Tomuhle železa, dva vojáci při něm zůstanou a vy s ostatními prohledáte statek!“

„Hledali bychom marně! — Už jsem vám řekl, že odešel před týdnem.“

Rychtář Ouřada mluvil poněkud nesmělým, rozpačitým hlasem. A přece se těšil na dnešek, co se stal rychtářem.

Květovi dnešek připravoval už dávno — mohu skoro říci, už dlouhá léta. Oko jeho zavadilo jen tak jako by letmo o ztrnulou tvář Květovy manželky a ke hlavě mu přiletěla na okamžik myšlénka, tahle žena že je jeho švagrovou, že v životě ani stébla na kříž před ním nepoložila, že před ním ani vody nezkalila; ale Ouřada zapudil ji levicí, kterouž si přejel zarudlý obličej, a srdce jeho už bylo opět jako ledy, když jsou na zdejším rybníce nejsilnější.

„Ručíte nám za to, rychtáři, svým úřadem! — Pamatujte, že jste přísahal! — Železa sem!“

Muškětýr si poroučel, jako kdyby byl na zdejším panství direktorem.

Dva vojáci pokročili s řetězy až do prostřed světnice. Byli to obrovští mužové. Pruský král nemusil by se za ně styděti ani ve své Postupímské gardě.

„Ve jménu císaře pána a milostivé vrchnosti!“

Muškětýr měl ještě sto chutí, k těmto slovům přidati pádné zaklení. Nemohl se již divati na to věčné otálení.

„Toť nebudeme doma do rána. Slyšíte, vojáci!“

„Vy švagře, ani slova pro mého muže nemáte? — Vy je sem dnes — o štědrý večer — přivádíte!“

Květova žena teprve nyní probrala se z uleknutí. Nebyla a nebyla s to, aby jediného slova dříve byla pronesla.

„Což jste se, strýčku, proti nám tak zatvrdil? — Čím jsme vám kdy ublížili?“

Světluška zaúpěla, jako by jí sáhala studená ruka po mladém srdci a střelou octla se u otce, jemuž pravou ruku a levou nohu svazovali těžkými řetězy a na klíč pouta uzamykali.

Květ stál dosud se rtoma křečovitě sevřenýma a s rukama ve pěsti zaťatýma, jako by ani nevěděl, že už mu na noze a na ruce visí železa, že se mu zarývají až

do kostí a že mu mladá dívka ruku s těmi okovy vine k horkým rtům, že ji líbá, že ji tiskne prudce k rozpálené tváři...

„A co vám udělal můj muž, že mu nedáváte pokoje ani dnes?“

„Uslyšíte, co nám udělal. — Jenom několik týdnů počkejte!“

Mušketýr se rozesmál z plného hrdla už podruhé.

„A vy to všecko, švakře, trpíte? — Kdo by si to byl pomyslil, vy že takhle budete proti nám, že vy nás budete chtít dočista zkaziti!“

„Za nic nemohu! Tohle všecko si připravil váš muž sám! Jen na sebe může naříkati!“

Ouřadovi se k poslední větě už nedostávalo dechu. Cítil se tu přece nějak nevolným. Bylo mu také teplo, krůpěje potu řinuly se jeho tváří!

A vy strýčku, ještě na něho žalujete? — Vždyť vám ani jediného vlasu na hlavě nezkřivil!“

Ouřada odvrátil obličej k oknu.

„Dělejte! — Dělejte! Do zámku hezky daleko. — My budeme musit zvolna. Venku tma jako v pytli!“

„Tatíčku! — Tatíčku!“

Květ sevřel rty ještě těsněji; potom se nahnul ku Světlušce, vtiskl jí políbení na čelo a ženě podal pravici mlčky. Řetězy při tom podivně zarachotily.

„Půjdu s vámi! — Matička také půjde. Jaké bychom tu měli svátky bez vás — samotny!“

Mladistvá dívka oběma rukama zachytila se levice otcovy a hlavu položila na jeho hruď.

Obrovský voják měl co dělati, než ji od Květa odtrhl.

„Kdo pak by tu vedl hospodářství, kdo pak by chodil na robotu. Milostivá vrchnosť by potom musila váš statek dát v nájem!“

Mušketýr se jizlivě ušklebil.

„Utiš se! — Neplač, Světluško! dokaž, že jsi mou dcerou. A ty, ženo, měj rozum! Za každou slzu, kterou jim ukážeš, dostane se ti jen výsměchu! A ty, Ouřado, si dnešek zapiš dobře do hlavy!“

„U všech pekel! — Půjdeš-li, selská hazuko!“

Světnicí zařinčely řetězy, vojáci obstoupili Květa a za několik minut octli se už na návsí. Na cestě k Okrouhlině stál vůz. Vojáci pomohli do něho Květovi, usadili se vedle a naproti němu, vozka práskl do koní, a už bylo slyšeti jen vrzání kol v břednoucím sněhu. —

Ve světnici u Květů dohořívala na krbu louč. Selka seděla na lávce u kamen s rukama sepjatýma a očima upřenýma do shasínajících plamenův. Oči měla zčervenalé jako krev, tvář nějak podivně zsinalou, šátek s hlavy na zemi a vlasy přes čelo rozcuchány.

V jizbě bylo ticho jako před chvílí, když se probudila z polodřímot a když prohodila, že tu sedí všickni jako zařezáni.

Hodiny u dveří odhrkovaly jedenáctou.

„Vstávejte! — Slyšíte? Což jste tak tvrdě usnuli? — Vzhůru, chaso — Světluško — tatíku — už jedenáctá pryč! V Okrouhlině zvoní na půlnoční — do kostela! — Slyšíte-li?“

Selka vstala, urovnala si na čele vlasy a rozhlédla se po světnici. Nebylo tu živé duše; o Světlušce, o sedláku ani pohádky.

„Což by už byli odešli? — A mne nechali doma samotnou! — Bude tomu tak! — Inu — Inu!“

Louč na krbu už jen doutnala.

Selka již zase seděla na lávce s rukama sepjatýma, s očima upřenýma do popele, z něhož chvilkami vytryskly ještě jiskřičky. Tmavé vlasy opět se jí svezly na čelo a červenavý šátek s hlavy svinul se jí zase na šíji.

Náhle ozvaly se na zápraží prudké kroky. Dvéře do světnice zhurta se otevřely. Dvě ženštiny vběhly do světnice se svítilnami.

„Není po ní nikde ani stopy! — Všecko za vsí jsme zběhaly! — Odběhla asi za nimi! — Panímámo!"

Staršinka pokročila se svítilnou až k samé selce.

Panímáma, zdálo se, že dřímala.

„Byly jsme až u Okrouhliny! — Ani vůz jsme nedohonily!"

Selka pozdvihla hlavu. Děvčata ustoupila nazpět. Pro okamžik nemohla panímámu poznati.

„To vy jste? — Rozka s Frantinou. — A samy? — Kde jste mé dítě nechaly?"

„Po Světlušce nikde ani stopy!"

„Půjdu ji hledat sama... Oko matčino prý vidí nejbystřeji, proniká i čirou tmou!"

„Já vám, teto, pomohu! — Kdybych si měl nohy uchodit, oči vykoukat."

Staršinka posvítila do obličeje mladému hochu se zarudlou, uhřitou tváří, jenž sotva dechu popadaje, veběhl do statku a potom se vplížil do jizby.

„Ty?"

Selka pronesla toto jediné slůvko tak prodlouženým hlasem, tak nezvykle znějícím zvukem, že v mladém hochu pro okamžik zarazila se všecka krev.

„Ty? — Víš, že všecko tohle neštěstí na nás přišlo skrze vás? Víš, tohle všecko tvůj tatík že na nás nalíčil? — Víš, tohohle všeho že je vinen on? — A tys jeho syn! Hadí plemeno jsou zas jen hadi, štíři mají zas jen štíry a krkavci krkavčata. Pryč, táhni; sice tě prokleju, celý váš rod do nejposlednějších kolen..."

„My nikdo za otce nemůžeme; ani já, ani matka. Co my se do něho namluvili! Co se jen chudák matka napláče, naběduje..."

„Vy že u vás pláčete, vy že u vás bědujete? — Hahaha!“

Selka vyhrkla ve smích, že skorem až osípěla.

Potom vytrhla děvečce svítilnu, šátek přehodila si přes hlavu a pustila se ven do tmy, do smutné noci štědrovečerní hledat Světlušku. Teprve nyní přišla k úplnému sebevědomí. Dřív se jí kolem očí všecko jen míhalo a před nimi tvořila se jí obrovská kola. Připadalo jí, že klesá do bezedné hloubky... Zdálo se, jako by na chvíli byla úplně otupěla... Viděla jen tak jako by v polodřímotách, že Světluška vybíhá ven prostovlasá v lehounkých šatech a polobosa; a opět jako ve spaní volala na chasu, aby jí neopouštěla. Chtěla se zdvihnouti sama; ale nemohla. Měla nohy jako zdřevěnělé, bez vlády.

Jindy v tuhle chvíli chodili na půlnoční. Bývalo to světel kmitajících se odevšad k Okrouhelskému kostelíku! A když chvěly se na tmavomodré obloze hvězdy samou radostí z té půlnoční chvíle, vinuly se stezkami tmavé proudy na výšinu, s níž hlaholily zvony daleko do lesů libozvukým souladem. Lidé se chvilkami zastavovali, poslouchali a potom si povídali: „zvoní v Kornouze, zvoní v Srbči, zvoní v Pozdni, zvoní v Panenské Tejnici...“

Se všech stran se zvony pozdravovaly, se všech stran křesťany slovem Božím vítávaly, se všech stran hlaholilo vší silou, plným hlasem, tak opravdu z útrob kovových srdcí:

Goliáš obloupen,
Člověk jest vykoupen,
Radujme se.

A lidem se dmula uhnětená hruď, kroky se rychlily, tváře se jasnily, oči se třpytily jako hvězdy nahoře, a ku hlavám z těch lesů přiletěla jim myšlénka: „Nám také musí — musí přijíti vykoupení!“

... A dnes o půlnoci bylo v kostelích jako ve hrobkách, v dědinách na Podlesí jako na hřbitovech, a těžké tmavé mlhy už až na zemi. Tu a tam rozlehlo se dusným tichem zavytí psa, jako by marně slídil po stopě svého živitele. Někdy pronikl hustými mlhami srdcelomný pláč, jako by dcera otce hledala, jako by žena volala po muži.

Takovýhle štědrý večer nebyl v Podlesí ještě nikdy. Radosť vánoční ležela hluboko pod sněhem; jasná vánoční mysl lidu byla zastřena umrlčím příkrovem a veselá píseň zaletěla Bůh ví až kam do černých hvozdů.

XVII.

a jitřní byl kostel v Okrouhlině skorem prázdný. Na „velkou“ o Boží hod sešlo se proti jindy lidu pravá hrsťka.

Od dědiny k dědině šla jako by paličkou novina, že o štědrý večer přijeli nenadále do Jiřic vojáci, že vzali Květa a snopkáře Skůru, a každého že posadili do vozu zvlášť; ve Lstiboři že také naložili dva sedláky, v Dubé konšela, v Pochvalově rychtáře, že je odvezli do krajského města a tam že je posadili do nejhorších žalářů, v nichž čekávali odsouzenci smrť.

Selku Květovou našli z rána v příkopě ke Lstiboři bez sebe — polomrtvou. Stálo je to velké úsilí, než ji zase přivedli k sobě. A když otevřela oči a podívala se kolem sebe, byla první její slova: „Našli jste ji?“ Měla na mysli Světlušku.

„Našli, panímámo!“

„Tak ji sem přiveďte! — Světluško! Cos mi za starosť ještě ty udělala? Vidíš, vidíš, dítě?“

„Teprv si nyní zdřímla, panímámo!“

„Vrdloužete! — Vy jste ji ani neviděli! — Ubohá holka!“

Selka se zimou tetelila a přece měla tváře horké, jako žíznivá plotna a ruce jako žhavé železo.

„Že jste mne tam raději nenechali! — Že jste mne sem odnášeli! — Že jste mne křísili! — Můj Bože, můj jediný Bože! Co se to jen s námi stalo! — To všecko on — on —!“

Květová upadla opět do mdlob.

A venku na návsí lomila Skůrka rukama, kdo že ji bude na stará kolena živiti, kdo že se bude o ni starati.

„Aby se propadl do země, kdo toho příčinou! Aby ho peklo nejhoroucnější pohltilo! Aby se ďáblové o jeho duši trhali! Aby neměl pokoje věčně věkův!“

Skůrka se při tomhle zaklínání obrátila k Ouřadovic statku a obě vyschlé ruce proti oknům vyzdvihla jako k výhrůžce.

Rychtář se chystal právě do kostela — už dnes podruhé. Na jitřní byl z Jiřic samojediný. Chtěl dáti dobrý příklad. Ale uviděv okny rozsápanou ženu a zaslechnuv úryvkovitě její slova, zahučel cosi; hůl se stříbrným kováním postavil opět do kouta, tmavě modrý, z brusu nový kabát svlékl, pověsil jej do jarmary a usedl za stolem.

Se ženou nepromluvil od včerejška jediného slova. Prosila jej na kolenou, aby „tyhle pány“ ku Květovům nevodil, aby jim štědrý večer nekazil. Mušketýr se ušklebil a štípl selku do tváří se slovy: „Za to jste rychtářkou!“

„Jděte si do pekel i s tím rychtářstvím!“ odsekla drzému chlapu Ouřadka.

„Zatím, panímámo, jen o několik stavení dál!“

Mušketýr se opět ušklebil a zatleskal rychtářce na rameno.

„Dotkněte se mne ještě jednou a půjdete odtud, že jste tak nešel ještě ze žádného stavení!“

„Máte, rychtáři, zlou ženu; učíte ji špatně poslouchat!“

„Květovic krev! Nedivte se!“

Takhle zastal Ouřada svou manželku.

Což mu bylo také po ženě! Vedl na Květa pochopy, do jejichž rukou upadl-li kdo, nikdy s celou kůží nevyvázl. —

Na požehnání do Okrouhliny nepřišel také nikdo, leda několik babiček a několik dětí, školáků. Podlešáci šli místo do kostela do hospody. Neučinili tak ještě nikdy až dnes poprvé. Radosť v kostele jim zkazili, dvéře do chrámu před nimi uzamkli a proto šli hledat vánoční radosť — do hospod. Ale ani tady ji nenašli. Či jsem vám neřekl, že ležela hluboko pod sněhem? — V hospodách seděli při plecháčích, jako by měli ústa zamrzlá a jazyky zdřevěnělé. Či jsem vám nepověděl, že jasná vánoční mysl lidu zastřela se umrlčím příkrovem? Po kostelích hrály varhany koledu samy. — Nevíte, že veselá píseň vánoční odletěla z těchto dědin Bůh sám ví až kam do černých hvozdů?

Podlešáci mlčeli jako živé hroby; ale za to mluvily až příliš zřejmě jejich bleskné oči, jejich zachmuřené tváře a jejich v pěsti sevřené pravice.

Těžké, tmavé mlhy se nad střechami jejich statků, chalup a chat nehýbaly; chvílemi proletěli jimi černí ptáci; nejstarší z nich nad dědinou zakroužil a zakrákal, až to Podlešákům pronikalo do kostí. Stavěli plecháče ode rtů na stoly, poslouchali, potom se na sebe dívali a tváře jejich se tměly děsněji, než černé lesy kolem jejich dědin, když jim na čela usednou za letních časů chmurné mraky.

Páni se dotkli v posledních dnech nejchoulostivějších stránek v životě Podlešáků. Věděli to dobře; ale chtěli tomu. Mínili tak nespokojencům zlámati vaz. Chtěli je

zároveň rozdurdit, pohněvat; chtěli, aby jim krev vzkypěla, vzpěnila se, a potom ji zase přivedou v pravidelný běh ledovou vodou. Chtěli si udělati zkrátka z lidu posměch; chtěli ho na několik chvil snížit až pod němou tvář. Ochablé jejich čivy potřebovaly dráždidla. A podle jejich názoru zahýbal všemi svaly ve vyžilém obličeji, i těmi, kteréž už dávno potratily pružnosti, sedlák-Podlešák, když stál před nimi se hřbetem sehnutým v půlkolo, s rukama sepjatými, s čapkou pod paždí a na rtech s výrazy, které prozrazovaly až psovskou otrockost...

Páni potřebovali zábavy. Večery v prosinci a lednu jsou příliš dlouhé a příliš jednotvárné. A proto si ji připravili!

XVIII.

Od toho času, co pan direktor navštívil pana faráře, panovaly na Okrouhelské faře poněkud napjatější poměry. Panu faráři, zdálo se, že poslední větry s načervenalých tváří odvály úsměv daleko do lesů. Jen někdy, a to ještě jen jako by zákmitem — pojevil se mu kolem rtů. Zvláště od pohřbu Adamcova se čelo jeho, jinak vždycky jasné jako hvězdnaté nebe, nějak zachmuřilo. A řeč páně farářova byla také důraznější, vážnější; zdálo se, že každé slovo, které hodlá vypustiti rtoma, dříve měří, váží, zkoumá. Ve svém pokojíku sedával nad velkou knihou, z níž čítával rozličná pojednání o moci a o právech knížat pozemských. Na zažloutlých listech byly snešeny pečlivou rukou a v rozmanitém výběru výroky proslulých právníků, na slovo braných bohoslovců či hlubokomyslných mudrců.

„Tu to máme!" říkával sám pro sebe, ale rozhorleně a zcela proti svému obyčeji si při tom vždycky ťukl prstem pravé ruky na úhledný stolek.

A při večeři vytasil se potom pokaždé se sáhodlouhou latinskou periodou, při kteréž skladateli šlo asi více o krásně znějící slova, o umělou skladbu vět, o libozvukou zaokrouhlenosť než o předmět samý, více o nátěr než o jádro...

Pan páter prohodil k takovýmto výkladům lhostejné slovo anebo mlčel úplně.

Pan farář taktéž umlkl. Niť hovoru udržovala pouze panna Kačenka.

Co napadal sníh, pan páter ze svého pokojíka takměř ani nevyšel. Začínal si opravdu navykati na vyhlášenou zdejší vyhlídku. A když se dost a dost nadíval do černých lesů, sedl si za stolek, vzal péro a psal. Potom se leckdy do těch svých řádek zadíval, četl je jednou — dvakrát, za chvíli vždycky vstal a přikročil k oknu. Ale oko jeho bývalo nějak kalné, zatrudělé, jako oblaka nad borovicemi, jež táhla se k západu do nedohledna. Přibledlým, skorem průsvitným obličejem kmital se úsměv; ale věru slušel k té vlhkosti ve tmavomodrých očích jeho jako věnec z prvních červnových růží na čerstvém hrobě.

Nad farou Okrouhelskou přeletěly vánoce rychle, tak jako by o šindelovou dvojitou střechu ani byly nezavadily. Jen u jednoho okna v tichém, prostranném stavení, zdálo se, že se zastavily, na sklo zaťukaly, na chvilinku se do vnitra podívaly, bílé čelo mladého muže políbily, skráně mladého kněze pohladily, něco mu našeptaly... snad vzpomínku z otcovského podkroví, kde v tuhle svatou chvíli klečí matička, sama, samotinká a modlí se za něho k Ježíši novorozenému, jak umí srdce matčino nejvroucněji a nejupřímněji.

Přinesly mu tamodtud pozdravení. Jak se usmíval, jak se mu bledá průsvitná tvář lehýnkou červení zardívala, jak se mu oko zaskvívalo...

Škoda, že tak rychle letěly!

Mladý kněz se díval otevřeným okénkem do lesů, jako by je chtěl zavolati — ty vzdušné, tajůplné posly radosti vánoční, jako by je chtěl k sobě přitisknouti těsně a na mladou hruď hodně blizounko.

Byl poslední den v roce. Zlatorudé červánky posvítily mu na cestu do hlubokých, bezedných propastí minulosti. Hlavy černých lesů jen hořely! — umrzlý sníh se leskl jako bílý atlasový šat posetý perlami, a hejna černých ptáků proletovala čistým vzduchem, jako by se už ani dočkati nemohli, až budou starý rok pochovávati. Občas ozvalo se od lesů sborové zakrákání: havrani ladili si hrdla k písni pohřební.

Když prý se nový rok pere se starým, všecka čeleď lesní spustí intrády. Kvakot vran, houkání sov, kulichání sýčků, skřehot krkavců — může-liž si mysliti kdo romantičtější intrádu? Žádný vladař světa tohoto, vjíždí-li u veškeré slávě do města, nemůže honositi se podobnou! A když se k tomu ku všemu ještě lesy hlubokým, temným basem rozhučí, a když větry dávají takt, až se všecko třese v kořenech, až všecko se vrhá v divoký, vířivý rej, může si mysliti kdo pustější maškarády?

A když ráno v Podlesí vstávají, táže se jeden druhého: „Slyšeli jste u vás?“

„Jak bychom neslyšeli!“

„Já myslil, že nám to střechu odnese.“

Okrouhelský pan páter seděl opět nad archem papíru a psal — bedlivě. Chvílemi nahlédl do obrovské knihy, jež ležela před ním rozevřena na stole. Byla to stará bible z tiskárny někdy Melantrichovy. Pracoval dle všeho novoroční kázání.

Ale když tak ty červánky plným proudem vnikly do světničky, až jimi papír zarudl a tmavé písmo zdálo se, že přechází v krvavé, odložil péro, vstal, zašel k oknu a podíval se na lesy, nad jejichž hlavami rozvinoval se po-

nenáhlu růžový, poloprůhledný závoj, jakýž někdy kladou do rakve na tváře mladistvé nevěsty, nebožky.

Venku na chodbě ozvaly se náhle rychlé kroky. Než se pan páter ohlédl, rozevřely se dvéře do pokojíku, a na prahu objevila se štíhlá postava mladé dívky. Zdálo se, že se na okamžik zarazila. Sklopila také hluboko hlavu, jako by nemohla snésti oslňující paprsky, ozařující bezedný hrob posledního dne v roce.

„Někdo nemocen? — Půjdu okamžitě!" pravil kněz odstupuje od okna ku skříni pro talár.

„Velebný pane!"

„Okamžitě! — V minutě!"

„Což mne, velebný pane, už neráčíte znáti?"

Na tahle slova upřel pan páter zraky ku dveřím. Chvilinku tkvěl jimi na obličeji dívčině; ale okamžitě se odvrátil. Napadlo ho, že tento obličej arciť již viděl, ale ve snách, už před lety, a potom už nikdy, až zase zde v Okrouhlině opět v dřímotách a v...? Ne, nebyla to ona! Kde by se tu také vzala nyní a samotna! Byla tak nesmělá, když ho tenkráte přivítala. Skorem jen zašeptala.

Panu páteru se zdálo, že vidí před sebou zjev, kterýž přiletěl odněkud s vysoka a přináší mu zvěsť, že tam nahoře těší se na příchod jeho jedna dobrá věrná duše... A znova se obrátil ku dveřím. Červánky posledního dne v roce ozářily mladistvou dívku okouzlujícím jasem. Zdálo se mu, jako by se jí byl kolem hlavy utvořil oslňující kruh, jakým štětec malířův skráně světic zdobívá. Bělounký obličej, s něhož červený svit večerní záře nedovedl setříti výraz těžkého utrpení, připamatoval mu obraz, který byl zavěšen na jedné z chodeb v bývalé koleji jezovitské a před nímž často se mimoděk zastavoval, jako by jej táhl k sobě nevysvětlitelným půvabem. Obraz tento představoval mladého muže, bezpochyby že poutníka, jenž v cizí, neznámé zemi klesl zemdlen, vysílen, jarou hlavu

opřev si o kámen, kolem něhož tráva spálena žárem slunečním. Jen několik kalně modrých květinek, tak jako by naše čekanky — skláněło ku bledé tváři jeho své kalíšky, jako by ho litovaly — samotinké v macešské zemi, v otčímském kraji. A nad ním jako by z červánek zapadajícího slunce se byla vynořila, vznášejíc se níž a níže, luzná postava dívčí — poselkyně nebes. Dotýkala se již skorem sněhovými prsty umdlené hlavy jeho; chtěla jej z dřímot probuditi a pověděti mu: „Vstaň, seber poslední svou sílu, jen chvíli ještě vytrvej a pozdraví tě rodný kraj, na srdce věrné tě dobrá družka přivine...“

„Jsem dcera Květova — — jsem Světluška!

— — —

Velebný pane! — Přicházím vás o něco poprosit!“

„Vítám tě, Světluško!“

Panu páteru další slova na jazyku umřela.

„Vy víte, jaké neštěstí nás potkalo!“

„Vím, Světluško, slyšel jsem všecko a litoval jsem — vás! Ale že tak pozdě? — Pojď dál! Sedni si!“

Mladý kněz podával dívce židlici.

Světluška pokročila as o tři kroky do světničky; ale nesedla si.

„Pro sebe ne — pro tatíčka, velebný pane!“

Mladý kněz byl opět na rozpacích, jakými slovy by jí měl nabídnouti služeb svých. Ale dívka jej rozpačitosti zbavila okamžitě.

„Vy jste ho znal, vy jste s ním, velebný pane, mluvíval!“

„Ovšem jen několikrát; ale to postačilo!“

„A domýšlíte se, že by mohl učiniti něco zlého, že by byl schopen...?“

Světluška se zamlkla.

„Naučil jsem se ho za ten krátký čas vážiti! — — Usedni však přece! Hodně jsi se asi unavila. Je špatná cesta. Za každým krokem to sklouzá!"

„A oni ho v krajském městě zavřeli do hlubokého žaláře. Dávají mu jen vodu a okoralý chléb. Leží na poloshnilé slámě mezi ošklivým hmyzem. A sám Pánbůh ví, co mu učiní. Ani mne k němu nepustili. Já je prosila na kolenou pro Krista Ježíše, pro jeho matičku...!"

Světluška se na okamžik zajikla; ale potom sepjala ruce a upřela hluboké oči na kněze. Rty se jí chvěly zimničně a z očí vyprýštěly se dívce veliké slzy. Nemohla a nemohla je utlumiti.

„Velebný pane, pro vašeho tatíčka, pro vaši sestřičku, pro vaši matičku, povězte těm pánům, že zle nemyslil, že zle nečinil; vám to uvěří, s vámi spíš promluví, na vás spíš dají!"

Mladá dívka spínala bílé ruce křečovitě a vší silou tlumila pláč, jenž hrozil vypuknouti v usedavý nářek. Hluboké oči měla slzami zalité, tváře, jež poslední paprsky líbaly, jen se leskly, jako by samými perlami...

„Velebný pane, povězte jim to! — Pro vašeho tatíčka, máte-li ho ještě na živě! Pro vaši sestřičku, jestli jste kdy jakou měl! S vámi spíš promluví, vám spíš uvěří..."

Kněz jako by mimoděk odvrátil hlavu.

„Já se za vás budu věčně věkův modliti, já na vás budu věčně věkův pamatovati!"

Světluška ještě tak stála nedaleko dveří s rukama sepjatýma, s hlubokýma očima zalitýma slzami, upřenýma na něho. Panu páteru zatanul na mysli u bělavého kostela hrob, na němž zelenal se kříž z netřesu, jejž tam nasázela ruka hezounké děvušky, a musil těsně sevříti rty, aby na tváři jeho nebylo znáti pohnutí.

„Už nemám, Světluško, tatíčka!“ promluvil tiše za chvilku.

„A proto mi snad nevěříte! — Vy jste to nikdy nezkusil! Co už já jen od toho štědrého večera vytrpěla! A matička leží, snad nám umře... Můj Bože! A já tu budu sirotkem! Koho budu míti na světě!“

„Nevíš, že jsi se učila ve škole, když všichni opustí člověka, že mu přece zbývá někdo, jenž ho nikdy neopustí? — A tys prý bývala, Světluško, hodnou — nejlepší školačkou! — A což bys to již byla zapomněla? — Já k těm pánům půjdu, já jim řeknu, že otec tvůj nemyslí zle, že otec tvůj je mírný, poctivý, já za něj budu prositi.“

„A já vám budu za to vděčna do skonání!“

„A nepomohou-li, Světluško, kroky mé, a budou-li marna slova má?“

„Potom se pustím k samému knížeti pánu, tam daleko do Vídně; vrhnu se před ním na kolena. Snad ho obměkčím, snad ho uprosím! Velebný pane! Nevím ani, co bych učinila, kdyby se tatíček vrátil k nám do našeho statku a s ním zase svatý pokoj... Vy nevíte, jak se nám to žilo pod naší střechou. Tatíček říkával, že si lidé dělají nebe na zemi sami a peklo také sami. My jsme si udělali nebe, a nyní se mi zdá, kdykoliv se na tu naši střechu podívám, že tam sedí smrť a že číhá na někoho... Vy mi odpustíte, velebný pane, že jsem se utekla k vám; vždyť tu nemáme nikoho, kdo by nám poradil upřímně, kdo by se nás ujal, jen vás — vás! Ale už se stmívá, červánky blednou, musím k domovu. Matička nemá ani zdání, kam jsem odběhla!“

— — —

V kaplance na Okrouhlině bylo už úplné šero. Jen obličej matky Boží nad lůžkem pana pátera osvítil se ještě naposled shasínající září.

Mladý kněz seděl za stolem, oběma rukama opíraje si hlavu, na jejíž skráně usedly těžké, přetěžké myšlénky.

Světluška dlela již tou chvílí u matky, jež seděla na lůžku polovzpřímena s okem upřeným na dceru. Už se po ní dvakráte sháněla. Chvílemi přišlo jí ještě do hlavy, že leží v příkopě s tvářema do sněhu, že jdou kolem lidé, že ji pamatují, že jí pomáhají na nohy a že j' odnášejí do statku...

„Kde jen běháš pořád, holka! — Ještě abys ty taky... Potom by to u nás divně dopadalo!"

„Byla jsem, matičko, na faře!"

„Můj Bože! — A já myslila, že někde ve dvoře!"

„U pana pátera! — Půjde k pánům, bude za tatíčka prositi."

Panímáma sepjala na lůžku ruce.

„Aby ho Pánbůh posilnil! Aby Pánbůh kroky jeho požehnal!"

Nad Květovic statkem zakmitla se vysoko v poloprůhledných mlhách hvězda naděje a dvěma srdcím se pode zdejší střechou uvolnilo. — —

„Půjdu k nim; zkusím to. Děj se co děj. Ale ty do Vídně nesmíš! — Tam odtud bys se vícekrát nevrátila jako dcera Květova, jako Světluška, a otci svému bys také sotva pomohla. A kdybys mu přišla otevřít dvéře žalářové, jak by tě potom přivítal, jak by ti poděkoval! Za svobodu otcovu setřeli by s tváří tvých pel... A on by si raději nechal řetězy přitáhnouti, on by se raději viděl nevím kde, než aby za Světluščin vínek přijal svobodu... Poznal jsem ho důkladně, toho rychtáře Jiřického, tuto perlu našeho lidu českého. Těšte se, těšte alespoň na chvíli, vy dobří, šlechetní lidé! Běda duši, když ztratí doufání! Běda lidu, když ho opustí naděje! A třikrát běda národu, když počne nad životem svým zoufati!" pravil po chvíli tichým hlasem mladý kněz, jako

by viděl do tváře usoužené, jak se jí oko na okamžik rozjasnilo, a jako by slyšel, jak volně si Světluška u lůžka matčina oddechla.

Potom si opět opřel čelo o ruce, zapomněl naprosto na zítřejší kázání; ani nepozoroval, že ve světnici čirá tma a že dívá se mu zrovna do okna třpytivá hvězda — samojediná na tmavém nebi, jako by svítila novému roku z dalekých východních končin na cestu do Podlesí.

XIX.

rvními dny měsíce ledna protáhly krajským městem dva pluky pěchoty. Hudba hrála veselý pochod, bubny vířily, až uši zaléhaly, a měšťáci měli po několik dní výbornou masopustní zábavu. Tolik vojska najednou už tudy neprošlo od bitvy u Lovosic. Ve městě zůstaly dva prapory. Ostatní byli rozlosováni po celém okolí. A když tenkrát přitrhli někam vojáci, bylo všecko nohama vzhůru. Trvávalo potom dobrý týden, než se vše zase urovnalo starým pořádkem.

Za víření vojenských bubnů letěla krajem zvěsť: „Podlešáci se zdvihli. Vypověděli pánům robotu. Vytloukli drábv z vesnic. Ozbrojili se kosami, vidlemi, podávkami, cepy a ve vesnicích se zatarasili. Panské dvorce jsou leckde prázdny; správce utekl, šafář utekl a nezůstalo tam ani psa.“

A vojáci se kasali, jak budou Podlešáky proti srsti hladiti, jak jim jezevčí kůži budou prášiti a jak je usadí, že se nehnou na sto let.

Už se ani dočkati nemohli, kdy že prokleté Podlesí uvidí. A když se jim v dalekém západním obzoru pojevil tmavý pruh lesů, zavejskli si a tamboři spustili jedním rázem, aby jim ubývala cesta rychleji.

Krajem táhly den ode dne hroznější noviny o buřičích.

Panské dvory prý hoří, panští úředníci prý se dusí v plamenech a Podlešáci loupí, kradou, vraždí, kde koho napadnou. Mají prý také flinty a už se chystají do kraje.

Vojáci skřípěli zuby, řinčeli šavlemi, nemohli jim přijít ani na jméno a zaklínali se, že nedají „pardon" žádnému, kdyby to byl vlastní bratr.

„My jednou přísahali císaři pánu! — Jsme císařští mužové! A kdo se jednou stal císařským mužem, nesmí znát ani matky, ani sestry, ani své holky, kdyby ji měl rád nevím jak. Když nám začnou hrát a páni oficíři řeknou: „hoši, střílejte, nešanujte nikoho," na všecko musí člověk zapomenouti. Císař pán je náš otec a my jeho děti. Měli jste ho vidět, jak jezdil mezi námi, a měli jste ho slyšet, jak hovořil... Já mu arciť nerozuměl, ale pověděl nám to potom pan hejtman," vypravoval na noclehu v Hospozejně voják, jenž před třemi lety v nedaleké Kmetňovsi ještě jezdil na robotu s dvěma hubenými voly.

A krajáci se tomu divili, jak že by mohl takovýhle císařský muž jíti na vlastního otce, na vlastního bratra. A potom si je prohlíželi se všech stran, jako by hledali, ve které torbě mají tu chrabrosť uschovanou.

„A císař pán že vám řekl děti?"

Sedlák Dvořáček si přisedl k vojákovi blíže.

„A nejsme, sedláče? — Kdo pak nás živí? Kdo pak nám dává mundúr? Snad vy? — A za to jdeme, ať nás pošle proti komu chce, kdyby to sám ďábel byl."

Voják na okamžik utichl a div že se mu cos zlého nepřihodilo, jak mu chutnalo. U Dvořáků včera zabíjeli a vojákům přáli. Přišli dnes, jak by je zavolal.

„Matko, dej ještě něco usmažit! Ať se pan voják na ty Podlešáky posilní! Jen je hezky „zlochtejte"! Je to zpropadená Podlešácká kůže! Už prý ani Pánaboha ne-

chtějí poslouchat. A pijte, pane vojáku! Je masopust. V Podlesí vám to nedají. — Já tam mám taky kamaráda. Ale ten je chlapík. Ten s nimi umí točit. Poslal sem onehdy starosvaty, aby jeho chlapci vyhledali nevěstu. Chce míti holku z kraje. Ty v Podlesí neumějí ani promluvit. Poznáte je z daleka. Upejpají se pořád, jako když se kachna potápí v rybníce. — Nedejte se pobízet, pane vojáku! — Až tam přijdete a půjde-li vaše cesta kolem Jiřic, jen se tam zeptejte na Ouřadu. Je rychtářem. A vyřiďte mu ode mne pozdravení!“

Nevím, zdali věděl voják z celé téhle řeči desátého slova. Nad takovouhle pochoutkou zapomněl dočista, že je císařským mužem, že ho živí císař pán a že mu dává „mundur“ také císař pán. Počínal si na vlas tak, jako by byl do dneška u Syrovátků ve Kmetňovsi, když voly nakrmil, založiv jim ještě do jeslí a potom přišel do světnice a na stole kouřilo se z mísy bramborů.

„Vyřídím, sedláče, vyřídím a vašeho kamaráda budeme ‚šanovat‘.“

A jako tenhle smýšleli na vlas všickni ostatní.

Jen hořeli nedočkavostí, až budou pálit do těch krtčích děr a Podlešácké sysly z jejich pelechů vylévati.

Noviny o nepokojích v Podlesí byly přehnány, snad schválně mezi lidem roztrušovány a s pekelnou vypočítavostí vylíčeny černými, děsivými barvami. Proto také táhli ti vojáci za víření bubnů, s rozvinutými korouhvemi a za hlaholů veselé hudby.

Ale jádro pravdy v těch řečech spočívalo přece.

Od Bylichova až daleko za Kounov, od Nového Strašecí až po Opočno a ještě dále, skorem až ke hranicím českého jazyka na levém břehu Oharčině, podobaly se tiché, klidné dědiny vosím hnízdům, a vesničané pobouřeným vosám, jež rozdráždila ruka všetečníkova.

Kde byly v dědinách kostely na vrších a kolem hřbitovy obehnané zdí, stáli sedláci na stráži s nejmožnější zbraní v pravicích. Bylo to divné podívání na ty jejich postavy zahalené v kožiších, s beranicemi na hlavách, staženými přes uši, na rukou s jednopalcovými, koženými rukavicemi, s cepy pobitými hřebíky a železem, s kosami vyleštěnými, s podávkami nově nasazenými, se starými zrezavělými flintami, jež s těží na ramenou unesli, a s dlouhými kordy u boků, jež pocházely dojista ještě z vojny třicetileté.

Trvalo dlouho, než se k tomu odhodlali, aby se pánům opřeli, aby jim ukázali, že mají v tělech ještě duši a že nejsou doposud tak hluboko jako němá tvář, která, když ji odkopne, ještě nohu olíže. Trvalo to mnohý rok, než Podlešáci ze svých statků a ze svých chat vylezli na Boží slunce s hlavami vzhůru, s očima plnýma ohně a s tvářemi, které se neklopily k zemi a nechvěly bázní před milost- a jemnostpány ve dvorech a na zámcích.

Pověstný patent robotní stál v Čechách mnoho drahé, dobré krve a mnoho jarých životů. Podlešákům se rozležel ve hlavách teprve nyní a zápalkami pod nespokojené lebky a do uhnětených hrudí byly ostré rozkazy o pochovávání nebožtíkův, o zrušení „půlnoční“ — napohled nepatrné jiskřičky, jež vzrostly však kratince v žár, kterýž by byl pánům málem oči vypálil. Náhlé zatýkání štědrovečerní rozletělo se Podlesím rychle jako blesky za letních bouří a působilo také jako blesky, když bijou do střech a když za nimi vyšlehují sloupy požárné.

Když se všude všecko raduje, když všude všecko zpívá: „Veselme se“, když všecko všude vítá Vykupitele v jeslích, páni posílají do tichých dědin, do klidných statků své pochopy.

V okolí Pochválova, dědiny v lesích takořka zarostlé, ovládal myslí všeho lidu koštištář Rozhoda. Koštištáři na

Podleší tvořili zvláštní cech, třeba neměli praporcův a listin se starými pečétěmi. Věděli o každé střeše, žijou-li pod ní lidé dobří či zlí. Rozhoda byl koštištářského cechu starším, už proto, že uměl čísti; leckdy také donesl do odlehlejších vesnic knihu, již mu svěřil Refunda. Říkali o něm, že je jako pravá jeho ruka. Zaslechl-li Rozhoda takovéhle řeči, pokaždé se samolibě usmál. Za posledních dob vídali Refundu u něho častěji. Koštištář také málo pracoval; proutí leželo na dvorku a na půdě skoro netknuto. Včera prodlel u něho Refunda dobré dvě hodiny.

„Přípravy trvaly už příliš dlouho. Chceš si zdejší dědiny vzíti na starosť?"

„Vezmu, Refundo! Vždyť už se nemohu dočkati. Až k tobě přirazíme, řekneš mi, že známosť naše nebyla nadarmo..."

Od této rozmluvy neuplynul ani den, Pochválovem rozhlaholil se zvonec a se zvoncem zahřímal Rozhoda:

„Jářku, nejsou-li ti páni na vlas jako Herodes? — Jářku, nejsou-li ti páni horší než Herodes? — A víte, co se stalo Herodesovi, že dal pobít tolik nevinňátek? — Červi ho užrali za živa. A pánům zaplatí naše cepy, naše podávky, naše kosy! Kdo máte ty kosy tupé, nabruste si je, a kdo máte cepy nepobité, doneste je kováři. — Vzhůru! Vzhůru!"

A koštištář Rozhoda zvonil v Pochválově zvoncem, div že provazu neutrhl a div že srdce nevyletělo.

„Vzhůru, sedláci! — Páni nám berou naše nebožtíky, berou nám Pánaboha, potom vám budou brát ženy, vaše holky — syny vám už berou dnes! — Berou vám je na vojnu, aby chránili jejich hlavy, aby je vycvičili na vás. — Vzhůru, sedláci!"

A koštištář Rozhoda dal se opět do zvonění.

Lidé se sbíhali, poslouchali ho, křižovali se, lomili

rukama, kleli, až se lesy třásly, a kovář pobíjel cepy, kde jaké mohli sehnati.

Na Podlesí se zdálo, jako by se vracely časy husitské.

Tenkrát tu bylo také živo. Tenkrát zdejší lesy pokyvovaly hlavami, jako by nepochopovaly, co se děje s lidem kolem nich. Od jakživa navykly tichu v těchhle dědinách a najednou jako by do nich vtáhl jiný lid, který nechal statky pusté, chaty chatami, pole polem a šel za myšlénkou po tu dobu v Čechách neslýchanou... Ale tenkrát to byly postavy jako ulité, byli to mužové, pod jejichž pažemi se cizáctví drobilo jako pískovec pod těžkým, mnoholiberním perlíkem. A potom se zdejší lesy s lidem rozhučely v píseň: „Kdo jste Boží..." A trvalo celých dvě stě let, než umlkly, než tuhle píseň zapomněly.

A dnes? — Můj Bože! Jak se časy mění! Tehdejších dob to byli pouze stínové. Ale i stíny strašily pány a děsily je ve snách. — Měli ještě kus srdce, kus cti, kus paměti. — Poslouchejte!

„Když v Čechách začali kázati slovo Boží pod širým nebem, když byla v Čechách svoboda — od těch dob je tohle už sedmé koleno — chtěli páni tu svobodu zavřít do sklepů, urazit jí hlavu a zakopat na sto sáhů do země, aby ani lebky po ní nikdo nenašel; když z jednoho zámku na druhý roztáhli řetězy, aby do nich chytali lid, jako když je honba, povstal jeden rytíř, jmenoval se Žižka, a ten ty zámky všecky pobořil, až na jediný Křivoklát. A i ten by byl jeho hněvu neušel, kdyby mu byla stará babice neukázala falešnou cestu."

Ženy a i někteří z mužů se při jméně Žižkově poznamenali křížem. V nedalekém klášteře viděli o pouti obraz, pod kterým napsáno bylo: „Jan Žižka z Trocnova, nepřítel Boží, nepřítel lidí — pohřben jest v pekle".

Koštištář Rozhoda postavil se na kámen, aby viděl lépe všem do tváří a očí.

„A ten Žižka nám schází! — Víte-liž, že se ho báli i po smrti? — Pradědek císaře pána v tom městě, kde ležel Žižka, ani přes noc nechtěl býti! — Arcif že schází nám taková hlava, takové čelo — takový vůdce!“

Lidu se po těchhle slovech točila hlava, jako když si někdo v hospodě přebere.

„Dnes naši svobodu nechtějí zavírat do sklepův, ale táhnou ji jako zdechlinu na mrchoviště. Dnes nezatahují nám cesty od zámku na zámek na řetězy, mají dost provazův; a víte na čí hrdla! — Na hrdla Podlešáků! — Mají borovice, porážejí je; a víte nač? — Na šibenice! — A víte pro koho? Pro Podlešáky! Už se tím vychloubají. Chtějí nás zastrašit. Ale my nejsme noční sůvy! My dovedeme být jestřábi i krahujci.“

Na konci vesnice rozlehl se náhle lomoz.

Koštištář Rozhoda dal se znova do zvonění.

„Vzhůru! — Vzhůru!“

„Už nebylo snad živé duše k Pochválově pod střechou. Všecko kupilo se na návsí kolem zvonce a Rozhody. A byla ostrá, skorem třeskutá zima. Ale koštištář dovedl každému krev zatepliti.

„Vítáme vás! — Hej braši! — Vítáme vás k nám! — Už se tedy chystáme! Potáhneme s vámi! — Ichuchu!“

Koštištář si zavejskl, až to lesy třikrát po něm opakovaly.

Přitáhli vzbouřenci ze Smilovic a z Kozojed. Byla jich hezká tlupa, skorem ke stu. Nedaleko napadli myslivnu. Nehnuli ani stéblem; neublížili nikomu; ale forta svázali a posadili na parohy v průčelí myslivny. Sedláci si potom cestou zpívali:

»Ten delektor parukář,
sám největší pletichář,
bije nás
jako ras,
zasloužil by sám provaz!

A ten šelma nešťastný,
ten šmařhavý poklasný,
pro ten klas
stíhá nás,
zasloužil by sám provaz!

Šafář, taškář vybraný,
od biřice vypraný,
sám co vzal
a prodal,
nám ubohým vinu dal!

A v půl hodině odtáhli z Pochválova sesíleni o dobrou padesátku. V čele vykračoval si koštištář Rozhoda. Měl starou flintu. Tatík ji našel někde v lese u zmrzlého Francouze. Už tomu bude nyní nějakých čtyřicet let. Tenkráte prý ležela šavle za každým kmenem a ručnice za každým pařezem. Francouzi utíkali Podlesím z Prahy za nejtužší zimy a zbraň zahazovali schválně. Ale nepomohlo jim to; padali hladem a zimou, jako v létě mouchy po muchomůrce. A od těch dob, zvláště v některých dědinách, nebylo jediného stavení, kde by byli neměli v komoře pečlivě uschovanou ručnici anebo zrezavělý kord.

„Na Domašice! — V pravo!“

Koštištář měl hlas opravdu jako na lesích a ukazoval tlupě šavlí po nějakém švališéru v pravo do ouvozu, kudy šla cesta do Domašic.

Už se šeřilo, když přitáhl sedláci do dědiny.

Přivítal je ohlušující štěkot psů. Ve dvoře již svítili. Pan pojezdný zasedal zrovna k večeři. Úpravným pokojíkem zaváněla libě zvěřina a na stole přetékal cínový korbelík nápojem, uvařeným z nejlepšího Žateckého chmele.

Pan pojezdný sedl za stůl zle pohněván. Noviny, že se to bouří v nejbližším okolí, rozpěnily mu krev nejvyšší měrou. Vrata poručil dobře zatarasiti a několik chlapů postavilo se na stráž do vrátnice.

„Všude ticho, jemnostpane! — V lesích se nehýbe ani větvičky!“

„Uzamkli jste dobře?“

„Na dva západy, jemnostpane! — A k větší jistotě zapřeli jsme vrata pavezami!“

„A opatrně hlídejte! — Zítra dostanete zpropitné.“

Šafář zavřel tichounce dvéře a pan pojezdný rozkrojil daňkovu kýtu; ale nůž se mu při tom smekl a zajel do stolu.

„To všecko ta psovina! — Počkejte!“

Pan pojezdný si odplivl až ku dveřím. Byl starý mládenec a — jak to obyčejně bývá — murous; ale na robotníky jako kat. Karabáče po celý Boží den z ruky ani nepustil.

Lidé se Domašického pojezdného báli jako vtěleného ďábla.

Když přišly patenty, že je robota o polovičku slevena, ani jich lidem nepřečetl, ani se jim o tom nezmínil. A kdo se odvážil mluvit o císařském patentu, na lavici v Domašické vrátnici sepjat řemeny a krváceje pod holí mušketýrovou naučil se mlčeti.

Na panství si o něm povídali, že je „frajmor“. A v Podlesí znamenalo slovo „frajmor“ jako ve středověku černokněžník.

Pan pojezdný seděl již pohodlně ve vycpané lenošce, chvílemi dívaje se hezky hluboko do korbelíku. Bylo mu nyní už příliš volno. Na sedlačinu ani nevzdechl. Kolem očí mu poskakovaly obrázky svůdnější a svůdnější, červené rty se blaženě usmívaly, šedivé oči se ponenáhlu přimhuřovaly, ruka jeho se časem pohnula, jako by chtěla neposluchovi připomenout jeho povinnost ostrým zášvihnutím karabáče... Pan pojezdný někdy také cos zamručel; ale nebylo slovu rozuměti. Zlého však to sotva bylo co; opuchlé rty usmívaly se lahodně...

„Jemnostpane! — Vzácný pane!"

„Mlčíš, chlape!"

Pan pojezdný zahučev polo ze spaní, stišil se týmž okamžikem.

„Milostpane! — Jsou tu!"

„Zavři ho zatím do vrátnice!"

„Je jich síla, obstoupili dvůr..."

„Půjdeš?"

Ruka pana pojezdného švihala povětřím.

Do světnice, v níž se panu pojezdnému zdálo, že holkám, nejhezčím v Podlesí, padá z náruče do náruče, zaletěl náhlé z venčí zpěv, jako když se bouřka sežene na střechu zdejšího dvora:

»... přijmi nás do nebe,
a pány ať č... vezme!«

Na vrata padala rána za ranou; chvilkami ozvaly se i výstřely. Těžká, dubová vrata praskala pod ranami seker, závory povolovaly; v tom zadunělo cos, jako když hrom udeří. Sedláci zavejskli, až se okna v pokojíku pana pojezdného zatřásla.

„Jemnostpane! — Už jsou ve dvoře! Vypáčili vrata!"

Šafář křičel svému pánu do ucha, co mu hrdlo stačilo. Ale pan pojezdný se usmíval pořád přívětivěji a lahodněji, až se mu v tlusté tváři tvořily vrásky. Šafář se o pána dále nestaral; sám sobě byl nejbližší a uprchl zadními vraty. Rozkaceným robotníkům nechtěl upadnouti do rukou. Bylo by se mu také zle vedlo.

„Šťastný dobrý večer, pane pojezdný!"

S tímhle pozdravením vrazil do jizby Rozhoda se šavlí v ruce, flintou na zádech, hlavu pocuchanou a bez čepice.

„Pane pojezdný!"

Rozvoda zakýval spáčem, až lenoška zahvízdala.

„Vstávejte! — Už je den, bílý den! — Jdeme na robotu!"

Pan pojezdný se náhle probudil.

„Mušketýre! — Voháňko!"

„Je v kozelci, pane pojezdný!"

„Šafáři!"

„Stal se vám nevěrným!"

„Skotáku — poklasný — oráči — !"

„Nemohou se ani hnout! — Znáte mne ještě, pane pojezdný? Takhle jsme se už neviděli ňákých dvacet let! — Jsem koštištář Rozhoda!"

Pan pojezdný náhle zbledl a zavrávoral. Ale přišel k sobě okamžitě.

Na dvoře rozléhalo se strašlivé povykování.

„Co chceš ode mne?"

„Cos mi vzal... Či už si to nepamatuješ?"

Rozhoda přistoupil až k samému pojezdnému.

„Podívej se na mne dobře! Jsem otec Martinův. Však se naň budeš pamatovati. Tenkrát jsi poslal za mým hochem do lesů psy. A když ho vyčenichali, nebyls to ty, jenž jsi ho poručil odvézti na krajský úřad v řetězích, aby mu bílý kabát nastrčili? — Potom jsi zkazil jeho nevěstu a přivedl ji do hrobu. Já syna také od těch dob neviděl; a s tebou se přicházím vypořádat až dnes."

Pan pojezdný octl se týmž okamžikem na zemi.

Koštištář Rozhoda měl dnes v pravici dvojitou sílu. Do hlavy vstoupily mu minulé doby v nejživějších barvách; dnes od dvaceti let poprvé je ze spoda lebky své nevyháněl a dnes od dvaceti let poprvé jich v paměti neutlumil. A také mu letěly hlavou divoce jako vichr, zuřivě jako litice a v děsivém sykotu jako havěť eštěří, až ho to rozesmálo nejpříšernějším chechtotem.

„Rozsvěťmež si, sedláci! — Ani tu ňák nevidíme! — Ať na nás v Domašicích pamatujou! — Ať žije svoboda! Ať zdechne robota! Ať ďábel pány odnese, jako tohohle!“

Za malou chvíli vyšlehly naďe dvorem plameny — snad první v celém Podlesí za selské bouře. Na kostelní věži zvonili na poplach; ale sotva pět minut. Sedláci zvoníka sehnali, provazy u zvonův uřezali, zvony vysadili, a z Domašických přidalo se jich k nim ještě jedno sto.

Dvůr hořel plamenem.

Ani jedna ruka nepozdvihla se však k hasení.

Na hřbitově po levé straně stál muž, máchaje zrezavělou šavlí nad bílou hlavou a dobře bylo slyšeti praskotem plamenů, vytím psův a řvaním dobytka hřímavý jeho hlas:

„Vstávej, Mařko! — Vstávej! Podívej se! Pan pojezdný slaví svatbu. — Ichuchu! Tvůj pantatínek mu ji vystrojil! — Vstávej — vstávej! Půjdeš mu za družičku, eh — co, za nevěstu. Když jsi mu byla tenkrát dobrá, proč pak ne dnes? — Jen víc, braši! Ať to svítí po celém Podlesí!“

Sedláci na návsí na okamžik utichli. Zraky všech upíraly se ke hřbitovu.

Starý muž oběma rukama hrabal sníh, na němž byly rozšlapány uschlé kopřivy a dávno uvadlý svlačec.

„Ichuchu! — Sedláci, chaso, vejskejte! — Kdy už jsme takhle veselí nebyli!“

Sedláky pocházel až mráz. Zdálo se, že pro okamžik zapomněli, že hoří dvůr, že ho sami zapálili, že ve dvoře pan pojezdný a skoro všecka panská čeládka svázána v kozelcích...

„Mařka spí tvrdě; ani se nehýbá! A můj Martin Bůh ví kde hnije! Musil bych si chřtán roztrhnout, abych je oba zavolal, a já ho ještě budu potřebovat! — Ku

předu! Dál, braši! Jako vojáci... Nelitujte nikoho! Vás taky nikdo nelituje! — Nešetřte nikoho! Vás taky nikdo nešetří! Ku předu, sedláci! — Na Kounov! Budeme tam do rána! Tam jsou taky hodní!... A ty, holka, tu odpočívej tiše. A ty, synu můj za lesem — s Pánembohem!“

Koštištář Rozhoda za několik minut stál již uprostřed četné tlupy vzbouřenců, jako by se nic nebylo přihodilo.

„Už jsme jednou začali; bát se nesmíme — nebudeme!“

„Nebudeme!“ vzkřiklo všecko jako by jedním hrdlem.

Za půl hodiny dlely v Domašicích na náměstí už jen tlupy žen, dětí a starců.

„Co z toho, Bože, bude!“

„Matičko Področovská!“

„Soudný den! — Uvidíte!“

„Váš muž také je s nimi?“ — Já tatíka prosila na kolenou, aby nechodil! — Nedal a nedal si říci!“

„Můj byl mezi nimi první! — Zrovna jsme večeřeli! odhodil lžíci od huby a už jsem ho ani neviděla.“

„Co z toho bude? — Zle, tuze zle! Schytají je, pověsí je, pozavírají je, postřílejí je — to z toho bude!“ pravil vážným hlasem osmdesátiletý stařec, maje oči upřené do plamenů. „To z toho tenkrát bylo. — Na každém popravišti stálo mnoho let o několik šibenic více. Byl jsem malý kluk, tak v letech vašeho Martina; jeli jsme do Rakovníka na jarmark. U města všiml jsem si čtyř podivných trámů. „Jsou to šibenice!“ řekl mi tatík. „Na jedné z nich pověsili před třiceti lety tvého strejce.“ A stály tam všecky čtyři až do Marie Terezie!“

Před dvorem ozval se náhle hluk.

„Je živ?“

„Trochu popálen; uhořel mu cop!“

Tři čeledínové vynášeli pana pojezdného. Byl ovšem živ; ale pořád jako by ve mdlobách. Jen těžké oddychování svědčilo, že z něho koštištář Rozhoda nevyrazil duši. Zaměřili s ním zrovna do pastoušky.

Z daleka zarážel sem temný hukot, jako když jde velká voda. Ale za chvíli nebylo již slyšeti ničeho. Na návsi v Domašicích bylo pusto; ženy s dětmi seděly v jizbách bez hovoru, bez jediného slova a rudá záře ze dvora přidávala obličejům jejich nevypsatelného rázu. Podobaly se obětím, které choulí se úzkostlivě k zemi a s dechem tajeným, se rtoma křečovitě sevřenýma upírají uděšené zraky vzhůru, když vidí letěti ke hlavám svým neštěstí, jemuž se uhnouti nemohou, a když slyší už křídel jeho šumění, jímž na čele ubohým vyrážejí těžké krůpěje studeného potu.

Domašický dvůr věstil krvavou záplavu na míle daleko, že je v Podlesí zle; ale že bude ještě hůře. Shořel dočista; nezůstaly než silné, kamenné stěny. Čeledínové, kterým se podařilo sprostiti se provazů, nezachránili mimo pana pojezdného skorem nic, ani svých vlastních truhel a peřin.

XX.

Rychtář Ouřada v Jiřicích se od několika dní ani neukázal, jako by se byl snad rozstonal, či jako by byl odjel na koňský trh až někam za Mladou Boleslav. Jedni pravili, že prý uprchl strachem, jiní zas, že je uschován někde na loubi a že mu tam donášejí jíst, a ještě jinde si vypravovali, že ho odnesl zlý duch za živa.

V Jiřicích nepracovali již celý týden. Stodoly byly zavřeny a cepy — u kováře. Mistr Kratochvíl neměl ani dost železa a hřebíkův, aby je náležitě okoval.

U Květů vypadalo to den co den smutněji, tak jako by všickni ve statku leželi na morovou ránu. Onehdy zde byl Refunda. Přišel z nenadání, tak jako by byl vyrostl ze země. Od štědrého večera vzpomněli naň každý den několikrát.

„Od těch dob, co se s ním spolčil, se to na nás připravovalo. Sám Pánbůh ví, kde a jak se spolu seznámili. Pořád mu nosil knihy... Ty knihy! Já to vždycky říkávala. Měl toho plnou hlavu."

„Matičko!"

„Taky jsi v tom pořád ležela. Všeho jsou ty knihy vinny. — Já se toho člověka vždycky nějak stranila. Proč si tak vyhlídl zrovna nás — naši střechu! My se s tvým otcem leckdys skrze něho pohašteřili."

„Snad mu ubližujete!"

Světluška se zamlčela; napadlo ji, že sama se těm očím jeho vyhýbala, že se jí vždycky zdálo, kdykoliv se jí dotkl, jako by po ní sáhala studenou rukou sama Morana. A přece se na jeho příchod těšívala — nejenom pro ty knihy, které přinášel. Když měl přijíti a nepřicházel — chodíval skorem vždycky ve stejný čas — myslívala si: jen aby se mu nic zlého nepřihodilo!

„Ubližuju — neubližuju! Ale tatíka zevedl! — Proč pak nyní se ani neukáže? Aby nevěděl, co se u nás přihodilo! Vždycky povídal noviny z Prahy, z Vídně a sám Bůh ví odkud."

Selka Květová na lůžku umlkla. Opřevši se o peřiny, upřela mdlé, zakalené zraky do oken. Churavěla neustále. Od té doby, co ji našli v příkopě, nebyla takřka ani s postele.

Venku na zápraží ozvaly se hlasy, ale jen několik okamžiků; potom bylo slyšeti kvapné kroky do síně a než by dvacet napočítal, otevřely se dvéře a do světnice vešel — Refunda.

Selka právě začala dřímati.

Světluška uviděvši muže, o kterémž před několika okamžiky pronesla matka tak divné mínění, přitulila se blíže k lůžku.

Květová procitla a chtěla ho přivítati. Ale slova jí uvízla v hrdle. Světluška se zdvihla, urovnala matce na hlavě vlasy a vtáhla ji šátek až na čelo.

„Jdu vás potěšit, dobří lidé; jdu se na vás podívat, co děláte, jak to u vás vypadá. Slyšel jsem smutnou novinu.“

Refunda nešel jako obyčejně ke stolu; ale zůstal u dveří. Nikdo ho nepobídl, aby se posadil.

„Vzali vám prý, selko, muže, tobě, Světluško, otce — o štědrý večer!“

„Ba že vzali, Refundo!“ řekla Květová tichým, ale přece trochu přiostřeným hlasem. Sebrala všecku svou sílu.

„A vy, selko, stůněte!“

„Ba stůňu, Refundo!“

„A tys prý šla prosit pány, tys prý byla v krajském městě!“

„Byla, Refundo. Vzala jsem peníze, kde jsem jaké mohla sebrati. Chtěla jsem žalářníka uplatit. Slýchala jsem o něm od mládí, jak se pachtí po zlatě a jak má plnou hlavu pokladů. Vy jste, Refundo, o Gregorovi nikdy neslyšel? Ani prý celé noci nespí a pořád má v hlavě zakopané peníze.“

Refunda nyní neodpověděl, zamyslil se na chvilku a potom řekl:

„Vidíš — vidíš, abys i ty to odležela...“

„Taky jsem to, Refundo, povídala. — A sedněte přec u nás!“

Hlas selčin znenáhla oné přiostřenosti pozbýval.

„Já myslil, že už mne ani neznáte. Tak jste se na mne podívaly, jako byste mi chtěly něco vyčítat, zrovna

tak jako se díváme na člověka, místo něhož bychom raději viděli nevím co. Už jsem se skoro chtěl obrátiti; ale musím si tedy sednout, aspoň na chvilku.“

„A vy že byste se na nás mohl, Refundo, hněvati?“

Světluška se na něho při téhle otázce podívala tím dávným, známým pohledem, po kterém bývalo Refundovi pod starou hrudí jako vězni, když po mnoholetém žaláři ovane jej čistý vzduch a na čele políbí jej první paprsek sluneční.

„Ani bych to již, holka, neuměl! — Ani bych tomu, Světluško, nepřevykl!“

„Jsme, milý Refundo, nešťastni a snad teprve budeme! — Muži můj!“

Selka na lůžku sepjala vyschlé ruce a zraky upřela na kříž.

„A nic nevíte, Refundo, o tatíčkovi?“

Opět ten známý, dávný pohled: celá ta hloubka dvou čistých očí s veškerým kouzlem mladých let.

„Nesu vám od něho pozdravení.“

„Od něho? — Z vězení? — Od tatíčka? — Vy jste byl u něho? — Pustili vás tam?“

„Nevíš, Světluško, co o mne říkají? — Že se přede mnou otvírají zámky na sedm klíčův uzavřené a že mám plášť, pod nímž stanu se neviditelným? — Ptal se na vás, co děláte, jste-li zdrávy? — Povím pravdu: přelhal jsem ho. Řekl jsem, že se vám jen po něm stýská! Ale to jsem mu pověděl, že tys šla prosit za něho pány... A víš, Světluško, co na to řekl?“

Refunda se na chvilku zamlčel, ale jen na chvilinku, jako by neměl pro okamžik na jazyku vhodných slov.

„Má-li mne ráda, a já vím, že má, ať nejde ani krok, ani jediný krok! Slyšíš, Světluško? To ti otec vzkazuje. A ty ho poslechneš! Vidím ti to v očích, že poslechneš. A vy, selko, to pusťte zatím z hlavy! Usoužila

byste se. Jemu nepomůžete, sobě uškodíte, a pomyslete si vždycky na dítě — na Světlušku. Já svou povinnosť vykonal a nyní musím zase dál. — Potěš vás tu Pánbůh! Půjdu-li tudy — možná, že dost brzy — nezapomenu se u vás zastaviti!"

Panímáma měla ještě tolik otázek na jazyku. Nemohla se pro okamžik ani z udivení probrati, jakže mohl Refunda býti u muže a jakže ho tam jen pustili. Světluška vyběhla za ním na dvůr — na náves; ale nebylo o něm už nikde ani pohádky, jako by opravdu měl ten divotvorný plášť.

„Neviděli jste Refundu?" ptala se několika žen, jež stály u Jirasů před vraty a povídaly si, jak zapálili v Domašicích dvůr, jak pana pojezdného zmučili a jak ho potom hodili do ohně. Přály mu to všecky.

„Kde pak by se tu vzal?" řekla Hrdličková, a ženy vedly dále svou.

Světluška pustila se cestou k lesům, ale marně. Refunda jako by do vody padl.

„A jejich hejtmanem je Pochválovský koštikář. V Kounově se jich k nim přidala zase síla. Páni ze zámku před nimi utekli. Všecko tam nechali, nic s sebou nevzali... Všecko zlato a stříbro tam zůstalo. — Ale podívejte se: Skůrku to zase chytilo!"

Ženy se obrátily. U jedné z chaloupek na konci vsi, u té, jež vypadala učesaná a uhlazená jako nevěsta-vdova, které podle křestní matriky už táhl šestý křížek, stála stará ženština, prostovlasá, s oběma rukama vzhůru, zaťatýma v pěsti, s pravou nohou vykročenou, jako by se proti někomu chystala s veškerou silou, jež zbyla jí ještě z mladých let.

„Celé to Podlesí — celé! — Aby v něm ani živé duše nezůstalo! — Kam mne to jen všichni ďáblové zanesli! Já byla holka jako lusk — a dnes mám hlad! Já

mohla býti ve statku — a dnes jsem v chaloupce... Aby vás tu všecky můra zardousila, všecky do jednoho; aby vám tu děti nerostly, ale mřely hned v kolébkách; abyste tu nikdy štěstí neměli! — A to všecko za to, že mi vzali muže, že mi ho odvezli... Můj zlatý, dobrý mužíčku!“

Ženština zalomila rukama nad hlavou a dala se do pláče.

„Už tě neuvidím, co živa budu! Ani se na tvém hrobě nebudu moci pomodlit, můj milý, upřímný manžele!“

A stará žena rvala si prošedivělé vlasy oběma rukama.

„Tu máte si všecko! — Všecku tu mou krásu, všecku tu mou radost, celou tu mou pýchu!“

A vítr prošedivělé vlasy její roznášel na okolní střechy. Někdy bývaly tmavé jako uhlí, svítily se jako peruti černého holuba, který jí o letošním Božím hodě odletěl někam do lesův a nevrátil se do dneška, a rulíky z nich vypadaly jako hedbáví.

„A budete tu v Podlesí mřít na zlé nemoci. Ode dneška ani jednomu nepomohu, kdybych ho mohla lžicí vody spasiti. Uvidíte a poznáte, co to, když se Skůrka hněvá, když se rozezlí a když začne proklínat lidi do posledních kolen. — Vemte si je, sesbírejte si je!“

Stará žena rvala si vlasy ještě prudčeji a rozhazovala je do větru, jako kdyby Meluzina je chtěla svým dětem na hračky.

„A kam ten můj vlas padne, všude se zachytí a nezbaví se ho. Kam který zaletí, tam jaktěživ pokoj nebude mezi manžely, mezi rodiči a mezi dítkami, mezi bratry a sestrami... Ten můj vlas promění se ve štíra, před nímž nebudete jisti ani ve dne, ani v noci, vy Podlešáci!“

A celý kotouč bělavých vlasů s hlavy Skůrčiny letěl zrovna na statek Ouřadův.

Ženy na návsi se rozešly. Byly by tu vydržely ještě hezkou chvilku, kdyby jim byla Skůrka hovor vyhrůžčivým povykováním, kterým všem na těle husí kůže naskakovala, nepokazila.

Světluška vracela se domů humny. Svrchnici měla přehozenou přes hlavu. Zase to začínalo ostře od vrchů fičeti. Jen se pěšinkou kmitala; toliko na okamžik, sklouzla-li jí noha omrzlinou, ustala v rychlém, skoro letavém kroku. Nevšímala si ničeho kolem sebe; ve mladé hlavě vězel jí Refunda a pozdravení otcovo.

Kdosi už podruhé z nedaleké zahrady na ni zavolal. Světluška však jako by neslyšela. Jen rychleji ještě kmitala se stézičkou vedoucí přímo do jejich dvora.

Náhle zachytil ji někdo za rameno. Světluška se zastavila. Svrchnice svezla se jí šíjí dolů. A dívce se zdálo, jako by na levém rameni cizí ruka svírala ji kleštěmi. Ale ani se neohlédla; chtěla se vymknouti. Nemohla však.

Cizí ruka sevřela ji prudčeji.

„Tenkrát mi neupláchneš! — Nechodím kolem vašeho statku od vánoc den co den nadarmo!“

Slova tato byla pronesena hlubokým, nezvyklým hlasem. Muž, kterýž je byl zahovořil, přistoupil těsně k dívce; ale těžké pravice s jejího ramene nespustil.

Světluška stáhla si červený šáteček až přes oči. Do tváří vehnala se jí snad všecka krev, co jí měla ve mladém svém těle. I čisté, hluboké oči její, jež tkvěly na umrzlém sněhu, zdálo se, že podběhly červení. Ještě jednou pokusila se vymknouti železné ruce; ale nešlo to.

„Dnes musíme spolu konečně promluviti rozumně. Slyšíš, Světluško?“

Do uší mladé dívky zněl ještě ten drsný hlas, ale nějak ztemnělý, tak jako když s věže kostelní zvuk zvonů v dáli umírá.

„Pusť mne, Vavřino! — Matka stůně — nemám s tebou kdy!“

„Ale uděláš si kdy, Světluško, musíš udělati! Když jsi měla kdy jít na faru, k mým několika slovům bys času neměla?“

Muž přistoupil k dívce ještě blíže, div že se tváří svou její tváře nedotekl.

„Poslechni, Světluško! Já vím, žes mne mívala ráda, byť bys přede mnou byla i utíkávala. Vím to dobře. Podívej se mi do očí, Světluško, můžeš-li? Upři mi to, můžeš-li? — Vidíš, že nemůžeš!“

Světluška se pod železnou rukou jeho zachvěla.

„Vavřino!“

„Dej mi domluviti! Ty víš, že za svého otce nemohu, ty víš — ne, to ještě nemůžeš věděti a proto ti to chci pověděti. Víš-li, že jsme se spolu rozešli na smrť? Posloucháš mne, Světluško? My jeden druhého prokleli.“

Mladý muž na okamžik utichl; zdálo se, že mu k dalším slovům scházel dech.

„Já se ho zřekl na věky proto, že jeho vinou přišlo na vás tohle neštěstí. Já se k němu nechci hlásiti, co živ budu. Budeš-li ženou mou ty, jak lehce zapomenu na jeho otcovskou lásku, jak lehce opykám jeho otcovskou dobrotu... Slib mi to, Světluško, a já budu čekati deset let, dvacet a více let, jen když budu viděti, že nebudeš patřiti nikomu jinému. A kdyby tyhle tvé hnědé vlasy byly už bílé jako stříbro, já se přece dočkám. — Slibuješ mi to?‘

„Jak jen o takových věcech můžeš se mnou mluviti nyní, když otec v žaláři a matka těžce nemocna! — Pusť mne, Vavřino!“

„Ty mne opět odbýváš? — Světluško!“

Mladý muž sevřel dívku v náruč oběma rukama.

„O svatbě, Světluško, nemluvím; já chci jen tvůj slib, tvé slovo, a více nic... Slyšíš mne?“

„Měl bys se zastyděti, Vavřino!“

„Zastyděti? — Skoro bych měl!“

Vavřinův hlas nabyl opět oné drsnosti, jako z počátku.

„Máš pravdu! — Připomenulas mi to ještě v čas! — Jdi!“

Vavřinovi sklesly náhle ruce, jako by byly zmrtvěly. Tvář mu sesinala, v očích jeho se dvakrát, třikrát zablejsklo a rtoma mu vyšla slova, jež působila na dívku strašněji než hrom, protože hrom rázem zabíjí a tahle slova, jež zaslechla, rozbodla jí mladé srdce do polovice.

„Jdi! — Já arciť neumím mluviti jako ten kněz, já arciť nemám tak hladkých tváří jako on, já jsem sprosťák, já jsem hlupák a on je chytrák, on je pán! Jdi! — Já mám na rukou mozoly a jeho ruce jsou jemňounké. — Či myslíš, že nevím, kam z večera chodíváš?“

„Vavřino!“

Světluška sepjala ruce, upřela na hocha hluboké, krví zaběhlé oči, jako by ho chtěla prositi, aby dále nemluvil, že každé jeho slovo je jako ostří jedem napuštěné dýky.

„Stav se jen, stav, jako bys byla nevinná holubička... Umíš to dobře. Naučilas se tomu z těch knih. A já hlupák tě poslouchával, já sprosťák se těch veršů nemohl nikdy dočkati!“

„Tvůj otec...“

„Mlč o něm! — Nevíš, že jsem ho proklel, že jsme si oba klnuli? — Pak mi ještě, vy kněží, povídejte o křesťanské lásce, kažte mi ještě o věrnosti, mluvte mi o poctivosti, hlásejte upřímnosť.“

A mladý muž pustil se opět do zahrad k domovu.

Světluška zůstala na pěšince s rukama sepjatýma a s očima upřenýma pořád v to místo, kde dlel Vavřina;

rty měla sevřené a nemohla učiniti ani jediného kroku, jako by jí nohy ku sněhu byly přimrzly. Zdálo se, že jí na okamžik všecka paměť opustila, že mladé srdce jí ustalo bušiti, že duše její odletěla vysoko nad černé lesy, daleko za šedivá oblaka.

Z Ouřadovic statku rozlehlo se náhle divoké zařehotání koně, potom ještě dvakrát, ale slaběji a slaběji, skorem jako pláč, a selka vyběhla na zápraží křižujíc se a volajíc na syna.

„Vavřino! — Měj rozum, dítě!"

„Však ho mám, a běda, že ho mám!"

„Což tu budeme všickni nešťastni?"

„Všickni, matko! Kde syn otce a otec syna prokleje, myslíte, že by tam kdy mohlo býti štěstí, že by tam kdy mohl býti pokoj? Pokoj bude jen nad našimi hroby, a kdo ví, jestli ještě potom?"

„Kam jdeš, chlapče? — Vavřino, vrať se! — Synu můj! Což ani jiskry lásky nemáš už ku své matce? — Jak jsme tu všickni nešťastni!"

Mladý muž již matčina nářku neslyšel. Byl už hezky daleko na cestě do lesů. Nesl si uzlík pod paží a běžel s větrem o závod. Jen jednou se na okamžik zastavil. Zaletělo mu k uším zařehotání koně ze stáje v rodném statku, a oko jeho zavadilo jako by letem o štíhlou dívčí postavu, jež stála dosud nedaleko, jako by zkameněla. Rty, na nichž bělela se mu pěna, stáhly se k příšernému úsměvu, a oči se mu opět tak divoce zablejskly a ústy jeho vyšla opět slova, jako když po blesku okamžitě bije hrom: „Neměj nikde stání, jako já nemám, a bluď světem, jako já budu blouditi!"

Světluška sebou pohnula. Vavřinovi se zdálo, že ho volá jménem; ale tvář jeho přibrala ještě příšernějšího rázu a oči leskly se mu ještě divočeji.

„Neměj nikde stání, jako já nemám, a bluď světem, jako já budu blouditi!"

Z rodného statku ozvalo se opět zařehotání, ale prudší než dříve, že si po takovém člověk bezděky zakrývá uši rukama.

Plosička ve stáji dodychávala naposled. Vavřina jí život zkrátil, aby jí otec nemohl prodati, aby se na stará léta nemusila dřít, aby, když už nepoveze nevěstu, už nikoho nevozila. A když jí zasazoval smrtelnou ránu, přitulila k němu hlavu až na prsa, aby mohl dobře mířiti, aby nechybil...

Vavřina zmizel již v lese a Světluška potácela se k domovu s tváří na smrt ubledlou, v očích s divnými mlhami a se rtoma bez barvy, jako když je sevře Morana. A jak bylo milounké hlavě její za těmi divnými, temnými mlhami? Jako růži, když ruka odtrhává lísteček za lístečkem a rty při tom rozmarně šeptají: „mám či nemám?" Jako slzičkám na holých stráních, když je oko jizlivé vyhledává a noha potom zašlapává.

* *
*

Už se tě nemohu dočkati! Kde se tak jen vždy opozdíš? Odejdeš a nejsi k dočkání. Víš, že potřebuji ledačehos! Tak jako kdybys na matku zapomínala. Už mne tu beztoho nebudeš dlouho míti. — Můj Kriste Ježíši."

„Matičko drahá!"

Světluška položila si bledé tváře na ruce matčiny a dala se do pláče, až se těmi jejími slzami studené dlaně rozehřály a byly horké jako tály na plotně.

„Ale mlč, dítě, a utiš se. Vždyť jsem ti tak mnoho neřekla. Víš, že lidé nemocní bývají mrzuti. A jsi všecka ustydlá. Pořád ti říkám: šetři se. Kdo pak by mi takhle

posloužil, kdybych tebe neměla. Kdo pak bý mne potěšil. Neplač, Světluško!"

A dobrá matka oběma rukama hlavu dceřinu zdvihala a potom ji s bledých, hezounkých líček slzy stírala a na bílém, čistém čílku vlasy jemňounké rovnala.

XXI.

řed Ouřadovým statkem ozval se zvonec. Bylo už sice k večeru; ale klekání to přece ještě býti nemohlo. Také nepodtrhovali, a zvonec klinkal hezkou chvilku, že by se už byli pomodlili klekání desetkrát.

Ze statkův a chaloupek vycházeli mužové v kožiších s kosami, podávkami, a nejvíce jich mělo cepy. Za chvíli bylo však v dědině již zase ticho. Jiřičtí odtáhli sesílit rebelanty.

Ouřada si na půdě v seně rozhryzl vzteky celé rty. Ti, již pravili, že se schoval na loubi, měli pravdu. Už tam byl třetí den. A když zaslechl dnes strašlivý řehot ze staje, vzchopil se náhle a sáhl po vidlích; ale vyhlédnuv vikýřem na náves mrštil jimi daleko od sebe, vrhl se nazpět do sena a hluboko zaryl hlavu ve traviny.

Teprv když se sešeřilo, slezl dolů a zašel se podívat do stáje.

Za hodnou chvíli vkročil do světnice.

V jizbě byla čirá tma. O chase nikde ani zmínky. Ouřada šel po paměti ke kamnům. Na lavici někoho nahmátl. Byla to selka.

„Rozsvítíš-li?"

Žena vstala, poslechla a rozkřísla troud.

„A sedni si semhle naproti! Ať si vidíme do tváří!"

Selka zase poslechla; ale muži svému se do tváří nepodívala. Zahleděla se tupě do plamenů na krbu, jimž se dnes nechtělo do veselého, skotačivého reje.

„Slyšíš? — Do očí se mi dívej a do tváře! Rozumíš?"

Sedlák Ouřada uchopil ženu za hlavu oběma rukama. Nebránila se mu. Ani nešeptala; ani prudčeji neoddechla, jako by živa nebyla. Oči její byly bez lesku, jako dva oblázkové kaménky.

„Takhle spolu ve statku býti nemůžeme! — Takhle pod jednou střechou taky žíti nemůžeme! A do očí se mi koukej, ty — —!"

Sedlák Ouřada užil ošklivé nadávky, jakou věděl nejhorší. Ženě jeho ve tváři nepohnul se však ani jediný rys, jako by byla „na poleno".

„A proto pryč z tohohle domu! Táhni si za ním; beztoho jste se na mne umluvili! Nebyl bych tu mezi vámi ani jist životem! Už dávno jsem vám ten statek krvavě zaplatil! Nepůjdeš? — Chceš mne drážditi? Chceš mne dohnati k nejhoršímu! — Já vám, vy kuňata, ukážu, kdo to rychtář Ouřada! Pryč odtud! — A kouká jako dub. Je to plemeno ještěrčí!"

Ouřada stál nad svou ženou s rukama napřaženýma, s očima koulícíma se divoce a na opuchlých, zčervenalých rtech s bílou pěnou jako pominulec.

Selka se dosud nepohnula, jako by opravdu byla zdřevěněla. Nebylo by také divu po výjevech za posledních dvou dnů! Kde to kdy v Podlesí ve které rodině od sta let bylo slyšeti, aby otec proklínal syna a syn každinké to zaklení otci vracel ještě zostřené! Kde to kdy v Podlesí ve které rodině od sta let bylo slyšeti, aby otec vyháněl syna z rodného domu se slovy: „Abys bloudil světem jako Kain, aby ti každý četl ve tváři, žes proklatec, žes horší než Kain. Aby ti na čele narostlo znamení, před

kterým lidé na sto kroků se křižují a dvéře zavírají na dva západy!" — A kde to kdy v Podlesí bylo slyšeti, aby syn odcházeje z domu otcovského klel té hodině, kdy se narodil, a svému otci řekl do očí: „Když jsem se narodil, měl jste mi hoditi na krk provaz, na ten provaz uvázat kámen a utopiti mne v rybníce! Tuhle hodinu byste si byl ušetřil. Ale sám ďábel vám to vnukl, že jste mne nechal na živu, že jste mne vychoval —"

„Pomohu ti, když sama nechceš!"

„Půjdu sama!" řekla selka hrobovým hlasem; vstala a šla opravdu.

Ouřada vyběhl za ní na náves, jako by si své počínání chtěl rozmýšleti; ale potom prudce zabouchl dveřmi a zastrčil je na závoru. Na krb už nepřiložil. Plameny beztoho jen „zkomíraly". Sedlák se postavil k oknu a poslouchal, zdali žena nezapláče, zdali se nebude dobývati nazpět do dvora. Ale venku přede dvířky a pod okny bylo ticho, hrobové ticho.

Ve statku se nikdo nehýbal. Chasa v komoře ani nedřímla. Slyšeli každé slovo rychtářovo, chvěli se hrůzou nad takovou řečí a šeptali si divná slova o sedlákovi.

„Ubohá! — Aby si jen na život nesáhla! Tak nezacházejí jinde ani se psem jako tenhle s vlastní ženou!"

„Vidíme — vidíme! A přišel prý sem s holýma rukama."

„Však může takhle opět odtud s holýma rukama jíti!"

„Jdi se po ní, Francko, podívat! Přece nemůže zůstat na sněhu! Nebohá selka!"

„Zaškrtil by nás, kdybychom se tu hnuli."

„Pojď! — Půjdeme spolu!"

„Děvečky otevřely zlehounka komoru a vykradly se po prstech na dvůr. Už odstrkovaly závoru, když zaslechly ve světnici prudké kroky a jak se otvírají kvapně dvéře, až jim zaskřípnutí ve veřejích do kostí projelo.

„Kdo se to opovažuje?"

Ouřada znova zahřímal.

„Jdeme hledat panímámu! — Mohla by si něco udělat!" ozvala se staršinka a pokoušela se odstrčiti těžkou dubovou závoru. Ale ani jí nepohnula. Zapadla ve zdi hluboko do otvoru.

Sedlák se na zápraží zachechtal, co měl hrdla.

„Je to nelidské, pantáto! — Budete toho litovati!"

„Jakže, ty želvo! — Ty mne — rychtáře — napomínat? Kliďte se, sic se odtud živy nehnete!"

„Opovažte se! — Na svou ženu a na svého syna jste měl trochu práva; ale pojďte a dotkněte se mne — vy — vy krajáku přivandrovalý!"

Děvečkám podařilo se přece odraziti závory a než mohl Ouřada za nimi, octly se již na návsi.

„Panímámo! Slyšíte?"

Nikdo se jim však neozval, leda sejček v lese zakulichal.

Na nové volání odpovědělo jim proklínání sedláka, jenž se za nimi vyřítil ze dvora.

„Půjdete obě dvě pod trdlice! Zítra vás dám z Jiřic vymrskati!"

Ouřada hnal se k lesům jako zběsilý. Co jej tam asi hnalo? — Zdaž zlé svědomí či přece se v něm probudil cit člověčí?" —

„Kdo tu! Stůj!" zahřměl kdosi přímo před ním na vysoké mezi.

„Co ti po tom, kdo to!" zaryčel sedlák.

Neměl však ani zdání, po kom se tu v zaslepenosti své rozhání. Pojednou cítil bodnutí do prsou zrovna nad srdce.

„Jsem rychtář Ouřada!" vzkřikl ještě a navždy oněměl.

„Rychtář? Tos měl dříve ohlásiti! — Každý by tak mohl říci. Čekáme Refundu a namítne se Ouřada! — Nestál za mnoho!“

Voják, jenž tu stál na noční hlídce, sklonil se nad rychtářem, klesajícím bez ducha.

Za Podlešáky zaplatili Ouřadovi právě ti, jež, kde a jak jen mohl, na rodáky své štval a jimž ještě před několika dny zavlažoval hrdla, aby se na rebelanty hodně rozehřáli...

Někdy chodívá a plížívá se za člověkem trest v zápětí. Škoda, že ne pokaždé! —

ODDÍL DRUHÝ.

I.

ejneúnavnějšími podněcovateli vzpoury v Podlesí byli poustevníci. Na několika místech postavili se sami v čelo vzbouřencům. Byly to vysoké, statné postavy v nahnědlých habitech, v bocích stažených provazy a za těmito s klokočovými růženci.

V druhé polovici minulého století bylo ve zdejší krajině pousteven více než far. Na četných samotinkách říkají do dneška „na poustce". Poustevny byly chaty sbité z trámův, pokryté stříškou mechovou i vyložené mechem, ponejvíce na výšinách, pod nimiž klokotal potůček. Před chatami stával kříž s klekátkem, také mechem obrostlým; na kříži visel zvonec, který třikrát denně se rozhoupal, zvěstuje chodci v lesní tišině, že čas k modlení.

Poustevníci požívali zvláštní vážnosti mezi Podlešáky. Sami zacházeli si do vsí jen v řídkých, praneobyčejných případech. Za to však tím častěji vyhledával je lid na jejich samotách. K poustevníkům dávali se lidé, kteréž oklamal svět; někdy arcif také tací — ale to bylo málokdy —. kteří chtěli klamati svět. Dobré duše zanesly je

vším, nač si jen pomyslili. V poustevnách nouze bývala hostem neznámým, alespoň v těch na Podlesí. Poustevníci znali se v nejrůznějších věcech. Uměli léčiti všecky duševní nemoci, uměli duše vysvobozovati, dovedli staleté kletby činiti neškodnými, vyznali se i v příštích časech, v srdcích lidských čítávali jako v rozevřených knihách, odkrývali tajné události, byli mstiteli zkažené nevinnosti, byli strážci spokojenosti v rodinách, někdy — ale zřídka — také rušiteli, byli ochránci nešťastné, pronásledované lásky byli smírčími mezi rozvaděnými přátely — slovem: poustevníci srostli s radostmi a žalostmi zdejšího lidu.

A lonským rokem přišly najednou ostré rozkazy, kterými zrušovaly se všecky poustevny a obyvatelům osamělých chat přísně nařízeno, opustiti je okamžitě a vrátiti se k dřívějšímu živobytí. Kde se zdráhali rozkazům těmto vyhověti, bylo užito násilí. Bývaly to podivné výjevy: kolem dva či čtyři vojáci s blýskavými bodáky na ručnicích a uprostřed muž, leckdy už s hlavou jako stříbro bílou, v dlouhém tmavém rouše z látky hrubé a u boku s růžencem, jehož kuličky podobaly se lískovým oříškům.

A z toho již vidno, proč poustevníci v Podlesí vyskytli se zase z nenadání a proč se v čelo bouře postavili.

V oudolině, ve které leží dědiny: Pozdeň, Hřešice, Srbeč, Spálenkův mlým, tři dny nikdo o ničem jiném nepovídal, než že se vrátil poustevník.

„A viděli jste ho opravdu?“

„Na spasení své duše vám to povídám!“

Poustevník už odpočívá půl léta! — Je to jeho duch!“

„On to sám! Na vlastní oči jsem ho viděl; rozpráběli jsme spolu; povídal, že nás navštíví, abychom se chystali, abychom nebyli poslední, co vstali za svobodu a za svá práva... Vousy sáhají mu až přes pás, a jsou ještě bělejší!‘

Srbečský Králíček kroutil nad touhle novinou pořád ještě hlavou nedůvěřivě. Na posledním trhu ve Slaném slyšel přece zcela určitě, že zdejší poustevník ležel u Božího hrobu nade městem mrtev kolik dní. Když ho našli, začínal prý už tlíti. Nechtělo mu nějak z mysli, že by to mohl býti on. Ale za hodinu přesvědčil se o pravosti podivné noviny.

Poustevník přitáhl do Srbče s Pozdeňskými a lidem Hřešickým. Měl opravdu delší vous a nad čistý sníh bělejší. Jen habit jeho byl nějak příliš sešlý, rozedřený a dřevěnky na nohou ovázané provazy a vycpané slamou klepaly podezřele, jako by nechtěly už nohám starého muže sloužiti.

V Srbči bylo již beztoho všecko vzhůru, a sotva že zástup rebelantů pojevil se u první chaloupky stojící v pravo na cestě od Hřešic, vyhrnulo se všecko na náves. Muži smekali čapky před poustevníkem, se sousedy podávali si ruce a ženy s dětmi zůstaly opodál netroufajíce si přiblížiti se k otci Jarolímovi, o němž myslili všude, kde ho znali, že je na pravdě Boží a že tam na Podlešáky nezapomíná.

Chatka otce Jarolíma stávala někdy za nynějším kostelíkem svaté Trojice, který na hřebenu za Pozdní na míle daleko dívá se bílým, jasným okem do kraje. Když ji onehdy zase poprvé navštívil, skorem ji nepoznal. Střechu odnesly adventní větry, kříž se zvoncem před poustevnou vyvrácen a na klekátku, jindy i za tuhé zimy pokrytém heboukým mechem, třípalcová vrstva ledu.

„Vítáme vás, vítáme, otče Jarolíme! — Už jsme se za vás modlívali!“

„Modlívali? — Dobře jste činili, milí lidé. A proto vás Pánbůh vyslyšel a poslal mne mezi vás. — —Zaplať vám Kristus Pán vaše modlitby za člověka nebohého, za starce, kterýž ve hříších počat jest, ve hříších putoval

světem vezdejším a kterýž vše, co činil, činil pro lásku Boží, aby nalezl ve dnech posledních odpuštění, aby mohl duši hříšnou napojiti jednou z pramene milosrdenství věčného...“

„My už vás měli za nebožtíka!“

„Za nebožtíka? — Pánbůh prodlužitel dnů lidských a života pomíjejícího ukratitel všemohoucí, ještě nezavřel knihu účtů mých. Přidal mi let, jako někdy králi Ezechiáši. Buďiž za to jméno Páně pochváleno! Přidal mi let, abych se mstil na rouhačích svaté víry jeho, abych byl s vůlí jeho odplatitelem spravedlivým každému, kdo služebníky Boží potupil, kdo je vyhání z jejich sídel jako z doupat dravou zvěř, kdo je štve do umdlení, kdo jim nepřeje oddechu, kdo s nimi nakládá jako se zločinci... A já tu Boží vůli vyplním, já ji zjednám pod zdejším sluncem, ve zdejším kraji průchodu proti komukoliběk, a potom teprve se uložím k odpočinutí lehkému. Tam na vrchu pod křížem nad potokem u mé chaloupky ve stínu staletých sosen chci očekávati slavného vzkříšení...“

„Arciže mezi námi, otče Jarolíme, aby se za vás našich dětí děti modlívaly, aby na vás našich vnuků vnukové pamatovali!“

„Chaloupka má už polopobořena, jako by tam padesát let lidské duše ani nebylo...“

„Pomůžeme vám ji vystavěti! My vám ji, otče Jarolíme, jako kostelíček vyzdobíme.“

„Kříž poražen, zvonec utržen!“

„My vám nový kříž utesáme a nový zvonec dáme ulíti; nestarejte se, otče Jarolíme. A budete zase pomáhati duším našich pradědův a budete zase mezi námi jako mezi dětmi!“

„Ale dříve se mnou tu Boží vůli musíte provésti do poslední litery. Dříve se mnou musíte na rouhače jména Božího.‘

„Na pány, otče Jarolíme!“

„Arciťže na pány, aby si vzpomněli přec, že na nebi vládne jeden Bůh všemohoucí, trojjediný a že má na zemi ještě k sobě lid, všechen lid, že ten Bůh odměňuje i trestá, že na osobu nehledí; aby si vzpomněli, že lidské zlosti jenom do času, ale on sám jediný že na věky věkův —“

„Amen,“ odpověděli jako jedním hrdlem ženy a mužové.

A ve čtvrt hodině vzrostl zástup jejž vedl otec Jarolím, o dobrých třicet hlav. Kudy táhli, všude se k nim přidávali, až už jich bylo ze tří panství na těchhle stranách jako mraku. Ženy a děti oddychovaly doma volněji, protože muže jejich a otce jejich bude chrániti všeho zlého muž, který slynul, kde ho znali, pověstí svatosti.

Z Kornouzu páni utekli do jednoho. V knížecím zámku nezůstalo živé duše. Ale otec Jarolím uhnul se s lidem do lesů.

Nad černými bory vzplanula tu a tam chvílemi prorudlá oblaka — dým z vypálené myslivny či hájovny. A ještě více pod samou oblohou kroužili ptáci-dravci, posměšně krákorajíce nad spoustou v Podlesí. Večerem téhož dne krvavé červánky však se nechtěly rozplývati; ba rostly spíše a rozlévaly se šíř a šíře, až oči z nepřirozené červeni přecházely. Někde daleko hořely bezpochyby panské dvory. Koštištář Rozhoda neodpustil ani pustým stěnám. Nemohl-li dostat do rukou pány, vymstil se aspoň na jejich obydlí.

Otec Jarolím se náhle v čele tlupy zastavil, položil ruku na čelo a potom se obrátil k sedlákům.

„Dřevíč máme na pravo... Abychom ho minuli, není ani možná! Do Kounova dorazit musíme! Tam jich bude hlavní síla. Přirazit k nim musíme ještě dnes. Pospíšíme si! Však to asi tuší, že jim jdeme ku pomoci. Svítí nám na cestu!“

Otec Jarolím týmže mžikem kráčel již opět lesní cestou, zpola zavátou a nedávnými mrazy utvrdlou. Sedlákům v kožiších a beranicích bylo nevolno. Na tvářích vyvstávaly jim veliké krůpěje potu. Ale myšlénka, že jdou na pány, že se jim vymstí za všecko, co od nich po celý život vytrpěli, sílila je nad pomyšlení. Táhli tiše, skorem bez jediného slova; jen někdy druh ke druhu cos pověděl; ale okamžitě zase bylo slyšeti jen skřípání obuvi jejich ve sněhu.

Otec Jarolím držel v pravici růženec a pohybující se jeho rty svědčily o horlivé modlitbě poustevníkově.

Rudá záplava po celém západním obzoru svítila jim na cestu až příliš jasně. Perly ve sněhu, které za dne lesknou se jasem stříbřivým, chvílemi přecházejíce v pestrou barvitosť, podobaly se krůpějím krvavým. Lesy kolem mlčely hlubokým tichem, jako by nadobro přišly o svou věčně věkův stejnou řeč, jako by jim ve tmavých hlavách nadobro byly vymřely zádumčivé písně, plné hlubokých stonů, zachvívající nenapodobitelnými akkordy až na dno dušemi poutníků ve zdejších samotách. Však věděly dobře, proč ani větev, ani haluzka se jim v korunách nehýbe. Jakou by také píseň mohly tomuhle lidu zapěti! — Vítěznou nemohly, veselou neuměly a umrlčí — nechtěly.

„Co dělá žena? Co dělají děti? Pláčou, naříkají — vzpomínají! — Přišel na ně stesk teprv večer, až v noci —“

Ale sedláci tyhle myšlénky, kteréž jim jedna za druhou na čelo usedaly, jako ptáček, když na okénko zobáčkem ťukává, setírali si s krůpějemi horkého potu a pokaždé, když si vzpomněli na domov, urychlili krok, aby byli s těmi pány hotovi co nejdříve a aby se mohli zase vrátiti k milým svým.

Otec Jarolím se náhle zastavil.

„Slyšeli jste?“

„Neslyšeli! — Lesy spí, dřímají — —“

„Tedy nyní poslechněte! Jsou to vozy — jen jeden! — Ještě neslyšíte? — Přihotovte se! Ani krok dále! — Ať přítel či nepřítel! — Polovic do lesa na levo, polovic na pravo!“

Netrvalo ani pět minut a poboční cestou vyjížděl vůz. Lesklé bodáky zasvítily se krvavou záři ještě temněji než v ouvoze navátý, omrzlý sníh. A bílé pláště vojenské příšerně odrážely se o tmavý háv borovin. Vojáci byli Němci, podle řečí odněkud od Chomoutova. Hovořili hlasitě; chvilkou ozval se i smích. Mezi bílými plášti bylo lze rozeznati schoulenou postavu, o jejíž bedra leckdy zavadila hezky zprudka — jako by bezděky — těžká pažba ručnice.

Sedláci po obou stranách lesní cesty stajili v prsou dech, sevřeli těsně rty, upřeli oči bystře k povozu, jenž přiblížil se již na nějakých deset kroků, stiskli pevně cepy či kosy v rukou a čekali, až otec Jarolím zavelí.

Vůz jel již kolem. Vojákům bylo tou dobou nejvíce do smíchu. Postava uprostřed schoulila se ještě níže a několik pažeb najednou dotklo se zostra hlavy buřičovy. Nemohl to nikdo jiný býti, než nějaký rychtář, který se jejich požadavku opřel anebo nechtěl se státi zrádcem svých sousedů.

Sedlákům chvěla se nezvyklá zbraň v rukou, jako když pytlák začátečník vyjde si na čekání.

Náhle se otec Jarolím vzchopil, mlčky vrhl se do cesty dosud mrštností mladickou a za ním bleskem sedláci, ne však již mlčky, ale s výkřikem, který přehlušil několik výstřelů z vojenských ručnic, jichž kule hlavy útočníků přeletěly do jedné.

Vojákům čas k opětnému nabíjení už nestačil.

Sedláci obklopili vůz se všech stran; jedni vypřáhli mžikem koně a jiní vyšinuli se obratně nahoru. Vojáci chtěli se brániti, ale zůstalo to pouze při dobré vůli. Za

několik okamžiků byli odzbrojeni. Jeden přes druhého křičeli s rukama sepjatýma: „pardon!“ a sám ďas ví, co ještě povídali divným zpěvným nářečím Chomoutovským.

„S vámi vojnu nevedeme! — Kdo vás poslal, jděte a povězte mu, že sedláci umějí býti také velikomyslni, že Podlešáci po lidské krvi nežízní. — Rozumíte mi?“

Vojáci rozuměli otci Jarolímovi příliš dobře a nedali se dlouho pobízeti. Nikdo jim nepotřeboval říci podruhé, že o jejich svobodu sedláci nestojí.

Několik mužů rozvazovalo zatím zajatci provazy. Musili je přeřezati, ale opatrně; nešťastníku zaryly se hluboko do masa.

„Odkud, brachu? — A jak že jste jim padl do rukou?“

Otec Jarolím přistoupil až k samému vozu.

Osvobozenec pozdvihl hlavu. Rudou záplavou bylo kolem jako za bílého dne. Sedláci podívali se mu teprve nyní dobře do obličeje; jeden koukl po druhém, a potom opět na rebelanta, ale nyní polo s úctou a polo se strachem.

„Refunda!“ zašeptali.

„Jak že, vy jste se jim dal?“ zeptal se za chvilku nejsmělejší z nich, Hřešický Kilijes.

Dvé ostrých pronikavých očí utkvělo na tazateli.

„Což nejsem člověk jako vy?“

Refunda se ušklíbl.

„Ba právěť že nejste. Vy jste jim mohl udělati; vy jste je mohl ochromiti, vy jste je mohl přimraziti! Či jste to neprovedl onehdy v Jiřicích?“

„Dobře jsi řekl, že nejsem! — Ale nevíš-li, že Kristus Pán mohl jedním slovem povaliti k zemi všecky žoldnéře, co jich Pontský Pilát měl...“

„Mlčíš-li? — S Kristem Pánem se chceš rovnati, ty červíku... ty mravenečku ubohý?“

Otec Jarolím zakřikl drsným hlasem Refundu, který až nyní všiml si starce ve tmavém habitu s bílým až po pás sahajícím vousem, ale okamžitě odvrátil tvář, jako by záplava očím jeho nesvědčila.

„Raděj sepni ruce a Kristu Pánu poděkuj, že pomocí naší vytrhl tě z drápů jestřábích. Těm bys se byl vícekráte nevymknul!"

„Prosil jsem tě o to? — Volal jsem tě?"

Hlas Refundův zněl jako fičení ostrého větru.

Sedláci hleděli jeden na druhého s úžasem.

„Ne nadarmo se říká: čiň čertu dobře a on peklem se ti odslouží!"

„Jsem už na to stár, abych poslouchal tvé kázání!"

Sedláci ustoupili každý o krok dále.

„Arciže stár — ale hříšník, prastarý hříšník!"

Refunda se prudce otočil a změřil poustevníka od bílých vlasův až ku rozpraskaným dřevěnkám s tváří, ve které zračilo se největší opovržení. Ale nepromluvil ani jediného slova. Zdálo se, že nemůže. Vyschlý, nesmírně vyzáblý obličej, v jehož vráskách červenala se čerstvá krev, zatahoval se strašlivým výrazem. Zraky ze spoda našedivělého, taktéž zkrvaveného obočí vystoupily o dobrou polovici, jako by si zevrub chtěly prohlédnouti člověka, který opovážil se mu vytýkati hřích — prastarý hřích.

Sedláci svěsili hlavy do sněhu.

Otec Jarolím náhle zavrávoral; poloootevřenýma rtoma jeho vydralo se zaúpění, jako kdyby mu sáhal tenhle muž po srdci, a okamžitě zase výkřik, jakéhož žádný, co jich tu stálo, ve svém životě nikdy neslyšel. Ozvěna v lesích, zdálo se, že pro tuto chvíli oněměla; pro tenhle zvuk neměla hlasu, protože ho snad také nikdy ve zdejších borovinách neslyšela.

Otec Jarolím klesl k zemi; ze sedláků nezachytil ho nikdo. Stáli tu opravdu jako přimrazeni. Cepy chvěly

se jim v pravicích, jako kdyby jejich rukou chytala se křeč, kosy klonily se k zemi, jako by jich nemohli udržeti, mezi očima dělala se jim kola a o hlavy jejich pokoušela se závrať.

Vojáci, již byli už hezky daleko, zaslechnuvše hrozný výkřik, urychlili krok, dali se do běhu, protože si vzpomněli na pověsti o lesních mužích, kteří za dlouhých zimních nocí nejraději procházejí své revíry a běda, kdo jim za takových obchůzek padne na oči. Doma v horách leckdy našli z rána po lesních cestách oděv zkrvácený, rozedřený a rozvěšený jako na posměch.

Poustevník stál již opět vzpřímen a s očima, které nehrozily se děsného mraku v obličeji Refundově, ale zdálo se, že zpytují každinký rys ve vyzáblé, nesmírně vyschlé tváři jeho.

Otec Jarolím vzkřikl poznovu, ale tentokráte mu strašlivé zvuky umřely na jazyku. A potom se vrhl na Refundu jako lev, který přišel na stopu smělci, jenž mu byl mládě z doupěte odnesl. Tento však odskočiv hbitě se závěje, uhnul se zaťatým pěstem poustevníkovým.

Otec Jarolím klesl do sněhu po druhé; ale nyní nevstával.

Sedlákům sestydla v žilách všecka krev.

„Pomozte mu a naložte ho na vůz! — Nám by cestou darmo překážel. — Odkud je?“

„Z poustevny nad Srbčem!“ odvětil nesměle Králíček. Sedláci zdvihli otce Jarolíma ne bez obtíží, na voze slámu urovnali, rozestřeli houni a potom teprve položili do něho svého vůdce.

„Je vás dvou dost, abyste ho dopravili do jeho chatky. — Vy ostatní půjdete za mnou! Beztoho vás očekávají netrpělivě! — Či jste ztratili sluch? — Či chcete, aby vás vedl tenhle — šílenec? V takovémhle stáří je nejlépe

zůstat už při růženci a přemýšlet o posledních věcech člověka. A když k tomu ještě rozum vyšine se z kolejí —?“

Refundova postava, zdálo se, že roste, že už je vyšší o polovici; s tváří však mizel mu onen děsivý výraz a měnil se v rysy, které rázem získávaly si u lidu poslušnosť až otrockou.

Za pět minut zaskřípal ve sněhu vůz a týmže mžikem hnuli se sedláci v čele s Refundou dále hlouběji do lesův. Ale už se jim to tak rychle nešlo; připadalo jim, že je cos táhne vší silou zpět za tím starcem, kteréhož dva koně vezli nazpět k rodným jejich dědinám, že na nohou mají centy přivázané. Refunda tušil jejich myšlénky. Když ušli asi půl hodiny, zastavil se, obrátil se k nim a ostré oko jeho utkvělo zpytavě na všech obličejích, kteréž opět skláněly se k umrzlým závějím, na nichž zdálo se, že jsou umrzlé krůpěje krvavé.

„Myslíte na domov! — Myslíte na ženy, na děti! — Myslíte na toho starce, na toho nebohého pomatence! — Vím to. Chcete-li, vraťte se domů ke svým ženám, ke svým dětem, za tím starcem do jeho poustevny. — Ale domníváte-li se, že vás nechají, že vám odpustí?“

Refunda se zasmál; ale sedláci nad tímhle smíchem strnuli.

„Až si ulehnete ke svým ženám, až budete ve vašich statcích a pod vašimi střechami nejtišeji jako ve hrobech, potom přijdou; těm ženám vyrvou vás z náručí a odvedou, odkud se lidé nevracejí. — Chcete-li, vraťte se tedy!“

Refunda již zase kráčel rychlým, skorem chvatným krokem v před a sedláci za ním, jako by si byli jen chvilinku oddechli.

Ti, co se vraceli k Srbči, jeli už dobrou hodinu. Otec Jarolím se na voze náhle zdvihl a vytřeštil oči na muže, jenž seděl vedle něho, udiven.

„Kde to pro Bůh jsme? — Já že na voze? — Kde jsou Pozdenští, Srbečtí... ?“

„Šli s Refundou, otče Jarolíme!“

„A kam mne vy vezete?“

„Do vaší poustevny, otče Jarolíme. — Chcete-li, třeba do mého statku.“

„A kdo vám to poručil, že jste se opovážili?“

„Refunda, otče Jarolíme.“

„Refunda! — Je to váš pán, že ho tak slepě posloucháte? — Já že mám do své chaloupky se vrátiti? Je rozbořena, střecha stržena, kříž poražen, zvonec rozbit, mech vichrem roznesen... Proto že já přišel mezi vás? Proto že já činíval vám tolik dobrého?—Vy lidé nevděční—“

„Otče Jarolíme!“

„Či nejste nevděčníci? — Tedy obrať koně; ať jich dojedeme!“

„Byl by to, otče Jarolíme, váš hrob! A my chceme, abyste byl mezi námi ještě dlouhá, dlouhá léta!“

Poustevník na slámě se zdvihal, jako by chtěl seskočiti dolů; ale nemohl. Nějak příliš seslábl! Kam pak také s osmdesáti a snad ještě více lety. Potom zapřel si vysoké čelo, jež rozrývala pouze jediná, ale za to hluboká rýha, o ruce a nepromluvil více jediného slova. Nepozdvihl se ani, když koně poklusávali a vůz „kotrcal“ se od jedné strany ke druhé. —

Asi k jedenácté hodině stanuli sedláci s Refundou nad oužlabinou, kde vysoký bor náhle ustoupil pahejlovitým nedochůdčatům, která po stráních nade sněhem černala se jako zabloudilci, k nimž příroda zachovala se tak zcela po macešsku.

Před očima rozvinul se jim obraz — že naň do smrti nezapomněli.

Dolinou planulo na sta ohňů. Kolem plamenů stály mužné postavy s hlavami svěšenými ke hrudi, opírajíce se

o selskou zbraň. Zdálo se, že dřímají stoje. Oužlabinou panovalo ticho, které rušilo pouze prudším praskotem čerstvé, ob čas přikládané dříví.

„Podívejte se! Tihle všickni opustili své ženy a své děti, své statky a své chaty jako vy... Chtějí těm dětem svým dobyti lepších časů..." Refunda se zajíkl. „Chtějí, aby se vrátila do Podlesí svoboda, vyštvaná panskými chrty, sepnutá mušketýry a jak se všecka ta panská rasovina jmenuje — ze starých pergamenů vyškrábaná, zfalšovaná a zohyzděná. Vy to taky chcete! Kdož by toho nechtěl! A proto, braši, beze strachu! O vašich kosách si budou dlouho povídati a na vaše cepy tu dlouho nezapomenou!"

Sedlákům zněla tahle slova do uší jako veselá hudba o posvícení.

„Kdo tu?" ozval se z povzdálí drsný, hluboký hlas.

„Přátelé. — Od Kornouzu!"

„Vítáme vás; — pojďte dál!"

Dva hřmotní muži ustoupili a sedláci s Refundou táhli dolů do oudoliny již zase krokem urychleným, s čely vzpřímenými a zrovna jako vůdce jejich s hrudí vypjatou. A při tom se jim zdálo, že ten Refunda není přece jen člověk jako oni, protože dřevem by hnouti dovedl a že proti němu nezmohl ničeho ani otec Jarolím. —

* *

*

Bylo už dávno po půl noci. Západní obzor rděl se dosud temnorudou záplavou. Hořel Kounovský dvůr. Ohně oužlabinou už jen doutnaly; ale temné postavy dosud stály kolem nich s hlavami svěšenými ke hrudi, opírajíce se o selskou zbraň jako by stoje dřímaly.

Na nejzazším konci ve svahu pod obrovským, polo uschlým dubem dlel osamotnělý muž s hlavou o kmen opřenou a s rukama přeloženýma křížem přes prsa. Krvavá

záplava svítila mu přímo do tváře, v jejichž vráskách černala se usedlá krev.

Byl to Refunda.

Chvilkami rozhlédlo se oko jeho oudolinou, z tlupy na tlupu přelétalo a potom vždycky zahledělo se v neurčito.

Zprávy, které před chvílí uslyšel, poněkud ho zarazily. Od Žatce táhl prý celý regiment rychlým pochodem na Podlesí. A neštěstí, jež ho zastihlo dnes a mohlo pro něho býti osudným, také mysl jeho znepokojilo. Chtěl do Jiřic; u Lstiboře lapila ho však vojenská hlídka a kdyby náhodou povoz, který vojáci sehnali kdesi v Okrouhlině, nebyl zabloudil, dnešní noc trávil by již v šatlavě. Ale všecky tyto představy ustupovaly pod lebkou jeho v pozadí před starcem, kteréhož vůči sedlákům prohlásil šílencem. A téhle poslední události zbaviti se nemohl a nemohl.

„Což pak by byli ještě nevymřeli svědkové...?“

Refundovi tato slova přešla rtoma takřka bezděky.

„Nedávno zasypali černou hlínou jednoho. A ten mluvil tak, že mu rozuměti nemohl nikdo! Jazykem jeho hýbala horečka... Buď bez starosti jen, ty hlavo má! Budou na tebe přece vzpomínati v Podlesí, až dávno budeš setlelá! Budou o tobě mluviti, až nebudou ani vědět, kde se v prach tvé tělo rozpadává... Budeš, musíš býti jejich vykupitelem! A proto neotálej! Škoda každé hodiny, škoda každé minuty! Až potekou proudy horké, kouřící se krve, potom bylo by už pozdě, všecko zmeškáno...“

Kdesi odbíjely hodiny na kostelní věži druhou. Asi uprostřed tábora pozdvihl náhle hlavu zavalitý muž; měl ji opřenou o obrovskou ručnici. Stál také poněkud o samotě. A sotva že dozvučely hodiny, ozvala se někde hlásnice ponocného.

„Teprv dvě!“ zahučel zavalitec a sáhl si levicí k boku, jako by se chtěl přesvědčiti, zdali tam dobře upevněna

polorezavá francouzská šavlice. Potom si promnul oči a podíval se k západu.

„Ke čtvrté musíme vyrazit! Jdou za námi jako slídiví psi. Nechť se však do našich lesův odváží. Vícekrát odtud nevyjdou! Na to se vám, vy čepičáři, zakleju, jak budete chtít! Když tenkrát přitáhli na Podlesí za Žižkou, taky odtud ani jediný nevyšel zdráv! — Ale svítíme vám, vy páni, ve dne v noci! Zdaž to tam ve Vídni vidíte? Zdaž o tom ve Vídni slyšíte? Měli byste přijítti a na vlastní oči se podívati, jak se Podlešáci mstí na svých tyranech vždycky za sto let jednou!"

Zavalitec mnul si opět oči, aby viděl bystře jako krahujec.

„Regiment. — Co jest to na nás! Tři, čtyři — vy páni! Potom bychom s nimi ještě mluvili. Našim kosám a našim cepům by porozuměli snadno! Jsou to Němci! Jinak bychom se s nimi ani nedohodli."

Koštištář Rozhoda se dal těmhle svým nápadům do smíchu.

Temné postavy nedaleko také zdvihaly hlavy, rozhlížely se kolem sebe a bylo jim divno, jak může někomu býti ještě do smíchu. Ale jediného slova nikdo neprohodil, jako by jazyky jim byly zamrzly. Pod lebkami vězely jim i v polodřímotách myšlénky: „Zdaž tohle všecko není zbůhdarma, zdaž co dokážeme; zdaž si pomůžeme?" Ale okamžikem zase jiná vždy k těmhle usedla: „A když ničeho nedokážeme a sobě nepomůžeme, zbůhdarma to přece nebude."

II.

Večerem jednoho z týchže dnův, o kterýchž právě vypravujeme, zatrhl někdo na faře Okrouhelské prudce zvoncem. Nebylo to sice nic kromobyčejného. Farou rozlehne se pronikavý zvuk zvoncový často i o půlnoci, když někde na osadě pracuje nemocný k poslední hodince a příbuzní posla vypravili se slovy: „A žeňte koně, co můžete!" Kněz nebývá pánem svého času ani v noci, kdy všude všecko pohrouženo v hluboký sen.

„Ať jde pan páter!"

S těmito slovy otevřel pan farář dvéře do čeledníku a ihned zase zmizel ve svém pokoji. Výraz v obličeji jeho svědčil, že byl nemile vyrušen. Ale sotva že si zasedl za stolek, objevila se ve dveřích přičervenalá tvář panny Kačenky.

„Už jsem řekl: ať jde pan páter!"

Pan farář zahovořil úsečným hlasem; ale pannu Kačenku to nezarazilo nikterakž. Za třicetiletého pobytu na zdejší faře naučila se znáti vrtochy páně farářovy až přes dostatek.

„Chce mermomocí k vám, velebný pane!"

„Kdo to...?"

Pan farář chtěl přidati ještě nějaké slovo; ale vzpamatoval se v čas.

„Obecní pastýř z Jiřic!"

„Pořád něco z těch Jiřic! Říkám, že tu ves měli vzíti už dávno všichni..."

„Ale což za to mohu, velebný pane?"

Panna Kačenka si nyní podepřela boky.

„Mohu nemohu! — Mám tu plné ruce práce; nevím, kde mi hlava stojí! — Ať vejde!"

Příchozí smeknul teprve v pokoji.

„Co chcete? — Či nemáte kdy ve dne? Jako by měl člověk jen vás — zrovna vaši obec. Musím vám říci, že se žádnou z přifařených vsí nemám tolik tahání jako s Jiřicemi!“

Pan farář zcela proti dřívějšímu zvyku svému mluvil zostra, zhurta a pořád se díval při tom do papírův, ani si nepovšimnuv, že Jiřický slouha mačká již beranici pod paždí a že se celý tetelí.

„Poníženě prosím — přicházím o pohřeb!“

„Jakže? — Což už jste zase vdovcem? — Dlouho-li pak tomu, co jste měl kopulaci?“

„Ten úterek po svatém Matěji bude tomu rok!“

„Už třetí ženu —“

„Poníženě prosím, ráčejí —“

„Jděte mi někam! — Tentokrát už povolení na ženění nedostanete! Pamatujte si to! Ani se mi tu neukazujte... A kdy že chcete míti pohřeb? Především: kdypak umřela?“

„Velebný pane, má žena je bohudík zdráva jako ryba a jsme spolu spokojeni chvála Pánubohu!“

„Tak co tu tedy chcete? — Rychle! Zase nějaké různice! Myslíte, že mám na starosti jen vás, vaši obec? Myslil jsem, že ten váš nový rychtář bude rozumnější. A ono to pořád na vlas stejné. — Dělejte, dělejte!“

„Inu, velebný pane, přicházím o funus!“

„Funus jako pohřeb, vy —; vše jedno!“

Pan farář se nad míru rozhněval.

Pastýři vystupoval za tohohle hovoru na čele horký pot. Bylo mu tu věru hůře než v očistci. A napadlo jej, že opravdu takovýhle člověk neumí s pány ani promluvit.

„A kdo že umřel? — Tak mluvte přece, člověče!“

„Rychtář Ouřada. — On sice neumřel jako jiný —“

Pana faráře přešla již trpělivost naprosto.

„Což jste ztratil na cestě rozum? — Jste chlapi jako špalky! A potom s nimi mluvme! — A konečně vždyť vy v Jiřicích ani pastýřem nejste!“

„Od včerejška, velebný pane!“

Čepice pod paždí zmuchlaná snad jaktěživa tolik nezkusila ani při největší rvačce v hospodě, ani při největší tlačenici jako dnes.

„Dovím-li se od vás jednou přece něčeho? — Což tam nemají lepšího posla?“

„Nikdo sem s tím nechtěl; mužských je doma málo a ženským to nepřísluší.“

„A co ženským nepřísluší?“

„Omlouvat někomu funus. — Našeho rychtáře nalezli z rána za vsí probodeného.“

„Váš rychtář — sedlák Ouřada že nebožtíkem?“

„Dej mu Pánbůh věčnou radosť! — Ale on si jí nezasloužil. Však to lidé dobře povídají.“

„A jak se mu to, prosím vás, stalo?“

Hněv pana faráře už přecházel; mluvil také mnohem vlídněji.

„Sám Pánbůh ráčí věděti. Nejdříve proklel syna, syn zase jeho, večer potom vyhnal vlastní ženu z domu a zabouchl za ní dvéře. Děvečkám bylo dobré panímámy líto i šly ji hledat; ale každý krok jejich byl marný. Rychtář vyběhl za nimi a už se nevrátil.“

„Tak, tak! Říkám, že se tam u vás dějou divné věci! Kde to tu někdy bývalo! Jiřice byla ze všech nejtišší vesnice. Nebylo o ní slyšeti celý rok a po roce zase ne. A od nějakého času by se o ní mohly psáti kroniky a jaké kroniky! — Ať sem přijde některý ze sousedů. Je to smutné, když svému rychtáři ujednat pohřeb posílají obecního pastýře! Vyřiďte jim to! — S Pánembohem!“

Pan farář přeměřil pokojík vážným krokem několikrát.

„Tohle bude olej do ohně! — Kdo za to může! On ten Ouřada za mnoho nestál. Ale měl způsoby, uměl alespoň promluvit, byl zdvořilý... Jak pravím: tohle bude olej do ohně!“

Pan farář seděl již zase za stolkem bedlivě nahlížeje do půlarchové listiny, podle hrubého papíru bezpochyby že úřední. Dnes nelhal, řekl-li, že neví, kde mu hlava stojí. Byl by tohle všecko nejraději hodil do kamen, ne snad že by si nevěděl rady; — znalť se v úředních záležitostech důkladněji mnohdy než sám justiciár — aby zodpověděl otázky, které vypsány byly na listině, již mu dnes zvláštní posel doručil, bylo potřeba času a důkladného přemýšlení.

Pan farář pokazil již dobré tři archy papíru a na čtvrtém bylo seškrtaných řádek více než čistých o dvě třetiny.

(Ve staré farní matrice nalezl jsem dotyčnou úřední listinu a uvedu-li vám jen několik těch otázek, vy se panu faráři zajisté diviti přestanete, že mu zodpovědění jejich činí tolik obtíží.)

— — —

„Měl-li pan páter opravdu kázání, které mohlo zavdati příčinu k jitření mezi lidem poddaným?“

„Navštěvoval-li selské statky a s kterými sedláky na osadě nejčastěji mluvíval?“

„Docházel-li k němu někdo do bytu a kdo?“

„Jakého byl vůbec smýšlení? — Jaké povahy?“

— — —

A ku konci bylo připsáno: „Račiž, Vaše Důstojnost, na svrchu položené otázky odpověděti, jak káže Vám svědomí a jak toho vyžaduje od Vás kněžský úřad Váš, co nejrychleji a pokud možno nejdůkladněji.“

Panu faráři dnes nechutnala ani večeře. Jen tak že se dotkl nějakého toho sousta na oko. Na pana pátera

nepromluvil, ba skorem se jeho zrakům vyhýbal. Bylo mu v čeledníku poprvé dnes nevolno do opravdy.

„Ráčíte býti churav, důstojný pane?“ zahovořil pan páter, jemuž také bylo nějak k zalknutí za stolem naproti panu faráři.

„Opravdu vypadá velebný pán tak rozčilen!“ propověděla panna Kačenka. „Není také divu! Tolik starostí!“

Panna Kačenka si soustrastně zavzdychla.

Pan farář nevěděl, co by měl podotknouti. Seděl tu jako na trní. Stíral si zatím neustále s čela pot. V čeledníku bylo třicetistupňové horko.

„Aby byl jeden ze železa! I železo se prodře! — Co jen pořád těch novin se všech stran! Budeme tu mít pohřeb. — Jiřický rychtář už je na věčnosti!“

Pan farář sepjal mimoděk ruce.

„Ouřada?“

„Ano, ano; Jiřický rychtář. Ale kdo ví, jak se to všecko sběhlo! Je mi to divno; skorem podezřelé. Byl to muž, který dbal pořádku.“

Pan farář podíval se na kaplana za celý večer poprvé: ale ihned zase otíral si mechanicky čelo.

„Otevřte! — není tu ani k vydržení. Jak jsem řekl: v nynějších časech je takového muže škoda, věčná škoda: Mohl se člověk aspoň na koho spolehnout. Tak dlouho nerychtářoval!“

„A za ten kratinký čas natropil toho tolik, že budou míti v Jiřicích po něm dlouhá léta památku. Na rychtáře Ouřadu tam tak brzy nezapomenou. Já se s ním sešel jen jednou; ale podruhé jsem se mu vyhnul pokaždé!“

„A proč?“

Pan farář otázal se náhle nějak živěji, jako by mu hlavou byla projela myšlénka, která stála za tvrdý tolar.

„Protože to byl člověk horší než had, hladší než ouhoř a úlisnější než kočka!“

Panu faráři zaleskly se živěji i oči.

„A tak jste ho poznal za ten půl roku? — Vida, vida; já už tu farářuju o něco déle a Ouřadu znám hezkých několik let; ale z těchhle vlastností, které mu přičítáte, za všecka ta léta ani jediné jsem nepozoroval. — Hleďtež, jak ukvapeně soudíte!"

„Zničil štěstí jedné rodiny a snad i její životy."

„Narážíte na Květa? — Na jeho ženu a na jeho dceru?"

Pan farář toto poslední slovo pronesl zvláštním přízvukem.

Mladému knězi vstoupila do bledých lící krev.

„Ti si na sebe přivolali neštěstí sami. Všickni tři mohou naříkati jen na sebe. Květ mi arciť neublížil; pravda. Ale přiznávám se vám: rád jsem ho neměl jaktěživ. Byl už od mladosti hrdý, neústupný, jako by vždycky on všemu rozuměl nejlépe jen sám a nikdo jiný. Proto také se švakrem se nikdy nemohl srovnnati. A žena jeho? — Když šla z kostela, nevěděla ani, jak si má vykročiti. A dcera jeho? — Samé čtení a samá kniha hned od maličkosti. Už ve škole byla moudrá jako Sibylla. A předčasný rozum vždycky se potom mstí! Nebylo otázky, které by byla neuměla. Květ v ní chtěl míti Libuši a proto ji také překřtil. Pravé jméno její je: Lucilie. Ale kde přišel jen k názvisku: Světluška? Byl by to jakýž takýž překlad z latinského. To se mi za mého farářování nestalo: křestní jméno nechati pohozené a okrášliti se jiným. A potom to jeho důvěrné obcování se člověkem, o němž nevíme ani, zdali pohan či křesťan... Však jste o něm již také dozajista slyšel. Jmenuje se Refunda. Nevím, že si ho úřady nevšimly, zrovna jako by nad jeho šmejdy oči schválně přimhuřovaly. Na Podlesí rozhazuje jiskry už ode mnoha let. Roznáší knížky, dává je za fatku... Květ byl jeho nejvěrnější odběratel a jeho dcera nejhorlivější čtenářka... S těmi knihami v hlavě

zapomněl, že je pouhým sedlákem, chtěl být nad pány a dnes za to sedí. Vy ovšem na něho ani nyní nedopustíte ničeho, na dceru jeho taktéž ne! Tak tak; kdo chce kam, pomozme mu tam!"

Poslední věty pronášel pan farář opět nějak zvláštním přízvukem.

A potom se usmál dnes poprvé; zapomnělť na okamžik, že v jeho pokojíku leží kopa otázek úředních a vedle nich již čtvrtý arch opět pokažený. oDmníval se, že touhle řečí zvítězil nad panem páterem úplně. Sedělť také mladý kněz s hlavou svěšenou a na bledých lících s temným ruměncem, jako by předhůzky, platící Květovi, jeho samého se dotkly až u srdce.

„Dal jsem vám pokynutí hned z počátku. Vy jste mu však nechtěl rozuměti a já mlčel."

„Je mi líto, důstojný pane, že vám ani nyní nemohu přisvědčiti. Květa si vážím do dneška!"

„A jeho rodiny?"

Pan farář mluvil ještě podivnějším přízvukem.

„Také, důstojný pane!"

„Nechci vám tu vážnosť k němu nijak vyvraceti a k jeho rodině tím méně! Já vás pouze varuji; — činím to dnes naposled. Možná dost, že už bude pozdě."

Tvář páně farářova zastřela se náhle výrazem ještě „ouřednějším" než byla ona listina s otázkami.

„Byl bych snad lépe učinil, kdybych byl mlčel i dnes!

„Jak ráčíte souditi!"

Pan farář se prudce odtrhl, vstal ještě prudčeji a pravil podrážděně: „Stelete si na zdejší osadě velmi divně! — Dejte pozor!"

Za čtvrt hodinky seděl již zase za stolkem; ale nepsal. Byl příliš rozčilen.

„Kde jen to jezdil onehdy? — Ten sem scházel ještě ke všemu! Já ho přec očekával tak netrpělivě! — A kdyby dnes byl pryč, nevím, co bych za to dal! Béře mi půl života, jen on — jen on sám! Škoda věčná každého slova! A jak si počíná! Nejdřív učiněná pokora, vtělené dobrotisko, a sotva se u nás ohřeje, neví kam s pýchou.“

Pan farář vzal po tomhle úvodě zase do ruky péro a opět začal psáti — pátý arch. Ale nyní teprve mu to nechtělo jíti! Psal — přečítal — přetrhoval a zase psal.

Bylo již jedenáct a pan farář ještě seděl za stolkem nahnut nad archem papíru a v ruce s krůtím pérem.

Mladý kněz však také ve svém pokojíku bděl; ani si nepovšiml, že voskovice dohořívajíc vyšlehla plápolem. Seděl, jak to míval ve zvyku, opíraje si hlavu pravicí, hluboce zamyšlen. Kniha, z níž, než ulehl, obyčejně čítával, ležela dnes před ním zavřena. Jen tak někdy, jako by mimoděk, zaletělo oko jeho nad lůžko, nad nímž byl zavěšen obraz Bohorodičky; ale stěží rozeznalo rysy v obličeji matky Boží, ve kteréž zdálo se, že ruka umělcova mistrovsky vložila slova proroka Jeremiáše: ó vy všickni, kteří jdete cestou...

Celou mysl jeho zaujímal osud rodiny Květovy. Prosbu dcery někdejšího rychtáře Jiřického vyplnil před týdnem. A výsledek cesty jeho? — Na vlas tak, jak byl předvídal. Páni krčili ramenoma, divili se, že přichází za buřiče orodovat právě on, odvolávali se na vysoké rozkazy, a když je požádal, aby ho směl alespoň navštíviti — potěšiti, zdivili se ještě více, jeden se podíval na druhého významně a žádosť jeho odmrštili.

„Je to jeden z těch přemrštěnců, kteří trešti o jakémsi českém národě. Ukázal nám tak alespoň pravou srsť. Kdo ví, zdali také v těch rejdech nevězí. Začali se

tam v těch děrách hýbati zrovna v ten čas, kdy se prý dostal do Okrouhliny."

Pan krajský při tom nahlédl do lìstiny, jichž měl na psacím stolku celou hromadu. Poslové v krajském úřadě nepostačili si podávati ani kliky u dveří.

„Arciťže! — Byl tam asi týden, když se vzepřeli v Jiřicích!"

Budeme ho musit taktéž naučit katechismus! — Nic platno!"

Císařský komisař byl pravou rukou, někdy také přímo hlavou pana krajského.

„Pošleme do Okrouhliny důvěrný dotaz! — Tamější farář, zdá se mi, že má přece rozum!"

Krajský komisař se ušklebil posměšně.

„A musíme tak učiniti rychle — ještě dnes!"

Pan krajský zazvonil na nejsťaršího písaře; sám usedl do lenošky a komisař diktoval otázky, které z části jste byli seznali.

Od těch dob vplížilo se panu páterovi do duše divné tušení a nehnulo se odtamtud do dneška. U Květů s vyřízenou taktéž nebyl do dneška. Neměl ani tolik odvahy, aby přinesl do statku, jehož střecha prohnula se tíží zlých dnů, novinu nepříznivou. — Tak mu bylo také tenkrát, když odjížděl z Prahy na svátky vánoční, když viděl z daleka černati se ve sněhu rodnou dědinu, když rozeznal již bílou chaloupku se střechou, plnou mechu a netřesu... Tenkrát se mu také zdálo, že nemůže nějak dýchati, že má na jarých prsou těžký balvan a k srdci že mu sáhá ruka studená jako led. A když otevřel dvéře do chudé, ale čisťounké jizby, zakalily se mu oči, rty se mu zachvěly a zapomněl i pozdravení, protože v rohu světnice na lůžku, které bývalo jindy tak narovnáno, načechráno a zastřeno pestrou pokrývkou, opíral se o peřiny stařeček s tváří na smrt bledou a vítal ho do domova na svátky

hlasem tichounkým, slábnoucím a stěží pozdvihl hlavu stříbrovlasou, aby syna políbil... Tehdáž jej ona předtucha nezklamala — a od několika dnů vkradla se mu ke hlavě a odtud k srdci podruhé.

A lpěla mu na mladé duši v dřímotách.

„Světluško! — Světluško! Zdaž víš a zdaž tušíš, že stala jsi se pro mne bludičkou? Já za kmitavým leskem tvým se zadíval a nyní za ním musím — musím. Ty vábíš mne za sebou a unikáš mi dál a dále, do nedohledna... Světluško-bludičko!“

Svíčka na stole v mosazném svícnu již dávno dohořela; v pokojíku byla čirá tma; ale mladý muž ještě za stolem bděl. Před očima jeho rozestíral se temný, pustý kraj; nikde ani živé duše, nikde ani človíčka. A v tom kraji tmavém, pustém, nad nímž i nebe zatáhlo se umrlčím příkrovem, třepetalo se světélko, jako by hvězda byla se vyšinula tam se shora a zde náhle tajemnou rukou byla zadržena — ta nejleskleјší hvězda, samý démant a samá perla a samý drahokam. Chodec, kterého z daleké krajiny sem větry byly zanesly, zajásal radostí a hnal se, co mu síly stačily, za okouzlujícím světélkem, aby je uchvátil a na své líce přitiskl... Ale čím blíže přicházel a měl je už takořka zachytiti, odletělo mu před očima v dálku nezměrnou a znova jej vábilo k sobě tím třepetavým svitem, tím podivným leskem, až ubožák zemdlen, vysílen klesl k zemi s výkřikem, jímž ve dvé srdce se mu rozskočilo.

„Zdaž víš a tušíš, že bych svou duší štěstí tvé vykoupil, ač si toho netajím, že zůstaneš pro mne, Světluško, — věčně věkův bludičkou, že byť bych i zajásal: už mi neujdeš — ztratíš se opět do nezměrna... ty milá, drahá bludičko — Kam mne ty větry zanesly a co mi do duše přivály? Zanesly mne také v pustý, tmavý kraj a přivály mi do duše tebe — tebe, Světluško, a odvály pokoj, jenž se nikdy anebo až teprve za dlouhá léta vracívá, když

už je člověk jako kmen, kterémuž blesky urážely všecky větve, zdrtily celou korunu a jako na posměch nechaly zelenou haluzku jedinou... A kmitáš se mi před očima i ve dřímotách, skláníš se nade mnou a tak divná a tajemná slova mi našeptáváš... Dali ti opravdu tak nezvyklé jméno, jako by ti byli už nad kolébkou vyměřili cestu života, že se zasvítíš, že se zaleskneš jako hvězda: samý démant, samá perla a samý drahokam a potom...? — Světluško-bludičko!“

... Či jste nikdy neslyšeli o bludičkách, o jich kouzelné moci, o jich neodolatelné přítažlivosti, o jich podivném svitu, kterýmž poutník-chodec pozdní omámen, oslněn zapomíná na všecko, na domov, na svůj život, na svou duši a hyne neoplakán, neslzen? Jen ta bludička mu svítívá nade hrobem každinkou noc. A v Podlesí uměli o nich vypráveti, že posluchači bylo úzko u srdce a neveselo ve hlavě za těch zkazek pohádkářů. — Jsou prý v těch světélkách duše nejhezčích dívek, kteréž se mstí hochům za nevěrnou lásku. A o té mstě, jež neznala smilování, kolovaly příšerné řeči mezi lidem v Podlesí. Za Jiřicemi na lukách kmitávala se také taková bludička. Pamatovali ji pradědové — a třepetává se tam do dneška. Na Podlesí leckdo se odvážil zažehnati bludičku; ale jaktěživo to nikdy nikomu za to nestálo. Takového zaříkatele nejdříve přilákala a zavedla ho, že o něm vícekrát ani slechu nebylo. A když se z večera po klekání zalesklo na lukách světélko, hoši vždycky odvrátili rychle tváře a pospíšili si pod střechu. To prý člověk ztratí paměť, jako by se byl napil čarodějného koření.

V pokojíku se náhle rozsvětlilo, jako by bílé stěny krví byly potřísněny — a týmže mžikem rozhučel se na kostelní věži zvon — vždy ve chvilkových přestávkách. Hořelo bezpochyby v nejbližším okolí. Zvon hučel temněji a temněji; podobalť se jeho hlahol úzkostlivému sténání.

Dědinou ozývaly se prudké hlasy, návsí míhaly se zimničným chvatem lidské postavy a sněhem skřípala kola s voznicemi.

Mladý kněz přistoupil k oknu. Na návsi bylo jako ve dne. Zvon, na několik okamžiků umlknuv, rozhučel se poznovu, ale děsněji a hřmotněji, tak jako by někde bylo příliš zle.

„V Jiřicích — statek Ouřadův!“

„Zpátky s koňmi! — Slyšíte? — Ať dohoří! Ten by nám za to stál!“

„Jen jeďte a práskněte do nich! — Je tam zle, záplava se šíří — nevidíte? Statky tam stojí v jedné řadě. A sedláci jsou pryč... Rychle! Rychle! — Ještě jedny koně. — Druhá voznice stojí v pastoušce!“

„Je rozbita! — Bez obručů!“

Zvon ve věži duněl, jako když z hluboka za lesy hřímá.

Na náves vyváděli ještě jedny koně.

„Obraťte se! — Ke všem všudy ďasům! Ať z toho hnízda nezůstane kámen na kameni! — Beztoho mu to udělal vlastní syn; nikdo jiný! — Uvidíte, že nikde jinde ani došek se nehne na střeše. — Ať se upeče zakletec! Beztoho tomu v pekle neujde!“

Vozka s koňmi se opravdu obrátil a zavedl je zase do stáje.

„I pytle bylo by pro něj škoda po smrti!“

— — —

Po návsi bylo již ticho. Záplava také ponenáhlu vybledala. Lesy zatahovaly se kvapem temnou záclonou. Zvon ve věži dávno již umlkl, krajem rozestřela se čirá tma, na obloze nebylo k spatření ani jediné hvězdy a kolkolem všude mrtvo jako ve hrobech; i noční zpěváci na kostelní věži dřímali a ti jindy ponocovali přec od soumraku do svítání. Jen faře Okrouhelské bděla duše

jediná, plna nejvznešenějších tužeb a nejsvětějších snah, kteráž směle protínají perutma svýma chmurné mraky, jež stavěly se jí v cestu ke slunci, ustala na okamžik v letu svém, zočivši mezi chmurami kmitati se světélko třpytu okouzlujícího, jako by bylo mezi šerá oblaka odkudsi s vysoka zapadlo. A poznavši v něm družku stejnorodou, chtěla jí pomoci, letěla dál a dále do dusných oblakových spoust a světélko prchalo dál a dále, jako by té duši ukazovalo novou cestu, novou dráhu a tam té ke slunci aby zanechala, protože prý v takové výšce peruti ztrácejí pružnosti, o hlavu se nad hloubkou nezměrnou pokouší smrtivá závrať a lesk očí shasínává na věky...

„Světluško-bludičko!"

III.

ěznice rakouské v krajských městech podobaly se ještě na samém sklonku minulého století namnoze mučírnám. Císařovna Marie Terezie sice patentem z roku 1776 tak zvanou torturu ve všech zemích pod žezlem svým zrušila; ale ještě hezkých několik let prý rozkaz tento zůstal pouze na pergamenu. Do nedávna žili pamětníci, arci již starci devadesátiletí, od kterýchž na vlastní uši mohli jsme se dověděti, co to byla mučidla, jak vypadala, jak nebožáka nejdřív kolem lámali a potom teprve věšeli... Člověku přechází sluch, kosti přejíždí mráz a nechceme ani uvěřiti té strašlivé, děsné pravdě, od níž dělí nás pouze nějakých devadesát či sto let.

Ve městě, kamž odvlekli Květa se Skůrou, byly umístěny žaláře ve sklepích pod radnicí. Byly na vlas jako všecky ostatní; jen tou výhodou se honosily, že ubožák

v těchhle sklepeních ukovaný měl alespoň paprsek naděje, přece ještě jednou Boží slunce uviděti — až ho vyvedou na popraviště.

Představte si temnou komůrku s klenutým stropem, s okénkem tak uzounkým, že by s těží prošla ruka sevřená v pěsť, s podlahou zemitou, po níž rozložena jest otep prohnilé a zpuchřelé slámy; přimyslete si hluboko do země zaražený dubový sloup, na němž zavěsen těžký řetěz, a k tomu ke všemu ještě vzduch, že zachtělo-li by se vám návštěvy, hrozilo by vám na samém prahu nebezpečí zalknutí, a vidíte před sebou dosti živě šatlavu, v níž šestý týden na nohou i rukou ukováni tráví smutné dny Květ se Skůrou. Zavřeli je každého zvlášť a vybrali pro ně žaláře, v nichž uvězněnci před rokem učinili konec svému životu, než jim byl ortel prohlášen.

Nechci hrůzami žalářovými drážditi vaši obrazotvornosť. Opomenu vám vylíčiti, jak z někdejšího rychtáře Jiřického chtěli mermomocí vynutiti zločiny, o nichž se Květovi ani nezdálo. Schválně zahalím zrakům vašim výjevy, jež udály se, když snopkáře Skůru až ke mdlobám utýrali, aby se přiznal k nejmožnějším přečinům.

Nahlédněte v obličej Květovi na několik okamžiků sami.

Slunce vniká prvními paprsky v nynější jeho obydlí. Těžké krůpěje dopadající se zčernalého, provlhlého klenutí na slámu mění se jimi v pestré perly, šedivé pavučiny vléknoucí se místy po stěnách, podobají se tímhle osvětlením hedbávným záclonám, hliněný džbán na dřevěné, dvounohé lavici se strany drahocennému poháru, a sáhodlouhý řetěz, na mnoha článcích zčervenalý rezem, klanečníku z ryzího zlata, ovšem již hezky zašlému, kterým v pohádkách zatahují cestu svatebnímu průvodu... Všecka příšernosť žalářová alespoň na chvilku se rozplývala, ustupujíc obrazům a dojmům klamavým. Paprsky s předmětu na předět poletovaly, jako by chtěly v téhle komůrce všecko pozlatiti

jasem svým — všecko zulíbati a setříti vzdušnýma rtoma se všeho tvářnosť děsivou. Jen s jednoho čela chmur nesetřely — nemohly, protože bylo hluboce nakloněno, jen obličeji vězňovu se vyhnuly, protože hlava jeho byla svěšena jako by bez síly, bez vlády a bez duše. Vlasy na hlavě té byly už bílé jako sníh, čelo vězňovo samá vráska a obličej jeho rozbrázděn k nepoznání. Kdybych vám byl nepověděl, že tenhle muž se jmenuje Květ, vy byste toho byli do smrti neuhodli.

Odměřeným krokům na chodbách již navykl, chřestotu klíčův už si nevšímá; když se železem pobité dvéře vedoucí do jeho obydlí otevírají, ani sebou nepohne; když žalářník okoralý chléb mnohdy ani netknutý odnáší a klade vedle něho na lavici jiný, už také tak jako oblezlý, ani prstem oň nezavadí mnohý — mnohý den.

Asi před týdnem se jednou z rána také otevřely dvéře, ale prudčeji než jindy, a Květ se vzchopil, zapomněl na okamžik, že má na rukou a nohou řetězy, že je přikován, vrhl se ku vchodu a ruka tiskla ruku a hruď spočinula na hrudi. Ale bleskem se náhle odtrhl, vytřeštil oči a smrtelná bledosť rozestřela se mu tvářemi. Pravice jeho sáhala již na čelo, aby je poznamenala křížem.

„Květe! — Květe! — Už tedy přece straším za živa? — A já chci jen po smrti a potom ještě jen škůdce duší lidských a těl lidských!“

A vysoký muž s vyzáblou tváří učinil dva kroky do vnitra.

„Kde by mne to bylo napadlo! — Vždyť jsem tu neměl ještě ani takový sen! — Přichází mi to do opravdy jako by to byl jen tvůj duch!“

„Tak přece na mne sáhni a přesvědč se!“

„Můj Bože! — A co naši dělají? — Co žena, co Světluška?“

„Jsou zdrávi a pozdravujou tě!“

Refundovi tahle výpověď šla nějak těžce z úst.

„A jak jsi se sem mohl dostati?“

„Vidíš, nadarmo mi neříkají tu a tam čarodějník. A člověk nikdy nemůže tušiti, co mu kdy bude k dobrému. Žalářníka omámil jsem řečmi o pokladech, už dávno prý o mně slýchával, že umím pomáhati k bohatství a že jsem už mnohého na světě šťastným učinil. — Než nezbývá k tomu nyní času...“

Refunda se naklonil až ku samému uchu Květovu; na chodbě ozvaly se kroky a zachřestily klíče.

„Zatím trp — a čekej do týdnu!“

Poslední slova pronesl Refunda šeptem a rychle odkvapil. —

„Podařilo se vám to?“ oslovil jej žalářník, postaviv se mu v cestu.

Refunda zavrtěl hlavou.

„Neřekl jsem vám, že o tom nesmí věděti? — Máte vy také paměť!“

„Tuhle chvíli obyčejně ještě dřímává. Probdí celou noc a teprve z rána přichází na něho spaní.“

Žalářník přistoupil těsně až k samému Refundovi.

„Přijďte ještě jednou — —“

„Budu musit dvakráte!“

„O dobré zaplacení se nestarejte. Ty cesty vám budou za to státi!“

„Ale musí to býti, dokud jde měsíc nahoru... A víte, že nemám ani chvíle pokdy? Tam mne volají, tu pro mne vzkazují, jinde zase mne nechtějí ani pustit; nejlépe by bylo, abych se mohl na deset kusů rozložit...“

„Ale přijďte, Refundo! — Kdy chcete! — Jak jsem řekl: dostanete, co budete chtít.“

„Uvidíme!“

Refunda zakýval vážně hlavou, potom se podíval na žalářníka a řekl: „Než se týden setká s týdnem, budu zde

zase!“ A za několik okamžiků vycházel vysokými vraty, vedoucími do nádvoří radnice v krajském městě kvapným krokem, jako by se bál, že by se tahle vrata mohla před ním sama pojednou zavříti a že by snad tu odtud už nevyšel.

Žalářník prošed i prohlédnuv šatlavy a vypeskovav dobrou polovici vězňů, vrátil se do své jizbice rozmrzen a mrštil klíči o stůl, posadil se na židli s hezky hlasitým zaklením.

Žalářník Gregora byl člověk k pohledání; nevlídnější než věznice, které každodenně několikráte procházel a prohledal, že mu ani pavouk předoucí novou síť neušel, mlčelivý jako staré dvě knihy ve vepřových deskách na polici v jeho obydlí, pobožný, jako by byl z některého řádu — až na to klení, které mu přicházelo na jazyk již tak nezbytně jako slina, čtenář až vášnivý, starých časů milovník a velebitel nadšený a při tom při všem svým pánům ještě věrnější, než silné zámky jeho starosti svěřených žalářů.

Mimo Pánaboha, pány a žaláře vězela mu však ode dávných let ve hlavě pověsť, že slýchával od nebožtíka otce, že v pravo od císařské silnice pod kapličkou zasvěcenou památce svatých Jana a Pavla je zakopán poklad už od časů švédských vojen. Uschoval prý je tam jeden z jeho předkův. Ale švédské vojny trvaly dlouho, Švédům se z Čech nechtělo a než se vyklidili naprosto, předek onen odešel na věčnosť. Gregorův pradědek byl tenkráte malý hošík. To si však pamatoval dobře; tři kroky od vysoké meze, dva kroky od kapličky k polední straně, zrovna tam, kam svatý Jan se svatým Pavlem se dívají — je poklad zakopán. Když v Čechách nastal pokoj a pradědek trochu povyrostl, vídával na těch místech z večera kmitati se modrý plamének, pokaždé ho přehodil hrstí chlebových drobečkův, ale při tom přišla naň vždy taková hrůza, že musil chtěj nechtěj utéci. Po pokladu pátrali Gregorův

dědek i otec; ale hledali marně, až potom toho nechali, domnívajíce se, že všecko má svůj čas a taktéž i peníze. Kdo z jejich potomků je má najíti, ten je také jistě nalezne.

Žalářníku Gregorovi se o pokladu pod kapličkou zdálo některý čas každou noc. Až neviděl ani pro lesk zlata a stříbra. A as před dvěma lety viděl nebožtíka otce zrovna jako by byl živ, jak mu ukazuje ve snách prstem pravé ruky ke kapličce a jak mu při tom vyhrožuje, proč si nevšímá takového dědictví.

S Refundou znali se ode dvou let. Půjčil mu tenkráte knížku vzácnou Slanského někdy děkana Jana Raupilia: „Posila k stálé trpělivosti“. A prohlédaje knížku tu našel náhodou starý, již moli ohlodaný list, na němž vytištěna byla modlitba ku svaté Panně Koruně, pomocnici v chudobě a mocné ochranitelce zvláště těch, kteří hledají poklady. Žalářník Gregora každý den od těch dob dvakrát, někdy i třikrát přeříkával bedlivě celý list od slova ke slovu s takou vroucností, s jakou klekával jenom na velký pátek u Božího hrobu. Ale modlíval se marně. Před rokem trávník kolem kapličky rozorali a oči svatým Janu a Pavlovi spláchl déšť a sníh.

Ale Gregora se ještě nevzdal naděje. Asi před dvěma týdny svěřil se s rodinným tajemstvím Refundovi. Slýchal o něm ode dávna, že je moudřejší než všickni poustevníci, co je jich po okolí. Stalo se už leckdy, že duše jími zaříkané neměly přece pokoje; ale kterou zažehnal Refunda, o té nikdo nikdy už neslyšel. Ale Refunda dělával se svým uměním drahotu. Ledakomus se tak hned nepropůjčil.

Onehdy seděl žalářník ve vratech na patníku zamyšlen, jako by jej páni byli vyhnali ze služby. Příčinou zádumčivosti jeho byly pověsti, že prý kapličku svatého Jana a Pavla budou bourati, jelikož povedou tamtudy novou silnici.

„Potěš vás Pánbůh, Gregoro! — Umřel vám někdo? — Co tak smuten?“

Refunda nemíval ve zvyku pouštěti se do dlouhých řečí, zvláště ve městě a k tomu na „rynku“. Slovo dalo slovo a bylo po všem. Ale dnes se zastavil sám, oslovil Gregoru a zrovna před vraty vedoucími ku zdejším žalářům.

„Inu, tak — tak! Ledacos vrtá člověku hlavou!“

„Máte tu s těmi delikventy kříž — horoucí peklo! Svezou to sem ze všech koutů světa. A nyní zvlášť! Můžete se těšiti na celé kopy... V Podlesí už to začíná.“

Ale Gregora jako by neslyšel. V každém rysu dosti dobře krmené tváře jeho bylo lze čísti mrzutosť.

„A fičí to tu až do kostí! Slyšíte Gregoro! — Píchání v kostech je velmi nezbedná nemoc.“

„Arciťže! Tak jsem se nějak zamyslil! — Nepospícháte, Refundo?“

„Nemám co zameškati!“

„Šel byste na chvilinku?“

Refunda se podíval k západu. Slunce bylo ještě vysoko.

Potom se okamžik rozmýšlel a zadíval se do hrbolovitého dláždění.

„Už jsem chtěl beztoho dávno si s vámi o něčem promluvit.“

„Chci arciť ještě dnes dorazit do Želenic!“

Refunda se zase podíval ke slunci.

„Dojdete zítra, nedojdete-li dnes!“

„Skoro máte pravdu!“

Žalářník Gregora blahoslavil v duchu nápad svůj, že vyšel si sednout na patník. V příjemně vytopené jizbici a při korbelíku „říznébo“ z městského pivovaru vypověděl dopodrobna Refundovi vše o zakopaném pokladu ze švédských vojen.

„Pomůžete-li mi svým uměním, budu vám za to do smrti vděčným. Dám vám tolik, že na stará léta budete moci žíti bez starosti a s pokojem. Povídají o vás, že prý pocházíte z knížecího rodu; slyšel jste to bezpochyby také. Ale já tomu nevěřím. Kdyby vy jste byl z rodu knížecího, jaktěživ neplahočil byste se ode vsi ku vsi...“

Refunda upřel oči na žalářníka Gregoru tak ostře, že tento ve proudu řeči své náhle umlkl, jak by uřízl.

„Jestli jste si mne, Gregoro, pozval k sobě k vůli těmhle řečem —“

„K vůli vašemu umění, Refundo. Přišlo mi to jen tak na jazyk. Nemyslil jsem vás tím pohoršit. Řeči jsou řeči. Chytejte je mezi lidem!“

Refunda svěsil hlavu a kostnatou pravici položil si na čelo.

„Vím arciť prostředek, který by vám mohl k pokladu pomoci velmi snadně. Ale — —“

„Učiním všecko; odvážím se nejhoršího, Refundo!“ vpadl hosti svému prudce do řeči žalářník.

„Jak chcete! — Poslechněte tedy! Musím míti sedm vlasů s hlavy člověka, kterého čeká smrť na šibenici. Musí to býti člověk, který nikoho neokradl, nikoho nezavraždil, který se nikdy nerouhal Pánubohu —“

„Takového tu zrovna máme! Je to sedlák z Jiřic. Byl tam dříve rychtářem a jmenuje se Květ. Přivezli sem s ním ještě jednoho, právě když zvonili na jitřní.“

„A čím se provinili?“

Refunda ptal se tak lhostejným, tak chladným hlasem. Měl ještě hlavu svěšenou a kostnatá jeho pravice dosud spočívala mu na čele.

„Zapomněli poslouchat nejdříve sami a potom tomu učili jiné. Jsou prý původci té ohavné rebelie v Podlesí. Však jste o tom už slyšel dozajista. Zbrousíte hezký kus světa a mnoho se dovíte.“

„A že by mohli přijít na šibenici?"

Refunda se otázal ještě lhostejnějším hlasem a hlavu naklonil ještě níže.

„Přijdou jistě pro strach a hrůzu těm ostatním!"

Světnicí zavládlo hrobové ticho. Refunda opřel si nyní čelo oběma rukama. Gregora zapomněl touhle chvílí naprosto, že je u krajského soudu zdejšího dosti důležitou osobou a že, jak míval zvyk se chlubiti, „u kriminálu platí".

„Jářku, Refundo! — Zkusíte to?"

„Vydáváte se v nebezpečí, že byste mohl přijíti o službu! Mohlo by se vám přihoditi ještě cosi horšího!"

Žalářník Gregora se dal do lomozivého smíchu.

„Což služba! — Potřeboval bych jí potom? — Vypověděl bych svůj úřad pánům sám. — Jak můžete míti jen takových starostí!"

„Nepověděl jsem vám ještě všecko!"

Refunda se náhle vzpřímil, jak to vždycky činíval, když chtěl promluviti cosi závažného, a upřel ostré oči na Gregoru, že žalářníkovi na okamžik krev v žilách sestydla. A ten se přece tak ledačehos nelekal. Nezhrozil se ani nejodpornějšího výrazu ve tvářích zlosyna.

„Se sedmi vlasy dvou takových delikventů musím dvakrát od dvanácti do jedné ke kapličce a po třetí musím přivésti oba vězně na místo, kde poklad je uschován."

Refunda se zamlčel a ostré oči jeho zpytovaly v žalářníkově obličeji každinké pohnutí.

Gregora se zahleděl do rohu ve své jizbě s očima zatrudělýma, z nichž mohl Refunda vyčísti, že se vzdá veškeré naděje domoci se kdy pokladu rodinného.

„Jinak je marná všecka řeč a ještě marnější všecka práce!"

Refunda se měl k odchodu.

Žalářník dosud se díval s okem zamuceným do rohu ve své jizbě, jako by byl posledních slov svého hostě nadobro přeslechl.

„A jiného že by prostředku nebylo?"

„Není!"

Refunda bral už za kliku.

„Víte-liž, že jde při tom o mou hlavu?"

„O cizí hrdlo se nestarám! — Nechcete-li, nechte tak! — Nenutím vás k ničemu."

Refunda mluvil zase tak úsečně a tak odměřeně, jak to míval ve zvyku už ode dávna.

„Snad se domluvíme!"

Refunda na tato slova žalářníkova ani hlavy neobrátil.

„Snad si to rozmyslím! Slyšíte, Refundo? — Přivedete mi je oba nazpět?"

Refunda se ve dveřích zastavil.

„Jak chcete, na nitce anebo na žíni z koňského ocasu!"

„Vy že byste i tohle dovedl!"

Refunda se dal do smíchu; ale vypadalo to, jako když havranu selže v černém hrdle.

„Tak je omámím, že půjdou za mnou jako beránci. Ztratí paměť, ztratí řeč, ztratí sluch a ráno jim bude, jako by byli měli divný sen!"

Refunda položil opět ruku na kliku.

Žalářník Gregora si opět oddechl.

„A že k tomu potřebujete dvou?"

„Nezbytně dvou! — Jeden musí kopati a druhý odhrabávati hlínu. Ruce mé nesmějí se dotknouti ničeho..."

„Kdy zase přijdete?"

„Chcete, abych přišel?"

„Budete, Refundo, boháč. Budete míti na stará kolena pohodlný život. Uděláte tak rázem konec tomu toulavému životu..."

Refunda se usmál, tak jako by žalářníka Gregoru pro tu jeho příští štědrosť z duše, z celého srdce litoval, a za několik okamžiků už zase kráčel prostranným, čtverhranným náměstím s hlavou vztyčenou a prsoma vypjatýma, nevšímaje si nikoho, jako by zdejší krajské město se vším všudy bylo na jeho jméno v zemských deskách zapsáno.

Dnes však již byl čtvrtý den a Refunda ještě nepřicházel.

Žalářník Gregora vyšel každých pět minut před vrata, rozhlížeje se pozorně, neuvidí-li někde jeho vysoké postavy. Tři celé noci takměř ani nezdřiml a vzorná, až někdy přílišná starosť Gregorova o vězně ve zdejších žalářích klesla skorem až v nedbalosť. Chodil s hlavou svěšenou, jako by poklad rodinný vězel zrovna pod některou vyšlapanou dlaždicí na chodbách. —

Už scházel do týdnu jen jediný den a o Refundovi ještě ani slechu.

Před žalářem, o nějž dnes paprsky sluneční ani nezavadily, ozvaly se již po druhé těžké kroky a v zámku zaskřípal klíč také podruhé.

Květ pozdvihl prudce hlavu, mdlé, matné oči se mu živě zaleskly a řetězy na noze a na ruce zachřestily, jako by jakousi tajemnou mocí spadávaly. Ale okamžitě se mu zase hlava naklonila ke hrudi a oči zakalily se ještě temněji.

Do věznice vstoupil žalářník Gregora se strážníkem, který třikrát již vedl Květa k výslechu a dnes si pro něho přicházel po čtvrté.

Strážník udeřil Květa ručnicí přes šíji a Gregora zatím odemkl zámek, jímž řetěz ku sloupu byl připevněn.

Sedlák vstal mlčky a za chvilku ozývalo se chodbou pronikavé řinčení řetězu podivnou ozvěnou, tak jako kdyby někde v dáli vykřikovaly dva zcela protivné hlasy: „dobře

tak!" — a „ubožák!" Trvalo hezkou chvilku, než došli točitými dřevěnými schody ku dveřím, za nimiž rozbila svůj stan krajská spravedlnosť.

Na postranním stolku bělaly se dvě svíce o uprostřed černal se krucifix. Hlava Spasitelova klonila se nějak nízko k zjizvené, promodralé hrudi a zdálo se, že zsinalá tvář příliš nápadně stranou jest odvrácena, jako by se nechtěla dívati na lidské soudy, jako by se jí oškliviIy lidské přísahy.

Za stolem v průčelí klenuté jizby stál muž s otylým obličejem, s očima zazelenalýma a na hlavě s parukou. Na stole ležela hromada papíru, samá akta a samé soudní zápisky. V levo seděl vychrtlý mužík, ohryzuje netrpělivě zuby brkové péro a časem pošilhávaje po pánu s parukou.

Byl to krajský sudí s písařem.

„Sedlák Květ z Jiřic!" zavolal pan sudí poněkud chraptivým hlasem, když se rozevřely dvéře a na prahu zarachotily řetězy, a zazelenalé oči jeho utkvěly na vězni, jako by ho chtěly pohltiti i s těmi řetězy.

„Je ve vaší osadě nový kněz — kaplan?"

Pan sudí si odkašlal a levicí narovnával si paruku. Nechtěla mu nějak dobře přiléhati. Na dnešek mu ji na plesu trochu pochramostili.

„Je, pane!"

Květ odpovídal temným, ale pevným hlasem.

„Býval u tebe návštěvou?"

„Proč se mne tážete? — Víte už beztoho všecko dávno!"

„Budeš-li odpovídati? — Býval u tebe návštěvou?"

Pan sudí sevřel pěsti a zasyčel jako zmije, když ji dráždí.

„Budeš-li, osle, mluviti? — Pomůžeme ti!"

Pan sudí už sotva mluvil. Hlas mu nechtěl nějak sloužiti, při včerejším plesu se nachladil.

„Tedy býval u tvé dcery návštěvou? — Máš zvedené dítě! — Víš-li, že za tebe prosili? Nejdříve přišla ona a

potom jako by si řekli, jako by se byli navedli, zase on. — Zadarmo dozajista za tebe orodovat nepřišel!“

Pan sudí vyhrkl náhle v pustý smích, že se mu paruka na hlavě posunula o dobré dva palce v zad. Zdálo se jako by následky ohnivého nápoje dosud se mu byly z hlavy nevykouřily. Míval zvyk v kruhu přátel prodlíti tak dlouho, dokud ho neodnesli domů, nesvlékli a neuložili do postele. Pan sudí byl starý mládenec. Lidé ho pokřtili velmi trefným příjmením; ale poněkud drsného názviska onoho zamlčím.

„Kdybych já byl na ni zakýval, kdo ví —“

„Pane, poctivosť —“

„Vím, že je u vás za groš na prodej!“

Pan sudí se smál ještě pustěji, ale zeleň očí jeho přecházela ve špinavou barvu.

„Čtěte, písaři, a dokažte mu to!“

Písař vstal, vzal do ruky režný papír a četl: „Býval u něho pečený, vařený; a když odcházel, pokaždé ho doprovázel. V posledním čase dcera jeho už běhá za ním sama, za šera odvažuje se i na faru —“

„Dost! — Slyšel jsi?“

Sedlákovi zatočila se hlava, že ani nevěděl, kde stojí, a touhle chvílí by si byl přál nejraději býti šest střevíců pod zemí.

„A nyní se tě ptám naposled: budeš-li mluviti? Mám toho tvého vzdoru už zrovna tak dost! O čem s tebou mluvíval? — K čemu tě vyzýval?“

Sedlák Květ jako by neslyšel. Oko jeho spočívalo na těžkém řetězu, jenž vinul se mu od ruky k noze. Zdálo se, že se ty železné články opět nějak lesknou — už dnes podruhé, ale paprsky slunečními nikoliv!

„Dolů s ním! — Však ti jazyk rozvážeme!“

Pan sudí zahřímal pěstí na stůl, až se nahromaděné

papíry rozletěly po jizbě a písař by si byl jazyk přehryzl místo brkového péra.

— — — — —

Uplynula hodina a Květ seděl již opět ve svém žaláři; ale tentokráte spíše ležel. Chvílemi vydralo se mu rty hluboké zasténání. Ztýrali ho až běda; nechtějte se tázati, jak.

„Už i na tvé jméno sáhají, Světluško má? — Už i dítě mé, jedinou radost mou, jedinou útěchu mou, hanobí? — A pomoci nikde, vysvobození žádného... Kdo se tě ujme, ty dítě mé? — Kdo tě polituje? — Hodí po tobě každý kamenem! — Dceru šibeníčníka odkopne každý jako hrudu v ouhoře.“

A žalářem rozlehl se dnes poprvé tak úpěnlivý pláč, že se na chodbách strážníci zastavovali, umlkali, tajili v prsou dech a poslouchali, jak si naříká otec, jehož dítěti sáhli lidé zlí na dobré jméno. A neusmál se nikdo a k posměchu nestáhly se rty ani jediné. Strážníci spíše zrychlili krok a mlčky obcházeli chodbami, prohlížejíce, zdali vše v pořádku.

Otcovská láska prodrala se tentokráte vší silou z uhnětené hrudi a uzounkým okénkem letěla ven z vlhkého žaláře do tmavé noci, daleké lesy přelétala a zastavila se nade vsí, kde touže chvílí mladý muž vyháněl vlastní ženu a potom za ní dvéře zavřel na závoru, aby se nemohla vrátiti.

* *
*

Pan krajský s císařským komisařem ve společnosti pana sudího seděli dnes také proti svému zvyku nějak dlouho. Měli as důležitou poradu. Pro samé protokoly nebylo jim ani viděti do tváří. Panu sudímu sice chvilkami dosud upíral zrak službu, ale pan krajský přičítal to na vrub děsivých zpráv z Podlesí, z nichž každá způsobila

na zdejším úřadě pravý poplach a na paruce pana sudího ještě větší nepořádek, než jaký se jevívá ve vrabčích hnízdech.

„Jen šibenice pomohou! Nic jiného, pane komisaři! — Není-liž pravda, pane rado! — A nejdříve musí se na nich houpati ti dva otrapové z Jiřic! — Jen šibenice!"

Na schodech ozvaly se prudké kroky a do jizby vrazil bez klepání a bez okolků husar i pozdraviv po vojensku, podával panu krajskému zapečetěný list.

Pan krajský podíval se na pečeť. Byla ze Žatce. A rozlomiv ji, ustoupil o krok zpět se slovy: „První srážka s vojskem. Vojáci musili ustoupiti!"

IV.

Cestou vedoucí z krajského města do Podlesí pohyboval se zvolna vůz se dvojspřeží. Vozka zahalený až po uši ve hnědém, namaštěném kožiše „zahýkal" skorem každou minutu a řemínek u biče měl už do polovice umrskaný. Dvěma dosti hřmotným valachům se ku předu nějak nechtělo; věšeli hlavy jako by po žlabě a za každým krokem klopýtali. Jen svezl-li se jim bič hezky zostra po srsti, šlo to poněkud rychleji; ale za chvilinku opět dřívějším, loudavým krokem.

Vzadu na dvou otepích ječné slámy, již hezky pocuchaných, seděl stařec ve tmavém, trochu přihnědlém habitě. Kapuci měl přehrnutou přes hlavu, hodně nízko na čelo. Zraky jeho upíraly se neodvratně k černým borům, jež vroubily širokým půlkruhem západní obzor a zároveň tvořily hranice Podlesí. Rty starcovy svíraly se těsně; nebylo je takořka ani viděti pro bílý, dlouhý, hluboko přes pás sáhající vous, do kteréhož časem zajel

únorový větřík, chtěje si s ním zaškádliti či snad starce vyrušiti a oko jeho odvrátiti od lesů, za nimiž se tiché, klidné jindy dědinky změnily k nepoznání...

Vozka byl ze Srbče, koně také ze Srbče a stařec — otec Jarolím z poustevny někdy nad Srbčem. Přivezli ho předevčírem k Zahrádkovům polo bez sebe, položili do teplých peřin a na hlavu mu dali obklady; ale sotva že se vzpamatoval, vzchopil se, podíval se kolem sebe očima vytřeštěnýma a potom si z hluboka oddechl.

„Kam že jste mne to zavezli?"

„K dobrým lidem, otče Jarolíme!"

„K dobrým — nedobrým. Nyní se každý taškář čepejří, že je dobrý..."

„Co pak nás, otče Jarolíme, neznáte? — Jsem Zahrádková!"

„Zahrádková! — A váš muž šel s ním, s tím —"

Otec Jarolím sevřel pěsti.

„Prodá je všecky, zradí do jednoho; v Podlesí bude vdov kolik střech a sirotků na tisíce! — Z těchhle tvých dětí budou všickni — chudáci! A chceš-li, aby se ti vrátil muž, abys nebyla vdovou, aby těmhle dětem vrátil se otec, aby se nestaly sirotami, dej zapřáhnouti, rychle, škoda každé minuty, musím do města. Rozumíš, selko?"

Zahrádková stála před tímhle starcem, jako by byla zdřevěněla. Do uší hučela jí slova poustevníkova: „V Podlesí bude vdov kolik střech, a sirotků na tisíce! — Z těchhle tvých dětí budou všickni... chudáci!" — jako když všemi zvony na zdejší věži hranu vyzváněji.

„Chci tvé koně, musím do města, ještě je čas, — slyšíš-li pak?"

„Ale kdo vás, otče Jarolíme, poveze? Mužští jsou pryč... Snad v celé vsi není nikoho, kdo by ‚uměl' s koni, leda Kobliha. A ten mívá někdy divné nápady. Říkají o něm, že ‚zjankovatěl'."

„Dělej, selko, dělej! Do večera musím býti nazpátek! — Jako byste byli bezhlaví a bezrozumní."

A ve čtvrť hodině zarachotil od Zahrádků vůz a už na dvoře ozvalo se „hýkání" Koblihovo.

„Dejte pozor!" volala selka na zápraží.

„O to si, selko, hlavu nelamte! Nejedu ponejprv!"

A Kobliha zkoušel na valaších tři lokte dlouhý bič ještě na návsi.

A než dojeli do města, nejméně dvacetkrát opakoval Kobliha, když se vůz klonil s cesty do úpadu, že už je to naposled.

Otec Jarolím vešed do kanceláře pozdravil jako křesťan, kterýž hezkých několik let strávil v poustevně přemýšlením o milém Pánubohu a o lidech, tvorech jeho nehodných; písaříci se od svých stolků ohlédli, jeden na druhého se podívali, otevřeli hubená ústa a dali se do smíchu, že se otci Jarolímu zatajil v prsou dech. Z pokojíku, do něhož vedly skleněné dvéře, vyběhl vysoký muž v ošumělém kabátci, a zočiv poustevníka ukázal pravicí na chodbu a osopil se na něho, že otce Jarolíma stará hlava až zabrněla.

„Nemáme kdy s takovými darmožrouty času mařiti! — Ostatně bych měl sto chutí nechat tě, pelichavá kutno, dole ve vrátnici, abys nemrzel darmo lid. Nevíš, že patent rozkazuje přísně, kdo se v kutně kde z někdejších poustevníků objeví, aby byl zatčen a poslán postrkem do svého rodiště? — Ať jsi mi okamžitě s očí!"

„Chci k panu krajskému..."

„Nerozuměls? — Ať jsi mi okamžitě pryč!"

„Za tohle dá vás Hospodin v pohanění věčné i hanbu věčnou, která nikdy nepřijde k zapomenutí. Ať vyjde vítr rozhněvání Hospodinova a bouře vyrazíc se přijde na vaše hlavy bezbožné!" Otec Jarolím se potom obrátil a odešel.

Nesl na úřad důležité noviny. Šel panu krajskému povědět, co to za člověka, který se zdejší krajinou potuluje už od dávných let a kterému Bůh ví proč a kde dali jméno Refunda. Štěstí pro něho však, že na ouřadě nevěděli dosud, jak sám vzbouřil všecko, co kde bylo živého v Pozdni, Hřešicích a v Srbči. Byl by se dozajista na Podlesí nevrátil. Pro Refundu zapomněl na dobro, že jsou toho vinni páni, proč musil ze své poustevny a proč jeho chaloupka zpustla za krátký čas, jako by pod její střechou padesát let nikdo byl nebydlel.

„Už se otře o tebe každý jako vítr o tenhle hábit! Však budete toho jednou litovati všickni, kdo jste dali jen průchod myšlénce zlé proti sluze Hospodinově. Bůh Abrahamův, Isakův a Jakubův nedopustí bez trestu posmívati se věrným svým. Posměch váš obrátí se ve kvílení a vaše zlosť v hoře, s kterýmž umřete! Obrátili mysli své a dali víru i srdce své člověku horšímu, než byli služebníci Bálovi.“

Zraky starcovy upřely se k lesům, nad nimiž zdálo se, jako by vystupovaly kotouče šedavého dýmu.

„A tímhle dýmem se zalknete všickni, protože je v tom jeho ruka a jeho hlava. Kam noha jeho vstoupila, všude všecko zašlapala: štěstí, spokojenosť, zdraví — všecko! Že jsem ho dříve nepoznal a dřív se mu tak do tváře nepodíval! Byl bych vás uvaroval; byl bych vám řekl: zavřete před ním dvéře a vrata na těžké zámky a okna zabedněte okenicemi, aby do vašich světnic ani viděti nemohl!“

Koně se náhle zastavili; ale nyní pozdvihli hlavy, zostřili uši a podsední se vzepjal; jako když si dovádíval po lukách. Kobliha měl ho co ztišiti; musil pevně v obě ruce sevříti oprati. Cestou cválalo proti nim několik jezdců. Byli to dragouni. Jeli úprkem; z koní se jen

kouřilo a šavle po boku vojákům řinčely na čtvrt hodiny daleko. Hnali se nazpět ku městu.

Bleskem octli se podle vozu. Dva vytasili šavle a zabodli je do otepí ječné slámy, jako by někoho hledali.

„Jsou také z Podlesí! — Už řemení na koních je prozrazuje!"

„A ten staroch div nás neprobodne očima. — Počkej!"

Dragouni byli Češi.

„Stůj!" rozkřikl se co měl hrdla desátník a Koblihu udeřil plochou tasené šavle přímo přes obličej.

„Odkud?"

„Co vám do toho?"

Otec Jarolím se na otepích ječné slámy vzpřímil a změřil vojáky od helmic až k ostruhám. Však okamžitě ucítil prudkosť karabáče jezdeckého na hlavě i na bedrách.

„Budeš-li mluviti? — Odkud a kam? — Sice s námi pojedeš!"

„Ze Srbče, páni vojáci! — A nikam nemůžeme; tlučeme se od čtvrté hodiny."

Kobliha se stal náhle hovorným. Však věděl proč; a nenadarmo natáhl struny zdvořilosti. Když byly pruské vojny a vojáci potkali povoz, ani se neptali: odkud a kam; ale poručili zhurta: „obrať se!" a vozka musil chtěj nechtěj s nimi. A kdyby byl nechtěl po dobrém, byli by mu pomohli. A nyní to hnedle také vypadalo jako na vojně. Koně byli k tomu ke všemu ještě z Podlesí a Kobliha je chtěl Zahrádkovi zachovati. Proto také zašlehl hněvivým okem po otci Jarolímovi a v duchu mu skorem přál, že ho desátník karabáčem přivedl k paměti.

„A kam tenhle Barabáš?"

„Byli jsme u Františkánů. Starý fortnýř umí připravovati tuze dobrou masť, — u nás lidé stůňou a otec Jarolím —"

„Lžeš, chlape! — Aby ti jazyk uschl! Na úřadě jsem byl; ale tam jim spletl Pánbůh rozumy, že už jaktěživi nezmoudří! — Poslechněte, vojáci: že jste na mne ruku vložili, že jste muže Božího pohanili, v první bitvě, do které půjdete, zůstanete! — A nyní mne nechte na pokoji; sice povím vám ještě něco horšího. — Jeď!"

Kobliha zašvihl bičem a pobídl koně do opravdy, že se rozjeli poklusem.

Z vojáků se už nikdo neodvážil povoz déle zdržovati. Zamlkli se náhle, jako kdyby se jim byla všecka bujná vojenská krev u srdcí srazila. A nejeli ani cvalem, jen co noha nohu mine a hlavy měli svěšené, že jim pro helmy do opálených tváří nebylo ani viděti. Beztoho vraceli se s nepořízenou a ještě tahle výhrůžka! Dragounům bylo pod bílými plášti teplo jako v parní lázni.

„Eh co, braši! — Za zády se nám plesnivec vysměje! — Měli jsme mu jich přisoliti ještě několik, aby to cítil až do kosti! — A řekl si taky: Boží muž! — To by Pánbůh měl hezkou čeládku. — Takových by se nabral!"

Desátník se nutil mermomocí do smíchu; ale ostatním proroctví starcovo nechtělo z mysli a nechtělo. Před týdnem slyšeli ve městě, že se Turek dole ježí a že poslal do Vídně císaři pánu psaní, nedá-li mu jedno království dobrovolně, že přijde, pobere si všecky koruny, a ani české že mu nenechá. — —

Otec Jarolím se opět zahleděl k černým borům. Měli tam ještě hezky daleko. A koně už zase jen se vlekli před vozem, jako by každou chvilku bylo jim padnouti.

„Slyšíš ty? — Zastav!"

Otec Jarolím se vzpřímil nad otepí slámy jako prve před vojáky. Koblihu však nemusil dvakrát vybídnouti. Vůz stanul okamžitě, jako by byl k cestě přimrzl.

Otec Jarolím dal se potom vysokou mezí, jež vedla z ouvozu k nedalekým borovicím. A zdálo se, jako by čtyři-

cítka byla s jeho beder odletěla. Za malou chvilku ztratil se s očí udivenému Koblihovi, jemuž valaši teprve nyní nechtěli ku předu. Už celé bičiště o ně otloukl a koně, jako by si byli řekli, ani „nevzali“. Musil s vozu dolů a pomáhati jim u předních kol.

Poustevník zaměřil rovnou cestou ku své chatě. Nepotkal už nikde živé duše. A čím blíže přicházel k Podlesí, tím nápadněji vždy urychlil krok. Zdálo se mu, jako by tam někdo čekal jeho pomoci a nemohl se dočkati.

Nad krajem vyletěly čas od času vrány s kavkami; ale okamžitě zase ukryly se do lesů. Bylo jim asi dusno vysoko ve vzduchu, protože jižní větřík se k večeru ještě více oteplil. Podobal už se tak zcela jarnímu, když nad zelenavým krajem vesna poprvé tichounkým vánkem na všecky strany posílá pozdravení své s polibky, po nichž člověk až do dna duše okřává a po nichž země chvěje se rozkoší jako nevěsta při prvním políbení ženichově.

Už se sešeřilo. Z oudoliny hlaholily k uším starcovým zvonce s kostelních věží či s trámců vztyčených v dědinách, na Podlesí před rychtami. Ale zvučely smutně, — všecky tak jako by zvonily hodinku. A potom zavládlo krajem ticho jako na poušti, jako by tu na celé míle široko daleko nebylo lidského obydlí. Večerní tmou kmitala se v dáli porůznu světélka, — opět jako na poušti bludičky.

Bylo již hezky pozdě večer, když stanul otec Jarolím pod strání, na níž prožil jako strážce okolních dědin mnoho zim a mnoho let. A sotva že si jednou — dvakrát oddechl, už zase stoupala vzhůru noha jeho, ještě tak chvatným, skorem mladickým krokem, jako když si tu vyhledal poprvé útulek k bohumilému životu. Už rozeznával i temnější rysy, kde stála jeho chatka, kde vyčnívaly jako ochránci její kmeny, dozajista třikrát tak staré jako hlava poustevníkova.

Nad Podlesím se náhle temné mraky protrhly a změnily v tak podivné útvary, že bylo člověku pod nimi ne-

volno, tak jako poutníku v pohádce, když se mimo nadání octne v zemi, kde mu každý lísteček, každá travička šepce vstříc příšerným šelestěním: „Jsi v kraji nešťastném, — zakletém, jenž čeká vysvoboditele mnoho — mnoho set let!“ — kde se ho i větry táží šumotem temným: „Chceš býti vykupitelem téhle země ty?“ — kde květinka za květinkou zdvihají k němu kalíšky lesknoucí se rosou perlivou, jako by volaly: „Vysvoboď nás, smiluj se nad námi!“

Na tmavá čela vůkolních lesů lil měsíc plným proudem bledé vypůjčené světlo své; ale trud jim s nich setříti nedovedl. Zdejší boroviny se už mračily hned tenkrát, když byly člověku ještě pod bradu, natož pak když ho přerostly a když jim věky vyryly na čelích brázdy na dva či tři palce hluboké.

Otec Jarolím se zastavil. Asi dvacet kroků před ním rozkládala se jeho chata. Dvéře do vnitra byly vylomeny a pohozeny do stezky vedoucí k poustevně. Střecha zpola stržena a všecko všudy změněno k nepoznání. Otec Jarolím zase ani zrakům svým nevěřil, jako když uviděl onehdy dlouholetý svůj útulek opět poprvé. Ruce přeložil křížem přes prsa, naklonil hlavu blíže a zahleděl se v „ohavnosť spuštění“.

Vylomený kříž zdálo se, že střeží vchod do vnitra chaloupky. Jedno rameno zabodlo se do sněhu, svrchní část s nápisem na plechové tabulce spočívala na svahu a dolejšek dosahoval daleko přes stezku na stranu protější. Měsíc vrhl právě nejsilnější proud bledého světla na hlavu Krista Pána, kterouž ovíjela koruna z opravdového trní. A mámivou září zdálo se, že na čele Vykupitelově vystávají skutečné krůpěje potu krvavého, ztýrané tělo že se mění v opravdové, jako když se chystá duše z něho odletěti, v boku hluboká rána že se rozevírá, že se z ní prýští voda a krev...

Stařec se prudce vzchopil, okamžitě octl se u kříže, klesl do sněhu, zvětralé dřevo oběma rukama přivinul na hruď, hlavu naklonil těsně ku zsinalým tvářím Spasitelovým a rty své přitiskl na jeho rty; byly opravdu studeny jako nebožtíkovy.

„Ty mne nesmíš opustiti — nesmíš, i kdybys chtěl a kdybych toho i zasluhoval! — Slyšíš mne, ty Kriste Ježíši! Takhle si tě na srdce přitisknu, že se mi nevymkneš, že se mnou musíš, a s tebou tvá síla, tvá moc a tvá záštita, kamkoliv se obrátím."

Kříž v přepaženinách až zasténal, jak ho k sobě křečovitě otec Jarolím přitiskl.

„V příštích dnech tě budu potřebovati, jako nikdy dříve v celém minulém životě. Já ti tu sloužil tolik let, já se tu k tobě modlíval tolik let, já pod tebou probděl v těch letech tolik nocí; — zdaž je můžeš spočítati? A ty pořád den ode dne, rok od roku jako bys mne neviděl, a mne neslyšel. Říkají, že pomsta náleží jen tobě —"

Stařec na chvilku utichl. Měsíc ukryl se za oblaky. Kolem po lesích rozestřelo se příšerné temno. Kříž v přepažinách znova zaskřípal.

„Tak tedy pozdvihni tu svou pravici, já ti pomohu, já ti z ní ostrý hřebík vytáhnu. — A já ti povím, na koho máš poslati metly pomsty své. — Ty ještě mlčíš? Ty ještě jako bys mne neviděl a neslyšel? — Kriste Ježíši! Či jsem se tu v téhle samotě modlíval nadarmo? Či jsem tu za těch dlouhých nocí sedával také nadarmo!"

Černým borem zavládlo ticho, jako by zdejší lesy z těchhle divných řečí starcových ani jediného slova nechtěly přeslechnouti, jako by si je chtěly vrýti hluboko do paměti, aby je povídaly lidem v Podlesí, až vymře celé nynější pokolení.

„Víš, Kriste Ježíši, k čemu a na koho chci mstící ruky tvé? — Tak! — Probudil jsem tě a nyní poslouchej!“

Otec Jarolím opět utichl; jen obličej svůj přitiskl ještě těsněji na líce Ukřižovaného a ani necítil, že trny z koruny ho bodají do krve, že mu ve vráskách na čele oraly nové rýhy.

Měsíc se již opět díval jasným okem do Podlesí, oblaka se zvolna rozplývala a tu a tam zakmitla se vysoko nad ztichlými dědinami hvězda. Ale ve zdejší údolině přece hruď se nějak těžce svírala a s obličeje trud nechtěl odletěti. — Víte-liž proč? — Když bídu lidskou nevidíte, když hoře lidské je zrakům vašim aspoň na chvíli zakryto, když jen na okamžik odejdete ze světnice, kde drahá hlava dokonává, kde dobré oči hasnou na věky, kde věrné srdce znenáhla ustává v tlukotu, pod šíré nebe, abyste si tam oddechli, abyste si tam slzy aspoň s očí setřeli, — je vám volněji, přicházíte k sobě, nabýváte nové síly, abyste kalich octem a žlučí naplněný mohli pevně ke rtům přitisknouti! — A v těchhle dědinách, jež bělaly se a šedaly svitem měsíce úžlabinou, kterou prorývá potok Kalvodský do nedohlédna, byla pod každou střechou za tehdejšího času bída lidská, hoře lidské; a kdo tam dokonával?... Nikdo! — Tam se smrti, když na ně přicházela, bránili vší silou, vší mocí! — Na chvíli se zdálo, že zase haluzka svěží na kmeni českém uvádá, osýchá a proto se hruď těžce svírala a s obličeje trud nechtěl a nechtěl odletěti.

Otec Jarolím již klečel vedle kříže s rukama sepjatýma, — odříkával večerní modlitbu. Ale zraky ještě upíral tak neodvratně ve zmodralou tvář Vykupitelovu, jako by střehl bedlivě každinký její rys a chtěl z něho souditi, zdali ho slyší a vyslyší.

Teprve za hodnou chvíli vstal a nějak mdlým, řekl bych skorem kolísavým krokem došel do chaty, kdež usedl

na lavici, jež druhdy zelenala se svěží, lesknavou vrstvou nejkrásnějšího mechu. Ale nezdřiml. Těžko také zdřímnouti, když je hlava plna nejrůznějších obrazů z uprchalého života a když se dere násilně v popředí zvláště jeden, jehož dokončení ponechaly si sudičky až na dny poslední.

* * *

Dragouni zatím již také dojeli do města, ale s nepořízenou. Na dnešek uprchli totiž ze žalářů zdejších dva delikventi; v městě už se těšili na jejich popravu. Rytmistr dal panu krajskému nejlepší jezdce ze své škadrony a pan krajský slíbil každému, přivedou-li je živé, pět tvrdých, tereziánských tolarů, a přivléknou-li je mrtvé, po dvou říšských. A vojáci nenalezli ani jejich stopy.

Žalářník Gregora seděl ve své světnici s očima vytřeštěnýma, se rtoma polootevřenýma a ve tvářích s tak nezvyklým výrazem, že se zdálo, jako by pokoušelo se o něho tiché bláznovství, a jako by se všech koutů jizby po starodávném způsobu sklenuté plížily se k němu příšery, kterým se říká zoufalství.

Když ho vzali na výslech a mučili ho nejmožnějšími otázkami, ani nehlesl; jediného slova z něho nedostali, jako by byl ztratil i řeč. Ba že ji už ztratil! — Žalářník Gregora leknutím oněměl. Dnes odpoledne potácel se městem ku kapličce. Lidé, co ho potkávali, mohli oči nechati na jeho obličeji, jenž se zatáhl tak náhle barvou nebožtíkův a v němž zraky byly zastřeny jako by pavučinami. U kapličky nebylo ničím ani hnuto. Jen měšťan, na jehož pozemku kaplička byla vystavěna, začínal vysoké meze kolem rozorávati, tak že svatí apoštolové dívali se už do pole hezky z hluboka zoraného.

Páni musili za ním poslati dva strážníky a na noc k němu také dali člověka. Znali jeho svědomitost, jeho zevrubné plnění žalářnického úřadu a proto se báli, že by si mohl něco udělati.

V.

áni v císařských úřadech a zámcích si zprávami, které několikrát za den husar či dragoun na koni, z něhož se jen kouřilo, přinesl jim z Podlesí, popletli hlavy a v těch hlavách rozumy na dobro. Začali si s Podlešáky zahrávati a nyní je z té hry brněly uši i za dřímot. Nový pluk vojska, jenž byl již do Podlesí na cestě, odvolali náhle nazpátek a jiný regiment očekával podobného rozkazu den co den.

Pan vrchní poslal už do Vídně za knížetem pánem třetí relaci, a od několika dnů vyhlížela tmavohnědá paruka jeho hůře než vosí hnízdo, když je rozpustilci rozbodají tyčemi. Slíbeného vojska přišla hrstka a Podlešákům vstoupala krev den ode dne do hlavy výše. Zpustošili už čtvrtý dvůr, dva na blízku vypálili a šly řeči, že se do svých statků a do svých chat nevrátí, dokud jim nedají svobodu anebo že raději zahynou, než aby šli na otročinu poznovu. A kdosi donesl panu vrchnímu novinu: dostane-li prý se jim do rukou, že ho pověsí za cop na poloshnilou hrušku za Okrouhlinou. Na zámeckém nádvoří tábořila od té chvíle celá setnina pěšáků. A vedlo se jim ovšem dobře. Rty bělokabátníkům ani neosýchaly. Mohlo se arciť také státi, že by pana vrchního stěží byli mohli uhájiti, protože stáli sotva na nohou a pyramidy ručnic rozestavené dlážděním, jim leckdy připadaly jako psí boudy.

Kníže pán ve Vídni měl taktéž pokažený masopust. Na dvorním plesu prý se mu stala malá nehoda. Zavadil jedné z arcivévodkyň příliš zostra podpatkem o lem skvostného, perlami posetého šatu. V dvorních kruzích si o tom vypravovali celé tři dny. Kníže pán by byl raději ztratil dvě panství, a lidé zlí roztrousili, že z toho onemocněl povážlivě. Už třetí deň nevyšel ani na ulici. Ve Vídni tenkráte mrzlo jen to fičelo. Kýs umělec z Paříže pořádal na ledě pro vysokou šlechtu velikolepé plesy. Kníže pán klouzával se až vášnivě, skorem bych řekl tak vášnivě, jako derviš, když tancuje až do závrati, — do úplného bezvědomí. Ale tenkráte se postil. Či to není také druh postu, když odepře si někdo nejzamilovanější zábavy? —

„Je to nutné — veledůležité, milosti knížecí!! — Neračte odkládati! Jde tu o nejlepší panství...“

„A co dělat — co jen dělat? — Poraď mi! Ani nevím sám; — věru sám! Bez toho jsou tím vinni jen oni! — Tam na Podlesí býval dobrý lid, — dobrácký!“

Kníže pán si podepřel čelo o bělounkou ruku, jako by se chtěl rozpomenouti na nějaký doklad z minulých let, že na Podlesí jsou dobráci.

„Jen té řeči kdyby odvykli!“

„Náhle to nejde, knížecí jasnosti! — Takhle za třicet, za padesát let! Potom tam nebudou rozuměti česky ani zajíci!“

Jindy by se byl kníže pán rozesmál hlasitě; dnes však jako by byl vtipu tajemníkova — či spíše úšklebku jeho neslyšel.

„Jak pravím: jen ta řeč! Jinak je to dělný, dobrácký lid... Nu, a cože nám tedy píše?“

Sekretář podal s lehkým úklonkem knížeti pánu list.

„Otevři jen a čti! — Jsem nějak sesláblý. Však jsi to mohl také odbýti sám!“

— — „Pálí dvory, už tři...“

„Jak, dvory že pálí, už tři?"

Kníže pán se náhle vzchopil, přerušil předčítání tajemníkovo prudkým výkřikem a octl se dvěma kroky až uprostřed nádherného pokoje.

„Dál — dál!"

„Blíží se jaro: orba, setba, polní práce všeho druhu... Není lidu, všecko mezi buřiči. Vojsko proti nim nestačí. Právě odvolávají zase jeden regiment, jako by nám to císařští úřadové přáli, jako by se nám podtají smáli, abychom si pomohli sami..."

Tajemník na okamžik povstal a zavadil očima o knížecí obličej.

„Dál — dál!"

„A všeho toho původcem, celé té rebelie strůjcem je člověk, který se ode mnoha let po zdejších panstvích potuluje a o němž nejednou osmělil jsem se učiniti zmínku vaší milosti knížecí a jehož ráčíte také znáti osobně sám!"

Tajemník opět na okamžik umlkl a zase zavadilo oko jeho jen tak jako by letem o tvář jasného pána. Ale tentokráte musil poněkud déle čekati, než řekl kníže pán: ‚dál!'

„Všechen lid na něm lpí, jako židé na mesiáši, a kolují o něm nejpodivnější pověsti, — až nesmyslné, že prý pochází z nějakého vysokého rodu..."

„Dost! — A tímhle že mne chce soužiti? — Abych takovéhle relace poslouchal? — A k tomu že bylo potřebí zvláštního posla? — Takové že mám na svých panstvích úředníky? — Babskými klepy mne obtěžují; mám hlavu plnou jiných věcí, důležitějších. Přeji si pokoje."

„A vyřízení, knížecí milosti?"

„Jak pak vyřizovaly před lety vrchnosti takovéto záležitosti?"

Kníže pán pronesl tuto otázku poněkud přiostřenějším zvukem.

„Tahali z buřičů řemeny, pletli je na kola a věšeli hromadně.“

„Tak ať činí zase tak... Tenhle list mi tu však ponechej!“

„Chtějí od jasnosti instrukcí! Vrchní prosí, zapřisahá, direktor...“

„Neslyšel jsi jí?“

Knížeti pánu počínala v těle modrá krev kypěti. A když se vzpění modrá krev, trvává dlouho, než se utiší a než přijde zase do své ledové míry.

„Řemeny, kola, šibenice... Jiné instrukce neznám! ŘVšecku přísnost, milosrdenství žádné. Fiat justitia...“

Kníže pán chtěl dopověděti „pereat mundus“, ale nemohl na to nižádným způsobem vzpomenouti. Potom pokynul rukou tajemníkovi, aby se vzdálil.

Za chvíli vzala jeho jasnost do rukou psaní a zahleděla se do něho, jako by to byl pergamén, na němž zapsány byly privileje rodu jeho od nepamětných dob.

„Vysoký, štíhlý muž — s tváří vyzáblou, s manýry, kteréž prozrazují, že se nepohyboval vždycky jen mezi sedláky — jeden z těch, kteří chtějí českou řeč přivésti z kravíren do panských sídel...“

Kníže pán opřel si poznovu čelo o bělounkou ruku a při tom zakýval několikráte hlavou záporně.

Komorník ohlašoval již po třetí návštěvu.

„Nikoho!“ odsekl pokaždé prudce kníže pán.

„Baron Habichtsburg!“

Komorník ohlašuje dnes již čtvrtého hostě, nyní se od prahu nehnul.

„Neslyšel jsi? — Nikoho!“

„Včera přijel přímo z Anglicka, knížecí milosti!“

„Třebas z Ameriky. Pro dnešek nikoho! Až zítra!“

Baron Habichtsburg měl od několika let ku knížeti pánu volný vstup. Byl výtečným znalcem koňského ple-

mene a vkus Habichtsburgův platil mezi vysokou šlechtou za jediné vybroušený. Modré krvi páně baronově to nijak neublížilo a nepřekáželo, když zvláštními lístky oznamoval vysokorodým přátelům svým a zároveň příznivcům, že k vůli nim v nejbližším čase zavede ve Vídni stálý obchod s „Araby“, „Angličany“, — „s „Andalusáky“ atd. Nejštědřejšími příznivci „koňského“ barona byli kavalíři z Čech a mezi těmito zaujímala přední místo naše jasnost.

„Vysoký, štíhlý muž s tváří vyzáblou — kolují o něm nejdivnější pověsti, až nesmyslné, že prý pochází z nějakého vysokého rodu...“

Kníže pán položil si levici na čelo.

„Arciť že jsem ho viděl. Nebyl to nikdo jiný než on... Šel jednou kolem, jako by si mne nebyl všiml... Podruhé nevzal ode mne almužny!“

Kníže pán postoupil k protějším dveřím, rozevřel je jako by mimoděk a pokročil ještě dále.

Po stěnách byly rozvěšeny skvostné, drahocenné obrazy. Široké barokové rámce s nejfantastičtějšími okrasami oči pozorovatelovy svitem až oslnily. Na obrazech jevily se ponejvíce mužské a ženské postavy v životní velikosti. Byli to bezpochyby předkové a přátelé jeho knížecí milosti. Očím nezvyklým podobné nádheře bylo by se zdálo, že jim neschází nic, než aby z těžce zlacených rámců vystoupily, podali si jeden s druhou rámě a pustili se u veselý rej. Z mužských representoval každý bohatým rouchem vkus svého času a ze ženských shodovaly se snad všecky, co se týče střihu, v jediném: měly šaty v předu na dobrých šestnáct palců vykrojené a nejhlouběji červenala se každé stolistá růže v nejplnějším rozkvětu, zrovna jako by dnes ji byl někde zahradník utrhl ze skleníku.

V salóně knížecím tvořila jedna přece výminku. Světle modrý šat měla upjatý až po krk a vlasy na skráni srovnané zlatým proužkem po způsobu diadému vlnily se jí plnými proudy na šíje. A i jinak lišila se ode svých družek. Kdežto dámy na ostatních obrazech všecky prozrazovaly věk už usedlejší, tak od třicítky, byla tato dle všeho zachycena na plátno štětcem malířovým dozajista ještě před dvacítkou. Obraz její byl zavěšen v rohu mezi nejposlednějšími. Zdálo se skorem jako by do téhle společnosti ani nepatřila, — už také pro ten výraz ve svém obličeji. Obrazy druhé bylo by vaše oko přeletělo lhostejně, jen tu a tam na některém by snad bylo déle utkvělo, avšak divíc se pouze měnivé barvitosti věrně napodobeného atlasu; u tohoto posledního však byste se byli musili zastaviti ne na okamžik, ale na hezkou chvilku. A potom by se vám bylo ještě od něho nechtělo. Z daleka byste se byli třikrát, čtyřikrát ohlédli, než byste se byli mohli rozloučiti s tímhle obličejem. Mezi vysokou šlechtou setkáváme se s takovým zřídka.

Kníže pán octl se před mladistvou ratolestí svého rodu takřka bezvědomky. Až teprve když pozdvihl oči, když utkvěl jimi na obraze, všiml si, že stojí v rohu salónu, kde bývalo obyčejně pološero — za zimních dnů zvlášť, kam zrak hostí zaletěl málokdy a zaletěl-li, bledou dívčinu tvář přehlédl skorem vždycky.

Slunce, které vnikalo na tahle místa jen jednou za den, vyslalo touže chvílí několik paprsků — mladistvé kontesce či princezně přímo v obličej.

Knížeti pánu náhle se zdálo, jako by obraz oživoval, jako by bledá, krásná tvář dívčina se k němu klonila, jako by se jí nachové rty poznenáhlu rozevíraly a našeptávaly mu cos řečí divnou, uchu jeho nezvyklou, takovou, jakou mluví tam na severu lid, který nyní pálí knížecí

dvory, vypovídá úředníkům knížecím poslušnost, — po níž paní kněžna upadá do mdlob.

Kníže pán však těmhle slovům rozuměl, protože smysl a obsah jejich četl v kalně modrých očích dívčiných, které dívaly se na něho s tak nelíčenou vroucností, jak toho jen dovede sestřin zrak...

„Chceš na tom lidu všecko — všecko, co má, ruce jeho, bedra jeho, hlavu jeho, nohy jeho a jen srdce jeho odmítáš, odpuzuješ! — Bratře můj! — Kraj světa jdi, pohledej takový lid a podobného jemu nenalezneš. Jen přilni k němu, a on ti za to dá všecko — všecko, co má, — to své srdce, kteréž odpuzuješ, kteréž odmítáš, nejdříve. — Bratře můj! — Neštiť se toho lidu, miluj jej, pojď, naučím tě ho znáti, celé nitro jeho před tebou rozevru, abys se přesvědčil, že v něm není lsti, že jsou to duše poctivé, které by zasloužily lepších časů...“

Slunce už dávno paprsky své od dívčí tváře odloudilo, salonem rozestřelo se pološero, obrazy rozvěšené po stěnách nebylo lze již rozeznati a kníže pán odpočíval na pružné pohovce, jako by se byl nevím jak unavil, jako by byl konal Bůh ví jak dalekou cestu přes hory, lesy a řeky... A přece se z nádherné této komnaty nehnul ani krok. Za to však tím dále byl jeho duch. A let do zapadlého mládí — také prý unaví, někdy více než opravdová a sebe namáhavější pouť. Myšlenka na někdejší život zavadila vždycky o lebku a čelo jeho, kdykoliv stanul před tímhle obrazem a upřel oči své ve bledou, krásnou dívčinu tvář. Snad ji — tu myšlenku vyvolal pomněnkový věnec, jenž byl malebně rozložen po levé straně na okraji vyčnívajícího stolku květinového.

Obraz připomínal sestru pana knížete — Lucilii. Umřela v jaře života — ten rok po vpádu bavorském a korunovací Karla VII. ve Svatovítském kostele na Hrad-

čanech. V rodině knížecí rostla již na její památce tráva zapomenutí. Nynější paní kněžna, druhá choť pana knížete, dovolila si už několikráte pronésti poznámku, že princezna Lucilie mezi těmihle obrazy, mezi těmito podobiznami dam z nejvyššího světa prapodivně se vyjímá. Kníže pán učinil druhé choti své už mnoho a mnoho k vůli, na stará léta stal se opravdovým otrokem; ale aby odstranil sestřina obrazu, k tomu se přece nikdy nemohl odhodlati. Když se mladí princové jednou otázali, co to za slečnu na onom obraze v západním rohu salónovém, usmála se paní kněžna uštěpačně a prohodila ještě uštěpačněji: „tetička". Princové se už potom ani jednou nezeptali. Kníže pán tomu byl však velmi povděčen, když se o sestře jeho nečinila vůbec zmínka.

Slečna Lucilie i za života patřila k rodu knížecímu jen podle jména.. Ve vysokých společnostech nebylo jí nikdy vídati. Ve Vídni byla všeho všudy jen třikrát. Nejraději prodlévala na Podlesí a zábavu vyhledávala si ve vrstvách, kterýmž se družky její na sto kroků vyhýbaly a jestli se nemohly vyhnouti, rychle tiskly ke rtům šátky napuštěné nejmožnějšími voňavkami. Mezi lidem naučila se řeči jeho, písním jeho, mravům jeho — a tu řeč a ty písně a ten mrav zamilovala si z hlubin duše. A na Podlesí si vypráběli, že to ani není možná, aby takhle s nimi jednala princezna. Z počátku dívávali se na sebe jako u vytržení, jako by ani nevěřili očím svým, že se na ně usmívá jediná dcera starého pana knížete a že k nim mluví jejich jazykem tak milounce, tak lahodně opět dcera knížecí. Podlešáci hlavami svými kroutili a mohli nechati na tom své rozumy, jak že se jen mohou jejich písně, které si sami vymyslili, ku kterým složila melodii leckde holka, neuměvši ani číst, líbiti dceři knížecí. A když ji tak někdy zaslechli na jejích vycházkách, zastavovali se, ani nedýchali a poslouchali...

Potom se opět na sebe dívali, jeden ke druhému cos prohodil a kam přišli, všude to povídali a kde to slyšeli, všude se divili a ani věřiti tomu také nechtěli, jak by to mohlo jen býti, aby dcera z tak vysokého rodu k nim se snížila... Můj Bože! Byly už mezi nimi hezky staré a bouřemi zašlých let hezky otřelé hlavy, ale na rtech knížecích jejich oči úsměvu přívětivého neviděly a jejich uši slova vlídného z nich neslyšely. Už si tak všickni uvykli na mušketýrské jazyky, na nejpodivnější přezdívky; v panských dvorech i skoták si na ně otevřel hubu dokořán a oni musili mlčeti...

A náhle všimla si jich dcera knížecí! Sehnula se k nim — ku kameni, jež se podobalo oblázkům a leželo roztroušeno, kam se jen podívala, ke hrudám, které k ničemu jinému zdálo se že nejsou než k rozšlápnutí — setřela s nich stoletý prach, prohlédla je bedlivěji okem bystrým i nepředpojatým a zdálo se jí, že našla ryzí, neporušené zlato, jakéhož není ani v císařských dukátech, jakéhož není ani v jejích náramcích a jejím obručí.

Lid ji ponenáhlu přivykal a počal ji zbožňovati.

Lid na Podlesí viděl v ní svou ochranitelku, svou záštitu, svou orodovnici, a břemeno života otráveného už od kolébky jedem otroctví nesl volněji, protože mu ke hlavě čas od času přiletěla myšlenka: Nejsi tedy ještě tak hluboko a ještě nejsi tak spuštěn, když se k tobě takováhle srdce vinou a když andělé se k tobě obracejí...

Lid princeznu Lucilii velebil, až do nebe ji vynášel a mezi šlechtou bylo jméno její kamenem úrazu. Jen vznešený rod, z něhož pocházela, zrazoval prostořeké jazyky úštěpků a narážek. Leckterýs kavalír za jediné slovo její — za jediný úsměv k nohám by jí byl padl; ale princezna Lucilie úklonky jejich a přemrštěnou dvorností z té duše zhrdala. Jen k jednomu se jinak chovávala. Byl to mladý hrabě Kolovrat, jehožto strýce panství hraničila se statky

otce jejího. Nade druhy svými vynikal duchem i srdcem k neporovnání. A princezna Lucilie nalezla v něm učně chápavého, nalezla v duši jeho čistou lidskost, a mysl úplně vymaněnou z názorů „erbovnických"... Hrabě Kolovrat provázel sličnou učitelku od nějakého času skorem pokaždé na jejích vycházkách. Znali se sice spolu už od mládí, ale tak jako děti, které, kdyby je vlny času od sebe odtrhly a po dlouhých letech opět jednoho ke druhému zavály, stěží by se poznaly. Vábila-li mladého hraběte jiná ještě touha za Lucilií, nebylo nikterak na újmu posvátným citům, jež za krátko oba sdružily nerozlučně. Láska prý bývá výkladům duše milované učenicí nejvnímavější. A mladému hraběti náhledy princezniny přicházely jak se říká v tok i krev, ve hlavě jeho teprv se krystalisujíce.

Nebylo snad jediné dědiny v okolí zámeckém, které by byla zevrub neznala. A když bydlela na zámku samojediná, bývalo jí jako mladé orlici, když ji dlouho zavřenu drželi ve společnosti sov, hejlů a když se jí konečně podaří odletěti.

V Jiřicích znalo princeznu každé dítě a nevím, které by nebylo dostalo od ní něco na památku. Zvláště u Květů s mladým hrabětem mnohou chvíli prodlela. Nynější sedlák byl tenkráte výrostkem a Podlešáci už se nemohli ani dočkati, kdy si hrabě vezme princeznu za ženu a kdy bude jejich pánem. Za takovou vrchnost byli by šli na robotu třeba do pekla.

Jednou přinesly větry na Podlesí divné noviny. Ve Vídni prý umřel císař pán a všecky koruny zanechal jediné své dceři. Měl jich prý tolik, že nosil každou, aby všecky vystřídal, na hlavě několik dní v roce. Okolním potentátům však, kteří měli jen po jedné, a ještě jen tak ledabylo stlučené, zachtělo se každému cizího majetku a do české země vrazili Bavoři s Francouzi. Bylo to tehdáž v listo-

padu a prosinci. Bavorovi se opravdu poštěstilo, jednu tu korunu dostati do svých rukou. A ve Svatovítském kostele musil mu ji arcibiskup ještě posaditi na hlavu. Podlešák Potluka, o kterémž jsem se už jednou zmínil, dopověděl: „Tak vida: malé zloděje věší na šibenice a velké — korunují. Inu tak už je na tom světě a marně o tom myslit, protože jinak nebude.“

Od těch dob však princezna Lucilie jezdívala samotna. A bývala nějak smutna a oči měla jako by od pláče. Alespoň si to tak lidé vykládali. Měla prý zármutek po hraběti, který musil za svou císařovnu na vojnu. Dobrý lid ji v duchu litoval a povídávali si: „Však oni páni mají také srdce; nejsou arciť mezi nimi všickni stejní, — zrovna jako mezi námi.“

Na Podlesí tenkráte mnohá matka pro syna plakala, mnohá sestra bratra želela a mnohá holka po chlapci toužila. Schytali jich na vojnu jen po okolních dědinách k dobrému stu. Ale snášeli zármutek lehčeji, protože jim pokaždé přišla na mysl princezna, které také vzali potěšení jediné...

Kdysi vyjela si zase k Jiřicům. Bělouš měl uzdu popuštěnou a zdálo se leckdy, že se chce ohlédnouti, že chce svou paní potěšiti a vždycky při tom zařehotal, až vrány z lesů vyletěly podívat se, kdo že se tak v tomhle kraji raduje. Princezna seděla na koníku s hlavou svěsenou, jako by živa nebyla. Jindy se s každým zastavila, s každým dala do řeči, na domov se vyptávala, i na maličkosti tak do podrobna, že se Podlešáci divili, kde taková slečna může si jen na podobné tretky vzpomenouti: „Co dělají děti?“ Kdo pak se kdy staral o děti Podlešáků a kdo pak si kdy na ně pomyslil? Jen páni, když vyrostly a tak sesílily, aby mohly do práce, či aby nosily na ramenou císařskou „břízu“. „Jak pak se pořád máte v tom vašem statku?“ — Komu pak kdy takováhle otázka přišla jen

na jazyk! Kdyby byli v těch svých statcích a chatách umírali, nikdo by jich byl nepolitoval! — A dnes, když ji pozdravili, když se na ni tak ze srdce dobráckého usmáli, jen hlavou zakývala a jen šedavé péro za kloboučkem zašustilo v odpověď.

Náhle se zastavila, pozdvihla hlavu a upřela oči stranou k dědině. Za humny v kterémsi statku vzpomínala jakás holčice snad také na hocha, jejž jí vyrvali na vojnu, protože rozléhala se odtamtud smutným hlasem vojenská:

»Na koníčka sedám,
s mou milou se žehnám:
Podej mně, má milá,
ruku pravou!

Ruku mně podala,
smutně zaplakala:
Bodejž bych já mohla
jeti s tebou — —«

A princezně se pomněnkové oči kalily a bělouš se opět ohlížel, jako by ji chtěl potěšiti, jako by ji chtěl v zármutku vyraziti. Už dávno zpěvačka umlkla, už dávno hlaholy písně její v hlubinách lesů umřely a Lucilie opakovala si zajisté po desáté tklivou, melancholickou melodii posledních čtyř veršů:

»Ruku mně podala,
smutně zaplakala:
Bodejž bych já mohla
jeti s tebou!«

Lidé se za ní ohlíželi, cosi potichu si povídali a nespustili ji s očí, dokud nezajela do lesů.

„Uvidíte, že se utrápí! — Jara nedočká! Ubohá!“

„Matička Boží sama ví, proč ji tak příliš dobré srdce zabolelo!“

Přišly sněhy; utvořila se sanice jako mlat; princezna vyjela si mezi lid ještě několikrát; naposled byla v Ji-

řicích na koledu. A bylo to nějaké radosti, když na návsi zahloukali kočové žilami, když zahlaholily „rolničky“, když hnědí koně zařehotali a ze stájí selských odpovídali jim soudruhové, ale utahaní, udření až běda! Tak veselou koledu tu ještě nikdy neměli, protože co Jiřice stojí Jiřicemi, ještě jí nikdy také neslavila s nimi dcera knížecí.

A od vánoc ji ve zdejších dědinách neviděli. Lidé přicházeli v zástupech do zámku; ale nevpustili do vnitra nikoho. A když se ptali v dobromyslnosti své, kde že princezna, odbývali je služebníci s posměchem, že už se té jejich bídy nabažila a že odjela do Vídně.

Ale Podlešáci hned tak ledakomus nevěří a těmhle služebníkům teprve nevěřili.

Přiletělo jaro z daleka a princezna ještě se ani neukázala Už byla na lukách otava a o Lucilii dosud ani pohádky.

„Umřela! — Oni nám její smrt tají! — A ani nás tam nepustili!“

Podlešáky tušení zlé nezklamalo. Lucilie zhasla už přede dvěma měsíci, zrovna v pašijový týden. Služebníci uložili ji do rakve a na bílou sobotu s půlnoci vyjeli s nebožkou ze zámku. A potom ji uložili k odpočinutí věčnému do cizí země, na mnoho a mnoho mil od toho lidu, který s celou duší si zamilovala, k němuž přilnula, jako by z něho byla pošla, a kterému kdyby byla mohla pomoci a uleviti, nevím čím by to byla učinila.

Podzimní větry přinesly na Podlesí opět jiné noviny. Tomu novému králi byla prý česká koruna příliš veliká. Pokaždé, když ji stavěli na jeho hlavu, zapadla mu až na uši a až přes oči. A kde o tom slyšeli, všude to pokládali za zlé znamení. A za těmihle novinami přitáhli na Podlesí brzy Francouzi s Bavory. Táhli zdejšími krajinami nejinak jako by utíkali, a řádili zrovna tak, jako by českou korunu byli ztratili. Nejhorší a nejnevázanější byly regimenty

francouzské. Holky a ženy musily před nimi buď do sklepů aneb na půdy až pod „hambálka". Potom uhodily strašlivé mrazy a z Francouzů dostala prý se na hranice pouhá hrstka. Někde prý se cesty zmrzlými vojáky jen modraly, jako by kopce chrpy ze sněhu vykvétaly. Ale i tyhle bědy dočkaly se svého konce! Co pak by také na zemi mohlo věčně trvati? — „Jen robota!" říkávali před lety.

O mladém hraběti na Podlesí už také nikdy neslyšeli. Jak by do vody padl! Vojnami následovavšími v nejblíže příštích letech počala blednouti ve hlavách zdejšího lidu památka na princeznu Lucilii. Hořké časy nedovolily ubohému lidu ani přemýšleti. Před bitvou u Lovosic bylo snad v Podlesí málo sedláků, kteří by byli nemusili za císařskou armádou s povozy.

— — — — —

V salóně byla již čirá tma; ale kníže pán ještě seděl v pohovce. Už několikráte se chtěl vzchopiti; pokaždé zdálo se mu však, že je tu přikován, že ruka tajemná silou neodolatelnou svírá jeho ramena. Chtěl již vykřiknouti, zavolati o pomoc, o světlo; ale hrdlo se mu zoužilo, že hlas v samé hrudi ještě se udusil. Před očima míhal se mu obličej zbělený jako sníh, zraky zatlačené, rty těsně sevřené tak jako by zámkem Morany. Náhle se ty zraky rozevíraly, upíraly se na něho, rty se taktéž pootevřely a kníže pán si vždycky zakrýval uši oběma rukama.

— — „Kraj světa jdi, pohledej takový lid a podobného jemu nenalezneš. Bratře můj! Jen přilni k němu a on ti za to dá všecko co má, to srdce své, které odpuzuješ, které odmítáš, nejdříve —"

Kolikrát už slyšel dnes tahle slova! Kolikrát jen za dnů posledních! Sestra Lucilie odpočívá už dobrých čtyřicet let v hrobce knížecí; ale duši její mezi stěny mramorem vykládané zabedniti nemohli...

Knížeti pánu vyvstávaly na čele studené krůpěje potu. Dnes teprv nějak nemohl a nemohl zbaviti se přízraku s bledou i ve smrti krásnou tváří, s očima zatlačenýma a rtoma sevřenýma jako by zámkem Morany. Myšlenky jeho bloudily po panstvích v české zemi od dědiny k dědině...

„Neštiť se toho lidu, miluj jej, pojď, naučím tě ho znát, celé to nitro jeho před tebou rozevru...“

A ten lid mu nyní pálí dvory, ten lid se bouří proti jeho úřadníkům, ten lid ani slyšeti nechce o poslušnosti... A strůjcem celé té rebelie, je člověk, který se po jeho panstvích potuluje už ode mnoha let, — vysoký, štíhlý, s manýry, které prozrazují, že se nenarodil mezi sedláky...

„Měla bys nyní oživnout, ty sestro má, a podívati se na miláčky své! — Zdaž bys je zase brala v ochranu? Zdaž bys v nich opět spatřovala mučenníky? — Ještě dnes chtěla bys mne učit znáti ty poctivce? — Odpočívej bludná duše, v pokoji, a buď ráda, žes umřela a že blouznění tvé vrhlo na náš erb jen matné stíny, které pominuly s tvou památkou! — A mně také už dej pokoje!“

Kníže pán opouštěl salón s hlavou těžkou a krokem až příliš kolísavým. Dnes by byl dozajista na dvorním plesu nějaké vznešené dámě okraj drahého, perlami se jen lesknoucího šatu podpatkem utrhl. Kněžna nemohla se ho už ani dočkati. Poručila jej hledati v celém paláci, protože na osmou hodinu byla náhle ohlášena návštěva francouzského vyslance. A šestá odbila už hezkou chvilku.

Kníže pán by byl opět zůstal nejraději samoten; ale tentokráte to nešlo. Francouzský vyslanec přinášel dozajista zajímavé zprávy z Tuilerií od sestry císařovy.

VI.

dyž loni na smrtelnou neděli vynášely holky z Jiřic k nedalekému potoku Moranu, zachytila se bezpochyby za proutí a ode vsi se ani nehnula, jako by tušila, že v téhle dědině bude míti hojnou žeň. A měla opravdu. Než si rok s rokem podaly ruce, ubyly tu čtyři hlavy: Adamec a Ouřada.

Ouřadu chtěli pochovat v pytli; už mu ho také Skůrka sešívala. Ale k pohřbu nedošlo; pod sříceninami jeho statku zbyla z něho hrstka popelu. Uhořel. Ouřadovu ženu nenalezli však nikde. Bezpochyby že se utekla někam daleko ke svým příbuzným.

A na dnešek se rozloučila se světem matka Světluščina. Když v Jiřících ráno vstávali, zvonili jí hodinku. Dlouho to ubohé netrvalo. Oheň u Ouřadů jí dodal.

Kdo asi zapálil statek rychtářův, s jistotou určiti nemohl nikdo. Hádali na Vavřinu, jiní zase na vlastní ženu Ouřadovu a jaké řeči ještě k tomu přidávali! Jak prý Ouřadovu duši odnášeli ve svých drápech dva černí ptáci. Jak prý si ji v povětří nadhazovali a jak prý při tom krákorali! Nejživěji to dovedla líčiti Skůrčice. Bezpochyby že všecko od ní také pocházelo.

„Vidíte to? — Kdo by to byl řekl, že tak brzy! — A v tomhle statku, ať ho zdědí kdo chce, nebudou míti nikdy pokoje, protože Ouřada se bude chodit koukat, jak v něm hospodaří a všecko štěstí tu pokazí, a všecku radost pokalí... Už nyní bych tam v noci ani páchnout nechtěla! Jen buďte vzhůru do jedenácté a uvidíte věci, na které se podruhé podívat nepůjdete. Na prahu svítí dvě ukrutánské oči, červené jako krev... Samotnou mne pošla zima; musila jsem se pokropit svěcenou vodou. A já už

takových věcí něco viděla! Co jsem jich jen zažehnala a zaříkala!“

A lidé se báli kolem očazených zdí, kolem vylámaných oken, kolem rozbitých vrat, sotva že se sesmrklo. A aby bděl někdo do jedenácti a potom se oknem podíval k Ouřadovu statku, nikoho ani nenapadlo. Všetečnost v takovýchhle případech nikdy za to nestála. Tím bedlivěji a pevněji uzavírali okenice ve světnicích, aby, kdyby se probudili, ke spáleništi neviděli.

I klekání zvonili dříve, protože zvonec byl zavěšen ve trámci před rychtou.

Ve světnicích bývalo za tehdejších večerů ještě dusnější ticho než po návsích. Jen někdy zaplakalo robátko na klíně matčině a jen občas zeptalo se dítě roditelky své, kdy že už přijde tatíček a cože jim přinese. Žena Podlešačka sevřela těsněji rty a tvář od krbu, na němž to beztoho nějak mdle plápolalo, odvrátila, aby jí děti její neviděly do očí a neptaly se, proč že se jí tak lesknou, jako by je měla plny perliček.

A ženám-matkám spočívala na prsou tíže, jako by zdejší lesy jim na ně byly ulehly. Mužové většinou šli na rebelii a už týdny uplynuly, aniž by se byl vrátil jen jediný. Sám Pánbůh ví, co z toho ze všeho pojde. Onehdy tudy táhli vojáci — pěchota. V Jiřicích zůstali přes noc. Bylo jich ke stu. Ve zdejší dědině poděsili všecko na smrt. „Budete tu vdovy do jedné! Posekali jsme je, rozpíchali, postříleli, a kteří nám ušli, šibenicím neujdou!“ — A počínali si hůře, než nepřítel. Nic jim nebylo vhod; selky jim ani ustrojiti neuměly. A přece nalily do těsta vajec, kde jen jaké mohli sehnati. Ale vojáci se v tom podloubali — a potom i s mísami všecko se stolů sházeli. A když odtáhli, bylo ve vsi pláče více než za onoho času v Egyptě, kdy anděl Páně pobil všecky prvorozence v zemi Faraonů. Až teprve když se před týdnem Jiras přišel domů

podívat a pochlubil se, že vojáci před nimi utíkali, div že do borovic hlavami nevráželi, utišily se a oddechly si. —

Dnes — o masopustní neděli bylo v Jiřicích smutněji než o popeleční středu či o velký pátek. Jindy tu bývalo od samého poledne veselo, až i černým lesům leckdy zachtělo se vejskání. Chodily maškary, přišli dudáci, přinesli cimbál, někdy se tu vyskytly i klárinety a když se setmělo, bylo na čtvrt hodiny slyšeti, jak Podlešáci umějí slaviti a pochovávati masopust.

I hvězdy, sotva že se dnešním večerem na obloze ukázaly, hasly rychle jedna za druhou.

Ve statcích, chatách i chalupách také asi brzy ulehli, protože po celé vsi nikde nesvítily. Jen u Květů kmitalo se jedním oknem světélko, ale tak, jako by každým okamžikem chtělo uhasnouti. A na dvoře vyl žalostně pes, že člověka hrůza pocházela, jak chvílemi zaúpěl. A všude kolem mrtvé ticho, jako by se byl z Jiřic stal náhle hřbitov; jen ten pes — — věrné, dobré zvíře! A všude kolem — na nebi i na zemi — tma čirá, jako hrobová; jen v tom jednom okně světélko, jako bludička. — Zlé znamení!

Ve světnici až k zalknutí! Hodiny, staré dřevěnky, už druhý den ukazují pořád jednu hodinu, ručičky se nehýbají, závaží se neposunulo za čtyřiadvacet hodin ani o píď níž, dřevěná kolečka nedrkotají... Smutné, trudné chvíle!

Ve druhém koutě v jizbičce naproti stolu plane voskovice v černém dřevěném svícnu. Je to dvouliberka — hromička. Bledým světlem ozařuje sežloutlý, vpadlý obličej nebožčin. U hlav klečí hezounká dívka, ruce má křečovitě sepjaté, s tvářema nakloněnýma nad objemnou knížkou, jakou někdy nosívaly panímámy v Podlesí ve kmentových šátkách pečlivě zaobalenou do kostela. Chvilkami pozdvihne hlavu, utkví na obličeji nebožčině dlouhým, zpytavým po-

hledem; potom se jí vydere polotevřenými rty těžký vzdech, jako by se jí pod mladou, věrnou hrudí všecko trhalo, a již zase upírají se zraky její do knihy s velkými švábskými literami. Je to Květova Světluška.

Když jsem vám o ní vyprávěl poprvé, líbalo ji štěstí ještě na obou tvářích, až se jí v nich tvořily jamky studánky, když se rozesmála zvonkovým, milounkým hláskem. Líbalo ji to štěstí vášnivě, jako by tušilo, že se musí od ní odloučiti, že je od ní odtrhnou násilně. Říkávají sice, že štěstí znenáhla přiletí, usměje se, políbí a potom prchá — dále. Ale se skrání Světluščiných šlo jen proto, že musilo, a od Květů jen proto odletělo, že by je byl dým, který dva dni vyrážel okny z Ouřadova statku na náves a teprv třetí den ze spáleniště vznesl se k oblakům, zadusil. Od těch dob, co jsme ji viděli s miláčky jejími — knížkami na klíně, co jsme se jí podívali ponejprv do hlubokých očí a co jsme slyšeli, jak uměla čísti, jak se jí to těmi rtíky jen proudilo, nepřeletělo nad Jiřicemi ještě ani půl léta, nad kalencem Květovic statku sotva pět měsíců. A jak to nyní vyhlíží! — —

Světluška opět pozdvihla hlavu a upřela oči ve tváře nebožčiny. Můj Bože! Tak jako by nikdy v celém životě shaslém nebyly poznaly, co to úsměv, co to radost, co to bezstarostnost. Morana uzamkla nebožčiny rty zámkem věčnosti, bezpochyby v tom okamžiku, když chtěly promluviti poslední slovíčko k Světlušce sirotě. Těžce, hrozně těžce umírala! — Muž v žaláři, dcera tu zůstane v širém světě samotinká, živá duše se jí neujme... kdo pak se kdy ujal siroty? — Kdo pak kdy nahradil pod sluncem dítěti srdce mateřské? — Kdo pak kdy setřel osiřelci slzu s oka? — Kdo pak kdy se nad ubožákem slitoval tak z upřímné duše? Beztoho prý často lidská lítost a lidská soustrast vypadají jako lesklá křivka vinoucí se hřbetem potměšilé zmije! — Komu se dostane statek

jejich do rukou? — Kdo že tu bude dědictvím vládnouti? Kdo že tu bude kliditi ovoce jejich mozolů! — Když umírala, všecky tyhle myšlenky jedna přes druhou draly se ku hlavě její a ký div potom, že nebožčin obličej stáhl se v tak hoře plný výraz, jako by nikdy selka byla v životě nepoznala, co to úsměv, co to radost, co to pokoj, co to bezstarostnost...

Světluška zraku od matky ani neodvracela. Zapomněla utříti i voskovici; vzňalo se kolem knotu všecko. Dcera naklonila hlavu k nebožce ještě blíže, jako by se chtěla přesvědčiti — už po tolikáté, co duše matčina odletěla — zdali rty její opravdu zavřely se už na věky, zdali zraky její se alespoň ještě jednou neotevrou a naposled nepodívají se na dítě... A potom pokaždé modlila se ještě vřeleji, ještě horoucněji z velké knihy, již matka nosívala do Okrouhliny na ranní. — —

Od té chvíle, co skonala, neměla Světluška v ústech ani drobečky. Na jídlo neměla pomyšlení. Sám Bůh ví, kde nabralo se jí tolik síly, že zemdlením neklesla.

Slyšeli jste někdy o hlídce nebožtíků? — Nevím, zdali tak do dneška zvykem na Podlesí; ale tenkráte to bývalo leckde i v kraji. Umřel-li kdo ve stavení, vynesli ho do komory, obléknuvše jej v bílý rubáš, k hlavám mu postavili lampičku, ve světnici sejmuli velký, dřevěný kříž, zavěsili jej na hřeb opět k hlavám nebožtíka a když se sešeřilo, nejstarší pode střechou usedl si do komory a — hlídal nebožtíka. Umrlec nezůstal ani minutu sám, a když se ve stavení všickni vystřídali, začal opět nejstarší.

S hlídkou nebožtíků byly spojeny nejrozmanitější pověsti. Tak se kdesi na Podlesí vypravovalo: jednou prý duše na cestě do nebe zabloudila a když celý den a celou noc za oblaky poletovala, vrátila se do komory, v níž ležel nebožtík. Ale neseděl u něho nikdo. Duše potom v komoře zaplakala, zakvílela a opět uletěla. Snad do

dneška cesty do nebe nenašla a bloudí mezi oblaky doposavad. Kdyby tam byli tenkrát nebožtíka hlídali, byli by mu rty otevřeli a duše by se byla do něho vrátila; mohl býti živ ještě dlouhá léta, a duše byla by našla pokoj a věčnou radost.

A kdo pak by si nepřál horoucněji, aby se dušička vrátila nazpět do těla mrtvého a kdo pak by byl matčiny rty mohl otevříti rychleji a ochotněji než Světluška? — —

Na dvoře ještě ten pes! Vyje, že lidé v Jiřicích dosud nedřímli. Dobré, věrné zvíře! Náhle vyrazil ven na náves, na okamžik utichl v žalování a potom zaštěkal, jako když běhával naproti Květovům, vracejícím se z posvícení. A jen jednou ho takhle bylo slyšeti; potom utichl načisto.

Světluška již se opět modlila a hlava její skláněla se zase nad objemnou knihou po matce.

Dvéře vedoucí do světnice ztichounka se otevřely.

Na prahu stanul s dechem tajeným mladý muž, ještě skorem hoch; ruce měl sepjaté, čapku pod paždí a zraky jeho tkvěly na Světlušce. Tváře jeho byly bledy — tak skorem jako nebožčiny, oči nějak zapadlé, vlas na hlavě v neladu, rty také tak staženy křečovitě, jako by zámkem Morany...

Stál tak mlčky hezkou chvilků; už se chtěl jednou obrátiti a odejíti; ale zraky jeho nemohly a nemohly se odtrhnouti od téhle dívčí postavy. Tak jako Světluška vypadal asi anděl v zahradě getsemanské, když snesl se pod koruny olivové s kalichem, aby jej podal Pánu svému...

Mladý muž pokročil o tři kroky do světnice dále.

Světluška se ohlédla. Modlitební kniha klesla jí z rukou na podlahu.

„Světluško — přicházím ještě jednou — přicházím tě potěšit!“

Dívce šla hlava kolem; zdálo se jí, jako by krovy ve střeše praskaly a jako by celá ta tíže hrozila na ni padnouti.

„Nevím, co bych udělal, kdybych mohl tvou tvář ze své duše setříti. — Ale nemohu — a nikdy nebudu moci! — Vidím tě všude, ve dne v noci... Světluško, smiluj se nade mnou! — Slyšíš, Světluško, přicházím tě potěšit —“

„Ty — mne — potěšit?“

„Nemáš tu nikoho...“

„A koho pak ty tu máš?“

„Také nikoho! — U téhle tvé matky, u tety mé, tě zaklínám, neodpuzuj mne dnes! Řekni: za dvě, za tři léta! Já půjdu kraj světa, abych tě neviděl, abych o tobě neslyšel; ale vrátím se na den, na hodinu, na minutu... Jen dnes mne neodpuzuj!“

Obličej mladého muže zatáhl se výrazem, jakéhož Světluška nikdy ve svém životě ani ve snách neviděla. Rty se mu zachvěly, potom zase křečovitě sevřely a ruce měl sepjaté jako k modlení. Tvářemi jeho rozestřela se bledost opravdu umrlčí. Jen oči jeho svědčily, že se mu hlava může rozskočiti, a rychle zdvihající se a opět klesající hruď taktéž nasvědčovala, že mu pod ní tak těžce nebylo, ani když ho otec na věčné časy proklínal a když on mu tu kletbu jeho slovo za slovem oplácel.

Světluška přitulila se k matičce, jako by se k ní chtěla utéci o záštitu a o ochranu; ale běda, že hlava její byla studena jako venku ledy a že oči její byly už ode včíra zastřeny věčnou tmou.

„Odpudíš-li mne dnes, stanu se... Světluško! Podívej se jen na mne! Takhle jsem se za těch několik týdnů přeměnil. Bloudím lesy jako tulák, jako štvanec, lidem se vyhýbám... Zdaž víš, že jsem od těch dob jen dvakráte byl pod střechou! Světluško!“

„Jak můžeš jen překročiti prahu...“

Světluška se náhle zamlčela. Na dvoře zaštěkal poznovu pes, až se to třikrát celou návsí rozlehlo; ale nyní neustával, octl se již v sínce, jako by někoho doprovázel a na dvéře ve světnici celým tělem ulehl, jako by je chtěl otevříti násilím a pověděti Světlušce nečekanou, ani ve snách netušenou novinu.

„Světluško! — Či jsem se mýlil v tobě od maličkosti? Či jsem se kojil myšlenkou bláznovskou hned od dětských let? Je to pravda — ty holka — žes mne nikdy ráda neměla? — Mluv, odpověz mi a já se ti zapřisáhnu, že mne vícekrát neuvidíš, že ti na oči nepřijdu jaktěživ...“

„Vavřino! — Ani nyní v těchhle chvílích nemáš pro mne citu?“

Světluška nedopověděla.

Dvéře se prudce rozevřely; do jizby vešel muž s hlavou poněkud nahnutou a hned za ním jiný štíhlé postavy, s vyschlou, vyzáblou tváří.

„Tatíčku! — Vítám vás!“

U lůžka nebožčina ozval se výkřik až ze dna duše a dívka octla se bleskem na prsou muže prvějšího. Byl to sedlák Květ a průvodčí jeho — Refunda.

Světluška spočinula tak několik okamžiků na prsou oteckých mlčky, bez jediného slova. Za chvilku přikročil Květ ku nebožce ženě, nahnul se k ní, políbil ji, udělal jí na čele, rtech a prsou kříž, za ním Refunda; potom sepjali oba ruce a modlili se za pokoj duše selčiny.

Za čtvrt hodiny obrátil se Květ nazpátek ku dveřím. Uprostřed světnice stál dosud mladý hoch s rukama sepjatýma, s čapkou pod paždí s tvářemi tak nápadně podobnými nebožčiným, s očima zapadlýma, s vlasem na hlavě v neladu...

„A co ty — u nás?“

Květ oslovil hocha hlasem strašlivým.

„Není vám na tom dost...“

„Mlč! — Duše nebožtíků nech odpočívati v pokoji. Zastihl ho trest, jaký zasloužil. Žel, že ruka trestající neuspokojila se s obětí jen jedinou!“

Refunda přerušiv sedláka, pronesl tato svá slova hlubokým, temným hlasem, jako když v předvečer dušiček veliký zvon v Okrouhlině po klekání ještě třikráte se rozezvučí: „v pokoji — v pokoji — v pokoji — —“

Pod mladým mužem se nohy zachvěly, jako by jej opouštěly síly.

„Přišel jsem, strýčku, jakožto vaší sestry syn — jakožto krev vlastní sestry vaší, která měla z toho smrt, co musila všecko vytrpěti! Strýčku! Světluško! Nezatvrzujte se proti mně, neodpuzujte mne...“

Sedlák Květ naklonil hlavu ještě níže, jako by o těchhle slovech hochových přemýšlel, jako by nevěděl okamžitě, co mu má odpověděti. Teprve za chvíli pozdvihl obličej. V jizbě bylo ticho, že bylo slyšeti, jak pracně oddychuje Vavřinova hruď.

„Nezatvrzuji se proti tobě; jen mi odpověz na tuhle otázku: Jsi jeho syn?“

„Jsem, strýčku!“

Vavřinovi vydrala se tato dvě slova rty sotva slyšitelným hlasem.

„Nejsem — nikdy jsem nebyl, protože syn by ani otce prokliti nemohl a já to učinil, že — jak si lidé povídají — nikdo se na takovou příhodu široko daleko nepamatuje.“

Mladý hoch zaťal ruce v pěsti.

Květ zase tak povážlivě svěsil hlavu, jako by poznovu mu něco do ní nechtělo; ale pozdvihnuv ji ještě vážněji, než ji byl naklonil, řekl:

„Jsi jeho krev, Vavřino, věčně věkův ji nezapřeš — jdi — jdi! — Že mluvím s tebou takhle, přičítej to tuhle

nebožce ženě mé, nad kterou nechci rušiti pokoj věčný, pokud ještě mezi námi pod naší střechou zůstane! Jdi, Vavřino! Ať se rozejdeme tiše! — Rozuměl jsi mi?"

Sedlák vzal hocha za ruku, vyvedl ho ven na zápraží, ještě dále — až před vrata; potom za ním dvéře zabouchl a vrátil se do světnice. Teprve nyní rozhlédl se po jizbě; oči jeho spočinuly na každém předmětu, na polici za jarmarou a pak zase obrátily se k nebožce.

„— — zrovna tak jako bych celá léta byl z domova! Nic tu nepoznávám, všecko tak cizí — —"

„Ani mne, tatíčku? — I já že jsem vám cizí? — Za těch několik neděl?"

Sedlák Květ přivinul dceru na hruď mlčky s očima přimhouřenýma, aby si nevšimla, jak mu vlhnou pořád silněji a silněji.

Refunda seděl opodál s obličejem zasmušilým a popelavým řasovím nad očima nějak hrozivě staženým.

„A už tu se mnou, tatíčku, zůstanete? — Už mne tu nenecháte samotné? Jak by mi bylo v téhle světnici! Jak by mi bylo pod tou naší střechou! Vždyť tu nemám nikoho — nikoho —"

„V Okrouhlině na faře ženicha! Už i vás přelhává! — Jen jděte si, vy milý, dobrý strýčku, kam chcete; však on vás tu dobře zastane, váš statek zvelebí, že mu vůkol nebude roveň, vaši dceru povznese, že bude jako hraběnka, vaše jméno přivede k veliké cti..."

„Vavřino! — Takhle že mne ostouzíš? — Já ti odpouštím —"

Světluška klesla otci do náručí bez sebe, ve mdlobách.

„Třeba mne za to proklínej!"

Otevřenou „vejhlídkou" v okně zaletěl do jizby smích, že samému Refundovi sevřela se hruď jako by kleštěmi.

„A potom že to není jeho krev!"

Květovi přeletěl kolem rtů také smích — před ženou nebožkou, před dcerou ve mdlobách. Zdaliž jste kdy viděli usmáti se muže nad mrtvolou choti...? Sotva asi; je to pohled, na který se v celém příštím životě nezapomíná, který se vryje do paměti jako písmeno do mramoru.

Refunda vstal, přikročil k sedlákovi, položil mu pravici na rameno a pravil pevným hlasem: „Pamatuj se; — pamatuj! Slyšíš, Květe? — Měj rozum! — Neztratil-lis ho tenkrát, pro řeč vyšlou z hadích úst bys jej chtěl ve hru sázeti? — Pamatuj se; — rozumíš, Květe?“

„Tenkrát mi ještě nikdo nesáhal na dobré jméno! — A tuhle předhůzku už slyším podruhé!“

„A věříš jí?“

Refunda vzal sedláka nyní za obě ramena a podíval se ostrýma očima do zraků jeho, jako by ho chtěl do ledví prozkoumati.

„Mohl bys věřiti, že by ten kněz...? Poslechni: nemluvil jsem s ním ještě nikdy; ale viděl jsem ho už mnohokrát. Jejich slova prý jsou hladká jako jejich tváře, jejich jazyky jako šavle na dvě strany broušené, jejich svědomí jako ouhoř; ale tenhle není z jejich rázu. Či nepravils tolikrát: kdyby takových bylo po Čechách, že by to s naším lidem jinak vypadalo?“

„Vždyť šel za vás prosit, tatíčku, šel těm pánům povědět...“

„Říkal jsem mu? — Žádal jsem ho o to?“ přerušil sedlák dceru, jež se byla zatím ze mdlob probrala.

„Já sama ho o to prosila...“

„Ty žes tedy přece byla u něho?“

„Měj rozum, sedláče! — Neřekl jsi před chvílí, že nechceš rušiti pokoj věčný nad nebožkou ženou svou, pokud pod zdejší střechou zůstane? — Býval jsi tak vážný, tak usedlý, každé slovo jsi třikrát, čtyřikrát rozmyslil, než se

ti dostalo na jazyk. A nyní s jediným dítětem — se svou Světluškou začínáš?"

— „Jazyk mu vytrhněte, strýčku! Hlavu mu rozšlápněte! Jste ještě silák, třebas sehnutý; já vám pomohu. On — on je všeho vašeho neštěstí původcem!"

Tahle slova zafičela oknem jako zavanutí jedovatého větru.

„Táhneš, proklatče!"

Refunda ve světnici zahřměl, až se svíce zkalila a pootevřené okénko zařinčelo.

Potom si sedl na lavici a nepromluvil už ani jediného slova. Starou hlavou pod popelavými vlasy letělo mu dvacet let jako prudká smršť, když se rozvíří nejprudčeji a veškerou silou vrazí poutníku zrovna do tváře. A přec poslední léta svého života uvykl považovati za nejklidnější za — řeknu to přímo — nejšťastnější.

Refunda si zapřel hlavu oběma rukama. A z hovoru mezi dcerou a otcem nezaslechl ani jediného slova.

Svíčka dvouliberka u hlav nebožčiných již dohořívala.

Byla to dnešní noci divná hlídka u mrtvoly. Takové se selka za živa zajisté nenadála a takové z večera Světluška také dozajista netušila. A jaká slova ozývala se ve světnici! Snad bych mnoho netvrdil, kdybych řekl, že jich tu pod tímhle zčernalým stropem nikdy nebylo slyšeti.

A bylo to smutné shledání se otce s dcerou a muže se ženou po sedmi nedělích!

„Už svítá, sedláče! — Čas k odchodu!"

Refunda při těchhle slovech vstal s lavice.

„Až ženu pochovám! — Či mohl bych tu nechati holku v těchhle chvílích samotnou?"

Refunda pokrčil ramenoma.

„Musím zde zůstati!"

„Zůstaň si tedy! — Ale jen tě upozorňuji, že jsou nám na stopě a kdyby se jim podařilo dnes či zítra, anebo

pozejtří tě dostati, zůstala by potom dcera tvá samotna do smrti nejdelší!“

Refunda na okamžik utichl.

„Nyní však, kdy na hlavu tvou ulehlo neštěstí vší silou, měl bys míti ten starý, pevný úmysl, abys při všem tom neštěstí zůstal vzpřímen, nesehnut.., Rozumíš mi, brachu? Mladý strom vítr může ohnouti, může ho i zlomiti, vyvrátí někdy i staletý kmen s kořeny a hlinou. Ale člověk má míti sílu; ta síla se jeví nejzřejměji, když se nad hlavu seženou mraky, když se o jednoho opírají větry, každý z jiné strany... Rozumíš mi, Květe? — Půjdeš?“

„Zůstanu! — Ve dvou dnech jsem za vámi!“

„V těchhle časech jsou dva dny jako jindy celý rok! — Zůstaň si však tedy. Potěš vás tu Pánbůh!“

Když se dělal den, byl už Refunda hezky daleko za Jiřicemi. Ale kdyby ho tak dnes byli lidé viděli, byli by nikdy neřekli, že to on. Šel krokem kolísavým, tak jako by cesta byla tak příliš „okluzká“, s hlavou svěšenou, s bedrami nakloněnými, jako by mu na ně byla náhle usedla všecka léta minulá. A kdo ví, zdali by v kraji byli nepřisvědčili panským služebníkům, již, kde ho znali — nepojmenovali ho jinak než tulákem.

Chvílemi se zastavil, zadíval se do sněhu, sáhl si na čelo, zdali je ještě totéž, o něž se bylo tolik vichrů zapřelo se zuřivostí bezpříkladnou a jež zůstalo přece neprolomeno. Stál na hezkém pahorku, s něhož mohl přehlédnouti několik dědin v Podlesí. Bystré oči jeho, o nichž si lidé povídali, že prý člověku projedou celou duší, se zatmívaly, jako by rázem ostrého lesku ztrácely. Všechen vůkolní kraj, zdálo se mu, že je mlhami zatažen až do samé prsti.

Lesy byly tiché jako hroby. Ani jediný opeřenec nevyrušil hlubokého jejich mlčení.

Obloha podobala se dnes opět tak na vlas obrovskému zvonu, jejž ulili v tajůplné dílně, ale zapomněli vyleštiti a do něhož zapomněli srdce zavěsiti. Že prý se bude dost o kovovinu odrážeti úpění a pláč těch červíků, jež zakrývá. Že prý to bude hlučeti dost a dost a kdyby tam nahoře někdy usnuli, že je musí — musí probuditi ozvěna, protože se rozletí do nezměrna a nedohledna.

A na Podlesí bylo tenkrát lze slyšeti hlasy, že by je bylo nedovedlo napodobiti žádné srdce ve zvonu, byť bylo ulité z nevím jakého kovu a kdyby i celému světu hranu vyzvánělo. Hlahol jeho neprorazil by k nebesům tak mohutnou silou, jako pláč žen po mužích a jako nářek dětí po otcích.

VII.

en dva, tři týdny ještě, Podlešáci! Už jste tolik vytrpěli... Poslechněte mne! Až sněhy sejdou, až se zazelená zdejší kraj, až přiletí vlaštovice, bude vám lépe! Poslechněte, Podlešáci! Či jste ke mně ztratili důvěru? — Oklamal jsem vás někdy já? Přelhal jsem vás někdy já — Refunda?"

„Lže, podvádí vás! — Běda vám, zdali jste mu kdy víry nejmenší přikládali! Běda obydlím, do nichž jeho noha vkročila! — Víte-liž, kdo tenhle staroch s vyzáblou, vyschlou tváří? — Je to posel pekla, sám zlý duch, kterého pustili z řetězů, aby učinil hojný lov!"

Dolíkem Svatogothardským rozléhala se tato slova příšernou ozvěnou. Tak asi houkávali v pohádkách lesní mužové, když proháněli se za dávných dob širým hvozdem slídíce po kořisti.

Mužové, jichž bylo ve zdejší údolině na sta shromážděných, podívali se nejdříve jeden na druhého, potom

na mluvčího a konečně na Refundu. Tento opíral se o starý, spuchřelý dub, jemuž za minulého léta blesk poslední větev urazil. Podobal se dnes opravdu kostlivci, jejž hrobaři na veských hřbitovech kladli vždycky na urovnané kosti nejvýše. Zdálo se, že v téhle zažloutlé tváři jeho není krve ani jediné krůpěje. Ani sebou nepohnul, jako by byl z potupy, kteráž platila jemu, ani jediného slova neslyšel. Jen oči jeho, ostré jako šavle, všem těmhle mužům vnikaly až do duší, až do nejukrytějších útrob ňader jejich.

Tupitelem jeho vůči Podlešákům byl stařec v ošumělém habitu, kol pasu staženém provazem a u boků s růžencem, jehož jednotlivá zrníčka byla jako lískové oříšky. Otec Jarolím vyskytl se tu náhle jako mrak na čistě modrém nebi za letních dnů. Nikdo si ho hrubě ani nepovšiml, až teprve když se ozval jeho hlas. Tak asi zaduněl nade zdejším dolíkem hrom, když uděřil do zvětralého dubu, o nějž se opíral nyní Refunda, aby ho připravil o poslední zelenavou haluzku. Otec Jarolím začal nejdřív z hluboka; ale potom přešla řeč jeho v opravdové hřímání.

„Pamatujete se ještě na princeznu Lucilii? — Vzpomínáte na ni ve svých domovech?“

Při této poslední otázce hlas poustevníkův náhle změkl; ale jen na dvě, tři sekundy.

„Do dneška se za ni modlíváme!“ odpověděl hlas ze zástupů.

„Já se vás ptám všech, vy Podlešáci; vzpomínáte si a pamatujete se na princeznu Lucilii?“

„Pamatujeme!“ zněla odpověď poustevníkovi ze sta hrdel, jako když mořské vlny zašumí.

Rty Refundovy se zachvěly, oči jeho na okamžik utkvěly na korunách obrovských kmenů, jež vroubily kolem do kola a vroubí namnoze do dneška dolík Svatogothard-

ský; ale touže chvílí již opět spočívaly jako by na všech tvářích lidu shromážděného.

„Nestyděla se za vás! — Prokazovala vám dobrodiní! — Milovala vás! — Přimlouvala se za vás! — Těšívala vás! — Ráda vaší řečí mluvívala, ráda mezi vámi prodlívala, ráda o vás rozmlouvala! Pamatujete se na tohle na všecko, vy Podlešáci?“

„Pamatujeme!“ zaznělo znova otci Jarolímovi v odpověď ze sterých úst, jako když hvozdy zdejší všecky na jednou se rozhučí.

„Ať odpočívá ve svatém pokoji a světlo věčné ať jí svítí!“

„Amen!“ jako by jedním hlasem sta mužů promluvilo.

Na jejích cestách provázíval ji mladý muž. Všimli jste si ho? — Vídali jste ho?“

„Vídali!“

„Povídali si o něm, že to hrabě... Slýchali jste to také?“

„Slýchali!“

„Ten mladý hrabě slečnu Lucilii přivedl do hrobu! O tom jste vy Podlešáci neslyšeli. Potom se ztratil a nebylo o něm ani vidu ani slechu. A víte-liž, kdo byl a odkud byl záhubce života vaší dobrotitelky? — Sám zlý duch to byl a z pekel nejhoroucnějších pocházel. Pak si šel k luciperovi pro odměnu. A když ji promarnil, rozmrhal, přišel zase na svět. Ale tentokráte nechal hraběcí tváře v pekle, vzal si škrabošku, jako by z vašeho rodu pocházel... Mnohá léta se toulal mezi vámi, zaváděl vás, až vás zavedl. Dnes jste všichni v jeho tenatech. Běda vašim ženám; běda vašim dětem! Zradil vás a do jednoho obelstil; vždyť to otec lži od počátku. Vaše těla zůstanou na šibenicích a vaše duše odnese do jedné knížeti temnosti, aby zase mohl mrhat, marnit...“

„O kom že to mluvíte, otče Jarolíme?“

Koštišťář Rozhoda vpadl nyní poustevníku v proud řeči, posměšně se při tom ušklíbnuv. Starodávná ručnice visela mu přes rameno a pravicí opíral se o rukověť rezavé francouzské šavlice.

„Mlhou vlčí zastřeny jsou oči vaše a mysli vaše zataženy pavučinami! Ale ještě čas! Vzchopte se! Tenata pekelná roztrhněte a hoďte je na hrdlo svůdci vašemu. Zadrhněte mu je a boj, kterýž jste začali proti svým utiskovatelům s duchem zlým, se mnou a Boží pomocí šťastně dobojujete!“

„Ptám se vás, vy muži pobožný: kde že ten svůdce náš? Provazy máme přichystané, stromů kolem dost, nás tu hodná hrstka a dokud na Podlesí bude jediného člověka, musí si pamatovati, jak někdy předkové ďábla živoucího věšeli!“

Ale otec Jarolím jako by Jiřického Jirasa neslyšel. Ani se také na něho nepodíval.

„Muži, bratři — slyšte mne dále! Tohle všecko mluvil jsem k vám v podobenství podle příkladu mistra a Spasitele našeho. Kdo má uši k slyšení, slyš a kdo má oči k vidění, viz!“

Poustevník opět na dvě či tři sekundy se zamlčel. Zdálo se, jako by se chystal k ráně proti otci lži poslední a nejvydatnější.

„Před dávnými lety žil ve zdejší krajině člověk, kterého také neporodila matka lidská, ale jehož samo peklo zplodilo. Jmenoval se Refunda. Vaši předkové tenkráte potají byli ještě všickni husity. Do našich kostelů chodili jen na oko, svátosti přijímali také na oko — všecko na oko; ale za Refundou se táhli všickni jako omámenci. V lesích jim kázával proklatou víru, v lesích je učíval křivému Bohu. — Posloucháte mne, muži, bratří? — Slyšte dále! Měl spolky se zlým duchem, ode všeho uměl po-

máhati, každému uměl uškoditi, skrytě podněcoval vaše dědy, až vstali tak jako vy, odešli ze svých statků a chalup jako vy a byli schytáni, věšeni, čtvrceni, jako budete vy. Potom chytili také jeho; třikrát ho věsili, ale kat nikdy svou práci nedodělal, protože se mu provaz pokaždé přetrhl. A o život ho připraviti žádnou měrou nemohli, až se jim ze žaláře ztratil jednou sám. Nikdo nevěděl, kam se ztratil a nikdo o něm víckrát neslyšel. A tamhle ten je jeho syn, krev z krve jeho, kost z kosti jeho! Ale v ďábelství nad tatíka vyniká, v zlosti pekelné lucipera převyšuje a ve lsti ošemetné není mu roveň pod sluncem nikdo. — Muži bratři! — Řekli jste: provazy máme přichystané, stromů kolem dost, nás je tu hodná hrstka a dokud na Podlesí bude jediného člověka, musí si pamatovati, jak někdy předkové ďábla živoucího věšeli! Tak tedy, muži, bratři! Nebojte se; neuškodí vám. Provazy na hrdlo jeho a na strom s ním!"

„My vám, otče Jarolíme, nerozumíme!"

Koštišťáři svezla se starodávná ručnice s levého ramene.

„My vašich řečí, pobožný muži, nechápeme!"

Jiřický Jiras postoupil s těmihle slovy na několik kroků před samého poustevníka.

„Bodejť byste rozuměli! — Bodejť byste chápali! — Zdaliž apoštolé rozuměli ve všem všudy Kristu Pánu? A měli jiné hlavy a jiné rozumy než jsou vaše! A neřekliž oni: Tvrdá jest tato řeč, i kdož ji může slyšeti? — Jen učiňte, cokoliv rozkážu! A já rozkazuji: Tam toho těl i duší svých zhoubce pověste okamžitě! Sic přijdou na Podlesí horší časy, než byl sirný oheň druhdy sypoucí se lijákem na Sodomu a Gomoru!"

Refunda opíral se dosud o zvětralý dub, jako by tahle všecka slova byla obláček, jejž rozežene sebe nepatrnější větřík, ba jako by ani jediné jeho se netýkalo. Jen zraky

jeho, ostré jako severní větry a pronikavé jako tuhý mráz, zdálo se, že tkví na obličejích všech těch set najednou ještě upřeněji. A kolem těsně sevřených rtů pohnuly se občas na tvářích, vybledlých do sivožluta, dvě vrásky; ale jen tak, jako když se zakmitne stín.

„Jděte, otče Jarolíme, s Pánembohem, o nás se nestarejte, na stará kolena se raději modlete a v bázni Boží se připravujte na věčnost!“

Koštišťář Rozhoda odpověděl za všecky a všem z duší promluvil.

„Tak že už pravdě zavříny jsou uši vaše nadobro a radě upřímné dokonce srdce vaše zatarasena? — Tmy pekla oblíčily vás a plni jste všickni již ducha zlého! Běda — běda — běda! — Ve jménu Boha trojjediného...“

„Neberte, pobožný muži, jména Božího nadarmo.“

„Mlčíš, ty jezevče? — Ve jménu nejsvětější Trojice...“

Otec Jarolím na okamžik umlkl a pozdvihl naproti neposluchům mosazný křížek u růžence.

„Ve jménu devíti kůrů andělských zaklínám vás, abyste se odtrhli od svůdce vašeho, abyste se rozpomenuli na věčné spasení duší svých!“

„Kejklíři nestoudný! — Škoda šedin tvých k takovýmhle řečem! — Štěstí šedin tvých, že odejdeš odtud zdráv!“

Refunda, kterémuž vyproudila se tato slova z úst, náhle se vztyčil, prsa vypnul, vykročil si a ostrým, bodavým zrakem změřil poustevníka od lebky jeho až do okraje roztřepeného habitu.

„Odejdi, duchu zlý, kde jest místo tvé a kde jest vladařství tvé ve jménu...“

„Slyšel-lis? Štěstí šedin tvých, že jsi ještě zdráv!“

Postava Refundova vzrostla, zdálo se, že o dobrou třetinu. Podlešáci, kterým se leckdy dříve projevil na vy-

mořených obličejích posměšek nad horlivostí Jarolímovou, zvážněli náhle a div jim oči nevystoupily ze spoda řasoví. Tak mnohého napadlo, jako by se opravdu nebe s peklem potýkalo.

„Volte mezi Bohem a mezi ďáblem. — Rozumíte, Podlešáci? — Když vás kmotři drželi na rukou, všickni jste se satanáše odříkali. — Ano, tak jest: mezi Bohem a mezi ďáblem!“

Otec Jarolím pozdvihl pravici ještě výše a mosazný křížek u růžence zaleskl se posledními paprsky slunce, jež oslnilo zároveň rudotemnou září vyschlý, vyzáblý obličej Refundův, jako by v čerstvé krvi byl omočen.

„Mezi mnou a tímhle pomatencem!“

Refundův hlas rozlehl se údolinou paterou ozvěnou.

Mezi Podlešáky zavládlo ticho, jako by duše z nich byly odletěly.

Zraky otce Jarolíma zaleskly se plapolem radosti a na sedmdesáti či snad víceletém obličeji usadil se úsměv spokojenosti. Mosazný křížek v pravici jeho zarudl ještě temněji. Brázdy ve zvadlém obličeji poustevníkově však se k úsměvu dlouho nestahovaly.

Koštišťář Rozhoda pokročil as o pět kroků blíže. Ručnici měl již zase na levém rameni a pravice spočívala mu ještě na rukojeti rezavé šavlice.

„Vy že byste se, Refundo, do Podlešáků mohl nadíti zrady? — Vy, Refundo, kterýž jste do těch našich lesů přinesl noviny, že český národ ještě žije, že český jazyk ještě neoněměl a že když se nedáme, nikdo nám ho z úst nevyrve? — Vy, Refundo, kterýž jste do těch našich lesů přinesl noviny, že v Praze už zase tisknou knihy naším jazykem, kterýž jste ty knihy mezi Podlešáky roznášel, jako v čas hladu chléb? — Vy, Refundo, jenž jste nám v hlavách vzbudil paměť a v našich prsou srdce rozehřál? — Bez vás by nám paměť byla v hlavách vyhásla načisto

a naše srdce bylo by se podobalo ledu, jako když Kalvodský potok nejsilněji zamrzne! — Na Podlesí, Refundo, žije vděčný lid. Jsme chudi, polovic nás jako žebráci, není našeho nic — páni říkají, že ani tahle těla nepatří nám, duše beztoho že prý nemáme — ale kdo nám co dobrého prokáže, my si to píšeme hluboko do hlav, my na Podlesí na své dobrodince nezapomínáme. A vy jste nám toho tolik udělal dobrého, že na vás jaktěživi na Podlesí nezapomenou! Jářku, Podlešáci! — Pánbůh spravedlivý zaplať všecko dobré Refundovi! Jářku, Podlešáci! — Pánbůh všemohoucí ho živ a dlouho zachovej!"

„— — ho živ a dlouho zachovej!"

Ozvěna opětovala už po třetí hřímavý ryk ze sterých, mužných hrdel a slova z hloubky duší a útrob srdcí i vděčných ňader: „Pánbůh všemohoucí ho živ a dlouho zachovej!" letěla tak daleko, pokud sáhá Podlesí. A Podlesí zaujímá hezký kus země. Kolik mil do šířky a kolik mil do délky.

„Jste všickni peklu propadlí! — Nešťastníci! Ztracené životy! Bludné duše! — A víte, co tohle poslední slovo znamená?" Hřímavý hlas otce Jarolíma přešel náhle v temný, hluboký. „Až dnes potáhne k půlnoci, nezapomeňte se podívati po zdejším dolíku. Samá světélka, jedno vedle druhého tu uvidíte. Budou se vám kmitat před očima jako mušky! Poslouchejte, Podlešáci! — Víte-liž, kdo že v těch světélkách! Duše vašich předků! Půjdou se podívat na své potomky! Přijdou vás navštívit a přijdou vás zašlapat do země, aby z vás ze všech staly se také bludičky! A věčně věkův nebude v těchhle lesích pokoje, věčně věkův nebude pod vašimi střechami spokojenosť, štěstí a mír, věčně věkův budete dušemi bludnými — —"

Poustevník zase na dvě, na tři sekundy umlkl. Refunda opět opíral se o zpuchřelý, zvětralý dub, jako by

jediného slova z výhrůžek neslyšel. Nad dolíkem Svatogothardským slétalo už šero a dotýkalo se obrovskýma křídloma čel staletých kmenů, jež stály kolem, jako by byly ztrácely řeč, jako by byly ztratily i dech.

„A komu by se zachtělo kdy zaříkati vás, zažehnati vás, komu by se vás kdy zželelo, že pokoje nemáte, co to štěstí, nevíte, stane se bludnou duší sám! — Slyšeli jste? Rozuměli jste? — Ztracené životy, nešťastníci, bludné duše!“

„Ztracené životy, nešťastníci, bludné duše!“ zahučely náhle lesy ze staletých ňader a rozkývaly své, větry otřelé hlavy, až se Podlešákům cepy, kosy, podávky a rezavé šavle v rukou zachvěly.

— — — — —

„A vy mu věříte? — Vy se jeho hrozeb bojíte? — Vy si z jeho třesků něco děláte?“

Refunda už podruhé zahovořil hlasem mocným, až lesy přehlušil. Ale sta mužů ještě mlčí, ještě sklánějí hlavy do země a podivná zbraň dosud se jim chvěje v rukou, jako by lomcoval všemi jejich kostmi mráz.

Podlešákům usedly náhle na hruď pověsti ze starých dob jako upíři. Teprve za tohohle šera, za hukotu lesů, jim vstoupilo živě na mysl, že jsou v dolíku Svatogothardském.

„Jen dva, tři týdny ještě, Podlešáci! — A na střechy vašich statků a vašich chat zasměje se jarní slunce jako nikdy před tím za minulých dnů. Chcete vytrvati těch několik dnů?“

„My vám, Refundo, věříme jako písmu svatému! Ať už to jak chce dopadne, my vytrváme!“

Byl to hlas koštišťáře Rozhody. Ale zdálo se, jako by se byl přec nějak třásl a jako by dřívější zvučnost postrádal.

„Co bychom taky z toho, Refundo, měli, kdybychom se vrátili, — nyní na jaře, když nás páni budou nejvíc potřebovati!“

„Pravdať! — Místo hovad by nás zapřáhli, senem by nás krmili — —“

„Ale u Boha věčného nebudou — nikdy nebudou!“

„Když už jsme jednou začali, ať si třeba při tom zajdeme a zahyneme! Aspoň budou moci říci jednou děti: „naši tatíkové se o nás starali, chtěli nám připraviti lepší čas; že nepřipravili a že se jim to nepovedlo, za to nemohli!“

VIII.

řeškoda, že pro šero nebylo viděti Podlešákům do tváří. Byli byste uzřeli, jak vypadá člověk chuďas, jenž se chytá poslední nitky naděje, kolem něhož se všecko sesypává, jemuž všecky záměry proměnily se v mlhovité přízraky; — jenom půda, na níž stojí, ještě tak drží jej, ač se nohy pod ním leckdy zachvějou, a do hlavy mu závrať vstupuje: byli byste uzřeli, jak vypadají lidé, kteří na světě nepoznali nic než lopocení...

Než proč povídati, čeho ve světě nepoznali a čeho ve světě neužili? Podlešák nechtěl jiného, leda aby žil mezi svými lesy v pokoji, jako tu byli někdy živi jeho předkové. Podlešák každého nechal v pokoji; ale ten pokoj chtěl také pro sebe. Avšak když to došlo tak daleko, že ho neměli mít ani v kostele, ani po smrti, zkypěla mu krev a proto sáhl po zbrani, která mu při ruce nejblíže. Bouře na Podlesí byla v Čechách jednou z nejposlednějších. Pánům se zdálo, že Podlešáci nemají citu, že půldruhým stem let zdřevěněli. A když jim i duše začaly krváceti, náhle přišli

k sobě, jako člověk, jenž tři dny a tři noci leží bez sebe, nad nímž už zpívají, jehož rakev už odnášejí... Či se nestalo, že temná slova „a porta inferi erue domine animam ejus" — probudila zdánlivě mrtvého, že se v rakvi vzpřímil, funusníky že obešla hrůza, dědice nadějného snad i vztek, a že nebožtík ještě dlouhá — mnohá léta žil?

Svatogothardským dolíkem rozhořely se ohně; ale ďas ví, že dříví nechtělo živou mocí hořeti. A větry se přece stišily; lesy už zase mlčely jako němoty.

I hovor umlkal ještě rychleji než ohně uhasínaly.

Štěstí, že nastala obleva. Ve Svatogothardském dolíku je sice za větrem, ale kam pak by nevnikl třeskutý mráz! Leckdy se přihodilo, že mu neodolaly ani těžké podlešácké kožichy. A ty bývaly přece vzorem důkladnosti. Na takový kožich skládal Podlešák, zvlášť byl-li chudší — z chalupy či z chaloupky, tři, čtyři léta; ale za to mu vydržel mnohdy celý život. Tatíkův kožich býval nejvzácnějším synovi dědictvím.

Ale dnešní noci byli by bez nich dozajista vydrželi. Mohli je rozvěsiti po okolních stromech, aby vyvětraly. Udělalo se skorem teplo.

Podlešáci seděli se rty sevřenými na sklácených drvech. Adventní větry zle řádily ve zdejší úžlabině. Neušly zuřivosti jejich ani kmeny, kterých kořeny měly pět, šest palců v objemu. V dolíku Svatogothardském vypadalo to skorem vždycky jako v pralese. Stávalo se, že člověk mohl na šířku celou rokli přejíti vyvráceným dubem jako po lávce.

Podlešákům lpěly ve hlavách všecky řeči o téhle údolině, jako by je teprve včera byli slyšeli. Arciť se říkalo a říká namnoze do dneška: „až bude na Podlesí nejhůř, Svatogothardský dolík stane se všem nejbezpečnějším útulkem." Co bylo kdy v Čechách vojen, ani jedna o zdejší úžlabinu nezavadila. Ani Prušáci za sedmileté války nevyčenichali pověstný úkryt. A ti přec přišli všude a vyslídili

i nejodlehlejší dědinku. Ale s těmito ještě jiné pověsti družily se k úžlabině. — Když je pohádkáři začali při krbu vypravovati, i plameny se kalily, lidé ani „nešpitali", ruce měli sepjaté, poslouchali jako u vytržení a mnohý nezdříml potom celou noc. A zdříml-li, viděl všecko tak na vlas, jak to vypravoval pohádkář, a zděšením vykřikl z dřímot, že prý to slýchali po celém stavení.

Byly to pověsti „o bludných duších".

A leckterás selka dala prý potom i na mši svatou za — vysvobození a pokoj bludiček.

Ve Svatogothardském dolíku prý se scházívaly a jedna druhé se ptávala, jak dlouho ještě musí čekati, jak dlouho ještě bude blouditi? A potom se daly všecky do pláče. Slýchávali prý žalostné úpění jejich po celém Podlesí.

„Bývala tu mezi zdejším lidem někdy divná víra." Pohádkář se po těchto slovech pokaždé odmlčel. „Tak jako by ani v Pánaboha byli nevěřili. Nebyl mezi nimi žádný chudý a žádný bohatý! Ale což povídati o tom, jak a co věřili a co nevěřili! Už se ta víra se vším všudy stopila. A když je vystříhali, nedali si říci a nedali! A když jim domlouvali, zakabonili se. A když jim vyhrožovali, zalomcoval jimi vztek. Vztáhli na karatele rukou svých a prolili jejich krev. Potom seslal Pánbůh na Podlesí mor; vymřelo tu všecko — jen v tomhle statku zůstal na živu sedlák se selkou a se svými dětmi, jako Noe se svou rodinou po potopě světa." — Pohádkář se řídil vždy podle toho, kde ve kterém statku byl, ve které vesnici jak ho uctili. A za to sedlákovi potom zalichotil, že jeho pradědek byl praotcem nynějších Podlešáků.

Tak povstaly první bludné duše na Podlesí. A o jejich životě po smrti věděl každý pohádkář něco jiného. Ale tuhle pohádku nechával si vždycky naposled. Musili ho však k ní přinutiti, mluviti do něho bez ustání, a potom se teprve dal do toho. Obyčejně zněl úvod u každé stejně.

Ve Svatogothardském dolíku roste prý koření — kapradí a komu se dostane nevědomky do střevíce, náhle zpitomí, ztratí cestu, vícekrát ji nenalezne a bloudí až dobloudí. To koření zasely tam ony bludné duše. Jedou-li večerem kolem rokle s koni, nemohou s místa. Koně frkají, vzpínají se, bijou, vyhazují, a už se stalo nejednou, že přiletěli splašeni domů bez vozu, vozku že našli zabitého a vůz v rokli na kusy roztřískaný!

— — — — —

A všecky takovéhle povídačky vzbudil Podlešákům dnes pod lebkami poustevník, jenž s těmito pohádkami byl do nejmenších podrobností obeznámen a věděl, že ve Svatogothardském dolíku bývá za noci světélek bez počtu.

Koštištář Rozhoda už toho začínal litovati, že navrhl, aby ustoupili před vojáky do zdejší úžlabiny, že se sem za nimi neodváží, a odváží-li, že ani noha živá odtud neodejde. Předvečerního výstupu mezi poustevníkem a Refundou se jaktěživ nenadál.

Ticho v dolíku Svatogothardském přerušil chvílemi pouze dravec pták, jehož bystré oko rozeznalo temné obrysy schoulených postav a jehož zobákem prodral se skřehot, po němž si leckterýs Podlešák stáhl beranici níže na uši a do kožichu zahalil se těsněji, až mu na čele a po tvářích vyvstával pot.

Náhle zakmitlo se nad západní srází několik světélek; ale uhasla okamžitě. Sotva však zmizela, pojevil se jich na protějším konci celý roj; tahle ale neshasínala. Letěla blíž a blíže a někdy až ku samé zemi se snesla. Některé na chvilku uhaslo; ale opět jiné světlejší přiletělo, jako by je vyčaroval. Podlešákům usedala na hlavy, na ramena, jeden druhému je viděl na prsou... A seděli všicknі na kamenech, jako by přikováni; nikdo se ani nehýbal; rty

měli těsně sevřeny, hlavy svěšeny a na hrudích tíži, jako by pod těmihle drvy leželi.

„Co chcete od nás, bludné dušičky?"

Koštištář Rozhoda sám jediný z celého tábora odvážil se promluviti. Ale již k poslednímu slovu sotva mu vystačil hlas. Vstal, chtěl světélko s prsou a levého ramene sehnati, ale nepodařilo se mu to; bludička se ani nehýbala. Plamének, zdálo se, že vzrůstá vůčihledě, že se šíří jeho hrudí, až se mu oči svitem zavíraly.

„Proč nemáte, bludné dušičky, pokoje?"

Za koštištářem ozval se snopkář Skůra; ale také mu hlas nějak nápadně v hrdle vázl. A týmže mžikem skočilo mu světélko přímo do očí.

„Proto nemáme pokoje, že vy nám ho nedáte!"

Tato výčitka rozletěla se údolinou, jako když všecky kmeny, co jich tu trčí k nebi kolem do kola, rozhučí se najednou. Podlešákům se hlavy zděšením točily a zdálo se jim, jako by celý dolík zdejší stál v jednom — jediném plameni.

„A jak byste nám mohli pokoj dáti, když jej sami věčně věkův míti nebudete. Zlých otců horší děti, z ještěrčí krve štírové!"

Snopkář Skůra se náhle vzpřímil, přejel si rukou čelo, jako když někdy nemohl ihned na to přijíti, co pan farář v Okrouhlině kázal na „velké", a obrátil se v tu stranu, odkud přicházelo příšerné volání. Světélko ozářilo na jeho tvářích, na nichž vzduch žalářový zanechal stop, že už jich nesetře ani ruka smrti, výraz, který do téhle chvíle svědčil, že mu „furiantského" ducha ani v krajském městě za celé ty neděle nemohli vyhnati. Snopkář Skůra přišel k sobě úplně.

„Ještě jsi neodtáhl? — Kůže podvodnická! — Otců našich nech v pokoji a o pokoj vlastní se raději postarej! — A vy, Podlešáci, — hlavy vzhůru, vzchopte se, pryč

s klepy babskými! — Jářku, Podlešáci! Duší svých předků že byste se báli? Či by vám mohly ublížiti? Či by vám chtěly škoditi? — Vy bláhovci!“

Snopkář se díval po schoulených postavách, jako když v Jiřicích u mistra krejčího opakoval do slova onehdy první kázání nového kaplana v Okrouhlině.

„A kdyby se jim zachtělo, i kdyby přišly, já bych je přivítal jako se staří známí vítávají po dlouhých letech rozloučení. Já bych jim řekl: Jen se na své děti a na své vnuky podívejte, jen si je až do kostí prohlídněte. — A jste-li tu mezi námi, vy milé, dobré dušičky, požehnejte svým potomkům a až nám požehnáte, potom si odpočiňte v pokoji! Jsme-li vám ale, vy duše, na hanbu, jsme-li my Podlešáci na nečest, potom nás zašlapte, zaklejte! — A nemůžete-li proto spáti, že jste měly své hlavy, v těch hlavách že vám vyrostly jiné rozumy, potom ať my taky tedy pokoje nemáme, ať se taky tedy mezi vás dostaneme, ať se taky tedy staneme bludnými dušemi! Aspoň vás přibude, a ať se to dovědí i ve Vídni, že bludné duše v Podlesí žijou a že jich o několik set přirostlo!“

Na tahle slova se Podlešáci ze skácených drv zdvihali, z hrudi jako by jim tíže náhle spadala, zraky se jim jasnily, jako tahle světélka, a už zase svírali pevně kosy, cepy, podávky a všecku tu selskou zbraň, protože se jim do rukou vracela síla, do krve život a ve hlavy odhodlanosť nepolomná.

„Dobře jste řekl! Ať se tedy taky staneme bludnými dušemi. Aspoň budeme mezi svými!“

S těmito slovy stiskl snopkáři mozolovitou pravici — sedlák Květ. Dorazil do údoliny před několika okamžiky; ale nepřišel sám. Po boku jeho kmitala se ještě jiná postava.

Znenáhla se světélko jedno za druhým ztrácelo, jedno za druhým shasínalo a v mlhách umíralo... Bludné duše

šly si podřímnout a odpočinout, protože ode dneška přiznaly se k nim jejich děti a od té chvíle zaberou místa jejich Podlešáci s kosami, s cepy a podávkami... Ale než se světélka ztratila, plynula nad dolíkem Svatogothardským slavně, volně, plným jasem, jako by opravdu těmhle mužům duše předků jejich požehnávaly.

V úžlabině kmitalo se již jen jediné — poslední. Zdálo se, že někoho vyhledává, a na někoho schválně že čekalo. Bylo nějak kalné, lesk jeho jako by porosen slzami, chvílemi vzneslo se do výše, poletovalo nad údolinou a leckdy bylo už jen na shasnutí. Náhle však vzplanulo jasem oslňujícím, bleskem sneslo se dolů a usedalo na mladinké, bledé tváři dívčině a chvělo se, jako by ji celou celinkou zulíbalo. Dívce svezl se šátek nazpět přes hlavu, na bílém čele jejím zdálo se že se zlatá hvězda zatřpytila, na bledých lících že jí rozkvetly slzičky, ve hlubokých modrých očích jejích že pojevily se kalíšky pomněnek...

V dolíku Svatogothardském zavládlo ticho jako před chvílí. Podlešáci protírali si oči už dnes podruhé, ale tentokráte, aby si na všechen příští čas, co živi budou — tuhle krásu zapamatovali, aby si tenhle obraz vryli do paměti k nevyhlazení.

„Slečna Lucilie! — Vy také mezi bludnými dušemi? — Když vy jste mezi nimi, potom chceme se dostati k nim všickni — všickni!“

Koštištář Rozhoda chtěl se vrhnouti k nohám luznému zjevu, aby alespoň roucha se mohl dotknouti; ale sedlák Květ jej zachytil.

„Slečna Lucilie!“ rozlehlo se údolinou jako by jedním hrdlem. Podlešáci odkrývali hlavy, zrovna tak jako když druhdy potkávali dceru knížecí na jejich potulkách zdejšími lesy.

„Šťastné znamení! — Uvidíte, braši, že šťastné!“ vykládal koštištář.

Světélko zaplanulo ještě jednou třpytivým svitem, rozlilo se po celém obličeji dívčině a potom se ztratilo, jako by do vod zapadlo.

A šerem nočním přitulila se ku Květovi mladistvá dívka, na hruď jeho obě tváře si položila, sedlák nahnul usouženou hlavu až na její čelo a přivinul k sobě těsněji Světlušku, — také bludnou dušičku.

„Chtěla nás posilniti, chtěla nám pověděti, že už to dlouho trvati nebude — že si na Podlesí svobody dobudeme a v máji že si ji na vozích, zeleným chvojím ověnčených, do svých dědin povezeme. Slyšíte, Podlešáci! A potom budeme výskati, až se lesy budou chvěti, potom budeme slaviti na Podlesí rok od roku — svátek svobody...“

Koštištář Rozhoda zavejskl si už nyní z plné duše a z plnějšího ještě hrdla, jak si tu svobodu na Podlesí vykrášlí, jak si ji vyzdobí a jako poklad budou chovati.

„Hleď! — Tuhle naději vzpružila jim dcera tvá v nejtěžší chvíli! — Jak požehnané jsou kroky její!“

Sedlák Květ se bystře kolem sebe rozhlédl, ale neviděl nikoho. Jen tichý větérek, teplý jako z jara, vanul korunami staletých dubů, ukolébávaje v náručí jediné dítě jeho — Světlušku.

IX.

První paprsek sluneční, jenžto se prodral ráno tmavými hlavami kmetů nakloněných nad dolíkem, zaletěl do tváře Refundovy. Starý muž, jenž včerejšího výjevu posledního byl pouze mlčelivým svědkem, dlel vedle Květa, jemuž dosud v náručí dřímala Světluška. Oba hovořili spolu hlasem tlume-

ným už hezkou chvíli. Nad nimi zpíval si drozdík rozmilou písničku, jako by chtěl laškováním z těchto dvou hlav vážné myšlenky vypuditi a je rozveseliti.

Koštištář Rozhoda stál asi dvacet kroků dále; i jeho švitořivý drozdík z dřímoty probudil. Podlešáci zdvihali v ranním slunci vesele hlavy a leckterému přeletěl rty i žert jako tomu ptáčku hrdélkem rozmarná písnička.

Náhle stiskl Refunda Květovu ruku pevněji, podíval se mu do tváře, zakýval mlčky hlavou a pokročil se svahu níže mezi zástupy. A paprsky jarního slunce všecky jako by za ním; plným proudem osvětlily jeho vysokou postavu.

„Včerejší noci byli jste, Podlešáci, v prudkém ohni; ale vyšli jste z něho jako ryzí, vyčištěné zlato," jal se mluviti hlasem, jako když se nejlahodněji rozezvučí Okrouhelský prostřední zvon. „Včerejší noc je mi svědectvím nejmilejším, že do dneška upomínka na princeznu Lucilii z vašich hlav nevymizela. Jste vděčný, upřímný lid, a před takovým lidem hříchem by bylo tajiti déle, co bych vám byl pověděl už dávno rád. Ale obával jsem se, že byste ztratili ve mne víru a s tou vírou i lásku. — A proto měla zakrýti tato halena všecka léta uplynulá. Dnes ale obavy té více není. Abyste věděli, komu jste věřili od tolika let, abyste to na své vlastní uši slyšeli z jeho úst, poslechněte, Podlešáci! — Vy se pamatujete, že do vašich vesnic provázíval slečnu Lucilii mladý muž. Starší z vás dobře vědí, že za těch let vypukly vojny na všech stranách světa. Do Čech vpadli Bavoři s Francouzi. Rozhlašovali, že nesou této zemi na svých praporcích svobodu a lidu jejímu šťastnější dni. Nevím, zdali by tak byli učinili; ale to vím, že se jim záměry nepodařily, a že na Čechy přišly potom horší časy. Mladý muž, jenž ve vašich dědinách s knížecí dcerou zdomácněl, a jemuž se po jejím boku vaše doškové střechy zalíbily, že jim nemohl od-

vyknouti ani v letech pozdějších, přidal se k Bavorům, ve Svatovítském kostele na Hradčanech provolal ‚mnohá a šťastná léta králi Karlovi' — ale za to musil z Čech. A když se loučil s Lucilií, slíbil jí, že, bude-li moci, první jeho snahou bude, aby se vrátil z ciziny do těchto krajin. Snad jste ještě nezapomněli, že ten mladý muž pocházel z krve Kolovratů. Za nedlouho potom táhli zdejšími lesy Bavoři a Francouzi nazpátek. Byly třeskuté mrazy. Francouzi chtěli si krev rozehřáti prostopášnictvím. Jiřičtí zajisté se pamatují na to velmi dobře. Chtěli tam tenkrát slavit svatbu. Nevěsta jen krásou kynula a tváře jí jen hořely. Venku byl mráz div uši a nosy neomrzaly. Francouzi tetelili se zimou; ale růžemi na lících nevěstiných jim krev roztávala, až jí je chtěli strhnouti... Tys byl tenkrát, Květe, škole odrostlý."

Refunda si na okamžik oddechl, — odpočinul.

„Ve vašem statku objevil se z čista jasna bavorský důstojník, nevěstu surovým pažím vytrhl, srdce luňáku rozbodal, ženich si tenkrát oddechl; ale svatbu přece sotva strojili..."

„Nestrojili, Refundo! Místo svatby měli jsme tenkráte pohřeb. Všecko vidím, jako by to včera bylo. — A ono už tomu přes čtyřicet let, pomalu táhne padesátka. Ženich sestry mé se již po jiné nevěstě neohlížel; zůstal starým mládencem. Však jsi ho znal, často jsi s ním mluvíval a říkávals, že to duše poctivá. Když umíral, stál jsi u něho. Byl to Adamec."

Refunda si při těchto slovech Květových několikrát z hluboka oddychl, jako by sbíral sílu k další řeči.

„Ten bavorský důstojník byl onen mladý muž, jenž princeznu Lucilii provázíval na jejích vycházkách. Potom uplynulo dvacet let, z nichž každé třetí se podobalo černým chmurám, když se valí nad zemí hodně nízko, když to

v nich svítí k oslepnutí, když se to z nich sype, že všechno všude šmahem hyne. Mladý muž byl za hranicemi daleko; ale hrozné bouřky z milých Čech slyšel na sta mil a leckdy ho v cizině napadlo, že snad se ta drahá země propadává se vším, co mu v ní bylo milého. Zatím se stal z něho padesátník. A leckdy se mu zdálo, že slibu slečně Lucilii učiněného nikdy nebude moci vyplniti."

Refundovi vyšel dech úplně a na čele se mu vyrazily těžké krůpěje horkého potu. I vyschlá, vyzáblá tvář měnila barvu po dvakrát.

„Co zkusil v cizině a co zažil? Drazí, dobří lidé, nechtějte ani věděti. K svému rodu se nemohl a nesměl nikdy hlásiti. Byloť jméno jeho mezi zemězrádci. Naděje, jež kladl ve výsledky vojen pro svůj národ, rozplynuly se jako dubnová oblaka: sokové si podávali ruce přes hlavy ubohého lidu a slavili mír nad tisíci mrtvol. A za všechny služby neměla cizina pro něj nic než pelyněk; ale v té cizině krok za krokem vznášela se nad ním postava z domoviny. Ta mu našeptávala: Vrať se, vrať, dosavadní šat svůj svlékni, jméno rodové zakopej, zapři i ty své, když oni tě zapírají, jdi na Podlesí a ten lid ti připraví radost, žes takové nepoznal. A on konečně poslechl, vrátil se do Čech, vzal na sebe halenu, jakou nosíte vy, aby ho nikdy nikde nepoznali; aby pak se mu všechny vaše duše otevřely, dal si jméno, které ve zdejších lesích, v tomhle zastrčeném zapomenutém kraji dlouhá léta žilo u vděčné paměti... A potom hledal v Praze, kde jaká česká kniha, kde jaký český spis, i ptal se, kde tam tisknou knihy psané českým jazykem: ukázali mu s úsměškem chudičkou jizbu, v níž byly sklady českých knížek a on při tom na stará léta v duši zaplesal a pak začal ty knihy roznášeti mezi vás. Od těch dob život starce tohoto znáte. A nyní víte, Podlešáci, to ten Refunda a komu jste důvěřovali."

Stará ústa šeptala v udivení: „My to tušili — my to říkali — hrabě Kolovrat!“

„Knížecí poslové!“ zahoukl náhle se svahu Podlešák na stráži.

Týmž okamžikem rozlehla se údolinou jízdecká trubka a nahoře mezi kmeny objevily se uniformy úředníků jeho jasnosti. Doprovázelo je několik vojínů.

„Co nesou?“ zavzněl mocně hlas Refundův. A dolíkem se všecko rozvlnilo, jako když nad černými bory zdejšími zakrouží v prudkém sykotu vichry severní.

Knížecím úředníkům bylo u srdce asi úzko; ze zámku vyjeli vtipkujíce, ale čím dále jeli do lesů, tím nápadněji umlkali, až nad Svatogothardským dolíkem už jedva dýchali.

„Co nám nesete?“

„Jeho jasnost knížecí připomíná svým poddaným naposled, aby majíce na paměti —“ Úředník se zajikl. Mimoděk zašlehlo oko jeho do údoliny, není-li někde přiložena k líci ručnice, namířená na jeho čelo; „aby majíce na paměti své ženy a své děti, vrátili se do vesnic ještě v čas, a potom že jim všem chce býti pánem milostivým...“

„A jiného nám nenesete nic?“

Tato otázka fičela úředníkovi kolem uší jako kalená střela.

„Jinak že ponechá jeho milost průchod přísnému právu.“

„Jdi, milý pane, s Pánembohem, a těm, kteří tě poslali, pověz, že s knížetem pánem za Podlešáky promluví Refunda samoten.“

Podlešákům těmito slovy leskly se v jarním slunci oči, jako když uděšeným plavcům v rozbouřeném moři mezi černými oblaky zasvitnou severní hvězdy... Touhle chvílí by byli necouvli, ani kdyby se proti nim valily celé proudy bílých kabátů. Vždyť je tu s nimi ten muž, kterýž

se neštítil jejich chat už tenkrát, kdy si po nich dovolil hoditi kámen úšklebků každý otrapa s krkavčí hlavou, se supím zobanem a jestřábími drápy, a dosud chová k nim v srdci lásku, jakou chovala k nim ondy dcera knížecí. Budouť jim oba za těchhle dnů pomáhati! — Slyšeli tak z jeho úst na vlastní uši. A neoklamal-li jich Refunda nikdy, mohl by mysliti s nimi zle hrabě Kolovrat, ženich princezny Lucilie? — Bylo tedy přece pravda, co o něm všude povídali, že není z jejich krve, že pochází z rodu, který patří v českém království k nejpřednějším!

Podlešákům rozleželo se toto všecko teprv jak se patří v hlavách, když byl již Refunda na cestě ku knížeti pánu.

A knížecím úředníkům spadl kámen se srdce, když se octli od Svatogothardského dolíku dobré dvě hodiny. I vojáci oddychovali si nyní volněji.

X.

Nádherné paláce starodávné české šlechty roztroušené po Malé straně a na Hradčanech pustly za minulého století vůčihledě. Když prý se občas těžká dubová vrata v jejich průjezdech otevřela, zaskřípala pokaždé, jako by sténala, že na ně zapomínají. Na mnohém dvoře trávník se zelenal a leckde na prahu jevily se kopce mechové. A když vešel člověk do chodby, ovanul jej vzduch, jaký bývá ve hrobkách, jež provětrávají jen tenkrát, když z daleka přijde zpráva, že opět umřel člen rodiny.

Ký také div! Skříně, v nichž někdy chovaly se privileje království českého, v nichž ležely uschovány zápisy českých králů s velikými početěmi, v nichž uloženy byly smlouvy národa s panovníky volenými, byly prázdny, li-

stiny sám Bůh ví kde a do „truhel" dali se červi, kříž na kříž je provrtávajíce. Sedmery klíče k české koruně rezavěly a v královském hradě na Hradčanech prý strašilo! Nejvyšší purkrabí požádal za zdvojení stráží!

A v těch tmavých, zasmušilých domech také strašilo. — Co? Takové příšeře se říká: zlé svědomí. Strašidlo toto bývá ze všech nejhorší. Vniká i mezi hedbávné podušky a k lůžku nezabrání mu přístupu žádný zlatohlav. Potom není také třeba, aby člověk čekal se studenými krůpějemi potu na tvářích od jedenácti do dvanácté.

Dědové majitelů nynějších koupili paláce ponejvíce za grešli; na smluvních listinách tu a tam lpěla věrná česká krev, a bohatýři ve tmavých, atlasových kabátcích se sněhobílým ohrdlím, jichž obrazy visely ve večeřadlech plny prachu a pavučin, byli věčnými rušiteli téhož svědomí. A nepomohlo ani, když je odnesli nahoru na půdu. Pak děsila pány ozvěna kroků jejich temnými chodbami, a také jim nebylo nic platno, když rozložili dlažbou těžké koberce. Slýchali zase dvakrát, třikrát svůj vlastní hlas. A proto do Vídně! Od Vltavy k Dunaji je hezky daleko; strašidla z Prahy za nimi nepůjdou a odváží-li se, Vídeňským vzduchem je otráví či v Dunajských vlnách zatopí.

Za prvních březnových dnů mohli Pražané v jednom z těch nejzasmušilejších paláců Pražských pozorovati náhle živý ruch, jako by se staré, dávno Vltavou do severních moří odnešené časy vracely. Ale kdyby komnaty byly vyzdobili nevím čím, kdyby na stěnách v těch komnatách byli rozvěsili nejdražší čalouny, že by podobných neměl ani sám perský šach, byli by pochmurné tvářnosti, jež odevšad na člověka vyzírala, nezastřeli. A kdyby všecko všudy byli vykouřili a nalili do všech koutů nejostřejších voňavek, dusného vzduchu, jímž plíce dýchaly, byli by ne- ... dili.

V paláci tom bydlel druhdy jeden z nejslavnějších rodů tohoto českého království. A proto, když vymřel, i stěnám se po těch bohatýřích stýskalo a nemohly a nemohly si uvyknouti na nové panstvo.

Před několika dny zavítal sem z Vídně kníže pán s celou jasnou rodinou. Přijeli za tmavé, bezhvězdné noci tiše jako duchové. Nádvořím kmitaly se pochodně jako přede dvěma sty lety, když ve veliké síni ležel tisícerem voskovic oslněn předposlední potomek vznešeného rodu domácího.

Utíkali z Vídně před — morem. Tenkráte, kdykoliv se Turci dole začali hýbati, pokaždé o tom přinesl na sever zprávu i do nejzapomenutější vesnice — mor. A Vídeň ležela černému poslu z tureckých bojišť vždycky na cestě. Nebylo lze jinak ani mysliti, aby se tu byl nezastavil a nějaký čas nepozdržel. A než ho v císařském městě s dostatek pohostili, stálo to pokaždé dobrých několik tisíc hlav.

Kníže pán přetrhl cestou čtyři koně, jak prudce ujížděl před hostem příšerným; ale dech jeho, zdálo se, že pronásleduje ho až do Prahy, v Praze až do jeho paláce a v paláci až do komnaty, v níž pod těžkými nebesy z damašku zelenavého leželi na postýlce dva hošíci, jeden jako by druhému z oka vypadl, tak že panu knížeti leckdy napadlo: „Kdyby se starší nejmenoval Max a mladší Hugo, nebyl bych ani s to, abych je rozeznal.“ Mimo koně žil kníže pán celičký v obou pacholíčkách. A láska jeho k dětem osvědčila se nejlépe tím, že čtyř koní, těch nejrychlejších běhounů nelitoval, aby se co nejdříve octnul z morového obvodu. Dva — „Bleska“ a „Střelu“ koupil teprv před rokem od Habichtsburga za čtyři tisíce dukátů a předevčírem dostali se ve chvatu někde za Třeboní do rukou tamějšímu pohodnému.

A dneškem se starší — Max — odpůldne roznemohl. Hyacintová očka jeho zatáhla se jako by mlhami, pod nimi utvořily se modravé pruhy, svěží kvetoucí líce nějak náhle se vpadly a o hlavu hošíkovu mohli zapáliti troud. Když si začal ohmatávati čelo a stěžovati na bolení hlavy, byl by pan kníže raději uslyšel, že povodeň strhla všecky knížecí mlýny, že veliké rybníky zaplavily spoustou vod panství jeho na deset mil široko daleko.

„Ukryj mne — nedej mne! — Podívej se, jak tenhle muž se po mně sápá! Pryč odtud — pryč!“

A hošík se držel za hlavu a chtěl ven na chodbu. Kníže pán měl co jej zadržeti.

„Hrozí nám, vyhrožuje. — Neslyšíš? Uprchněme! — Je to otec toho zastřeleného! — Víš? — Pamatuješ se? — Tenkrát na honbě?“

Jen stěží podařilo se jim hocha vpraviti do postele; a zmatek, jenž nyní nastal v paláci, nelze popsati. Bylo tu slyšeti as patero řečí; — rozvázali i lokajové své české jazyky. Jeden druhému nerozuměl a jeden přes druhého volali na plano. A k tomu ještě vyřítila se komorná na chodbu lomíc rukama, že paní kněžna je bez sebe, že už omdlévá potřetí. A trvalo to dobrou čtvrt hodiny, než koně zapřáhli a než odjeli pro pomoc lékařskou.

„Místo očí má dutiny, místo vlasů uschlou trávu — samá kosť — ruce mu chřestí jako svadlé listí... Otče můj! — Tatíčku —“

A hošík vztahoval ručky po panu knížeti, kteréhož ještě nikdy takto nezval, jejž vždycky jmenoval po francouzsku. Až dnes poprvé v mateřštině.

„Zachraň mně... Tatíčku!“

Jako tenhle hošík, tak na vlas mluví na Podlesí. A jak mu sluší ta řeč, jako by na staré zvonky zvonili! — Naučil se několika slovům od lokajů a kdysi zaslechl,

že takhle otrhané, buclaté děti na jejich panství volají na své rodiče. A dnes mu ta slova přišla na jazyk jako nemoc do hlavy.

Kníže pán se od lůžka ani nehýbal. Seděl nad miláčkem s rukama sepjatýma a očima upřenýma ve zbledlé líce hošíkovy, jež zastíraly se znenáhla podivnou promodralou barvou.

Kolem paní kněžny dlelo v její ložnici všecko ženské služebnictvo. Přicházela na ni mrákota za mrákotou. A když přišla na několik okamžiků k sobě, vydralo se jí vždycky rty hrozné slovo: mor. A musili jí pokaždé podati zrcadlo, zdaliž se na krásné, dvaatřicetileté tváři její neobjevují skvrny, jež lékařové Vídeňští prohlásili za neklamné známky strašlivé nákazy. Ale líce její byly jen o poznání bledší — rty dosud tak tmavě růžové, a o zlověstných skvrnách nikde ani stínu.

A v dětské komnatě, z lůžka polozastřeného zelenavým damaškem ozval se chvílemi výkřik, jenž panu knížeti pokaždé zaryl se do srdce jako dýka vržená vycvičenou rukou italskou. A pokaždé v té divné řeči, po jejichž hlaholech přicházely na paní kněžnu mdloby.

„Nedejte mne — braňte mne, tatíčku!“

A kníže pán těmhle slovům rozuměl, — také tak náhle, jako by ho chlapeček nikdy jinak ani nevolal. Když prý na římsách hrdých paláců usedne si neštěstí a zadívá se vysokými okny s jizlivým úsměvem do komnat skvostem a nádherou přeplněných, modrá krev se leckdy měnívá v čisťounce červenou.

A před očima kmital se mu také muž každičkým okamžikem jasněji a určitěji — chuďas v oděvu rozedraném, s pocuchanými šedivými vlasy, kterak chce na něm nazpět dítě jediné, kterak zdvihá pravou ruku k listopadovým oblakům a se synáčků jeho očí nespouští, jako by vyhrožoval, že o tyhle děti dvě přijde, kdy se toho nadá nej-

méně. Jeho Jasnosti tenkrát napadlo: „Dítě knížecí a robotnických tisíc — a ještě to jako safír proti hrudce!“ — A dnes o tomhle svém nápadu, kterýž ostatně s ním vyrostl a ustaral, začal opravdu pochybovati.

Hošík se náhle na lůžku vzchopil, oběma rukama uchytil knížete pána kolem krku a zase volal úzkostlivě, aby ho před tím mužem zlým, který stojí u jeho hlav, zachránil a ubránil. A pomoci otcovy dovolával se pořád tou podlešáckou řečí, jíž sám Bůh ví jak a kde mu větry do mladé hlavy navály.

Dole na nádvoří zahrčel kočár: přiváželi lékaře. Vyhledali v Praze nejvyhlášenějšího. Kníže pán vyšel mu vstříc až na chodbu.

„Každý krok vám, pane, zlatem zaplatím, zachráníte-li jej. K věčným díkům si mne zavážete a celou mou rodinu!“

Kníže pán prosil skorem s rukama sepjatýma — a v očích se slzami.

„Vynasnažím se, seč stačí síly mé!“

— — — —

Do oken knížecího paláce vnikaly první paprsky sluneční a nad temenem Žižkova usmívalo se na Prahu březnové slunce věštíc jasným svitem, že do Čech už táhne jaro s veškerou družinou. Ondyno si to také již nad Petřínem vyzpěvovali skřivánci z plných hrdélek, až zvonky loretánské přehlušili, když žačaly o polednách čarovnou souhru: „Ave Maria!“

Vší silou draly se vysokými okny do komnaty, v níž starší princ na lůžku těžce oddychoval. Na bílém čele tvořily se hošíkovi perla za perlou. Byly to krůpěje osudného potu. Ruce měl sevřeny křečovitě v pěsti a také mu vlhly potem studeným. Už tak ležel bez sebe dobrou hodinu. Rty jeho se modraly jako chrpa v červnu a na líčkách naskakovaly mu temné modré skvrny jedna za druhou.

Kníže pán stál opodál s očima upřenýma na dítě, ruce sepjaté visely mu s ramenou jako bez vlády, v bledé tváři jeho jevil se výraz, jenž svědčil o hoři bezměrném. Kníže pán nehnul se od hošíka celou noc. Sám hodinu za hodinou podával miláčkovi chladivý lék. Nic nebylo platno, že lékař varoval všemožně před nákazou. Kníže pán nepovolil.

Paní kněžna posýlala se pouze poptávat po průběhu nemoci Maxovy, a když jí pověděli, že nebezpečí pořád stejno a že jasný její choť u lůžka hošíkova ponocuje, musili již míti pokaždé připravenou ostrou voňavku. Paní kněžna byla sice vlastní matkou obou hošíků, ale lásky mateřské, takové, jíž na Podlesí chová ku své krvi žebračka, neznala. Hošíci byli cizím mlékem odkojeni, cizími slovy odkolébáváni, na cizích loktech chováváni, cizí rty naučily je slovům „otče“ — „matko“. Jasná máti se zašla na ně podívat jen z dlouhé chvíle a nikdy se déle nezdržela než tak několik minut, protože dětské „žvatly“ neměly pro ni nejmenšího půvabu. A potom se před ní hošíci schovávali, hlavy za šaty svých chův ukrývali a vždycky vyhrkli v pláč, protože na paní kněžně všecko jen šustilo, a když hnula rukou, těžký atlas zašelestil, jako když větřík zaduje ve svadlé lupení. Paní kněžna byla by asi nejraději před strašlivým pronásledovníkem prchala dál na sever. V duchu si přála, aby z těchhle míst byla sto mil daleko, protože čišel jí do obličeje ze všech koutů — mor. Rodičovskou péči byla by co nejochotněji přenechala panu knížeti... Byla v plném, bujícím květu. Uvykla si všude na obdiv; jen ten černý host z tureckých bojišť obdivu neznal a neohlížel se ještě nikdy na nikoho. Jednou si služebníci vypravovali, že když ji vyzval k tanci sám zeměpán, že s ním nešla a že mu odřekla. Tak vysoce myslila...

„Dole v průjezdě stojí, vaše jasnosti, kýs venkovan

a nedá se odbýti!" oznamoval komorník na prahu ve dveřích dětské komnaty. Ale mluvil hlasem nějak tlumeným, jako by se bál ústa otevříti, a jako by táhl do sebe dech. Také se asi strachoval moroviny. I lokajská služba a lokajská oddanost mají své hranice.

Kníže pán přeslechl sluhu úplně. Dosud tu stál opodál lůžka, zrovna tak, jako by ruka tajemná smazávala na erbu jeho nejvýznamnější okrasy, jež císařové prvotnímu znaku předků rytířů jednu po druhé za služby výtečné přidávali, počínajíce od vojny třicetileté, jako by jeden skvost za druhým s koruny knížecí v prach zapadával...

Komorník již potřetí ohlašoval vždy tišším a tišším hlasem venkovana neodbytce.

„A nepředpustí-li ho vaše jasnost, že si sedne na patník, že se nehne a že pryč nepůjde, kdyby tu měl tak sedět do soudného dne! Je to vysoký muž s tváří jako vosk jako by to byl nebožtík..."

Vrásky ve knížecí tváři několikrát sebou zatrhly a týmže okamžikem vydral se modrými rty hošíkovými dušený výkřik a ručky se pohnuly, jako by odpuzovaly od sebe příšeru s dutinami místo očí, s vlasy jako svadlá tráva, se slovy jako jehly a s dechem jako prudký, lednový mráz.

„Jasnosti!"

Kníže pán pouze pokynul záporně rukou a přikročil až k samému lůžku. Polootevřenými rty princovými ozývalo se už jen chropotné sténání.

Uplynulo asi pět minut, dvéře do komnaty se poznovu otevřely, ve dveřích pojevila se hlava jiného sluhy, jenž přinášel zprávu, že mladší princ taktéž před půl hodinou ulehl.

Kníže pán shodil se sebe naprosto všecken návyk a všecken nátěr, jejž mu dali hned do vínku v kolébce, uchopil se oběma rukama za hlavu a div že nohy pod ním neklesly.

„Za živa prý jsi se za mne modlila, na smrtelném lůžku prý jsi mi odpustila a nyní po tak dlouhých letech že si na mne vzpomínáš a přicházíš si pro štěstí mé, — pro jediné štěstí, jakého jsem kdy poznal za minulého života! — Lucilie — Lucilie! Rdousíš tahle neviňátka, jež za otce nemohou! — Sestro má! Ustaň — ustaň —“

Kníže pán si držel ještě hlavu oběma rukama tak prudce, jako by se o ni bál, že se mu rozskočí, jako by chtěl, aby mu dny uplynulé v letu ani o skráně nezavadily, protože hnaly se mu k čelu prudce, jako skučivé větry, jako rozbouřené vody, jako sivé, kroupové mraky...

Na lůžku hošík opět zasténal; ale nyní už slabounce. Ručky mu klesly na bílé podušky, hlava obrátila se v tu stranu, kde dlel kníže pán... potom ještě jedno zaškytnutí, ale také tak tichounké.... Kníže pán toho ani nepozoroval.

„Sestro Lucilie! — Smiluj se — ustaň!“

Komorník, jenž potřetí už pootevřel dvéře, nevěřil ani uším svým, že by takhle kníže pán mohl mluviti; ale oči jej usvědčily, že jeho jasnost opravdu samotna. Přicházel opět s jakýmsi ohlášením; ale zdálo se, že jest na rozpacích, má-li se obrátiti či vyrušiti milost knížecí. Už učinil dva kroky nazpět; náhle však se zarazil, postoupil, opět ku prahu a pravil ostýchavě:

„Ten venkovan nechce a nechce dát se odbýti! Usedl si opravdu na patníku ve bráně... Chvastá, že prý tu odtud mor zažene, že prý ho tu odtud vypudí... Zdá se mi, jasnosti, že jsem ho na panství nejednou vídával. Povídali o něm, že mnoho umí, že prý, kde chce a komu chce, všude pomáhá.“

„Že odtud mor zažene a že ho vypudí? Doveď ho sem okamžitě!“

Kníže pán pronesl tato slova jako polo ze spaní, a teprv nyní utkvěly oči jeho na postýlce, na níž jeho miláček ležel jako nebožtíček. A zas uchopil se tak oběma

rukama za hlavu a zavolal, že to musili slyšeti až na chodbu. Potom se vrhl k lůžku a obě tváře zaryl hluboko do hebounkých, sněhobílých podušek, jako by chtěl míti jeden pohřeb s dítětem.

A v komnatě u dveří dlel již vysoký, štíhlý muž v šerkové haleně, v uzounkých spodcích, zvířetinkách, na nohou se sešlými střevíci, na nichž se leskly mosazné sponky. Čepici, černavou pangrotku s bělavým beránkem, držel v levici. Oči měl přimhouřené a tvář jeho podobala se zašlému pergamenu, na němž peruti času dávno poslední písmenu setřely. Rty jeho byly těsně sevřeny, jako by ani dechem nechtěl pana knížete z hlubokého zármutku vyrušiti. Trvalo to hezkou chvilku, co tu tak stál jako duch a než kníže pán zpozoroval, že má svědka svých slz i těžkého hoře.

Kníže pán zavadiv zarosenýma očima o obličej venkovanův, postoupil opět až k samému lůžku, hošíkovy skorem až ke hlavám.

„Přišel jsi pozdě...“

Kníže pán skorem jen zašeptal, aby tak nebylo znáti bolest jeho.

„Přišel jsem v čas nejvhodnější, jasnosti!“

Při těchto slovech, jež vyšla tak tiše ústy venkovanovými, rty sotva se mu pootevřely.

„Či umíš mrtvé křísiti? — Člověče!“

Kníže zahovořil nyní s kvapem, s jakousi nedočkavostí, hlasem chvějícím se jako travička šelestem větru.

Muž venkovan zavrtěl pouze hlavou a zraky jeho teprv nyní spočinuly na postýlce, na zsinalém obličeji hošíkově.

„Potkalo vás, pane kníže, neštěstí? — Pánbůh rač všecko další zlé od rodu vašeho odvrátiti!“

„Čeho tedy chceš ode mne, nechceš-li mému miláčku pomoci?“

Kníže pán nabyl nyní už zase odvahy a tahle otázka zněla již utrhačně.

„Na jednom z největších vašich panství žije hodný, pracovitý a poctivý lid. Za vrchnost svou, je-li jen trochu k němu, dal by život i duši svou. Už to dokázal kolikrát, jak upřímná, až dětinná jest jeho oddanost k pánům svým. Úředníci vaší jasnosti ode dávna uráželi ten lid v nejcitlivějších stránkách jeho povahy. Úředníci vaší jasnosti tropili si posměch ze všeho, co tomu lidu bylo, jest a bude vždy nejsvětějším a nedotknutelným... A ten lid nemaje nikde zastání, nikde vyslyšení, odhodlal se pomoci sobě sám...“

„A za to bude voděn do svých děr v okovech a řetězích,“ přerušil prudkým hlasem kníže pán venkovana. „A kdo jsi ty, jenž se odvažuješ až ke mně, jenž přicházíš v tuto chvíli omlouvat buřiče, zbůjníky?“

„Jen se račiž na mne, pane kníže, podívati! — Či už mne opravdu nezná jasnost tvá?“

„Pryč odtud! — Nad mrtvolou dítěte...“

„Je nejpřiměřenější chvíle o záležitostech našich se domluviti!“

„Našich — našich záležitostech? Pryč odtud — pryč!“

Kníže pán chtěl ku dveřím; ale muž venkovan zastoupil mu rychle cestu a dvéře rychle uzavřel; zdálo se, že zapadly na zámek.

„Rač míti jen jasnost tvá strpení!“

„Co chceš tedy? — A kdo jsi?“

„Chci pro ten ubohý lid nejdříve odpuštění a potom úlevu — svobodu!“

„Odpuštění na šibenicích, úlevu v okovech a svobodu v žalářích!“

Tváří příchozího, na které do této chvíle ani jediný sval se nepohnul, rozestřel se podivný, nepopsatelný výraz,

tak jako by se byl kolem rtů zakmitl trpký smích a zas jako by se náhle stahovaly rysy zažloutlého, zdálo se, že zmrtvělého obličeje ve strašlivou výčitku, v děsivou výhrůžku...

„Takhle že mluví jasnost tvá v té chvíli, kdy jedno dítě u prahu smrti a druhé nemá k tomu daleko? — Je tohle hoře, jehož jsem byl já svědkem před okamžikem, opravdové? Jsou ty slzy, které ti ještě v očích nevyschly, slzami opravdu oteckého zármutku?“

„Nuže mluv: — kdo jsi tedy, že dovoluješ si, co si ke mně ještě nikdo nedovolil?“

Knížeti pánu, zdálo se, že bledé tváře nějak zimničně červenají.

„Jsem tvůj věřitel, kterýž na konci dnů svého života přichází k tobě pro svůj dluh, kterýž účty nechal schválně na pozdní doby, na dnešní den, kdy tys bezpochyby už dávno, pradávno byl na ně zapomněl.“

„Ty v tomhle šatě, — můj knížecí věřitel?“

„Tvůj knížecí věřitel — v tomhle prostém šatě, jako ten nejchudší robotník na panstvích tvých. Bytost, jež odkázala mi dluh, již dávno odešla na věčnost! — Račiž se přesvědčiti milost tvá...“

Venkovan sáhl kostnatou pravicí v záňadří, vyňal závitek papíru zaobalený v hedbáví a stažený modravými, nyní už vybledlými stužkami, pečlivě jej rozbalil, stužky rozvázal a podal list knížeti pánu mlčky; ale oči jeho utkvěly na něm s takou ostrostí, že nebylo možno, aby pyšný šlechtic, sebe více se přemáhaje, dovedl zakrýti vnitřní zimničné rozechvění.

Zdálo se, že knížeti pánu zraky nechtějí nějak sloužiti. Až k samým očím si lístek přiložil. Písmo nějak vybledlé, sežloutlé; už hezkých let asi uplynulo, co je ruka napsala, a písaře už dozajista hlava nebolela drahný čas. Kníže pán četl list po čtvrté; ale nohy chvěly se pod ním,

jako by vykládaná podlaha náhle povolovala a se prolamovala. — Potom se zachytil levicí sloupu, jenž ještě se třemi jinými podpíral „nebesa“, pozdvihl hlavu a otázal se sotva slyšitelným hlasem: „A jméno tvé?“

„Refunda!“

Kníže pán opřel se o sloup s celou tíhou svého těla.

„Nahlédni ještě jednou v listinu!“

Na lístku bylo třesoucí se rukou napsáno: „Vzpomeneš-li si někdy na mne a bude-li ti líto toho, co se stalo, a budeš-li chtíti památce své sestry učiniti něco k vůli, za nic jiného neprosím, než abys lidu na Podlesí, jejž jsem si tak zamilovala, stal se otcem laskavým. Buď ubezpečen, že ti duše má dávno odpustila. — Lucilie.“

„Ty Kolovrat? — Ty žes to v tom šatě a v téhle podobě?“

„Jsem!“

Refunda pronesl toto slovo pevným, rozhodným hlasem; vzpřímil se, vztýčil hlavu, vypnul prsa. — I zdálo se, že o dobrou třetinu náhle vyhnal do výšky.

„Jsem hrabě Kolovrat a přicházím ve jménu nebožky sestry tvé!“

Refunda kladl na každé slovo přízvuk ostřejší a ostřejší.

„Zapomínáš, že jsi do dneška psancem, že bych mohl okamžitě...“

„I toho bych se do tebe nadál! Tohle vyjádření jsem očekával, věříš, pane kníže? Prozatím to však zůstane pouze při tvé vůli.“

„Pryč odtud. — Pomoc — pomoc!“

„Oho, pane kníže! — Máme ještě spolu cos promluviti!“

„Chceš-li, jinde. — Ano! Ale zde nad mým dítětem?“

„Budeš tím pozornější, tím snáze a tím lépe mne pochopíš a tím opravdověji mi porozumíš!“

Refunda svíral knížeti pánu obě ruce jako železnými kleštěmi. Měl v těch svých kostnatých rukou sílu obrovskou. Nikdo by toho byl v téhle vytáhlé postavě jeho nehledal.

„O pomoc volal bys marně! Jsme tu sami! Služebnictvo na chodbách — poručil jsem jim, aby se neodvažovali vyrušiti mne v lékaření, sic že by celé rodině knížecí a sobě nejvíce uškodili. Mnozí znají mne velmi dobře pod nynějším jménem mým a bojí se mne jako zlého ducha! — Pane kníže, měl jsi tohle své dítě rád?"

Knížeti pánu se zdálo, že z úst Refundových vane do obličeje jeho ostrý, ledový vítr.

„Jářku, měl jsi tohle své dítě rád?"

„Jak se jen můžeš tázati? — Abych je byl zachoval na živu, polovic statku byl bych obětoval."

Kníže pán odpovídal už zase poslušně jako žák učitelovi.

„A na těch tvých panstvích má i žebrák tak rád své dítě jako ty, — ne-li ještě radši, protože až nebude moci choditi od stavení ku stavení po almužně, dítě zatím vyroste a obživí ho!"

„A beru já jim ty děti, — Kolovrate?"

„Ještě více jim béřeš! — Poslechni! Služebníci tvoji vyhánějí od těch lidí spokojenost. O jmění je oloupiti nemohou, protože žádného nemají, okrádají je tedy o jediné štěstí, jež znají v životě, o pokoj... A když z pod kroví těch statkův a chat vypuzena spokojenost násilně a ze srdcí lidu poddaného vyrván klid, ptám se tě, zdaž to není horší, než kdyby jim děti pomřely, kdyby na Podlesí vyhynulo všecko, co dýchá životem?... A když ten lid musí trpěti i proto, že mluví tak, jak se tomu naučil od matky, jako předek jeho před sta lety mluvíval, pověz mi, pane kníže, zač stojí život takový? — — A proto na Podlesí povstali, aby si vymohli lepší časy.

Rozumíš, pane kníže? Chceš-li, kaž tedy stavěti šibenice všude, kde tvůj zámek, kde tvůj dvůr, kde dědina tobě poddaná, poruč smrti, aby šla na Podlesí... Tentokráte tě poslechne!“

Refunda na okamžik utichl.

Kníže pán opíral se dosud o uměle vyřezávaný sloup nad postýlkou.

„Poslední vůli nebožky sestry své znáš. Já ji vyplnil na vlas...“

Refunda se opět odmlčel a oči jeho zahleděly se pronikavě v bledou, zamodralou tvář hošíkovu. Na nesmírně vážném obličeji jeho zakmitl se úsměv — vítězoslavný. Tak se usmívá vojevůdce, když střed šiků jeho už proražen, když obě křídla odtržena, a když náhle za zády domnělým vítězstvím zpychlého nepřítele vystoupí šedivá oblaka dýmu a ozve se hřímavé: „urá“ pluků pomocných. Bystrým zrakům Refundovým neušlo, že rtíky hošíkovy se pohnuly.

„Abys byl tohohle svého miláčka zachoval na živu, řekl jsi před okamžikem, že bys polovici statků svých obětoval! — Já nechci na tobě polovičku panství tvých, já od tebe ani haléře nežádám, já tě jen o to prosím, abys vyplnil vůli zvěčnělé sestry své, abys tomu lidu ulehčil, abys se nad ním smiloval, — abys mu odpustil...“

„Ty že bys mohl a chtěl mě dítě přivésti zase k životu? Za to bych se ti nikdy ničím odvděčiti nemohl.“

Refunda pokročil až k samému lůžku, upřel zraky v zamodralou hošíkovu tvář ještě pronikavěji, potom ho vzal za ruku, sevřel ji vší silou v kostnaté pravici své a levici položil mu na čelo. Rozuměl stavu jeho lépe než zoufalý otec, jenž své dítě už pokládal za ztracené. Rty princovy se náhle pootevřely, hluboký výdech vydral se jimi a za ním druhý — třetí — —

„Tvé dítě žije.“

Refunda pronesl tuto výpověď tiše, hlasem sotva slyšitelným.

A týmže mžikem ozvalo se od lůžka opět tou řečí, jíž hovoří lid na Podlesí:

„Tatíčku!“

„Bože dobrotivý!“

„Vlastní tvá krev upomíná tě jazykem lidu zhnětého na povinnost... Slyšíš —?“

„Všecko učiním — všecko! — Miláčku můj!“

A kníže pán tiskl tváře své na líce hošíkovy, s nichž anděl života tajemnou rukou stíral stopy Morany, jež rozestřela již děsivé peruti nad mladistvou obětí.

„Jsem opět u tebe... A už mne neodtrhnou... Už ten černý vůz nevidím!“ Hošík si zase oddechl z hluboka a ovinul ručky své kolem hlavy knížecí. „Tak daleko jsem byl. Vezli mne tmavou nocí, zrovna jako když jsme ondyno z Vídně utíkali. A byli by mne tobě jistě odvezli na věky — už bychom se byli nikdy neviděli — ale náhle nás zastavila paní vznešená, byla tak na vlas podobna obrazu v rohu salonu našeho paláce ve Vídni — vzala mne do náručí, letěla se mnou až sem, položila mne do téhle postýlky a při tom zašeptala: ‚Pozdravuj ode mne svého tatíčka‘ — —“

Hošík utichl a očka jeho zavřela se k lehkému, sílivému spánku.

Kníže pán ještě držel hošíka ve svých rukou, jako by se bál, že může znova přiletěti vůz tažený koni větrnými a že by mu opět mohl odvézti jedno z milených dítek a že by se s ním nikdy — nikdy potom neshledal.

„Vidíš ji, otče můj? — Je zde zase — tam u toho starce s vyschlou, vyzáblou tváří usmívá se na něho, shýbá se k němu, dotýká se čela jeho, podívej se, ona toho muže líbá — na hlavu mu dává věnec pomněnkový —“

A v téže komnatě stojí naproti sobě dva mužové: jeden mladší v bohatém oděvu z přihnědlého aksamitu a druhý, starší o dobrých deset, ne-li více let, v šatě prostičkém, hledí si do očí a oběma se zdá, že si do nich dobře nevidí.

„— — Jsem sice rodný její bratr; ale tys měl k ní větší právo. Můžeš a chceš mi za ni ruku podati?"

Starší zdvihá mlčky pravici, dívá se při tom v uměle vykládanou podlahu a kostnatá ruka jeho tiskne hebounkou, jemnou — knížecí.

„A slovo tvé?"

Refunda podíval se již zase ostře, pronikavě ve knížecí tvář.

„Přesvědčíš se, jak mu dostojím. Ještě dnes posly vypravím!"

„Kolovrat zůstane však pro tebe navždy pochován!"

Kníže pán chtěl cosi namítati; ale zraky Refundovy usvědčily jej o nezvratném úmyslu.

„Jen to mi aspoň pověz, kdes že přišel k tak divnému jménu a co tě pohnulo k takovému životu?"

„Dnes budeš asi mít, pane kníže, ještě jiné starosti, než abys poslouchal vypravování starého člověka, které, kdo ví, zdali by tě konečně neomrzelo. Až budou lepší časy a sejdeme-li se kdy jindy v životě, všecko ti povím."

V přiléhající komnatě ozvaly se kroky, hovor a pozlacená klika u dveří zaskřípala. Tentokráte otevřel Refunda sám a lehce se ukloniv, prošel několikerem pokojů na chodbu krokem rychlým, ale zároveň tak jistým, jako by se byl na podlaze vykládané a vyleštěné pohyboval od nejútlejších let.

Lokajové hleděli jeden na druhého udiveni, jako by byli ztrnuli úžasem nad tímhle člověkem, jejž často vídávali na panstvích knížecích a jenž od knížete pána odcházel už podruhé, jako by byli jeden druhému roveň.

Do komnaty, v níž pan kníže probíral se teprv nyní také jako by z těžkého snu a začínal věřiti do opravdy, že si tu smrť s mladým životem pouze zahrála, jako si ostříž zahrává s hrdličkou, vstoupil lékař s radostnou novinou, že nemoc mladšího prince vzala mimo všecko očekávání náhle obrat příznivý, a měl již na jazyku nejvybranější výrazy, jimiž chtěl projeviti jeho jasnosti nevýslovnou soustrasť nad ztrátou prince staršího, když se hošík na lůžku probudil, zatleskal rukama a volal, pokud ochablé síly jeho stačily: „Toho starého muže přiveď, otče — s tou vyschlou, vyzáblou tváří — tomu poděkuj! — Byl tak sešlý, tak usoužený — v tak ošumělém šatě..."

— — — —

Refunda kráčel již ku svaté Markytě tak chvatným krokem, sotva že mu nohy stačily. Přál si míti dnes orlí křídla, aby mohl letěti do povětří a pověděti Podlešákům, že budou míti lepší časy, že jarní slunce se letos na Podlesí usměje, jak se neusmálo už od sta a sta let... A celý ten vůkolní kraj připadal Refundovi tak náhle jako změněný, vesnice, jimiž mu bylo jíti, jako by znova oživlé, tváře lidí, jež potkával, jako by prodchnuté pevnou nadějí, že nad českou zemí už počíná svítati, koruny stromů, ještě holé, bez jediného lístečku, i bez pupenců, jako by se k němu klonily, a což ty vrchy modré na dalekém obzoru severním! — Refundovi se tvář až zardívala... Podobného výrazu jako dnes zajisté v něm ještě nikdo nepostřehl! A chodíval dlouhou mílí od Liboce ke Kněževsi rok co rok vícekrát! A nosíval tudy v kapsách, pod paždí a v uzlíku do českých dědin z Prahy — šotky... Leckdy se také pousmál, oko pod bílým, hustým řasovím často se zalesklo a kolem bledých rtů občas mu také přeletěl zákmit radosti, když tak s nedočkavostí brali od něho ty šotky — nepatrné knížečky na režném papíru se švábskými literami, když na těch

knížkách nápisy takořka hltali, když šly potom ty knížky podtají z ruky do ruky... Tu arcif bývalo Refundovi do radosti, až se mu staré oči zkalily, ale aby toho nikdo — ani ten nejbystřejší zrak — nezpozoroval. Ale což to všecko bylo proti dnešku! Tak rád a s takým chvatem ještě nikdy neputoval v tu stranu, kde se širokým polokruhem tměly boroviny a za nimi ukrýval se zapomenutý kout české země, jeho milé Podlesí.

Po silnici od Prahy k Ruzyni ujížděli tři jezdcové. Refunda se popjal, jako by chtěl sebrati všecku svou sílu a pustiti se s nimi o závod...

XI.

Nad Svatogothardským dolíkem koruny staletých dobů naprosto oněměly. Co Refunda odešel, nepohnula se v nich ani větvička. Tak mlčívá člověk, když stojí před soudnou stolicí; soudce béře do rukou papíry, upravuje si okuláry, aby pak jednozvukým hlasem přečetl rozsudek... S novým jitrem tudy letěli skřivánci; ale sotva se octli nad údolinou, zavřeli zobáčky, křidélka zaveslovala vzduchem prudčeji, — jen se nad zdejšími lesy zakmitli.

V úžlabině a po obou stráních bylo posud rozloženo tolik lidí, jako by bludné duše byly oživly a vzaly na se lidské podoby. Jarní slunce svítilo jim plnou silou do obličejů, na nichžto se dnes zrcadlila odhodlanost, kteráž neumí ustoupiti. Chvílemi přikvapilo několik mužů, kolem příchozích skupila se ihned hromada; všichni mluvili tlumeným hlasem. Jen mračné zraky a svraštěná čela věštily, že veselé noviny do dolíku ani cesty najíti nemohou.

Uprostřed údoliny stál zástup Podlešáků s obnaženými hlavami. Na trávníku opřen o starý pařez, kolem něhož

vyrážely sněženky, seděl stařec s hlavou obvázanou a nad ním skláněl se mladý muž v černém šatě, tichounce mu cos našeptávaje. Trvalo to několik hezkých minut, než se muž v černém šatě pozdvihl. Šedivec mu podal ruku, stiskl ji pevně, otevřel oči a pravil:

„Zaplať vám, velebný pane, Pánbůh každý krok!“

Potom přistoupili někteří mužové blíže, podívali se na sebe a zavrtěli hlavami.

„Nu jak, Skůro?“

„Dobře, braši. Jen abych se ještě dočkal, až bude dobře taky vám! Kdybych tu umřel, jako že umru, pochovejte mě pod těmito stromy, na zdejší samotě. Líbilo se mi tu všecko od jakživa už pro ty bludičky! Tak, braši! Kde pak jste přece který? Ať si ještě ruce podáme!“

Mužové jeden za druhým dávali mu pravici. Kněz teprve nyní rozhlédl se údolínou, dříve neměl k tomu času. Přikvapili pro něho před svítáním. Žádá prý ho za poslední útěchu raněný osadník; o nikom jiném nechce ani slyšeti. Přinesl prý ho do dolíku na chvoji s rozseknutou hlavou — i nedal jim pokoje, až se vydali do Okrouhliny; nemohl by prý dříve duši vypustiti. Kdo by také ke tvrdé hlavě snopkáře Jiřického mohl a uměl tak promluviti jako kaplan z Okrouhliny?

V oku mladého kněze se chvílemi cosi zasvítilo, přibledlá tvář se zarděla, jako by ku hlavě jeho vstupovala myšlenka, jež mu klíčila pod hrudí už dávno, ale nyní vzrostla a uzrála nad pomyšlení rychle...

Na jižní stráni rozlehl se náhle lomoz, zmatené hlasy, prudké výkřiky, — několik mužů úprkem sběhlo se svahu.

„Táhnou se tří stran! Chtějí nás zaskočit! Do zbraně!“

„Srbečtí, Milínští, Pozdenští nahoru! — Lstibořští k pěti dubům! Našinci ke mně! — Ukážeme jim, seč jsou naše kosy i cepy!“

Tak volal koštištář Rozhoda, mávaje rezavou šavlí na všechny strany, jako by na vojevůdce byl odrostl. Údolinou se všecko rozhučelo.

„Jiřičtí semhle! My se nehneme!"

Květ, jenž se byl před několika okamžiky vrátil s četou rebelantů, stanul náhle před knězem a nechtěl ani očím věřiti.

„Vy, velebný pane, zde — mezi námi?"

„Tatíčku, už jsem se vás ani dočkati nemohla," ozvala se místo kněze dívka, jež do té chvíle stála nedaleko pod obrovskou sosnou, majíc oči neodvratně upřené k zástupu, v jehož středu Skůra dokonával; nyní přitulila se k otci.

Mladému knězi se červeň rozšířila až do bílého čela.

„Ukryjte se! Zastihnou vás tu, — prchněte!"

„Já, Květe — prchnouti?"

„Odvezou vás, velebný pane! — A pak vás už nikdy neuvidíme!"

Sám Bůh ví, kde se ta slova vzala na rtech Světluščiných. Kněz se zachvěl, jako když mu přinesli psaní, že v rodné chaloupce leží otec na lůžku smrtelném.

„Vyčítají mi, že prý jsem tou vzpourou vinen já! Ať mají tedy aspoň v něčem pravdu! Já mezi vámi zůstanu."

„Že zůstanete?" uklouzlo Světlušce, a hlas její se chvěl jako sněžence první kvítky, když je vítr ovane. Kněz utkvěl na ní zrakem, jako by jí chtěl říci: „Mne varuješ a sama se vrháš v záhubu? Již pro tebe tu zůstanu!"

„Naše životy jsou už na to: buď se budeme míti lépe nebo zahyneme; buď budeme žíti pod svou střechou v pokoji anebo tlíti ve zdejším dolíku! Ale váš život!"

Kněz dosud tkvěl očima na dívce, jež se k otci tulila s očividnou úzkostí — snad o sebe samu? Sotva... V plachých očích četl jí ještě zřejměji: „Učiňte jak vám radí otec můj. Ještě k tomu čas!"

„Ať mezi vámi třeba zahynu!“

Tato slova zahlaholila údolinou, až se jimi Podlešákům zaleskly oči jako blesky a vpadlé jejich tváře zarděly se červánkem. A kolem kněze nakupilo se lidu, jako by byl v kostele na kazatelně a jako by své první kázání, jež měl v Okrouhlině, opakoval, ale důrazněji.

„Lidé dobří, kdo by k nám takto z celého světa promluvil? Kdo by nám tak důvěřoval? Už proto musíme zvítěziti, že budete mezi námi vy! — Vy mne, velebný pane, neznáte, vy se téhle haleně divíte, kde se to pod ní béře, ale já znám vás, jen půl léta vás znám; ale tenhle život svůj bych za vás dal! — Je sice chudý, páni by řekli, že stojí jen za oprátku — ale vy takovými nepohrdáte!“ Koštištář Rozhoda mluvil následující slova hlasem zvýšeným a pravici maje na srdci. „Až bude jednou, velebný pane, na vašem hrobě již tráva růsti, za děti všech Podlešáků vám slibuji, že se budou za vás modliti, že vašemu jménu budou žehnati a že budou vypráběti dětem svým, jak jednou přišel do Okrouhliny kněz, jak jejich otcům a dědům v kostele ponejprv zas jinak mluvil, než se tam ozývalo po sta let, jak šel mezi ně, když jim bylo nejhůře, aby je potěšil a povzbudil k vytrvalosti!“

Touže dobou táhly ku Svatogothardskému dolíku po lesních cestách řady pěchoty a stahovaly se v užší a užší kruh jako báječný drak, jenž sem před lety ze Smečenských lesů zabloudil po kořisti. Vojáci táhli mlčky; ale bylo jim ve tvářích viděti, jak hoří po boji.

Silný oddíl granátníků stanul již nad samým svahem; dále byla cesta zatarasena. Příč na příč naházená drva tvořila dosti pevnou záseku. Mezi kládami vyhlédalo několik hlav a trčely otvory starých ručnic. Ale bylo tu němé ticho. Náhle zavířil buben, hlavy mezi kladami se ukryly a potom se rozlehla rána, jako by tu měli zrovna

granáty. Vojáci hnali s nasazenými bodáky na záseku útokem. Víření bubnů bylo vždy silnější, jako když se přižene bouřka a nízko nad doškovými střechami oblaka se trou. V desíti minutách bělala se záseka bílými plášti císařských granátníků. Na povel Rozhodův opustili sedláci klády bez výstřelu a bez odporu.

Buben zarachotil opětně a vojín rozhlašoval, že živá duše odtud nepáchne, nepoddají-li se okamžitě.

„Ať tedy odtud živá duše nepáchne! Na zadní stráň, Podlešáci!“ velel koštištář Rozhoda jako starý generál, když velí svému vojsku do čtverhranu.

Podlešáci ustupovali. Mezi vojskem bylo tu a tam slyšeti hlasité klení, že se tu s těmi jezovci dělá tolik oklik. Sedláci chystali se na druhý výstřel a k novému útoku.

„Vojáci, vy jste sice přísahali věrnost svým praporům; ale pomněte, že s těmito zde jste jedna krev, že až svá léta odsloužíte, vrátíte se ke svým, rodičům, bratrům, sestrám a svým krajanům! Pomněte, že i vám bude ve vašich příštích obydlích dusno, že i pod vašimi krovy bude se vám žíti těžko, smutno, že si také budete přáti, aby se vám ulehčilo. Vojáci, když těmto mužům sejmou s beder jen díl z těch břemen, pod nimiž se jim hlavy ohýbají až do trávy, když jim jen tolik uvolní, aby mohli spokojeně dýchati, oni se rádi sami vrátí do svých dědin. Nechtějte krve těchto ubohých!“

Tato slova zalétající k vojákům s protější stráně nezůstala bez účinku na jejich srdce; tak k nim ještě nikdo nikdy nepromluvil, jako ten mladý muž ve kněžském šatě vystoupiv z řad povstalců v popředí. Po straně jeho zakmitla se dívka s rukama sepjatýma a těsně sevřenými rty přeletělo jí až z hlubin duše holubičí:

„Velebný pane!“

Ale kněz jako by neslyšel; učinil ještě několik kroků v před.

„Vojáci, pamatujte na své otce, na své matky, na své sestry, na své nevěsty...“

Tentokráte zavířily bubny, jako by byly potaženy černým suknem, a vojáci postupovali mlázím dolů se všech stran s napřaženými bodáky. Podlešáci stáli mlčky.

Náhle zahoukla rána, — ještě okamžik a kněz klesl do náručí mladistvé dívce.

Lesklé bodáky svítily se jarním sluncem Podlešákům již mezi samýma očima, už napřáhli i svou zbraň, aby studenou ocel odrazili, když nad zásekou zahlaholily lovecké rohy a mezi černými borovicemi zavlály bílé praporce. Nejvýše na svahu zabubnovali tamboři jiným tempem, jež granátníky zarazilo. Několik jezdců, podle všeho panských služebníků, seskákalo s uhnaných koní, jeden podal velícímu důstojníkovi list s knížecí pečetí, a ostatní pustili se dolů k Podlešákům.

„Jeho knížecí milost vám všecko odpouští! Vzkazuje vám, abyste se do svých vesnic v pokoji vrátili. Udělil vám svobodu. Přijde vám potvrzena z úřadu. — Budou vám ji ohlašovati ve všech kostelích!“

Podlešáci na tato slova knížecích služebníků ani nehlesli; jenom zbraně tiskli v rukou ještě pevněji. Byly to tytéž tváře, jež dosud neměly pro ně jiného výrazu než posměšného, byly to tytéž jazyky, jež pro ně dosud neměly leda šeredné přezdívky: ký div, že jim nevěřili. Důstojníci sestoupili se v hluk, a podle prudkých řečí jim sotva asi tito knížecí služebníci přišli vhod.

„Tentokráte nelhou! Uvěřte jim. Přímo od knížete pána přicházím i já a nesu vám nejen odpuštění, ale mnohem více nad to: svobodu!“

Nesčíslné zraky obrátily se v tu stranu, odkud přiletěl tenhle hlas, a nesčíslné oči spočinuly na známé, zažloutlé tváři Refundově.

„Zaplesejte, Podlešáci! Ať o tom zvědí v těch nejzapadlejších vesnicích. Ať to slyší i vaše děti, které jsou ještě v kolébkách, jak pozdravili jejich otcové ponejprv svobodu!"

Podlešáci se podívali nejdřív jeden na druhého, a potom všichni na Refundu. A když domluvil, pojednou si zavejskli jako by jedním hrdlem. První ze všech stiskl Refundovi kostnatou pravici Rozhoda. —

„Jen o hodinu později, Refundo, a ve Svatogothardském dolíku bylo by nebožtíků, kolik stromů kolem, a na Podlesí vdov i sirotků, co na téhle borovici jehličí. My byli připraveni na smrť. Však ta naše svoboda přece stála dva drahé životy!"

Koštišťář Rozhoda ukázal ke strouchnivělému pařezu, o nějž se dosud opíral Jiřický snopkář, jako by staré hlavě hledal podušku. Refunda zašel si k němu, vzal stuhlou ruku jeho do své pravice a vřelým stisknutím s nebožtíkem se rozloučil.

„A druhý?" pronesl pak zdlouhavě.

„Pan páter z Okrouhliny! Zavolali jsme ke Skůrovi, a potom tu mezi námi zůstal. Měl jste jej slyšet, měl jste tu být, jak mluvil vojákům do duše!"

Refunda sklopiv hlavu prohodil: „Škoda — věčná škoda!" Potom utkvěv pronikavýma očima na zástupech zahovořil smutným hlasem: „Takových kněží vám už sotva sem pošlou, leda jednou vašim dětem, vašim vnukům... A kolik se jich přece narodí pod střechami doškovými jako vy, a kolik jich, lidé dobří, na to zapomene, kolik jich paměť na rodnou chaloupku ve své hlavě utlumí; a kolik se jich vašim srdcím, vašim snahám i vašim tužbám odcizí!..."

Podlešáci si již podruhé v dolíku nezavejskli. Několik rukou rylo ve vlhké jarní půdě hrob. Z daleka zalétal sem temný rachot vojenských bubnů, za něhož vojáci odsud odcházeli; — a nad čerstvě nahozeným rovem hlaholila ze sterých hrdel starodávná: „Odpočívejte v pokoji, věrné dušičky!“ Jen se zdálo, že slůvko „věrné“ tmavé koruny okolních kmenů přehlušují náhlým šuměním a že nad dolíkem Svatogothardským — nad hrobem ryzího Podlešáka letí píseň: „Odpočívejte v pokoji, bludné dušičky!“

XII.

lava pana faráře v Okrouhlině za celý život se tolik nenamyslila jako za letošní zimy. Dopis stíhal dopis, brzy od krajského, brzy od vrchnostenského úřadu. Pan farář ztratil už i chuť k jídlu. Posledně táhly Okrouhlinou tři setniny pěchoty; farář poručil důstojníkům snésti, kde měl co nejlepšího, vytasil se i s dvěma láhvemi rýnského samotoku, jež dostal kdysi za katechismus, když se vdávala vrchňovic slečna, ale vojákům se nemohl ničím zachovat. Viděli ve farářovi konečně i zakukleného Podlešáka! — Vojáci sice odtáhli, ale farářovi se nepolehčilo: z čista jasna zmizel z fary pan páter a marně tam očekávali jeho návratu.

Farář pečetil právě zase psaní, když se k němu všecek udychtěn přihnal kostelník.

„Co nového, Fortunáte?“

„Zdali pak už vaše velebnost ráčí věděti, kam se poděl pan páter?“

Farář zatajil v sobě dech; kostelník ostatně dychtivosti jeho dlouho na skřipec nenapínal.

„Přidal se k rebelantům! Takový pán a tak se zapomíná. Už to máme docela jisté. Také Jiřický Květ je zase mezi nimi, tentokráte i s dcerou!“

„Opravdu? — Mezi rebelanty? Tu to máme! Neslýchaná věc! — O tom si budou lidé ještě povídati, až my shnijeme! Půjdete s tímhle psaním na krajský úřad! Ach, ach, — jsou to nyní časy! Božínku, Bože náš! — Poskvrnil náš stav a sebe do věčné hanby uvedl.“

Nějakou chvíli potom, když kostelník odešel, přihrčel k faře vesnický vůz, a panna Kačenka hlásila panu farářovi: „S Pánem Bohem.“

„Kam?“

„Do Jiřic.“

„Zase už? A ke komu?“

„Ani jsem se neptala.“

„Pořád a pořád jen Jiřice!“ prohodil nevrle farář i jal se méně ochotně než jindy činiti potřebné přípravy na takovou cestu. Potom se zahalil do pláště s límcem na celé kolo.

„Kdože u vás nemocen?“ zeptal se usednuv do vozu, přikrývaje se opatrně houněmi.

„Pan páter!“ odtušil vozka stručně a práskl do koní.

Panu faráři nezbylo ani času k nové otázce. Takořka letem octli se v Jiřicích a ještě okamžik a koně zastavili před statkem Květovým. Vypadalo to v něm, jako by tam drahný čas byl nikdo nebydlel. A přece zde nechal sedlák i koně i všechen brav. Dohlíželi sem ovšem od Jirasů; ale cizí starost člověku k srdci nikdy nepřiroste. Chlévy byly zotvírány, dobytek zmořen a v konírně řehotali smutně bělouši, že se jich nikdo neujímá, že žlaby jejich jsou už prázdny třetí den. — Jen na zápraží seděl jediný tvor, opravdový strážce celého statku. Byl to „Voříšek“. Seděl u dveří do síně jako by na řetězu přivázán. A oči měl všude po dvoře; — nikdo ničím nesměl ani hnouti. Ale

když si zaštěkl, vždycky se podobalo, že někoho volá, že se mu po někom stýská, a když nikdo nepřicházel, svěsil na chvíli hlavu a zahýbal ohonem... Upřímně, věrné zvíře! A kolikrát si tak smutně za den zaštěkl!

„Račíte, velebný pane, slézti až na dvoře?"

„Zde; — hned!"

Pan farář si pro okamžik ani nevšiml, kdo ho oslovil. Cestou a Jiřicemi hlavy nepozdvihl, aby mu nikdo neviděl do obličeje. Před statkem sprostil se nejdříve houní, potom shodil se sebe plášť a ještě se kolem nerozhlédl. Svalovitá pravice pomohla mu dolů s vozu. Na Podlešácké vozy těžko stoupati a ještě obtížněji s nich slézati.

Až nyní se podíval, kdo mu vyšel vstříc. Ale nějak se zarazil a jazyk mu na chvilku upřel služby.

Pana faráře vítal do svého statku sám Květ.

Oba vešli mlčky do síně. Voříšek zasvítil pouze prudčeji očima a mrštil jimi jaksi nedůvěřlivě po panu faráři. Ale s prahu se nehnul.

„Pan páter že u vás — nemocen?"

Pan farář se v síni zastavil a zahleděl se ostře Květovi do tváře.

„A vy že jste jej u sebe přechovával?"

Pan farář ani nečeklal odpovědi sedlákovy. Měl bezpochyby na jazyku ještě jakousi výčitku; ale Květ otevřel již dvéře do světnice se slovy:

„Račte konati svou povinnost!"

V selské jizbě bylo dusné ticho. Jen hodiny — staré dřevěnky u dveří hrkaly, ale tak, jako by každou chvilinku mělo jim dojíti. Člověku, vkročil-li do vnitra, zdálo se, jako by o tváře jeho vší silou zavadil dech neštěstí. O hlavu se až závrať pokoušela a oči na okamžik neprohlédaly.

Pan farář se také ihned nemohl nějak zpamatovati. Trvalo několik minut, než se poohlédl a než po levé straně ve světnici uzřel lůžko a na lůžku smrtelně bledou tvář,

s očima zavřenýma, se rtoma těsně sevřenýma... Vedle klečela s rukama sepjatýma mladinká dívka s očima upřenýma neodvratně ve smrtelně bledou tvář na lůžku, sledujíc v zimničném napjetí každinké zatrhnutí v tazích zdánlivě zmrtvělých. Na stole bělel se čisťounký posvícenský ubrus a hořely dvě voskovice, pomalované pestrými květinami.

Dívka zaslechnuvši ve světnici kroky, zdvihla se, políbila panu faráři ruku a opustila jizbu.

Smrtelně bledá tvář na lůžku se pohnula, oči se rozevřely, utkvěly na příchozím a kolem těsně sevřených rtů cosi přeletělo. Měl to snad býti úsměv, snad přivítání! Můj Bože! Jaký úsměv, když jsou oči už zkaleny perutí Morany, když nade rty se již sklání tajemná ruka, aby na ně vtiskla pečeť věčnosti!... Jaký to úsměv může se jeviti na rtech, když mizí ve tmavé mlhy mladý život, nad jehož kolébkou už splétaly sudičky niť, která vedla stezkami samého odříkání. A přece usmívaly se tyhle rty, otevíraly se, — zraky se na chvilku jasnily, hlava se výše zdvihala; ale nemohla. Byla tak sesláblá...

Pan farář mluvil hlasem tlumeným a z lůžka zalétal k uším jeho jen šepot, slabounký, tichounký, jen někdy přerušený těžkým, zlověstným chrapotem, zrovna jako ty hodiny — staré dřevěnky u dveří, jimž, zdálo se, že dojde každou chvilinku.

— — — — —

Za hodnou chvíli teprv otevřely se dvéře a dveřmi vyšel pan farář. Zaměřil k protějšímu prahu, jenž vedl do komory, kde dlel Květ se Světluškou.

„Lidé dobří! — Ublížil jsem vám. Odpustíte-liž mi?“

Pan farář vyšel všecek změněný. A při téhle prosbě se mu hlas chvěl, jako by se bál, že mu odřeknou a že mu neodpustí.

„Podívej se tam, Světluško! — Posluž! Přijdu co nevidět! — Račte usednout!“

Sedlák Květ podával panu faráři starou dubovou židlici, v jejímž lenochu bylo vydlabáno lidské srdce.

„Jářku, sousede! — Ublížil jsem vám velmi! — Jsou tím vinni jazykové zlí, ještěří... Kam tak člověka přivedou! — Vy mlčíte, Květe?“

„Záleží vám, velebný pane, tolik na odpuštění takového člověka, jako jsem já?“

„Opravdu tolik, sousede...“

„Nemám vám ani co odpouštěti...“

„A přece, sousede — přiznávám se k tomu upřímně. Člověk mnohdy za sebe ani nemůže; ani mnohdy neví, jak v duši jeho vzklíčí podezření... Dnešní den je pro mne těžkým trestem! Bůh ví, zdali pod ním neklesnu... Sousede Květe!“

V komoře bylo ticho, v protější světnici také ticho, pan farář stiskl oběma rukama pravici Květovu a nad střechou statku zdejšího vznášela se smrt.

„Vidíte ji? — Podívejte se! Musíte ji viděti! Slyšíte, jak chřestí zuby, jak z hluboka dýchá? — Tuze prudce letěla, unavila se, odpočívá a běda, běda, že nad statkem Květovým! Už po druhé a přijde po třetí, po čtvrté, dokud živé duše bude pod krovy. — Ó já věděla, kam zaletí mé vlasy, všude že bude zle! Nejdříve letěly k Ouřadovi. A měli tam funus za několik dní — ten poslední byl nejhezčí... Vidíte, vidíte? Kosu si brousí... Ukryjte se, schovejte se, zastrčte se, zandejte si okna... Hu! — Už se zdvihá, už ruku s kosou napřahuje... Br!“

Stará Skůrka, jejíž hlas rozléhal se návsí houkáním ochraptělé sovy, podepřela si boky a postavila se tváří přímo ku Květovic statku, jako by chtěla ukázati celé vsi, ona že smrti se nebojí a že se jí může podívati směle

do očí. A kde ji dnes slyšeli, všude opravdu dvéře zavírali na závory a okna zabedňovali okenicemi, ač do večera bylo ještě dosti daleko. —

Pan farář seděl dosud u Květů v komoře se sedlákem, hlavu maje o pravici opřenou a poslouchaje vypravování Květovu s tak bedlivou pozorností, jako snad nikdy v životě, toliko že občas pokoušel jej dnes dusivý kašel. Sedlák Květ však pokaždé poustal, aby pan farář ani jediného slova nepřeslechl. —

„Do Jiřic měli jsme nejblíže," zakončil Květ své vypravování.

Potom se chystal pan farář k odchodu; ale než odešel, podíval se ještě do světnice. Zraky pana pátera byly však zavřeny, rty těsně stisknuty, ruce sepjaty — jen hluboký, chrapotný dech byl dosud znamením, že z tohohle mladého těla duše ještě neuletěla. Pan farář nechtěl asi rušiti poslední smrtelné dřímoty svého mladého soudruha a potom se mu náhle v té dusné světnici hlava zatočila, před očima se mu udělala tma, a už začal vrávorati. Květ zachytil ho ještě v čas. Panu faráři, zdálo se, že jazyk tím dusnem až ochrnul; pokynulť sedlákovi pouze rukou, aby jej vyvedl.

U lůžka zůstala Světluška samotna.

Hodiny u dveří odbíjely zdlouhavě šestou. Chraptivý hrkot jejich mladého kněze probudil. Otevřev oči, pozdvihl hlavu, jako by se chtěl přesvědčiti, kam ho to opravdu zanesli. Ve světnici bylo již pološero.

„Už se stmívá — můj Bože — jak se jen domů dostanu — tak cizí, neznámý kraj — cesty nikde — i ta hvězda mi shasíná — a doma mne už čekají — kde jsem se to jen octl — — vždyť tu zahynu — můj Kriste Ježíši. A nikde duše živé, duše dobré. — Matičko milá, kam vám to syna zavezli. — Už se ho nedočkáte — už ho vícekráte neuvidíte — k vám tak daleko z těchhle

končin, do nichž zacházím dál a dál — matičko drahá, kdo vás tu potom potěší — a já nazpátek nemohu — kam mne to zanesli...“

Vedle lůžka mladá dívka těsně svírá rty, aby vzlykot utlumily, a tváře si zakrývá rukama, aby hlasitý pláč zadržela násilně, a hnědé, hebounké vlasy, vinou se jí v bohatých pletencích na ňadra, jež tak těžkým, nezvyklým dechem pod šedavým živůtkem pracují.

„Což tu opravdu není duše žádné? — Lidé drazí, lidé dobří! — Smilujte se nade mnou —“

Mladý kněz vší silou chtěl se na lůžku zdvihnouti a prchnouti z kraje, jenž rozestíral se před zrakoma jeho jako čirá, tmavá pustina, v níž uhaslo poslední světélko — i ta bludička...

„Jste u nás — v naší světnici — velebný pane!“ zahovořila tichounce, nesměle Světluška, naklonivši se nad lůžko.

„U vás — u vás — ve vaší světnici?“

Mladý kněz položil si ruku na čelo, jako by se chtěl vzpamatovati; ale nebyl s to. Pořáde se mu kmital před očima tmavý, pustý kraj, bez lidské duše, bez živého tvora, nad nímž shasly všecky hvězdy, z něhož odstěhovaly se i bludičky.

„U Květů, velebný pane — v Jiřicích!“

„U Květů — v Jiřicích a ty — ty?“

„Světluška...“

Dívka skorem už jen šeptala a jako by bezděky ještě níže naklonila hlavu nad očima zkalenýma, nade tváří na smrť zbělenou, nad jarým, shasínajícím životem. Cítila, jak jí náhle obě líce zahořely, tak z nenadání, a zalekla se, aby nikdo — ani to oko zkalené — nepostřehl červeni, jež se jí tak náhle rozlila tvářemi, jako by červánky věštící vábný, jarní čas, které nedávno nad černými lesy

pozvolna umíraly, všechen svůj půvab — nejjemnější nach byly zůstavily na tomhle dívčím obličeji.

„Světluška? — Tedy přec jedna duše — ta nejdražší — ta nejmilejší. Až někdy — — potěš, Světluško, mou chudou matičku — — až ji uhlídáš — —“

Na lůžku pohnula se bílá studená ruka, jako by předmět nějaký hledala: a nalezla jej takřka nevědomky. Spočinula na čistém, dívčím čele. Bylo horké, rozpálené, Hnědé, hebounké vlasy ovinuly se kolem studené ruky. —

Hodiny u dveří došly. Ve světnici rušil dusné ticho jen tlumený pláč. Ale návsí rozlehl se pojednou lomoz, jako když přijde první v létě bouřka. Bylo slyšeti výstřely z ručnic, ozývalo se vejskání a přes Jiřické střechy letěla do všech koutů v Podlesí radost.

„Ichuchu! Máme na Podlesí svobodu, svobodičku! Ohlašovali nám ji knížecí služebníci na koních, v rukou měli bílé praporce. Abychom se vrátili do svých vesnic, že nám pan kníže odpouští, že nám sleví roboty, že budeme míti časy, jaké na Podlesí nikdy nebývaly! A přijde nám to všecko napsané, pečeťmi potvrzené. A víte-liž, kdo nám to vymohl? Refunda! Byl u knížete pána — —“

„A zradil vás, prodal vás za bídnější peníz než Ježíše Krista Jidáš! Kamenovat jste ho měli, jak jste ho uviděli ponejprv. A tak dlouho vás štval, až vás vylákal — všecko k vůli pánům, protože chtěli, aby vás ubylo. Jen čekejte na svobodu, počkáte si! Leda že pro vás přijdou s řetězy a okovy! Jak podvedl slečnu Lucilii, tak nyní podvádí i vás. Zavedl ji jako vás — a potom uprchl, dal se k Francouzům, zradil císařovnu — — Jeho jméno visí snad do dneška na šibenici. Hned před čtyřiceti lety měl býti utracen, jeho erb byl rozlámán katem, zapřeli ho vlastní bratři, otec ho vydědil. Já jediný strhl mu škrabošku s tváře, já jediný věrný sluha slečny Lucilie, která i když umírala, na vás Podlešáky vzpomínala!“

„A proč jste nám tohle, otče Jarolíme, už dávno neřekl?"

„Slepotou byly raněny vaše oči — a nevíte-liž, že Hospodin poroučel mluviti věrným teprve ve dnech bídy a soužení?"

„Co pak už, otče Jarolíme, nepamatujete, za čího syna jste v dolíku Svatogothardském Refundu prohlásil? — Jdětež, vy svatý muži, nás Pánbůh slepoty zbavuje, a oči vaše zastírá mlhami," odpověděl poustevníkovi koštištář Rozhoda.

„Půjdu — půjdu! Ale až vám sepnou hlavy k nohám, vzpomenete si na mne! Až se na Podlesí ozve pláč a skřípění zubů, bude to trest spravedlivý — také za dnešek!"

Do téhle vády zaklinkal zvonec — i rozezvučel se tak smutným hlaholem, že, co jej sem z Prahy zavezli, nikdy ho takto neslyšeli. Na návsi všecko rázem utichlo a všecky hlavy se obnažily. I otec Jarolim sepjal svadlé ruce a bílou hlavu naklonil. Západní větřík nesl hlahol zvonku daleko do kraje a tam ho zavál pod strání do oken prosté chaloupky, kde klečela letitá stařenka, modlíc se k Bohorodičce za jediného syna...

Kněz na lůžku dýchal rychleji a rychleji. Bílá studená ruka jeho spočívala dosud na čistém, dívčím čele.

„Umírá! — Pomodleme se, Světluško!"

A v Jiřicích se v tu chvíli ozývalo jako na všech rtech šepotem: „U Květů skonává Okrouhelský pan páter!..."

XIII.

a neděli Laetare ohlašovali na Podlesí s kazatelen, že milostivá vrchnost odpouští všem, kteří se súčastnili rebelie, že kníže pán poddaným svým míní robotu sleviti, že všeho zapomene a bude lidu otcem dobrotivým. Zároveň čteno vynesení císařské, že někdejší starodávný způsob pochovávání nabývá opět platnosti. Potom následovaly dlouhé modlitby za světskou vrchnost, za odvrácení moru, hladu a války.

V Okrouhlině ty listy četl administrator: pan farář po smrti kaplanově ihned zadal žádost, aby mu dopřáli zaslouženého odpočinku. Přání jeho vyhověli tentokráte nad očekávání brzy.

Podlešáci byli už zase jako jejich předkové — učiněné ovečky. Orali a zasévali panská pole, poráželi panské lesy, a den ode dne čekali na svobodu, kterou jim ondyno slibovali knížecí služebníci. Kdyby toho nebyli též slyšeli z úst Refundových, skoro by se byla jejich víra v panské sliby začala opět viklati. Páni však byli jako z másla a lid těšili, až jim k tomu už scházelo slov. Na úřad nebyl potahován nikdo. Pojezdného z Domašic přeložili někam až ke Krumlovu; direktora dali do výslužby, vrchního poslali prý do hor, justiciár se poděkoval. Na krajském úřadě také všecko zpřevraceli. A jednou za rozkošného jarního dne rozhučely se všecky zvony, kde jaký na Podlesí byl, na věžích, na kapličkách, v trámcích po návsích; zvonili panu knížeti hrana. Knížecí služebníci pak chodili ode vsi ke vsi a všude povídali, že už ta svoboda je na cestě, aby se jen za knížete pána pobožně modlili. Podlešáci věřili, doufali; — jen s milováním to ještě choditi nechtělo.

Nejdéle zvonili knížeti pánu v poustevně pod Srbčem. Lidé hleděli k lesu na stráň uděšeni, a bylo-li jim jíti kolem potoka, nad nímž šedala se poustevna, jen se kmitali podél olšin šumících radostí z první zeleni. Se stráně zalétal dolů do vsi hlas ještě chraptivější než zvuk rozraženého zvonce ve vztyčeném trámci.

„Knížeti vašemu zvoním na cestu — a sotva jinam, než do pekel! Za to, že jsem mu pověděl, o každém kroku sestry jeho, že jsem stopoval ženicha jejího jako chrt vysokou zvěř, dal mě na výměnek — do poustevny, abych se tam modlil za jeho a za své hříchy! A když jsem se tu dočkal člověka, jenž mu sestru jeho zavedl, císařovnu a svou zemi zradil, a když jsem s jeho tváře strhl škrabošku: jak s ním naložil? Nezkřivil mu ani vlasu. Šel jsem císařským úřadům povědět, že se v Podlesí potuluje člověk zrádce, a co jsem tím získal? Vyhánějí mě i z mého útulku, z mé poustevny. Co tedy s takovým životem! Vašemu knížeti už jsem odzvonil, vašemu štěstí také, a nyní zazvoním sobě. Kam? Ať je to do nebe či do pekla, všude se vyznám!“

A krajem opět chraptěl rozražený zvonec. Přišlyť onehdy na všecky rychty v Podlesí okružníky, v nichžto se přísně obnovovaly zeměpanské rozkazy, pokud se týče zrušení všech pousteven na samotách. Jarolím měl o nich dobrou povědomost; sáhly mu studenou rukou nejen k srdci, ale i na poslední špetku rozumu. Když byl před lety u slečny Lucilie komorníkem a dělal jednomu ze sousedních velmožů obratného starosvata, nebyl by se byl nadál, že sám sobě jednou zazvoní hodinku a že umře v rouše poustevnickém: sliboval mu tenkrát velmožný nápadník Luciliin správcovské místo na nejlepším panství. Kolovrat mu však štěstí bezděčně pokazil...

Ve vrboví za Jiřicemi zase už štěhotali slavíčkové, ale zladili si na dalekém jihu hrdélka k samým smutným

pěvánkám. Veseleji švěholili vysoko pod oblaky skřivánci, hlouběji ve hvozdě přizvukoval jim drozda, ob čas vmísila se do toho i žežulka. Na lukách konvalinky s petrklíčem začali tanec a za nimi všecky krásky až do slunečnice. Oči přecházejí, jak se všecko kmitá a leskne. Při všem vůně libá, že by si tu člověk rád zdřiml k nejtouženějšímu snu! Ovane poutníka na hodinu daleko a vábí jej za sebou, jako by ho chtěla čarovnou silou zmámiti a lesním pannám vydati.

Podél Jiřického potoka kráčeli za rozkošného nedělního odpoledne v máji dva mužové. Neměli dle všeho na spěch, často se zastavovali. Mluvili málo. Lučiny se tu úžily v pouhý pruh, ale také zelenaly se nejsvěžejší barvou. Vrby s olšinami ustoupily zde pouhému proutí, ale za to v zeleni kývalo se na tisíce modravých zvonečků, potok ozýval se tu volněji, a vysoko nad křišťálovou vodicí objímaly se staré černé borovice.

Mužové — Květ a Refunda — zabočili v levo do mlází uzounkou, již skorem zarostlou stezičkou, jež ovinula se v dosti příkrou stráň. Za malou chvilku octli se na výběžku, s něhož mohlo oko přeletěti Podlesí na míle daleko a široko. Slunce stálo ještě hezky vysoko. Starší rozhlédl se kolem, levicí protřel si zrak, podíval se k jihu, kde nade tmavými lesy pročervenávala střecha knížecího zámku; potom se obrátil k východu, kde se zelenaly zahrady Jiřické a zelení jejich šedaly se doškové střechy. Poněkud na pravo bělela se věž Okrouhelského kostela.

Pod štíhlou jedlí na výběžku jevily se stopy někdejší mechové sedačky; ale už si tu asi dávno živá duše neodpočinula. Přibylo několik vrstev zelenějšího a jemnějšího mechu, a kolem lávky vyrůstalo asi šest košatých trsů bujného kapradí, s nímž prý umějí lidé na Podlesí provāděti kusy až k neuvěření.

Oba se zde usadili. Pohlíželi do kraje, pohlíželi do minulosti, hovořili o dávných letech svého života i o příbězích, jež teprv před krátkým časem se dokonaly. Otevřela se tu sobě stará srdce dokořán, pravice obou mužů mnohokráte se vyhlédávaly a mocně tiskly, jako by se nikdy rozloučiti nechtěly. Přece však přišla chvíle rozchodu.

„Jsem z Kolovratů," promluvil starší muž vstávaje. „Lidé si povídají, že prý v Področově mramorový kámen na Kolovratské hrobce se potí. A to prý pokaždé jeden Kolovrat umírá. Řada je nyní na mně — jsem z nich nejstarší. Snad se vidíme dnes v životě naposled!"

Oba muži octli se druh druhu v objetí. Nad hlavami jejich kosík náhle umlkl, a v jehličí cosi zašelestilo — Morana?...

Květ potom odcházel — zůstal jen Refunda. „Lucilie!" zašeptal náhle. „Pod tímto kmenem jsme zažili nejšťastnějších okamžiků, zde jsem se zapřisáhl, že, seč stačí síly mé, vůli tvé poslední zadost učiním. A dnes ti mohu říci: Poslední vůli tvou jsem vyplnil. Lid na Podlesí bude přece šťastnější. Ten lid na tebe pamatuje do dneška, velebí a zbožňuje tě do dneška. Lucilie, neklamala jsi se v něm! — Však více ti povím, více, ty drahá nevěsto má, až tě zase uvidím!"

Starý muž ještě jednou utkvěl očima na Podlesí, rozvinujícím před ním veškeren svůj půvab májový a vešekeré skvosty bující květeny. Ale dobře neviděl; měl oči plny slz. Vplížilo ť se mu náhle do hlavy tušení, že naposled zří tyto lesy — naposled tyto dědiny — naposled ty doškové, mechem prozelenalé střechy, a přišlo mu tak příliš za těžko, s tímto krajem, s tímto koutem v české zemi skorem zapomenutým, s těmito vesničkami, s těmito střechami, z nichž v bludném životě jeho byla mu skorem každá

domovem, kde by ho byli na rukou nosili, — na vždy, na věky se rozloučiti.

Ale přece se vzchopil a za několik okamžiků stanul již na lesní cestě, jež vedla ke klášteru Augustiniánů pod Ročovem.

Touže dobou za humny Květova statku hezounká dívka dovíjela věnec z lučních květin; nejkrásněji v něm vypadaly pomněnky. Chvilkami pozdvihla hlavinku, nejspíš ji vyrušilo šelestění větví v korunách štěpů, jež se bělaly a červenaly už posledním květem; poletovaly tam s haluzky na haluz pěničky.

„Jdu tady dobře ke Květovům, panenko?“ ozval se náhle před ní tichý hlas.

„Dobře, staruško! Koho hledáte? Tatíček před chvílí odešel!“

„Ty sama jsi Květovic?“

Starušce bylo tak okolo šedesáti; byla umdlena, musila si několikrát oddechnouti, než mohla promluviti dále. Hlavu jí halil šátek tmavé barvy a sukni měla z popelavé dykyty.

„Jdu vám za to poděkovat, že jste mého syna, mého miláčka k smrti dochovali! Zaplať vám to Pánbůh všemohoucí nastokrát!“

A stařenka zavzlykala, sepjala ruce a podívala se na tu dívku, jež synu jejímu za ni prokázala službu poslední.

„Vy jeho matička? — Já vás mám od něho naposled pozdravit a potěšit...“

A Světluška ukryla své líce ve tmavý šátek staruščin. A když tu tak obě stály pro slzy nemohouce slova pronésti, ozval se ještě jiný hlas:

„Po smrti jako za živa! A já se nespouštěl naděje do tohoto okamžiku. Ale nyní ji zahrabu, do černé tmavé

hlíny na jednom z hrobů Okrouhelských. Jen jestli se mi to podaří!“

Z úvozu vystoupil náhle hoch ve vojenském šatě, s tváří vpadlou, zažloutlou, s očima zčervenalýma, opíraje se o těžkou ručnici. Už stál za hruší na protějším břehu hezkou chvilku, zrakoma takřka hltaje dívku věnce vijící

„Panno Maria Področovská!“

Světluška zaúpěla, jako by jí po duši sáhali, a veškerou silou přivinula se k stařence, aby ji ubránila před synem Ouřadovým.

„Neboj se, Světluško! — Již jen s touhle starou ženou chci promluvit. — Vy jste, matko, měla syna, jedinou svou radost — já jsem vás o něj oloupil. Já ho tenkrát v tom dolíku zastřelil. Může-li tak býti, abyste mne neproklínala, abyste na vraha syna svého trestů Božích nesvolávala, zjevte mi, čím bych mohl získati vašeho odpuštění.“

„Ty?! — Hrozný člověče!“

Obou ženštin zmocnila se hrůza tou měrou, jako by se měly proměniti v kámen. Mladý muž viděl v nich své skutky jako v zrcadle. Marně pokusil se ještě slovo z nich dostati, — němota spoutávala i jeho jazyk, posléze polo nevědomky se odvrátil a bezděky jal se odtud utíkati, jako Kain od teplé mrtvoly bratrovy. Teprve v dáli vyrazil z prsou jeho zoufalý ryk a tratil se zvolna...

Staruška pozdvihla hlavu a upřela zraky do zahrad, zdali se tenhle muž v bílém kabátci nevrací; ale nebylo již viděti nikoho. Jen s koruny rozložitého štěpu spadávaly poslední běločervené květy.

Staruška utkvěla uplakanýma očima na májové obloze.

„Je pravdou, že v tomhle kraji duše zemřelých ani po smrti nemají pokoje? — Je pravdou, že, chce-li kdo pomáhati jiným, zabloudí sám a stane se bludičkou taky sám? — Jsi-li, synu můj drahý, duší bludnou i ty, jen

přijď ku své matce, ona tě pozná mezi tisícerem jiných, ona tě přivine na srdce mateřské, na němž musíš nalézti pokoje...“

Světluška probravši se ze mdlob, plaše se kolem rozhlédla a ještě těsněji k starušce se přitulila.

Na bělounké, skorem průsvitné líce její zavál tichounký větérek nejkrásnější kvítek jabloňový.

XIV.

ad Podlesím kroužily už druhé vlašťovičky s pěnicemi. Hlavy Podlešáků byly letos o celé centy lehčí a kolem srdce jim bylo volno jako těm ptáčkům vysoko v jasně modrém vzduchu. Na vrchnostenských úřadech začali páni mluviti po česku; ano mezi lidem si vypráběli, že prý nebožtík kníže v poslední vůli kladl svým synům na srdce, aby se naučili řeči lidu poddaného důkladně a nikdy jí neopovrhovali.

V Jiřicích plynul život zase tak tichounce, jako potok kolem dědiny za májových večerů, když po březích ve vrboví štěhotají slavíci. U Květů šlo také všecko po starém. Žena mužovi a matka dceři tam ovšem scházely. Světluška chtěla vší mocí, aby u nich zůstala matka pana pátera, ale krajačce se mezi zdejšími lesy stará hruď svírala úzkostí. — Neměla na tom světě arciť už nikoho; ale přála si umříti ve své chaloupce a odpočívati vedle svého muže.

Hrob mladého kněze na Okrouhelském hřbitově od jara do jesene krášlívaly věnce z nejhezčích květin, jež nasbírala Světluška na lukách a po lesích. Zelenal se svěží, bujnou travou, jako by byl zakryt drahým aksamítem.

Květ stal se málomluvnějším, často sedával zamyšlen sám a sám v zahradě pod starými štěpy, upíraje zraky v tu stranu, kudy přicházíval Refunda. A na čelo mu leckdy přiletěl stesk, jako by se z černých lesů vynořil — či z Okrouhliny ode dvou čerstvých rovů? — Světluška uviděvši otce zadumaného, přiskočila a políbila starého muže ve tvář, jako jiřička, když se dotkne křidélkoma obličeje zasmušilého a chce s něho zapuditi těžkomyslnost. Květ se pokaždé dceři zlehounka vymkl, utkvěl na ní na okamžik očima a potom se odvrátil ke tmavým černým lesům za Jiřicemi. Zdálo se mu vždycky, že i v jaře nad rozkošným krajem zdejším visí mlhy listopadové, a v těch chvílích nikdy se nemohl ubrániti vzpomínce na proroctví o bludných duších, jež za dětských let slýchával od pohádkářů.

„Až z keře jednoho v zimě v létě budou kvésti růže s liliemi, až nejhezčí nevěsta na Podlesí z nich věnec víti a místo svému ženichu je bludným duším obětovati bude, potom teprve budou míti věčně věkův pokoj!"

Světluška byla na Podlesí nejhezčí a růže jí na lících kvetly s liliemi v zimě v létě. — Byla tou nevěstou? Ženiši odcházeli ze zdejšího statku jeden za druhým s nepořízenou; a byla jich za jediný rok celá řada. Mezi lidem si povídali, že se opravdu od nějakého času bludné duše ztrácejí, že se v Svatogothardském dolíku kmitají už toliko dvě...

Jen jednoho postrádali ve svém uvolnění: aby nynější život jejich sdílel s nimi Refunda. Co jej vyprovodil Květ tenkrát za Jiřice, nikdo ho více neviděl. Rozhoda, jenž se svým zbožím opět jezdil od dědiny k dědině, roztrousil novinu, že prý loni v máji pochovali u Augustiniánů v Področově člověka, jenž byl na vlas Refundovi podoben. Podlešáci se proto nemohli ani dočkati Področovské pouti,

až budou moci pokleknouti na hrob svého největšího dobroditele.

I s Ouřadova statku setřel minulý rok příšerný ráz. Skůrčina věštba se tedy přec nevyplnila. Ostatně již zde stařice nebyla. Odešla brzy za snopkářem. Když slunce jasně svítilo, zdálo se, že střecha jeho je zlatem pošita, a ony to byly zatím z brusu nové snopky ze žitné slámy. Statek zase oživl. Hospodařila tu vdova po Ouřadovi. Když ji byl muž z domu vypudil, uchýlila se k příbuzným až někam za Oharku. A když se po čase vrátila, nemohli ji u Květů ani poznati; — vlasy měla bílé jako mléko a obličej sestárlý jako sedmdesátiletá. Květ byl jí pak opravdovým bratrem. — Myslila na syna vstávajíc lehajíc. Která pak matka mohla by zapomenouti na dítě, o němž tuší, že je nešťastno, že nemá v tom světě širošírém nikde stání, nikde pokoje, nikde útulku? Někdy zastesklа si bratrovi: „Můj Bože! Pro koho tak hospodařím? Zdali pak si vzpomene," — jméno synovo uvázlo jí na jazyku — „že má matku, že má svůj statek? Matičko Področovská! Zdaž mi přišlo kdy do hlavy i ve spaní, když jsem ho kolébala, že někdy sám zničí svou kolébku!"

A potom se minulých dnů zase dlouho ani slovem nedotkli.

XV.

ok s rokem podávaly si a tiskly ruce nad černými lesy, jaro za jarem sypalo nad zdejším krajem všecku krásu svou, jeseň za jesení opět tu krásu stírala, až jednou za letních dnů zdálo se, že klidné, tiché vesničky na Podlesí rázem se změnily. Přihnalo se tam tenkráte vojska jako mraku. Jaktěživi takových vojáků neviděli. Byli z daleka, a Podlešáci jim

přec rozuměli, z prvu trochu z těžka, ale potom jako by všickni rodnými bratry byli.

„Máme kamennou matičku, bílou Moskvu — máme dobrého baťušku, bílého cara, a na nebi mocného patrona, svatého Mikuláše," říkali vojáci. A těm dětem bílé Moskvy a synům bílého cara byli by Podlešáci poslední sousto snesli. Ještě dnes na ně vzpomínají, po sedmdesáti letech. A když začali sborem své dumky, jako by byli na rodných rovinách, Podlešákům slzy do očí vstupovaly. Komu by se také zrak nezarosil, když molodec zazpíval touhu po domovině!

Rusové táhli Podlesím na Lipsko. Šli zaplatit Francouzům, že jejich bílá matička návštěvou Napoleonovou na smrť zčernala. A když se potom za krátký čas v dědinách třásla okna a lesy chvěly se až v kořenech, Podlešáci vzpomínali na Rusy, kudy chodili, aby je Pánbůh na přímluvu mocného patrona svatého Mikuláše ode všeho zlého zachoval. Tušili, že hřímání děl platí ruské krvi, věrným molodcům. A opravdu: tři skvělí plukové carské gardy dokrváceli u Chlumu až na nepatrné zbytky. Ale Napoleonovi zaplatili!

A potom se rozhučely na Podlesí všecky hvozdy ve slavné hlaholné Te Deum, a když se ještě k tomu rozhoupaly v Področově veliké zvony klášterské, všude se těšili blahou nadějí, že tato francouzská vojna byla na světě poslední.

Mniši řehole sv. Augustina v Področově odložili slavnost míru ke dni nanebevzetí panny Marie, kdy se na okolních stráních všecko jen červená korouhvemi poutnickými a všecky cesty bělají šaty družiček, a čistý lesní vzduch zachvívá hlučnou hudbou a zvučnými písněmi. Patnáctého srpna každého roku bývá v Področově celé Podlesí: od dětí, jichž bujnou krev matky po celý rok chlácholí, že je vezmou s sebou na pouť, od hochův a

dívek, jež přicházejí si do prostorné hospody zarejdovat, až do mužův a žen, kteříž uchylují se sem se svými starostmi a kříži, až do starcův a stařen, již si sem rok co rok chodívají na matičce Boží šťastnou hodinku smrti vyprosit.

Štíhlé, bělavé věže klášterské dívají se do nebe tak směle a tak po domácku, jako by z jejich pozlacených makovic byl do sídel věčné radosti jen jediný krok. V nádherném chrámě neví poutník ani, na čem má dříve spočinouti očima; — všecko se tu leskne a svítí, všecko tu člověka vítá tak přátelsky, tak lahodně. Andělům na oltářích div že se buclaté tváře věčným usmíváním nerozplynou, i ti svatí Boží dívají se na člověka jako staří dobří druhové. Údolina se vyprázdní až teprv, když zlaté hlavy věží zardívají se večerními červánky.

A letos zvláště vyrojilo se sem lidu jako mravenců, když věští za letních dnů déšť. Od božího rána byla v kostele hlava vedle hlavy, a davy začínaly řídnouti teprve ke třetí po polednách. Ale kolem hlavního oltáře tvořily zástupy dosud živou hradbu. Chvílemi ozvaly se i tlumené výkřiky, jako stenání, a živá hradba se celou šířkou pohnula; ale přece necouvl nikdo.

Poutníci dotýkali se skleněné skříně, v níž umístěna socha Bohorodičky, oslňujíc perlami a drahými kameny, jimiž byl těžký, atlasový šat její jako posetý. Dobré čtyři pětiny musily se spokojiti toliko dotýkáním mešních tabulek; a kdo se dotkl křišťálového skla, potřel si třemi kříži zrak, aby se uchránil všech očních neduhů.

Na klášterské věži zahučela již pátá. Obrovské varhany doznívaly posledním akordem; ale kolem oltáře dlel dosud v polokruhu dosti četný zástup poutníků. Byli to ponejvíce tací, již se nemohli do dřívější tlačenice odvážiti, anebo které ostatní předešli či odstrčili.

Po straně epištolní klečel chuďas na obě oči osleplý a bez pravé ruky. Zdálí podobal se sedmdesátiletému kmetu, teprv pokročil-li kdo blíže, mohl pozorovati, že tenhle ubožák jest obrazem života v mužné síle zdrceného. Hrubý plášť prozrazoval vojína Rusa, jakých v nedávno minulých dnech viděli na Podlesí celé roje, oči měl obrácené ku křišťálové skříni a okoralé rty jeho se zvolna pohybovaly. Zdálo se, že chce milosrdenství na nebi dnes vynutiti. Klečel tu tak od samého poledne, — lidé přes něho padali, ale on ani nezašeptal; bystřeji všiml si ho málo kdo, o pouti tu bývá takových ubožáků ze všech končin Podlesí: lidskou bídu vábívá za sebou i slabounký paprsek naděje.

„A je bezruký! Jen se podívejte, matičko!" zahlaholil náhle nedaleko chuďasa zvonkový hlásek dívčí.

„Tamhle, babičko! A je slepý na obě oči!" zašveholilo druhé děvčátko a zatáhlo shrbenou stařenku za vyschlou pravici.

Zdálo se, že obě děti lidské bídy v takovémto rouše ještě nikdy neviděly. Očka jejich spočinula na osmahlé tváři slepcově s nevýslovně soustrastným pohledem. Byly to děti učinění andělíčkové. Člověk by myslil, že přiletěli, aby se vystřídali s těma dvěma, co nad pannou Marií drží obrovskou korunu. A zatím je sem přivedla dnes poprvé odkudsi z klidné dědiny na Podlesí.

Selka Podlešačka upřela zrak svůj také v tu stranu, kam děvčátko. — Na první pohled patrno, žeť obou dítek matkou. Stařenka hleděla k matce Boží, jako by lpěla na jejích rtech, jež, zdálo se, že se pootvírají, jako by jí chtěly pošeptati divnou, netušenou novinu. Selka Podlešačka octla se až u samého slepce, naklonila se nad ním, vzala ho za ruku a zavolala tiše: „Vavřino!" A kolem matky zakmitly se jako pěničky obě dívenky,

Byla to Světluška se svými dceruškami. Před několika lety vložil jí otec na smrtelné posteli na srdce, až ho pochová, aby se vdala a aby tak jejich statek zůstal Květově krvi. Světluška poslechla.

„Zná mě tu někdo?" zahovořil chuďas temným hlasem, jako by se byl z dřímot probudil. „Což jsem se ještě dosti nezměnil?"

„Vavřino, jak se tu shledáváme!"

Slepec pozdvihl náhle hlavu, vztáhl ruku na ženu a i dítky její.

„Možno-li? Neklamu-li se? Ty jsi to — Světluško? — A ta děvčátka?"

„Já jsem to, Vavřino, to jsou mé děti — a tamhle tvá matička!"

Takového výjevu, jaký nyní následoval, tu ještě nikdo nikdy nespatřil, ačkoliv zdejší klášter stojí pět set let na místě dřívější Kolovratské zahrady.

„Hrob jeho jako by s veškerou tou hlinou mi ležel na prsou do dneška, a pořád ta rakev jako by mi duněla do uší: věčně věkův bludnou duší, věčně věkův proklatcem! Abych se té tíže zbavil, co jsem jen vytrpěl! Abych zdejšího kraje už nikdy neviděl, pustil jsem se do zemí, kde věčný led a sníh, daleko odtud, na sta mil... Pak jsem se octl až u Lipska, tam jsem přišel o zrak a ruku — a je tomu několik dní, co mne pustili z Prahy zmrzačeného."

Bylo na něm nemocnici ještě příliš zřetelně viděti.

„Požehnejte mi, má stará, věrná matičko: udělejte mi na čele kříž, jako jste někdy chlapci činívala."

Vetchá stařenka oběma rukama objala hlavu synovu a po dlouhých, těžkých letech hrozného zkušení přitiskla ji na ňadra tak vřele, jako když vinula k sobě dítě Vavřinu ponejprv. A chrámem rozlehl se vzlykot i těch, kteří dříve o Vavřinovi slova nikdy nebyli slyšeli.

Když potom chtěli slepce z kostela vyvésti, upřely mu nohy službu: klesal — klesal, zbledl jako stěna a oněměl. Musili jej vynésti, k čemuž se ovšem mnoho ochotných rukou propůjčilo. Venku jej hleděli usaditi na nejbližší trávník, ale hlava mu klesla na hruď a celé tělo pozbylo vlády.

„Omdlévá!" volali diváci, jichž se kolem množství nahrnulo. A jali se jej křísiti, — ale když se zdálo, že k sobě přichází, trhl sebou, vydechl několikrát hlasitě a pak utichnul jako pěna — na věky. Málo kdo tušil, jaké staré i nové rány tahle hodina v duši jeho tak zjitřila, že nit života jeho přetrhnuta na věky.

„Synu můj! Nešťastné dítě mé! Sotva tě shledávám, už opět mě opouštíš! Matičko Boží, oroduj za něj! — Přimluv se za nešťastného!"

Staruška klesla na mrtvolu polo bez sebe.

A touže chvílí děti Světluščiny s matkou úpěnlivě zaplakaly — pro strýčka, jehož jaktěživy neviděly, aniž o něm kdy slyšely, a jemuž by tak rády bylý nevinnýma ručkama setřely všecku tu bolest, jež tak čitelným písmem vryta byla v jeho pochmurném obličeji.

Poutníci kolem jedva dýchali; po několika okamžicích oni poklekše, modlili se s očima k nebi upřenýma: „Odpočinutí lehké dejž mu, Pane, a světlo věčné ať mu svítí!"

A od té chvíle prý ve Svatogothardském dolíku uhasla světélka naproto. Ale bludné duše žijí v památce vděčné na Podlesí do dneška.

Z drobných črt.

(Psáno: 1874—1883.)

Svatá Hora.

(1874.)

ěru, čarovnou mocí, magnetickou umí působit máj, i když tetelí se ta nová, svěží zeleň jako dítě, dají-li chudinku na mrazivý vítr v košilce, a tím loubím zeleňounkým šumí to třesavě: zima je, zima je, zimou se třesu... a na nebi místo čistého lazuru proháněji se sněživé chmury jako morousi. Tisíce a tisíce lidu dovede vyvábit z tichounkých dědin ven do světa; dočkati se již ani nemohli, až rozzelenají se jim hrušky před okny a až ta lípa rozložitá na návsi rozpučí. — Leckterý sotva by opustil otecký krov, — uvykl si naň tak, že, kdyby mu palác dali za rodnou chatu, že by v tom paláci pozvolna umíral — kdyby ten máj kouzlem neodolatelným nevylákal ho ven na pouť k Matičce Svatohorské. Nešel by z té vísky, až by ho vynesli také do tichounké dědinky, kde ale místo chat jsou rovy a místo krovů jsou kříže. Však na pouť musí a musí; nedá mu to, a kdyby nešel, celý rok bude říkati, že mohl přece jen jít, a celý rok mu to bude vězet na mysli, dokud se zase nevrátí ten máj. Takový je ten lid z větší části ještě, znám ho, dobře znám a blahoslavím jej za to, že nedal si ještě vzíti se svou vírou spokojenost a že nezahnízdily se pod tichý jeho krov s bezbožstvím nenávist a

zoufalost, ač duje to nad ním již jako vichr zkázonosný ze všech stran...

Od nás chodívají v máji na Svatou Horu, vždy o křížových dnech. Před lety bývalo procesí silné, čítávalo se k osmi stům hlav. Nyní už jich ani tolik nechodí. O příčinách zde rozkládati se nebudu; ale to jediné podotýkám, že zdá se mi, jak by v tom novém pokolení chladla poznenáhlu ona stará, česká krev. —

Na sv. Horu máme daleko. Vycházejí si na pět dní. Cesta je obtížná, neschůdná, musí přes lesy, veliké lesy Křivoklátské.

— — „Také jsem chodíval, také, šest a čtyřicetkrát jsem tam byl, jeden rok jsem nevynechal, ale nyní nemohu. Ba že nemohu. Pozdravujte tu Horu ode mne a pomodlete se tam za mne," povídá, když odcházejí, stařeček, a kdybys se mu podíval v ty jasné, bystré oči, řekl bys, že jsou zakaleny, a všiml bys si, že ty sepjaté ruce třesou se mu a rty že odříkávají modlitbu. — — „Jen jednou kdybych se tam mohl ještě podívat, tak rád bych viděl ten kostelík. Nevelký je, menší než náš — kolem něho jsou ambity a pod těmi ambity oltář vedle oltáře, dole u paty leží Příbram a kolem do kola je všecko zelené, jako kdyby ty lesy věnce tvořily kolem stánku Bohorodičky. — Jděte tam, uvidíte, co jste neviděli ještě a neuvidíte po celý věk," povídá stařeček dál a přes stráň zalétá k nám zpěv, velebný zpěv a dědoušek opět umlká. Zase bys mu mohl v těch dobrých očích slzy viděti. — —

„Já také chodíval, škoda že nemohu. — Ale věčně to s námi trvat nemůže. — Ale tohle vám povím. Říkají poutníkům zahaleči, nadávajíce jim tulákův, a že prý okrádají Pána Boha o čas — však vy to nikdy nebudete říkati. Jednou si také tak jeden tropil z nás smích. Byl tamhle z té chalupy. Vy jste ho neznali, ale za to já.

Tenkrát byla v Čechách cholera. Hrůza lidí den za dnem umíralo. My šli na sv. Horu poprosit Bohorodičku, aby chránila naši ves; ale Petr se nám smál a zlobil se, že to můžeme ještě domů přinésti. A když jsme se vrátili do K... kostela a šli domů hřbitovem, uviděli jsme na naší straně čerstvý hrob. Zeptali jsme se hrobaře, kdo že to umřel, a oni: ‚Petr.' — ‚Čím?' — ‚Cholerou'. První od vás. Ten večer, když jste odešli, se rozstonal a do rána byl na prkně.' — Vidíte to. A já do dneška říkám: ‚Dej mu Pán Bůh nebe a odpusť mu to.' Zlý nebyl, ale poťouchlý posměvač. A proto se nikdy poutníkům nesmějte."

V K... zvonili do kostela. Stařeček se šel pomodlit za šťastnou cestu poutníků.

Ti byli již daleko za lesem na protějším hřebeni. A nezasesklo se jim po domově. — Provoďte je se mnou kus tím vysokým lesem, pod těmi kmeny, jichž hlavy, se zdá, že dosahují až k oněm mráčkům bělounkým, plovoucím po modrém nebi. V předu nesou kříž, za křížem kráčí statný, silný muž s korouhví. Zpívají, jde jim to ze srdce. Velebnou ozvěnou roznášejí bory do nekonečna mohutný, úchvatný jejich zpěv a ty koruny staletých drv, zdá se, že chvějí se radostí nad tím lidem, jenž chodívá tudy rok co rok, pokaždé za posvátného hlaholu. Ženské si nesou potravu v uzlích na jednom rameni a mužští v kožených brašnách. V poledne se usadí na trávník, svěží zeleň jeho je jim ubrusem. Je hebounká jako hedbáví.

Ti ze statků dělí se s chudáky bratrsky o sousto po celou cestu tam i nazpátek.

As hodinu odpočívají a pak zase jdou až do soumraku. Ráno před slunce východem vstávají. Cestu mají už vyměřenou, na nocleh chodí ku známým, do hospod málo kde. Vždyť tudy mnozí putují po tolik let, znají se s vesničany, kudy jdou, jako staří přátelé, a poutníčky si

vezme každý na noc rád. Celý rok se neviděli a za rok se toho povídání nastřádá.

A když přijdou domů z pouti, roznášejí po chatách pozdravení od „Svatohorské Matičky". Poláci se také pozdravují jménem jasné Panny Čenstochovské. V celé dědině vypadá to jako ve svátek. Celou ves podělí „poutí", obrázky či jinou památkou, za dětmi nestačí ani dvéře zavírat, chodí bez ostychu. Co bývá tu radosti z nepatrného dárečku! Na koho se nedostalo již, pláče chudák, že prý naň Panna Maria zapomněla.

„Sem také jdete?" divil se stařeček, co se šel do K... pomodlit za šťastný návrat poutníků, když si také přišly děti k němu. „Už jsem tam nebyl osm let. Což to nevíte, že nemohu? — Ale dám vám," řekl, vstal a každému dal po obrázku. „A pomodlete se za mne, abych tam ještě jednou mohl" — a obrátil se na náves oknem, zajíkl se, a zase vyřinuly se mu slzy z těch dobrých, jasných očí. „A až vyrostete, choďte tam také a vzpomeňte si tam na starého..."

A po těchhle zase přišlo jich do chaloupky zástup, a stařeček, dobrý stařeček dal všem, ač nebyl na pouti.

A když přišli k němu ti, co vrátili se ze Svaté Hory, zevrubně ptal se jich, jak je tam, zdali se nic nezměnilo, kdo z těch, co chodívali s ním, ještě také byl, zdali neumřel nikdo.

„Tam a tam ptali se po vás."

— „Že prý už vás neviděli osm let."

„Hm, hm! A neuvidí už a já také ne. Mohli jste jim říci, že, až tam pojede železnice, půjdu zas," usmál se dědoušek. „Ale až od nás půjde železnice na Sv. Horu, kdo ví, budou-li již choditi! Kde položí ty železné koleje, zdá se mi, jako by tam byl jiný svět, jiný, než co se já narodil v něm, zrostl a sešedivěl. Věřte mi to. Opravdu

je tomu tak. — Když já chodil, byly to jiné časy, ty nynější jsou také jiné. Tak, tak!“

Arciže jiné jsou, dědečku; ale buď rád, že jsi dítětem těch starých lepších dob, tvá bílá hlava je příliš stříbrná, aby se jí dotkl duch našich dnů, šmahem modernisující vše, zasahující drzou rukou i do veských chat.

Pak řekněte mi, že ti poutníci na venkově chodí na poutě, aby jim kněží zakryli oči záslonou, či že si jdou na Sv. Horu, aby jim tam jiskry v mozku uhasili.

Je poesie v těch našich poutěch, posvátná poesie; jen oka nepředpojatého je zapotřebí, aby všimlo si jí. Je přirozená, nestrojená, arci takovou nenajdete, jako jeví se vám na prknech. Pro tu ani na venek nechoďte, ač nepřisahám, že nenalezli byste jí. Ale pak zajisté je to dílo vaše, vy „civilisátoři“ novověcí!

Pohádkáři.

(1874.)

nes podíváme se z jiné strany, neméně zajímavé, na život venkovský a pozorněji nahlédneme do toho bývalého života v našich vsích. Myslím, že přijdu vhod, ne-li, musíte mi již odpustit.

Přiznám se, když jsem tyto řádky psal a zahloubal se do těch starých, zašlých let, že mi bylo jaksi volněji — blaženě. Tak rád slýchám povídat o starých, zašlých dobách, nedivte se, že o těch, jež jako upír ukrajinský tížila psota robota; vždyť i starci, ty děti oněch let, jež dočkaly se našich dnů, tak rádi povídají nám o nich a říkávají, že se to tenkrát žilo veseleji, spokojeněji. Nejsou s to, aby se vpravili v dobu naši, žijí s námi v letech minulých a žije se jim to dobře, že bychom jim toho mohli závidět.

Proto já tak rád slýchám povídat o těch starých, zašlých letech, protože v zátiší klidném rozvíjel se život pestrý, ryze národní, zachovaný z oněch lepších, šťastnějších dob, a proto o nich tak rádi ti staří povídají, že není tomu více tak a že stýská se jim po letech uplynulých, jež podobala se lučinám pestrými květinami posetým. A jedním květem na těch lučinách, uvadlých nyní namnoze,

rozoraných, aby na nich vyrůstala řepa pro továrny, byli zajisté pohádkáři.

Pohádkář! Smějete se tomu dnes. Viďte, že smějete, a já toužím na to zas.

Pohádkáři byli lidé chudí, bez domova, potulníci; muselo být, měl-li který svůj krov. Kam přišli, všude je chtěli mít na noc, a kde zůstal pohádkář, sběhla se tam celá ves, že nestačila světnice, a povídávalo se dlouho do noci. A pohádkář toho umíval; naučil jej tomu otec anebo si to chytrá, bystrá hlava jeho vybájila. Široko daleko znali pohádkáře, chodili si pro ně na zimní večery, a kdykoliv přišel který, vždycky uměl něco nového. Bezednou studnou byla hlava jeho, ani bys nespočítal těch pohádek. Pohádkář byl živou knihou, v níž, kdekoliv jsi chtěl, mohl jsi otevřít. Znal celý kraj, veškerá jeho tajemství dopodrobna. S pohádkářem se znesvářiti nikdy za to nestálo. Ale znesvářil se s ním málo kdo, protože pohádkáři nebyli zlí a uměli lidem vyhovět. Naučili se tomu z pohádek. Chodívali nejraději v zimě, protože v zimě bývají večery dlouhé a na vsích mívají kdy poslouchat. Dnes pohádkáře neuvidíte, ani o něm, neuslyšíte, kdybyste kříž na kříž prošli celé Čechy a ptali se v každé dědině, chodí-li tudy pohádkáři. Tak se to proměnilo.

Pokročili jsme opravdu netušeně, stojíme na výši národa vzdělaného. Ale podívejme se po tom domácím vnitřním životě, jenž karakterisuje národy a liší je, všimněme si, mnoho-li těch starodávných, dobrých zvyků pohynulo během našich let, a užasneme. Hyne to, řekněme si to bez obalu, upřímně, náš lid sám zbavuje se toho roucha pestrého, jímž všecky děti své matka Sláva oděla, béře na sebe světové, jako by se styděl za to ryze české.

Řekněte mi, kde uslyšíme nyní na českých luzích, na českých nivách zpěvy, jež sebrali Erben, Čelakovský?

Jaké písně zaznívají odtamtud? I hezky vedrem opálená tvář zardí se nad těmi písněmi naší „omladiny" do ruda. A kdyby nebylo Němcové a několika málo jiných sběratelů zkázek národních, neměli bychom ničeho, protože ti staří, co je povídávali, vymírají, a ti mladší se pohádkám, tomuto neocenitelnému odkazu po otcích, smějí a sahají raději po „Tajnostech", po „Dcerách papežů", po rozličných „císařích a jejich dobách".

Však ne u nás jen, na Rusi také tak touží. V nedávných dnech četl jsem knihu, v níž uchovány jsou paměti ukrajinské, jak se to žilo před časy na Ukrajině a jak se to povídávalo a dumalo. Starý kobzař také hlavou pokyvuje a naříká: „Takovíto starci kdys bývali, takových písní zpívali a lidé jich milovali. A nyní jim zpívej a oni neposlouchají. Bývalo, že kdo dvacet, třicet, sto chat obešel a pak domů se vrátil, říkával: ‚Zapřahej, chlapče, koně, jeď k tomu a k tomu, tam si mne objednali.' Chlapec jel a všelikých darů nabral plný vůz." — Bůh pomozi.

Býval to věru jiný život ve vsích, když ti pohádkář chodívali a povídávali zkázky své. Někdy vám ho vylíčím. A zapomínávali při plápolech louče na krbu, že jsou robotníci, a že páni je týrají a že, zmeškají-li zítra a přijedou do dvora po slunce východu, očekává mladé výprask a staré šatlava.

Povím vám o dvou takovýchto pohádkářích, o nichž si do dneška u nás vypravují, arciže jen, zeptáš-li se na to dědečků. Jeden byl z Podlesí a druhý kdesi od Oharky.

Onen z Podlesí chodíval prý s holkou — dceruškou. A byla to také „Podlesačka", že by prý se leckterýs ten pohádkový král nemusel za ni styděti a leckterýs ten smělý hoch, co do obrů se dal či do bazilišků pro hezkou tvář. i čertu byl by se dal zapsati, aby tu pohád-

kářovu mohl mít. Měla hebounké vlásky, jakoby ze zlatých nitek spředené, oči světlé jako dvé hvězd, když z večera vyjdou nad tou naší strání. Vobrouček — říkali tak pohádkáři — vodíval ji s sebou do patnácti let, ale potom už ji nechával doma v Podlesí, v chaloupce u známých. Mohlo prý by leckterému tomu chlapci napadnout, že je Zlatovláska jakás zakletá dcera královská. A o to ještě nestál starý pohádkář. A když se ho ptávali, proč s ním zlatovláska nechodí, vymlouval se, že zlaté vlasy by jí mohl někdo na cestách ukrásti, sám že je starý, a že by holku před zlodějem neubránil. — A kdykoli přišel, vždy uměl novou pohádku a chlubíval se, že jí ho naučila Zlatovláska. A bývaly to pohádky, jedním dechem prý se smávaly a druhým hned zase plakaly. Tak to uměl Vobrouček. A starý pohádkář byl veselý, ne že se při jeho pohádkách hned smáli a hned zase plakali, ale protože v chaloupce v Podlesí rozkvétala den co den bujněji holka jeho a že hebounké vlásky její den co den do zlata ryzího přecházely.

Jednou, když zase přišel a zase z celé dědiny se sešli, aby ho poslouchali, nechtělo mu to nijak jít. Začal, začal, ale dále nemohl, vždy od začátku musel.

„Co stalo se s vámi?“ ptali se ho.

„Stalo se, — stalo —, nic se nestalo. Jen poslouchejte, však já do toho přijdu.“ A zase se dal do povídání; ale opět to nešlo, zajíkl se, tři pohádky si dohromady splet, a v sednici dali se do hlasitého smíchu, že Vobrouček přes léto pohádky zapomněl. „Není to tak, lžete, Vobroučku, děláte si z nás smích, vy —!“ zlobily se holky. — „Lhu, děti, lhu,“ rozkřikl se Vobrouček, „na světě všichni, všichni lhou, a pohádkou, hloupou pohádkou je celý svět, i já, i vy, i má — — — — A já přece ty pohádky tak rád povídával — — Br!“ zahučel, vyletěl dveřmi ven do noci; venku se sněžilo. Ale Vobrou-

ček nevěděl, že padá sníh; co síly mu stačily, hnal se do polí, a ti, co vyběhli za ním, slyšeli jen kvílení větrův a „všickni na světě lhou a pohádkou, hloupou pohádkou je celý svět, i já, i vy, i má — — —“

A ráno nalezli v zahradě za vsí Vobroučka zpola zapadlého ve sněhu a zmrzlého.

V rukou držel hrsť bílých vlasů, dlouhých jako konopí, bělejších než ten sníh. Vyrval si je z hlavy.

Několik pohádkářů sešlo se mu z okolních vsí na pohřeb.

Měl chudinký jako žebrák. Nebyl chuďas také více než žebrák.

Po pohřbu sešli se pohádkáři v hospodě a propili, co měli, do groše, za duši Vobroučka. Jeden z těch pohádkářů, dobrý známý nebožtíkův, povídal těm druhým divnou pohádku, jakou z nich dozajista ještě nikdo neslyšel a nepovídal. Byla o Zlatovlásce. Pohádkáři ji však nikomu nepovídali, protože je prý smutná. A když se jich ptávali po Zlatovlásce z Podlesí, řekli:

„Nevíme, kam se poděla. Ani vidu ani slechu není po ní. Škoda zlatých vlásků jejích a škoda tatíka...“

A těň druhý, co od Oharky chodíval k nám, měl zase syna; když chytali mladé lidi proti Francouzům do vojny, chytili mu ho také. Celý ten čas, co vojna trvala, neslyšel o něm, a když táhla vojska říšskou silnicí k Lipsku, na škarpě sedával, neuvidí-li syna, a všech se ptal, nevědí-li, kde je Martin Koledův. A když tudy jeli kozáci — celé pluky jich šly naší vsí — také se jich ptal. Kýs kozák, šelma, mu řekl, že se ve Francouzích oženil.

„Vezmete mne s sebou, hledat mého Martina?“

„Vezmeme.“

A dali mu koně, měli jich dost, rezavou píku, a pohádkář jel s nimi hledat do Francouz syna Martina. Od těch dob k nám nepřišel.

Viďte, že to byli divní lidé ti pohádkáři? Mohl bych vám o nich dlouho povídat, také celé pohádky, a věřte, že by vás to nenudilo. Škoda jich, že nechodí ode vsi ke vsi a nepovídají pohádky, že vytratil se jeden za druhým za Koledou a za Vobroučkem.

Škoda tak mnohého květu v kytici poesie národní uvadlého, zašlapaného.

Škoda tak mnohého zjevu v tichém, domácím životě národním, zaniklého, zapomenutého!

Ze života společenského.

(1874.)

dyž jsem vám onehdv vyprávěl o pohádkářích, co chodívali po našich vsích a povídávali tak hezounké pohádky, slíbil jsem, že vám také něco povím o tom životě bývalém, a teprve dnes plním svůj slib, a ještě jen částečně. Musíte mi již dovoliti několik těch slov, třeba opepřených, a rozhněvám-li si vás tím?...

Co po venkově doškové střechy zaměnili si taškovými, co v jizbách krby rozházeli, uprostřed stolů zavěsili petrolejové svítilny, co naplnili dvory selských statků druhy všemožných strojů, zdá se mi opravdu býti také ten život po venkově strojem, podrchaným strojem, na němž točí se vše hlavami dolů a vzhůru nohama, jejž kdosi z klidu obvyklého rozhoupal a roztočil v nejprudší běh. Usmějete-li se snad, že jsem přemrštěným velebitelem všeho starého, snesu ten smích, a až těch několik řádků dočtete, přece jen se přestanete smát, a budete-li, bude to trpký, ironický smích.

Do padesátky v našem století byly dědiny naše věrnými obrazy starých, patriarchálních dob. Marně bys byl hledal jakýchsi tříd, marně předností rodových, že tamhle

ten je z baráku, tenhleten čtvrtníkův a onen z „gruntu“. A držel-li kdo na to, že zdědil statek a druhý jen barák se střechou polorozbitou, byla to tak zvaná tvrdá hlava, jež si do dneška obírají za vzory k povídkám z venkovského zátiší. Ale takových bývalo porůznu. Všude říkávali „slyšte, pantáto — panímámo.“ Sousedé v ničem nelišili se od baráčníků, v ničem nedávali těmto znát, že mají pole a že na těch polích jim roste obilí. Život veský za tehdejších dob byl zosobnělou poesií národní. Do tohoto života nejraději sahávali básníci a spisovatelé, mají zde typy hotové, zapotřebí jen zručného, dovedného štětce. Kresby z venkova čítávají se s největší oblibou, protože jim venkovský lid nejlépe rozumí. A co těch starých zvykův, uchovaných z nejdávnějších dob, ž věku ještě pohanského, udrželo se v životě veském přese všecky pohromy, přese všecky rány, jež zastihly náš lid za těch dvanáct set let, co zemi českou obývá! Mám za to — ne bez příčiny — že staré obyčeje ty, památky z pradávných let namnoze přispěly k udržení živlu českého v našich vlastech udušeného, skorem již utlumeného. Dnes arci už známe zvyky ty jen z vypravování — z knih, pokud pilná, svědomitá ruka napsala o nich potomkům. Místo bohaté poesie zavládla naším venkovem nejsušší prosa, tak suchá, že věru pojímá člověka všemi údy až suché lámání, bystřeji-li se do těch našich dědin podívá.

Chudý lid říká, — ne z jedněch úst slyšel jsem to — „za roboty měli jsme pána jednoho a nyní jich máme tolik, kolik je ve vsi statkův.“ Na těch statcích jsou v jistých krajích — ne ještě všude — samí „milost“ a „vzácní páni,“ poručili si tak říkati totiž, nejdříve čeládce a potom dosti srozumitelně i podruhům!... Kdybys se jim opovážil říci „slyšíte,“ ani se na tebe nepodívají a div že ti neřeknou do očí, že jsi hrubec, nevzdělanec, a přece chtějí být demokraty. Přijde-li chudák baráčník do

statku, na schodech už musí čapku smeknouti, pod paždím ji hezky mačkati a zdvořile ruku políbiti. Dříve to tak dělávali pánům „Francům“ na zámcích, a my se jim za to smějeme. Dětem, sotva že navyknou si kaši, rozkáže „milostpaní“ vykáti, a chasa, chce-li mít dobrou vůli, musí. — „Žebrotu“ (říkají tak domkářům) v obecním zastupitelství trpěti vedle sebe také nechtějí, zadávají proti volbám protesty, aby ti „hrubci“ nevěděli, jak se „milostpáni“ smějí starat o blaho dědiny. Nechci říci, že je tomu všude tak. Bůh chraň, ale u nás na vlas.

A s dětmi roste to dvojnásob. I když si hrají, musí předek mít. Běda, kdyby některé to podružské dítě se zapomnělo.

„Mně nesmíš říkati ‚ty‘, maminka nechce,“ hovoří čtyřletá holčička. „My máme statek, veliký dvůr, ve dvoře stáje, ve stájích koně, vedle stáje chlévy, ve chlévích krávy, a vy nic — — barák máte, jste žebrota — zloději.“

A hošík z baráku dívá se na holčičku, nepochopuje, proč má tomu piskleti říkati „vy“, nejde to do té tvrdé hlavy jeho, jemu tak neřekl ještě nikdo a nebudou mu tak říkati, ani až bude tatínkem.

„Domů pojď, Eminko, — nechoď mi více mezi tu žebráckou sběř,“ zavolá selka „milostpaní“, dceruška žaluje matince, že jí ty podružské nechtějí říkati „vy“, a matinka se zlobí, že hrubá, nevzdělaná je ta páděř baráčnická.

A klučík se dal do pláče a matka-baráčnice, dobrá žena, pohladila chlapečka po té mladé, tvrdé hlavě a zaplakala si s ním, že byla také ze statku, a proč jí tatíček dal do chaloupky...

Takových výjevův udá se u nás každý den několik, toliko že já užil barvy nejsvětlejší a vzal štětec nejjemnější. Budete se jistě smáti?

„Bože můj, kde to bývalo!“ požaluje si dědoušek; sepne ruce, svadlé ruce v klín a dívá se kolem sebe.

„Vidíš, chlapče,“ — povídá — „tamhle byl před lety bohatý šenkýř, tuze bohatý, měl více sám, než celá ves dohromady; ale zle by byl pochodil, kdo by mu řekl jinak než ‚pantáto, slyšíte‘. A měl pořád všeho dost, nyní tam říkají ‚milostpane‘... A tamhlety já držel na rukou, divíš se tomu, já z chaloupky, a nyní abych jim říkal ‚vzácný pane‘ a ruce líbal snad! Bože můj, kde to bývalo?“ vrtí divně hlavou stařeček... „Byli jsme také ze statku, z veliké hospody, a přece nám dnes říkají, že jsme žebrota. Inu... Bůh ví proč! — Nosívali jsme nankýnky, kazajky šerkové, jen o Boží hod jsme mívali šaty soukenné. V hospodách jsme bývali pohromadě — nelišili jsme se jedni od druhých, a dnes aby si tak vzal k tanci chasník dcerku ze statku! — Pozor si, chlapče, dej, já už se toho třeba nedočkám, že takhle daleko nepřijdou. Dráždí jen proti sobě chudý lid, a až ho rozdráždí, nedovedou jej upokojit. Nerozumějí si,“ prohodil dědoušek.

„My neproseděli neděle v hospodách; u nás bývala jedna a v té ještě nebylo žádného leda vozkové; nyní jsou zde tři. Sedávali jsme na stráni pod lipou. Bývaly u nás dvě, jedna byla prastará, tři jí neobemkli. Mrzela je, porazili ji, aby měla obec užitek. Do jedné házívali jsme kousky chleba, poněvadž prý tam jakés dítě paní krmívala za nocí ode dávných let. Bylo ji slýchati, jak pláče s dítětem, když sousta neměly. Ptej se nyní koho na to! Ani už nevědí, jak jsme Moranu o smrtelnou neděli nosívali do potoka, jak se slavívala filipojakubská noc, jak kohouta stínávali o posvícení. Celé odpůldne sedávali jsme v neděli na stráni. Starý Š..., výminkář, však znal's ho také, co věděl, povídal nám, a věděl toho mnoho, protože mnoho pamatoval. Ze statků ho poslou-

chali, z chaloupek, chasa; všichni jsme sedávali kolem. A jak jsme se na tu neděli těšívali? Sotva že poledne odzvonili a my odložili lžíce, ven vybíhali jsme, nekouří-li se nad strání; jako z komínu se z jeho dýmky kouřilo a někdy také i z úst. První vždycky nahoře byl a nejraději povídal o rarášku, jak lítal do statků, kde čarovali, a jak těžce dýchával v povětří. Máslo prý čarodějnicím nosíval. Tak to bývalo v naší vsi a bývalo ve všech vsích. Ale nyní už není nikde, leda tam dole snad v horách a v Podlesí. Tam jsou ještě ti staří pantátové, panímámy. Však viděl's je pod Ročovem."

Z nedalekého statku vyjel kočár. V kočáru zakmitl se bílý závoj, zalesklo se hedbáví, zasvitlo zlato; za chvilku druhý vyjel, zase také závoj, hedbáví a zlato. Byla neděle, „milostpáni" jeli se do města ukázat.

Dědeček pozdvihl hlavu, usmál se, ale slova neřekl.

„Nemáte kočár, radvanec máte, v tom se můžete vozit," zase ta holčička zaštěbetala mezi dětmi podružskými. Směla dnes mezi ně, maminka odjela do města, a těm chudinkám slzy vstupovaly do očí, že musí chodit, protože se v radvanci vozit nemohou.

Stařeček pozdvihl hlavu, slyšel to a tiše prohodil:

„Až tyhle dorostou, bude ještě hůř. Jsem rád, věru rád, že budu u svatého Víta."

Bezděky psal jsem dnes skoro satyru, leptavou satyru. Nechť si; pomůže snad hojit vředy, jež usazují se na našem venkově jako na zdravém kmeni umrtvující houby. Takových satyr napíšu více, budou snad ještě leptavější. Pro dnešek zatím dost.

Tuřany.

(1874.)

idíš, tamhle ten kostelíček s tou černou zahrocenou zvonicí, to jsou Tuřany a ty dvě věže na pravo — je Smečno," povídal mi jednou otec, když jsme šli do K... kostela „květnicí."

„To jsou Tuřany," zašeptal jsem si; co dále otec pravil, nevěděl jsem.

„A kdy že tam bude pouť?" zeptal jsem se.

„Až se budou na Hořešovickém vrchu třešně červenat. Ještě nejsou ani zelené."

„Tak dlouho?" podivil jsem se a pořád jsem hleděl přes les k tomu kostelíku s tou černou, zahrocenou zvonicí a přál jsem si, aby byly již ty třešně na Hořešovickém vrchu červené, ne abych si mohl jich natrhat — byly a jsou obecní, „císařské", má prý na ně právo jen cestář, ale my také měli na ně právo, — ale abych mohl jít na Tuřana. Jaké divné nápady mívá někdy ten dětský věk! Často chodil jsem se dívat na Hořešovický vrch, na staré třešně, „brabčinky"; ale ony teprve kvetly a mně zdálo se, že budou letos kvést do žní.

Musím se přiznati, že ty Tuřany již tehdáž měly pro mne cosi vábivého. V jakés posvátné záři jevily se vždy

mladé mysli mé. Myslíval jsem, že je tam v tom chrámu nebe a v tom nebi že jsou davy andělů kolem královny, a proto že tam tolik lidu chodí, aby viděli to nebe, tý anděly a tu královnu.

A chodilo také lidu na Tuřana naší dědinou a dosud chodí. Procesí za procesím, hudba za hudbou, jasným teplým vzduchem vály korouhve a za těmi korouhvemi táhly řady dlouhé, nepřehledné.

Díval jsem se na ně se stráně vždy a nevěděl jsem, mám-li plakat či smát se radostí.

Ale třešní na Hořešovickém vrchu nebylo tehdáž žádných, květy popálil mráz a na větvích zelenalo se jen lupení.

„Nebude tedy letos žádné pouti?“ ptal jsem se otce jednou v neděli ráno.

„Bude, půjdeš také letos,“ řekl mi a do naší malé, milounké světničky zazněla hudba velebným hlaholem „Zdrávas dcero...“

„Už jdou!“ zajásal jsem a opravdu šli. První procesí táhlo kolem ohromné. Byli to Lounští. Za nimi šli brzo z Čeručic a z dědin rozložených po Oharce.

Maminka mne ustrojila a za chvilku jsme šli také.

V R... čekalo naše procesí. Bylo také hodně lidu, přes sto hlav, a naše osada je malá. Vedl nás pan páter. My šli bez hudby.

Bylo horko. Slunce jen pražilo; ale já tepla necítil, jiní měli žízeň, ale já nic, a sotva že postřehli nás u Tuřanské zvonice, rozzvučely se zvony s pahorečku, poprvé slyšel jsem je, ty zvony Tuřanské, řekl bych, že také radostí plakaly, protože tolik lidu hemžilo se na výšině. — Naproti nám vyšel pan farář s ministranty, přívětivý pán, vtělená dobrota, řekl nám, že, jak Alžběta pozdravila Pannu Marii: „Zdrávas...“, také on že vítá nás těmi slovy. Dobře si to pamatuji. Neušlo mi ani

slova jediného. Vlídně mluvil s našimi jako dávný, starý druh. —

„Tys tady také, Františku?“ řekl mi, když jsem mu políbil ruku. Chtěl jsem mu říci, že se tak nejmenuji a že jsem tu ponejprv; ale okamžitě udělali kolem něho kruh. Já byl malý, odstrčili mne. A otec mi řekl, abych se ho pevně držel, že bych se tu mohl ztratiti. Také jsem se ho nespustil. Byla zde síla lidu. Co jenom těch různobarevných korouhví, skvostných i prostinkých, a co těch družiček v bělounkých šatech s modročervenými tyly! Jako na lukách motýlů.

V kostele mne otec pozdvihl na ruku, abych dobře viděl, a já nevěděl, kam se dříve podívat. Všude hlava vedle hlavy, přicházejí nové a nové průvody a se všemi ten vlídný, přívětivý pan farář, ku všem hovoří jako dávný starý druh, každému umí povědět něco jiného a bývá to vždycky „řízné“. Nejraději díval jsem se na něho; ale na to jsem přece nemohl zapomenout, že mi řekl František.

Na hřbitově bylo kázání. Neslyšeli jsme ničeho, museli jsme zůstati ve chrámě a pak by také bylo těžko dostati se do vnitra na „velkou“.

Přes celé poledne zůstali jsme tedy v kostele; dva museli vynésti, omdleli vedrem. Ale déle ještě byl bych vydržel v tom kostele, do večera snad.

A když bylo po všem, zase odcházelo jedno procesí za druhým. Pan farář zase všecky ty průvody vyprovázel a zase se při tom vlídně smál. Vrozen je mu již ten úsměv, ta přímá dobrota.

Někteří ze „zpěváků“ se loučili a uměli to, některým to také arci nešlo, ale ten „Charvatecký“ to znal nejlépe. Jedno štkání rozlehlo se chrámem. Jako zvon zněl jeho hlas, zrovna tak jako ten na zvonici, smutně, melancholicky.

Bylo mi také do pláče, ale ne že ten Charvatecký mluvil, ale protože musím z Tuřánek. Otec mi koupil třešně, byly drahé, ale já přece jen se slzavýma očima díval se zpět na ten kostelík, co vyčníval na vršíčku za hřbitovní zdí.

Zdálo se mi, že jdu s nebe, v němž viděl jsem davy andělů kolem královny...

Loni jsem tam byl po několikaleté přestávce opět. Bylo to po dlouhé těžké nemoci. Ale nešel jsem, jeli jsme. Opět slyšel jsem ten melancholický hlahol zvonů Tuřanských, ještě zde byl ten pan farář vlídný, upřímný a ještě vítal poutníky, jako starý, známý druh dobré přátely. Ale tentokráte neříkal mi již Františku, znal mne a já jej také. Pravil, že je již od svítání na nohou, ale sotva že to pověděl, již zase zvučely zvony, zase rozléhal se za pahorečkem zpěv a hudba provázela jej.

„To jsou Charvatečtí,“ řekl pan farář a uhodl.

Také ještě ten starý zpěvák, co se tak hezky uměl loučiti, že celý ten rozlehlý kostel rozplakal. Dobře poznal jsem ho. Zase bylo zde tolik lidu, ani hnout se nikd nemohl, zdě chrámové obstaveny korouhvemi nejrozman tějšími a ze všech stran zněla hudba krásná, unášející. Hráli písně Mariánské. Byli to hudebníci-venkované, ale nemusil by se za ně styděti žádný hudební sbor. Umí ten český šumař hezky zhluboka sáhnout do duše, nechť skočnou zanotí, či hraje-li na slávu Boží.

Venku na hřbitově pod ambity bylo opět kázání a lidu na hrobech jako mraku. Ze železa musil by míti plíce ten kazatel a hlas kovový. Zrovna ve proudu řeči jeho zas rozhoupaly se hlavy zvonův a dole ve vsi rozhlaholil se zpěv nového procesí. Teprve nebylo slyšeti ničeho. Chudák kazatel!

Letos nezůstal jsem tam přes poledne, nemohl jsem. K jedenácté jsme odjížděli a když ohlédl jsem se nazpět

přes tu hřbitovní zeď na kostelík, napadlo mi, co jsem si myslíval za mladých dětských let, že v tom zdejším chrámu je nebe a v tom nebi davy andělů kolem královny. Přemýšlel jsem o tom. — Celou cestu mi to vězelo na mysli.

Bylo tam na té pouti květu, květu našeho, českého s pelem nesetřeným. Leckterý ten kvítek rozvil se nedávno teprve a ty růže některé se ještě rozvíjely. A ty květinky, živé květinky, skláněly hlavičky ve chrámu před královnou jako andílkové, a ta královna s oltáře žehnala jim a napomínala je, aby zachovaly si ten pel neporušený.

A že nebylo nebe v tom chrámu zdejším a v tom nebi davy andělů kolem královny? A že ten lid nechodí sem, aby viděl to nebe, ty anděly a tu královnu v něm? Upřete mi to, můžete-li kdo?

Tuřanská pouť je kraji našemu poutí společnou.

Bohatí, chudí, všechen stav chodí na Tuřánka první neděli v červenci a těší se na zdejší pouť. Řekněte těm dětem, aby zůstaly doma a uložíte jim ten nejtužší trest, řekněte těm hochům a těm dívkám, že budou mít o „jarmark“ nové šaty, nepůjdou-li nikam, a rozsmutníte je.

Nechť opravdu je tedy lidu okolí našeho nebem zdejší chrám, aby vždy viděli v něm kolem královny davy andělů — děti své, čisté, nevinné — a sluhou toho svatostánku dlouhá mnohá léta ještě ten vlídný, upřímný pan farář, jenž tak dlouho věnuje se již s příkladnou horlivostí službě „Matičky-Královny Tuřanské“!

Ročov.

(1874.)

lášter Augustiánů Ročevských leží v tichounkém údolí, jako by začarován pod tou strnitou strání, co na jih za ním se zelená. Nemohlo se těm mnichům zdejším lepšího útulku dostati, než je úžlabina Ročovská. Nikam odtud nevidí, jediné na okolní stráně a do nebe. Mnich také více nepotřebuje. Kdyby ty dvě mohutné báně nade chrámem tě nepřivítaly, staneš-li nejvýše na hřebeni, nevím, odvážil-li bys se vyrušiti posvátný zdejší klid.

Kdykoliv přijdu sem, vždy zdá se mi, jako by ty kmeny nahoře na výšinách, staré kmeny, z hlubokých lesů volaly nazpět století uplynulá, kdy pozdě do noci opisovali klášterníci v celách úzounkých knihy a s těmi knihami ukládali potomkům, nevděčným potomkům, poklady, jež nevyváží ani báně Příbramské, ba ani sama zlatorodná Kalifornie. Nevím, proč mi to napadne vždy.

— — Ale vždycky nebývá v zdejším klášteře takové ticho svaté jako na hrobech. Jednou za rok, pokaždé o Nanebevzetí Panny Marie, chodívá se sem lid dívat na ty mnichy, na ten chrám a Bohorodičku na oltáři. Jako vykouzleny hrnou se davy z okolních doubravin dolů ke klášteru, a v pozadí rachotí od samého

rána hned kladiva, staví to boudy, potahují je plachtami a vykládají své zboží na výstavu a na prodej. Po polednách to zde vypadá jako malý jarmark. — Není skorem ani možná kam pokročiti. Tolik tu bývá lidu. Stýkáť se zde kraj s Podlesím. „Podlešáků je více a snadno je od „krajáků“ rozeznáš. U nás sice říkají těm, co jsou z Podlesí, že jsou to jiní lidé; tak zlé to ale není, škádlejí tím jen „Podlešáky“. Však ráz tváře ti přece poví okamžitě, komu bory hučely ukolébavku, koho kukačky ku spánku ukájely a koho ráno z dřímot budí skřivánci. Opravdu, podobají se ti lidé k sobě jako rovina nepatrnými výšinami rozrytá a černý hvozd vinoucí se do nezměrna a ve hvozdu rokle srázovité.

Ve chrámu bylo po všem; lid se hrnul z vnitra plným proudem a nové proudy valily se opět z venčí do kostela. Ve dveřích se srazily, bylo tu křiku, hubování, jedné selce paničce utrhli vlečku — vrátil jsem se tedy a pohodlně dostal jsem se zákristií k oltáři. Ale dále jsem nemohl, o překot drali se lidé, aby dříve byli u oltáře a mohli se dotknouti skla ve skříni, v níž byla skvostná socha Bohorodičky, a prsty oči si vytříti, protože prý po celý věk nebolí a člověk neoslepne.

A přece prodral jsem se až ku hrobce Kolovratův. Ta také byla obklopena ze všech stran, několik schodů vede do vnitra ku kameni náhrobku, na němž leží neveliký mramorový čtverhran a na čtverhranu kulička, půlliberka as.

„Je to stará pravda,“ vykládal hlasitě jakýs muž, Podlešák, šedivec. „Občas docházívají do kláštera poptávky, zdali se nepotí čtverhran a kulička. Bývá to jisté znamení, že některý z Kolovratův umře. Když umřel poslední starý pán, také se to zde potilo.“

„A dlouho zde už stojí klášter?“ zeptal se kdosi z krajákův.

Podlešák se na něho ani nepodíval; zakýval hlavou a řekl:

„Arciže dlouho. Stavěli ho za Václava, co dal hodit do Vltavy Jana Nepomuckého. Tehdáž měli Kolovraté také Pravdu a Kornhouz. Tady stávala pevná tvrz nedaleko kláštera. Pan Albrecht, co zachránil Karla císaře v Italii, zavedl sem poustevníky z řehole svatého Augustina a od těch dob pořád jsou tu. Husité jim klášter zapálili, Švédové a Sasík také; ale Bohorodičce se zde zalíbilo, a proto dočkal se klášter našich dnů, nedobrých dnů. — Podívejte se, zase se potí ten kámen a na kameni kulička!" prudce vyrazil ze sebe starý muž, šepot kolem utichl a oči všech utkvěly na mramorové kouli, na níž se opravdu vlhkost jakási vyrážela.

„Miloštiv buď Pán Bůh těm pánům, jsou hodní, dobří. Aby dlouho byli živi. Kolovratové se nikdy nezaprodali na vlastní lid, ani tehdáž ne, když všichni se spikli proti nám, i domácí i cizinci. Já to vím. My v Podlesí mnoho víme, více než vy v kraji, protože se nestaráte o to, co bývalo a jak bývalo. Tak je to."

A lidé pořád se dívali na kámen s koulí, co se potili víc a více. Dva Kolovratové umřeli od těch dob. Věděly to ty kameny?

Ponenáhlu prázdnil se chrám, na stupních v presbytéři klečelo již jen málo modlitelův. Mohl jsem si prohlédnouti nádherný oltář s dostatek. Ale i těch málo se vytratilo, šli si vyhledat nějaké to poobčerstvení. Bývá zde toho dost, nejvíce ovoce, a mezi ovocem hrušek celé hřebeny. Na ty je Podlesí bohaté, — a co okurek tu uvidíš, k neuvěření. Jsou laciné a chudý lid hledí na láci. Kus okoralého chleba, jejž si vzal s sebou z domova, a okurka neb několik hrušek mu postačí. Někdo si nekoupí ani to a spokojí se pouhým „Božím dárkem".

Jen několik jich zůstalo již ve chrámě, pět či šest a mezi těmi mladá dívka jakás s dědouškem. Oba se modlili.

Za chvilku dědeček vstal, šel k oltáři, otřel si prsty pravé ruky o sklo, a zas se vrátil k holce; ale neklekl si, očka jí potíral, jasná očka, jako byl ten hedbáv modravého šátečku. Potom opět poklekl a při modlitbě slza za slzou řinula se mu vráskovatělými tvářemi na červené sukno rozvinuté po stupních.

A když se pomodlil, zase zdvihl se, vzal holku za ruku a vedl ji chrámem postranními dveřmi ven. Lidé si při tom cosi šeptali. A leckomus vydral se z prsou soustrastný vzdech. — Chudinka, co platno bylo jí, že kvetla líčka její a že ten jemňoučký nach je ruměnil! Modré, jasné oči neprohlédaly a proto jí je ten dědeček natíral...

„Je to jediná dcera z bohatého statku v Podlesí a ten dědeček její otec. Matky už nemá. Utrápila se ubohá tím, že miláček její nevidí. Každý rok tu bývá starý s ní a každý rok jí oči natírá," povídali si, a já pořád viděl u oltáře ten modrý, hedbávný šáteček, bělounký šat, ty světlé vlásky prostince sčesané a na lících jemňounký nach, jemnější, než bývá ten, co každý den se podvečer rozlévá po vrcholcích strání Ročovských.

Zas nakupil se zástup lidu kolem železných mříží u hrobky Kolovratův a opět vykládal kdosi cos o zlaté nitce, již našli prý jednou z rána v zahradě roztaženu, kde klášter měli vystavět; — ale neposlouchal jsem již. Chystal jsem se k domovu. Měl jsem daleko, dobré čtyry hodiny a slunce již stálo nad Dřevíčem.

Po dvou letech byl jsem zase pod Ročovem.

Po „velké" zase kupily se davy lidu kolem oltáře, opět dotýkali se prsty skla a oči si natírali, aby je nebolely, a aby neoslepli. Za volnou chvíli se teprve ve chrámu

uvolnilo a zraky mé hledaly — však uhodnete, koho asi hledaly, mezi tisíci byl bych poznal ten modrý hedbávný šáteček, ty vlásky světlé, prostince sčesané... ale marně hledaly.

Až v koutečku teprve všimnul jsem si dědouška, jak se sepjatýma rukama díval se nahoru ještě jako před dvěma roky, jen že na tom čele o jednu vrásku přibylo. Nemohl se chudák dostati k oltáři na stupně a nedral se tam také. Byl sám.

Jiní si také všimli stařečka, podívali se na sebe a řekli si cos.

„Umřela. Nové pouti se chudinka nedočkala a tak se na ni těšila, že prý tu matku Boží už uvidí,“ povídal známým dědeček, když se ho ptali po holce.

„A vidí ji lépe než my, tváří v tvář. Panna Maria ji pro sebe vychovala a buďte rád. Tam dozajista prohlédá. Tušila to, že o nové pouti matku Boží uvidí,“ těšili stařečka, ale nepotěšili.

„Bývám tu za rok několikráte,“ dořekl ještě dědoušek. „Zdá se mi, že se mi tu teď po ní nestýská a že vidím ji tady u oltáře. Chci si také tu smrť už letos vymodliti.“

Bylo mi věru líto stařečka. Dlouho se modlil a když se domodlil, hezký peníz položil na oltář a nechtělo se mu jaksi odtud; ale přece šel.

Také asi viděl v duchu u oltáře modrý šáteček hedbávný, bělounký šat, tak čistě bílý, jako by tkán byl z lístků liliových, a proto nechtělo se mu odtud do domova, do tichého Podlesí, kde ty kmeny tak smutně hučí do uší od rána do večera každý den jako lesnice hudebníků, když odnášeli miláčka jeho za ves na hřbitov...

A vymodlil si smrť tehdejší rok? Nevím, nebyl jsem pod Ročovem od těch dob; ale na tu předposlední Ročovskou pouť si leckdy vzpomenu.

Od Levého Hradce.

(1876.)

děte jen touhle cestou, a za hájem uvidíte ihned kostelíček. Stojí o samotě; dole v úžlabině je vesnička, jmenuje se Žalov. — Levý Hrádek je prý první kostel v Čechách. Slýchal jsem tak od maličkosti."

Tak krátce, tak suše, ale přece zevrubně podal mi rodák — venkovan zprávu o Levém Hradci a naučení, odkud uvidím kostelík nejlépe.

V malé chvíli stál jsem na výšinách, klonících se na některých místech dosti příkře k pravému břehu Vltavy. Oko mé spočívalo na protějším výběžku za řekou, na němž uprostřed svěží zeleně bělá se kostelíček. Připadal mi tak jako stařeček, když si vyjde na stráň, na výsluní, aby pookřál. Díval jsem se na kostelík a na to rozzelenalé staroslovanské hradiště dlouho — dlouho. Zdálo se mi, jako by přes řeku letěl ke mně od kostelíčka pozdrav tisíciletý a v tisíciletí tom kmitaly se postavy nevídané ve skvostných, staročeských řízách, před očima že mám knihu obrovskou, psanou na pergameně literami nevymazatelnými, jakás ruka tajemná že těžké, zlaté spony u té kjnihy rozevírá...

„Tisíc let!" hučel mi kolem hlavy vítr, „tisíc let"

šuměla dole Vltava, a ta ruka tajemná, zdálo se, že list za listem obrací a po každém listu že se na mne dívá postava jakás pronikavýma tmavomodrýma očima, jako by chtěla nitro mé prozkoumati. Pergamen byl popsán písmenami tu do zelena, jinde modrými, tu zlatými a jinde zas červenými jako krev. Zdálo se mi, že ta červeň ještě neuschla, že je to čerstvá, lidská krev. Potom sledovalo bez počtu listů popsaných černě, řádky splývaly jedna s druhou, tak jako by písaři každým trhnutím péra byla na pergamen skanula slza a ty slzy jako by slilý se s černí v znamení nečitelná. Tajemná, průsvitná ruka dosud obracela list za listem, listy pořád tak černé a řádky pořád tak se slzami písaře v tmavé pruhy splynulé.

Tmavomodré oko hledělo mi do obličeje ostřeji a ostřeji; — divný to, tajuplný zjev. Zdálo se mi, jako bych již byl viděl někdy tu luznou tvář, ovanutou nádechem vzduchů záhvězdných, před lety, jako v polosnění...

Řádky počínaly poznenáhlu blednouti, tmavá čerň měnila se v barvu zelenou, jasnější a jasnější; tu náhle se počínala zeleň kaliti, tak jako koruna mladé lipky, když na kmeni hlodá červ. Ale už potom byly listy prázdné, bez jediné litery, bělostné prsty spočinuly na prvním, prázdném listě, oko tmavomodré utkvělo na mně pohledem až mrazivým, růžové rty se pootevřely a těmi rty přeletěla slova chladná, slova jako led, jako pronikavý vítr severní: „Vím, co chceš říci; ale nyní poslouchej! Barva zelená jest výrazem svěžesti a naděje, modrá odznakem strádání a hynutí, červeň věštitelkyní let krvavých, černá poselkyní smrti, a zlatá? — představitelkou slávy a blahobytu. Hleď, do téhle knihy psáno už čtrnáct set let, ale ještě vystačí na léta bez konce. Jsou v ní dějiny tvého národa. Bude to záležeti, na vás, co na tomhle a a na listech následujících zapíše ruka má a v jakou barvu péro omočí. Modli se, modlete se vy všichni, až kam

jazyk český sahá, k strážným duchům, svým, aby mohl písař psáti pérem omočeným v barvě zelené, jako kolem kostelíčku to svěží osení, a potom ta zeleň aby přešla ve zlato, jímž psány by byly všecky listy bez přestání."

Ruce průsvitné zavíraly obrovskou knihu — nebyla ještě popsána ani do třetiny — zapínaly těžké, zlaté spony a rty růžové zašeptaly opětně: „Chceš-li více viděti a více slyšeti, přijď v předvečer noci filipojakubské, až vzejde večernice."

Zraky mé byly ještě upřeny na obrovskou knihu s těžkými zlatými sponami, a když se pozdvihly, valily se nad Vltavou jediné mlhy a za nimi bělal se kostelík samotinký, jako sirotek když se vrátí v rodnou dědinu, kolébku svou nalezne pustou a matičku s tatíčkem na hřbitově.

„Tisíc let" zahučely opětně věky z dubin za mnou, „tisíc let" zašuměla zamucená Vltava pode mnou a „tisíc let" zašveholil skřivánek zrovna mi nad hlavou.

„Ty že tu stojíš, ty kostelíčku, tisíc let? Ty žes viděl okolní stráně, ten krásný, rozkošný zdejší kraj tisíckrát se rozzelenat, ty žes vítal vlaštovičky pod střechou už tisíc jar, tebe že slavíci z lesin okolních tisíckrát pozdravili tlukotem uchvacujícím a pro tebe že vždycky měli nové skladby, nenápodobitelné! — — O tobě čítal jsem co dítě, o tobě slýchal jsem co dítě, dnes tě vidím v mužných letech poprvé, s týmiž city, jaké jsem choval v dětském nitru svém, jediné že je mi tě dnes, ty kostelíčku, líto, žes tu tak opuštěn, tak na samotě, že přijde k tobě málo kdo a přijde-li, přijde se jen podívat, jak někdy v Čechách první chrámy stavěli, jaká jsou ta okna tvá, jaká ta klenba, tvá, ale že tys svědkem prvotin kříže v zemích našich, že ty jsi pamětníkem zbožné mysli, ryzího, čistého srdce předků našich, na to moderní věda archaeologická sotva vzpomene. — Stůj tu jen, stůj ještě

mnoho a mnoho tisíc let a buď i na delší doby svědkem, že kříž, kterýž zachoval po tisíc let národ náš, že zachová jej i na příštích tisíc let. — Tobě, ty kolébko, ty pramáti kříže ve vlastech Čechovým, tato slova na pozdravenou — na přivítanou — k prvnímu máji.“

Klecanské zvony, pověstné lahodným souzvukem do taktu tříčtvrtního, volaly mne nazpět. Hlaholu jejich musel jsem uposlechnouti a obrátiti kroky své k dědině. — —

Octnuv se ve své jizbě, vzal jsem do ruky díl dějin Palackého. A tu mi tak napadlo, jako by to byl nejvěrnější otisk té knihy obrovské v rukou zjevu nadvzdušného, jedině s tím rozdílem, že kde řádky začínají černati, kde diktuje dějepisci do péra poselkyně smrti či sama smrt, tam že „Dějiny“ již nesahají. — — — Kdo bude namáčeti v svěží, zelenou barvu a kdo poprvé ze smrtelníkův omočí péro v zlatě rozpuštěném a kdy? ... Dej, Bože, ještě, aby ten stříbrovlasý kmet, kterého ve dnech právě minulých slavila všecka česká zem, mohl literami zlatými začíti dějiny nové našeho národa, třebas řádkou jen jedinou!

„Chceš-li více věděti a více slyšeti, přijď v předvečer noci filipojakubské, až vzejde večernice!“ zatanulo mi náhle na mysli a před očima projevila se mi opět ona vzduchovitá postava zase s tou knihou obrovskou, jako by se byla vynořila z tůní Vltavy. Tmavomodré oko její utkvělo na jménu „Palacký“, růžové rtíky otevřely se poznovu a těmi rtíky přeletěla jiná slova, ale ne již jako led, jako severní vítr, ale jako bývají slova věrné družky, slova mateřská, plná něhy, plná útěchy: „Dočeká se toho, dočeká, buď bez starosti! Bude to šlechetnému kmetu odměnou nejkrasší. Ale ty na Levý Hrádek nezapomeň.“

A už opět jen mlhy šedavě zastíraly vodu Vltavinu a zakalily v šerý svůj háv tajemnou věštkyni příštích dnů...

Posvícenská.

(1877.)

ěkná hodinka! —

Nevím, který den v celém Božím roce vyvolal by pod mladou hrudí tolik touhy, tolik záchvěvů radosti a v hlavě probělené tolik vzpomínek, jako ty chvíle, kdy druhý den o posvícení kněz obchází hřbitov, kropí na rovech uvadlou trávu, muzikanti hrají „miserere“ a kdy, sotva že dohlaholilo hluboké, truchlé „a porta inferi“, ještě smutně rozladěné klarinety, pozauny a křídlovky s lesnicemi spustí pochod, kterýmž se rázem zapomínají nebožtíci, a slzy, jestli jakých bylo na posvícenských tvářích, rázem vysýchají.

Slyším také takový pochod. Klarinet je o půl tónu výše, kvíká, až je člověku při tom pískotu zima. Ale kdo pak dbá o posvícení půltónu! Za muzikanty hrne se v nejrůznější pestrotě celý dav veské krásy a veské parády. V rukou modlitby, kolem hrdel na zlatých řetězích dukáty, v jarých, hlavách svěží, bujnou krev a oči samé jiskry.

I slunce svítilo posvícensky. Podzimní větřík projížděl dovádivě sežloutlými a nahnědlými korunami ořechů, že se s tím lidem rozesmály a rozveselily.

Do hospody „na pěknou“ jdou staří, jdou muži, jdou ženy, jdou i — děti, s tím toliko rozdílem, že tyhle

nebyly v kostele. Matička je zatím doma vyfintila, načesala, vylíčila a naoblékla. Potom vezme jedno za ruku druhé za ní hopkuje a třetí nese v náručí. Jde s nimi také „na pěknou“.

Tomu nejmenšímu přichází ta vířivá hudba z prvu nějak podivně, o hlavičku pokouší se mu závrať; ale přejde to brzy. Je to, jako když jede kdos poprvé mořem a překvapí ho náhle mořská nemoc. Pak už se dítě jen směje, tatík s nepopsatelným výrazem vé tváři mu z plné, napěněné připíjí, synáčkovi i dcerušce vázne chmelovina na okamžik v hrdélku...

Ach, Bože, divné posvícení! — Divná pěkná hodinka!

Potom jdou do kola školačky. Těm se ty vlasy házejí nejprudčeji a tváře rdí nejtmavěji; a tatík či matička s pravou pýchou rodičovskou dívají se na ty své děti, že to tak znají a že jim někdy nebudou dělati hanbu. Však je na dnešek také napravili! A jedna ta mafka podívá se potom na druhou, a jako by si řekly, jdou pro své synáčky, berou je k tanci, a tatík připíjí oběma. Synáček pije, nechce se litru ani pustiti, oči se mu svítí, tvář rudne, tatík přidá mu ještě „dlouhé“ a kluk je v jiném světě, mezi jinými lidmi, je vesel a zpívá... Měli byste slyšet, co zpívá!

Ach, Bože, divné posvícení! — Divná pěkná hodinka!

Jdu řadou starých štěpových alejí. Do hlav věje jim také podzimní větřík. A chřestot větví jejich připadá mi jako pláč nad tím dnešním posvícením, jako naříkání nad tím dnešním lidem a jako kvílení nad tou dnešní mládeží.

Zraky mé zaletěly k hřbitovu, obroubenému bílou zdí, a já si pomyslil: Zdaž víte, vy dědové setlelí, že dnes pravnuci vaši, sotva že chodit se naučili, jsou v kole se svými matičkami a jaká že píseň na svěžích jejich rtech? — Ne, nechci rušiti vaše odpočívání, nechci vás z dřímot vašich burcovati; oni vás jednou sami ti vaši

pravnuci vyruší a vyburcují, abyste vstávali a přišli se na ně podívat a zahučeli jim do uší hrozné: „mene-tekel“. —

Středočeské vrchy byly tak jasně modré, jako by měly na sobě z brusu nový posvícenský šat. Svatý Jiří na Řipu se leskl jako postříbřený, a i starý Bezděz se díval do kraje vesele, ač skorem vždycky bývá zachmuřen a čelo mívá zakaboněné. Zadíval jsem se do těch vrchů, jimž ani ten nejparnější srpnový den letošní nevytáhl svěží, chrpovou barvu, a na okamžik zapomněl jsem obrazu, kterýž jsem vám o několik řádek výše nastínil. Na mysli zatanula mi z minulých let také pěkná hodinka, nad níž vzešel ještě krásnější den podzimkový, než byl ten dnešní.

Podzimní dnové s tou žlutí nahnědlou po stromech, ať se podívá člověk kam podívá, to divné madro nad hlavou v širém, pod širým nebem působívá na hruď nevypravitelně, jako by cos na ni usedalo, jako by té tíži člověk chtěl a bál se, aby jí jiné dojmy nesejmuly, nezahladily.

Kráčel jsem také takovými alejemi.

Dole pod svahem rozléhal se v dědině smutečný pochod.

Zůstanu státi a poslouchám.

Lítostivěji nemohou hudebníci spustiti ani o ten nejbohatší pohřeb, když vyjdou ze vrat mládenci s bílými flóry, družičky na hlavách s myrtovými věnečky a vynášejí v červené rakvi nevěstu.

Muzikanti hráli už hezkou chvíli; vždy znovu a vždy jinak, ale pokaždé v plačtivější akkordy rozezvučely se jim nástroje.

Obcházeli ves kolem do kola, dospělá mládež za nimi dva a dva, a k těmto přidružilo se opět celé hejno dětí! Pochovávali pěknou hodinku.

Potom se muzikanti rozešli do statků po koláčích. Ani dvě nůše jim nestačili, co toho dostali.

Já stál dosud nad úvozem a uchem doznívaly mi ještě truchlé zvuky improvisovaného pochodu nad pěknou hodinkou.

Za humny v zahradě krajního statku sedělo na mezi děvčátko. Bylo ustrojeno v bílé šaty s červenou pentlí kolem boků a na hrdélku leskl se mu zlatý křížek, zavěšený na černé, hedbávové stužce.

Došel jsem až k holčičce. Nepovšimla si toho. Hluboká očka její hleděla neodvratně k jasně modrému nebi. Připadala mi v tom zamyšlení jako andílek, jenž sletěl s vysoka, aby se podíval, jak ti lidé se veselí, jak v tom veselí na všecko, pra na všecko zapomínají a kterémuž je těch lidí z čisté duše líto k nevypovědění.

„A ty's s těmi ostatními u muziky nebyla?"

Dítě se zvolna obrátilo, usmálo se, tak jako by nepochopovalo, že se mohu takhle ptát, a zašeptalo: „Nebyla."

„Přece je u vás posvícení a tys tu tak samotinká!"

„Dnes prý budou padat hvězdy a já bych je ráda viděla!"

Při těchto slovech zalily se děvčátku dobré, hluboké oči.

„A proč pak bys je ráda viděla?"

„Maminka říkává, že když ty hvězdy padají, jsou v nich andělé a že si chodívají pro hodné lidi, aby s nimi odletěli k Pánu Bohu. Jednou sletěla taková hvězda až nad naši střechu, a když myslili, že už doletí, ztratila se a nikdo nevěděl kam. — A nám brzy umřel tatíček."

— — — — —

Byl jsem již zase v alejích.

Nad borovinami na východě stál měsíc, jako by se byl před chvílinkou v samém stříbře vykoupal. Staré štěpy tvořily ouvozem nejrůznější stínové obrázky. Ale mlčely; ani skorem nedýchaly. Ode vsi zalétala za mnou již opět

hudba. Nyní však bylo znát, že si muzikanti posilnili měchy, že do opravdy si namazali smyčce, že zalili hrdla křídlovkám a napojili pozauny s lesnicemi až do dna.

„Viděla, jak včera hvězdy padaly?“ optal jsem se druhý den dívenky. Byla ubledlá, jako by uplakaná. —

„Viděla!“

„A kamže letěly?“

Děvčátko svěsilo hlavu.

„Zas jedna nad naší střechou se ztratila. — Ale byla ještě tuze vysoko.“

Holčička dala se do pláče.

„Snad nám umře matička!“ dopověděla se vzlykotem.

Byl to dragounek. Však se ještě na tu dobrou dušinku pamatujete.*)

Slavila pěknou hodinku na zahradě za humny pod štěpem sama — samotinká, tak jako bývá vojáček na stráži v samotách. — Podruhé už padaly však hvězdy nad uvadlou travou tichého rovečku jejího.

— — — — —

Dnešním večerem leskly se hvězdy, jako by se byly umyly na to posvícení ve vodě křišťálové. Jejich třpyt podobal se zraku dívčiny, když se jí v něm zajiskří, až mládence pojímá závrať.

Náhle se zdálo, že se ta jedna hvězda zasvítila, opět jako oči dívčiny, ale když už je nevěstou a když jí k uším zaletí hlahol zvonů, že už čas k oltáři, kde pan farář pannám ruce váže a jich nikdy více nerozváže; ale mžikem sletěla k dědině, k níž jsem přicházel, a ve chvilince druhá, třetí, čtvrtá...

A ta poslední, zdálo se, že slétá přímo nad hlavu mou...

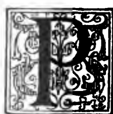
Divné posvícení! — Divná pěkná hodinka!

---

*) Viz »Z klidu a víru«. X. (Pozn. poř.)

O české knize a její čtenářích.

(1883.)

o Čechách bylo ticho, ale zcela rozdílné ticho od onoho, jež nám líčí následující, velmi charakteristický obrázek. Jeden panovník se velmi rád bavíval, mnohem raději, než aby vykonával povinnosti vladařské. A nic ho nedovedlo tou měrou podrážditi, jako když byl někým ve svých obvyklých zábavách vyrušen. A tu praví kdys přední ministr a zvláštní důvěrník: „Vaše Veličenstvo, lid začíná reptati!" — „Ať reptá; nechte ho!" odvětil nevrle vladař, a ministr se již mluviti neodvážil. — Po nějakém čase předstoupil opět před mocnáře. „Vaše Veličenstvo, lid se již začíná bouřiti, ulicemi hlavního města táhnou zástupy velmi podezřelé, že prý nebudou platiti daní, že prý se musí Vaše Veličenstvo uskrovniti..." — „Nechte je, ať se vybouří; však je všecko přejde!" — Uplynula zase nějaká doba a panovník se jen tak mimochodem pozeptal: „Co dělá nyní lid?" — „Všecko ticho, nikdo se neodváží hlasitě ani mluviti..." — „Toť horší znamení! Takové ticho zavládlo krajem tenkráte, než do našeho královského paláce udeřil blesk, než se strhla bouře, která zničila celý park, na jehož upravení vyšly miliony. Takové ticho jest velmi podezřelé." — Co se přihodilo dále, nepatřilo by již

v rámec těchto slov. Já jen opětuji: Ticho, které se rozhostilo v druhé polovici století sedmnáctého, v celém století osmnáctém, a začátkem věku našeho, bylo zcela rozdílné od onoho, kterého se dotyčný panovník tak příliš ulekl

Pravidla, podle kterýchž bral se všecken život našich dědův a pradědův, byla zcela přesně vyměřena. Nemohlo od nich býti nejmenší odchylky. Byla vrchnostenským úřadům stále po ruce a všemu lidu den co den na očích. Někde byla i zavěšena v jednoduchém tmavém rámci u dveří v zámeckých kancelářích. Dovolím si přečíst nadpis těch pravidel.

„Obnovený patent robotní a vyměření jiných případností a stížností mezi vrchností a poddanými v království Českém a markrabství Moravském léta 1738. Vytitšěn v královském Menším městě Pražském, v královské dvorské impressí." — Jiný řád, pocházející z roku 1775., těšil se tomuto titulu: „Robotní patent pro království České vydaný třináctého dne měsíce srpna roku 1775. ve Vídni, vytištěný u Jana Tomáše z Trauneru, cís. král. dvorského impressora!"

Prvnější patent jest zakončen následovně: „Jsouce všecko to, co v předešlých patentech ze strany poddaných stížností se obsahovalo, do patentu tohoto potažmo a respektive jmenovitě potvrzeno aneb přejinačeno, vysvětleno a rozmnoženo: Pročež milostivě poroučíme a chtíti ráčíme, aby tyto nynější nově nejspravedlivější patenty za jedinké samostatné pravidlo se držely a zachovávaly, pak netoliko tam, kdež náleží se vyhlásily a pro jednoho každého vědomost se vyvěsily, alebrž i také od takových při každém panství neb statku jeden exemplář k vždy potřebnému nahlédnutí jak poddaných, tak vrchnosti i sloužících, při hospodářské kanceláři se zachovával..."

Druhý řád zakončen poněkud ostřeji, a to: „Z a d e v á t é. Takoví poddaní, kteří by od nynějšího času proti svým vrchnostem nepravé žaloby a stížnosti vedli, tudy čas marně tratili, neméně své jmění rozhazovali a posledně docela v zkázu přijíti mohli, mají veřejnou prací, arrestem, v železích a poutech, v kázním domě, s šancovním dílem, shozením s hospodářství a dle povahy okolostojičností ještě strašnějším trestem stíženi býti."

Jsou to smutná, velmi smutná pravidla, dle nichž vyměřen a do nejnepatrnějších podrobností označen život potomkům vítězů skorem na všech evropských bojištích. Oko by nevěřilo, hlava by ani pochopiti nedovedla a člověku bylo by přetěžko vžíti se v děsnou pravdu tuto, kdyby ze zažloutlého papíru nečišel dosud ten starý čas, jako by umrtvující morovinou.

V zámeckých kancelářích dva robotní patenty, z nichž jeden obsahuje čtyřicet a druhý osm článků s různými odstavci; a po českých vesnicích ticho, mrtvo, hlucho. Život pohybuje se v kolejích takto vyměřených od pokolení do pokolení. A pod nejednu lebku usadila se myšlenka jako netopýr, že všecko v pořádku, že jinak ani býti nemůže. A když se zahnízdila do hlavy takováto myšlenka, stal se z člověka stroj, kterýmž možno i orati. Četl jsem nejednou, že tenkráte panovala spokojenost... Přiznávám a přisvědčuji, ale dodávám ihned: T a t o s p o k o j e n o s t j e v i l a t v á ř z m í r y p ř í š e r n o u, ž e j e d i n ý m p o h l e d e m p ř e c h á z í č l o v ě k a m r á z. T a k o v á s p o k o j e n o s t p o d o b n a v ý r a z u, j e n ž s e r o z e s t ř e l o b l i č e j e m n e b o ž t í k o v ý m. A jestliže tu a tam takovéto spokojenosti se vzepřeli, oplakávaly ženy muže a děti otce. Zníť v těchže patentech robotních článek 37. následovně: „Pokudž by poddaní tuto naši nejvyšší milost vděčně neuznati a všecky své povinnosti dobrovolně nevykonávati, ale do tvrdošíjnosti, nadutosti neb dokonce

srocení a pozdvižení se pustiti osmělili, tedy mají takoví ihned beze všeho průtahu k nevyhnutelnému jak na těle, tak i dle povahy věci na životě ostrému trestu, dle tuto udělující moci a práva potaženi býti..." A tato povaha věci záležela vždycky — vždycky pravím — na vrchnosti. Odvolání bývávalo marno; a když přece přišla podobná záležitost před královskou appelační komoru k inkvisici, upravili ji obyčejně již předkem tak, že musilo býti zřejmo okamžitě, kdo vinník a kdo poškozenec.

Dotkl jsem se z naší minulosti této stránky proto, aby tím zřejměji vysvitlo, co asi mohlo býti tomu z duše dobráckému, ale tolikrát a tolikrát zneuznávanému lidu českému útěchou, co mu mohlo býti posilou, co mu mohlo býti vzpružením a co v něm mohlo utvrditi naději, že snad tak pořád nebude, a tím octl jsem se u svého předmětu: „Kniha v našem probuzení národním".

Dne 26. listopadu, t. j. na den sv. Kateřiny, roku 1621. přijel do královského města Slaného císařský komisař Jiří Michna. Děkan mistr Jan Kanpilius četl právě u oltáře evandělium. Dotčený úředník vrazil se svými vojáky do chrámu a rozkázal knězi, aby přestal okamžitě. Když však tento neuposlechl, vytasil Michna kord, vyrazil děkanu evandělium z rukou a poručil jej svázati, což přerušeno pouze velikými prosbami Slanských měštěk a měšťanů.

Je to příběh sice neobyčejný, ale na pohled bez veliké důležitosti. Přemýšlíme-li o tomto výjevu poněkud opravdověji, napadne nás okamžitě pravda, která se vine od těch dob našimi dějinami jako zlatá nit. Pravda tato dá se zahrnouti v tuto výpověď: „Dokud nevyrazili našim předkům z rukou knihu, a jestli snad ji vyrazili, dokud ji nedovedli ukrýti před nimi a vyrvati jim ji z ruky tak, aby se k ní vícekrát nedostali, dotud při všem utrpení živel náš utlumiti a umrtviti marno bylo!"

A tu knihu z rukou předků vyraziti, tu knihu z českých dědin vypleniti, tu knihu roztrhati a do větru rozházeti, bývalo ode dávna přední snahou našich nepřátel.

Kniha bývala předkům našim zlatým prutem, jímž otevíraly se poklady na dně srdcí českých, o nichž člověk-nepřítel neměl ani tušení. Za dne těžká práce, za dne k uším dolétal posměch, úšklebek, za dne oči se zalévaly bezděky slzami, za dne hlava se sklonila ke hrudi níž a níže, a u večer, když vše uzavřeno, když i skuliny v okenicích pečlivě zakryty, aby oko slídičovo nemohlo vniknouti dovnitř, — na stole rozevřená kniha, ten denní úšklebek, ten denní posměch zapomenut aspoň na chvilku, slzy v očích vysušeny, na tvářích jeví se úsměv na nějakou hodinu a v těch vráskovitých obličejích prokmitá brázdami paprslek blaživé naděje. Ve světnici ticho, nikdo ani nedychá — a která to kniha rozložena na starém, rozpraskaném stole dubovém?

Je to bible; v té bibli kapitoly, jednající o zajetí babylonském, o šťastném návratu do země zaslíbené, či o dnech, kdy hrdinský Juda drtil železná pouta syrských pochopů, v té bibli kapitoly, v nichž mužů slavných sbor hlasem nadšeným věští, že doba vykoupení přijde — ano ta doba že přijíti musí... Bible tyto, jež se u nás udržely, pocházely nejvíce z proslulé tiskárny Melantrichovy. Asi před rokem měl jsem příležitost nahlédnouti do takovéto knihy, na jejímž listě titulním zažloutlým inkoustem vepsáno pevnou rukou, podle jejíchž pevných tahů možno souditi do dneška na povahu pisatelovu: „Correxi, quae corrigenda scivi“, t. j. „Opravil jsem, co jsem uznal opravy potřebným...“ Podepsán Ant. Konyáš s letopočtem 1747. V té knize začerněny k nepřečtení celé řádky a jednotlivých slov k nespočítání.

Dále to bývala česká kronika sepsáním Hájkovým. Od nějakého času zvykem dívati se na tuto knihu úkosem.

A proč? — Poněvadž to není dějepis kritický; smýšlenka jde tu ruku v ruce s pravdou, soudnější oko setkává se zde s nejsmělejšími kombinacemi, světlo a stín nedobře rozděleny, někde příliš mnoho černě, jinde zase samý lesk, některé osoby těší se už nepochopitelné zálibě dějepiscově a jiné zase pohružovány, jak jen možno nejhlouběji, zásluha s vinou váženy vahami osobního přesvědčení...

Ale pravím s důrazem: Tato kniha jest v národním našem probuzení neocenitelnou. Z této knihy jediné dovídal se praděd náš, že v Čechách vždycky tak nebývalo, že jednou orlice černá až ke slunci vzlétala — poukazuji jen k dobám Boleslava II., — že naše orlice černá prolétala na hlavami prvních Přemyslovců, počínajíc od Břetislava až do milanské výpravy Vladislavovy celou střední Evropou a Italií až nad římské hradby; z této jediné knihy dovídal se předek náš, že bílý lev, jenž za tehdejších časů zmizel již s peněz, vojskových praporů i pečetí úředních naprosto, řevem svým přiváděl na útěk nesčetné davy nepřátel, z této jediné knihy oslňoval usouženou tvář konejšivý paprsek z dávno zapadlých dob... A štěstí veliké, jehož člověk nemůže ani dosti oceniti, že když po vlastech našich v polovici století sedmnáctého začal shon, kde jaká kniha aby přišla v niveč, — že nechali v rukou dědů našich tuto kroniku... Kdyby tak mohly ty prohnědlé listy s prostičkými dřevorytinami mluviti, pověděly by nám co vysušily slz, co trudu setřely a co obličejů zachmuřených vyjasnily, byť vždycky i jen na chvíli!

K těmto dvěma knihám družívala se i rozličná proroctví, mezi nimiž nejznámější Sibyllino a ono slepého mládence. Tato proroctví chována hlavně v opisech a ve zvláštní tajnosti. Půjčoval je pouze dobrý přítel druhému. Jedna taková knížka vykazuje se celou genealogií. Nebude snad nezajímavo, přečtu-li ji do slova tak, jak jsem

[illegible] jest sepsáno, než opsal je. — Toto proroctví bylo [illegible] od Jana [illegible] z [illegible], od něj přepsal je [illegible] z [illegible] roku 14[illegible], od Ko[illegible] do města Brovic [illegible] [illegible] dědicovi [illegible] roku 15[illegible]. A z toho jest opsáno od [illegible] z [illegible] r. 1612. A ten jistý Hru[illegible] je do [illegible], kdež je na svůj vlastní náklad [illegible] r. 1617. A [illegible] na světlo mnohému [illegible] k zapovězení roku 1676., tak že mnoho [illegible] a [illegible] nové na způsob [illegible]. Které [illegible] v [illegible]. Takové pravé proroctví zachoval u sebe Jan Dobrý, z něhož dal je jiným opsat, tak že ho obdržel i jeho zeť Martin Kaboch z Tábora a dal je přepsati Antonínu Kaumannovi, učiteli Jindřichohradeckému, roku 1727., od kteréhož je obdržel Vojtěch Kovaný. Od tohoto dostalo se do Zbraslavi a tam je přepsal Vavřinec Novák roku 1749., od Nováka opsal si je František Teltín, rychtář z Vobory, na Plasském panství roku 1815. Od Teltína opsáno jest Josefem Feberem, koželužským tovaryšem z Prahy dne 17. dubna 1819., odkudž se dostalo k Rozsypalovi do Obecnice na panství Dobříšském dne 28. dubna roku 1844. — Již z tohoto rodokmene několika lístečků možno posouditi, jak veliké přízni, lásce i ceně těšila se nepatrná česká knížečka, v níž zaznamenány jen domněnky, kteraké změny ve drahé naší vlasti nastanou.

K dalším knihám, pečlivě po našem venkově chovaným, patřival také kancional, a sice tak zvaný kancional svatováclavský. Zpěvný ráz zůstal v povaze lidu našeho neporušený i za dob nejtěžších protivenství. Podivný, takměř nepochopitelný zjev: lid trpěl, ale četl a zpíval. Jestli jej kniha dovedla posilniti, píseň dovedla — uměla ho potěšiti. A mimo píseň obsahu náboženského — byly to

písně tak zvané lidové či národní, jež bohužel za dnů našich na českých nivách, po českých lesích kvapem vymírají. A kdybychom neměli o životě venkovském z minulého století žádných zpráv, písně tyto, jež zlatá hlava rukou neúnavnou sebrala pílí mravenčí, rozvinují před zrakoma našima všechen ten život, jako bychom se dívali v nejčistší zrcadlo. Mnohdy vyznívá do dneška z jediné jen sloky celá ta křišťálová duše předků našich, do níž namáhala se zloba nasypati pelyňku otravujícího, nejmohutnějšími akkordy.

U bible, kroniky či kancionalu skorem vždycky dva, tři zažloutlé listy popsané tak zvanou frakturou. Na těchto listech zapsáno, od koho, kdy, kde a zač kniha koupena, kdy v rodině se kdo narodil, kdy umřel, přidána i nejedna důležitá poznámka, vepsány rozličné průpovědi, několika větami nastíněn mnohdy celý život... Obyčejně dědíval je po otci ten, kdo zdědil statek či chalupu... Někde uchován i herbář, který však tajen nejúzkostlivěji. Člověk, o němž se dověděli, že jest majetníkem herbáře, pokládán za individuum velice škodlivé, za čarodějníka a nejednou povstalo z toho dlouho a mrzuté opletání s úřady.

Tyto knihy ukrývány ve sklepích, zakopávány na humnech hluboko do země, a přihodilo se, že hospodář přivedl k úkrytu svého syna, řekl mu, zde že poklad, a když nějakou chvíli kopali, přišli na kámen. A když jej odvalili, uzřeli dvě tři knihy v dřevěných deskách se železnými či mosaznými sponami, s takovými též rohy, se všech stran dobře kamennými plotnami chráněné...

Na policích v jizbách drobňoučké, také již hezky prohnědlé knížečky, ta o Bruncvíku vyskytuje se nejčastěji, uměl ji na paměť skorem každý a přece ji tak rádi — tak nevýslovně rádi poslouchávali. Tato smyšlená postava stala se ve století osmnáctém takřka národním hrdinou,

čehož důkazem nejedno velmi případné pořekadlo. Ke knížečkám těmto dlužno připočísti ještě tyto: „O smutném skončení Guiškarda a Zigismundy!“ — „O Perytonu, měštěnínu římském i synu jeho - jediném Dyonydovi.“ — „Kronika o paní Krizeldě, kteráž mnoho protivenství od svého manžela trpěla.“ — „Kratochvílná kronika o ctné a šlechetné panně Meluzině“... Tyto knížky vycházely v nynější podobě své od neznámých nakladatelů v Praze, Kutné Hoře, Táboře, Hradci Jindřichově i Králové, v Litomyšli, Olomouci a Prostějově... Potom stala se střediskem všeho tak zvaná „Česká expedice“ Krameriova, z níž vyšly: Anežka, královna sicilská, Skalní duchové, Zděněk ze Zásmuk, Hrabě Rožmberk, Mnislav a Světivína, Šimona Lomnického krátké naučení mladému hospodáři, Jana Mandivilly cesty po světě, Příhody Vácslava Vratislava z Mitrovic v tureckém zajetí, Letopisové Trojanští a velmi mnohé jiné... Na doklad oblíbenosti těchto knížek svědčí okolnost, že dočkaly se trojího, až čtverého vydání... Snad vyloudí titul některé z těchto jmenovaných knížek na rtech úsměv; avšak ihned dodávám výpověď na slovo vzatého kritika literárního Ferdinanda Schulze, jež takto zní: „Můžeme dosvědčiti, že šlechetný úmysl oněch vlastenců, kteří čtení dotčených knih našemu lidu podávali, dokonale se zdařil. Čechové po vesnicích a chudší lid v městech venkovských navykl českému čtení a zalíbil si je o několik desítiletí dříve, než zámožnější měšťanstvo zvláště v Praze.“ A dále praví: „Když nebylo možno poskytnouti českému lidu na probuzení a osvěžení národního citu jeho žádné spisy nové, sluší ještě nyní velebiti tu ruku, která v té příčině sáhla k literárním plodům ze století minulých. Knížky dotčené pocházejí ve svém rouše českém ze století třináctého, čtrnáctého, patnáctého a šestnáctého; původem svým pak dotýkají se až samých kořenův evropského středověku. Skladatelé jejich nepřipravo-

vali jich pro čtenáře v chýších vesnických a pro nezámožnější obyvatele měst. Co ve století třináctém, čtrnáctém a patnáctém znamenalo nejvyšší květ estetické vzdělanosti českého panstva, co v těch časích čítali toliko krasnilkové na dvoře královském a rytíři na nedobytných hradech, to už ve století šestnáctém bylo v rukou měšťanstva a koncem osmnáctého octlo se pod krovem rolnictva vesnického. Ta duševní hladina, na které před pěti sty lety nesla se vzdělanost nejvyšších vrstev národní české společnosti, byla dostoupena v prvním úsvitu národního probuzení lidem ještě hluboko vězícím v porobě hmotné i mravní. Nejbezpečnějším měřítkem vzdělanosti v každém pokolení jest literatura básnická, jsou plody, krásného písemnictví, které té doby měly svůj vznik a těšily se oblibě čtenářstva. Toto měřítko staví tělesně i duševně uhněteného rolníka českého z konce minulého a první třetiny tohoto století úplně na roveň se šlechticem českým z dob posledních Přemyslovcův a všech Lucemburkův." — Potud úsudek slovutného estetika literárního. Co v něm vět, tolik hlubokých pravd. — Ejhle! Toť význam knihy v našem probuzení národním. Našim předkům pomohla kniha, hlavně ta zlatá kniha bohatýrské minulosti, nám nepomohl státnický důmysl, nám nepomohla přízeň v místech nejvyšších, naši otcové nesedali na výsluní štěstí, naši otcové v prostičkých chatách venkovských čítali, naši otcové v jizbicích pod střechami doškovými čerpali sílu, vytrvalost, odvahu z chudičkých knížek — a přece kmitají se nám před očima postavy jejich, jako by z ryzího zlata ulité, jako z nejdražšího mramoru utesané.

A jak si této knihy vážili? — Znám případy, že by byli knihy ze své rodiny neprodali za peníz nevím jaký. A když na té polici ku dvanácti mohli přidati třináctou, vždycky to bývala — nepřeháním, řeknu-li — rodinná

událost. Znám případy, že za jedinou knihu podáván člověku chudému peníz dosti značný; majitel pokrčil pouze ramenoma a řekl: „Zdědil jsem to po svém otci. On pravil k nám dětem nejednou: „Tato kniha byla v rodě našem za dob zlých. Když se nám před očima mrákoty rozestíraly, když jsme od nikoho neslyšeli slova laskavého, když se život náš tak zcela podobal utrpení potomků Josefových v Egyptě, nad touto knihou oči naše prohlédaly... Jen se podívejte! Stopy slz na listech dosud zřejmy! A proto si této knihy vždycky važte!“

Tak vysoce cenívali knihu prostí venkované. Ale i mužům těm, kteří rozžehli nade vlastí naší v noci čiré pochodeň spasnou, jejichž hlahol nesčetnou ozvěnou rozlétal se do krajů všech a probouzel každého, kde jen kdo věrný Čech — i těmto křisitelům našim byla česká kniha nade všecko. Když čteme tak ty jejich dopisy, jež bývají v různých časopisech, ponejvíce v „Musejníku“, uveřejňovány, jaká tu radost přímo dětinná dýše každičkou řádkou, kde druh druhu může pověděti, že máme zase o dobrou knihu více. Jak se těší navzájem, jak jeden druhého povzbuzuje, jak jeden druhému chuti dodává, jak jeden druhému upřímným rádcem, jak se té nové, opovězené knihy nemohou ani dočkati, jak si ji potom posýlají, jak bedlivě čtou, jak vyměřují si své úsudky, jak starají se o rozšíření tohoto nového přírůstku v mladičké úrodě probouzející se literatury. Vzkříšenci i křisitelé byli jedna mysl, jedna duše, jedno srdce, a proto dařilo se dílo jejich a proto neslo tak zlaté ovoce.

A než ukončím, dovolím si vaši laskavost obtěžovati ještě na okamžik. Police s oněmi knihami, o nichž jsem byl vypravoval, po našem venkově namnoze zmizely. — Knížky poděly se nemohu pověděti kam. Ve světnicích všecko také úpravnější, vše jeví moderní ráz... Ale co tam schází? — Schází tam ponejvíce ta zlatá če-

s k á k n i h a. A schází i čtenářů. Kniha netěší se již takové vážnosti, jak jsem byl prve pověděl. Jeť arci tu a tam výminek, ale jsou řídké. Z novější literatury naší, počínajíc tak od let sedmdesátých, nalézáme knih dobrých v rukou čtenářů venkovských nemnoho. Dovedl by je člověk velmi snadno spočítati. Ještě lze spíše zde onde pozorovati ony pověstné sešity dvaceti- či pětadvacetikrejcarové s křiklavými obálkami a ještě křiklavějším obsahem. Pravím poznovu: kniha dobrá z j e v e m ř í d k ý m, zvlášť v některých krajinách. Koupí se všecko možné, ale jen kniha nikoliv, mnohdy nebývá litováno sebe větších výloh, ale na knihu líto krejcaru. A přece i nyní je kniha z nejpřednějších opor národního uvědomění. Kdyby naše úspěchy zevnější byly nevím jaké, kdyby kolem nás spiklo se nepřátel jako rozzuřených vln kolem osamotnělé lodice v širém moři, p o k u d v r u k o u n a š i c h k n i h a d o b r á, č e s k á k n i h a, p o t u d v e s l o n a š e n e j p e v n ě j š í.

Vácslav Beneš-Třebízský.

Obraz životopisný

od

Josefa Brauna,

Předmluva.

ovinen jsa dodatkem k „Sebraným spisům Václava Beneše-Třebízského“, po pět let vycházevším nákladem Šimáčkova později Topičova knihkupectví, jakožto pořadatel napsati životopis spisovatelův, podjal jsem se této práce s úctou i s láskou, které zůstavil zesnulý Beneš v nitru každého, kdož s ním sebe kratčeji byl obcoval. Vůdčími byla mi však slova Smilesova: „Životopisci jest bedlivě pátrati po zprávách, sbírati fakta, soudně zamítati nepotřebné a obratně zkracovati věci rozvláčné, jakož i umět líčiti povahu způsobem nejzajímavějším a skutečnosti nejvěrnějším.“ Snažil jsem se tedy vystříci, aby životopis tento nebyl pouhým subjektivním zbožněním, a to tím více, čím větší část životopisů Benešových dosud napsaných takovýmto zbožněním — zajisté jen z nejlepšího úmyslu jich původců — skutečně jest. Přesnost údajů, pravdivost a věcnost podepřená všude doklady: to byly požadavky, jichž jsem nespustil se zřetele. Proto jsem neváhal obtěžovati z Benešových přátel a známých nejen ty, s nimiž si stále dopisoval, aby mi dopisy jeho zapůjčili, ale i ony, kteří kdy měli příležitost seznati blíže jeho smýšlení i jeho konání doma, ve škole, v kostele, v osadě a mimo ni, aby

mi tyto vzpomínky na Beneše vypověděli či vypsali. Pokud pak rodiny Benešovy, jeho mládí i jeho studií se týče, líčil jsem je dle vlastních jeho vzpomínek ve spisech porůznu roztroušených nebo v neotištěných dosud zápiskách jeho obsažených a rozšířil a odůvodnil jsem nečetný tento materiál jednak výpověďmi pamětníků Benešova otce a děda v Třebízi dosud žijících a jednak vzpomínkami četných Benešových spolužáků z obecné školy i ze studií.

Nebylo by bývalo ovšem možno dosíci žádoucí pravdivosti, věcnosti a podrobnosti životopisné bez všestranné ochoty a účinné laskavosti, se kterými vyšli mi vstříc všickni přátelé a známí Benešovi, jež jsem o příspěvky k vylíčení spisovatelova života, povahy a působení požádal. Proto milou konám povinnost, vzdávaje jim své nejvroucnější díky. Jest to nejprve pan Emanuel Janáček, učitel na Kr. Vinohradech, jenž mi nejen laskavě zapůjčil mnohé dokumenty k zevrubnějšímu vypsání mnohých částí Benešova života velice důležité (jež obdržel otec jeho, pan Jos. Janáček, správce v Klecanech, z pozůstalosti Benešovy), ale zároveň neobtěžoval si v celé řadě otázek Beneše se týkajících, na základě několikaletých přátelských styků svých a rodiny své s ním býti mi ku pomoci. Rovněž tak hojná byla podpora, kterou poskytnul mi dp. P. Jos. Kačer, kooperator u sv. Štěpána v Praze, jakožto jeden z nejlepších a také nejdůvěrnějších přátel zesnulého. S upřímností nemenší děkuji i všem ostatním, kdož mi jakkoli přispěli k sepsání tohoto obrazu životopisného. Jsou to zejména pp.: Karel Auer, učitel v Praze, Vácslav Baňka, statkář ve Slaném, Vácslav Beneš-Šumavský, žurnalista a spisovatel v Praze, Čeněk Cífka, rolník v Třebízi, Al. Čejka, rolník tamže, Karel Černý, učitel na Zbraslavi, dr. P. Jos. Doubrava, vicerektor knížecího arcibiskupského semináře v Praze, P. Alojs Dostál, kooperator a spisovatel

v Horním Stupně, Gustav Eim, redaktor „Národních Listů" ve Vídni, Alojs Jirásek, professor a spisovatel v Praze, P. Vojtěch Hlinka (Frant. Pravda), farář a spisovatel v Hrádku u Sušice, Jos. J. Kořán, spisovatel v Praze, slečna Eliška Krásnohorská, spisovatelka tamže, Jos. Lacina (Kolda Malínský), professor a spisovatel ve Slaném, P. Arnold Mokříž, farář ve Kvílicích, dr. Jos. Mrázek, okresní lékař v Praze, Frant. Neubert, majitel knihtiskárny ve Slaném, Franěk Páris, adv. úřadník v Praze, Antonín Podolský, statkář v Třebízi, Jindřich Rais, učitel v Praze, Karel V. Rais, učitel a spisovatel v Žižkově, Vácslav Stejskal, učitel ve Slaném, Lad. Stroupežnický, dramaturg Nár. div. a spisovatel v Praze, Ferd. Schulz, professor a spisovatel tamže, Vácslav Šaroch, kandidát lékařství tamže, Antonín Šaroch, rolník v Třebízi, Ant. Šnajdauf, spisovatel v Praze, Jiří Vlk, řídící učitel v Klecanech, Josef Vycpálek, professor v Rychnově n. K., Vácslav Vlček, majitel a redaktor „Osvěty" na Král. Vinohradech, Jaroslav Vrchlický, spisovatel v Praze, Bedřich Wildt, poštovní úřadník ve Strakonicích, a Josef Wildt, poštovní úřadník v Litni.

Konečně připomínám s povděkem, že vážil jsem tu onde, pokud základní vodítko shora uvedené připouštělo, z nekrologů a životopisů Benešových dosud vytištěných. Ze v přítomné práci opraven zároveň nejeden jich omyl, sezná přirovnáním, koho věc i v tomto směru zajímá; nekladu to za zásluhu sobě, nýbrž přátelům a známým Benešovým výše jmenovaným, kteří si neobtěžovali po snažné mé žádosti, namnoze s mnohým zaneprázdněním, lépe mne poučiti. Proto také v obraze svém neuvádím výslovně práce, v nichž — zajisté ne zúmyslně — chybné údaje byly položeny. Ty, jichž více méně bylo použito, jsou zejména práce: Dra. J. Doubravy v „Blahověstu", A. Do-

stála v „Hlasech apoštolátu tisku“ a v „Hlídce literární“, G. Eima v „Národních Listech“, F. Eckerta v „Obzoru“, F. Pravdy ve „Světozoru“, K. Chmelenského ve „Vlasti“, J. J. Kořána ve „Světozoru“, J. Laciny v „Ruchu“, K. V. Raise v „Matici lidu“, J. V. Sládka v „Lumíru“, Jos. Sokola v „Jarém věku“, Ferd. Schulze v „Národních Listech“ a ve „Zlaté Praze“, F. Šimáčka ve „Světozoru“, K. Škáby v „Nár. Listech“ a T. Škrdle ve „Vlasti“.

Péčí nakladatelstva připojeno čtvero obrázkův: 1. Třebíz. 2. Rodný domek Benešův. 3. Pohled na Klecany od Roztok. a 4. Pracovna (kaplanka) Benešova v Klecanech.

NA SMÍCHOVĚ, koncem června 1889.

J. B.

I.

(Rodiště Benešovo. Familiaria. Otec milovník mládeže. Domácí vychování Vácslavovo do 6 let. Škola. Přespolní cesty. Roráty. Řehoři. Školní prospěch Vácslavův. Četba knížek. Otec-čtenář. Otcova zbožnost. Poutě. Vycházky na stráň nad skály. Dědeček. Jeho styky s vnukem a vliv na Vácslava.)

Rodištěm Vácslava Beneše-Třebízského jest neveliká ves Třebíz asi dvě hodiny směrem severozápadním města Slaného vzdálená. Při sčítání lidu r. 1880. napočteno v ní 285 obyvatel ve 40 číslech. Nemá fary ni školy, ale poštovní úřad a filiální kostelík.

Rodiče Benešovi oba byli ze Třebíze. Otec jeho, Vácslav Beneš, narodil se tu 1. dubna r. 1800., matka, rozená Šarochová, 6. dubna 1819.*) Rodina Šarochova připomíná se mezi usedlíky Třebízskými již v pamětech z posledních let války třicítileté. Pozemských statků neměli rodičové Benešovi do hojnosti; jak ze svatební jejich smlouvy **) vysvítá, neměl Vácslav Beneš, vyučený od svého otce ***) řemeslu krejčovskému, když se oženil, než domek

*) Zpráva z křestní, oddací a úmrtní knihy fary Kvílické, vydaná 29. července 1860. farařem J. Bienem.

**) Uzavřena a podepsána byla tato smlouva 1. ledna 1845.

***) Dle vysvědčení, které mu obec Třebízská r. 1850. vystavila, když žádal o povolení k dalšímu provozování živnosti. Cechem patřil do nedalekého městyse Vraného.

č. 19, který po svém otci *) zdědil; matčin přínos obsahoval 80 zlatých „na stříbře“, kromě „jedné krávy, jedné šatní truhly a pěti kousků peřin“. Domek Benešův, nacházející se uprostřed pravé strany návse od kostelíka, všecek dosud snopky krytý až na přístavek, jenž teprve nedávno pokryt byl taškami, dle úředního odhadu v letech sedmdesátých vyceněn na 90 zl. Sem tedy uvedl Vácslav Beneš až ve svém čtyřiačtyřicátém roce svoji nevěstu,**) aby jako věrná choť pomáhala mu u výživě, které opatřoval si od mladosti krejčovinou. Nelze již zjistiti určitě příčin, proč ženil se ve věku tak pozdním. „Z mládí byl člověkem z míry veselým a družebným“, praví o něm dle ústních zpráv jeho příbuzenstva K. Malínský,***) „postavy mohutné a jako ze skály a byl znám v celém okolí jako nejlepší tanečník. Nebylo v celém okolí pouti, nebylo posvícení, kde by byl Beneš nebyl, a všude pro veselou povahu svou byl vítaným hostem. Veselý tento život byl snad příčinou, že oženil se v dosti pozdním věku...“ Manželku jeho zcela správně líčí týž pramen jako ženu povahy dobromyslné a tiché i skromné, pečující svědomitě o svou domácnost, byť velice skromnou. Manželství jejich požehnáno bylo pěti dítkami; ale jest pozoruhodno, že vyjma Vácslava jedno z nich nedočkalo se ani jednoho roku a ostatní tři ani jednoho měsíce. Tak prvorozený syn Josef narodil se 20. listopadu 1845., ale zemřel již 9. prosince téhož roku.†) Druhorozený syn, křtěný opět

*) Otec Jan Beneš zemřel 2. února 1832., matka Rosalie roz. Cífková z Třebíze, zemřela 13. května 1844.

**) Otec její byl Martin Šaroch, chalupník v č. 31.; matka Kateřina, rozená Baňkova z Třebíze, zemřela již 9. dubna 1841., zanechavši šest dětí, tři (Barboru, Jana, Martina) starší, dvě (Rosalii a Veroniku) mladší než byla Marie, matka spisovatele.

***) »Ruch«. 1884.

†) Zpráva z křestní, oddací a úmrtní knihy fary Kvílické.

jménem Josef, narodil se 5. ledna 1847., zemřel 14. listopadu téhož roku. Třetí syn narodil se 27. února 1849. a pokřtěn na jméno patrona země české sv. Vácslava.*) Rodiče zajisté milovali Vácslava tím více, čím neúprosnější byla smrt, jež jim odňala i druhé dvě dítky, které ještě po Vácslavovi se narodily. Byl to syn Matěj, jenž narodiv se 28. července 1850., zemřel již 6. srpna téhož roku, a dcerka Marie, narozená 29. srpna 1853.,**) a zemřelá již 1. září téhož roku.

V rodné světnici (v přízemku domku na levo; jedinké malé okno této nevelké úzké jizby vede na náves) vyrůstal malý Vácslav pěstěn neunavnou péčí tiché, skromné matičky a chráněn přísným dohledem svého otce. Chlapec byl těla útlého, a to bylo snad příčinou, že po několik let otec nerad a jen výjimkou pouštěl synečka svého ven mezi bujnou skotačivou mláď. Ale společnosti dětské, její her a její rozkoší, které duši dítěte může poskytnouti, přece jen Vácslavovi odepříti nechtěl; proto často volal soudruhy malého Vácslava k sobě do jizby, aby zde pod jeho dohledem si zahráli. Neděsil se jejich hluku, ryčného smíchu a všech nepříjemností, jež dovedou v malé světnici způsobiti nerušené kratochvíle dětské dospělému člověku tiše pracujícímu. Beneš sedě s prací svou u okna na starém „veřtátku", jako venkovští krejčí za starodávných

*) Otec, jenž narození Vácslavovo neopomenul mezi rodinné zprávy na prázdný list, přivázaný k modlitbám, poznamenati, připsal k tomu jadrným švabachem: »Byly veliký červánka jako voheň nad celým kostelem od západu až přišel kovář Martin Krátkej nás volat, abysme se šli na to koukat, tak sem šel ven, tak sem to viděl jako červený voheň v noci.«

**) Zpráva výše citovaná udává patrně s jakýmsi omylem: »Marie 29. září 1853. — 1. září 1853«, ale zápiska rodinná, o jejíž věrohodnosti při otcově bedlivosti nikterak nepochybujeme: »Marie, dcera 29. srpna 1853 . . .«

dob mívali, zděděném po otci,*) ne s pouhou trpělivostí, ale s živým účastenstvím pozoroval jejich kratochvíle. To jest vynikající rys v Benešově povaze: tento muž, nyní již padesátiletý, měl děti rád tak, že si s nimi i sám rád zahrával a to mnohdy způsobem čtveráckým. Pramen výše uvedený vypráví nám o něm, že, býval-li v dobré míře, dával dospělejším chlapcům v jizbě jeho si hrajícím za úkol vypočítati „zač jest husa, když půldruhé za groš". Chlapci počmárali svými číslicemi stůl, lavici i židle, pohašteřili se navzájem při tomto „hledání pravdy", ale nevypočítali obyčejně ničeho kloudného ku veliké veselosti mistra krejčího. Neškolákům dával hádanky podobného druhu jako tato: „Sedlák to vidí každý den, císař málokdy, a Pán Bůh nikdy". Někdy i pohádku jim vyprávěl. Nechtěl-li či nemohl vypráběti, odbyl je známou „pohádkou" o pastýři, který četné své ovce převádí přes lávku a teprve až je převede, že bude lze dále vypravovati.

„Beneš míval všude oči i když šil," vyprávěl nám jeden z Třebízských jeho současníků. Věděli to prý výrostkové z okolních chalup, kteří v nepřítomnosti rodičů, celý den na poli pracujících, měli malé bratry či sestry opatrovati. Často se stalo, že šli skotačit třeba až za ves a svoje malé svěřence zůstavili jednoduše a jako by se to samo sebou rozumělo, před — oknem Benešovým. „Však on dá na ně strejček Benešovic **) pozor," myslili si a — nechybili nikdy pravdy. Ale jednou milý strejček lehkomyslníky přece potrestal. Zůstavili před jeho oknem malou Marjánku, aby se tu batolila, spoléhajíce na pečlivý dozor strejčkův. Minula hodina, dvě, tři, Marjánku hraní omrzelo, malý její žaloudek počal se ozývati, ale její nevěrný bratřík

*) Nyní chová se ve Slanském museu.

**) Všechna ves, příbuzní nepříbuzní mistra Beneše strýčkovali.

zatím daleko za vsí učil se i se soudruhy svými vážiti sobě plodů rodné země, navštíviv s nimi nestřežené hrachovisko plné sladkých lusků. Na Marjánku vzpomněl až se slunce západem — ale jaká hrůza, Marjánky na návsi již nebylo! Nerozvážný chlapec i jeho soudruhové jali se křičeti a pobíhati zmateně po návsi hledajíce ovečku nedbalostí jejich snad již ztracenou — a zatím Marjánka, nasycena i napojena, v plné spokojenosti hrála si na podlaze u „veřtátku" strejčka Beneše, jenž, čtverák, teprve potom křiknul oknem na jejího strážce, když zděšení nad náhlým zmizením buclaté sestřičky důkladně jej vytrestalo.

V neděli a ve svátek, když jehla odpočívala a bylo pokdy, mistr Beneš dal si práci, aby jediného synečka svého v „literním" oblomil a tento, až do školy půjde, panu učiteli tvrdou nechápavostí a naprostou nevědomostí nebyl na velkou obtíž. Že se v tomto „učení" vyznal, dokazuje důvěra, s kterou bohatší příbuzní posýlali v zimě dva svoje chlapce místo do vzdálené školy ke strejčkovi Benešovic, aby neposedy chvílemi, když ho šití přejde, naučil číst, psát, počítat a „také drobet mravu". Strejček skvěle dostál své úloze, a stařičký jeho příbuzný, jenž nám o tom v Třebízi vypravoval, dosud se pamatuje na malá „polta" (pouta), která visela u Benešů vedle dveří jako němá hrozba pro případ, že by bujní synkové vypověděli poslušnost. — Sám zpěvák jsa od jaktěživa výborný, jemuž zpěv částečně byl i povoláním od té doby, kdy stal se „vůdcem" každoročních procesí z Třebíze a okolní krajiny na Tuřánka, na sv. Horu, pod Ročov a na jiná místa poutnická, učil záhy synka svého i zpívati. Malý Vácslav byl dobře hudebním sluchem nadán. V cháloupce Benešově ozýval se pak často vážný zpěv, v němž i Vácslavův hlásek harmonického bral podílu. Zpívalo se u večer — méně ve dne; aspoň Vácslav napsal potomně o tom sám: „Znám svatopostní zpěvy lidu našeho velmi

dobře. protože jsme je u večer také doma zpívali.“ — Byl-li chlapec hodný — a opak býval výminkou — otec vyprávěl mu v příhodné chvíli pohádky, jichž uměl řadu nepřebernou a z nichž potom mnohou péro synovo i nám zachovalo. „O vlčkovi a lištičce“ — „Jak se stal Matěj Cvrček doktorem“ atd., to byla lehounká a malému chlapci přístupná i pochopitelná poesie, nicméně však živou obraznost jeho již v útlém věku rozněcující. Chlapec nejen rád poslouchal, ale jak později seznáme uměl i to, co slyšel, poutavě a živě sám vypravovati.

Synáček Benešův nežli prvně do školy vkročil, uměl tedy nejednu píseň, nejednu modlitbu se pomodliti, znal nejeden lehčí počet vypočítati, nejednu stranu přečísti i napsati a nejedné pohádky byl povědom. Školy ve Třebízi nebylo; Třebízské děti chodily do školy do Kvílic, ani ne hodinu vzdálených, kamž Třebíz je i přifařena. — Když bylo Václavovi šest let již uplynulo, uvedl jej po sv. Václavě otec do Kvílické školy. Hošík šel rád a nikdy nenaříkal, že by mu cesta ráno do Kvílic i odpůldne zpět konaná („na poledne“ zůstával ve škole) přicházela za těžko. Nechodil z Třebíze sám, a modravé vrchy středohorské, jež jako strážná hradba chrání žírný, úrodností svou proslulý kraj, v němž Václav vyrůstal, byly z daleka, němými svědky nejednoho čtveráctví a dobrodružství, které přespolní hoši Třebízští na cestě provedli. Na tyto hory vzpomněl potom Beneš nejedním tklivým slovem ve svých spisech. Tak píše, vzpomínaje zároveň na své cesty do školy: *) „Jsem od modravých vrchů středohorských hezky daleko; ale kdybych byl přes řeky, lesy a hory i moře v cizích světa dílech, nikdy jich nezapomenu. — Dívaly se takřka oknem do mé kolébky, nespustily mne s očí,

---

*) »Sudičky v Poohří«.

když jsem chodíval „Hrachovkou“ a „Květnicí“ *) do školy — do té staré s prozelenalými došky i do té na vršku se střechou pročervenalou; znal jsem každičkou homoli jejím názvem, pocházejícím z prastarých, šerých dob, a nebylo ani jediné, o níž bych byl neslyšel doma pohádku — milou, hezounkou pohádečku, jež skorem vždycky končívala vesele, až se mi srdce smálo... A bývalo nám dětem potěšením, když jsme si usedly kruhem na stráni a o těch vrších se rozpovídaly, jako ta ptačí druž na protější „čáslavce“, na níž se žloutly hrušky jako hlavy...“ A muž zkušený nejednou trpkou života příhodou, dodává: „Vy drahá, zlatá léta mládí mého! Vy jste už byla nejednou pružidlem, kde suchopárem života vadl květ za květem...“

Ovšem v zimě, kdy „Hrachovkou“ a „Květnicí“ naváto bylo sněhu po kolena a od vrchů středohorských ostrý vítr do kraje zarejdil, cesta do školy nebyla příjemna ani bezpečna, za tmavého, mrazného rána. Ale v adventě pozbývala nepříjemnosti a nebezpečí; proč, seznáme z vlastních slov Benešových, v následující črtě,**) tak význačně charakterisující zároveň školáčka, jenž vypravěním pohádek doma slyšených uměl své spolužáky již upoutati: „Je po páté hodině ranní. Ze Svatomartinského kostela rozléhá se naší stichlou dědinkou klekání. Venku všecko bělo. Ještě prý se poprašuje. Ale na roráty půjdeme přece. Půjdeme i kdyby šídla padala.

„Vstávej, — slyšíš — jářku!“

Jak bych neslyšel! Vždyť jsem se probouzel každou chvilku a naslouchal pozorně, zdali už nezvoní. Ale dosud

*) »Hrachovka« sluje od starodávna mírné údolí mezi Třebízí a Kvílicemi, a »Květnice« jest nedaleké přívrší prosté stromův a keřův a nazvané proto »Květnicí«, že před mnoha lety duchovní správce Kvílický pěstoval tam mnoho květin.

**) »Roráty«. Národ a škola. III.

všude ticho a ještě nekokrhají ani kohouti. Bylo tu starostí, abych nezaspal. — A potom bych neslyšel! Však mi do dneška zní v uších drahý, nezapomenutelný hlas, ač několik let již tomu, co umlkl na věky. Šipkou jsem byl dole s lůžka a oblečen okamžiknutím. Taška s řemenem na přasku byla již připravena, dva krajíce chleba v ní také velice starostlivou rukou uloženy a někdy i po jabličku naděleno; návsí kmitají se již svítilny jako bludičky, sníh pod nohama skřípá, ozývá se veselý hovor, slyšeti i hvízdnutí, už jde Skůra, Šaloun; ve protějších statcích dvířka také vrzají, poštěkují psi — Voříška poznám mezi všemi, vybíhá si i na náves.

„Dej Pán Bůh dobrýtro!“ — „Vítám vás na slovo Boží!“ — „Taky vás!“

Otcové si podávají ruce, povídají o mrazu, že čekali podle včerejška větší a že to ještě ujde. A my si shrnovali na pangrotkách kožešiny přes uši. Našim tatíkům pak tenhle mráz ještě ucházel. Nám bělelo nad očima řasoví a tatíci čekali ještě tužší zimu. A hned byly zase ruce v rukavicích s jedním palcem, jež jsme měli přehozené ramenoma na šňůrkách. Najednou ozve se mi zrovna do uší: „Haf — Haf!“ Na očích ucítil jsem dvě ruce a zaslechl jsem tlumený smích. Byl to přítel Honzík, asi o dvě léta starší než já, ale nepoměrně vyšší; já mu tak dosahoval pod bradu... Však dobrá duše; jediné, že nás trochu někdy škádlíval. Ale nepozastavovali jsme se nad tím, protože byl veliký, uměl dobře otloukati píšťaly, uměl zahvízdnouti na dva prsty položené do úst, nejdále dohodil, nejvýše dosáhl, každému okamžitě ruku sevřenou v pěsť sebe pevněji rozevřel, znal všecky ptáky, věděl, kde jaký hnízdí, rozeznal je po vajíčkách, bouchačka jeho nejdále donášela, vydržel státi na jedné noze, jak dlouho chtěl...

A ani jsme nevěděli, jak jsme se již octli na „Květnici". Odtud dolů do Kvílic jen jediný skok. V kostele plno světel, všemi stezkami po stráních kmitají se svítilny, odevšad se ozývá hovor... Údolinou rozléhá se již ve chrámu zpěv. Už tam i Plchovský Hyk; má před sebou rozevřenou obrovskou knihu, v níž řádky na noty jako brázdy, písmeny jako kolečka u hodin...

My urychlili krok, a touže chvílí se rozezvučely ze staré, začernalé zvonice „Pětipejsek" se „Sousedským"... A tihle dva si uměli zanotovati nejlépe. Pětipejsek — „dyškant" a Sousedský — „alto". Starý Vocásek říkával, že pozná na hodinu zcela dobře, jestli se rozhoupaly přede svatbou nebo před pohřbem. —

V kostele jsme si potom tak nejupřímněji zazpívali. Všecky písně jsme uměli z paměti a už podlé předehry jsme zcela dobře poznali, jakou milý náš kantor spustí.

Zase ten „pan kantor!" — Pamatujete se ještě na něho? — Dobré, šlechetné srdce! My se sice báli, protože nerozuměl žertům; ale ruku jsme mu líbali i když jsme odrůstali. A byli jsme už studenti. Kde pak toho učiní dnes! „Pan kantor" šlapal na příklad pedály, div že si podešvů nerozedřel, kostelem ozýval se šramot, nebylo tu „tahače"... A leckdy přiskočil už nejeden chlapík a zatáhl měchy sám. Všecko proto, že jsme starého, srdečného učitele svého měli rádi.

Potom jsme se nahrnuli do školy. Kvílická škola byla už tenkráte jako klícka, hezounká, na vršku bez došků, — ale pod taškami.

Ve škole kamna milounce vyhřívala. Kolem vinulo se zábradlí, aby se snad doskočnější všetečka nepopálil. Sesedli jsme se v kruh jako kuřátka. Bylo ještě šero... Plaménky z kamen vykouzlovaly na stropě rozkošné obrázky, a my se těm obrázkům z nejplnějších plic smávali.

Já vypravovával pohádky, dlouhé — tuze dlouhé pohádky, a skorem vždycky s veselým koncem. A nikdo nedýchal a Zábělka si netroufal ani nakousnutý krajíc chleba dokousnouti.

„Tu o tom skleněném vrchu!" — „Tu o Vemprincovi!" — „Radši o Tyrůlkovi!"

Jeden přes druhého na mne doráželi a slibovali hrušky, jablka, ořechy. A skláněl přede mnou hlavu nyní i přítel Honzík. Pohádky nedovedl ani jediné. Začal, začal — zachechtal se, začervenal a dále nemohl. A vypravovával jsem nejednou celou hodinu. Ani jsem si někdy nevšimnul, že už tu pan kantor... Ale nerušil mne. Poslouchal také, usmíval se, hladil si pečlivě oholené tváře a vlídně přikyvoval.

Kam jste se poděly vy časy pohádkové!! Člověku se tak někdy zdá, že snad tohle všecko ani skutečností nebylo. A přece čirá pravda. Není přimyšleno ani slovíčka.

Já uměl tenkráte již i o Bruncvíku, jak šel do světa, aby dobýval českému jménu čest... A tu poslouchával přítel Honzík nejradši. Běda, kdyby se byl někdo hnul. Ani noha nesměla zašramotiti. Sedl si ke mně, vzal mne za rameno a sám jedva dýchal. A ten den byl by se mnou srdce rozdělil.

„Ajmolanc" sice po tom dobře nešel. Honzík nevěděl do opravdy, kolik jest dvakrát dvě. Ale pan kantor rázně pomohl a už nám cifry jen lítaly... Ruka jedva postačila na tabuli psáti. I z paměti dovedli nejzamotanější příklad. Já sice veliké lásky k počtům neměl nikdy, a říkali mi, že mne jednou ošidí, kdo a jak bude chtíti. Ale na štěstí umím tolik přece, abych se nedal. A to mám k poděkování panu kantoru..."

Potom býval Honzík vždycky zamlklý. Neusmál se, neposkočil si, nezahvízdl, nezahoukl...

„Podruhé ti nepovím ničeho. — Leda o vlčíčku a o lištičce!“

Tahle pohádka byla k popukání. Holkám *) se očka zalévala slzami a růžovými líčky kanuly jim celé proudy a to všecko ze smíchu nad hloupým vlčíčkem a chytrou lištičkou.

A potom si Honzík položil oba prsty mezi zuby, tváře se mu nadmuly, a my si až uši zakrývali, jak pronikavý hvizdot vyrazily jeho rty. Za to jsem druhý den chtěj nechtěj musil opakovati tu o českém pánu, jak se vydal do cizích zemí a přivedl s sebou domů živoucího lva.

„Kde se to v tom kloučeti béře! — Ten náš neumí ani promluviti!“ pravil jednou soused jeden, o němž říkali, že prý může tolary měřiti na věrtele, a podíval se na mne tak úkosem... Co všecko v tomhle pohledu spočívalo! Tenkráte se mi ponejprv tak něco zdálo o nepřízni. Ale na štěstí dovedla mysl dětská tento dojem v brzku zapuditi. Dotčené poznámky jsem však nezapomněl do dneška. A říci: „Zítra zůstaneš doma; na roráty nepůjdeš!“ — bylo by bývalo trestem, místo něhož bychom se byli raději nevím čemu podrobili. A snad by se v té škole bylo bez nás i tomu starému panu kantoru zastesklo. Nadarmo kamínka tak milounce nevyhřívala. I bývalo ptaní, nepřišel-li který, proč a jak? — Už jsme si nějak téhle chvíli na úsvitě v adventě uvykli...“

Ještě jednu vzpomínku **) na léta ve škole Kvílické strávená máme z péra Benešova. Ona je tak důležita pro poznání učitelů Benešových i ducha a způsobu tehdejší výchovy mládeže ve škole Kvílické, vrhajíc zároveň opět jeden paprslek ku poznání rozvíjející se povahy nadějného

*) V té době byla Kvílická škola jen dvoutřídní a děvčata byla ovšem s hochy v jedné třídě.

**) »Řehoři«. Národ a škola. III.

tehdejší pan páter Kvílický Vojtěch Hlinka, slovutný František Pravda,*) na něhož se u nás pamatovala všecka živá duše a jehož „čtení“ šlo od prahu ku prahu, z ruky do ruky a vnikalo hluboko do srdcí — i nám dětem i dospělým.

Abych přišel nyní zase k těm Řehořům! — Bývalo jich obyčejně šestnáct. Pan kantor vybíral vždycky jen hodné. Říkání míval několikero, aby nebylo každým rokem stejné, někdy ve verších, jindy jen tak. Prošli jsme po osadě všecky vesnice; ve statcích nás usadili za stoly, na stole byl bochník chleba, talíř sádla; my musili svá říkání nejednou opakovati. Pantáta se dal vždycky do smíchu, zaluskl si rukou a velice případným výrazem nás pochválil. Za námi chodila žena s nůší, v níž bylo hrachu, čočky, vajec, že až někdy nemohla i musela složiti. Když přišli Řehoři do vsi, všecko vyběhlo přede dvířka, před vrata; někde také před nimi zavřeli. Bláhovci! My věděli předobře, kterému prahu se máme vyhnouti.

Naposled jsem byl u Řehořů „oficírem“ já. Na kabátě i kalhotách měl jsem na dva prsty široké prýmy, čepici s „jablíčkem“, u boku plechovou šavli na řemeni zeleně lemovaném a v ruce žlutou rákosku. A jaké říkání pan kantor dal! Jeden starý pantáta si pořád hlavou přikyvoval a rtoma pohyboval, potom si mne prohlédl, položil mi ruku na čelo a zeptal se: „čí pak, synáčku, jsi?“ — Já mu pověděl, a on se k panímámě obrátiv, prohodil: „celý tatík.“

---

*) P. Vojtěch Hlinka kaplanoval ve Kvílicích od srpna r. 1843. až do pondělí svatodušního r. 1846. Beneš-Třebízský osobně jej nepoznal; k 60letému Pravdovu jubileu psal mu z Klecan: »— — slýchával jsem od otce, nyní již v Pánu zesnulého, často a často jméno Vaše a s tím jménem vděčnou vzpomínku, jež do dneška trvá v tak mnohém srdci na osadě Kvílické.«

Někdy se také Řehoři ze dvou osad setkali a — srazili. Nejhůře při tom pochodila nůše s vejci, hrachem a čočkou; potom také chocholy na čepicích se do větru rozlétaly a druhý den bývaly ve škole dlouhé výslechy. Panu kantorovi se pravá tvář červenala až do tmava a vždycky páté či čtvrté slovo bývalo „safienská kůže!" Řehořům bojovná mysl klesla pranizounko; pan kantor hryzl se do spodního rtu a vzduchem svištělo rákosové „ultimatum". Poslední naše výprava udála se tuším roku 1860.

Srážka se sice nestala žádná; o Tuřaňácích či Dřínovských nikde ani vidu. Žena s nůší musila dvakrát denně složiti. Vajec bylo několik kop, hrách jako granáty, čočka, že měkla na plotně za chvílenku...

„Řehoři ven! — „Oficír", „kaprál", bubeník, praporečník! — Z lavic — a rychle."

Takhle nás oslovil druhý den z rána, když jsme se pomodlili, pan „plecektor". Byl nejvyšší měrou rozezlen, světlemodré oči jeho nás mohly i přes ocelové brejle pobodati... Nejednoho musil však z lavice vytáhnouti.

Potom nastal výslech, proč jsme nebyli včera a předevčírem ve škole, kterýž zakončil takto: „Ve své třídě jsem pánem já, vám poroučím také jen já, poslouchati také máte jen mne a proto vás trestám také jen já."

Této logicky promyšlené řeči jsem tenkrát nějak nechtěl rozuměti a mimoděk jsem se ohlédl po dveřích.

„Oficír" šest, „kaprál" čtyři..."

Dalších slov jsem už nezaslechl, vyraziv prudce ze dveří, octl jsem se několika skoky se schodů ve volném vzduchu, pod širým nebem, a jak se mi tak zdálo, že zaráží za mnou, až pod naši „světnici" vřeskot nešťastných Řehořů, kteříž odnášeli následky nedobré vůle mezi panem kantorem a panem „plecektorem".

Do školy nešel jsem dříve, dokud jsem nebyl zjištěn o úplné amnestii.

Od té chvíle však jsme pana „pomocníka“ neměli rádi, a přilnuli jsme tím důvěrněji ku „starému“, jenž nám rozdal pašijové úlohy a leckdy po škole i polku zahrál. Rákoska bývala sice pořád taktovkou; ale snášeli jsme všecko trpělivě. Při „Gloria“ ke konci a ve „Credu“ uprostřed chybovali jsme neustále. Bylo nás slyšeti po celé vsi, a starší, zkušenější hlavy říkávaly: „Nevím, čemu se pořád učí. — Tuť je křiku! — Potom přijde Boží hod a začnou „třetího dne vstal stvořitel“ aneb „nesem vám noviny“.“ — Musím však podotknouti, stalo-li se tak, že tím nikdy nebyl vinen pan kantor, nýbrž Plchovský hajný, primarius na housle, jemuž o vánocích skorem vždycky prsty omrzly a k velikonocům začaly se svlékati.

Ten rok pan „plecektor“ odešel; lidé říkali, že prý šel studovat dále.

My se dostali nyní pod „starého“. Ale Řehoři jsme víckrát nechodili. Výprava, o níž jsem vám byl pověděl, byla poslední. Kam přišly dřevěné, „historické“ ručnice, nevím do dneška. Potom jsme také znenáhla přestávali říkati: „pan kantor“ a navykati si „pan učitel“. Ale přiznávám se, že nám ten prvější titul šel více z duše, z upřímnějšího srdce; snad že jsme tomuhle názvu byli tak příliš uvyklí. Vše šlo již zase obvyklým pořádkem, i „Toč se, toč, můj kolovrátku, popoháněj cívečku“ (nejzamilovanější píseň páně učitelova), i rákoska v ruce, kterouž odměřeným taktem pohybuje, volával: „Půl — es — vy safienské kůže! — Pozor — Dvě, tři, čtyři — — Toč se, toč můj...“

Ký div, že nás bylo potom slyšeti po celé vsi a že staré, zkušené hlavy říkávaly: „Nevím, čemu se pořád učí, tuť je křiku!“ — —

„Školák Vácslav," praví životopisec Benešův v „Matici lidu",*) „dobře vyznal se v české dobropísemnosti, z dějepisu a zeměpisu leccos uměl dokonale pověděti, učilť se tomu z knížek od K. V. Zapa; ještě v posledních dobách svého života uměl celé stati zeměpisu z paměti. Také písně, které tenkráte z dlouhých, stářím začernalých lavic zaznívaly, pamatoval si a rád mnohou z nich si zanotoval.

Tato chvála Třebízského školáka vskutku není přehnána; neboť po všech šest let, kdy do školy Kvílické chodil, odnášel si vždy malý synek Benešův nejen pěkné vysvědčení o svých mravech a o pilnosti, ale i vyznamenání v podobě pochvalného „lístku s obrázkem". Starý pan učitel Kvílický, Alois Kytka, měl jistě bystrý zrak pro mládež sobě svěřenou, když do seznamu dítek školy Kvílické připsal ku jménu Vácslava Beneše: „Malé tělo, ale veliký duch v něm vězí," jakž do dnes každému nahlédnutím do tohoto seznamu snadno o tom lze se přesvědčiti.

Živému duchu malého Vácslava brzo nestačily články v čítance, z nichž zejména dějepisné vábily jej k rozjímání, na jeho věk skutečně samostatnému; ovšem že vyhledával pak duševní stravu v žákovské knihovně, takže za šest let nezbylo tam ani jediné, kterou by byl Benešův synek nepřečetl. Jakým vnímavým a citupiným čtenářem byl a jak hluboko uchoval v paměti to, co četl, seznáváme z životopisu jeho výše uvedeného: „Z knížek, které Vácslav četl, nejhlouběji vryla se mu v duši povídka „Sirotkové neapolští", přeložená od Houšky.**) Děj její padá

---

*) »Vácslav Beneš-Třebízský«, od K. V. Raise. »Matice lidu« r. 1885.

**) Nákladem J. Pospíšila v »Zábavách pro mládež« čís. 51. Vyšla již ve čtvrtém vydání.

do těžkých dob, které v Italii nastaly po vyhynutí rodu Štaufovců. Vypravuje o tom, jak těžce Karel Andegavský sirotky hr. Asmondiho, kterého odpraviti dal, pronásledoval. Při vypravování o útrapách ubohých dětí Vácslav hlasitě plakával a upokojiti ho nemohli. V pozdních letech, kdykoliv na obsah povídky té si vzpomínal, kalily se mu krásné modré oči. Vždyť na gymnasiu, ve třídě třetí při přednášce o Karlu z Anjou povědomá látka tak vrtala mu hlavou, že nelenil a šel se optat professora, je-li to jedno: Karel z Anjou a Karel Andegavský."

Ale i když nečetné svazky Kvílické školní knihovny byly vyčerpány, malému Benešovi o zábavné čtení nouze nebylo. Ten, kdo se staral, aby mu nevysýchal živný pramen ušlechtilé zábavy a poučení, byl sám jeho otec. Krejčí Beneš byl jeden z oněch „písmáků", v těch časech po venkově valně již zřídnuvších, kterým čtení bylo nejen zábavou, ale skutečnou potřebou a kteří v neúhledných, švabachem tištěných knihách hledali a nacházeli hojného povznešení ducha, zušlechtění mysli a srdce, v němž mnohá z těchto knížek vlasteneckým svým obsahem rozdmychala jiskru vlasteneckého vědomí, činíc ze svých prostých čtenářů bezděčné strážce národních tradic a vzpomínek na vyhaslou slávu a moc celého národa. Knihy byly krejčímu Benešі jako zlato: sám jich měl do hojnosti na polici, nejednu starší na půdě ve truhle — a mezi nimi byla prý „jedna veliká", po níž syn jeho, dospěv, marně již se sháněl. Beneš půjčoval své knihy lidem rád a rád navzájem se vypůjčil. Byly to knihy z „České expedice" Krameriovy a pak z tehdejších impressí venkovských — litomyšlské, olomucké, prostějovské, jindřicho- i královéhradecké a táborské — pro lid vydávané. Jablko nepadlo daleko od stromu, a starý Beneš rád viděl, když dospívající synek přečet knížky ze školní knihovny, dychtivě sáhnul po kterékoli z knih, v nichž

otec za prázdné chvíle se probíral. Dá se mysliti, že půjčil mu jen takové, v nichž dětská mysl nedocházela úhony. Třebízský ještě po letech a vděčně rád vzpomínal sobě na tyto knihy, jichž pouhé tituly stačí nám naznačiti jejich obsah i směr. Uvádíme jen některé: „O Perchtonu, měšťěnínu římském i synu jeho jediném Dionydovi" — „Kronika o paní Krizeldě, kteráž mnoho protivenství od svého manžela trpěla" — „Kratochvílná kronika o ctné a šlechetné panně Meluzině" — Z exedice Krameriovy: „Anežka, královna sicilská" — „Skalní duchové" — „Zdeněk ze Zásmuk" — „Jana Mandivilly cesta po světě" — „Letopisové trojanští" — „Příhody Vácslava Vratislava z Mitrovic v tureckém zajetí" — „Hrabě Rožmberk" atd.

Ještě větší nežli láska ku čtení byla u starého Beneše vroucí pobožnost a zbožná víra; ony patří k nejpodstatnějším rysům jeho povahy. „Proživ své mládí vesele, ač nikoliv rozpustile, byl v pozdějším věku velmi pobožným, kterážto vlastnost však nikdy v pobožnůstkářství se nezvrhla." *)

Zbožnost otcova nezůstala ovšem beze vlivu na syna. Nebylo neděle v roce, aby otec — v zimě a na podzim zahalen modrým, po starodávnu střiženým pláštěm — se synem neputovali do Kvílického kostela dvakráte denně, ráno i odpůldne, na služby Boží. Jak chodívali v adventě na roráte, sdělili jsme slovy synovými. Sloužil li pak občas Kvílický pan farář ve filiálním kostele Třebízském mši svatou, těšilo velice mistra krejčího, že synáček jeho ministruje.

Již jsme se nahoře zmínili, že starý Beneš byl „vůdcem" procesí, jenž zbožný lid z okolí Třebíze vodíval na poutě do četných poutnických míst dalekého vůkolí, předříkávaje a předzpěvuje. Malý Vácslav jedva povyrost, pro-

---

*) »Ruch« 1884.

vázel otce svého na tyto poutě, statečně snášeje obtíže daleké cesty. Jednu z takovýchto poutí — první, kdy kročil na Tuřany, známé poutnické místo ve slanském kraji — i dojem, kterým účinkovala na mysl maličkého, poznáme z těchto slov vlastního Benešova líčení: *) „Vidíš, tamhle ten kostelíček s tou černou zahrocenou zvonicí, to jsou Tuřany, a ty dvě věže na pravo je Smečno," povídal mi jednou otec, když jsme šli do Kvílického kostela „Květnicí". — „A kdy tam bude pouť?" zeptal jsem se. „Až se budou na Hořešovickém vrchu třešně červenat. Ještě nejsou ani zelené." — „Tak dlouho?" podivil jsem se a pořád jsem hleděl přes les k tomu kostelíčku s tou černou, zahrocenou zvonicí a přál jsem si, aby byly již ty třešně na Hořešovickém vrchu červené, ne abych si mohl jich natrhat, ale abych mohl jít na Tuřany. Jaké divné nápady mívá někdy ten děcký věk! Často chodil jsem se dívat na Hořešovický vrch, na staré třešně „brabčinky"; ale ony teprve kvetly, a mně zdálo se, že budou letos kvést do žní. — Musím se přiznati, že ty Tuřany již tehdáž měly pro mne cosi vábivého. V jakés posvátné záři jevily se vždy mladé mysli mé. Myslíval jsem, že je tam v tom chrámu nebe a v tom nebi že jsou davy andělů kolem královny, a proto že tam tolik lidu chodí, aby viděli to nebe, ty anděly a tu královnu. A chodilo také lidu na Tuřany naší dědinou a dosud chodí! Procesí za procesím, hudba za hudbou, jasným, teplým vzduchem vály korouhve a za těmi korouhvemi táhly řady dlouhé a nepřehledné. — Vedl nás pan páter. My šli bez hudby. Bylo horko. Slunce jen pražilo, ale já tepla necítil; jiní měli žízeň, ale já nic, a sotva že postřehli nás u Tuřanské zvonice, rozezvučely se zvony s pahorečku, poprvé slyšel jsem je, ty zvony

*) »Tuřany.«

Tuřanské, řekl bych, že také radostí plakaly, protože tolik lidu hemžilo se na výšině.

Naproti nám vyšel p. farář s ministranty, přívětivý pán, vtělená dobrota, řekl nám, že jako Alžběta pozdravila Pannu Marii: „Zdrávas...", také on že vítá nás těmi slovy. Dobře si to pamatuji. Neušlo mi ani slova jediného. Vlídně mluvil s našimi jako dávný, starý druh. „Tys tady také, Františku?" řekl mi, když jsem mu políbil ruku. Chtěl jsem mu říci, že se tak nejmenuji a že tu jsem ponejprv, ale okamžitě udělali kolem něho kruh. Já byl malý, odstrčili mne... V kostele mne otec pozdvihl na ruku, abych dobře viděl, a já nevěděl, kam se dříve podívat. Všude hlava vedle hlavy, přicházejí nové a nové průvody, a se všemi ten vlídný, přívětivý pan farář, ku všem hovoří jako dávný, starý druh... Nejraději díval jsem se na něho, ale na to jsem přece nemohl zapomenout, že mi řekl František... Přes celé poledne jsme zůstali tedy v kostele, ale déle ještě bych byl vydržel v tom kostele, do večera snad. — — Bylo mi také do pláče, ale ne že ten Charvatecký mluvil (vůdce jednoho z četných procesí, odříkávající „loučení"), ale protože musím z Tuřánek. Otec mi koupil třešně, byly drahé, ale já přece jen se slzavýma očima díval se zpět na ten kostelíček, co vyčníval na vršíčku za hřbitovní zdí. Zdálo se mi, že jdu s nebe, v němž jsem viděl davy andělů kolem královny..."

Na takovýchto vycházkách za vroucí pobožností, do Kvílic či na poutnická místa, nerozněcoval se pouze zbožný cit v srdci chlapcově, neboť otec, kdykoli naskytnula se příležitost, zkoumal rozum svého synka, poučoval a vyprávěl. Druhdy v rodné světnici mladičkou hlavu jeho naplnil tolika pohádkami, že ze všech spolužáků jich uměl nejvíce. Nyní, kdy chlapec dospíval a o minulosti svého národa i kraje rodného nejednou ve škole slyšel, nebo

z knížek byl četl, otec šlechtil jeho cit a rozněcoval obraznost jeho starodávnými pověstmi, co se jich dochovalo mezi vesnickými písmáky o hojných zříceninách a památnostech zdejšího kraje. Bystrá paměť Třebízského krejčího jasně je zachovávala od těch dlouhých let, kdy sám jako chlapec slýchal je na přástkách, či kdy je čítal v knížkách starožitných, jež na věk synka jeho již se neuchovaly. Tak když jednou s malým Vácslavem do Horek šli a otec, ukazuje na Neprobilický dvůr, ptá se synka, zná-li pověst o té „bábě šedivé“, jež novorozené synky Neprobilického rytíře zanesla do rybníka, dodává: „Ve tvých letech už jsem to věděl.“ *)

Někdy vycházel starý Beneš s Vácslavem za jasných nedělních odpůldnů na vysokou stráň za Třebíz, odkud dalekoširoký rozhled v požehnaný český kraj s vyhlídkou na Žirotín, Tejnici, Milešovku, Hazmburk, Radobyl, Říp i Bezděz vábí oko i mysl přístupnou. Tu teprve rozehřálo se srdce starého čtenáře, jazyk oživnul a modré oko synka vnímavého planulo, když slyšel z úst otcových vzpomínky na dávné časy, jež letěly tímto krajem, zanechavše stopy pouze ve zčernalých zříceninách, jež rok od roku se rozpadávají, a ve starých hlavách robotníků, které dřímají věčným snem na okolních hřbitůvcích venkovských. Kde nestačily otcovy upomínky ani paměti předků, jak je za mláda slýchával, tam, jak již zmíněno, poskytly světla ty hojné knížky, jež krejčímu Třebízskému od dlouhých let způsobily tolik potěšení i poučení.**)

Jak mohlo všecko toto vyprávění, plné citu i fantasie, býti beze vlivu na vnímavou, bystrou mysl děckou, na citlivé srdce Václavovo?

---

*) »O pův. jména Pětipeských.«

**) Tak na př. otec, usadiv se se synkem na stráni, začíná své vypravování o Klariskách Tejnických: »Na Tejnici byly panny 500 let...« (»Z klidu a víru«. XII.)

Ve všední dny letní, kdy otec míval doma u „verštátku“ na pilno, chlapec, vykonav všecky školní povinnosti, jež mu škola ukládala, chodíval ob čas do přírody s dědečkem — otcem matčiným — Martinem Šarochem. Vypravuje o tom sám: „Kráčeli jsme s dědečkem do hájků — — —“

Zajímavo pro nás a podivuhodno, že dědeček Martin Šaroch měl tutéž lásku ku starým časům a k minulosti rodného kraje jako otec Vácslavův a zároveň tutéž znalost pověstí o památnostech okolí. U Šarochů chovali kroniku Hájkovu, „Proroctví slepého mládence“ a jiné knihy historické jako drahý poklad.*) Na jiné čtení nežli historické, si dědeček tak nepotrpěl jako jeho zeť; ale za to ve svých knihách znal každou řádku. Tato vroucí láska ku starým zašlým časům a ke knihám, jež o nich k prostým českým srdcím po česku vypravovaly, pojila úzce ideálním svazkem děda i otce Benešova. Ona pudila Vácslava Beneše, pokud ještě „svobodníkem“ byl, do chalupy Šarochovy k pantátovi-vdovci, aby tu onu knihu „starožitnou“ jemu, Benešovi zapůjčil; ona jej při těchto návštěvách často zdržela, kdy pantáta nacpav svoji ulmovku, kterou od rána do večera neodložil, rozhovořil se z celé duše o časech bývalých a dnešních; ona byla neposlední příčinou, proč pantáta Martin, poznav v krejčím Benešovi mysl spřízněnou, nerozpakoval se dáti šestadvacetiletou dceru svou jemu, muži čtyřiačtyřicítiletému, za manželku.**)

---

*) S podobnou úctou choval zase krejčí Beneš starý kord, dva tolary ze třicetileté války a prsteny starožitné, pak hoboj po svém otci, jenž na čas byl hoboistou kostela Zlonického, a stříbrný zvonek »z Říma«, — reliquie to, jež u Benešů sta let přecházely s otce na syna.

) Beneš Třebízský sám v autobiografii své v »Humor. Listech« r. 1880. vypravuje: »Co hoch slýchával jsem od svého otce i **dědečka, kteří se znali v kronice jako ve slabikáři,

Tak když Vácslav s dědečkem si vycházel, byl jako by v rukou otcových. Když na takové vycházce jdou poprvé spolu ku studánce „Královce", dědeček hovoří: „Půjdeme „Ladami". Povím ti zase, chlapče, kus naší historie, je to smutný kus. Při tomhle mi vždycky vstoupí slzy do očí. Co ti budu povídati, stalo se už dávno, pradávno. Zapsáno to bude asi sotva kde. U nás stávala ještě bílá věž, v Žirotíně zámek a v Palči tvrz." A pokračuje dále: „V Praze vládl cizí král, první po vymření rodu Stadického vladyky. Však víš, kde leží Stadice," a zrovna dychtivému vnukovi ukazuje: „Tamhle za tou nejvyšší horou ve vrších —" A vypravuje pak dále poetickou pověst o studánce, jež poskytnula bezpečného skrytu sedmi zlatým klíčům od koruny české, když s ní prchala Eliška Přemyslovna před stíhači manžela svého do Bavor.

„Uměl vyprávěti tak prostince, tak dojemně," připomíná Třebízský. „Přiznám se, že nepovedlo se mi tak, jak on to umíval. Musil by z hrobu na Kvílickém hřbitově vstáti, abyste ho slyšeli a podivili byste se mu —" A doplňuje ještě těmito slovy jeho charakteristiku: „A kdykoliv přijdu do Prahy a hledám tam hroby našich králů, toho Jana Lucemburáka tam opravdu nevidím," dopověděl ještě dědeček, když jsme se napili z čistého křišťálového pramene „Královky". —" Když pak se oba vraceli domů ku Třebízi, „dědeček se zastavil a zadíval se na bývalý chrám a klášter Klarisek. V levo bělely se v lese na výšině dvě mohutné stěny, jediné zbytky ze slavného druhdy Žerotína, slavného rodem bohatým a šlechetným. Slzy zakmitly se ve starých, bystrých očích dědečkových. Kdo by také neslzel nad tou slávou naší — — —"

---

o starých našich časech, a jestli jsem ve čtenářstvu svými pracemi dovedl vzbuditi takou lásku k minulosti rodné země, s jakou byly psány a jaká byla vštípena mně, pak jsem nadarmo tu milou historii neslýchal.«

Rovněž důležita pro poznání dědečka Benešova (a částečně i pro poznání vnuka jeho) jest vzpomínka, kterou napsal v črtě „O proroctvích lidu českého“: „Ještě velmi dobře se pamatuji na dědečka, když vypravovával mi za dětských mých let příběhy země české; znal kroniku Hájkovu téměř z paměti; dopodrobna věděl, co kdy prorokováno bylo „o zemi svatého Václava“. To nejvíce zajímalo jej. Několik lístků, na nichž zaznamenal jsem, co zajímalo tehdáž dětskou mysl mou, uchoval jsem si na památku z oněch dob. Když vypravoval nám, tedy zářívalo oko jeho jakýmsi podivným leskem; dosud vzpomínám těch chvil blažených, dosud zřím v duchu onu sehnutou postavu s bílou hlavou, jež tak ráda snívala o zlatých časech uplynulých. Ta tichá, jindy vážná tvář usmívala se a já tulil se k dědečkovi v lásce dětinné —“

Dědeček zemřel ještě za chlapeckých let Václavových, 7. května r. 1860. Starší Třebízané dosud rádi naň vzpomínají svědčíce souhlasně, že byl „dobrého srdce, šlechetné povahy a kuřák náruživý“.

II.

(Dědeček a otec; rozdíl jejich osobností i vlivu na Vácslava. Otec, ctitel starých obyčejů, starého mravu, karatel nynějšího pokolení. Pobožnosti Třebízské Večerní besedy pod lipami. Táčky a tačkáři u Benešů. »Barborky«. Četba. Závěrečná úvaha o Benešovu prvním mládí.)

raťmež se však ještě k otci Benešovu a přirovnejme význačné vlastnosti jeho s osobností dědečkovou a změřme vliv, jaký měli jedenkaždý na Vácslava. Dědečka Šarocha při vší příbuznosti povah a smýšlení předčil Beneš širším rozhledem, větší zkušeností světa, v němž tovaryšem jsa, mnohý rok strávil, silou i hloubkou citu a bystřejší pamětí. Proto také vliv jeho na malého Vácslava vždy byl větší, zvláště když dědeček, trávě na výminku svého syna ve statku čís. 31., mimo letní vycházky do „hájků", s vnukem svým stýkal se jen tehdy, když občas k Benešovům večer „na táčky" si zašel.

Ještě jedna význačná zvláštnost starého Beneše nezůstala beze vlivu na jeho syna. Oblibuje si staré časy, pokud sám jich byl na venkově svědkem, plných poesie a starých zvykův a obyčejův, s tíží nesl, že tyto zvyky v poslední době nápadně rychle mizejí a za nových poměrů, jež zejména po roce 1848 na venkově zavládnuly, že

vytrácejí se nejen staré zvyky a obyčeje, ale i nejedna vzácná, „staročeská“ vlastnost, která druhdy mezi lidem byla obecně domovem. Tak tento muž, o němž nad otevřeným jeho hrobem Kvílický pan farář veřejně vyznával, že „celá ves pro ryzí, staročeskou povahu jej nazývala „strejčkem“ svým a že vkládají s ním do hrobu opět jednoho z těch dobrých šlechetných mužů, jakéž nevychovává nynější věk —“ nepřestal před synkem toužiti na nynější lidi i časy, s dumným steskem vzpomínati na doby dřívější, nepřestal mu vyličovati staré obyčeje, jaké vládly na venkově ještě za dávných dnů jeho mladosti, když na př. o masopustě „přijíždívaly k nim (maškary) na koních s bubny, troubami, cimbály — a celá vesnice byla vzhůru“; kdy v pondělí a v úterý masopustní se nepracovalo, ale šli do kostela, „aby pozvali dušičky na hody, a aby, až dosáhnou popelce, celých čtyřicet dnů se přísně káli až do večerního soumraku na bílou sobotu“; kdy o vzkříšení v průvodu byly „seřaděny zvlášť, muži zvlášť, a nebesa z červeného damašku nad knězem-stařečkem nosívali čtyři kmeti s bílými kadeřemi, v dlouhých, zamodralých, dědičných kabátcích se stříbrnými knoflíky, ve žlutých koženkách a dobrých jelenicích“; kdy ve vsi navzájem „lidé říkávali každému ty“, kdy nemusívali o dušičkách žebráci teskniti, jako onen, jenž potkav Beneše se synem z Kvílic se vracející, postěžoval si se slzami v očích, jací „nyní ti lidé jsou,“ že „ani dnes jim nedají,“ že je všude zavřeno, jako by nevěděli, že „co dají dnešní den žebrákům, jako by to dávali dušičkám,“ kdy nebylo dědiny široko daleko, aby tu nechodily počátkem adventu „Barborky“ jako vždycky za starodávna; dětem k naději, starým pro potěšení...

To vše, o čem krejčí Beneš tak často vypravovával, již minulo; mladší nedbali, starší zapomínali, a starý Beneš stál tu sám jako bedlivý strážce posledních zůstatků dáv-

ných dob a jako karatel nového pokolení. Takto nejednou promlouval před synem o „nynějších venkovanech“: *) „— Pravda, robotu jim vzali, ale lépe na těch statcích není než před lety. — — Inu, proč — schází jim, co jejich otcové mívali. Peněz mají arci více, šaty také lepší, místo vozů kočáry, všecko lepší, úhlednější, — takto že z toho radost — ale staročeskou víru, poctivost a upřímnost nemají, chlapče. Jdi a hledej ode vsi ke vsi, kde ji nalezneš. Kdybych mohl, šel bych s tebou a pomohl bych ti hledat. Ale musili bychom asi daleko do vrchův a lesův. Tam odtud ji snad ještě větry nevyfičely.“ — Když pověděl, že o svátcích chodili staří do kostela v pondělí a v úterý, aby podle starodávného obyčeje pozvali dušičky na hody, dodává: „Já ještě chodím vždy v pondělí a v úterý; ale ti druzí už ne, jsou mladí, nám starým nevěří...“ A při té příležitosti s trpkým smíchem káže dále: „Dnes, že prý již zmoudřeli a my že bývali blázni — — Tak, tak, vy moudří, již nyní žijete, a vy, kteří v zemi ležíte, vy prý jste byli blázni! Vstaňte z těch hrobů podívat se na moudrost vašich dětí, přijďte se podívat do těch vašich statkův — a nepoznáte jich. Jsou z nich zámky, z vašich synů páni, velcí páni. Uvidíte, že nebudete do těch statků směti, protože byste dětem svým v koženkách a pankrotkách dělali hanbu a že byste neuměli promluvit. Věru, že byste řekli: „To je nám lépe v naší komůrce, než ve statcích vnuků našich. Buďte si tu tedy tak moudří a uvidíte, kam vás ta moudrost přivede.“ A šli by, chlapče, zas na hřbitovy do těch hrobů, lehli by si tam, aby zaspali, co viděli, a prosili by Pána Boha, aby jich více neprobouzel.“ —

Poznávajíce takto zajímavou i úcty hodnou osobnost starého Beneše, doplňme si ještě obraz jeho těmito slovy

---

*) »Z klidu a víru.«

synovými: *) „— — tak mile uměl vyprávěti, že dovedl upoutati tou řečí svou, prostou, nehledanou, ale za to ryzí, upřímnou. Jak bystrým soudem dovedl charakterisovati doby bývalé a naše dny! — — A když tak zíraly temně modré oči jeho pod bělounkým řasovým jasně, jako když se hvězdy dívají s vysokého nebe za klidných večerů do tichounkých vod, a když mu kolem rtů poletoval úsměv tak slušící těm starým svráskovatělým tvářím, od rána do večera byste jej byli vydrželi poslouchat; já leckdy vydržel a vždy zdálo se mi, že ta slova jeho jsou zrnka, že hluboko mi zapadají do prsou, klíčí, rozkvétají tam, že cítím jejich květ v krvi své — — A stařeček pak říkával: „Pamatuj si to, ale dobře pamatuj, už to nikdy neuslyšíš —."

Stalo se ovšem nejednou, že když otec vypravoval staré příběhy, neb četl, že „zakýval bělounkou hlavou" a synu jeho se zdálo, „jako by si byl zašeptal slova národní písně:

Kam jsou se ty časy poděly,
ktery v mej mladosti bejvaly,
už nejsou, už nebudou,
to trápí hlavu mou šedivou. **)

A po jeho úmrtí povzdechl syn ***) „V té světničce se stropem dřevěným, začernalým, u okna, u starého stolu, nebude již nikdo vypráběti, jak bývalo a jak nyní je, jací to lidé někdy žili, jaký měli mrav a jaký mají ti nynější, a kdyby chtěl někdo, nedovedl by to tak, ba že nedovedl. —"

Téměř až do své smrti krejčí Beneš každoročně od sv. Jana Nepomuckého až do svátku nejsv. Trojice pořádával večerní pobožnosti Třebízských osadníků, sám k nim

*) »Z klidu a víru« XIII. **) Ibid. XXII. ***) Ibid. XXIII.

sezváněje a při nich zbožné litanie a písně předříkávaje a předzpěvuje. (Syn jeho u veliké úctě zachoval sbírku modliteb, litanií a zpěvů po otci na hrubém režném papíře švabachem psaných.) V oktávu sv. Jana Nep. konána tato pobožnost u studánky u skály při sošce Svatojanské a po oktávu v kostelíku Svatomartinském.

„Až neuslyšíte v máji k večeru zvonek na vížce kostelní, nebudu více mezi vámi. Modlíval se tu otec můj, i já se tu pomodlím, kdybych se měl modliti sám," říkával otec Benešův, když mu tak někdo předhodil, „co z toho modlení má, že tam beztoho už nechodí leda starší a děti".*)

Ale nábožní osadníci, ukončivše pobožnost svou nějakou vroucí písní k českým patronům (nejčastěji k sv. Janu či k sv. Vácslavu), málokdy všichni se rozešli. Za tichých podletních večerů bylo u studánky milé posezení a ještě lepší pod šumivou klenbou věkovitých lip Třebízský kostelík stínících. Pobožnost se skončila a beseda započala; Benešův otec, jakož předzpěvoval a předříkával, i nyní hovor zaváděl a první slovo vedl. Byl ve svém živlu, ti starší mu rozuměli, slovo dalo slovo, hovor se rozproudil a mládež ráda poslechla staré a zejména zkušeného mistra, jenž nejen z knih, ale i z příběhů vlastního života uměl zajímavě vypravovati.**)

Tak tato společnost Benešových prvních let chlapeckých jen posilovala všechen ten vliv, který vychováním otcovým i dědovým v citlivém, nadaném hochu bystřil mysl, vzpružoval fantasii a v srdce jeho ukládal símě, o němž ovšem tehdy nikdo neměl tušení, jaký květ a plod vydá národu.

---

*) »Z klidu a víru« XXIII.

**) Jen mimochodem podotýkáme, že Beneš za mladosti notný kus světa jako tovaryš krejčovský zvandroval. Delší čas pobyl v Drážďanech.

Avšak byla ještě jiná společnost, užší, v níž malý Benešův syn učil se poznávati lidi a svět. Byli to mužové, kteří chodívali v hodinách večerních pravidelně k Benešovům na „táčky". Tyto pravidelné jejich schůzky počínaly až v pozdním podzimku, kdy od středohorských vrchů zavál první mrazivý vichr a na prohnědlá pole napadnul první sníh. Starý Beneš mezi tím byl se vrátil ze své každoroční vycházky: chodívalť do Citolib k příbuzným svým Mokrovům sušit ovoce. Odtud přinášel vždy hojnost novin zajímavých i knih, jež koupí nebo půjčkou byl tam získal. To byla ovšem vítaná kořist pro Benešovy „táčkáře" kteří s prvním soumrakem trousívali se do světnice. Lavice kolem krbu někdy jim ani nestačila, neboť mnohdy i nejeden přespolní beseduík tu usedl v tom milém, útulném kroužku, nedbaje nic, že se tu opozdí a potom tím více bude musit přidati do kroku zatemnělým, posněženým krajem. „Byli to samí písmáci a rozumáři, kteří hovoříce o věcech přítomných, vždy na staré, zlaté časy vzpomínali, jež buď prožili — sahalať paměť mnohých až k samým počátkům francouzské revoluce a k dobám císaře Josefa — aneb byli zkušenosti své čerpali z kronik a vzpomenutých historií. Býval to zvláštní senát tady u Benešů, hlavy vesměs již omšené, ale posud šelmovinou prodchlé; starý voják se světoborným hrdinstvím scházel málokdy." *)

Leč z milých, kteří u „strejčka" Beneše se scházívali, nejmilejší a z věrných nejvěrnější byli tři muži: Skůra, Kokeš (domkáři) a „pan" Martin. Musilo již býti, aby některý z nich byl na „táčkách" u večer scházel. Všickni tři věkem svým viděli již Abrahama; ale Skůra byl z nich nejstarší. Neměl daleko do osmdesátky. Sedával u kamen na nejvyšší židli; ta byla „jeho". Hovoříval

*) »Ruch« 1884,

málokdy, ale pak stálo to už za to. Však něco zakusil, vyslechl i uviděl, než jeho dlouhý, na prsa splývající vous zbělel do stříbrna.

Opakem málomluvnosti Skůrovy byla hovornost druhého z trojlístku těchto besedníků: Kokše. Také tvář jeho, jak napsal později Beneš,*) „pluhem času hezky byla rozbrázděna." Ale „nepohody nesetřely s ní dosud čtverácký výraz, a zraky pod zašedivělým obočím, zdálo se, že mají ještě prudčí oheň než louč na krbu". Kokeš, šelma od kosti, rád si dobíral nemluvného, vážného Skůru. Přišel-li na „táčky" dříve než Skůra, usadil se na jeho „čestné" židli; ale jak Skůra přišel, hbitě učinil místo tomu „furiantovi", jakž mu říkal, neopomíjeje pokaždé, kdykoli Skůra se rozhovořil, doprovázeti hovor jeho štiplavými poznámkami, jako že se tu „nějak kouří a práší". Ale podle přísloví uměl špičky nejen vydávati, ale přijímati. Žertem přijal, kdykoli Skůra, drobet dopálen, jemu nadhodil šibala neb lenocha, či dokonce vykládal, že Kokeš jazyk má proto tolik špičatý a že mu proto tolik jede, poněvadž často jej mastí pečínkou z nějakého psíka neb kocourka. „Život na řekách znal ku podivu," vzpomíná Třebízský na Kokše. „Měl sedmdesátku, ale při té sedmdesátce čilou, bystrou mysl jako mladík. Nikdys na něm nepozoroval cosi zádumčivého, kolem rtů mu vždycky pohrával laškující úsměv, peněz si nevážil, také nic neměl a nic po sobě nenechal leda kožich a chaloupku. Říkával, že by na posteli umřel nerad. A víte, kde umřel? — Když slunce nejprudčeji pálilo, sešel se schodů dolů na dvoreček a — usnul. Za chvíli zvonili mu hodinku. Ale za tímto šelmovským, bezstarostným úsměvem Kokšovým skrývalo se hluboké, citu-plné srdce." Beneš-Třebízský ještě takto jej charakterisuje: Říkával: „Jsou již jiní lidé. Těmhle nerozumím. Ale víte,

*) »Z klidu a víru« XVIII.

co si myslím? Nevíte. Kde byste to mohli věděti! Toto si myslím: kdyby takhle mohli, strhli by Pána Boha s nebe a poroučeli by mu, co a jak. Dobře, že k němu nemohou. A když přijdou nahoru, bude pánem on. A to mne těší; a když sedávám sám, povídám si, všecko, co vím. Kdybych to tak mohl někomu než umru odkázat! Toho mého povídání bylo by věru škoda, v ledačems leží tak kus pravdy; já řku, je mi líto, že to se mnou odnesou." — „Neodnesou všecko, strejče," povídám. „Ledacos už jsem si zapsal a ledacos ještě zapíšu." — „Vy? — vždyť já vím, že..." ale nedopověděl; do očí mu vstoupily slzy, vzal mne za ruku, chvěla se mu, ucítil jsem to. Napsal jsem z těch jeho povídek „Vodníkovu nevěstu"."

Třetím a nejvážnějším z trojice „táčkářů" byl „pan" Martin Cífka. Znali všichni, že to člověk „pocvičený", který vystudovav gymnasium, vstoupil do semináře, ale odtud vystoupiv, dal se k finanční stráži, a i z této vystoupiv, vrátil se domů a žil tu život „člověka, jenž se minul svého cíle". „Býval po mnoho let respicientem u finanční stráže v Dalmacii," napsal o něm Třebízský. „Jednou jej jmenovali už komisařem, ale..." a k tomuto „ale" dokládá významně: „O jeho životě bylo by možno napsati nejednu povídku." Jeho zevnějšek líčí takto: „— přímá vojenská postava s výrazným obličejem, s prsoma vypjatýma, levou rukou zapřenou v bok, krokem jako by plukovnickým a hlasem jako by jenerálským —"

Rádi bychom k této zajímavé trojici zařadili, jako namnoze jinde se stalo, i charakteristickou postavu Refundy, čtenářstvu spisů Benešových známého z „Bludných duší". Avšak tento muž zemřel již za mladosti otce Benešova, a syn jeho znal jej pouze z otcova vypravování.

Každý z těchto tří besedníků přispíval ku společné zábavě svými upomínkami a zkušenostmi: Skůra nejedním případem, jak za roboty chodívalo; Kokeš ne vždy šelmovským vypravováním o rybářích, mlynářích a životě v rodném kraji svém u Oharky, neboť praví o něm Třebízský: „Byl od Oharky a k tomu rybářův," a podotýká: „a ten umíval, když jen chtěl povídat!" Také pan Martin, jehož život byl jistě nejpestřejší a z části zakryt tajemnou clonou, jež nikomu z jeho současníkův nikdy se neodhalila, nebýval skoupým na slovo. ——

Starý Beneš za těch besed sedal ve verštátku a syn jeho u kamen na velikém kameni, o němž jsme sice četlli, že se dosud v chaloupce ukazuje, ale po němž jsme však při své návštěvě Třebíze marně pátrali, aniž nám kdo z Třebízských o něm dovedl pověděti. Malý Vácslav býval tichý jako pěna; jen oči mu svítily, když něco nového a zajímavého slyšel. Ani jeden z vypravujících starochů věru tehdáž netušil, jak hluboko vtiskují se jejich slova do duše vnímavého chlapce, jak živě jeho znícená obraznost kouzlí mu představy života a lidí, o nichž slyší, a jak jednou tyto postavy Skůrových robotníků, Kokšových rybákův a páně Martinových statečných Dalmatinců, vykrášlené vroucností citu a fantasie své, bude líčiti v povídkách „Pod doškovými střechami", v „Příšerách" a v jiných svých pracích.

Počátkem adventu, tedy v době, kdy „táčky" u Benešů bývaly již v plném proudu, chodívaly po Třebízi i okolních všech „Barborky" — obyčej to úplně podobný chodění „Mikolášem", jenže důležitý úkol dobrotivého biskupa, jenž vyslýchá děti pokud prospěly v náboženství a školních vědomostech, zastávala tu dívka přestrojená za svatou Barboru. „Barborka" ovšem nikdy neopomenula navštívit i domek Benešův k vůli malému školáčkovi. Jest zajímavo, jak líčí Třebízský jednu z těchto návštěv: „Bylo

to 4. prosince, nepamatuji se už ani před kolika lety. Ale to vím, že jsem tenkráte věřil pevně, že ta srdíčka z mandlí Ječovická svatá panna Barbora hodným dětem posýlá pouti. Venku se sypal sníh, do sněhu vál vítr a tvořily se hrozitánské závěje — — — V nevelíké světnici s dřevěným, začernalým stropem, přepaženým silnými trámci, seděli tři muži, jichž léta dohromady tvořila číslici 220. V krbu vedle hodin hořela jasně louč — a já přikládal. — Vybral jsem vždycky tu nejmastnější třísku..."

Hovorný Kokeš sáhnul do svých vzpomínek pro něco příležitostného: vypravoval, jak v Podhoří chudá dívka Vendulka zašla k bohatému mlynáři, jehož syn ji miloval, „Barborkou", a kterak nevinný ten žert smutně skončil. A sotva bylo Kokšovu vypravování konec, „pod okny zaskřípaly kroky, zvenčí se otevřely dvéře, v síni odupávaly si s nohou sníh a do světnice vešly Barborky, zahalené k nepoznání. Ta prvá zaměřila přímo ke mně," píše Třebízský vzpomínaje těchto blahých okamžikův svého pacholetství. „Měla také na hnědých, lesknavých vlasech korunku, přes obličej závoj a v ruce rozmarinu- Ptala se mne po čemsi z „knihy". Říkalo se tak tehdáž všeobecně katechismu. Já umíval z té knihy každé slovo z paměti; ale tentokráte jsem si to spletl na dobro, protože mi tanula před očima ona nešťastná Barborka v růžovém atlasovém živůtku a s hedbávnou zelenou sukní (ta, o které Kokeš vyprávěl). Potom se mne zeptala, proč malují sv. Pannu Barboru s věží o třech oknech? To jsem dovedl. V takových „chytlavkách" jsem byl kován. Dostal jsem „srdíčko", ale tentokráte bez mandlí."

A když v těchto večerních besedách docházelo předeno hovoru, sáhli ku — knize. Čítalo se všecko, čeho poskytli známí i školní knihovna Kvílická. Druhdy krejčí Beneš, potom, když synek dorůstal, Vácslav sám čítal

shromážděným.*) Nemůžeme okolnosti a chvíle této četby a vliv, jaký měla na duši Václavovu, lépe charakterisovati, než jeho vlastními slovy, jež v letech napsal v úvodu k románu „V podvečer pětilisté růže“: „Vidím ji do dneška tak živě, tu milounkou světničku se začernalým dřevěným stropem, přes příč se třemi těžkými opěracími trámy, v levo asi dva kroky ode dveří staré hodiny v pouzdře někdy jasně modře natřeném, vedle hodin krb s třínožkou, v průčelí celou délkou řada obrazů... Na krbu plápolá louč, vesele si popraskuje, ve světnici několik dobrých známých na táčkách, a já — čítával, kde byla jaká knížka, nejraději o Rožmberkovi. Také ji všickni nejraději poslouchali, ač ji každý slyšel od počátku až do konce několikrát. Za čtení na nejedné tváři se cosi perlou kmitlo, těžká ruka přejela čelo, jako by chtěla vzpomínku ze starých časů zadržet. Kdo pak by také nechtěl zachytiti alespoň její stín! Komu pak by se také po staré české slávě nezastesklo! — Rožmberkové tanuli mi tenkráte před očima jako bohatýři, jimž nebylo nikde rovných, jimž se nevyrovnal ani Bruncvík se svým divotvorným mečem a životem plným překvapujících událostí. O velmožném rodě pětilisté růže do dneška si vypravují spíše než o mnohém králi, nad jehož rakví s kamenem i paměť lidu se zavřela. A postavy jejich, zvláště ty, jimiž se řada bohatýrského rodu končí a uzavírá, zůstaly v paměti mé leskem báječným ozářeny i potom, když jsem v letech pozdějších Rožmberky spatřil ve společnosti dějinné i když jsem pročetl střízlivé paměti letopisce pětilisté růže červené.

A mnohý děj, jehož se laskavý čtenář dočte v kapitolách následujících, vyklíčil už tenkrát v duši

*) Frant Pravdovi píše Třebízský v listě ze dne 15. dubna 1877: »— — čítával jsem, jsa školák desetiletý, v rodišti svém Třebízi svému otci nevyrovnatelné Vaše povídky . . .«

mé a utkvěl mi v paměti jako v mramoru, čekaje, až vezmu jednou do ruky péro sám a začnu psáti."

Tím přicházíme ku konci vylíčení prvního mládí Benešova. Nepominuli jsme úmyslně ani nejmenší podrobnosti, zachovavší se v paměti současníků Třebízských i v jeho spisech, která by mohla k vylíčení tomu přispěti. Neobáváme se výtky rozvláčnosti, poněvadž právě v okolnostech, za jakých Beneš vyrůstal, spatřujeme tkvíti kořeny jeho spisovatelské individuality. Tento Beneš spisovatel, líčící v obrazech básnických dějiny národa našeho, s náladou a barvou jen jemu vlastní, plnou stesku nevyslovitelného, jenž zachvívá v lůně národa potlačeného a o svoji samostatnost, moc a slávu připraveného, vyrostl přirozeně z Beneše chlapce, jenž vzrůstal mezi prostými vesnickými písmáky a rozumáři, uprostřed jejich vzpomínek někdy veselých, někdy smutných, ale vždycky obestřených dumným steskem a toužením lidí, kteří nemajíce hrubě z čeho těšiti se v přítomnosti, vracejí se k minulosti, dle přesvědčení jejich k nepřirovnání šťastnější, lepší a slavnější...

Na málokterého ze spisovatelů českých měly tak rozhodný a po celý život nepřestávající vliv tři bezvědomé vlivy vychovatelské, jež, jak praví Lindner, na každého člověka v mládí tak mocně působí: příroda, společnost a osud. Příroda nadala jej vlastnostmi otcovými: jemným citem a bohatou obrazností. Osud dal mu za otce muže chudobného, ale pobožného zpěváka a předříkávače, jenž šťasten byl, vida synka svého ministrantem při službách božích obcovati, ctitele dávných časův a obyčejův, jenž znal pohádek k nevypovídání a pověstí k nepřeslechnutí, děda rovněž starých kronik milovníka, a matku, jež zase o tělesnou stránku jediného dítěte pečovala jak o oko v hlavě. Společnost pak, jež byla průvodcem jeho mladosti, ti lidé zbožní o poutích, ti starci pod lipami za let-

ních večerů hovořící, ti besedníci na táčkách u Benešů se svým vtipem i steskem k hovoru i ku čtení knížek ctihodných se shromažďující, ti chlapci ve škole rádi pohádky Benešova synka poslouchající, i učitelé, nadání jeho poznávající, — to vše vliv otce i děda jen posilovalo, a syn Benešův neminul se svým cílem, stal-li se knězem, jenž s celou duší lnul ku svému povolání, a spisovatelem, jenž vší silou svého citu i umu líčil starou slávu a moc svého národa.

III.

(Beneš ve školách Slanských: Čtvrtá třída. Vrchlického líčení Beneše-primána. Prospěch v jednotlivých předmětech. Učitelé Benešovi a jejich láska k němu. Náklonnost k učivu dějepisnému a ku kreslení. První rysy vyvíjející se povahy.)

rejčí Beneš nechtěl, aby syn jeho chopil se řemesla, v němž otec i děd byli vyučeni, ale určil jej na studie; není pochyby, že již tehdy bylo posledním cílem jeho nejkrásnějších tužeb otcovských viděti jednou syna svého sluhou božím.

Nejbližší gymnasium bylo ve Slaném, kdež OO. řádu Piaristů od r. 1859. vyučovali ve všech čtyřech třídách nižšího gymnasia. Jazyk vyučovací byl německý, ale Vácslav Benešův o němčinu ve škole Kvílické ani doma ovšem nezavadil. Proto, ač věcné vědomosti chlapcovy, jemuž již dvanáct let v únoru bylo uplynulo, úplně stačily na zkoušku ku přijetí do gymnasia, musil ještě do čtvrté třídy Slanské hlavní školy, taktéž německé a pod zprávou Piaristů se nalézající. Počátkem školního roku 1861.-2. vedl jej otec do Slaného.

„S bušícím nepokojně srdcem vstoupili poutníci Třebízští do koleje Slanské, a náhoda tomu chtěla, že právě po chodbě procházel se učitel čtvrté třídy a vicerektor koleje P. Aegidius Hüwl. Vyslechl žádost známého mu

Beneše, změřil chlapce sivým zrakem, chopil jej za rameno a s lakonickým „marš“ vstrčil jej do dveří čtvrté třídy a zavřel za ním, sám s otcem na chodbě o nejnutnějším dohovořiti se chtěje.“ Tak líčí Benešův životopisec v „Ruchu“ jeho vstup do škol Slanských, a můžeme tomuto i ostatním jeho údajům, týkajícím se Benešových studií Slanských, věřiti na slovo, poněvadž dlouholeté působení jeho ve Slaném zjednalo mu zprávy autoritativní.

Vácslavovi nyní nastala pilná a živému, obraznosti plnému duchu ne dvakráte příjemná práce: naučiti se německy tak, aby v desíti měsících mohl s prospěchem poslouchati německé přednášky gymnasialní. Toto „mechanické biflování německých slov a vět“ bylo často, jak praví Lacina, „kořeněno paedagogickými pohlavky věčně mrzutého P. Aegida“.

Ale za školní rok, ač denně bylo mu vykonati bezmála desítikilometrovou cestu do Slaného ze Třebíze a zpět, prospěl Vácslav v němčině na tolik, že jej P. Aegidius pak sám doporučil P. Sigmundu Koutníkovi, senioru řádu Piaristského a tehdejšímu rektoru Slanské koleje.*)

Počátkem školního roku 1862.—3. stal se tedy Beneš žákem primy Slanského gymnasia. Také nyní musil denně vážiti cestu až ze Třebíze; otec neměl vůle a hrubě ni možnosti, aby mu ve Slaném byt zjednal. Spolužákem jeho v primě byl Jaroslav Vrchlický, jenž se vzácnou ochotou napsal nám na Beneše v této době následující vzpomínku:

„Poprvé setkal jsem se s Benešem na lavicích nižšího gymnasia ve Slaném u otců Piaristů v r. 1862.—3. Byli jsme oba primáni a jako ve snu pamatuji se na Beneše.

---

*) Za svou píli na IV. třídě hlavní školy Slanské vyznamenán byl na konci školního roku 1862 zapsáním do »Zlaté knihy« mezi ty, kteří »se vynasnažili« a tudíž pochvalné zmínky zasluhují.

Byl malý, zavalitý hoch, dobrácké tváře a nesmírně krásných modrých očí, jemný v chování, bodrý a prostosrdečný. Nosíval z pravidla kalhoty do vysokých bot, přes rameno pak velkou koženou tašku, ve které měl školní knihy a svačinu, jež dle všeho byla i obědem; dva krajíce černého chleba s jamkou uprostřed, kde měl uschovanou pomazánku neb sýr. Vím, že my městské děti jsme se závistí pohlížely na mysteria jeho kožené tašky. Přes oběd býval Beneš v koleji; byl přespolní a chodil domů teprve až po vyučování odpoledním. Tu chodívali jsme obyčejně spolu, nebo já bydlil v ulici, kudy Beneš vycházel z města (nyní dům p. Hlaváčka), a tak jsem v jeho společnosti chodíval až k našemu krámu. Pamatuji se dobře, jak v zimních krátkých odpolednách bylo mi podivno kolem srdce, když já byl již doma a on teprve takřka na začátku své daleké cesty. Jednou byla sněhová prášenice tak veliká, že jsem jej chtěl podržeti u nás — ale vše bylo marné. Stál chvíli nepokojně mezi dveřmi krámu mého otce, a sotva trochu vánice ulevila, dal se na cestu zavátou silnicí. Patrně bál se, aby doma o něj starost neměli. Vidím dosud malou jeho postavu mizící v sněhové bouři — zdá se mi dnes, že již tenkrát na jednu nohu napadál."

O jeho píli dosvědčují katalogy gymnasia Slanského:

V I. ročníku	v 1.	půll.	byl	mezi	32	žáky	6.
	v 2.	»	»	»	30	»	5.
v II. roč. (1863.-4.)	v 1.	půll.		mezi	21	žáky	7.
	v 2.	»		»	21	»	6.
v III. roč. (1864.-5.)	v 1.	»		»	20	»	5.
	v 2.	»		»	20	»	7.
ve IV. roč. (1865.-6.)	v 1.	»		»	18	»	5.
	v 2.	»		»	17	»	5.

Co se jednotlivých známek týče, uvádíme,*) že mravné chování jeho na vysvědčeních bylo označeno poprvé známkou „vorzüglich“ a v sedmi ostatních bězích „ausgezeichnet“. Pozornost poprvé, po druhé a po osmé „stets gespannt“, po třetí, po čtvrté a po páté „stets anhaltend“, po šesté a po osmé „stets theilnehmend“. Pilnost poprvé „sehr lobenswerth“, po sedmé „rastlos“ a jindy vždy „unermüdet“. V náboženství prospěl náš student osmkrát „vorzüglich“. V latině poprvé „recht gut“, po druhé a po osmé „sehr gut“ a ostatně vždy „lobenswerth“. V češtině v tertii „lobenswerth“, v kvartě „sehr gut“. V děje- a zeměpisu vždy „sehr gut“ kromě v I. ročníku 2. půlletí „vorzüglich“ a ve IV. ročníku 2. půlletí „ausgezeichnet“. V mathematice pětkrát „lobenswerth“ a třikrát „sehr gut“. V přírodopise čtyřikrát „lobenswerth“, třikrát „sehr gut“ a jednou „recht entsprechend“. V němčině první rok obě půlletí „lobenswerth“, druhý a třetí rok všechna půlletí „gut“ a v kvartě po obě půlletí opět „lobenswerth“. V češtině, jež byla umístěna na německých vysvědčeních gymnasiálních až naposled, třikrát „sehr gut“ a pětkrát „lobenswerth“.

Tyto pěkné známky Třebízský student si jistě zasloužil; podivuhodná jest vytrvalost, s kterou denně vážil dlouhou a nikoliv rovnou a pohodlnou cestu ze Slaného přes Tísek do Třebíze. Někdy ovšem zejména v zimě spěchal otec synkovi naproti, a někdy tento svezl se s některými z Třebízských sousedů, jedoucích z Neprobilického mlýna „od mletí“. V I. ročníku nescházel ve škole za celý rok ani j e d n o u, v II. ročníku vynechal 12 hodin omluvených, v III. roč. 31 hodin a ve IV. roč. jen 10 hodin.

---

*) Dle Laciny v »Ruchu« 1885.

Učiteli Benešovými byli ve Slaném P. Sigmund Koutník († 1872. ve Slaném), jakožto ředitel a učitel náboženství; Benignus Volek (Piarista, † 1884. ve Slaném), jenž v prvních třech třídách Beneše latině, mathematice a němčině vyučoval; Fr. Holman († 1878. v Brně), jenž češtině a zeměpisu, v sekundě jen zeměpisu vyučoval; Antonín Jelínek (nyní prof. v Jičíně) učil jej v primě přírodopisu, v tertii řečtině a češtině; Martin Komárek (Piarista), jenž učil Beneše v prvém ročníku kreslení, v druhém přírodopisu, češtině a kreslení, v třetím děje- a zeměpisu, přírodopisu a kreslení, ve čtvrtém přírodopisu, němčině, mathematice a kreslení; konečně Josef Šindelář (nyní prof. v Písku), který ve kvartě Beneše dějepisu vyučoval.

Že Beneš požíval lásky a důvěry svých učitelů, seznáváme z toho, že jakožto žák přespolní, jenž přes oběd býval ve škole, určen byl k tomu, aby vedl dozor nad menšími spolužáky „přespolními" na hlavní škole, kteří měli zejména zakázáno v hodinách poledních ze školy vybíhati a v ní povykovati, neboť měli OO. Piaristé za doby polední ve své budově rádi ticho. Jeden z těchto tehdejších žáčků vypravoval nám, jak by byl Beneš málem k trestu přišel, když jednou do Slaného na náměstí přijeli husaři, a jeho svěřenci nedavše se zdržeti prosbou ni hrozbou, aby si z blízka je prohlédli, že třídy se rozutíkali. Jinak všickni prý dozor jeho mívali rádi, zvláště když jednotlivcům na papír vykreslil chalupy, vojáky, koně, což uměl prý tak, že svěřenci jeho chutě tyto kresby napodobili.*)

*) Jiný spolužák Benešův napsal nám o tomto kreslení následovní: »:.. kreslíval a to vždy hbitě a přesně výjevy z dějin českých; pamatuji se dosud živě, jak nám vykreslil »Horymírův skok« neb Jaroslava potýkajícího se s Kublajevem. Žáci většinou rádi kreslí, my též jsme kreslili, co však jsme nakreslili, byla samá pěchota; Vácslav však několika črty naznačil rytíře v plné zbroji v každé posici.« Z té doby pocházejí také Benešovy kresby, jež jsme v rodné jeho chaloupce ve Třebízi spatřili, zejména

Jediného *) učitele svého z doby tehdejší do smrti vděčně vzpomínal; je to prof. Antonín Jelínek (nyní na gymnasiu Jičínském), jenž tenkráte ještě býval ve Slaném suplentem.

Ten jediný studentstvo povzbuzoval, lásku k vlasti budě v něm českými úlohami, jichž látku brával z dějin; Beneš vždy radostně vypravoval, jak nadšeně pracoval tenkráte českou úlohu „Bitva na Kosově poli“.

Bylo po právu, že z dějepisu měl známky vždy nejlepší; učil se jemu již v těchto ročnících nižšího gymnasia s větší zálibou nežli kterémukoli jinému předmětu. Zvěděli jsme od jeho spolužáka, že často hlásíval se při přednášce učitelově, aby ji doplnil tou kterou případnou poznámkou, svědčící o jeho sečtělosti v knihách historických; školní lekce dějepisné uměl slovo od slova z paměti, a když byl vyvolán, odříkával je plynně, překláněje se při tom přes lavici a kývaje celým tělem — tak býval rozrušen. Občas přinesl prý do školy Hájkovu kroniku a zval k ní mezi polednem spolužáky.

Na jeho „povahu“, jak tehdy se jevila, vzpomíná jeho tehdejší spolužák: „Neslyšel jsem od něho nikdy nějaké nadávky, potupného slova; již tehdy sloužiti mohl svým spolužákům za vzor mravného jednání, proto dána mu

---

výkres Nejsv. Trojice, přilepený v síňci na zdi a pak »Mariánské Domácí Požehnání Nejblahoslavenější Rodičky Boží«, uschované nyní na komoře v truhlici, ale druhdy zajisté u Benešů na stěně visevší. Toto »Požehnání« s osmi obrázky svatých, žlutě, červeně i modře kolorované, nese podpis Václavův s datem $18^{1}/_{9}63$. (tedy práce prázdninová), a následující Václavem pečlivě psaný text, souhlasící se zbožností otce a rodiny Benešovy, jak jsme ji prve vylíčili: »Přímluvou svou zjednej pokoj příbytku tomuto a vypros, aby požehnání Otce nebeského, milosť Syna jeho Krista Ježíše a oučastenství Ducha svatého přebývej v něm.«

*) »Matice lidu« XIX. 4.

prostořekými přezdívka: „Páter Beneda". Byl-li v dobrém rozmaru, vtipkoval rád, ale vtipy jeho nebyly vyzývavé a urážející" — a dodává k tomu: „. . . . mathematika činila mu obtíže, zdlouha a těžce chápal; snad byla tím vinna methoda, jakou se přednášela. Z češtiny při přednášení vybíral si básně obsahu historického; čítanka mu nestačila, měl Čelakovského „Ohlas písní ruských"; básně ty velmi se mu líbily."

rá…
samá pěc…
zbroji v každ…
jež jsme v rodı.

IV.

(Přijat do knížecího arc. konviktu. Zápisky Benešovy o první jízdě do Prahy a o počátku studií na vyšším gymnasiu.)

červenci r. 1866. absolvoval Beneš čtvrtou třídu Slanského nižšího gymnasia. Kýžené přání jeho rodičů, viděti jedináčka knězem, mohlo se vyplniti jen v případě, kdyby byl našel se dobrodinec, jenž by synovi chudičkého krejčího pomohl jakýmkoli slušným způsobem opatřiti výživu a byt po čas studia na vyšším gymnasiu v Praze. Dobrodinec ten se našel: byl to P. Fr. Srdínko, druhdy kaplan Kvílický, jenž 8. září 1855.*) faru Kvílickou opustil, jmenován byv prefektem knížecího arcibiskupského chlapeckého semináře. Páter Srdínko dobře znal nábožného vůdce procesí a předříkávače ze Třebíze a rád mu byl nyní na ruku. Jeho vlivem vyřízena žádost Benešova za přijetí syna Václava do knížecího arcibiskupského semináře (německým) přípisem ze dne 12. září 1866. příznivě. V doškové chaloupce Třebízské se zaradovalo věrné, otcovské srdce krejčího Beneše. Václav přijat s podmínkou, že otec jeho má stravní příspěvek na celý rok v obnosu dvaceti zlatých aspoň ve třech lhůtách zapraviti. Tato suma nebyla krej-

*) Dle farních zápisek Kvílických.

čímu Třebízskému přílišná — žil skrovně, a proto míval ve své staré, tulipány pomalované truhlici vždý nějakou částku pohotově „z lepších dob“.

Nastala tedy Vácslavovi po prázdninách roku 1866. první cesta do Prahy, kdež započíti měl studijní dráhu za cílem jasně již vytknutým. Jako chovanec konviktu vázán byl navštěvovati německé gymnasium novoměstské. Jsme šťastni, mohouce líčiti tuto první Benešovu cestu a započetí jeho studií na vyšším gymnasiu vlastními jeho slovy, jež psal — dle způsobu písma soudě — asi v poslední době studií gymnasialních nebo na počátku theologie. Čím méně měl tuchy, že budou kdysi použita za pramen k jeho životopisu, tím jsou jasnější, zajímavější a věrohodnější pro charakteristiku nových poměrů, do nichž stoupal, i jeho samotného: *)

I. „Jest jasné jitro ranní dne podzimního a 'sice 29. září. Ještě šero pokrývá naši vesničku tichou. Na obloze východní rdí se krásné červánky, blízký východ slunce oznamujíce. Již stojí vůz před domkem naším; mám se odebrati do Prahy, abych započatá studia dokonal; poprvé opouštím milovaný domek náš otcovský, v kterémž jsem svá mladistvá léta strávil; ach! jak těžko se mi bylo odloučiti od místa toho mi tak drahého; očima uslzenýma, bolestně se s maminkou rozloučiv, ubíral sem se k vozu. Naposled dav domku rodnému s Bohem vyjel jsem s otcem ze vsi neustále se po otčině mi:lcné se (sic!)

---

*) Zapůjčení zápisek děkujeme laskavosti p. E. Janáčka, jenž nám je vedle jiných důležitých dokumentů z pozůstalosti Benešovy laskavě zapůjčil. Jsou psány zřetelným písmem na formátě osmerkovém; III. kapitola nedokončena. Zdá se, že dospívající student chtěl založiti si pro vlastní zábavu a potěchu své memoiry, ale úmysl svůj časem pro mnohou práci jiného druhu odložil. Podáváme je zde doslova i s nečetnými chybami syntaktickými a grammatickými.

ohlížeje. Jitro bylo chladné. Cesty rychle ubývalo. Jeli jsme krajinami příjemnými. Jednotlivé výšiny vynikali (sic!) na nivách (vlasti naší) úrodných, lesinami neb zahradami porostlé. Na cestě za ... spatřil jsem též Buč (Budeč), kde dle pověsti svatý Václav vzdělán byl. Na to jsme jeli do dosti vysokého kopce, krásnými březinami porostlého. Štíhlé výstupky skal mezi stromovím vynikajíce milý na mne působily dojem. Pak dostavše se na horu jeli jsme již skoro pořáde rovinou. Spatřil jsem též Okoř, spustlý to hrad blíže Lichocevsi. Šedé jeho k nebi se vypínající zdi připomínaly mi doby slávy české bělohorskou bitvou pochované. Bílou horu pro vzdálenost spatřiti jsem nemohl. Blížíme se ku Praze. Z daleka spatřil jsem vrchol věže zámecké. Nedočkavě jsem v tu stranu pohlížel, bych co nejdříve ono staroslavné město Čechův spatřiti mohl, netuše, že mi Praha mnoho strastí a bolu způsobí. Věž více a více nad obzor vystupovala i neustále jsem v tu stranu pohlížel, bych matku chrámů českých, dóm to sv. Víta, spatřiti mohl. Jsme u brány a sice Bruské. Cítil jsem jakés vnitřní pohnutí mysli, poprvé přestoupiv na zem (půdu) k městu již náležející. Přijeli jsme okolo ústavu slepých k mostu (ulicemi mi nepovědomými). Zde spatřil jsem ony starožitné věže malostranské, kteréžto, jak jsem slýchal, časy Přemyslovců posledních pamatují. V duchu pomyslil jsem sobě na ony blahé a takřka nejslavnější doby naše, kdy Čechové slávu svou od Baltu až k Jaderskému moři rozšiřovali, „kdy jméno Čech" dle básně Jablonského, Tři doby země české, slavně zaznívalo „v uších národův". Přišlo my (sic!) na mysl, že věže tyto byly (jsou) svědky slavných činů Žižky, že jsou svědky činů Poděbrada. Vjíždíme na most. V levo i v pravo samé podobizny svatých a světic Božích. Na levé straně spatřím sv. Jana 5 hvězdami uměleckými ozdobeného, kamž v máji tak mnoho ctitelů světce tohoto Božího chvátá, aby zde

na místě tomto posvátném jej o pomoc vzývali, kdež smrtí mučennickou skonal. Ponejprv spatřil jsem Vltavu, jež velebné královskou Prahu protéká, poprvé slyšel jsem šumot vln jejích. Jsme u věže staroměstské. S bolem velkým vzpomněl jsem si na následky bitvy bělohorské. V duchu spatřil jsem zde vyhlížeti ony na tyčkách vyvěšené hlavy pro vlasť odpravených pánů českých, ano i na rok 1648, kdež studenti statně odolali návalu švédskému. V pravo vyniká vodárna. Jedna strana jest značně porouchaná prý kulemi Vindischgraetze z osudného pro nás roku 1848. Za věži na levo spatřil jsem sochu Karla IV., milovaného otce vlasti. Hned za ním vypíná se mohutný chrám křižovnický. — Naproti nám rozprostírá se ohromné stavení, arcibiskupský seminář — budoucí (nastávající) mé obydlí. Zde jsme zastavili. Otec sešed s vozu dolů zeptal se u brány domovníka, zdali jest zde velebný pán Srdínko. Tento pravil, že jest na Hradčanech v arcibiskupském paláci. Hned ale též domovník pravil, když se otec tázal, zdali již začnou školy, že až 15tého. Což mi náramnou radost způsobilo, že zase se ještě domů podívám. Na to jsme šli nahoru ku Hradčanům do výše jmenovaného paláce. Vyjdouce (sic!) na horu spatříme zde krásný pokoj, dveře bílé, stěny krásně malované, okrasy na dveřích pozlacené: zde měl bydlet pan P. Srdínko. Já tam ani nechtěl vejít, mysle že tam snad pan arcibiskup bydlí. Zeptavše se (sic!) sluhů pravili nám, že právě tím pokojem jest vchod do tak zvaného „červeného“ pokoje, obydlí to pana Srdínka. Vejdouce tam pozdravili jsme, on nás přivítal, otec mu oznámil příčinu našeho k němu příchodu, rozmlouval s ním o rozličných věcech, na kteréž se jej ptal, kdežto já zvědavě po pokoji se ohlížel, jenž tak bohatě ozdoben byl. Stěny byly vskutku červeně malované, na nich viseli (sic!) skvostné obrazy. Utvrdiv pak nás, že školy až teprve 15. října počnou, ven s námi vyšel,

abychom dobře z chodeb vyšli, (neb nemožno jest v takových budovách východu najíti). Na to šli jsme se podívat s otcem na chrám sv. Víta, kdež jsme dlouho prodlévati nemohli; neb jsme museli skládat mé věci z (sic!) vozu. V chrámě spatřil jsem památnou kapli svatého Václava českými drahokamy vykládanou. I přílbici a drátěnou košili tohotéž svatého jsem spatřil. Jakási hrůza posvátná naplnila mně (sic!) na místě tomto. Vstoupily mi na mysl zde s nádhernou okázalostí slavné korunovace českých králů. Spatřil jsem též hroby zesnulých panovníků země české. Odtud odebrali jsme se dolů k semináři, kdež jsme věci s vozu složili a na to podívali jsme se na staroměstské hodiny, znamenité to dílo umělcůch (sic!) českých z 15. století. Noc v Praze strávivše vyjeli jsme druhý den před polednem domů z Prahy a sice jeli jsme branou strahovskou. Brzo sem spatřil ohradu Hvězda nazvanou a na blízkém návrší Bílou Horu, místo to Čechům po veškeré časy náramnou ztrátu připomínající. Zde zlomena byla sláva Čechů, zde potlačen byl národ český, zde potlačen byl jazyk mateřský, zde domohli se nadvlády Němci, od těch dob až do nejnovějších časů nadvládu (před) nad Čechy mající.*)

Den byl jasný, ale vítr časem vál velký. K večeru přijeli jsme domu (sic!), kde cholera již se také uhnízdila jak nám již v Praze praveno bylo. S radostí spěchal jsem sleza s vozu k našemu domku. Radost má byla velká, že opět ještě déle u rodičů svých pobudu.

* * *

II. Radost má ale blížila se ku konci. Již bylo 12. října. Den to poslední doma; zítra měl jsem již zase jíti. Celý

*) »Takové myšlénky pojímaly duši mou.« Poznámka Benešova v zápiskách pod čarou.

den jsem byl smutný, neustále mysle na tu cestu. Již i den tento uplynul. Jen jednu noc již jsem měl býti u rodičů svých drahých.

Ráno sotva se zabřesklo vstal jsem; maminka chtěla jíti se mnou, což mně (sic!) opět drobet potěšilo. Avšak nyní nastává bolestné loučení s milovaným otcem. S pláčem dav jemu poslední políbení, ubíral jsem se ze vsi s maminkou. Náramné teskno pojalo mne, vzpomena (sic!) sobě, že dlouho již domov můj (sic!) neuhlídám. Zima byla ostrá. Vítr fičel pronikavý. Krokem jsme šli volným o věcech rozličných rozmlouvajíce. Často jsem na cestě plakal, ale maminka mně (!) těšila, že tam za mnou buďto ona neb tatínek brzy přijede. O dvou hodinách došli jsme do Prahy. Vystoupiv z brány Strahovské a dále do Hradčan vešed, spatřil jsem obraz takřka celé Prahy. Jaký to dojem působilo na duši mou! Ty přečetné věže tolika chrámův, ta řeka, krásně se městem kroužící, most ten přes řeku uměle klenutý, velkolepé to dílo Karla IV.! Ach jak dojímavě to na mě působilo. Přijdouce (sic!) do semináře vynesli jsme si věci do 2. poschodí, kde jsem bydleti měl. (Pro dnešek) určeno jest mi místo toliko pro dnešní noc. Teprve zítřejšího dne měl jsem do budoucí své ložnice peřiny přenésti. Na to jsme šli k praefektovi convictu, byl to můž (sic!) postavy velké, bledých tváří, ale nad míru hodný a přívětivý, ptal se nás na rozličné věci, načež mu maminka odevzdala peníze a on mi pravil, abych v 7 hod. přišel k večeři.

Na to jsme šli na Gymnasium na Nové Město, příjdouce (sic!) ke vratům, byli jsme odbyti od školníka, člověka to trochu hrubého, že prý pan řiditel již není v kanceláři; my ale jsme se ptali, kde bydlí, že bychom to dnes rádi měli odbyté, on nám pravil obydlí — číslo pokoje jeho, načež jsme tam šli; nohy nás již boleli (sic!) poněvadž tak dlouhou cestou zemdleni jsme byli. Při-

jdouce (sic!) ke dveřím, zaklepáme jemně, načež se ozval chraplavý silný hlas „herein". Vstoupivše do pokoje spatříme u psacího stolku seděti kněze a sice piaristu. Jest to muž postavy malé, tlustý a poněkud již obstárlý. Ohlídna se, táže se nás, co bychom žádali a my oznámili jsme, že bych rád byl přijat na zdejší gymnasium. Na otázku do které třídy, odpověděl jsem, že do 5. On zlobil se již skoro, pravě, že počet žáků již jest nesmírný a odpověděl, ze již přijímati nebude; což mně zarazilo neb slyšel jsem, že již ani na staroměstském nepřijímají. My jsme mu ale pravili, že mně sem poslal pan praefekt ze semináře, načež on pravil, že snad jsem tedy v konvictu? Když jsem přisvědčil, pravil, bych zítra ráno v 8 hodin přišel, že mně (sic!) zapíše. Na to šel jsem s maminkou nazpět a pobyv s ní ve městě až do půl 7. šel jsem, jak mi praveno od praefecta, k večeři do semináře. Večeřadlo toto, obyčejně letní refektář nazýváno, (bylo) jest náramně velké. — Okna podlouhlá, na hoře zakulacená. V průčelí jest veliký obraz, téměř celou stěnu zakrývající, představuje svatbu v Káni Galilejské. Na postranních stěnách visí obrazy kanovníků aneb jiných hodnostářů církevních. Mezi nimi nalézá se též obraz představující, jak mi řečeno bylo, jesuitu. Strašný jest to obraz; neb vzezření na něho člověka hrůzou uchvacuje. U dveří nacházejí se obrovská kamna a zase na zdi převeliký obraz.

Po stranách jsou stoly četné; neb místnost tato slouží co refektář i bohoslovcům. — Samým popisováním refektáře zapomněl bych skoro, co nám k jídlu přineseno bylo, oznámiti. Před modlitbou dostali jsme každý kus chleba (porec); pomodlivše se latinsky usadili jsme se a přinešeny byly nám buchty cukrem sypané. Jídlo mi skorem ani nechutnalo, neb neustále jsem si vzpomínal na maminku a tatínka a na drahou otčinu. Když jsme se po jídle pomodlili odešli jsme nahoru;

na to pomodliv se za své rodiče uložil jsem se na lůžko. V půl sedmé jsme vstávali a šli jsme do kostela sv. Salvatora; maminka již čekala u vchodu a vidouc že jsem smutný těšila mě, že sem brzy zase za mnou přijede a neb tatínek. Na to přijdouce (sic) z kostela šli jsme k snídaní. Každý jsme dostal dvoukrejcarovou housku a hrneček kávy. S rychlostí jsem to snědl a běžel jsem zase k mamince, na to jsme šli do gymnasium; cestu však jsme již pro tak nesčíslné ulice zapomněli až otázavše se, na gymnasium novoměstské jsme se dostali. Bylo osm hodin, ředitel mě napsal, jak byl včera pravil. Na to jsme šli nazpět do semináře k p. Srdínkovi se oznámit, poněvadž teprve včera večer přijel. Pak procházeli jsme se po nábřeží a hnedle bylo poledne. Maminka chtěla po dostavníku domů. Tu mi bylo smutno a úzko. Smutně se s ní rozloučiv očima uslzenýma ubíral jsem se k semináři. Ve 12 byl oběd, totiž talířek polívky, kousek masa a rejže s pečení, ani tu mi jídlo nechutnalo, n e u s t á l e j s e m t o u ž i l p o d o m o v u (jaký div, poprvé jsem byl z domova odešel). Odpoledne sešel jsem se soudruhem ze T... a šli jsme se podívat po městě. Den uběhl rychle; již se přiblížil večer, již jest šest, sedm hodin, večeře. Na to pomodlil jsem se, uložil sem se na lůžko. Ráno v 9 hod. byla na gymnasium slavná mše a veni sancte spiritus; tedy jsem se ustrojil svátečně a šel jsem poprvé do školy — v Praze... Známí ze školy slánské již zde byli i tedy pohovořiv s nimi, trochu jsem okřál. Škola se neustále plnila, byloť nás 110, mezi nimiž veliký počet Židů a sice 25. Křik a hlukot byl nesmírný, obzvláště se nadýmali Němci. Čechů však bylo více než dvakrát tolik. Na to přišel professor do školy; již stařec, hlavu jeho již málo vlasů pokrývalo, postavy malé, u něhož jsem již byl dříve s maminkou oznámit. Pak jsme šli do kostela; kostel ten byl zcela jednoduše ozdoben. Toliko

kříž obklopený dvěma anjeli (sic!) vznášel se posvátně na oltáři. Při vkročení každé třídy zavzněly trouby a hřměly bubny, nás po tak dlouhém čase prázdnin vítajíce. Po ukončení mše svaté odebrali jsme se do školy, kde se nám školní pravidla předčítala a sice katechetou p. Dvorským. Poprvé uzřel jsem muže tohoto, o němž jsem již mnoho doma slýchal. Hlas jeho byl takřka pronikavý. Postavy byl malé, suchý a obličeje vyzáblého, tak že pohled na něho člověka skoro hrůzou naplňval. Přítomní zde byli všickni professoři vyššího gymnasia. Na to jsme byli domů propuštěni.

* *
*

III. Den ten strávil jsem chozením po Praze buď po nábřeží neb na starém Městě dívaje se na obrazy četné, jenž za sklem vystaveny byly. Smutno mi bylo velice. Zádného jsem ještě neznal. Druhý den ráno šel jsem opět do školy, kde nás professor rozsazoval. Podivné to rozsazování. — —" Zde zápisky končí.

V.

Lokací v V. a VI. třídě. Beneš při slavnosti kladení zákl. kamene Národního divadla. Výstup s prof. Pelletrem v VII. třídě. Lokací v VII. a VIII. třídě. Pilnost, chování a prospěch Benešův v jednotlivých předmětech za studií na vyšším gymnasiu. Kterak Beneš sám těchto studií vzpomínával.)

Nelze zajisté přičítati pohodlí či nepilnosti, jak ještě níže dokážeme, jestli lokací na novoměstském gymnasiu hned prvním rokem nedopadla pro studenta Vácslava tak příznivě, jako druhdy na gymnasiu Slanském. Bylť *) v V. třídě v 1. půlletí mezi 110 žáky řaděnými čtyřicátý, ve 2. půlletí šedesátý. Poměrně lépe dopadla pro něho lokací v třídě VI., kde v půlletí mezi 97 žáky byl devatenáctý a v 2. půlletí mezi 86 žáky šestnáctý.

V Čechách zavládl tou dobou živý politický ruch; počínala ostrá oposice celého národa proti prosincové ústavě sdělané bez Čechů, proti nim i proti českému státnímu právu. Smýšlení proti nové ústavě i proti ministerstvu, na základě její pro „Cislajtanii“ jmenovanému, jevilo se ovšem i o slavnostech národních, z nichž nejpamátnější a nejvelkolepější byla slavnost položení základního kamene

---

*) Tato data dovolil nám laskavě vypsati z matriky vyššího gymnasia novoměstského řed. p. Walter.

k Národnímu divadlu. Sextán Beneš byl jí také přítomen a vypravuje o tom: *)

„.... Měl jsem čapku ze tmavočerveného sametu s bělavým beránkem a sokolím pérem. Četli jsme sice tenkráte ještě ve škole Vergilia s Herodotem, učili se zoologii, poslouchali středověk, zkroucený až Bůh bránil, posmívali se nám, že jsme měli někteří nedobrý německý přízvuk, vyvolávali nás s jizlivým úsměškem, professorská tužka se ve dvou tlustých prstech nad katalogem tetelila pomstychtivě a načervenalými rty prodralo se chvílemi polosrozumitelné slůvko, tak jako by řekl někdo česky: „dál". Ale velikolepého průvodu dne 16. května 1868. súčastnili jsme se přece, a sice dosti značným počtem s těmi tmavočervenými čapkami na hlavách a ve mladých duších s nadšením, jež přetěžko vylíčiti. Potom nám ty přemyslovky trhali s hlav, škubali z nich péra a přišel mandát, kterýmž přísně zakázáno nositi čepice, na nichž pod sokolím pérem ve knize rozevřené byla čitelna slova: „V ě d ě a v l a s t i".

Na Svatojanskou pouť přicházívají od pradávna do Prahy za studenty rodičové, bratří, sestry, ... Za mnou chodíval jedním rokem otec, druhým matka; střídávali se. Když jsem se vracel ze školy, čekávali na mne vždycky před seminářem. Seděli na kamenné dlažbě před Salvatorským kostelem; vedle uzlík s pletencem či houskou a v kapse několik dobrých dvacetníků...

Otec mne v té čepici se sokolím pérem nemohl téměř ani poznati. Byl po desítihodinné cestě všecek unaven a starými, svráskovatělými tvářemi řinuly se mu krůpěje potu, jako nejbohatší hrách.

„Tenkráte měli skoro také takové... Vypadlo to však pro všecky zle... velmi zle... Však víš... A nevím,

*) »Pamětní list« K. Sladkovského. 1884.

co bych si počal, kdyby mne připravili o tebe!... Buď opatrný!"

„Buďte, tatíčku, beze starosti!"

„Inu — inu! Tenkráte začali také jen s čepicemi, a kolik jich skončilo v cizí zemi, že když umírali, nebylo ruky přátelské, jež by jim byla poslední službu z lásky prokázala...."

Starý otec můj se odmlčel, a nevím, byla-li to slza, jež mu nyní skanula opálenou tváří, či zase bohatá krůpěj horkého potu. „Jen buď, chlapče, opatrný... Věnoval jsem na tebe poslední groš a byl bych nerad, aby se mi potom dobří přátelé konec ke konci vysmáli, jaký jsem byl bloud..."

Za těchto starostlivých slov bylo mi opravdu nějak úzko kolem srdce...

Hlava otcovská, bělounká, jako by samými stříbrnými nitkami poseta, naklonila se níže ke hrudi a ruce začaly rozvazovati uzlík, do něhož vložily, co mohly, dvě jiné, neméně pečlivé ruce, na nichž k vůli mně nejeden mozol v kámen utvrdl. — A druhý den jsme táhli Prahou.

I Vltava šuměla velebněji a velebněji jásotem, jímž se nade městem stověžatým chvěl všecken vzduch...

Bylo po jedné hodině, když jsem se opět sešel s otcem na kamenném dláždění před Salvatorským kostelem...

„Až mi z toho všeho jde hlava kolem!... Škoda jen, že jsem dobře neslyšel... Stál jsem trochu daleko... Za to budeš to věděti lépe ty!"

A já potom vypravoval otci celou řeč Karla Sladkovského téměř do slova. Viděl jsem jej tenkráte podruhé a slyšel ponejprv. Poprvé jsem ho spatřil, když vezli z Vídně Svatovácslavskou korunu a když se skorem také tak, jako dnes, chvěl nade Prahou všecken vzduch nejbouřnějším provoláváním slávy staletému nezadatelnému právu českému.

„Karel Sladkovský?“

Otec si přejel pravicí čelo, jako by se na něco rozpomínal. „Zrovna přede dvaceti lety o něm mluvíval Tučkův Jan... Byli spolu dobří přátelé... Pamatuji se na to, jako by to vše dnes bylo... Vojtěch, Pístecký, Kalousové z Libovice... Přijeli k nám do vsi s červenými čapkami na hlavách a u boků se zahnutými šavlicemi... Rychtář se před nimi tenkráte schoval, aby prý neměl odpovídání... Za nějaký čas přihrčel náhle přede Kvílickou faru vůz a vzali pana pátera... Někde za Prahou prý také jednoho odvezli... A potom hledali Honzíka Tučka všude... všude... I u nás na hambálka vylezli, všecko z líce na rub zpřevraceli, každou štěrbinu proslídili a do chalupy jim položili vojáky... Maďary... A když se rozneslo, že v Praze zatkli Sladkovského, zaťukal někdo v noci na zamřížované okénko, vedoucí do komory, a když se z nitra ozvalo: ‚Kdo to?‘ odpověděl příchozí: ‚Já — váš Jan...‘ Starý Tuček přiskočil rychle k okénku... ‚Pro Bůh, chlapče... utec... jsou zde... a ještě bdí.,, Běda jestli jim padneš do rukou...‘ — ‚Udám se sám... nic platno, otče... Trpěl byste za mne... Nebudou mně moci mnoho udělati... Vždyť jsem se téměř ničím neprovinil... Budou mne musit pustiti co nejdříve!...‘ A mladý muž, student právník, zmizel potom ve tmě... Od těch dob ho již tatík neviděl...“

Otec se na okamžik odmlčel a oko jeho utkvělo opět na mé čapce ze tmavočerveného sametu se sokolím pérem, pod nímž se skvělo heslo: „Vědě a vlasti!“

„Za několik neděl je odvezli všecky z Čech, některé do Uher, jiné do Tyrol a ještě jiné do Olomouce na Moravu... Jana Tučka do téhle pevnosti... A připravili mu v ní za krátko i hrob!...“

Tentokráte odcházel otec z Prahy poněkud znepokojen. Měl o mne starost. Jaký div!“

Slavnost kladení základního kamene nebyla asi poslední, které se Beneš účastnil v této době „táborů, kdy mužné slovo české letělo sterou ozvěnou od kraje ke kraji, od hrdých zámků se sice odrážejíc zvukem nejstudenějším, ale za to pode střechami doškovými padajíc do nejzkypřelejší půdy a nejslibněji se usmívajíc." Pokud tato účast byla jeho učitelům vhod, dá se souditi z následujících slov: *) „Za let osmašedesátých a devětašedesátých odbývaly se v Praze slavnosti, jimž roveň nebylo a snad nebude. Účastníkům z paměti nevyšly a nevyjdou. Ale druhý den po slavnostech bývalo vždy zle. Kolik ve třídě Čechů, tolik vždycky skorem dvojek. Někomu se za hodinu dostalo dvou i tří."

„Wart, Ihr Čechen, ich werde euch schon zu Paaren treiben. A ve svém slovu (professor) stál —"

Slova tato týkají se beze vší pochyby professora dra. Pelletra, přednášejícího dějepis, s nímž měl Beneš již v VI. třídě nejednou nepříjemnost, které co živ vzpomínal.**) Ale v VII. třídě (školní rok 1868.—9.) takováto oprava pojednou vzala na sebe jiný ráz. Beneš líčí to sám:

„Jednou jsem vyvstal. Pan professor se dotkl potupnými slovy krále Přemysla Otakara II., Karla IV. a táborských vítězství. Opět ohlušující smích. Pan professor špoulil ústa jako labužník, když se oko jeho pase na nejzamilovanějším pamlsku. A lámal slavná bohatýrská česká jména jako někdy lámali deliquenty na kole. A mohl je vysloviti zcela dobře, nejsou tak nevyslovitelna. Co všecko ještě ke každému přidával!...

---

*) »Akademické listy« I.

**) Panu professoru bylo proti mysli, když jeho žák v dějepisu českém dobře povědomý, nejednou při přednášce se hlásil, aby údaje svého učitele doplnil nebo pozměnil.

„Pane professore, my jsme Češi, my ty své předky známe, tak tomu není...!“

Ve světnici zavládlo náhle hrobové ticho. Ani jsem věru nevěděl, jak se mi tato slova ocitla na jazyku. Ale to vím, že mi tváře hořely jako nejžhavější železo... Ruce se mi také tak chvěly, zraky všech upíraly se na pana professora jako jehly... Kolem opuchlých jeho rtů zase ten posměch; ale rozpačitost zakrýti nedovedl. Přistoupil těsně až ke mně. Cítil jsem jeho horký dech a tváře se mu měnily všemi barvami. Uklouzl mu z ruky i katalog.

„Víte-li to lépe, povídejte.“

A já — povídal. Ve škole ještě ticho, já přišel do proudu... Že tu a tam kladu nedobrý přízvuk, ano že i členu někde špatně užívám, nikdo si ani nevšiml, pan professor také ne... Od té chvíle měl jsem však od něho pokoj. Stalo se v máji devětašedesátého roku.

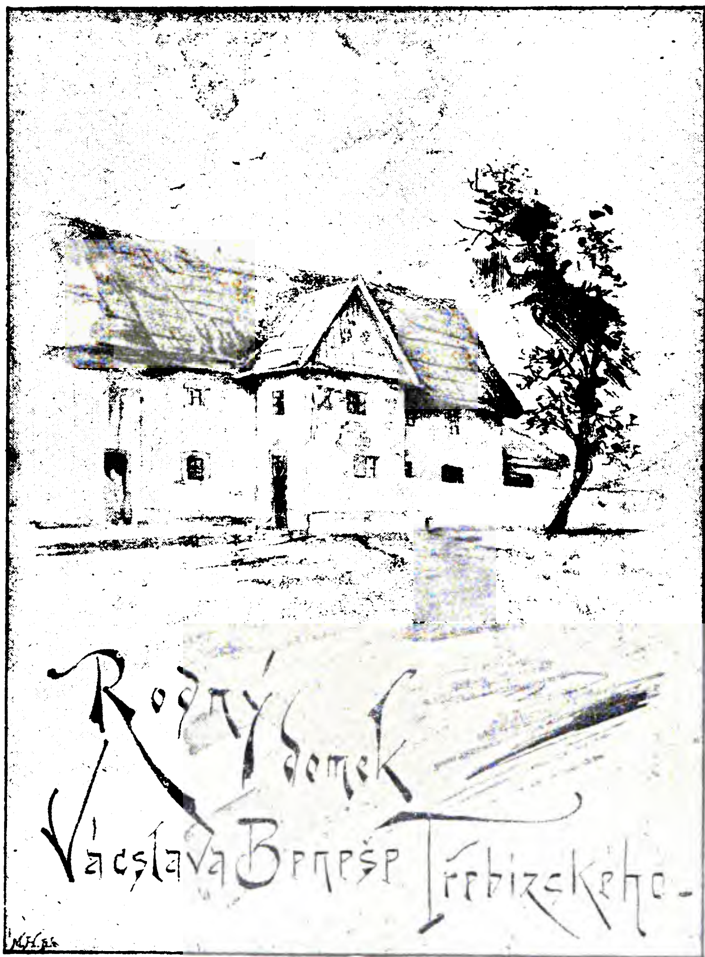
Dotyčný pan profesor ostatně byl s dějepisem, jak se říká, neustále na štíru, zvláště za odpoledních hodin dvakráte v téhodni. Stalo se nejednou, že v „konferenci“ mezi nedbalci předčítán byl žák, jenž po celý měsíc ani nebyl vyvolán. Některá jména měl v katalogu zanesena dvakráte; při těch, jež byla psána s č či š, poznamenány třídy špatné a u oněch s „tsch“ dobré, ano velmi dobré. A byli to titéž žáci!!

Asi o tři léta později gymnasium opustil a nedlouho potom i Čechy. Někde ve Würtemberku či Badensku může si, poslouchá-li ho kdo, překrucovati naše dějiny po chuti.“

Nezdá se ale, že by byl měl tento Benešem vylíčený výstup s prof. Pellertem nějakých nemilých následků, zjevných ve vysvědčení a lokací Benešově. Co se týče prospěchu Benešova v tomto roce, vykazují katalogy gymnasia novoměstského, že v VII. tř. byl v 1. půll. mezi 62 žáky třiadvacátý a v 2. půlletí mezi 50 žáky pětadvacátý. Rokem

následujícím (1869.-70.) skončily se jeho gymnasialní studie. V oktávě mezi 46 žáky byl devětadvacátý.

Pokud se týče známek z mravného chování, z pilnosti a z prospěchu v jednotlivých předmětech, zaznamenáváme předem, že mravné chování jeho označeno v V. třídě v 1. běhu „lobenswerth" a v 2. „ausgezeichnet", v VI. třídě po oba běhy „lobenswerth", v VII. tř. v 1. běhu „lobenswerth", v 2. běhu „musterhaft" (scéna v dějepisné hodině prof. Pelletra neměla tedy, jak již řečeno, nijakého vlivu na jeho známku z mravu), v VIII. tř. opět v obou bězích „lobenswerth". Pilnost v V. tř. označena v 1. běhu znám- „befriedigend", v 2. běhu „unermüht", v VI. tř. po oba běhy „befriedigend"; v VII. tř. v 1. běhu taktéž „befriegend", v 2. běhu „hinreichend", ale v VIII. tř. zase po oba běhy „befriedigend". Z náboženství v V. tř. po oba běhy „genügend", v VI. třídě „befriedigend" a „lobenswerth", v VII. tř. po oba běhy „lobenswerth" a v VIII. po oba „befriedigend". Latina vykazuje v V. tř. po oba běhy „befriedigend", v VI. tř. „befriedigend" a „genügend", v VII. tř. po oba běhy „genügend", v VIII. tř. v 1. běhu „befriedigend" a v 2. „genügend". Řečtina: v V. tř. „lobenswerth" a „ befriedigend", v VI. tř. „befriedigend" a „genügend", v VII. tř. po oba běhy „genügend", v VIII. třídě po oba běhy „genügend". Němčina: v V. třídě „befriedigend" a „genügend", v VI. tř. po oba běhy „befriedigend", v VII. a VIII. třídě vždy po oba běhy „genügend". Pozoruhodny jsou známky z češtiny: v V. třídě „befriedigend" a lobenswerth", v VI. tř. po oba běhy „lobenswerth", v VII. tř. po dvakráte „v o r z ü g l i c h" a v VIII. třídě taktéž po oba běhy „v o r z ü g l i c h". Dějepis a zeměpis: v V. tř. v 1. běhu „lobenswerth," v 2. běhu „befriedigend", v VI. tř. v 1. běhu „genügend", ale v 2. běhu „lobenswerth" v VII. tř. po dvakráte „lobenswerth", v VIII. tř. v 1. běhu „lobens-

Rodný domek
Václava Beneše Třebízského.

werth“ a v 2. běhu „genügend“. V mathematice prospěl: v V. tř. v 1. běhu „befriedigend“; v 2. běhu „genügend“, v VI., VII. a VIII. tř. vždycky „genügend“. Zůstala mu tedy i zde kamenem úrazu, jako druhdy na nižším gymnasiu, a snad, aspoň částečně, tkvěla vina i zde také na přednášejícím profesoru. V přírodopise: v V. tř. v 1. běhu „befriedigend“ a v 2. běhu „genügend“, v VI. tř. po dvakrát „lobenswerth“. Ve fysice v VII. i VIII. po oba běhy „genügend“. Filosofická propedeutika vykazuje: v VII. tř. v 1. běhu „genügend“ a v 2. běhu „befriedigend“, v VIII. tř. rovněž v 1. běhu „genügend“ a v 2. běhu „befriedigend“.

Ještě podotýkáme, že zameškal v V. tř. v 1. běhu 29 hodin, v 2. běhu žádnou, v VI. tř. v 1. běhu žádnou a v 2. běhu 3 hodiny, v VII. tř. v 1. běhu 13 hodin, v 2. běhu žádnou, v VIII. tř. v 1. běhu 2 hod. a v 2. běhu 3 hod. Zameškané tyto hodiny poznamenány v matričním katalogu německého gymnasia novoměstského, odkud známky tyto jsme čerpali za omluvené. Učitele Benešovy na vyšším gymnasiu jmény uváděti nebudeme.

Jak Beneš na tato svá studia na vyšším gymnasiu vůbec vzpomínal, o tom zřetelně svědčí jeho slova: *) „Jiní přirovnávají své doby studentské k nejrozkošnějším dnům milostné Vesny, já k jesenním, kde již nikde ani kvítečku, kde noha zadupla podle cesty i poslední vadnoucí čekanku. Ale tanou mi na mysli přece často — velmi často. Světlými, nikdy nezapomenutelnými však chvíle, když jsem se ocitl vždy po několika měsících pod tou milou střechou, v té naší světničce, odkud co chvíli vyhlížíval tatíček, zdali již přicházím, a kde matička chystávala, co měla nejlepšího . . .

---

*) »Akadem. listy« I.

Teprve zde, pod dřevěným, zčernalým stropem, jejž opíraly tři staré, dubové trámce, oddechl jsem si nejvolněji.

Kdykoliv jsem, vraceje se z Prahy říšskou silnicí, uzřel na dalekém obzoru severním modravé vrchy středohorské, vždycky mi bylo k zavýsknutí; já urychlil krok, desítihodinná cesta míjela, jako když voda plyne; a což teprve, když spočinulo oko mé na Tejnecké zřícenině, na topolech u naší dědinky!

Za Pražských studií gymnasialních dostávalo se mi vlídného oka málo kdy, přívětivého slova takměř nikdy; všecko bylo tak ledové, odměřené, všecko tak cizí... Výrazy obličejů tak jízlivé, v každém rysu těch tváří mohl člověk čísti cos podobného posměchu... Význačnou i ta klasifikace na komposici: „Die Arbeit sonst befriedigend, aber der deutsche Stil ungemein holperig..."

Postavy professorské jedna druhé podivnější, každá učiněný typ, ale jednu vlastnost společnou měly až na jednoho, všickni ubohého „Čecháčka" za každé nejmenší příležitosti učinili směšným... A odkájela většinu jich matka Moravěnka. — Pan professor opakoval slovo, které pronesl žák nedobrým přízvukem, a skorem k šedesáti hrdlům vypuklo v ohlušující smích, jenž nebyl ani k utišení. Znova a znova otřásal se ve světnici přeplněné vzduch výsměšným lomozem. Pan professor se na katedře mohl také potrhati, že se mu svaly v naduřeném obličeji škubaly, jako by se o něho pokoušela mrtvice. A řekl-li někdy: Pst — pst, už se mu rozumělo a lomoz začal poznovu.

Čecháček svěsil mlčky hlavu, oči se mu zalily slzami, ruce se chvěly a pod lebku mu přiletěla myšlenka na tatíčka — na matičku, kteří nemají doma ani tušení, co jeijch dítě musí zkoušeti, že se mu jazyk ohýbá pořád a pořád tak příliš po česku. A pro ty své rodiče, aby jim mohl býti někdy, až sestárnou, podporou, syn sevřel

křečovitě rty, mlčel a trpěl. Jiné pomoci nebylo. Do těchto škol choditi musil. Byl z konviktu.

A když vzal zase tu knihu do ruky, písmena mu splývala jedno s druhým dohromady: neviděl a neviděl... Zatím se ohlušujícím rykem až okna otřásala, protože přišel na řadu jiný Čecháček. A pan professor tonul v rozkoši, Běda každému, kde ve příjmení písmena č, ř, š..."

VI.

(Mimoškolní snahy a práce Benešovy. Poznámky folkloristické a kulturně historické v jeho zápiskách. Učí se rusky a slovinsky. Prvotiny prosou i veršem. Zájem na politických událostech. Základové povahy.)

osti nápadný rozdíl mezi výbornými známkami na vysvědčeních Benešových ze Slaného a prostředními, ano dostatečnými na vysvědčeních gymnasia novoměstského, vysvětlujeme si mnohými snahami, které již tehdy ovládaly mysl mladého studenta, směřujíce však k oborům a předmětům zcela jiným, než byly ty, o nichž bylo mu ve škole pracovati z povinnosti a k nimž ani osoby přednášejících, ani jazyk, kterým byly mu přednášeny, nedovedly v nitru jeho zjednati vroucnější příchylnosti. Neúplný a neurovnaný, ale přece zřetelný odlesk těchto mimoškolních snah studenta Beneše podává nám jeho příruční zápisník.*) Nejdříve upoutají v něm pozornost naši četné poznámky folkloristické; národní píseň střídá se tu s pověrami a zvyky, o nichž gymnasista Beneš buď sám mezi lidem o prázdninách doslechl anebo se dočetl. Také z Waldauova díla „Böhmische Naturdichter“ nacházíme tu některý úryvek. —

*) Také zapůjčení tohoto zápisníku děkujeme laskavosti p. E. Janáčka.

Četnější ještě než poznámky tohoto druhu jsou výpisky zpráv historických, týkající se Třebíze a okolí jejího pokud je snaživý student nacházel v knihách seminářské knihovny.*) K těmto zprávám, pak sám přičiňuje pověsti, jichž o prázdninách v kraji rodném doslechl**) a vlastní svá pozorování a pátrání po starých památkách v kostelích a na hřbitovech, i na starých hradištích. Tento směr Benešových snah vykládáme si psychologicky zcela souvisle s jeho duševním vývojem za první mladosti: toť klíčí ono zrno, jež v nitro mladého synka svého zasadil vypravováním svým ze starých zlatých časů rodného kraje jeho tatíček a kromě něho i děd a staří táčkáři. Avšak z tohoto klíčku vyvíjí se stonek, a bystrý student nepřestává jen na rodném svém kraji; počíná sbírati zajímavosti z kulturní historie národa celého nejen z knih, ale zejména o výletech prázdninových, jež neomeškává den ze dne podrobně v zápisníku popsati a po případě kresbami dosti zdařilými doprovázeti. Ba jde ještě dále: ku sbratřeným kmenům slovanským, zejména k ruskému, o jehož kozáctvu má v zápiskách zapsánu četnou literaturu.***) Podle této části zápisků soudíme, že již v letech 1867.—70., uvědomén slovansky, zabýval se studiemi řečí slovanských, z nichž v ruštině a slovinštině aspoň dospěl tak daleko, že mohl čísti a překládati pro svou a druhdy i čtenářstva potřebu. †) Znajíce vroucí cit, živou

---

*) Na př.: »1434. 18. srpna Jan Abatyše z Třebíze postupuje zboží svého...« Při zápisce »Žirotín« praví sám: »Dle Hebra«, při zápisce »Neprobilice« uvozuje: »Arch. Český III. 570.«

**) »Čarodějník v Radonicích«.

***) Studie tyto skutečně nebyly nadarmo — napsalť na jich základě »Martina Puškara«.

†) Uveřejnil u Neuberta ve Slaném v jeho kalendáři »Svobodném občanu« na r. 1874. překlad z ruského »Náběh horalů« (od Bestuževa) a ze slovinského »Marula«.

obraznost Benešovu, kterouž již jakožto žák Kvílické školy, projevoval, slyševše, kterak již ve Slaném rád české úlohy pracoval a na gymnasiu novoměstském „vorzüglich“ z češtiny si zasloužil, nahlédnuvše nyní do jeho zápisníku, svědčícím o jeho snahách ideálních: nebudeme překvapeni, dovídajíce se, že již v těchto dobách — přesněji určeno asi koncem roku 1867. — Třebízský student bral do ruky péro k samostatným pokusům tvoření literárního. Dalo se to tím spíše očekávati, poněvadž v knížecím arcibiskupském semináři vycházel tou dobou studenty semināřskými a theology psaný a vydávaný časopis „Zora“, který „drahým odkazem od let šedesátých dědila jedna generace studentů po druhé“. Mnoho bylo nám záleženo, abychom časopis tento, kdež uloženy prvotiny Benešovy, do rukou dostali; ale přese vše úsilí se nám ho nedostalo. Konvikt, v jehož knihovně „Zora“ se nacházela ještě před nemnoha lety, přeložen jest do Příbrami a knihovna jeho z největší části darována jednomu ze spolků, které zakládají české knihovny v obcích národně ohrožených.

Avšak přece známe, jaké byly podle názvu i zevnější formy tyto plody duševního vznětu ušlechtilého studenta: Beneš zapsal si do svých poznámek pod titulem „Práce mé“ jejich názvy s udáním, byly-li psány veršem či prosou. Ač jeho nadání neslo se zřejmě k širokému proudu prosy, také on v nejprvnějších letech svého tvoření ulevoval touhám, bolům, slastem svého nitra, myšlenkám i obrazům minulosti, jež mysl jeho mladistvou rozechvívaly, v rýmovaném verši. Názvy všech těchto prvotin Benešových dávají aspoň poněkud tušiti jejich obsah: „1. Vypovězenec. 2. Poslední Slavníkovec. 3. Nocleh na Hasenburku. 4. Vdova Bočarova.*) 5. Pouť svatojanská. 6. Z Jihoslavie

*) Zajímavo, že s některými z těchto prací, zdokonalenými a přepracovanými, v době pozdější ucházel se o uveřejnění v některých časopisech a skutečně »Z Jihoslavie« a »Něco o proro-

(Srbové po bitvě na Kosovu). 7. Sv. Cyrill i Methud, a 8. Na rumech Polsky;" toť jsou první Benešovy práce prosaické. Zachováváme jeho číslořad v důvodném domnění, že jsou seřaděny podle svého vzniku. Nyní následují básně: „Pohřbeným Rusům u kříže. 10. Žal sirotka u Lipan. 11. Pohřeb. 12. Mé dumy. I. II. 13. Vzdechy cikána. I. II. 14. Táborská. 15. Poslední žertva." A nyní opět prosa: „16. Doby předhusitské. 17. Černý rytíř (pověst). 18. Věra a nevěra (obraz ze života)." Pak „9. Příteli" (báseň k jmen.) a konečně „20. Něco o proroctvích lidu českého." Nemohouce ukázku zábavné prosy z této nejprvnější doby tvoření studenta Beneše citovati, uvádíme, co praví o ní A. Šnajdauf, jenž jako student kn. arcib. konviktu v té době dychtivě ji čítával: *) „Ten námi vyznačený již vážný duch, obírající se představami jenom vznešenými, o němž svědčí všechny proslavené Benešovy povídky, jeví se již i ve studentských jeho cvičeních. Dojímají opravdivostí a hloubkou citu vlasteneckého. Jaké již tehdy bylo v něm uvědomění národní a slovanské! Unášející mluvou vylíčoval, jak se pamatujeme, pašijové dny národa Slovanského, den Čechů na Bílé Hoře, Poláků u Maciejowic a Srbů na Kosovu poli a jiné a jiné památné momenty ve slovanských dějinách." A vzpomínaje na časopis, kdež mladiství nadšenci zkoušeli své síly, dodává týž spisovatel: „Jeden ročník „Zory" jest celý Benešovou rukou psán a z velké většiny Benešovými pracemi vyplněn. Mezi nimi je také delší báseň „Poslední žrec", která je asi prvním laděním strun ku

---

ctvích lidu českého« (zajisté rozšířeno a poopraveno) přijato do Slanského »Svob. občana«, a »Vdova Bočarova« (pod pozměněným titulem) a »Černý rytíř« dokonce do »Světozora«, o čemž se ještě zmíníme. Tyto tři poslední práce pojaty i v Sebrané spisy jeho s letopočtem, kdy byly přepracovány.

*) Kalendář Ústřední Matice 1884.

krásné, prosou psané epopeji „Pod skalami".*) — „Zaznamenáváme s velikým povděkem, že aspoň veršovnické prvotiny Benešovy zachovaly se nám v originále; psal je do téhož zápisníku, odkudž čerpali jsme jich seznam. Klademe sem na ukázku jenom tři z nich, charakteristické jednak pro Benešovo smýšlení a názory, v této periodě jeho života, jednak k vůli poznání, kam až dospěl v umění veršovnickém, na kolik ovládal slovný výraz, verš i myšlenku; pokud jsme zjistili, byly tyto pokusy první a poslední — Beneš již po těchto prvních pokusech veršem obrátil se nadobro a navždy ku prose.**) Při posuzování jich musíme ovšem k nim nezbytně přiložiti měřítko doby tehdejší, kdy povstaly, a její okolnosti. Klidem nálady, ale také vroucím citem slovanským dýše báseň

Pohřbeným Rusům „u kříže".***)

Tam za vískou naší za tichounkou
k modru nebes ční posvátný kříž,
jako strážce vůkol nad krajinkou
drahných ač jej věků poutá tíž.

---

*) Práce v »Zoře« »uveřejňoval« pod pseudonymy »Václavovič« a »Periklid« a užil pseudonymů těchto potomně ještě v »Lumíru«.

**) V době Klecanské napsal ještě veršem proslov ve prospěch Ú. M. šk. a proslov ku slavnosti pořádané na počest dra. P. Doubravy při jeho odchodu z Dublovic. Z veršů jeho žádné nebyly otištěny v časopisech veřejných; všecky, které za dob veršování Benešova v nich vycházely a jménem »Vácslav Beneš« podepsány jsou, náležejí Vácslavu Beneši-Šumavskému.

***) Za vsí Třebízí postaven kříž nad místem, kdež pochováni ruští vojáci zemřelí v Třebízi za časů válek francouzských.

Pod ním uzříš rovy opuštěné,
kol obrostlé bujným zelením,
žádným pamatníkem nekrášlené
prostým rouchem jenom přírodním.

Ach, zde těla reků pohrobena,
synů to krajiny vzdálené,
dálná Rus jich vlastí drahocenná,
Povolží jich kraje milené.

Lítice jak starých Slávů běsné
trestat přišli drzé vetřelce,
ano zničit přišli pluky děsné
hrdého již, zpanštilého Sekvánce.

Ještě nezdobila zeleň krásná
břehy Bereziny osudné,
ještě truchlí máť ta Rusů spasná ,
v rumech chrámy Kremlu velebné,

Ještě želí Ukrajina volná
povražděných synů milených,
ještě šumí Dněprem píseň bolná
v vlnách ruskou krví zbarvených.

Ještě čerstvé u Smolenska hroby,
a již klesá Rusů krutý vrah,
utkánť bojem Frank ten líté zloby,
síla jeho povalena v prach.

Mužně na bojišti krváceli,
strašně bratry své mstí Slávové,
Borodinu vrahům odpláceli
Ukrajinských step těch synové.

Tam u Lipska, Chlumu hroby chladné
slávu jejich světem hlásají,
zde i u zátiší vísky klidné
tiše bratří jejich dřímají.

Na vždy, na vždy opustivše kraje rodné,
hrob snad v dálné našli cizině?
Ne — tož Slavie na nivách plodné
dítky jak v náručí matčině.

V středu našem Sudice jim hrůzné
lůžko hrobové již ustlaly,
Rusálky když nad kolébkou luzné
o slávě jich otců šeptaly.

Smutno bývá zde v čase jesenním
opuštěných na těch na hrobech,
větry svadlým když šumí lupením
šumem bolným vůkol po sadech.

Nikdy máť zde dobrá nekvílívá
pro ty carské bojce hrdinné,
nikdy brat zde, sestra neslzívá
pro ty druhy v stepi rodinné.

Vesna v rouchu kdy zavítá květném,
ne zde věnců, růží bělostných,
neslýcháš zde zpěvy v šeru temném
vil jak v Ukrajině milostných.

Jen ten kříž zde lůžko zdobí smutné,
těch dobrých synů máti jediné,
on jen zvěsti zdá se hlásat nutné
v ty kraje vůkol, luhy květinné,

Zde že v snění spočívají věčném
tož bratří z Dněpru, prahů Slávové,
zde že v kraji máti Slávě vděčném
té svaté Rusi tlejí synové.

Chudší na básnické obrazy a obraty, ale bohatší silou nadšení a mladistvou bujarností citu jest báseň

Táborská.

Již duje větrem prapor náš;
kdo Jana ctíš i uznáváš,
ve voje naše spěš,
se blahou tužbou těš,
že pomstíš Kostnici.

Zas kalich zlobou pohuben,
náš mistr zrádci potupen,
v svatý nás volá boj
nepřátel vzteklých roj
v zem naší vedralých.

Zahřměte z hradeb houfnice,
zachřesťte hrůzno sudlice
na postrach vetřelcům,
jich drzým stoupencům,
ha, Čechům proradným.

Roztlučem lebky křižáků,
pobijem hejna cizáků,
tu psotu vyženem,
za hory zaženem,
za černou Šumavu.

Jich trupy půdu zmrvíme,
jich krví nivy svlažíme
otčiny zedrané,
lupičům vyrvané,
křižákům zběsilým.

Nechť prosta vrahů naše vlast,
nechť míru, blaha vzejde slast,
kdož věrný matky syn,
v řady se chutě viň
kalicha obhájců.

Zas kalich rozplane,
v své slávě povstane
nad vlastí Janovou!

Pokud dospěl Třebízský student k dokonalosti **e p i c k é** skladby, podává nám doklad báseň „Poslední žertva" již výše vzpomenutá: *)

Poslední žertva.

I.

Již skryl se Jasoň rudožhavý
za černohoří temné Šumavy,
a černý mrak, ne pokrov zlatohlavý,
zahalil obzor, chlumy dálavy.
V hukotu hrůzném chmury děsné
se divě černým nebem válejí
a v hrůzném vání větry běsné
jak smutně hvozdem šumným kvílejí!

*) Jak Ant. Šnajdauf svědčí, »uveřejněna« v »Zoře« pod titulem „Poslední žrec«.

Slyš, hrom zahučel oudolinou
a šedé spousty mžikem rozryl blesk,
zaskučel vítr doubravinou,
zaduněl borem širým divý třesk. —
A povznesli se krahujcové
ve hustých hejnech šedým ku mrakům
i sprovodili havranové
své druhy k zkázonosným oblakům.
Ve dlouhých kruzích povzlétali
z odvěkých bydel nocí bouřlivou,
krákotem smutným zakrákali
nad borem černým věštbu truchlivou. —
Hrom víc a více nebem hučí,
obloha chmurná v žáru plamenném,
strašivo vítr hvozdem skučí
a mraky snoubí se s hor temenem.
Sem Černoboh své vyslal běsy,
a černa pekla krajem zuří moc,
zas Vlkodlaci bloudí lesy — —
neradno v kraj, to hrůzná, děsná noc.

* *
*

Pomizel mrak, dohučel hrom,
pohasl nebem sslaný blesk,
utichl vír, zašuměl strom
svůj v posled hvozdem stesk.
Křišťálných hvězd rozplanul třpyt
na nebes temných výšinách.
I luny zas ubledlé svit
ku lásce vábí v olšinách. —
A lesem, slyš, čarovný lad,
hlaholy z říší blaživých,
rozbujněn bor, oživen sad
tím kouzlem zvuků vábivých.

II.

Hle! tamo na pahorku
žár rudý mocně k hvězdám plá,
kde bohů háj posvátný,
viz! obětnice skácená.
Zdrcená lípa svatá,
rozrušen bohů věčných stan,
děsivo hrom zde zuřil,
rozzleným nebem dolů slán.
U lípy svaté stařec
ve tmavý oděn žreců kroj,
smutivo kolem zírá,
kde živlů běsných bouřil boj.
Viz — líce ty osmahlé,
v něž vrásky četné zaryl věk,
a přece noc jej vábí
v háj, bohům mocným spásám vděk —
Již stánek hromovládce
posledním žárem rozplanul,
a zrudlý sloup nad krajem
co hrůzy věštec postanul.
Již děsné kolem mrtvo,
jen černoborem hlahol vil
ozvěnou sem zaznívá,
kde chodci v rumech, truchlo, kvil. —
Kmet onen v němém žalu
u spáleniště dosud dlí,
tam k hvězdám okem mutným,
kde věčná bohů sídla, zří.
Ta prsa druhdy klidná,
ta vzdechy bědnými se dmou,
ha! tak jen lkají dítky,
když na hrob otce usednou!

Viz! k rodné zemi kleká,
prsť černou pod šat ukrývá,
na prsa svá stařecí,
jež sudby zloba rozrývá...
Rozžehnut opět plamen,
kmet žertvu bohům přináší;
v bělavých, volných kruzích
k jich sídlům dým se povznáší.
Tesklivé bědné zvuky
derou se temně starce rty;
vždyť usmířit mu nebe
obětí smíru, očisty,
utišit moci běsné,
— jich dílem dnešní noci zjev —
k Vítovi o zdar úpět,
ukrotit blesků krále hněv. —
Již žertva doplanula,
šum křídel stichlý zvlnil vzduch,
v háj černý havran slétl —
vítaný žrecům žertev druh.
Na lípě rozdrcené
v krákotu zvěstném usednul,
Peruna vůli věštiv,
pak v půlnoc dálnou odlétnul,
kde Sever chladný vane,
kde Radhošť, Triglavův i háj,
kde hučí Balt pěnivý
— v Retrů, v Obodritců kraj.

III.

Hle! černou zemi stařec líbá,
tu věrnou družku v stáří jedinou,

s níž žít mu sudbou dáno —
kolébku otců, zemi rodinnou.
To oko jeho smutně plane,
slzami vlhne vyschlá tvář;
ne poklid slastný v lících hostí,
poslední hasne míru zář.
Slyš! tichem borů vzlyky bědné,
rozrvaných ňader děsný hlas;
dub dubu zvěsti smutné šepce,
pověčných světů bledne jas.
„Ne více vám již, věkožízní,
zde v počest žertva bude plát,
ni věrný lid váš v zbožném třasu
své tužby teskné k hvězdám slát,
ne více siví krahujcové
zalétnou ve posvátný háj!
Utichnou po věk kolem kmeny
a spustne stan váš, nebes ráj. —
Zakvil, ty vlasti otců rodná,
zahal se v roucho smutivé,
závojem černým zastři líce,
své zraky zamuť blaživé!
Hle! otců vírou syn tvůj zhrdá,
když v ráje vzkvetly kraje tvé,
vyhání skřítky z rodných chýší,
nevděkem daří chrance své.
Mrav Slávům po věk svatý hyne,
povztýčen v Vyšehradě kříž;
synové věrní v hvozdech skryti,
jeť stíhá kněze kletby tíž.
Bohové mocní, věkovití
opouští plodné nivy tvé,
opouští háje, květné luhy,
ty kraje žírné, rodinné.

Ve hněvu děsném Perun hromný
poslední chrám svůj rozvrátil
a v divém víru větrů vládce
kol kmeny svaté pokátil.
A mně? — mně starci věštbou nebe
kázáno v dálný kraj se brát,
tam Morany mi ostří smrtné,
na sklonku pouti bouřné ždát!
Zanikne sídlo Libušino,
tam Kroků vnuk kdys bude dlít,
po dávném zlatém věku toužit,
kdy ctíván býval Svantovít.
Tvou půdu proudy krve zkypří
tvé luhy — vlastních synů rov,
Lítice děsné v divém reji
tichounkých chýžek zžehnou krov.
Až z luzných hájů, květných luhů
vnuk truchlé kraje uzří jen,
ach — hlavu jeho kletba stihne,
že bohům byl děd nevěren!"

Poznávajíce tyto všecky snahy Beneše-studenta, vyžadující zajisté nejen mnoho píle, ale i mnoho času prázdného, jejž tak zv. „nejlepší" spolužáci jeho věnovali neunavnému pročítání školních knih, pochopujeme, proč skvělostí známek školních jim se nevyrovnal, a nebudeme přísně vážiti, že jeho vysvědčení z vyššího gymnasia ukazují celkem na žáka prostředního; také na něm se vyplnilo, že ne vždycky bývají to nejznamenitější hlavy ve škole, z nichž stanou se nejznamenitější hlavy v životě.

Dříve nežli ukončíme tuto stať, musíme zmíniti se ještě o jednom druhu poznámek v zápisníku ze studentských dob Benešových. Jsou to poznámky politické. Již jsme nahoře uvedli, že oposiční duch, rozvlnivší prudce

hladinu české veřejnosti po vydání ústavy prosincové, která znamenala nedozírné vzdálení cíle státoprávních a ovšem také národních snah českého lidu a jeho vůdců, dotkl se i Třebízského studenta, jenž ve studentském národním úboru účastnil se manifestačních průvodů národních. To však nebylo vše; politické běhy tak mysl jeho zaujímaly, že dlouhý čas činil si výtahy důležitějších článků novinářských a znamenal vlastní pozorování, jež byl učinil při tomto čím dále tím ostřejším zápase národa utištěného zpupnou vládou centralistické menšiny. Uvádíme na ukázku jen kratičký passus: „Dne 29. září *) vyjeli jsme z domova, krásně svítil měsíc po celou noc. V Praze na mostě potkali jsme husary s vytaženými šavlemi, jedoucí k volbám na Smíchov. O páté a šesté hodině večerní nesmírné návaly lidu před radnicí staroměstskou. O šesté hodině volba ukončena a jásoty lidu hřímavé velebně odrážely se o ty zdi Starého města, když s velkou většinou prorazili „naši“ na těch místech, kde dříve před půltřemisty lety tekla s lešení černého ta věrná, stará česká krev. Strážníci (c. k.) **) s nasazenými bodáky rozháněli lid; již poslali pro vojsko, avšak ty davy lidu za hřímavého zpěvu písní národních „Hej Slované“, „Kde domov můj“ rozproudily se na vše strany, a já — vrátil se do semináře. —

Dne 30. září byli jsme u sněmovny,***) 2. října přijel Beust a Taaffe (etc.)...“

---

*) Rok neudán, má státi 1869.

**) Toto výslovné podotknutí v závorce lze vysvětliti tím, že, jak známo, od okupace pruské až do zavedení stavu výminečného byla policie v Praze v rukou městských a teprve příchodem gen. Kollera na místodržitelský stolec vzata do správy státní.

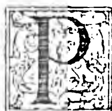
***) Že shromážděný lid a s ním také Beneš nepřišel před sněmovnu dodat lesku zahájení sněmu, ale spíše v opak demonstrovati, snadno se domyslíme, neboť sněm tento cele byl v rukou centralistických a Čechově doň nevstoupili; byl to »český sněm bez Čechů«, jak podotýká Jakub Malý ve svém díle »Naše znovuzrození«.

Pozorujíce tedy Beneše na konci let gymnasiálních spatřujeme jej takto: nejen vlasteneckým Čechem, jenž živý podíl béře, pokud v jeho okolnostech možno, i na politickém ruchu národa, a Slovanem uvědomělým v dějinách slovanských národů, učícím se slovinsky a rusky, ale i horlivým snažencem literárním, jenž píše veršem i prosou a již tehdy jeví pracemi svými zájem oslaviti a vylíčiti minulost kraje rodného, vlasti, ba i Slovanstva.

Co se osobní jeho povahy týče, utíkáme se k slovům jeho důvěrného přítele z těchto let, jež v dopise k nám uvedl, a my neváháme některá z nich uvésti: „Tehdáž již znáti byl při skromné povaze Benešově směr pevných zásad a nadšených ideálů; protivno bylo mu hejskovství a povrchní fráze mělkých povah.“

VII.

(Beneš přijat za čekance stavu duchovního. Učí se polsky. První vystoupení na veřejnosti ve »Světozoru«. Zápisky o příteli. Nemoc na sklonku zimy r. 1872. Odešel ze semináře domů, odtud do Teplice. Poznámky z cesty do lázní.)

o vykonaných studiích gymnasialních nebyla další cesta za životním povoláním mladému Benešovi nejasna ani pochybna, tím méně otci jeho, jenž tou dobou valně již sešed a na nohu ochromnuv, těšil se, že aspoň na sklonku svého života uzří vyplněnu nejvroucnější touhu svou: syna-kněze sloužiti v kostelíčku rodné obci mši svatou. Zaradoval se ovšem ctihodný stařík, když žádost podaná 10. srpna 1870. na knížecí arcibiskupskou konsistoř, aby syn jeho přijat byl do knížecího arcibiskupského semináře jako čekanec stavu kněžského přípisem ze dne 24. srpna 1870. byla vyřízena příznivě. Syn jeho zajisté nebyl prost jakýchsi obav, jež ho neopustily ani po všechen první rok pobytu jeho v semináři; *) ale obavy ty nemohly se týkati jiného nežli zdraví vzhledem k pracným a namáhavým povinnostem, jichž duchovní správa vyžaduje. Neklamal se již tehdáž Beneš, seč jsou síly těla jeho od narození slabého a při

*) Viz níže citovanou vzpomínku J. Kořána.

vší zdánlivé zavalitosti útlého. Vroucí jeho zbožnost pod otcovskou střechou v nitru jeho vypěstěná a, podle svědectví druhů jeho, v době studií nikterak neumdlevší,*) i přesvědčení, že jako kněz nejvíce bude moci prospívati lidu, pro nějž a mezi nímž žíti bylo již se stalo jeho ideálem: toto vše utlumilo ony pochybnosti. Rozumí se, že Beneš i nyní, zapsán v I. roku studií theologických, nikterak neustal ani v jednom směru oněch snah ušlechtilých, jež jsme při něm již na vyšším gymnasiu znamenali. Dotvrdiv se v ruštině a slovinčině, zabral se do polštiny, které proto učil se teprve nyní, že zdála se mu býti snazší, než obě řeči prve jmenované. (Ještě v Klecanech se zálibou čítal polské časopisy belletristické.)

Nejdůležitější událostí v I. ročníku jeho studia theologického jest první vystoupení jeho na veřejném kolbišti literárním ve „Světozoru". Zajímavo, že Beneš sám zašel ze semináře k tehdejšímu redaktoru „Světozora", J. J. Kořánovi. Klademe sem zúmyslně slova Kořánova,**) návštěvy Benešovy se týkající, doslovně:

„Jednoho dne roku 1871. navštívil mne skromný, uctivý posluchač bohosloví z Pražského semeniště bohosloveckého. Na otázku mou, co by sobě přál, odpověděl, že by se mnou rád promluvil několik slov o věcech literárních. Vzpomínám si velmi živě, že přání takové mne překvapilo. Beneš představil se mně ve vší své rozené skromnosti; jsa postavy prostřední a oděn známým rouchem klerikův, počínal si tak ostýchavě, že skutečně jenom srdečné a upřímné vyzvání moje, aby otevřeně pověděl, co má na srdci, ústa jeho k horlivému otevřelo hovoru a mně o něm vštípilo jiné mínění. Seznal jsem, že mu

*) Dočteme se dále vlastních jeho slov, kterak chodíval sám večer do kostela se modlit.

**) »Světozor« 1886., XX. str. 610.

schází mezi bratry-kleriky druh, kterému by se mohl se vším svěřiti, že hlava jeho naplněna je vzletem, který dosud nemohl se vypjati na křídlech mohutných, že bojuje v sobě boj a násilnou staví hráz mocné touze, aby pérem uvolnil plánům a útvarům, které duší jeho zmítaly.

Za několik hodin četl jsem v mysli a v srdci Benešově jako v knize otevřené: netajil přede mnou ničeho; upokojil jsem obavy jeho i se strany nastávajícího povolání jeho. Beneš odcházel ode mne s tím pevným předsevzetím, že bude národu svému líčiti v povídkách utrpení předků našich, aby ve strastech nezoufal, aby z dob slavných čerpal sílu, aby z chyb a poblouzení předků bral sobě naučení a výstrahu. — —

Za několik dní přinesl mně Beneš povídku ze života jihoslovanského, o jejímž plánu a částečném provedení za první návštěvy mně vypravoval. Zajásal jsem nad látkou i nad formou, v jaké ji spracoval. Účinek povídek Chocholouškových a srbských národních písní byl v povídce tak patrný, že jsem Benešovi hned po okamžitém přečtení mínění svoje oznámil.

Přiznal se mi, že vědomosti jeho o Slovanech zvláště jsou ještě velmi kusé a nedostatečné; ale sliboval, že si pilným studiem vědomosti takové bude hledět doplniti.

Co se povídky samé týče, tresť její zakládá se na tom, že Bulhar Bočarov zradil pevnost a posádku křesťanskou Turkům, a že choť i dcera Mara, která miluje váženého a udatného hajduka Nikolu, ve chrabrém hájení pevnosti, kterou prachem vyhodily do povětří, život svůj obětovaly, aby očistily památku Bočarovu. Nikola z lásky ke své milence přispěl na pomoc obleženým a také se svými hajduky zahynul.

Invence, provedení a celý kolorit takovou rázovitost dodávaly této prvotině novelistické tvořivosti, že jsem se nerozpakoval přijati ji do „Světozora“. Vyšla r. 1871.

v čís. 14. a 15. s názvem „Mara Bočárovna“ od Václavoviče.

Vácslav Beneš měl z počátku sloh nesmírně hledaný, a mohu říci, šroubovaný. Myšlenky v dlouhých periodách rozpřádal; věty mezi sebou složitě a uměle proplétal a zamotával a epitheta z pravidla od příslušných podstatných jmen odděloval, že mnohdy se zapomínalo, kam vlastně epitheton náleží. Ihned v této povídce začali jsme formu a obsah upravovati. Dal jsem Benešovi příklad, který jsem i jiným spisovatelům opakoval:

Rytec dostane veliký koláč z dřeva zimostrázového k rytí výkresu. Kdyby ho takto upotřebil, rozpukalo by se prkno, dřevo by se poddalo a obraz v tisku byl by zkažen. Zkušený rytec a jeho pomocný truhlář rozrazí takovýto koláč a pak sestaví pro kreslení potřebné prkénko z kusů. Rozbijte, příteli, také tak svou koláčovitou periodu, udělejte z ní věty malé, úhledné a průhledné, a získáte vy i čtenář laskavý.

A tak jsme spolu brousili a pilovali, až Beneš mnohým nepřirozenostem, přílišné hledanosti a strojenosti ve slohu odvykl.“

Ale ještě téhož roku přinesl „Světozor“ (v č. 31. a 32.) druhou práci Benešovu: „Černý rytíř“, také druhdy uveřejněnou ve psané „Zoře“.

Že J. J. Kořán, domnívaje se hned při první návštěvě mladého theologa, kterak mu asi v semináři schází druh, jemuž by se mohl svěřiti, neklamal se, o tom nám podávají zápisky Benešovy nejbezpečnější svědectví.

Vskutku smutný, ba úmorný to život v těch zdech seminářských. Samé různice, samé spory mezi studujícími, po té obapolné náchylnosti ani zmínka,“ žaluje sobě samému citlivý mladík. „Musí se zde učit člověk skrývati své mínění před soudruhy svými, by nedonesli a neočernili tě před představeným tvým. Jak často zatoužil jsem, krá-

čeje po těch smutných, osamělých chodbách, po domově, po té tichounké, klidné chýžce naší, kde dlel otec, drahá máti má, vždyť tak volno, tak příjemno mi bylo v jejich středu. Ty mraky, jež kalívaly tak často život můj, váním větru přeletěly, a svatý mír povždy rozhostil se v srdci mém, kdy opouštěl jsem ten domov otcovský. Rozervaný v nitru svém, přicházíval jsem domů, avšak upokojen, osvěžen povždy jsem odcházel. — Avšak přece, přece po dvou letech nabylo srdce mé v té Praze druha dobrého, jenž rozuměl citům mým, jenž posilou, útěchou mi býval, když opět ta černá zášť a zlomysl hromadily se nad hlavou mou. Byl to dobrý, tichý jinoch, v takové společnosti hodlal bych ten věk svůj prožíti. Ty bledé líce jeho jaksi mír hostily v prsou mých tak často rozbouřených, já přilnul k němu celou duší svou. Miloval jsem jej tak jako jen bratr milovati může, ba ještě vřeleji, horoucnější byla láska má. — Ty doby večerní bývaly mi tou nejmilejší, tou nejslastnější dobou celého dne. Jak často stávali jsme spolu u oken seminářských a pohlíželi v tu Prahu, nad níž již černá rouška tiché noci spočívala. Ta světla v řadách dojemných po mostě kamenném, ta smutivá mostecká věž, ta socha Karlova — jaké budívaly as myšlenky v mladých ňadrách našich? Mnohdy pohlíželi jsme zadumáni v ten noční ruch po ulicích Pražských třeba půl hodiny, ni slova nemluvíce. Po jeho boku zapomínával jsem těch strastí, jež zažil jsem průběhem celého dne, ony umíraly v prsou mých s nocí povzlétající nad obzorem země. — On choval se ke mně s takovou upřímností, jakou marně hledával jsem mezi těmi zdmi seminářskými. Avšak i mezi nás ta pekelná zášť často své ďábelské semeno nasela, aby roztrhla nás a opět mne osamotněla. — Pak čím dále tím více odchyloval se z té cesty, po jakéž kráčel až do půlběhu octavy. Mně zdálo se, že úplně se proměnil. — Hrdnul dnem, vše mu bývalo

sprosté, — hrál na eleganci. Říkával jsem mu, že mění se dnem; on se mi povždy vysmál., — I ta upřímnost stará, již choval ke mně po dvě léta nepřetržitě téměř, ta mizela. — Byl hrdý na to, že zaujímal snad ve škole místo nejprvnější — an já, milostí, spravedlností pp. professorů piaristů, byl jsem mezi prostředními — smál se mi tím, — byltˇ to jen žert, však bodávaly mne žerty podobné. — Až dosud miloval jsem jej — zdáltˇ se mi jediným dobrým přítelem býti — však jím také byl. — A nyní bylo jinak. — Již nechodíval se modlit u večer do kostela — chodíval jsem sám. Zdálo se, jako by mne nenáviděl. — Bližší náš styk ustal, nevtíral jsem se mu, an toho snad žádal. Tomu protivila se povaha má. — Tak skončili jsme gymnasiální studie — však jeho chování ke mně, ač opak jsem si toho přál, a vskutku opak se zdál býti na začátku, nezměnilo se. — Byl jsem mu snad příliš sprostým — tak domníval jsem se — šli jsme-li spolu kam a přidružil se k nám jiný, z roku vyššího, obyčejně ze čtvrtého, více si mne nevšimnul — a já dostav naučenou, zůstal jsem v zadu, aneb jako bych měl kdesi co činiti, oddálil jsem se od nich. — Však zdálo se, jako by mne osud přikoval k němu — nemohl jsem ho nenáviděti, býti urputným k němu, hrdým — přišel-li ke mně, žádal-li cos, vždy mžitkem posloužil jsem mu — na oko byl jsem však přece k němu lhostejným — ač velké namáhání stálo mne to přetvařování, něčemu takovému nejsemtˇ zvyklý. Ostatními, aspoň většinou pánů spolubratrů opovrhoval, však zasloužilitˇ toho v plné míře — taková havěťˇ!“

Tyto řádky opatřeny jsou datem 30 listop. 1870.; ukazují tedy na počátek I. roku theologických studií. Že se i nadále v poměru jeho k zbožňovanému příteli nic podstatně nezměnilo, čteme v řádcích bezprostředně zápisce prvé připojených a opatřených datem 24. října 1871.:

„A v letech pozdějších ani se poměr můj k němu nezměnil, vždy více a více jsem k němu lnul, zdálo se mi, jako bych nemohl bez něho žíti, snil jsem o něm, stále myslil naň, a on — chvílemi byl ke mně jako bývá k druhu pravý přítel, věrný, a za den, za dva dni zase ta dřívější lehkomyslnosť. J.... J.... kéž vrátily by se zase ty doby uplynulé, kdys býval jako květ z jara bývá, svěží, vábivý k sobě, neznals...*) té hladkosti, jíž jako ouhoř se proplétává smrtelník, skromným, tichým jako...**) tehdá, a ve tvé tváři krásné, v těch zracích jsem hledával pokoje a nalézal jsem ho, a nyní? K čemu dále psát? Co bývalo, nikdy se nevrátí víc, ba nikdy ne! — Takměř sám hádky vyhledával, a odporoval-li jsem mu a řekl slovo jakés, býval uražen a ustal mluviti a zajisté by byl setrval, kdybych byl nepočal já. Sebe menší, nevinnější věci zavdaly příčinu k svárům mezi námi. Může takové přátelství zváno býti pravým přátelstvím?"

Takovémuto příteli nemohl ovšem odkrýti všecky hlubiny svého nitra; a slova následující svědčí jen o hloubce a síle citu básnického nitra Benešova, ale nemluví o důvěře, s kterou by se k příteli mohl obrátiti.

„A přece, ne, nemohu odolati, cosi tajemného, sám si to nemohu vysvětliti, vábí mne k němu, a u něho zapomínám na všecko — na domov, kde dříve mi bylo přece nejveseleji, kde svatý mír mi kynul, kdy zdálí jsem vísku naši, tu kostelní vížku a tu lípu vysokou zřel."

Nastoupiv v podzimu r. 1871. II. rok studií theologických, netušil, že je neukončí. Na sklonku zimy r. 1872. bylo mu ulehnouti. Prudký hostec a zánět kloubu stehenního na levé noze připoutal jej k bolestnému lůžku seminářské nemocnice na mnoho neděl. Za příčinu této nemoci pokládal vždy sám nikoli nějaký pád, jak tu onde

*) **) Následuje slovo nečitelné.

v životopisech Benešových bývá uvedeno, ale zastuzení v semináři, kdež dlouhou dobu spával u okna, a také dědičnou náchylnost k této nemoci, neboť i otec jeho hostcem často a mnoho trpěl. Nemoc Benešova byla horší, nežli na počátku se nadál. Počátkem července konečně musil odebrati se domů a odtud do lázní Teplických. Mělť totiž otec Benešův, ač žil skrovně a na zlé časy naříkával, „v přítruhleti“ vždycky nějakou sumu pohotově — a ta nyní se hodila; sotva by však byla stačila, kdyby i ředitelství semináře a P. Srdínko, vůbec veliký dobrodinec Benešův a po všechen život vždycky věrný jeho rádce, nebyli přispěli.

Tklivé jest, co si tento mladík, nemocí sklíčený, na lůžku seminářské nemocnice píše právě před svým odjezdem ze semináře do svého zápisníku jako pokračování svého románu přátelského, již nahoře citovaného: „Však později přesvědčil jsem se, že podobného jeho chování se ke mně nebyly příčinou jeho hrdost neb opovrhování mnou — cosi jiného... ne, psáti, to nebudu... Snad to ani sám dobře nevím. Nespokojenost či cosi jiného.... Ne, mám ho více rád — kdo by to udělal, aby k vůli mně kolik neděl spal dole v nemocnici a každý večer ke mně chodíval, ani jeden nepominul! Nezapomenu ti toho, ba nezapomenu nikdy! — — Snad jsem s tebou naposled a nikdy se více nesejdem... Půjdu sem zas“?...*) Podepsáno datum 8. července 1872. K tomu připojeno: „Psal jsem mu dne 18. srpna z Teplice, ale žádná odpověď — 4. září lístek, zase žádná odpověď...; lístek od něho 5. října, plakal jsem. Psal jsem mu 16. října, obdržel psaní od něho 8. listopadu...“ Tím končí se zápisky Be-

*) Tato pochybnost tkví v tom, že Beneš dotazoval se konsistoře, bude-li míti jeho nemoc patrné následky — okulhavěl — zdali i přes to bude zase přijat.

nešovy o lásce ku prvnímu příteli a jakákoli stopa tohoto poměru již nikdy se neobjevuje; přátelství, druhdy tak vroucí během doby přirozené se uvolnilo, když různost názorů a náklonností i cílů obou přátel vždy ostřeji vystupovala, a když Beneš v kruhu kollegů našel dvě věrné duše lépe mu rozumějící, jakož níže se zmíníme.

Z poznámek jeho, činěných v Teplici po příjezdu, vyjímáme toto: „— — samí tu Prušáci *) jen o holích, s řadami vyznamenání na prsou — mladincí téměř hošíci; krásné to město, velmi krásné, ale jakási melancholie zachvátila mne zde; podivně to na mne působilo zde. Ta cizí řeč, divná; skutečně nenávidět počal jsem zde teprv tu němčinu. Byt opatřil Oplt dole u Šenavy — mám prý užívat lázně chladné (louhovité), což zdá se mi býti nesmyslem. Ti doktoři! — — Na parníku mne to navzdor přerozkošné krajině velmi nudilo, ani slovo české, jen ta hudrmanina všude, a jaké to obličeje — německý ráz; krajina vábná, jaké jsem dosud mimo berounského údolí nespatřil, srázné vrchy, porostlé skály — po 1 a půl hodině od Oustí Střekov. Ani slovo, ani jediné celou cestu z Litoměřic až do Teplice jsem nepromluvil. Bože můj, přece jiná je ta jízda v Čechách."

*) Byloť nedlouho po válce francouzsko-německé.

VIII.

(Návrat z Teplice do Třebíze. Práce literární ve Třebízi. Musí opakovati II. ročník theologie. Kdy psával v semináři. Četba. Vliv na soudruhy. Dvojí stránka povahy Benešovy. Beneš ve chvílích zábavy. Večery u okna na chodbě seminářské. Smrt otcova; jeho pohřeb. List o primici. Primicí v chrámu Tejnském. Obsah i rozsah Benešových skladeb psaných před vysvěcením na kněze.)

o dvacíti užitých lázních slatinných poslán z Teplice domů; zdráv zajisté nebyl. Ve vysvědčení, při odchodu Benešova z Teplice drem. A. Ottem vystaveném, výslovně jest podotčeno, aby Beneš zdržel se všeho většího namáhání, aby se chránil nastuzení a v zimě aby lůžko měl v pokoji vytopeném. Že toho výstražného hlasu během času pozapomněl, důtklivé rady lékařovy jednak nedbal a jednak — v semináři — dbáti nemohl, musíme s politováním připomenouti a zároveň doložiti, že lékaři právě v tuto periodu Benešova života kladou vlastní počátek pozdějšího plicního jeho neduhu. — Do semináře vrátiti se ještě nemohl; trávil tedy pod otcovskou střechou ve Třebízi. Tělesným stavem, namnoze bolestným, ani nepohodlnými okolnostmi skrovničké domácnosti nedal si brániti, aby horlivě nepsal. V této době, sklonkem r. 1872. a počátkem r. 1873. povstaly první jeho skladby většího objemu. Nejdříve napsal „Vodníkovu

nevěstu“ a nabídnul ji Slanskému knihkupci F. Neubertovi v náklad. Brzo se smluvili, a zanedlouho „Vodníkova nevěsta“ začala vycházeti jako příloha ku Slanskému „Svobodnému občanu“ a pak vyšla i o sobě. Pak započal historický obraz „Pod skalami“ a nabídnul jej knihtiskárně Benediktinů Rajhradských pro „Zábavnou bibliotéku“, kdež také bez dlouhých průtahů byl otištěn. Po té napsal I. díl povídky „Plichta z Žirotína“, jenž pod titulem „Bludaři“ vyšel v Neubertově „Pokladnici povídek a románů“. Poněvadž „Pokladnice“ tato hned po tom pro nedostatek odběratelstva zanikla, nedošlo k napsání dílu II. Kromě těchto prací objemnějších napsal v této době doma menší črty, jež otiskoval buď ve „Svobodném občanu“: „Srbové po bitvě na Kosovu“, „Něco o proroctví lidu českého“ a „Posouzení Lumína“, nebo v „Čechu“: „Črty z venkova“ atd.

Této plodnosti mladého theologa musíme tím více se podiviti, uvážíme-li, že právě nyní, nedlouho po návratu z Teplic, noha jeho rheumatismem sklíčená a z kloubu kyčelního vymknutá se mu otevřela. Dlouhé, bolestné bylo hojení a zůstavilo následky pro celý život: noha se zkrátila a Beneš celý život při chůzi na ni napadal.

V této době zvolil také příjmí Třebízský, poněvadž jméno ještě jednoho Vácslava Beneše (Šumavského) počalo se tou dobou v listech zábavných objevovati. Vrátiv se konečně do semináře, chtěl především složiti omeškané zkoušky tak, aby soudruhy své dohonil: avšak prof. N., u něhož zapsán byl na dogmatiku, trval správně sic, ale neústupně na svém, že mu v indexu návštěvu přednášek nepotvrdil a na konci roku ku zkouškám jej nepřipustil. Tím se stalo, že Beneš musil druhý ročník studií theologických opakovati; zpočátku dosti těžce prý to nesl, an druhy své z druhého ročníku ztratil a novým nesnadno přivykal. Také nejdůvěrnější v této době Benešův přítel,

k němuž zachoval nejvroucnější přátelství své až do své smrti, theolog Kačer, nebyl ze středu nových kollegů, ale z ročníku III.

Píle jeho spisovatelská neustávala ani po všecken ostatní čas studií theologických, a její výsledky níže souhrnem uvedeme; o čase a okolnostech, za kterých Beneš v semináři psával, dovedeme dle svědectví druhů jeho pověděti, že psával i při „silentium“ (t. j. v čase, jenž určen jest studiu) i ve chvílích, kdy soudruhům jeho povolena byla volná zábava. Nejraději však psával večer po „oratoři“ (večerní modlitbě) při vlastní lampičce. Ale nejednou spisoval i při přednáškách v kolleji. Na otázku, která a jak mnohá byla v dobách seminářských jeho četba, dostalo se nám pouze této odpovědi: „Takto čítával méně — a když, tedy dostal knihy z knihovny seminářské i z knihovny universitní.“ Že mezi zábavnými knihami, jež nejbedlivěji pročítal, byly dojista skladby Prokopa Chocholouška, sezná ten, kdo přirovná na př. Benešovu prvotinu: „Mara Bočarovna“ s jihoslovanskými obrazy Chocholouškovými.

Kterak již tehdy mezi soudruhy svými, zvláště mladšími a nejmladšími, jako spisovatel u veliké byl cti, svědčí tato slova Šnajdaufova: „Beneš byl v našich očích zázrakem. Byli jsme mu stále jako policejní zřízenci v patách a donášeli ve večerní svoje besedy na chodbách seminářských nebo na nádvorní zahradě o něm zprávy. Dnes bylo zjištěno, že Beneš každodenně po „oratoři“ ještě dlouho sedí a píše. Jindy, že představení nemají ho k vůli tomu psaní příliš rádi. Ten onen z nich pronesl prý se, že by Beneš měl si více hleděti studií svých theologických. Opět jindy, že bude mít první svoje kázání v Salvatorském kostele. To se rozumí, že jsme se pak k němu dostavili všickni, kdo jsme se hrdě jmenovali „vlastenci“. Potkati Beneše, to samo o sobě bylo zvláštní událostí... Po klapotu berličky

již podpírati musil nastuzením v semináři ochromenou nohu, zdaleka bylo již lze na chodbě jej poznat. Chodil bystře, ačkoli namáhavě. To jeho holubičí oko vždycky, i když na tebe se zadívalo, zářilo vlahým leskem tklivých nějakých dum, že jsi mimoděk přál vědět, nač si asi Beneš myslí... Velmi často vídal jsem Beneše zadumaného státi na chodbě u okna, z kterého otvírá se pohled na blízkou Staroměstskou mosteckou věž a královské Hradčany za ní. Bylo to obyčejně večer.... Všiml jsem si Beneše vždycky, kdykoli mi bylo kolem něho jíti, a nikdý nespatřil jsem ho usmívajícího se. Ale nikdy také ne úzkostně sklíčeného. Znak to povahy hluboce vážné a silné."

Že vybízel i své mladší soudruhy k působení literárnímu a byl jim radou i skutkem pomocen v ušlechtilé snaze, dokazují slova dra. Doubravy, jenž v ten čas taktéž v Pražském semináři studoval.

„Jeho přímluvami stalo se, že vedle svých prací bohosloveckých zabýval jsem se též písemnictvím, podrobuje se v té věci kritice Benešově; žehrával, že nepíši více, a nutil, abych vyšel na veřejnost; tak dostaly se jeho domluvami mé příspěvky do „Světozora", „Lumíra", „Palečka",*) což mu působívalo upřímnou radost. Ještě v pozdějších letech, kdy studie odborné zaujaly cele můj čas a snahy, domlouvával mi, proč odkládám péro, — — — Zkrátka, v příčině činnosti literární byl Beneš mým buditelem, sám jsa nadšen a zaujat touhou psáti, psáti, psáti lidu z duše do duše —"

Tento souhlas tvůrčích snah byl základem Benešova vroucího přátelství k druhovi o tři léta mladšímu a ve studiích o ročník pozadu se nacházejícímu; přátelství tomuto rovněž zůstal věren až do své smrti v té míře, že vedle

---

*) Všude pod pseudonymem D. M—ý.

P. Kačera byl to dr. Doubrava, jehož nepřestal milovati láskou nejvroucnější a nejdůvěrnější.

Oba nám líčí povahu Beneše v této době jakožto mladíka skromného, jehož ret byl obyčejně tichý, ale srdce vždycky hluboké, naplněné vroucími city a ideály, a jenž už „od svých dětských let byl uvyklý raději trpěti i ústrky a podezřívání nežli se hájiti"; ale každý z obou zvláště vylíčil nám po jednom ryse Benešovy utvářející se povahy, jež zůstaly již i Benešovi-muži a přirozeně nezůstaly beze vlivu na Beneše-spisovatele. P. Kačer vypravuje, že za dob všeobecného klidu a odpočinku v semináři, když bylo chovancům dovoleno, hrou se pobaviti, bývalo Benešovi nejmilejší zábavou zahráti si v „šach" anebo „dámu" — a obličej jeho při takovýchto nebo jiných slušných hrách „zaříval radostí a dobráctvím, mohl-li časem získati vrch nějakým šibalstvím, ovšem že nevinným. Tato čtverácká libůstka neopustila Beneše ani v roce jeho života nejposlednějším. Skrblíkem však nebyl ve hře nikdy a za zábavu po své chuti by byl dal všecko."

„Víme již, proč po čase byl přinucen nositi hůl — a „že ji častěji použil i na obranu proti druhům svým, bývala z toho přečasto zábava až i slzy vynucující. V té době počal býti nazýván „statným Benedou", a velice se bavil, když pak sám třídil majstry na „svobodníky" a „hřbety" a jednotlivcům sám jména i dekrety s ohromnou pečetí udílel."

Tato náchylnost k nevinnému šibalství a žertovnému čtveráctví, jakož byla zajisté dědictvím z povahy otcovy, zůstala při Benešovi na vždy. Jen škoda, že vliv tak nepatrný doznala v jeho uměleckém tvoření. Víme jen o jedné práci („Sedlák Mudra"), kde veselá, až v satyru zabíhající nálada vedla Benešovo péro; čtenář po jejím přečtení jen lituje, že Beneš, jenž jistě byl by dospěl na onu výši,

jaká se žádati má a musí od humoru a humoresky v pravdě české, v tomto směru o více se nepokusil.

Podle toho, co nám druhý věrný přítel Benešův pověděl, dalo by se souditi, že i tato veselost Benešova podle slov Aristofanových, že směšné jest jen na povrchu, nepronikala až do hlubiny srdce a mysli. Píšeť: „Nezapomenu na večery, kdy stojíce v šerém výklenku chodeb seminářských, co druzí již spali, hovořívali jsme zde mnohou hodinu o povinnostech, ideálech budoucnosti. Již v těch dobách zmocňovala se Beneše jakási tesknota a truchlost! Jindy vesel a mezi druhy jarý, tu zatesknil nejednou: „O že nejsem zdráv!" „Vidíš hochu," říkával ukazuje na srdce, „zde jest celý poklad, kterým bych zahrnul lid náš, zde plno povídek, ale ty já asi nevypíši — umru brzy!!" Jinak nereptal ani slovem.

Nebyla to zajisté fantastická hypochondrie mladého muže, jenž nechtěl se nikterak klamati o svém útlém zdraví a o svém slabém těle; po celou dobu seminářských studií byl v domácí nemocnici hostem dosti častým. Tento vitální smysl vrhal již tehdy chmurné stíny do duše Benešovy; on zůstal mu vlastním na vždy — neboť Beneš nikdy „necítil se v dobré kůži" — a nebyl zajisté neposlední příčinou teskné nálady, jež všecky jeho práce více méně prochvívá.

Ve čtvrtém ročníku potkalo však Beneše opravdové neštěstí: smrt otcova. Celou tíhu rány té na mladého theologa dovede jen ten posouditi, kdo poznal Benešova otce v jeho nenahraditelné svéráznosti, jeho vliv na syna, jenž, čím dále dospíval a svět poznával, jen tím více otce miloval, jeho sebezapření, s kterým utrhoval sobě od úst, aby syn jakž takž na studiích s živobytím mohl se obejíti, a při tom jeho největší a jedinou touhu viděti syna knězem, přijati z rukou jeho požehnání při jeho primici. Nevyplnila se tato touha otcova, a mladému Benešovi

bylo to tím bolestnější, poněvadž její vyplnění již nadcházelo nikoli v letech, ale v několika krátkých měsících. Starý Beneš za posledních let valně sešel; syn jeho píše o něm, sám jej nazývá „stařečkem". Poutě proň přestaly, ba i modlení u studánky, z věrných táčkářů jeden — Kokeš — v létě 1874 již byl nesen do Kvílic, a druhý — Skůra — byl na vydechnutí,*) jak již zmíněno ochromnul a koncem r. 1874. trvale byl na lůžko upoután. Dr. Formánek ze Slaného, jenž rodinu Benešovu po celá léta obětavě byl léčil, píše po svátcích vánočních Benešovi do semináře: „Dle slibu daného navštívil jsem v určený den Vašeho nemocného pana otce a chci, jak jsem Vám ústně slíbil, zcela otevřeně Vám jeho stav a budoucnost sděliti. Pakli Jste od těch dob direktně z domu žádné zprávy neobdržel, tehdy vizte, že prognosa jest zde špatná — že by se otec Váš dočkal kýženého dne (vysvěcení Vašeho) nedá se očekávati ani s malinkou pravdě podobností; naopak jeví se již patrné známky talovitosti krve, pyaemie. Ano nemoc tak daleko již pokročila, že obávám se v brzkém čase toho nejhoršího, a ačkoliv nedostávám denních raportů o stavu jeho, radil bych Vám přece, byste, pak-li Vám trochu možno, v brzkých dnech jej navštívil, a možno, že přijedete právě v čas. Odpusťte mě upřímnosti, přál Jste si toho" — atd.

Že tento list nemálo Beneše poděsil, soudíme z toho, že ještě téhož dne, vzav si od představených dovolení, odjel domů. Prognosa dra. Formánka byla zcela přesná: za týden, dne 18. ledna 1875. zesnul pětasedmdesátiletý otec Benešův v Pánu, a syn jeho po výslovné jeho vůli odzvonil mu doma ve světnici hodinku stříbrným zvonečkem, který v rodině Benešově chovali k témuž účelu jako posvátnou reliquii od pokolení k pokolení.

---

*) Zemřel o málo později: 26. února 1875.

O jeho smrti a pohřbu sám vypravuje: *)

„A když v lednu roztály na polích sněhy, střecha naší chaloupky se zašedivěla a stromy v zahradě pod strání se rozhučely, shasínal stařeček tiše, jako když svíce dohasíná, polehounku; a když vyšlo slunce nad naší vsí a zasvítilo v chaloupce do okénka, zasvítilo mu zrovna do tváří, do těch lící usměvavých, na tu hlavu bílou — studenou. Kdybyste byli na ní ty vlasy viděli, byli byste řekli, že jsou to stříbrné nitky, a kdybyste se jich byli dotkli, řekli byste, že je to nejjemnější hedvábí. Tak ležel jako by byl živ, a tak se usmíval, jako když mi povídával, co věděl, co slyšel, a co já nevěděl ani neslyšel; jediné, že měl oči zavřeny jako by dřímal milý sen, jako by byl mezi těmi druhy z dávných let, kteří žili v čase dávno zapadlém... A pochovali ho, jako za starodávna pochovávali; ale slavně, jako kdyby byl boháč a jako kdyby měl statek pětistakorcový. Za rakví šla celá ves, celinká ves, i z jiných vsí jej šli vyprovodit, protože jej znali všude široko daleko, a kde ho znali, všude jej měli rádi. Lid náš dovede si ještě vážiti poctivosti, pověsti bezeskvrnné, a blaze mu, dokud bude si jí vážiti a nejen vážiti, jestliže si ji také sám zachová! Za rakví modlil se jeden z dobrých druhů zesnulého, předříkával, a před rakví rozléhalo se výšinou od naší vesnice dolů do údoliny „miserere", provázeno temným, táhlým hlaholem lesnic. A když Kvílický pan farář na konci úchvatné řeči své nad stařečkem pověděl, že celá ves pro ryzí, staročeskou povahu jeho nazývala jej „strejčkem" svým a že ukládají s ním do hrobu opět jednoho z těch dobrých a šlechetných mužů, jakéž nevychovává nynější věk, řinuly se slzy s očí i těm, kteréž jsem neviděl plakati jaktěživ... A když jsem se vrátil do naší světnice, prázdné, bez něho, a usadil

---

*) »Z klidu a víru« XXIII.

se na židlici, na které sedával on, vzal jsem do ruky péro a napsal jsem tyto řádky — —"

Rána smrtí otcovou způsobená nebyla zajisté ještě zacelena, ani když Beneš stanul u konce své studijní dráhy, posvěcen na sluhu Božího. V nejednom ohledu zajímavý jest list, jejž o svém svěcení poslal příbuzným Šárochovým do Třebíze:

„Milý strýčku! Zůstal jsem při prvotním úmyslu, odbyti zde v Praze vše v tichosti. U nás doma bylo by to spojeno s velikými obtížemi a konečně bych se přece neuhnul přetřepávajícím jazykům. Však to jsem Vám pověděl ústně. Svěcení začne nám ve středu,*) a sice na podjáhenství, v pátek na jáhenství v kostele seminářském, a na kněžství u sv. Víta na hradě. Světiti bude pan kardinál arcibiskup. Svěcení na kněžství je v neděli ráno po 7. hodině. V pondělí ráno dne 19. července budu mít první mši svatou v Tejně na Starém Městě. Byl bych velice rád, kdybyste mohli býti všickni přítomni této mé první sv. oběti, protože dům Váš mi byl od nejprvnějších let takořka druhým domovem. Při této první mši svaté budu ve „vzpomínce za živé" vzpomínati i všech Vás, aby Vám Bůh odplatil dobrým za to, zvláště Vám, Antoníne a Josefe, co učinili Jste v Pánu zesnulému Otci mému v posledních chvílích jeho života. Mně to z paměti nevyjde. Přijeďte, kdo můžete, snad není dosud práce tak pilno — — —"

Primici Benešovu líčí dle vlastního seznání životopisec jeho v „Obzoru" takto: „— byla nehlučná, ba chudá. Mladého kněze provázelo k oltáři několik známých kněží a bohoslovců, před oltářem klečela a slzela stará, chudá, ovdovělá matka, přišlo též několik bývalých kol-

*) Tedy hned druhý den po té, kdy list tento byl psán; nese datum 13. července 1875.

Jen ze studií gymnasiálních a nemnoho lidu — a to bylo vše. Lidem, kteří kněze toho dnes poprvé viděli, bylo divno u srdce, když slzící mateři své kladl ruce na hlavu ku žehnání; divno jim bylo, když zahleděli se do bledé, významné tváře a velikých modrých očí jeho, neboť mladý kněz ten byl těla útlého jako dítě a napadal po přestálé chorobě na jednu nohu. Byla to prostá, chudá primice!“

Doprovodivše tedy Beneše novokněze poprvé k oltáři, rozhlédněme se po práci literární, kterou vykonal až do této chvíle, t. j. od vstoupení do semináře až po vystoupení z něho.

Tiskem byly vyšly v této periodě následující jeho práce: „Povídky a novelly“, otištěné ve „Světozoru“, „Lumíru“ a „Blahověstu“, a pokud již podotčeno i o sobě: „Mara Bočarovna“, „Černý rytíř“, „Vodníkova nevěsta“, „Pod skalami“, „Bludaři“, „Jan Abatyše“, „Příšery“ — „Křest na Libušíně“, „Svatováclavská korouhev“, „Tryzna bělohorská“, „Gotthardův dolík“, „Masopust na Karlštejně“, „Sedlák Mudra“, „Z posledních dnů Tábora“, „Kostelík sv. Blažeje“, „Mniši vyhnanci“ (z části). K nim druží se pověsti z rodného kraje *) „O původu jména Pětipesských“, „Jak vystavěli na Libušíně kostelík“, „Divotvorné dudy“ a „Za dračí korunu“. Psány byly vesměs v období r. 1874. a tištěny po různu v časopisech výše zmíněných. Pak pohádky: V „Neubertovu kalendáři“ na r. 1874. vyšly: „Krejčík králem“, „O dvou žebrácích“, „O havířově dcerušce“, „Jak počala robota“, „Jak švec

---

*) Pohádky a pověsti vyšly u F. Topiče v novém vydání pod titulem »Národní pohádky a pověsti« vedle drobných pověstí a vzpomínek, jež vyšly týmže nákladem s názvem »Z rodné chaloupky«, obojí s úvodem K. V. Raisa a s illustracemi Viktora Olivy.

čerta ošidil"; v témže kalendáři na r. 1875.: „O kubíkovi", „O třech synech králových", „O vlčkovi a lištičce", „Jak se učil švec krást", „Závěť otcova", „Jak se stal Matěj Cvrček doktorem", „O divotvorném ubrousku, klobouku a střevících". Kromě toho otisknul v témže kalendáři dvé překladů výše vzpomenutých: „Marula" (ze slovin.) a „Náběh horalů" (z ruského); menších črt otištěných ve feuilletonech listů politických tu nevzpomínáme. Prostá lidová pohádka, pověst s dějinným pozadím, povídka, jejíž základem byla cizí zkušenost a vypravování, až ku historické skladbě většího rozměru („Mniši vyhnanci"), o níž nemožno nepodotknouti, že byl si při jejím tvoření již vědom jednoho z hlavních požadavků historické belletrie, totiž vystihnutí kulturních momentů doby líčené — to vše bylo již oborem, kde zkusil mladý spisovatel své síly a je-li obliba čtenářstva vysvědčením o dokonalosti literárního díla, on toho vysvědčení již měl u značné míře. Odcházeje ze semináře, byl již znám a oblíben u valné části českého čtenářstva.

IX.

(Beneš kooperatorem v Litni. Horlivé plnění povinností v kostele i ve škole. Výlety. Návštěvy na poště. Zánět plic a pohrudnice. Odjíždí s matkou do Třebíze. Návštěva u Vrchlického. Hlasy o poměru Beneše k faráři Řezáčovi. Podpora »Svatoboru«. Ustanoven kaplanem v Klecanech.)

Jakožto novosvěcenec ustanoven Beneš 28. července 1875 kooperatorem v Litni (vikariat Berounský) a nastoupil toto místo počátkem září, neboť farní kniha Liteňská vykazuje, že první mši svatou sloužil 8. září. Farářem v Litni byl toho času P. J. K. Řezáč, známý spisovatel paedagogický.

Že „každý začátek je těžký", zkusil Beneš zejména zde, na počátku své dráhy kněžské. Stíhlať jej tu nejedna nepříjemná chvíle, mající původ svůj jednak v útlé citlivosti mladistvého kněze, jednak v osobní povaze faráře Řezáče, o jehož poměru k Benešovi dále obšírněji se zmíníme. Podle zpráv, jichž jsme si od hodnověrných svědků v Litni opatřili, byl Beneš již na počátku svého kněžského působení vzorně svědomitým u vykonávání svých kněžských povinností, jichž nebylo málo v rozsáhlé kolatuře Liteňské. Rovněž do školy, k vyučování náboženskému, nikoli nenamáhavému, spěchal rád a již tehdy říkal, že jest mu obcování s maličkými rozkoší. Času

prázdného míval ve dne málo; rád by byl psal, ale nejednou byv ze psaní vyrušen, spěchal potomně raději ven z dusného, nevelikého pokojíku svého do šíré přírody, často jak jen mohl a okolnosti i zářijová pohoda dovolovaly, míře na nedaleký hrad Karlštejn a dávaje se po cestě do hovoru s prostými kolemjdoucími. Nebylo-li pohody nebo času k takovýmto vycházkám, zavítal na poštu, kdež k rodině poštmistra pana Wildta upřímně přilnul. Matce své do Třebíze psával často a býval prý vždy velmi netrpěliv a starostliv, nedocházela-li odpověď ve lhůtě tak krátké, jak si byl přál. Čítal i psával pak celé večery, mnohdy až do půlnoci, obyčejně u stolu, ale nejednou i tužkou na posteli. Těšil se, že se syny páně poštmistrovými příštím jarem bude podnikati delší výlety do okolí prý „pro seznání kraje a lidu v něm". Ale bylo mu jinak souzeno: ve farní knize Liteňské jest zaznamenáno, že poslední nedělní mši svatou sloužil Beneš v Litni dne 28. listopadu — a v prvních dnech prosince — tušíme 4. — ulehnul na lože, zachvácen zánětem plic a pohrudnice. Chtěl se ovšem odebrati k matce, jejíž mateřské péče a ošetřování právě nyní postrádal. Ale P. Řezáč z přirozené opatrnosti nedovolil, obávaje se, že by tato cesta nebezpečný stav jeho zhoršila. Matka Benešova povolána tedy do Litně. Že byla nemoc Benešova velmi povážlivá, dokazuje vlastní jeho dopis jednomu z Třebízských přátel, datovaný 20. prosince:

„Dostal jsem zapálení plic a pohrudnice," píše „z nebezpečí jsem nyní prý, jak lékař každodenně tvrdí, vyvázl; když odjel Š., bylo mi opět několik dní hůře, horkost již nemám, jediné nesmírnou slabost v těle a tíži na prsou, což prý co nevidět odejde také. Do minulé soboty — celých 15 dní — nejedl jsem ničeho, leda několik lžic polévky; nyní již mohu trochu jísti. — Rád bych jel domů a svátky zažil v domově, ale nevím,

jak to bude. — — Račte odpustiti, že píšu tak zběžně, ruka se mi chvěje a pak nemohu dlouho vydržet. Od matky mé račtež také přijmouti celé rodině Vaší uctivé pozdravení. Velmi ji to zde netěší — je to přece jen v cizině —"

Nebyla splněna vroucí touha Benešova, o svátcích vánočních doma tráviti; teprve po nich odhodlala se matička se synem, největší nebezpečí přestávším, přestěhovati se do Třebíze. Na vykonávání povinností duchovních nebylo ovšem lze pomysliti ještě ani za delší čas, jejž Beneš pod rodnou střechou strávil.

Důležito jest pro poznání Liteňské periody Benešova života, co napsal nám Jaroslav Vrchlický o svém druhém setkání s Benešem: „Minula léta (t. j. od té doby, co chodil Vrchlický s Benešem do primy ve Slaném) a já ztratil docela Beneše z paměti. Nevěděl jsem ani, že Beneš roste na výborného novellistu, nenapadlo mně totiž, že oblíbený již povídkář byl onen můj Slánský spolužák. Tu jednou dopoledne se hlásil ke mně v kanceláři české techniky mladý velebníček. Táž malá postava, tytéž zářivé, dobré oči... Úsměv jeho byl pln kouzla a dobroty. Hlásil se ke mně jako ku spolužákovi, měl srdečnou radost, že jsme se našli po letech. Přijel tenkrát do Prahy z Litně, kde kaplanoval; nebyl valně spokojen a vyjednával v Praze zde i jinde, jak by lépe zařídil svůj život, aby se cele mohl oddati činnosti literární..." Avšak ku konci své vzpomínky dodává: „Z oněch plánů, které mi Beneš při oné návštěvě řekl, nebylo ničeho."

O Benešovu poměru k faráři J. K. Řezáčovi, o němž tak i onak po různu bylo psáno, uvádíme předem hlas J. J. Kořána ve „Světozoru" r. 1886:

„Dostal se," píše J. J. Kořán, „za kaplana do Litně u Berouna, kde byl farářem a principálem jeho farář a také spisovatel český, nebožtík Řezáč. K farnosti Liteňské

náležejí kromě Litně osady Leč, Klence Horní a Dolní, Běleč, Krupné, Korno, Měřany, Drahlovice a Hatě, Hodyně, Lhotka, Haloun, Svinaře. V tak rozsáhlé kolatuře kaplan neomysta měl tolik práce ve službě duchovní a katechisování ve škole, že práce tato byla by přemáhala i muže nejzdravějšího, který by dobře mohl choditi.

Než na tuto práci přítel Beneš, když mně v Praze navštívil, nestýskal si tou měrou, jako na svého principála. Jásal a radoval se, když se dostal k Řezáčovi, spisovatel k spisovateli, domnívaje se, že bude míti v něm přítele a spolupracovníka na národa roli dědičné. Avšak Řezáč nejen že mu nehleděl ulehčiti v namáhání tělesném, on mu také ještě připravoval trýzeň duševní. Řezáč válčil s patronem zvěčnělým, Josefem Doubkem, který jej na krásnou svou a výnosou faru před mnohými kompetenty jen jako spisovatele a zasloužilého vlastence povolal; Řezáč válčil s osadníky, ovečkami svými, a kaplan jeho dostal se tak jako zrno mezi dva žernovy.

Představený farář žehral na vrchnost, vedl s ní soudy, — kaplan neměl žádné příčiny k zášti a nenávisti; na všech stranách slyšel vychvalovati majetníka panství, který s lidmi snášelivými velmi dobře vycházel; farář byl na štíru s obyvatelstvem, vyhýbal se styku s ovečkami svými, kteří ovšem také neměli příčiny v potřebách svých k němu se utíkati. Kaplan měl i dlouhé večery na faře ztráviti a neměl vůbec choditi mezi občany a vyhledávati společností jejich, jak sobě rozhodně přál farář Řezáč — mladý kaplan však nosil v srdci ideální lásku k lidu, otvíral si srdce jeho lahodným slovem a skutkem samaritánským. Avšak čím více lnul k němu lid, tím více odvracel srdce své od něho farář Řezáč.

Tento poměr Beneše nejvíce trápil a rmoutil; na duševní boje a svízele, které tím zakusil, kolikráte slovy bolestnými Beneš si mi stěžoval. Ale přece nemluvil po-

tupně o zasloužilém spisovateli, přece vždycky s příslušnou reservou ulevoval srdci svému. I to budiž ke cti jeho zaznamenáno."

Poněvadž jedná se nám o nestranné vyšetření pravdy, uvádíme i podstatnou část „Vzpomínky na Fr. Řezáče", kterou čtrnáct dní po vyjití vzpomínky Kořánovy ve „Světozoru" zaslal témuž časopisu ctihodný veterán české belletrie P. Vojt. Hlinka (Frant. Pravda), jakožto jeden z nejdůvěrnějších přátel Řezáčových hned z let seminářských.

„Chuďas Řezáč nebyl zlomyslný," vyznává P. Hlinka o své návštěvě po letech v Litni, „on byl nedůtklivý, podrážděný, roztrpčený, se všemi svými poměry nespokojený, on byl věru chorý: poznal a pocítil jsem to, když jsem u něho dva dny pobyl. Hned první den zůstali jsme večer seděti na pohovce ve výklenku velikého pokoje, který mi za byt sloužil. Řezáč se vyhovořil, otevřel mi srdce a daleko přes půlnoc mi vypravoval, jak byl oklamán, opuštěn v Praze, jak nejlepší přátelé se odvrátili od něho, co zkusil, jakého nevděku se mu dostalo, jaké křivdy přetrpěl. Již prý nemá důvěry v nikoho, již na nikoho se nechce spoléhati a vázati, stačí si sám a co nejdříve vzdá se fary a půjde do výslužby."

„I naříkal, stýskal si," na své služebné i na osadníky, z nichž „mužští málo chodili do kostela, ženské mnoho držely na parádu." —

„Ani každý kaplan Řezáčovi nevyhověl," píše dále P. Hlinka. „Jeden prý k němu dán byl do korrekce, aby ho napravil, vylíčil mi jejich dobré a nedobré vlastnosti, sdělil se mnou, že jim bránil navštěvovati hospody a že ještě všelicos jiného jim zakazoval, což arciť vésti musilo k mnohým mrzutostem.

A co pravil farář Řezáč o kaplanu Benešovi? Právě před tím se Beneš z Litně odstěhoval. Řezáč ještě neměl

jiného kaplana, kaplanka byla prázdná, podíval jsem se na ni a nelíbila se mi, že jako v druhých pokojích dusný vzduch v ní panoval. Řezáč s Benešem měl útrpnost, byl prý slabý, neduživý, nesnesl velikého namáhání na rozsáhlé osadě, roznemohl, rozstonal se, musil Liteň opustiti, léčí prý a zotavuje se ve svém domově a je kněz řádný a velmi, až nad míru pilný. Mnoho času věnoval spisovatelství, že den mu nestačil nasazoval noc, a o tom, co psal Beneš, z počátku soudil Řezáč skoro jako Kořán ve „Vzpomínce", a já soudím, že Řezáč tenkráte ještě mu nerozuměl, ho nepochopil, ho neocenil, a že Benešovi zrovna tak se dělo s Řezáčem.

Škoda, že si šlechetné duše jejich zůstaly cizí. Mladý kaplan, který nosil v srdci ideální lásku k lidu, byl by zajisté slovem lahodným a skutkem samaritánským přispěl a ulehčil i starému svému zbědovanému faráři, jehož srdce, jindy také na ideály bohaté, již prázdno jich bylo. Že Řezáč Beneše nepomluvil, o něm potupně se nevyslovil, to ujišťuji na své dobré svědomí. Když stížnosti na Beneše nevyjevil mně, mám za to, že jí také nevyjevil nikomu jinému.

Tak tedy nikdy stížnost nějaká Řezáčova na Beneše nemohla a nemůže se dostati na veřejnost a nemusí tudíž býti odčiněna, a to tím méně, když Beneš také potupně nemluvil o Řezáčovi, nýbrž vždy s příslušnou reservou srdci svému jen ulevoval. Vím, že dobrý a velkomyslný Beneš nejednal a nemohl jednati jinak. Budiž i to ode mne poznamenáno jemu ke cti. Však staniž se čest také Řezáčovi. Odpočívejte oba v pokoji."

Dotazovali jsme se i v Litni na tento poměr, a nebylo ani těm, kdož byli blízci oběma duchovním, známo o jakékoli hořkosti mezi nimi. Naopak, slyšeli jsme od věrohodného svědka, že P. Řezáč velmi pochvalně jemu, tomuto svědku, vyslovil se o nadání Benešově a předpovídal mu významnou literární budoucnost. A když po

několika letech jeden z Liteňských přátel navštívil Beneše v potomním jeho působišti a řeč přišla na Řezáče, zmínil se prý Beneš o něm shovívavě a šetrně. „Poukázal sám na stáří Řezáčovo," píše nám o tom tento jeho přítel, „a rozháranými poměry v Litni tenkrát panujícími — zaviněnou omrzelost života, kteráž trapným způsobem na Řezáče doléhala. Bylo by zapotřebí zvláštní kapitoly o tom, jakých trapných chvil dožil se Řezáč v Litni, odměňován jsa za dobrou vůli svou černým nevděkem." —

Beneš ztráviv v Litni necelé čtyři měsíce, — za tu dobu psal jen některé črty, vydané později pod titulem „Z klidu a víru" — nevrátil se již sem za duchovním povoláním. Zotavoval se v rodišti svém tuze pomalu; celé týdny trvalo, než útlé jeho ústrojí tělesné nabylo bezpečnějších sil. V té době poměry ho přinutily požádati spolek „Svatobor" o podporu, kterouž také obdržel.

Dne 9. března 1870. ustanoven byl kaplanem v Klecanech u Roztok (vikariat Prosecký). Jak jen zdraví, velice pomalu se vracející dovolovalo, pospíšil do nového působiště. Zajímavo, co se událo v den, kdy Třebíz měl opustiti.

„A když jsem se měl po několika nedělích za mlhovitého rána dubnového odebrati na nové „stanoviště" — píše v úvodu ku „Příšerám" — „probudil mne ještě za šera tesklivý klinkot zvonečku. V klidné naší dědince zvonili někomu umíráčkem. „Komu?" — „Martinovi!" zněla odpověď na otázku." —

Tedy v týž den, kdy ubíral se Beneš do Klecan, jeden z táčkářů *) u otce jeho se scházevších, a to ten nejzajímavější, „pan Martin", odebral se na věčnost!

---

*) Nejdříve z nich, jak již výše podotčeno, zemřel Václav Kokeš — 9. června 1874., jako stařec 73letý, po něm Josef Skůra — 26. února 1875., u věku 78 let, oba sešlostí věkem. Martin Cífka zemřel stář jsa 51 let.

Pohled na Klecany od Roztok.

X.

(Klecany. Beneš jako kněz. Kázání. Křesťanská cvičení a jiné namáhavé povinnosti úřadu kněžského. Beneš s dětmi ve škole i mimo ni. Horlivý podpůrce katolického tisku a skladatel modlitební knihy. Náhledy jeho o husitských a pobělohorských dobách. Pochvalné uznání knížecí arcibisk. konsistoře.)

Do svého breviáře,*) kamž nejdůležitější události svého života v latině znamenal, učinil Václav Beneš o svém příchodu na Klecany tuto stručnou poznámku: „6. aprilis 1876. veni in II. stationem Klecan". Klecany, osada na pravém břehu Vltavy naproti Roztokám ležící, druhdy na městečko majestátem krále Vladislava r. 1507. povýšená a trhy obdarovaná, nyní ves čítající 1000 obyvatelů ve 106 číslech se zámkem, náležejícím dědicům Cvikavského továrníka Antonína Balle, s farou i školou, staly se mu druhým a také posledním stanovištěm duchovního povolání. Farářem byl mu zde po všecken čas P. Jos. Rottenborn, muž stařičký,**) ale ctihodný, a mírný, jenž záhy stal se kaplanu svému otcovským přítelem.

---

*) Po jeho smrti odevzdán do semináře.

**) Narozen 1814. v Plzenci, vysvěcen 1839., kaplanoval pak třicet let v Klecanech a r. 1869. jmenován tu farářem, kterýžto úřad zastával šestnáct let až do své smrti, požívaje všeobecné úcty v dalekém okolí pro svoji lidumilnou povahu.

Za byt vykázána mladému knězi klenutá kaplanka s předpokojem, nad jejíž vyhlídku Beneš nemohl si přáti lepší. Údolí vltavské s lesklým pruhem široké řeky a za ním v dálce část velebného chrámu Svatovítského, Petřín s kostelem sv. Vavřince, a v pravo opodál Bílá Hora i s letohrádkem Hvězdou; to vše při jediném pohledu s okna mu kynulo. Osm let prožil v této kaplance bez přetržky, vzdaluje se pouze občas a to nikdy ne na dlouho. Zevní příběhy a osudové jeho ani v této době nevynikají pestrostí, ani zvláštní důležitostí pro jeho život, vyjma osudnou katastrofu chrlení krve před vánocemi r. 1883.; je to přirozeno při klidnosti jeho povolání jako kněze a při té veliké práci, kterou vykonal za těchto osm let nejen jako kněz, ale i jako spisovatel.

Pozorujeme-li jeho snahy i skutky za těchto osm let posledních jeho života a pro nás zajisté nejdůležitějších, vyznáme, že Beneš byl mužem povinnosti a mužem práce. Jako duchovní činil více než povinnost, jako spisovatel vykonal skutečně více než jeho všecky nemnohé síly tělesné byly s to. Tato usilovná, řekli bychom horečná práce urychlila předčasný jeho skon. Budeme jej sledovati na této dráze povinnosti a práce; podle jeho skutků a snah dodnes všem nám zřejmých, poněvadž v jeho spisy vtělených i podle jeho zvukův a náklonností, činů soukromých i osobních projevů, jak nám je vylíčili tiskem či soukromě přátelé a známí jeho, pokusíme se nakresliti obraz jeho povahy, jež v této době vyspěla k určitým a neměnitelným zásadám, názorům a způsobům mužného věku. Vylíčíme, pokud naše síly i úzký prostor této knize napřed vyměřený stačí, Beneše-Třebízského napřed jako kněze, pak jako spisovatele, a napotom charakteristiku jeho jako člověka; k tomuto obrazu pak připojíme zevní příběhy a osudy, jež jej za dobu Klecanského pobytu potkaly.

* * *

Máme-li posouditi velikost povinnosti, kterou Benešovi jakožto knězi bylo konati, musíme uvážiti rozsáhlost kollatury Klecanské. Jsouť ku Klecanům přifařeny obce: Klecánky, Brnky (s kaplí), Přemyšlení, Veltěže, Zdiby (s filialním kostelem), Zdibsko, Větrušice, Řež a část obce Klíčany. Populace kollatury osahuje asi tři tisíce duší. Toť obvod, jenž vyžaduje úplně a všecky síly obou Klecanských duchovních; ale Beneš vzhledem k vysokému stáří svého faráře P. Rottenborna ochotně nesl větší a obtížnější část těchto obsáhlých povinností a kromě toho ještě — psal a mnoho psal! Když přišel do Klecan, tento mladý, bledý a po přestálé nemoci přepadlý kněz, hned se chopil s největší horlivostí a zápalem všech svých povinností; a že z počátku nevyhledával nijakých společností, skromný, plachý a nedůvěřivý jsa na venek a dosud všecek zhroucený nedávnou smrtí otce svého uvnitř, osadníci Klecanští chovali se navzájem k němu zdrženlivě a s touže nedůvěrou, ano ústa, jaká všude bývají a jimž není nouze o smělé slovo, přezývala ho „přílišným Jezovitou", ba dokonce „Ježíškem". — Beneš brzy zvěděl i o těchto přezdívkách; neměnil se, ale za to změnili se jeho osadníci. Příčinou byla Benešova — kázání.

Takových slov dosud tu s kazatelny neslýchali, té vroucnosti, s jakou kazatel je přednášel, dosud neviděli a necítili; Benešovo každé kázání bylo původní*) jeho práce, přednešená elokucí skutečně básnickou a deklamací takovou, jak dovede kázati jen ten, kdo pocítil tak hluboce každé slůvko svého kázání jako Beneš. Dovedlť on při každém kázání naplniti nejhojnější měrou první a hlavní ze všech podmínek, které na řádném kazateli žádá homiletika jako záruku úspěchu kazatelského, t. zv. „in-

---

*) 15. února 1883. píše příteli: »— Mám postní kázání, příprava zabéře také času —«.

ventionem thematis", o níž často čítáme v životopisech slavných kazatelů: nutnost, aby každé kázání odnášelo se k důležitému a zajímavému, se skutečnými okolnostmi posluchačů se stýkajícímu předmětu náboženskému, a aby tak co možná nejvíce proniklo k jejich mysli a srdci srozumitelně a působivě — jinými slovy, aby kazatel, sestoupiv ke stanovisku, názorům a zkušenostem svých posluchačů, dovedl je nad ně povznésti. Znaje nitro lidu venkovského, mezi nímž vyrůstal, jeho potřeby a touhy, jeho přednosti i vady, a miluje tento lid horoucí a ideální láskou, uměl Beneš úchvatně s kazatelny promlouvati od srdce k srdci, a tento zdar ještě zvyšovaly hojné příklady, jichž se dovolával — z historie, zejména české! Také láska k vlasti byla podstatným základem mravnosti a bohulibého života tomuto výmluvnému, zanícenému kazateli; k ní nabádal s kazatelny, rovněž jako k lásce k Bohu a k jeho přikázáním. Jest zajímavo a ku poznání jeho působení kněžského důležito, probrati se ve čtyřech svazcích Benešových kázání, vydaných u B. Stýbla; *) litujeme, že nelze nám podati aspoň ukázky z nich; nepatrná by nestačila, větší nedovoluje objem našeho spisu. Silou citu, hloubkou přesvědčení náboženského, žárem vlasteneckým takové síly, jaká málokdy a málokde slýchána bývá s kazatelny, pestrostí i přiměřeností obrazů hlavně z dějin národa českého braných, vynikají všecka jich čísla.

---

*) Pod názvem »Pravdou k životu«. Když vydal Beneš prvý díl, mnozí z duchovních psali mu, že káží podle něho a žádají, aby co nejdříve vydal II. »Vaše každá řeč dýchá takovou vroucností, přesvědčeností, poetickým zápalem, zdrcující pravdivostí, že člověk čte znova a opět znova, nemoha se nasytiti pravdou, krásnými retorickými obraty oděnou. Od první neděle adventní až do dneška používám při službách Božích líbezných řečí Vašich a jak jsem se dověděl, činí tak mnozí z pp. spolubratrů též.

„Beneš byl již na kazatelně," píše o své návštěvě v Klecanském kostele K. V. Rais. „Nedýchal jsem... Bylo mi do pláče — tak kázati neslyšel jsem nikdy..." Za půl léta smýšleli ovšem osadníci Klecanští o svém duchovním jinak — a za rok hrnul se již kde kdo na kázání milovaného velebníčka. Beneš nešetřil plic, zapomínal na důtklivé rady zkušeného lékaře, aby šetřil se vždy a všude. Ale nejen to, on s velikou ochotou napomáhal i okolním duchovním svými kázáními, k nimž z daleka hrnulo se lidu. Někdy kázal i v Praze.*) V neděli míval s kazatelny výklad i kázání a v postě kázával i v pátek.

Rovněž namáhavou částí jeho duchovních povinností byla křesťanská cvičení v okolních osadách; ani nejtužší zimy nedovedly zabrániti, aby se jich zdržel. Toto dlouhé a namáhavé mluvení v nevelike lidem a dětmi přeplněné světnici, pak po skončení náhlý východ do zimy staly se konečně poslední bezprostřední příčinou jeho těžké nemoci v zimě na sklonku r. 1883., jak níže bude vzpomenuto. Roráty v adventě, zaopatřování svátostmi umírajících za doby zimní v osadách vůkolních, při čemž nikdy výslovně Beneš povozu nepožadoval — toť byl doplněk jeho povinností nejobtížnějších a útlému zdraví jeho nemálo nebezpečných. Avšak Benešovi šlo opravdu více o tyto povinnosti, při jichž konání byl lidu nejen knězem, ale i učitelem, rádcem, utěšitelem i vůdcem, nežli o jeho vlastní zdraví. Fakta níže uvedená dokážou, že těmito slovy nepřeháníme.

Čeho ale litujeme, jest ta okolnost, že s první Vaší sbírkou budeme bohužel brzo u konce.« Tak psal Benešovi duchovní, osobně s ním naprosto neznámý.

*) »Onehdy jsem měl v Praze kázání,« píše příbuznému v listopadu 1882., »a při tom jsem si také asi poněkud ublížil velmi hlasitým mluvením. Posluchačstva byla síla; člověk se potom nutí a uškodí si.«

Nejmilejší však částí kněžských povinností bylo Benešovi vyučování ve škole. Vroucí láska k dětem zdobila ho jako člověka; ona byla i zdrojem jeho velikého zdaru při neúnavném působení jako učitele. Na něm bylo viděti, že básník a spisovatel nemůže míti krásnějšího a také vděčnějšího a tvůrčí své činnosti přiměřenějšího povolání nad činnost učitelskou, jež propůjčuje mu příležitost míti vliv na dětské duše, vnikati v jejich nepokrytou hloubi, pozorovati do podrobnosti nenáhlou, ale důslednou působnost zákonů, jimž jejich vývoj podléhá, určovati směr ducha i srdce a klásti u vnímavou tuto půdu živé símě k budoucím povahám. Beneš říkal sám, že nepronikají ani samotné základy, na nichž školní vychování a vyučování spočívá, kdož tvrdí, že dobrý spisovatel nemůže býti dobrým učitelem. Jeho vlastní působení ve škole bylo toho nejlepším dokladem. Škola stala se mu ne povinností, ale potřebou, takže nemocen jsa, nemohl se dočkati chvíle, kdy povstane, už „k vůli dětem“. Jestli kdo plnil v plné, ba nejvyšší míře úkol, který učiteli náboženství vypisuje osnova učebná, byl to Beneš. A nebylo pak zajisté v neprospěch žákův ani předmětu náboženského, jestli katecheta nepotlačil v sobě ani v hodině náboženské spisovatele a vlastence, srovnávaje jednotlivé příběhy biblické s příběhy českých dějin. Miloval děti a děti milovaly jej; vlídným a laskavým byl k nim vždycky, přísným někdy a žertovným občas. On nejen v y u č o v a l, ale i v y c h o v á v a l v plném slova toho smyslu. Mládež jeho péči svěřená slynula opravdu příkladným chováním. Ano tato horlivá péče vymykala se i z mezí jeho katechetské povinnosti. Zajímalť se Beneš o prospěch žactva i v jiných předmětech, a kdykoli jen měl příležitost, přesvědčoval se o něm. Rád také si dával ve škole z a z p í v a t i — nejen písně nábožné, ale i světské národní; z těchto nejraději, jak vypráví nám jeden z Klecanských učitelů: „Chovejte mne, má matičko...“

Že mu byla jasna cesta, kterak vychovávati mládež duchem v pravdě národním, o tom svědčí horlivost, s jakou při všech možných příležitostech nosíval Erbenovu sbírku do školy, předčítaje žákům vyšších tříd národní písně, popěvky a říkadla.

Před vánocemi a před velikonocemi učil děti koledám a pomláskám, jichž dosud neznaly, a nabádal je zároveň, aby doma od svých matek a babiček vyzvěděly nějakých starodávných. Zavděčil se mu, kdo takovou do školy přinesl a pěkně ji velebnému pánu zazpíval.

Vánoční lidové koledy vůbec tak rád slýchal, že o vánocích, když děti v kostele na kůře je zpívaly, neobtěžoval si namáhavě tam vystoupiti, aby z blízka je slyšel. Ano i k prostonárodním hrám, nyní již pozapomenutým, děti nabádal, vycházeje občas mezi polednem před faru, kdež děti přespolní sobě hrávaly.

V páté třídě dával dětem psát obsahy svých kázání, a že dbal při tom pilně stránky jazykové, svědčí nám Klecanský pan řídící, jemuž říkal o pracích podařených: „Věřte mi, to nedovede mnohý kvartán. Zvláště líbilo se mi, jak krásně užívali přechodníků.“

Ze všech ostatních předmětů školního vyučování byl Beneši nejbližším a nejmilejším ovšem dějepis. Tu ovšem nejen se vyptával, čemu se dosud naučily, ale sám mnoho nového, zajímavého a s vroucím citem jim pověděl; věděl, že základ k vlastenectví pravému, v nejušlechtilejším toho slova smyslu, položen má býti v srdce dítěte již na stupni školy obecné, a to hlavně učivem dějepisným.

Doma míval vždy pohotově několik starých popelnic vykopaných v okolí; ukazoval je nejen dospělým v kaplance, ale i dětem ve škole, upozorňuje jich, kterak po takovýchto drahých památkách dávných praotců pátrati ve vůkolí, ode dávna četnými pohřebišti pohanskými známém. Takto zušlechťoval srdce maličkých láskou vlasteneckou.

Jako spisovatel oceňoval význam husitských dob těmito slovy: „Je a bude věčně věkův zřejmo, že v naší zemi popel Táborův. A kdyby tu půdu její chtěli přerýti až do nejhlubších útrob, nic platno. Byla-li druhdy krev s popelem mučenníků semenem křesťanů, je popel bratří kalicha semenem české síly a vytrvalosti neoblomné —“

Že ani jako učitel byl by nezadal tomuto svému stanovisku, dokazuje životopisec jeho v „Matici lidu“, jenž praví: „Skvělá doba historie naší, doba husitská, nebyla mu nijak pro mládež choulostivou a rozčilující, říkával jen, aby se kladl důraz na tehdejší skvělé uvědomění lidu českého, na jeho národní statečnost a hrdost, na zápas jeho za svobodu národní, spor náboženský aby zůstal u dětí, pokud možno, stranou. Jednou pravil: „Kdybych byl učitelem světským, o Husovi též bych učil; vylíčil bych nejčistší jeho život, činný za blaho českého lidu, činnost písemnickou, a dodal bych, že někteří zlí lidé ho neměli rádi, proto že vylákali ho z Čech do cizí země a tam ho upálili.“

Zajímavý případ vypráví nám jeden z Klecanských jeho přátel. Byl jednou navštívit Beneše, když byl churav. Tu přišel hoch a Beneš se ptal: „Čemu jste se učili?“ — „Dějepisu,“ odpověděl chlapec. — „O kom? či o čem?“ „O Husovi.“ — „Kdo pak byl Hus?“ zeptá se Beneš. — „Mučedník,“ odpověděl chlapec. „Tu se zadívá Beneš na mne,“ líčí nám jeho přítel, „oko jeho se významně zarosilo a praví: „Nu, dobře.“

Jinou, neméně zajímavou episodu vypráví nám jeden z bývalých členů učitelského sboru Klecanského následovně: „Měl jsem ve čtvrté třídě žáka, rozeného z Hudlic. Toho si jednou Beneš vyvolal a tázal se ho: „Víš-li pak, který znamenitý Čech se ve tvém rodišti narodil?“ „Vím.“ „Nuže — tedy?“ „Slavný učenec a spisovatel český Josef

Jungmann," odvětil čiperný hošík. „Nu — můžeš býti hrdým na svého rodáka." — „Já také jsem," odpovídá znenadání hrdě chlapec. „Že jsi? Nuže, to ti dám za to jeho obraz, dej si jej za rámec." A chlapec v nejkratší době dostal obraz svého slavného rodáka.

Rád vůbec hodné děti odměňoval; vždy na konci roku: chudé modlitbami, zámožnější obrázky. Nedbalce však dovedl důsledně trestati, a nechal-li koho po škole, zůstal zároveň po škole i sám na dohled. Když churavěl a řídící Klecanský napomínal jej po přátelsku, aby se šetřil, uznával to,*) ale říkával: „Ale vždyť je to má povinnost."

„Školy nynější nepřítelem nebyl," dokládá o něm týž jeho přítel, jenž měl příležitosti všecku činnost jeho školy se týkající sledovati, „bera vždy, jak v místních poradách, tak i ve všem, co se týkalo školy, vřelý podíl." Tato horlivost jeho ve věcech školy se týkajících neušla pozornosti světského úřadu dohlédacího, a jakožto katecheta obecné školy Klecanské byl Beneš již po dvouletém působení v Klecanech od Karlínské c. k. okr. školní rady pochvalným dekretem vyznamenán.

Jest přirozeno, že k dětem i mimo školu osvědčoval Beneš tutéž vroucí lásku. Ve své knihovně měl oddělení knih pro mládež, z níž rád dětem půjčoval, a kdykoli knihu vracely, na obsah čteného se vyptával.

Potkávaje děti venku, zastavoval jednotlivce, žertem i vážně s nimi hovoře a jich se vyptávaje. Mnohdy v létě mezi polednem, kdy přespolní děti z Klecanské školy hrávaly si na prostranství před farou a školou pod koša-

*) Píše 15. února 1883. svému příteli: »Jsem Bohu díky poněkud lépe zdráv, nežli v loni, ačkoliv ten dech jest velmi pro mne obtížným. A potom mne velmi unavuje to vyučování ve škole, kamž chodím tak pravidelně, jak hodiny bijou.«

tými korunami ořechů a kaštanů, Beneš dlouho a rád je pozoroval, a někdy i mezi ně zašel, uče je mnohdy, jak již podotčeno, starodávným hrám. Rovněž nebylo vzácností viděti jej v Klecanském háji, když hledal odpočinku, obklopen důvěrnou dětskou druží, která bezděky se tu namanula a u velebného pána již zůstala. A jako děti miloval i jejich rodiče, své osadníky, kteří za nedlouhou dobu po jeho příchodu přilnuli k němu upřímnou láskou a důvěrou. „O svých osadnících mluvě," dí Dostál,*) „říkal vždycky: „Náš dobrý lid."

Plnil-li všecky povinnosti svého kněžského povolání ve škole i ve chrámě s horlivostí a zápalem, nezapomínal tohoto povolání ani jakožto spisovatel. Literární podniky s tendencí katolickou horlivě podporoval. V této příčině uvádíme předem slova P. Aloisa Dostála **): „Četl jsem mnoho životopisů Beneše-Třebízského v novinách, časopisech větších i menších, probíral jsem dlouhou řadu prací jeho literárních, obyčejně dle časopisů, v nichž byly uveřejněny, sestavenou, a tu jsem shledal k nemalému podivu, že práce Benešovy v časopisech katolických jako by naschvál, z úmyslu byly vynechány. Většinou povídek v „Blahověstě", v „Obzoru", „Andělu Strážném", „Tiskovém spolku" a j. buď úplně opomenuto, nebo dodáno, že Beneš psal „také" do těch a těch listů. Tak málokde čteme, že Beneš vydal v „Tiskovém spolku" pěknou povídku „Záhořský vladyka", do „Čecha" psal „Feuilletony", do „Anděla Strážného" povídku „O Štěpánovic Vitoušovi", do „Obzoru" „Ze zelených lancochů poslední", „Svoji k svému", „Dědictví cyrillomethodějské", „Cyrilka na Hané" atd. A tu se tážeme: „Co jest příčinou takové nevšímavosti?"

---

*) Hlídka lit. Zprávy apoštolátu tisku I.
**) Ibid. II.

Zakladatel a redaktor katolického měsíčníku „Vlast", P. Tomáš Škrdle, píše v I. čísle prvního ročníku tohoto listu: „Když jsem v Alpách pojal myšlenku, časopis tento vydávati a na přátely i známé v této záležitosti se obracel, docházela mne obyčejně z desíti odpověď toliko jedna příznivá. A i v těchto milých dopisech stálo nezřídka mnoho pochybností, též i nedůvěry, takže hlouček, který mi úplně věřil a mysl moji povzbuzoval, nebyl ani tak veliký, kolik máme u rukou prstů. Mezi tyto poslední muže patří také Vácslav Beneš-Třebízský."

„Již v roce 1873.," *) odpovídá Beneš z Klecan mezi jiným P. Škrdlému, svěřivšímu se Benešovi s plánem o vydávání katolického měsíčníku „psal jsem o podobném časopise, jakýž zamýšlíte založiti Vy, do „Čecha" feuilletony. Ale zůstalo to tenkráte úplně nepovšimnuto. — — Později — předloním — mluvili jsme o tom často s panem prob. Štulcem i p. kanov. Karlachem. Ale vždy z různých příčin z toho sešlo. — Budete snad šťastnější, což Vám z té duše přeji — — — Ale na mé spolupracovnictví, dá-li Pán Bůh, spolehejte! — —"

O čtyři měsíce později radí P. Škrdlemu v téže záležitosti: „O Vašich návrzích (t. j. o konsorciu) mohli bychom se snad umluviti ústně, až přijedete do Čech. — Byl bych Vám však tou upřímnou radou, bez značnější částky peněžité do toho se nepouštěti, až se sejde větší jistina. Jak pravím: nejlépe by bylo, kdybychom si o tom promluvili důkladně ústně, což bude možná, až se zase octnete v Čechách. Pokud na mně jest, jak jsem již prve slíbil, o literární příspěvky, jakmile budu jen trochu zase v lepší kůži, čekati na sebe nedám —"

V listě psaném 10. srpna 1883. P. A. Dostálovi praví o zastoupení kněží mezi spisovatelstvem: „Beztoho

*) »Vlast« I.

mezi námi (kněžími) pracovníků málo“ — — Naši předchůdci (v první čtvrti tohoto století až do polovičky) hráli „prim“, proč nejsou jejich nástupci ani u „sekundu“? Nebylo pracovníků, kteří by prořídlé řady doplňovali, kteří by byli, když z ruky sestydlé péro vypadlo, tohoto péra zachytili a pokračovali... A proto „tužme se!“ Ať to v Čechách jak chce chodí, kněz, jenž z lidu vyšel, se tomu lidu neodrodí. — —“

V úmyslu „napsati a pověděti českému lidu slova, kterými modliti by se měl k Bohu, slova ryzí, nelíčená, která by se strun jeho srdce dotýkala a v souzvuku s jeho mluvou mateřskou byla“ a „dáti českým dívkám, českým ženám knihu takových modliteb, které by si pro prostoduchost a vřelost jich zamilovaly, že by nikdy nesahahaly po modlitbě v řeči cizí, nýbrž povždy modlily se řečí tou, kteráž jest řečí jejich vlasti,*) chystal se sepsati obšírnou modlitební knihu, jejíž ukončení ovšem zabránila předčasná smrt; to, co bylo napsáno, stačilo na štěstí na vydání knihy 378stranové, ve třech částech urovnané, pod názvem „Pomněnky na vínek nebeský“ u J. Cellerina v Praze.

Tato všecka horlivost, s kterou i pérem svým pomáhal podniků katolického tisku, nezatlačila jej nikterak se stanoviska, s kterého pohlížel na nejdůležitější doby českých dějin. Přítel jeho Gustav Eim takto o tom píše **): „On jako kdyby byl poslední výhon z toho ušlechtilého štěpu kněží českých, jichžto katolické city nebouřily se před nejkrásnějšími listy z dějin českých, kteří nepokládali největšího Čecha Jana z Husince za neštěstí a hanbu českého národa a kteří neprolévali slze radosti při pohledu na Bílou Horu.“

---

*) Z předmluvy k »Pomněnkám na vínek nebeský«.
**) »Národní Listy« 1884 č. 171.

„P. Beneš byl pln ušlechtilých vznětů," pokračuje dále G. Eim, „jeho duše prosta byla vší nízkosti; on své náboženské přesvědčení nestavěl proto na odiv, aby vzbudil pozornost vysokých církevních hodnostářů. On skromně plnil své povinnosti až do úpadu a při plnění těchto povinností odnesl zárodek té nemoci, kterou předčasně sešel. On nereptal, že ani vynikající jeho schopnosti, ani vzorné jeho působení, ani křišťálová povaha. ani konečně ohled na chatrné jeho zdraví nezbavily ho velikých obtíží, kteréž uvalovala naň správa velké osady farní. Beneš ještě potom, když hrozná jeho nemoc propukla a šesteronásobné chrlení krve *) přivedlo jej na pokraj hrobu, neustal ani na chvíli ve svých povinnostech. Sotva že vstal z lůžka, kázal i dvakráte po sobě v témž dni, a on sám i obětovný lékař jeho souhlasně vypovídají, že nejvíce si zase ublížil velikými svými kázáními o velikonocích. Ovšem ho hnětlo, že nedáno mu postavení samostatnější a snazší, jakéhož mnozí ze šťastnějších a jistě ani více nadaných ani důstojnějších jeho vrstevníků dávno nabyli. Nedomníval se však nikterak, že se tak děje s úmyslem, neboť nikdy nebylo mu od církevních úřadů vyčítáno, že ve svých historických povídkách vybíral látky své se zálibou z dob kališnických."

Že i tato církevních úřadů se týkající slova Eimova zakládají se na pravdě, svědčí faktum, že nadšená a nikdy ani po těžké nemoci neumdlévající horlivost, kterou mnohonásobné úkoly kněžského úřadu svého konal, došla ocenění i u církevních představených; přípisem knížecí arcibiskupské konsistoře ze dne 6. dubna 1881. dostalo se mu od knížete kardinála arcibiskupa Schwarzenberga po vykonané generální visitaci v r. 1880. za vzorné vy-

*) Před vánocemi r. 1883.

konávání povinností v kostele i ve škole pochvalného uznání.

Ze všeho, co dovedli jsme pověděti o Benešovi, jakožto duchovním, staví jej jako vzor pro povolání své nadšeného, neunavného, osadníky své milujícího, prospěch jejich i církve vždy na paměti majícího, jemu se sebezapřením vždy a všude všemi silami ducha i těla svého sloužícího českého kněze.

XI.

(Beneš spisovatel. Kdy a jak dlouho psával? Obcování s lidem živý pramen jeho prací. Z duševní dílny. Péče o jazykovou stránku děl. Veliká píle spisovatelská a její výsledky. Jak vysvětlujeme popularitu Benešovu? V čem spočívá jeho individualita spisovatelská? Vůdčí idea při jeho spisovatelském působení a s ní nepřímo souvisící nedostatek realismu v jeho pracích. Bílého ocenění Benešovy práce literární v celku. Spisovatelská činnost Benešova pro mládež. Psal-li Beneš i drama? Názory jeho o kritice. Hlas o vzdělávací hodnotě Benešových spisů.)

a Klecanech dospěla spisovatelská činnost Benešova svého vrcholu nejen množstvím, ale i hodnotou prací. Dříve než přikročíme k rozboru této jeho činnosti, připomeňme si způsob jeho života, který pravidelně v Klecanech zachovával.

„Ráno," opakujeme po hodnověrném svědku Klecanském, „opouštěl lůžko pravidelně o sedmé. Po denní mši sv. — v letě o půl 8., v zimě o 8. hod. sloužené — půldruhé až 2 hodiny psával. Pak odbyl si hodinu vyučování školního a vydal se po 11. hodině na procházku. Přesně o dvanácté obědval, po obědě četl. Odpoledního odpočinku nemiloval. Pak zase psával aspoň do čtyř hodin a potom vydal se opět na procházku. Večery trávil v kruhu Klecanských přátel, různým způsobem se bavě.

nebo v pokoji pana faráře, s nímž — mnohdy až do 11. hodiny — rozmlouval. Večer psal jen v první čas po příchodu na Klecany, ale to často a do pozdní noci.“ Z toho seznáváme, že ve všedních dnech a za normálních poměrů psal aspoň čtyři hodiny denně.

Ovšem, že v duševní jeho dílně nepřestává ani nepočínala práce tím okamžikem, kdy vzal péro do ruky nebo je odkládal. Každý pohled z kaplanky, jejíž vyhlídku nahoře jsme popsali, i každá vycházka alejí míšeňáků z Klecan ku Drastům, kudy obyčejně se brával (mnohdy nesa s sebou dalekohled), a odkudž viděti Řip s bílou kapličkou, Bezděz hrad, blíže Žalov, kostelík Levohradecký a jiné památníky slavné minulosti, musily v nitru Benešově i v těchto chvílích věnovaných oddechu a procházce jen podněcovati onen tvůrčí plamen, jenž mu osvěcoval minulost a starou slávu národa. Na této aleji i v nedalekém háji na t. zv. „vyhlídce“, kde rád za jara i léta sedával,*) vznikl nejeden motiv jeho prací.

Lid sám, jeho mluva i jeho tradice, jeho způsob myšlení i jeho smýšlení byly mu pramenem, k němuž nepřestával se obraceti, a jako nebylo dítěte, jehož by na cestě byl nezastavil, tak dával se na vycházkách za každé možné příležitosti do rozmluvy s dospělými. Zvláště se starci rád hovořil.

Když byl Beneš poprve na výletě na Levém Hradci a převozník konečně převážel jej i s jeho průvodčím nazpět přes Vltavu, „rozhovořil se (píše jeho průvodčí) s přívozníkem a nemohl se s ním ani rozloučiti. Dvakrát jsme přejeli Vltavu, a hovorný stařeček také se nemohl od dobrého pána odtrhnouti, jako by věděl, že ho dobré

*) Naproti lavičce, na kteréž sedával, postaveno péčí p. správce Janáčka klekátko s počátečnými písmeny jména Benešova a kříž s jeho podobiznou; jméno »vyhlídka« změněno na »Benešovku«.

zpropitné nemine —". Také při jiných výletech ovšem nepropustil jediného stařečka, aby nezeptal se ho na pověsti místní či krajové. Nemohl-li se ničeho doptati přímo, rozpředl hovor o věcech vymyšlených (tak obyčejně na př. začínal: „ale vždyť tu prý straší") a pak obyčejně zápisník jeho odnesl nějakou památečku, kteráž zvěčněna v nejednom spise Benešově."

„Často zadívav se v dál," čteme o něm v „Matici lidu", „pravil z nenadání, že napadla mu myšlénka; hned v přebohaté paměti své shledával určitou osnovu a outek v knihách historických. Netrvalo to dlouho, a nová povídka se tiskla."

Zajímavou episodu, týkající se „Bludných duší", vypravuje nám jeden z jeho přátel: „Byli jsme jednou na procházce u Přemyšlenského háje, a když jsme vyšli na vysokou tamní planinu, objevil se našemu zraku ohromný balvan uprostřed pole. Neznaje tuto končinu, podivil jsem se tomu zjevu: „Aj kde se zde vzal bludivec?" — „Cože pravíte? To že jest bludivec?" řekl Beneš. Nyní se zamlčel a po chvíli řekl: „Takových bludivců je mezi lidmi dost a bývalo jich ještě více". Než jsme došli domů, měl již postavu šlechtického Refundy utvořenu a dle něho nazval román, jejž kolem postavy jeho vytvořil, „Bludivec".

K tomu připomínáme, že Refundova postava vynikla ze vzpomínek na Benešovo dětství, kdy starý Beneš o podivném „Refundovi" synkovi vypravoval. Název „Bludivec" změnil k radě Vácslava Vlčka, v jehož „Osvětě" práce tato byla otištěna, na „Bludné duše".

„Než počal psáti, velmi pracně všecka díla historická prohledával," čteme dále v „Matici lidu", až když vše důkladně zjistil, pak teprve počal psáti, ale pak mohl psáti také rychle. Nerozděloval si látky předem na jednotlivá oddělení, procítil ji celou nejvřeleji, v duchu vše viděl se rozvíjeti, a pak psal přímo na čisto.

Stalo se kdysi, že diktoval některým přátelům, ač nebylo to z pravidla jeho zvykem; ale těžko prý mu bylo postačiti. Co jednou napsal, ovšem nerad pozměňoval a přepracovával, ale na „mniších vyhnancích" a na samotných „Bludných duších", jež k radě redaktora „Osvěty", tušíme docela dvakráte přepracoval, máme důkaz, že v určitých okolnostech přece se nezdráhal tak učiniti. Nebylo to jistě k neprospěchu těmto jeho pracím: „Bludné duše" jsou nejlepší a „Letopisy Sázavské" lepší jeho práce. Také o „Královně Dagmaře" a o „Martinu Puškarovi" se zmínil přátelům svým, že nutno je přepracovati.

O snaze Benešově, jazykovou správností zdokonalovati svoje díla, napsal nám prof. Vycpálek, druh jeho z dob seminářských: „Když kdysi, potkav Beneše v Praze v Bredovské ulici,*) vytýkám mu nepečlivost slohu, povídá on, že mu to nedá: jakmile něco napíše, že již nemá trpělivosti, by to ještě přečetl. Na to já, by aspoň přečetl chyby, které mu najdu v některém (jeho) spise, a opravy; že mu z každého jeho spisu vzdělám takový brousek, na němžto by se učil a sloh vylepšoval a ušlechťoval, k čemuž on milerád svolil. A od té doby udělal jsem mu několik takových brousků, jichžto působením pozdější spisy Benešovy byly daleko lepšími prvých (viz na př. „Anežku Přemyslovnu" z prvějších proti kterémukoli z posledních). O některé věci se se mnou trochu hamonil; chybě, které uvyknul, nechtěl zhola odvyknouti, až po delším domlouvání nebo důkladnějším poučení. Zvláště nerad vzdal se germanismu v lid už vniklého."

Že nepracoval pomalu a zdlouhavě, již nahoře bylo vzpomenuto; jeho hbitost při práci musila přirozeně se státi rychlostí ne-li kvapem, když v pozdějších časech kd[illegible]

*) Setkání toto stalo se nedlouho po Benešovu vysvěcení n[illegible] kněze.

který podnik belletristický žádal Beneše o práce, a on — neodepřel nikomu. Někdy byl nucen pracovati i o několika povídkách najednou. Tento kvap i roztříštěnost nemohly ovšem zůstati bez škodlivých následků na uměleckou hodnotu jeho prací v pozdější době; Beneš však byl si toho vědom, a jako výroky jeho o „Dagmaře“ a o „Puškarovi“ utvrzují nás v přesvědčení, že děl svých nepřeceňoval, tak známe nejedny stesky, jimiž touží na tyto ustavičné žádosti, vyznávaje, že by bylo nejlépe, kdyby psal jen do několika málo literárních podniků. Zajímavo jest, nejen že těmto ustavičným žádostem nedovedl odolati a že nikdy žádnému podniku spolupracovnictví svého odepříti nedovedl, ale že dokonce nebyl potěšen, jestli některá redakce delší čas o jeho příspěvky nežádala. „Psaní bylo Benešovi pravou rozkoší,“ píše nám jeho přítel. „Psával na počátku pobytu v Klecanech často do 2. i do 3. hodin v noci, nepozoruje ani, že je tak již pozdě. Tu býval přepadlý, a když jsem si ho všimnul a tázal jsem se ho, zdali mu snad něco chybí, nikdy mi pravou příčinu neřekl. Teprv později se přiznal k tomu. Říkával, že osoby, jednající v povídce, vidí před sebou, a že se nemůže od nich ani odtrhnouti.“

„Několikrát jsme počítali jeho díla,“ pokračuje týž jeho přítel, „a tu přál si vždycky, aby mu Pán Bůh dopřál aspoň 50 let věku. Pamatuji si také, že jednou vyrovnal své všecky spisy na stůl a měl z toho velkou radost. Říkával mi: „Počkejte jen — než vyčerpám látku z našich dějin, zvláště z pohnutých dob, budou oba tyto stoly plné.“

Neobyčejná Benešova píle nezůstala ovšem bez výsledku: v osmi letech, jež v Klecanech strávil, napsal daleko přes šedesát větších menších prací belletristických. Obmezením místa vázáni, nemůžeme vypočítati, které to jsou; podle letopočtu, při každé z prací v „Sebraných

spisech“ připojeného, snadno se dá jich řada sestaviti a vysvitne z ní, tušíme, jasně, že Beneš nesahal do dějin pro látky ku svým pracím podle nějakého určitého, předem stanoveného chronologického plánu. Tak během jednoho roku napsal po sobě povídky, náležející dějinným pozadím svým dobám mezi sebou daleko vzdáleným. Látkou svou sahají do všech dob české historie: od časů nejdávnějších, kdy první paprsky Kristovy víry zazářily na české nivy, až do dob nejnovějších, kdy našemu lidu po dlouhých věcích sňato potupné a tížící jho roboty. Dějištěm jich jsou ovšem města, hrady, tvrze, zámky, dvorce a dědiny naší vlasti, jen Martinem Puškarem a Příšerami vyšel Beneš z vlasti, ale zůstal přece mezi Slovany.

Nám, kteří jsme si vytkli tuto za úkol vypsání života a povahy Benešovy, nepřísluší posuzovati a kritickou analysí rozebírati uměleckou výši jednotlivých jeho prací. Na nás náleží spíše říci, jak, t. j. za jakých okolností byly napsány, kdy a kde; poslední platný úsudek, jaké jednotlivé z nich jsou, přenecháváme historii literární nebo tomu, kdo vytkne si za úkol napsati ne obraz životopisný, ale portret literární. Ovšem ale, jak níže vysvitne, nevyhýbáme se úkolu rozebrati spisy jeho potud, abychom ukázali na jeho individualitu, kterou lišil se ode všech současných vzdělavatelů české slovesnosti, a která byla hlavní příčinou jeho populárnosti. Podle životopisné své úlohy můžeme pak ještě nejvýše konstatovati, jak byly jednotlivé spisy Benešovy současnou kritikou přijímány; a připojíme, že hned od prvních pokusů až na samý konec literární dráhy, jenž byl bohužel také koncem Benešova života, bylo to přijetí napořád příznivé, a že víme jen o dvou případech, níže uvedených, kde kritika pronesla vážné námitky. Ale ještě příznivěji nežli kritika, přijímalo práce Benešovy čtenářstvo samo, a to nikoli jen vybraný kroužek oněch, kteří za všech okolností zá-

bavné literatuře zůstávají věrni a přirozeně těší se každému zjevu vynikajícímu, ale onen široký kruh čtenářstva, jehož srdce získati nedovede každý spisovatel.

Tuto popularitu vysvětlujeme dvojí příčinou. Jednak byla to látka jeho prací sama: čtení s látkou dějepisnou mělo a bude míti vždy v národě našem hojněji čtenářů než v kterémkoli jiném, jenž i v přítomnosti požívá politické i národní svéprávnosti. Ale ještě více byla příčinou této popularity Benešova individualita spisovatelská. Ona klíčila již v Benešovu mládí, v oněch chvílích, kdy poslouchával muže z lidu: otce, děda, táčkáře; mužové z lidu to byli, kteří svými stesky, touhami i pamětmi jej na spisovatele odchovali, aniž byl se studiemi, které neoddálily ho daleko od vrstev, v nichž se zrodil, a nezavedly jej do kruhů, jež by naprosto jinak cítily a smýšlely, nežli jak on již v letech pacholetských smýšleti a cítiti se naučil, v nejmenším odcizil jejich stanovisku, jejich názorům a tradicím — proto uměl k srdcím lidu tak úchvatně promluviti. Vhodně nám tu poslouží slova estetikova, jenž praví o umělci, že „zvláštním způsobem poznává svět, a proto, kdo vystihnouti chce pravou podstatu umění, nejvíce to jeho poznávání studovati musí. Je tedy dílo umělecké výronem zvláštního pozorování.*) — —“ „Umělec-básník svým způsobem poznávaje svět, neposkytuje nám věrný obraz světa objektivního; poznatky jeho jsouce zbarveny subjektivností jeho, jsou ten materiál, ze kterého vytvořuje nám svět svůj. — Uměním svým umělec přírody nenapodobuje, ale jak on ji poznává, nám představuje ve viděních svých, a ty jsou mu přece ideálem.“

*) »O studiu děl básnických« od T. G. Masaryka, Praha r. 1885.

Toto „zvláštní pozorování“, tedy stanovisko, s něhož při tvůrčí své práci Beneš-umělec patřil na dějinné látky svých prací a na všecek náš český svět, bylo stanovisko starého českého pismáka, rozumáře venkovského a starých pamětí čitatele — t o t é ž stanovisko, na němž stáli o t e c a d ě d Benešův. Že nevystoupil nad ně ani nesestoupil s něho, je tajemství nejen jeho individuality, ale i jejího následku, totiž populárnosti a jeho síly, kterým poutá ku svým pracím srdce nejširších vrstev českého čtenářstva.

Vroucí cit ku rodné zemi a ku jejímu jazyku, stupňující se u Beneše v lásku, ať díme fanatickou, zbožná úcta ke zvykům starodávným, ku právům našich předků, hrdost nad jejich vítěznými zápasy, nesmírný žal nad jejich porážkou a potlačením: to vše vzklíčilo v Benešovi již při vypravování starců pod doškovou střechou rodné chaloupky i prodlením času vzrostlo, vzmohutnělo a kypělo v útlých, ale mocně cítících prsou mladého muže, pudíc jej bezděčně, aby vtělil všecky tyto city ve formu h i s t o r i c k é povídky. A poněvadž tyto city jsou částí přesvědčení, jež tkví pevně v hloubi srdce každého uvědomělého, pravého Čecha, musily přirozeně spisy Benešovy docházeti mocného ohlasu a účinku stejně ve vrstvách širších jako v užším kruhu čtenářském, a že byly i zevnější formou svou, řečí a její obraty opravdu české a při tom naprosto svérázné, individualitě Benešově přiměřené, to jenom stupňovalo jejich úspěchy ve všech vrstvách národa. Teskná nálada, prochvívající z největší části jeho skladeb do nejhlubšího nitra čtenářova, největší síla citu, uchvacující čtenáře právě při líčení u t r p e n í, trpného ú t i s k u a hlubokého p o t l a č e n í národního, typické postavy lidí starosvětských, s t a r c ů, kteří, abychom užili slova Grimmova, „zapomněli v pravý čas do hrobu se uložiti“ a kteří za každého věku měli co kárati na mladším pokolení a poučovati je o lepších časech bývalých a ctnostech před

ků: i toto vše jest význačná část Benešovy spisovatelské individuality, kterou rovněž vysvětlujeme stanoviskem těch, kteří pod nízkým stropem Benešovy rodné jizbice první jiskry poesie rozžehli v duši nadaného dítěte.

Jakož původem svým tkvěla v lidu, tak spisovatelská činnost Benešova v první řadě i platila lidu, k němuž poutaly jej nejkrásnější vzpomínky dětství a zároveň nejideálnější láska jinošského mládí, které i po všecken život svůj beze změny věren zůstal, spatřuje v lidu nezničitelný kořen síly národní. Širé vrstvy lidu uvědomiti, jejich dobré vlastnosti chváliti, zušlechtiti a rozmnožiti, špatné vymýtiti, zůstalo napořád ideálem jeho nejen jako kněze, ale i jako spisovatele. „Což by bylo za radost, aby z českých končin vypleta byla ospalosť, rozehřáta lhostejnost, sobectví změnilo se v obětovnost, rozervanost ve svornou práci, zabedňělost v probuzení, a prodejnosti aby hlava jako zmiji byla rozšlápnuta," píše v „Levohradeckých pomněnkách" a tamže vyznává: „Někdy se člověk zamyslí, v myšlenky ponoří, a ký div, že zapomene na skutečnost a že si vykouzlí obrazy, jakých by si v životě našem z nejvroucnější duše přál!" Čtouce toto Benešovo vyznání, pochopujeme a se stanoviska vlasteneckého vysvětlujeme a také omlouváme nedostatek realismu, pokud jej v pracích Třebízského (při vší bedlivosti jeho pronikati dopodrobna i kulturně dějinné epochy, jež líčí) shledáme zejména při pojmutí a líčení starců-karatelů a dívek a žen. —

Pro všecku tuto výlučnost individuality dá se Beneš ztěžka — ač v nejprvnějších jeho pracích lze uznamenati příbuznost jeho s Prokopem Chocholouškem co do výběru látky i jejího pojmutí, ba namnoze i napodobení jeho slohu — přirovnávati neb dokonce v jakémkoli směru připojovati s některým z dosavadních předních pěstitelů historické belletrie za novější doby, počínajíc Janem z Hvěz-

dy, J. K. Tylem a Chocholouškem až po Vácslava Vlčka, Bohumila Jandu a nejnověji Aloise Jiráska. Rovněž není snadno přeložiti kteroukoli práci Benešovu do jiného jazyka, aby nebyl setřen její původní pel zevnější i vniterné formy, nemluvě ani o tom, že kouzlo, dýšící k nám z jeho skladeb, čtenáři národa jiného z těžka by bylo srozumitelno.*)

Nemaje tuto tolik místa, abychom aspoň co nejstručněji uvedli, kterak současná kritika přijímala jednotlivé skladby Benešovy, pokud jedna za druhou u veřejnosti se vyskytovaly; na místě toho uvedeme podstatnou část úvahy v „Osvětě" r. 1884 z péra Fr. Bílého vyšlé, kdež věcně i stručně rozebrána a oceněna jest spisovatelská činnost Benešova všecka:

„Právě rok a den po A. V. Šmilovském zahynul nám Beneš-Třebízský, maje teprv 35 let věku svého!" píše Fr. Bílý. „Morana má u nás vybíravý vkus, osud staré lásky své k nám posavad nezapomněl! Dávnoliž tomu, co se v české veřejnosti poprvé ozvaly skromné, ale srdečné zvuky vypravování Benešova! Ihned došly pozorného a vděčného sluchu. A brzy z jeho povídek sálal oheň, rozehřívající všecku bytost čtenářovu, rozproudující krev, rozechvívající duši. I zcela drobná jeho práce vzbudila celý tlum představ, druhdy slzy pudila v oči, jindy nutila pěsti zatínati nad tím do nebe volajícím bezprávím a ukrutenstvím necitelných nepřátel, ale i nad porobou, poddajností a nesvorností vlastní. Kdo zabrav se kdy do české minulosti, poznav aspoň z hrubého dílu utrpení předků, a vida, jak ještě bolu jejich nepřítel se rouhavě smával, kdo, pravíme, odložil vesel a kliden tu starou kroniku „minulou

*) Svého času byla požádána El. Krásnohorská polskou spisovatelkou Helenou Kuczalskou ve Varšavě, by se otázala Beneše, kterou ze svých povídek by do polštiny dal přeložiti. Doporučil »Povídky Karlštejnského havrana«, ale není známo, zdali sl. Kuczalská skutečně je přeložila.

hrůzou rušící duševní mír“ čtenářův, o níž tak mohutně a dojemně pěje básník v předzpěvu k Vácslavovi z Michalovic? A na mysl tak útlou, na cit tak vnímavý, jako měl Beneš-Třebízský, působily jednotlivé akty naší velké tragédie dějinné tak důtklivě a hluboce, že vtiskly všemu jeho tvoření zvláštní chmurný, ponurý ráz, elegickou náladu celkovou, a toť jeden z význačných rysů jeho prací. Prožil v duchu svém tisíciletý život národa a pak slovem svým bezčetná srdce až do hloubi vzrušil a roztklivil, rozněcuje, utvrzuje, osvěžuje, tříbě a ušlechťuje v nich národní uvědomění.

Avšak povídky jeho jsou též výsledkem bedlivých historických studií, kulturními obrazy té oné doby. I nespoléhají se jen na látečnou zajímavost, nýbrž získávají si interes čtenářův teprve originálním podáním. Všecky je psalo srdce plné nadšení, dobroty a poctivosti; srdečný, zvroucnělý tón jest vedle ideálného směru i nádechu hlavním jejich znakem. Typická úsečnost dikce střídává se s plamennou rhetoričností. Odtud, jakož i ze silných kontrastů prýští se jejich účinnost. Horující vlastenec v nich ovšem nezřídka nad umělcem vítězí. Do každé povídky své vkládal Beneš celou svoji bytost, proto má každá subjektivní ráz spisovatelův tak určitě na sobě, že čtenář Třebízského ihned pozná, i kdyby povídka nenesla jména původcova v čele. Příbuznost hrdin v řečech, a smýšlení, větší štěstí ve tvoření charakterů mužských než ženských, jednotná (obyčejně chmurná) nálada v celém díle, technika namnoze až příliš jednoduchá, za to však vroucí žár dýchající z každého řádku — toť jsou aspoň některé přívlastky Benešových plodů.

Spisové jeho měli neobyčejné u nás štěstí, že je kritika zahrnovala přízní a časopisové že rádi podávali zvěst o nich obecenstvu. Ale Třebízský nebyl pouze mnoho chvá-

len, on byl také mnoho čten. Po jeho pracích byla jak ze strany literárních podnikův, tak ze strany čtenářstva živá poptávka, a Třebízský horlivě se snažil napořád jí vyhovovati, v posledních letech skoro se zimničným chvatem, tak že posléze nastala vážná obava jak o jeho zdraví, tak o uměleckou hodnotu a výši jeho prací. Nemíváť dokonalost urputnějšího protivníka nad přílišné a kvapné tvoření. Ale záhy bolestný konec učiněn všelikým těmto obavám, plynoucím z upřímné k Třebízskému lásky, a s nimi také všem nadějím, které jsme do něho kladli a které choval sám, an před samou smrtí svou se vyslovil, že toho má ještě tolik na srdci, co by pověděti chtěl svému milovanému lidu!

Obzor Benešovy povídky sahal do všech takořka dob české historie. „Letopisy Sázavské“ — ať tu aspoň nejčelnější práce zmíníme — zasahují až do časův polomythických, kdy mladému křesťanství bylo tuhé ještě boje prováděti proti zakořeněnému pohanství a zuřivým žrecům; sv. Prokop a Božetěch jsou předními obhájci víry křesťanské. Anežka Přemyslovna nás uvádí do proudu křižáckých válek a seznamuje s nádherným dvorem krále Václava. Královna Dagmar dovozuje, že nešťastné bratrské nesváry v rodině Přemyslovské nemusily vždy býti urovnávány oslepováním, kleštěním, vlastizradou a což toho více, nýbrž také rozumem a láskou; přes žalostnou oběť slovanské nesvornosti a tvrdošijného pohanství — země Pobaltické — převádí nás do manželovy dánské říše, od ní oblažené. Jasná doba Karlova a zachmuřená Václavova, jakož i následující války husitské došly po svých světlých i temných stránkách láskyplného zpracování v četných drobnějších obrázcích, z nichž některé vybrány do sbírky „V červáncích a lesku kalicha“. Nejeden příběh našeptal našemu nadšenému vypravovateli také pověstný pták, jakož „Povídky Karlštejnského havrana“ jasně o tom svědčí.

„Stadický král“ zase byl příčinou výbuchu krutě hnětebného lidu českého, jenž brzy po bitvě Lipanské proti zpupným stavům se udál — poslední to zasvištění husitských sudlic a cepů. Temnosvit doby Rudolfovy zachycuje román „V podvečer pětilisté růže“. Tuto dobu spisovatel charakterisuje případným slovem, že „za tehdejších let bylo v Čechách jako v ráji, když pán Bůh Adamovi o družku se postaral, ale kdy zároveň také v husté zeleni nepozorovan rozvíjel se had, aby potom jediným mrsknutím octl se na stromě vědění dobrého i zlého.“ Však ve svém pravém živlu jest spisovatel, když vyličuje hroznou dobu Pobělohorskou, kde nad veškerým tím neslýchaným a nevídaným utrpením i ústa ke kletbě nastrojená oněmují žalem; ty povídky jsou krví psány, a my, vyberouce se z prvních úchvatných, dojmů, teprve uvažujeme, kde spisovatel nabral barev, klidu a síly pověděti a zobraziti nám aspoň tolik, kolik toho poznáváme z „Levohradecké povídky“, „Trnové koruny“ a „Ze zapomenutých pamětí“. A tak provádí Třebízský čtenáře dějinami dále až do nejnovějších dní, zastavuje se přirozeně déle při době Josefově, do které padá čelné jeho dílo: „Bludné duše“; válek Napoleonských a roku 1848. týkají se některé obrázky, vedoucí nás „Stezkami našich dějin“ a prodlévající s oblibou „Pod doškovými střechami“.

Ve všech pracích Třebízského obráží se vysoce mravní názor jeho, který jej rovněž jako nevyčerpatelná dobrota, srdečnost a upřímnost zdobily v životě soukromém. Ač se nevyhýbá žádné látce z úmysla, nýbrž věrně podává, co mu skutečnost poskytla, přece může povídky jeho čísti každý čtenář a najde v nich mnohý požitek. Byl však též přísně spravedlivým, nepřikrašluje, co přikrášliti dějiny nedovolují, a neumenšuje zásluhy a ctnosti na ujmu věcné pravdy. „Svým ryze českým srdcem a duchem vešel v nejtěsnější shodu s předky našimi za století patnáctého a

sedmnáctého, a jak život jejich procítil, a seznal, tak věrně jej vylíčil ve svých spisech." *) Vstoupiv takto ve šlepěje velikých a nesmrtelných kněží-buditelů, přišel tím všemu národu vděk, a ten se vznešenému jeho duchu odměňoval týmže způsobem, jako se odměňoval oněm: srdečnou úctou i láskou. Nemáme věru v novějších dějinách svých takových příkladů mnoho, jak ode všech cítících srdcí českých vážen a milován byl tento prostý a skromný kaplan v pohorské vesnici.

Snad k tomu přispěl i lehký, prostý a všepřístupný tón, jenž se zračí ve všem Benešově tvoření. Výborné čtení pro lid — toť čestný název, který pracím jeho především přísluší. Proto se jméno jeho stalo tak populárním po všech končinách českých. Až tělo jeho dávno již bude proměněno v prach, duch jeho žíti bude dále mnohonásobným životem v jeho spisech, pokud v české hlavě bude paměti a v českém srdci vděčnosti a lásky!" — —

Skromným doplňkem této stati profesora Bílého budiž zmínka o Benešově spisovatelské činnosti pro mládež. Jest opravdovou zásluhou paedagoga Josefa Sokola, že počínaje redigovati nově založený časopis pro mládež „Jarý věk," vyzval Beneše, aby vydal se na pole mládežné literatury, hned od dob Pravdových a Ehrenbergerových u nás velice zanedbané; v repertoiru svého časopisu chtěl míti zastoupenu povídku historickou. Beneš vyhověl a napsal potom skutečně pro „Jarý věk" tyto povídky: „Zlatá kvočna Levohradecká", cyklus menších obrázků „Povídky starého zbrojnoše", „Pergamenový proužek" a „Vymodlenec." **) Beneš záhy zalíbil si tvoření pro maličké a měl v úmyslu během času takto probrati a české mládeži

---

*) Slova Ferd. Schulze v nekrologu Benešovu v »Nár. Listech«.

**) Vyšly souborně nákladem knihtiskárny F. Šimáčka pod názvem »Obrázky z našich dějin«.

v obrazech předvésti celé české dějiny.*) Také k pohádce, kterou pěstoval v nejprvnějších začátcích svého literárního působení, mínil se vrátiti; pan Neubert ve Slaném nám oznámil, že Beneš v posledních dobách svého života zamýšlel pro jeho náklad psáti pohádky, jež by byly vycházely ve skvostné úpravě a s malovanými obrázky.

Neúprosná smrť zmařila i jiná jeho literární předsevzetí **); nejdůležitější z nich zajisté byl úmysl zkusiti síly ve tvorbě dramatické. Zdálo se nejdříve, jako by byl v oboru tomto Beneš síly své již zkusil, neboť Gustav Eim, tlumočník a strážce posledních Benešových dob v Marianských lázních v nekrologu jeho v č. 171. v „Nár. Listech“ 1884. učinil tuto poznámku: „V literární pozůstalosti zesnulého nalézají se dvě neb tři historická dramata, kteráž bohdá dostanou se do rukou obecenstva.“ Toto mínění G. Eima přešlo i do životopisu Benešova v „Matici lidu“, kdež na poslední straně spisu tohoto takto jest poznamenáno: „G. Eimovi krátce před smrtí svěřil Třebízský, že má v rukopise tři dramata z doby Přemysla Otakara, z válek husitských a Jiřího z Poděbrad ***); ta však po smrti jeho nalezena nebyla.“

*) Píše o tom v květnu 1883. příteli: »Nyní také píšu do »Jarého věku« »Povídky starého zbrojnoše«. Chci tak probrati celý český dějepis; ovšem že budu k tomu potřebovati dlouhého času . . .«

**) 15. února 1883. píše svému příteli: »Co říkáš »Zábořskému vladykovi?« (vyšel před tím v »Hl. tiskového spolku«). Zamýšlím psáti z doby Karlovy celý cyklus — co číslo 2. »Pisanská řež« a 3. »Arnošt z Pardubic«.

***) Toto bližší označení látky dramat není obsaženo ve zprávách Eimových o Benešovi uveřejněných v »Národních Listech« r. 1884. Nacházíme tam o dramatech Benešových pouze zmínku, kterou nahoře doslovně jsme citovali. G. Eim jinam a jindy než do »Nár. Listů« r. 1884. o Benešovi nepsal a prohlásil nám, že v této otázce ručí vůbec pouze za to, co jest v jeho zprávách v »Nár. Listech« r. 1884. výslovně obsaženo.

Pokládali jsme tuto otázku Benešovy tvorby dramatické za velice důležitou a neopomenuli jsme nižádné strany, odkud bychom byli mohli nabýti v této věci světla. V pozůstalých papírech, které hned po smrti Benešově dány do semináře, aby tu pod dohledem a péčí dra. Doubravy byly prohlédnuty, nalezena nebyla, jak nám dr. Doubrava sdělil, ani d r a m a t a vypracovaná, ani j a k ý k o l i n á č r t aneb aspoň j a k á k o l i p o z n á m k a, jež by svědčila, že Beneš nějaké drama připravoval. Nemeškali jsme se vyptati jeho důvěrnějších přátel, pokud j i m jest o té věci známo. Neváháme nejdůležitější z jich sdělení sem v podstatné části položiti: „Vácslav Beneš-Třebízský měl v úmyslu psáti pro nově zbudované Národní divadlo dramata z dějin českých,“ *) napsal nám p. Em. Janáček. „Mluvíval častěji o úmyslu tom, však nikdy nepostřehl jsem, že by práci tu byl počal, aniž kdy ukázku nějakou nám předčítal (c o ž v e z v y k u m í v a l). Papírů a rukopisů veškerých po něm zbylých ujali se pp. dr. Doubrava a, tuším, dva alumnové (tito totiž vyzvedli pozůstalost v kufru uzavřenou v Klecanech a odvezli do semináře). Stalo se tak po přání zesnulého, kteréž vyslovil oproti dp. faráři Klecanskému Rottenbornovi. Když tito pánové v semináři pozůstalost prohlédli a z ní závadné, po případě soukromé a rodinné dopisy, nemající pro veřejnost důležitosti, odstranili, převzal jsem pozůstatek společně s dr. Mrázkem a náležitě jsme vše zinventovali. Jsou to přepisy rukopisů prací uveřejněných, dopisy a listiny různé, kteréž pro veřejnost nemají pražádného interessu. Mezi věcmi těmi, jak do-

---

*) Vyzván byl k tomu, jako celá řada jiných belletristů hned po otevření Nár. divadla a slíbil i osobně dramaturgovi Nár. divadla, Lad. Stroupežnickému, příteli svému, že o drama se pokusí a jakmile některé napíše, že dá mu je napřed ku soukromému přečtení a úsudku. Avšak, jak p. Stroupežnický nám sdělil, nikdy k tomu nedošlo.

stali jsme je ze semináře, nebylo žádné práce dosud neuveřejněné nebo vůbec počaté.“ A ani v semináři, jak již bylo podotčeno, nenašlo se ničeho v pozůstalosti Benešově, co by nasvědčovalo, že začal pracovati na jakékoli práci dramatické. Pan Janáček tedy tvrdí, že Beneš nepsal nikdy žádného drama, a tvrzení toto opírá sumovně těmito důvody: „1. Často (Beneš) připomínal, že po technické stránce činilo by mu psaní (pro divadlo) velkých obtíží, poněvadž právě tato stránka technická jemu úplně byla neznámou a on příležitost neměl divadlo častěji navštěvovati, aby ji blíže seznal. 2. Měl ve zvyku se známými svými hovořiti o počaté práci a úryvky z ní předčítati. Ve příčině dramat nestalo se tak n i k d y; vůbec ani nepostřehl jsem, že by prací tou byl se kdy zabýval. 3. V pozůstalosti dodané mi ze semináře podobného rukopisu vůbec aniž osnovy nebylo.“

Náhled jen poněkud od tohoto se uchylující uvádí pan Jindřich Rais, spolupůvodce životopisu Benešova K. V. Raisem v „Matici lidu“ vydaného: „Za pobytu svého v Klecanech, kdy býval jsem denním hostem Benešovým, čítal jsem obyčejně, co v týž den napsal. Někdy čítal jsem mu hlasitě. Kdysi, když přečetl jsem mu část povídky „Pro bílou labuť Švamberskou“, hovořili jsme o tom, jak dramaticky vylíčeny jsou některé výjevy. Podotkl jsem, že je škoda, že nepokusí se napsati drama z našich dějin. Beneš odvětil, že pokusil se již o to, práce té že však n i k d o č í s t i n e b u d e. Nemohu doslovně rozhovor o věci té tak opakovati, ale mám p e v n ě za to, že měl Beneš práci j e d i n o u a t o n e ú p l n o u. —“

Za nejzávažnější pokládáme svědectví P. Kačera, Benešova přítele nejdůvěrnějšího. „Pokud já vím,“ píše P. Kačer, „dramat hotových, vypracovaných v rukopise Beneš jistě nezanechal. Pravda jest: kdykoli se Beneš zdržel v Praze přes noc (a tu jsme bývali vždycky spolu), zašel

si do divadla, sám ale nešel nikdy. Při té příležitosti často pověděl: „Já bych to jinak postavil.“ — „Zkus to tedy. Ty to dovedeš,“ nejednou jsem mu odpověděl — a on: „to není jen hlavní děj — to musí býti i děj vedlejší... a co by se tomu řeklo, když by to bylo od kněze!“ a podobně... a nepsal pro divadlo. —

Jednou, nevím určitě rok, mi zvěstoval: „Mám psát pro divadlo — jsem vyzván — co tomu říkáš?“ Já řku: „Vácslave, bylo by to něco, aby tak obecenstvo volalo: Beneš! Třebízský!“... Beneš mne huboval — ale konečně oznamoval: „Kamaráde, to bych ti vzal loži!“ Od té doby, kdykoli jsme se sešli, tázával jsem se Beneše: „Píšeš? — Už máš něco?“ A Vácslav se vždy na mne zadíval tím upřímným pohledem svým a nejednou si povzdychl a řekl: „Kamaráde, nemám času. Ale počkej jen, a uvidíš, že se ti to bude líbiti!“

Na to, ačkoli vždycky tázával jsem se: „Už máš? —“ ni jedenkráte se nepochlubil, že by měl z dramat něco napsáno — a přece mně vždycky všecko pověděl, všecko ukázal, se vším se svěřil! — —

Beneš sice často sliboval, že napíše drama; — ano mnohému, komu na tom záleželo, aby skutečně něco napsal, pověděl: ...„Mám“ — „píšu“ — ale tak činil jenom proto, aby měl pokoj, aby mnozí na něho stále nedoléhali. — Kdyby nám byl Bůh Beneše ještě zachoval, byl by jistě drama napsal, a sice — jak mi mnohokráte vypravoval — zcela na základě svého: „Povídky Karlštejnského havrana“ — a to mělo míti název: „Karlštejnský purkrabí“. — Děj měl v duši úplně hotový, a těšil se, jak vylíčí tu německou proradnost — a i to pověděl, že purkrabího musí sehráti Kolár. — Když Beneš zemřel, mínil jsem sám, že musilo něco hotového — aspoň částečně — po něm zůstati. Však hotového mně nikdy ničeho neukázal — a já jsem přesvědčen, že by mně toho nebyl

Pracovna (kaplanka) Benešova v Klecanech.

zatajil — protož: napsal-li G. Eim po smrti Benešově v „Nár. Listech" cosi určitého o dramatu, bylo to pouze p. Eima osobní mínění, které ovšem mohlo utvrzeno býti z doslechu i vlastním výrokem Benešovým (pro pokoj!) — než jistoty zde jistojistě nebylo, za to ručím.

Ostatně Beneš neměl ani tolik času, by byl mohl pro divadlo něco napsati v době poslední. Veškeré české časopisy a podniky literární žádaly si míti jeho práce — a tu Beneš — z nouze — klamal mnohé ujištěním, že už pro ně píše atd.... a kolikráte se stalo, že na různých místech měli a tiskli počátek některé povídky, aniž by byli měli celek. Tak bylo hlavně, když se počaly tisknouti povídky: „Bludné duše", „Dagmar", „V podvečer pětilisté růže", „Pro bílou labuť Švamberskou".

Račte se sám přesvědčiti na místech jednotlivých, co to stálo dopisování a dožadování se, by se odevzdal ukončený rukopis prací jednotlivých. — Sám račte nahlédnouti, že Beneš měl co činiti s pokračováním. Opětuji tedy, že Beneš, ač „Purkrabího" měl úplně v mysli hotového, a, ač mi pověděl: „a dlouho-li pak mi to může trvati — a brzo-liž s tím nebudu hotov," a p., dramat vypracovaných v rukopise nezanechal.

Papírů (většinou dopisů to od osob nejrůznějších) ujal se p. farář Rottenborn a odevzdal vše, jak to měl Beneš složené, panu dru. Jos. Doubravovi, vice-rektoru kn. arcib. semináře, který s ochotou nevšední dovolil každému, kdo si toho posud přál, tu Benešovu pozůstalost si prohlédnouti. Rukopisů Beneš nikdy nikomu nepůjčoval. Co psal, psával — jak se říká — z jedné vody na čisto — a již to šlo do tisku — a tak rukopisů ani zanechati nemohl. — V té pozůstalosti nalézaly se — ale jen částečně — na různých papírkách „Pomněnky". —"

Tím, tušíme, rozřešena jest otázka, pokud dramatické tvorby Benešovy se dotýče; nezbývá než litovati, že před-

časná smrt zabránila Benešovi, aby nejen z knihy, ale i s jeviště zaznělo k nám jeho výrazné slovo.

Z literárních nárazů Benešových uvádíme pouze jeho mínění o kritice. „Kritik si příliš nevšímal,“ čteme v „Matici lidu“, říkával: „Je mi to k smíchu, čtu-li, zde chválu, jinde o téže práci hanu. Kritika opravdová musila by býti vědou; především bylo by založiti důkladný jen kritický list a kritik musil by býti muž, znalý literatury všech vzdělaných národův a prost všelikých vad, jako závisti a pýchy. Mám za to však, k tomu že nikdy nedojde, spíše se domnívám, že kritika úplně přestane.“ —

Pokud však dotýkaly se jej kritiky nepříznivé — a těch, mimochodem řečeno, za celý běh jeho literární dráhy bylo velmi málo, — o tom nám podávají zprávu dva svědkové: „Právě v době,“ píše jeden z jeho přátel, „kdy jsem Beneše na Klecanech navštívil, vyšel v „Komenském“ z jara r. 1882. příkrý posudek prací uveřejněných v číslech zahájeného nového ročníku „Lumíra“. — — Mezi pracemi nalézal se také Benešův „Alchymista v haleně“. O tomto posudku vyslovil se Beneš velmi rozčileně a odmítavě, poukazuje na pravdu historickou, jakými alchymisté ve skutečnosti byli, a na nutnost tuto pravdu zjevně a způsobem co možná věrným vylíčiti.“ — „Velice zabolela jej nešetrná kritika v něm. „Politice“ ze dne 13. srpna 1879. jeho „Červánků a lesku kalicha“, praví druhý svědek, přítel jeho Klecanský.

Nemůžeme pak lépe ukončiti skrovné vylíčení Beneše jakožto spisovatele nežli slovy, která u příležitosti recense čtvrtého pořadí „Z různých dob“ napsal o Benešových spisech ve „Zlaté Praze“ prof. Ferd. Schulz: „— zvěčnělý Vácslav Beneš-Třebízský všude skvěje se jakožto nadšený apoštol lásky nejryzejší k vlasti české, jakožto výmluvný hlasatel slávy a práv národa českého, ohnivý ochránce jeho cti a života. Nynější nové dorůstající pokolení ve

čtenářstvu českém zvláště jest povinno vážiti si spisův Třebízského jako vlasteneckého evangelia, z něhož naučí se třem národním ctnostem: víře, naději i lásce, v nynější žalostné pokleslosti všech českých poměrův a zjevův ještě více než kdy jindy potřebným podmínkám kmenovní naší existence. Čtenář historických novel a obrazův Vácslava Beneše-Třebízského musí se státi a zůstati upřímným, za všelikých proměn kolem nás neohroženým a věrným Čechem. Netoliko umělecká, ale i vlastenecká hodnota pojišťuje spisům Třebízského pro všechny časy velikou důležitost vzdělávací: zvláště pak v dobách nynějších, kde hlubšího a pevnějšího vědomí dějinného, mocnějšího zápalu pro svatou věc české vlasti v Čechách jest tak velice potřebí, jako Božího vzduchu a tepla."

XII.

(Beneš člověk: Jeho láska k rodičům, k vlasti a k lidu. Dobrota srdce. Úcta k povinnostem. Přesvědčení. Náklonnost k hudbě, kreslení a hře zábavné. Beneš v nemoci. Jemnost jeho citu. Nedůvěra k cizím, věrnost k přátelům. Společník. Nezná závisti. Spořivost. Vděčnost. Názor o světě. Povaha jeho měřena pěti praktickými ideami. Zevnější podoba.)

eneš člověk důstojen byl Beneše spisovatele. Jeho lidské smýšlení a konání, jeho zásady, city a skutky odpovídaly jeho spisům: byly ve skutečnosti takové, jak si je představoval čtenář, který si obraz Beneše člověka kreslil, nikoli na základě osobního poznání, ale podle jeho spisů, v nejvroucnější sympatii k osobě spisovatelově. Jaký ve spisech, taký v životě: vzájemnost to vždycky hodna bedlivého pozoru, uznání i úctu vymáhající a v našich dnech nikoli obyčejná.

Za první ctnost a nejdůležitější rys lidské jeho povahy vytýkáme jeho nejvroucnější lásku, nejzbožnější úctu a neumořitelnou vděčnost k rodičům. Nebylo lepšího a něžnějšího syna nad Beneše; podporovati za všech dob třeba posledním svým grošem chudobné své rodiče, bylo mu přirozenou věcí, která sama sebou se rozumí. Ještě třetí rok po smrti otcově věnuje památce otce svého „Anežku Přemyslovnu“ a praví v úvodu: „Už dřímáte,

tatíčku drahý, na tichém hřbitově Kvílickém třetí rok! — Je zítra svátek Váš! Přinesl bych Vám tak rád přání z hlubin duše své, ale běda, že nemohu. Dlímeť od sebe tak daleko, tak nezměrně daleko. Však přece něco Vám, tatíčku milý, k tomu svátku Vašemu přináším. Kladu na hrob Váš k těm „Vácslavkám" tyto listy, jež psala láska synovská a jež památce Vaší zasvětila vděčnost synovská. Dlímeť od sebe arciť daleko, nezměrně daleko; ale často a často se mi zdá, že duše Vaše z těch říší záhvězdných přilétá ke mně jako poselkyně míru, že usedá na skráně mé, že stírá s čela mého chmury života a že mi našeptává „na shledanou!"

Rovněž takovou láskou objímá nitro jeho matičku, která ovdovělá, stále churava a k práci neschopna, má zajištěny klidné dny života v Třebízské chaloupce jen hojnou podporou synovou. Beneš každý rok několikráte vymáhá si dovolenou vždy od pondělí do soboty a zajíždí do Třebíze, aby několik dnů prodlel u bytosti ze všech nejdražší. Svoje dílo, o němž sám jest si vědom, že jest ze všech jeho prací nejdokonalejší — „Bludné duše" — věnuje „své drahé matce". A jako již dříve s největší úctou přechovával hoboj po dědovi svém Beneši,*) kord a dva tolary z třicetileté války, jakož i prsteny starodávné, které v rodině Šarochově dědily se z děda na syna, ze syna na vnuka, tak po smrti rodičů svých odívá se po celou zimu modrým starosvětským pláštěm svého otce, a jako drahý klenot opatruje zelený, hedvábný fěrtoušek své matičky.

Jeho láska k vlasti kotvila skutečně v této vášnivé, synovské lásce k rodičům, a proto byla u něho stejně mocna; považovalť vskutku a v pravém slova smyslu vlasť za svou matku, nad niž ničeho mu nebylo dražším, a ná-

---

*) Na tomto nástroji vyryt byl letopočet 1785.

rod, — pod kterýmž jménem Beneš-Třebízský vždy rozuměl vlastně „lid“ — za svého otce, k němuž lnul láskou stejně ideální, vroucí a žhavou jako k rodnému otci.

Že tato ideální láska k lidu nezářila pouze v jeho, spisech, ale tkvěla hluboko v jeho srdci, dotvrzují nám všicknі jeho přátelé a dokazují všecky jeho skutky. Zrozen z lidu, vychován v útlém mládí jeho duchem, jeho stesky i jeho radostmi, jeho pověstmi i jeho obyčeji, nahlédaje do dějin, kdež viděl národ svůj jen tehdy vítěziti nad celým světem, když lid s nadšením chápal se meče, a tehdy udolaným, když tento lid byl utištěn a nebral činného účastenství na bojích ostatních vrstev národa, a vida jej v nejhorších dobách věrně zachovávati jazyk a tradice národní jako dědictví lepší budoucnosti: Vácslav Beneš všecku sílu své bytosti, svého srdce i ducha soustředil v čisté, zbožňující, ideální lásce k lidu. Pro něho psal, pro něho se namáhal v obtížné správě duchovní, a první námitka, kterou míval, odmítaje nabízená mu místa katechetská ve školách městských: „Co by tomu řekli osadníci, náš dobrý lid?“ — Zušlechtiti lid, přispěti k jeho mravnímu i hmotnému povznesení, k jeho vzdělání, zvláště dějepisnému, a uvědomění národnímu bylo cílem všech snah Benešova života; takto rozuměl lásce vlastenecké a souvisícím s ní povinnostem. A tento cíl zůstával mu týž nejen jako spisovateli, ale i jako knězi. Jako kněz nelenoval si dvakráte za nedělní dopoledne namáhavě mluviti: při výkladu i při kázaní, a odpůldne neobmeškával nikdy náboženského cvičení v přifařených obcích. Avšak na těchto stycích s lidem nebylo mu dosti; jakož zastavoval jednotlivce na cestě, vyhledával je na poli při práci k srdečnému pohovoru, tak zvával je k sobě, v neděli po službách Božích do kaplanky. Chodili rádi, staří i mladí, chudí i bohatí, z blízka i z daleka; půjčoval jim ochotně knihy a noviny — odbíral všecky politické denníky pražské

a valnou část venkovských listů — pobádal a poučoval a zejména probouzel a sílil jejich vlastenecké vědomí a varoval zejména před posýláním dětí „na výměnu“ do Němec, po českém venkově namnoze dosud bohužel obvyklým. A jakož jsme připomenuli svědectví jeho přítele, že již v mladosti byl nepřítelem fráze, protivila se mu i nyní, ať ji nacházel kdekoli. Proto, jak dí již životopisec jeho v „Matici lidu“, „své čtenáře novin učil noviny čísti a novinám rozuměti.“ Říkával: U nás stačí trocha vlasteneckých řečí, které ne vždycky jdou z čisté duše, a člověk může se státi populárním... Lid snadno dá se chytiti, vřelému slovu lépe uvěří...“

Ale nerozsíval pouze jen símě vlastenectví při takovýchto „táčkách“ s lidem; jeho víra byla „živá“, t. j. skutkem činil sám, co s kazatelny hlásal o lásce k bližnímu. Do kaplanky jeho nechodívali pouze lidé lační duševního pokrmu; útěchy, rady a pomoci potřebující stejně tam byli vítáni jako čtenáři knih a novin. A jakož Beneš nejednou rozdal všecky volné výtisky spisů svých, takže žádného ani pro vlastní potřebu neměl, a jako za nečasu i za noci hotov byl jíti ke smrtelnému loži s duchovní pomocí třeba do vzdálené osady, neptaje se po povozu, tak dobré jeho srdce nedalo nikdy potřebnému bližnímu odejíti s jeho prahu bez útěchy a bez pomoci.

Jak vroucí pak byla jeho láska k vlasti a jejímu lidu, tak veliká byla jeho úcta k povinnostem. Řekli jsme již, že byl mužem povinnosti a práce. Povinnosti své, ať kněžské, ať spisovatelské, bral vážně a se svědomitostí až úzkostlivou je plnil; pracoval bez oddechu, řekli bychom horečně, a — to jest k ocenění povahy jeho důležito — také i tehdy, když pouze naprostý odpočinek a klid úplný mohly mu býti jedinou spásou a návratem ku zdraví. Ani po své veliké nemoci na počátku r. 1884. nedal si pokoje, pouštěje se před časem do práce kněžské i lite-

rární. Tato horlivost v práci a v plnění povinností souvisela tedy až s nedbou o vlastní zdraví, zabíhající v tomto směru k lehkomyslnosti, kterou bychom vytkli Benešovi za jediný stinný rys na jeho obraze.

P ř e s v ě d č e n í jeho ať už náboženské, vlastenecké neb dějinné, bylo tak pevné, jak vroucí a hluboký byl cit, kterým si je zjednával. Vzpomínáme při tom na slova Brandlova, jenž dí o Dobrovském, že tento „hledaje pravdy, hledal ji rozumem." O Benešovi lze říci, že hledal ji citem; jeho názory dějinné jasně tomu nasvědčují.*) Tuto pravdu, nalezenou, jak se stala jeho přesvědčením, podržel pak beze změny nejmenší po celý život vší silou svého citu i rozumu.

Přesvědčení svoje vůbec a vlastenecké zvláště za žádných okolností neskrýval. Vypravoval sám, kterak za dob svých studií seminářských napsal feuilleton „O významu drahokamů v koruně svatováclavské", jenž byl konfiskován. Za války rusko-turecké po pádu Plevna měl kázání o velikém tomto vítězství zbraní ruských — a byl by pro ně přišel málem v nemilý styk s úřady.

Také ve společnosti nejednou měl příležitost ne bez boje získati úctu svému přesvědčení. „Nájemce velkostatku Klecanského jest Němec," vypravuje nám Benešův přítel o podobném případu. „K tomuto byl pozván Beneš i s panem farářem na hostinu, tuším, že ke křtinám. Přítomen byl kromě jiných také zmíněného nájemce bratr, advokát z Prahy, smýšlením rozhodný Němec. Beneš nejevil prý v zábavě veliké účasti, což bylo vzhledem ke společnosti úplně německé přirozeno. Během rozmluvy vyslovil se ale onen advokát jaksi posměšně o snahách

*) Také na jiných stezkách hledal pravdu citem; připomeňmež si jen slov prof. Vycpálka o jeho soukromých potyčkách jazykových s Benešem: »... zvláště nerad vzdal se germanismu, v l i d u ž v n i k l é h o.«

českého národa a snad také o jeho buditelích. Na to Beneš k úžasu všech velmi rozhodně počal p. doktorovi odporovati a s velikou vroucností snažil se ho přesvědčiti o spravedlnosti našich snah, dokládaje se učenci německými a francouzskými. Po této rozmluvě poznal pan doktor, že má co činiti s mužem nejen vysoce vzdělaným, ale i rozhodným, a není třeba připomínati, že si Beneš zjednal tímto vystoupením patřičný respekt."

Jinak ale choval se Beneš v jakékoli společnosti s jemným taktem, jako by vrozeným. Pisatel této knihy vzpomíná při tom svojí návštěvy u Beneše v letě r. 1883. — první a bohužel i poslední. Navštívil jej, student vyšlý právě z paedagogia, se svým přítelem, rovněž tehdy studujícím. U Beneše byl již návštěvou vyšší zemský úředník z Prahy, pak nějaký rolník a za nedlouho přišel i účetní z pražského závodu knihkupeckého a za ním knihařský tovaryš, nesoucí knihy nově vázané. S těmito všemi hostmi různého povolání a zajisté i smýšlení Beneš rovnoměrně se bavil se stejnou pozorností, opětuje a střídaje své otázky ku knihařskému pomocníku jako k příteli úředníku. Návštěv cizích bývalo v kaplance zejména za letních nedělí mnoho; každý chtěl seznat osobně spisovatele Třebízského, jenž poznával v tom sílu své popularity. Návštěvy tyto ho z počátku těšily, později ovšem unavily. „Nejméně býval potěšen návštěvami dam," píše nám jeho přítel. „Říkával: „Nevím, co a jak mám s nimi mluviti." Po takovýchto návštěvách býval často velmi rozmrzelým. Proto říkávali i známí jeho, nebyl-li v dobré míře: „Zajisté byly tu dnes návštěvou nějaké slečinky."

Jako nejen neskrýval své přesvědčení vlastenecké, tak ani jakožto kněz netajil se svým smýšlením o době husitské a pobělohorské; odkazujeme tu ke slovům jednak jeho vlastním na str. 120. a jednak Eimovým na str. 125. této knihy uvedeným.

Jakož při práci byl neunavný, u vykonávání povinností přísný k sobě i jiným, tak rád ve chvílích odpočinutí a zábavy si začtveračil jakýmkoli způsobem; povaha otcova ani za tohoto mužného a vyspělého věku v něm neumlkla. Denní prázdeň svou věnoval pravidelně procházce, někdy hře na housle a zpěvu, a jindy rád si zahrál v karty. Do společnosti zpravidla nechodil, obmezuje své styky společenské na návštěvy svých přátel a sám navštěvuje pouze pana faráře a rodinu správce pana Janáčka, kterou upřímně si zamiloval, sám v ní považován jsa upřímně jako by za člena rodiny.

„Hudba a zpěv bavily ho nevýslovně," sdělil nám jeho přítel. „Ale divíval se, kterak může zajímati někoho hudba učená, Wagnerovská, což prý jest jen spousta tónů, která nejde k srdci ani tomu, kdo myslí, že jí rozumí. Písním národním a lahodným melodiím dával přednost. Housle hráti uměl potud, pokud si dovedl tu kterou píseň neb skladbu dle sluchu vymakati na strunách. Not neznal a nechtěl se poznáním jich namáhati. Za to dovedl vzdálenost mezi notami a jich poměr k sobě tak vystihnouti, že mohl intervally tónů dost přesně naznačiti a dle toho i zpívati a hráti. Abych mluvil konkretněji: Jsou zpěváci, kteří sice not neznají, a přece dle not dost správně zpívají. Jest to jakási zběhlost v měření intervallů, not a tónů, a tím ovšem možnost, ač ne s jistotou, zpívati dle not. Tak to bylo asi s Benešem. Při svých návštěvách doprovázel jsem jeho zpěv hrou na houslích. Měl hezký tenor, dojemný, a mnohé národní písně zpíval velmi citupln ě. Obyčejně po zpěvu takových písní byl zasmušilý a zamlklý. Ode mne přiučil se některým kouskům veselým a skočným a hrával je pak ve společnosti velmi rád a s neobyčejnou živostí. Očividně jej těšilo, když mu někdo jeho hru a zpěv pochválil."

„Nepřítelem byl latinského ritu," píše nám jiný

přítel, a dokládá: „Vidím ho, jak radostí plápolá jeho bystré oko, když jsem poprvé zazpíval (na kůru) „Libera“ českým textem, který mi sám napsal. O zpěvu gregoriánském pravil: „To není zpěv pro Čechy.“

Kromě hudby a zpěvu rád se bavil kreslením, v němž nabyl během času jisté zručnosti. Kreslil hrady, rytíře, vojáky, bitvy a zejména výjevům bitevním, jak jsme některé z nich viděli, nedala se upříti jistá síla koncepce, při poměrně dosti správné kresbě. Na zdi u stolku ve farské zahrádce nakreslil si Žižku.

„Občas zasednul k bulce, při kteréž nesměl „dědeček“ — jak v upřímné lásce zval správce p. Janáčka — nikdy scházeti,“ vypravuje jeho přítel. „Mohl-li vyhráti, byla radost jeho až dětinskou. Peněz vyhraných nepřijal, za to však dal si vystaviti listinu, znějící na obnos vyhraný z pravidla modrou tužkou silnými ciframi a tím vychloubal se každému ze známých, kdo do kaplanky přišel. Důležité tyto listiny léta schovával za obrazem nad pohovkou tak, aby cípky okraj rámu přesahovaly.“

„Ale v nemoci,“ sděluje týž jeho druh, „to byl s ním pravý kříž. O milosrdných sestrách nechtěl ani slyšeti — a když se přece dostavily a Beneše obsluhovaly, nemohl se ani dosti nadotazovati, kdy se zase vrátí, když ho totiž někdy na den opustily.“

O dobrotě jeho srdce již jsme promluvili, vzpomínajíce, že ku kaplance Klecanské pospíchali potřební i zarmoucení; k ocenění této stránky jeho povahy chceme jenom připojiti jeho ochotu, s kterou chudým čtenářům i knihovnám spisy rozdával, takže, jak již bylo řečeno, mnohdy sám neměl ani jediného výtisku pro svou potřebu; horlivost, s kterou pomáhal chudým studujícím ku přijetí do semináře nebo do konviktu či k zaopatření snazších podmínek živobytí v Praze, součinnost u každého podniku,

a to nejen způsobu literárního, ku kterému byl volán.*) Že nedovedl odepříti žádné z redakcí, jež žádaly jej o příspěvek, jest nám již známo; rovněž jsme uvedli, že tyto žádosti, ač v posledních letech příliš se rozhojnily, nebyly Benešovi proti mysli, a kterak na př. trpce nesl, když redakce jednoho českého měsíčníku po delší čas o příspěvky jej nežádala.

Na důkaz jemnosti citu, který hostilo jeho šlechetné srdce, vypravuje nám jeho přítel: „Nebyl by na př. nikdy utrhnul růži, kdyby ho byl za to kdo ví kdo požádal a, jak mi řekl, neučinil toho nikdy dříve. Spokojil se tím, mohl-li si k ní přičichnouti. Jeho nejmilejší květinky byly slzičky. Hledali jsme je, ale utrhnouti jsem jich nesměl před ním nikdy. Myslím že v této příčině nejlépe ho karakterisuje tato píseň, kterou rád zpíval: „Aj sluníčko, slunce! Kdy jsi nejkrásnější? Na úsvitě z rána! — Aj, růžičko, růže! Kdy jsi nejvonnější? Pokud netrhána! — Aj, děvuško, děvo! Kdy jsi nejmilejší? Pokud nelíbána! —“

Skromný jsa v obcování s přátely a známými, nesmělý a také nedůvěřivý a uzavřený býval ku cizím. „Měl jsem příležitost často se přesvědčiti,“ dí jeden z jeho přátel, „že choval se Beneš z počátku ke každému člověku s jakousi uzavřeností, ano i s nedůvěrou. Poznal jsem, že, dovoloval-li tomu společenský takt, hleděl různými dotazy vypátrati u každého aspoň základní rysy povahy.“ Za to poznav, že kdo je důvěry jeho hoden, odměňoval se mu opravdovou upřímností. V přátelství zůstal povždy věrným. Nedlouho před smrtí psal na př.

*) Tak ochotně slíbil přednášeti na jaře 1883. Karlínské »Budči«; přednáška jeho, již vypracovaná, byla tehdy z příčin nám neznámých odložena, aniž k ní v čase potomním již došlo. Rukopis její: »O české knize a její čtenářích« chová na památku po Benešovi p. prof. F. Schulz, který ji laskavě zapůjčil nakladatelstvu k otištění v »Sebraných spisech«.

dru. Doubravovi: „Vzpomeň si také na svého starého soudruha z let bídy — ale také nejčistších ideálů do budoucna.“

K doplnění toho, co již jsme byli pronesli o Beneši jako společníku, dodáváme, že býval k cizím náhledům snášeliv; vymáhaje úctu ku přesvědčení vlastnímu, nepostrádal jí pro přesvědčení cizí. O vtip a veselý žert nebývalo u něho v jasných dobách nouze; vůči společníkům svým dovedl nejen škádlivý vtip vydati, ale takový i příjmouti.

Závisti neznal ani jako člověk, ani jako kněz a jako spisovatel. O tom, že nereptal na tíhu svých povinností kooperatorských, mezi tím co šťastnější vrstevníci jeho dosáhli již postavení samostatnějšího a snazsího, uvedli jsme již svědectví Eimovo. Ale i v literatuře pracuje se zápalem pro věc a nikoli pro oslavení osoby své, nepokládal užší obor svého působení literárního za vlastní monopol, nepatře nikdy se závistí, ale vždycky s potěšením upřímným na úspěchy cizí v témže oboru. Říkával, že je nám třeba míti velikého románu o dobách husitských — (jemu samému býval a zůstal ideálem „román o Žižkovi“); ten že by věru prý měl napsati Alois Jirásek, jenž téměř v týž čas týž obor belletrie vzdělávati počal jako Beneš.*)

---

*) Zajímalo nás seznati vzájemné styky těchto dvou spisovatelův, a Al. Jirásek ochotně vyhověl naší žádosti těmito slovy: »Málo jen lze mně pověděti o stycích, jež jsem měl s naším Benešem. Vlastně jsem ho osobně ani neznal. Viděl jsem ho v životě jenom jedenkrát, a to bylo ještě za chvatného potkání. Vida ho tehdá jen na okamžik, nevěděl jsem ani, kdo je. — Bylo to v místnostech závodu páně Ottova, tenkráte ještě na Václavském náměstí, před sedmnácti neb osmnácti lety. Vycházeje z pracovny p. Otty, potkal jsem v přední místnosti mladíka tmavě oděného, přibledlé tváře. Tak mi nejistě utkvěl v paměti. Nevšiml jsem si ho valně, poněvadž jsem pospíchal. Než chvatně jsem se pak po něm ohlédl, když mi druh na mne čekající pošeptal, že je to

Pro mladší pracovníky svého oboru měl pak vždycky vlídné slovo povzbuzení a sympatie, jak pisatel těchto řádků by z vlastní zkušenosti mohl dosvědčiti.

Ještě jedna vlastnost zdobila Beneše člověka: spořivost. Nemiloval přepychu ani v šatě, ani ve stravě, ani v čemkoli; jediný ovšem veliký výdaj jeho byl na knihy a na noviny. Honoráře pečlivě střádal; avšak jen nejužšímu kruhu přátel svých se svěřil, kterak pilně spoří a mnoholi uspořil. Teprve ze závěti jeho se dověděli ostatní jeho přátelé o stavu jeho jmění.

Závěť Benešova doplňuje všecky ctnosti jeho: ona ukazuje jednak jeho vděčnost ke Svatoboru, jemuž zavázán byl díkem za přispění v trudné době, a jednak nadšení pro věc, na které pro všecek život pracoval, i tu péči, již měl o budoucnost role literární, kterou musil opustiti: Třebízský odkazuje všecko movité jmění „Svatoboru", aby z úroků z něho plynoucích každým rokem nejlepší historická povídka byla odměněna. Také přátelům byl vděčen, odkazuje jim knihy, jakož sliboval, kdykoli mu některý z nich malou službou se zavděčil: „však já vám to nezapomenu a odkáži vám nějakou knihu." Nezapomněl však v závěti své ani rodné své dědiny ani chudých příbuzných.

Beneš. Ale ten už zatím zmizel za dveřmi. — A vícekráte jsem druha povídkáře nespatřil. R. 1880., kdy jsem redigoval »Lacinou knihovnu«, psal jsem mu o příspěvek do té bibliotéky, který mně laskavě a ochotně přislíbil a který pak také zaslal. Pak mi psal sám a to r. 884., nedlouho před svou smrtí, nežli odjel do lázní. Ptal se mne, jak jsem dopadl u jednoho nakladatele na Moravě, na kterého si stěžoval. Odvětil jsem, jak já pochodil, neutajil jsem svého rozhorlení, jak možno ještě dnes se spisovatelem tak nakládati, a přál chorému druhovi brzkého pozdravení. Nemaje zevrubnějších zpráv o jeho zdraví, netušil jsem, že nám tak záhy odejde, že brzo utichne to jeho vroucí, ryzí srdce. V Praze, 23. února 1889.«

„Názor o světě a o lidech, jejž v hovoru jevíval," píše dr. Doubrava, „měl ráz a pel zvláštní, řekli bychom dětinské individuality, kterou hlavně k prostému lidu lnul."

A Jar. Vrchlický dokládá ku své zprávě o dvojím shledání se s Benešem: „Mně zůstal v paměti v těchto dvou obrázcích, v obou ozářen světlem ideálním."

Herbart vyřknul požadavky, které vědecká i přirozená mravouka vznáší na ideál mravného charakteru pěti praktickými ideami. Přiložme jich měřítko ku chtění a konání Benešovu: První z těchto ideí žádá na člověku, aby jednal jen tak, jak jest přesvědčen. Beneš nečinil jinak, aniž kdy přesvědčení svého zapíral. Druhá z nich chce sílu, množství a mnohostrannost i souhlas chtění, vymáhajíc pracovitost, pilnost, vytrvalost, pevnost povahy. Viděli jsme, že to byly ctnosti Benešovy. Třetí „blahovolnost", jakožto láska k bližnímu pro všechen mužný věk prozařovala jeho konání. Ani čtvrtá z nich, „právo", nežádá ničeho, co by nám bylo z konání Benešova neznámo: láska k vlasti, poctivost, snášenlivost, pravdomluvnost, věrnost — tyto všecky ctnosti byly základem jeho povahy. A pátá, „spravedlnost" vymáhá na charakteru právě onu ctnost, která zazářila ze závěti Benešovy nad jeho hrobem čertvě nasypaným paprsky tím jasnějšími, čím vzácnější jest jejich lesk v lidské společnosti: vděčnost. Nepravíme, že by byl Beneš dosáhl ideálu mravního charakteru, jak jej staví vzorem vědecká i přirozená mravouka; tvrdíme, že se mu jen přiblížil, a to na tolik, na kolik člověku v jeho poměrech bylo lze. Nezbožňujeme, líčíme jen dle skutků a údajů, jak nám činnost Benešova sama či přátelé jeho slovo za slovem je vypravovali. Nepřátel neměl, nemohli jsme jich vyslechnouti; co praví jeho činnost a i jeho přátelé, jest pravda, a tato pravda zbožňuje Beneše sama jako jednoho z nemnoha lidí, jejichž dokonalost povahy má nás nutiti nejen k obdivu, ale i k následování.

Končíce pak toto skrovné vylíčení charakteristiky Beneše jako člověka, nemůžeme nepřipojiti poznámku o zevnější jeho podobě. Byl postavy právě prostřední, útlý v těle, kulatého obličeje, jehož živý, mužný a přece něžný výraz tkvěl v krásném modrém oku, vždycky planoucím. S tímto výrazem tváře nápadně kontrastovaly záhy s e š e d i v ě l é vlasy, vždycky krátce přistřižené. Z tištěných jeho podobizen, pocházejících z poslední doby jeho života, se zejména ony ve „Zlaté Praze“ r. 1884. a v „Sebraných spisech“ zdařily.

XIV.

(Zevní příběhy: Nemoc r. 1878. Pochvalný dekret okres. škol. rady. Dokončení »Bludných duší«. Vydání spisu »V červáncích a lesku kalicha«. Počata »Trnová koruna«. Generální visitací r. 1880. a pochvalný dekret kníž. arc. konsistoře. »Trnová koruna« dokončena. Sbírka na Nár. Divadlo. Končí »V podvečer pětilisté růže«, vydal »Levohradeckou povídku«, píše »Povídky Karlštejnského havrana« a »Kaplíře«. Smrt matčina. Výlet na sever. Působení v místním výboru matičním. Výpomoc při faře v Líbeznicích. Dopsal I. díl »Královny Dagmary«. Výlet na jih. Návštěva F. Šimáčka v listopadu 1883. Píše »Pro bílou labuť Švamberskou«. Křesťanské cvičení ve Větrušicích. Katastrofa před vánoci 1883. Listy Benešovy v lednu, v únoru a v březnu 1884. Návštěva Šimáčkova na jaře 1834. Vyjížďka do Prahy. »Ušlapán«. Před odjezdem do Mar. Lázní. Benešovy listy z Mar. Lázní. Eimovo vypsání posledních dnů Benešových. Pohřeb. Obsah závěti. Literární úmysly Benešovy smrtí přerušené. Spolky k oslavě jeho památky.)

evní příběhy života Vácslava Beneše-Třebízského za osm let pobytu Klecanského nejsou mnohé ni pestré. Usilovná a neúnavná práce kněžská i spisovatelská vyplňovaly všechen jeho čas a nepřetržité její pásmo rušil na čas téměř jen dvojí druh událostí, jeden vždycky příjemný a druhý vždycky žalostný: občasné výlety z Klecan a nemoc. Pokusíme se obé vypsati, a to, pokud možno, i slovy Benešových dopisů. Rádi bychom k tomuto vypsání zevních příběhů Kle-

canské periody Benešova života připojili i časové pořadí, v kterém psal a vydal jednotlivé práce za sebou; avšak jak již jsme se zmínili, úzký prostor vyměřený tomuto spisu a pak snadnost, s jakou toto pořadí sestaviti se dá z letopočtů v „Sebraných spisech“ u každé práce připojených, zbavuje nás tohoto úkolu. Přes to však z materiálu listovného, k vypsání této části přítomného spisu po ruce nám jsoucího, vybrali jsme z úmysla takové dopisy, ze kterých jest zároveň zjevno, kdy tvořil aspoň práce své nejhlavnější.

První a druhý rok Benešova působení na Klecanech uplynuly klidně našemu spisovateli, přerušeny příjemně jen vyjížďkami do Třebíze, které, netrvavše nikdy déle než týden, staly se Benešovi každoroční potřebou, pokud máti jeho nezemřela. Poměry, všestranně mnohem příznivější než jaké byly v Litni, nezůstaly na Beneše bez účinku. „Takto se mám pořád dobře“, píše patrně v dobrém rozmaru 8. září 1876., „jde mi hezky k duhu, a o to ostatní se nestarám; dle slov sv. evandělia na příští neděli budeť mi to přidáno.“ — Ale již 3. rok neuplynul tak hladce. Hned první jeho část zacloněna byla stínem možného, potom ovšem potlačeného vyšetřování úřadů světských i duchovních pro kázání Benešovo, držané přede mší, slouženou na paměť ruských hrdin Plevenských. Hůře bylo, když na jaře přepadla jej nemoc nikoli nepatrná. „Je to sice již delší čas, co „Anežka“ vyšla, a že teprve nyní zasílám román, myslím, že mi odpustíš“, píše svému příteli 19. června 1878., připíšu-li, že jsem byl velmi těžce nemocen, a sice dostal jsem prudké zapálení plic pravé strany, čehož následky cítím posavad. Myslil jsem, že už vícekrát péro do ruky nevezmu; nemohlť jsem ani již dýchat; lékaři čekali, že se každou chvíli zadusím. Chvála Bohu — nyní opět chodím; ovšem, že hezky zvolna; píšu málo, jen tak chvilkami. Lékař mi to

také zapověděl. Ani bys mne nepoznal, jsem jako stín." O tom, co pracuje, zmiňuje se v témže dopise: „Začal jsem „Bludivce" *) pro „Osvětu". Nevím však kdy to dokončím." A dokládá: „Z klidu a víru" vyjde koncem července. Opozdilo se to poněkud. Úprava snad se ti bude líbiti. Je slušná.**)"

Neustávaje ani po nebezpečné nemoci ve své horlivosti nejen jako spisovatel, ale i jako katecheta, potěšen byl nad míru, když působení jeho ve škole, jak již nahoře jsme se zmínili, výslovně bylo uznáno úřadem světským, t. j. c. k. okr. školní radou, která dekretem č. 7386 ze dne 5. prosince 1878. vyslovila mu „za nevšední horlivost a svědomitost u vykonávání katechetských povinností při obecné škole v Klecanech a za přísné respektování nových zákonů školních" své pochvalné uznání. C. k. okr. školním inspektorem Karlínským byl tehdy prof. Jan Matějček (nyní na Smíchově) a v čele c. k. okr. školní rady stál c. k. okresní hejtman a místodržitelský rada Jos. Karásek (nyní ve výslužbě).

O dokončení nejlepšího svého díla píše příteli již 20. prosince téhož roku: „Román do „Osvěty" mám již hotový, a sice „Bludné duše". Vyjde již v prvním čísle — o vánocích; potáhne se celý rok. Děj je vzat z konce minulého století."

Ani roku následovného nebyl tělesný stav Benešův stále takový jakého vyžadovalo jeho tělesné ústrojí při té veškeré namáhavé práci. „.... Jediné že jsem tu zcela tak sám, po celý čas — mimo když si vyjedu do Prahy — s nikým skorem ani nepromluvím," píše 28. září 1879. „A potom zdraví mi příliš také nechce sloužiti — a té zimy se bojím!" A v témže listu oznamuje: „První

*) »Bludné duše«.

**) Beneše vždy těšívala slušná zevnější úprava jeho děl; a ještě více případné illustrace.

díl povídek mých je již skorem hotový. Nazval jsem je „V červáncích a lesku kalicha" — ve dvou svazcích 12ti-archových. — Druhý díl, či lépe druhá řada vyjde tak koncem tohoto či dá-li Pán Bůh začátkem příštího roku. Upravený ještě není. Název bude (tohoto dílu): „Cestou křížovou" asi ve 3 svazcích (1. Masopust na Karlštejně, 2. Tryzna Bělohorská, 3. Na Slanských stínadlech, 4. Děti Dalekarlie, 5. Za českou korunu, 6. Sedlák Krákora, 7. Kostelík sv. Blažeje.) Třetí díl: „Z našich vesnic", *) (1. Ze zapomenuté vesnice, 2. Kolednice, 3. Černí kyrysníci, 4. První růže, 5. Zavedli ho, 6. Vesnický Jakobín).

Nyní píšu historický román „T r n o v á k o r u n a" ze 30leté války pro „Blahověst". Už vychází od 5. srpna. P. Srdínko sazbu nechává pro zvláštní knihu. — Pošlu ti ho, jakož i I. díl těch povídek, jak jen vyjdou z tiskárny, — už je hotovo 18 archů. Úprava bude velmi pěkná. Jsou v něm povídky: 1. Pod Karlšteinem, 2. Jan Abatyše, 3. Ancikrist, 4. Z posledních dnů Tábora. Co nejdřív dám se do nové práce, již započne nový ročník „Lumíra". Mám v hlavě několik látek... Nesmím zapomenout na „Koledu" také — — Co říkáš povídkám Jiráskovým? Ondyno mi psal, abych pro jeho bibliotéku — t. j. Ottovu — napsal něco. M u s i l b y c h s e p ř e t r h a t i. Z toho poznáváš, že nezahálím. A potom pracuji si sám k a ž d é kázaní — n a k a ž d o u n e d ě l i. P í š u j e."

Nejdůležitější událostí roku následujícího (1880.) byla pro Beneše generální visitací pražské diecése, za kterou Pražský arcib. kard. Schwarzenberg meškal i na Klecanech. Přesvědčil se o kněžské působnosti Benešově a uznal ji za v z o r n o u. Uznání toto mělo za následek pochvalný dekret, již výše zmíněný, od knížecí arcibiskupské konsisto-

*) »Z našich dějin«.

ře. Beneš dostal jej však až roku příštího (6. dubna 1881.), ač výslovně v něm poukázáno na lonskou visitací.

Tohoto roku (16. března 1881.) píše příteli: „Co se týče mne, jsem ještě tak tak zdráv. Dokončil jsem nedávno pro Dědictví svatojanské „Trnovou korunu“, jejíž začátek byl uveřejňován v „Blahověstu“. Už je také dotištěna, vydávati ji budou začátkem dubna. — Pro „Osvětu“ píšu „Poslední Rožemberk“ (Petr Vok), musím si velmi popíliti. V sešitech červencových chce ji p. Vlček už uveřejňovati.*) — „Z našich dědin“ je skorem všecko rozebráno, jen as 100 výtisků je dosavad u knihaře. Měl bych míti as desateré ruce! — Pro „Lumír“, „Světozor“, „Matici“ atd. — Mám také i více namáhání ve škole; je tu o jednu třídu více, a vyučování náboženské musím obstarávati sám; ještě k tomu postní kázání. Člověka někdy až hlava brní. Ještě kdyby mi ty měchy dobře sloužily!“ — Po požáru Národního divadla, již 15. srpna 1881. podniknul po osadě Klecanské za spolupůsobení p. Em. Janáčka sbírku příspěvků na znovuzbudování divadla; zasýlaje „Národním Listům“ výnos její, provodil jej těmito slovy: „Z hrobu na vzdor vrahům vstalť náš národ k staré slávě silou vlastní! Z rumů touže silou zaskvěje se leskem novým Umĕn chrám!“

První polovina roku 1882. uplynula Benešovi v duševním klidu a i jeho zdravotní stav byl lepší než kdykoli jindy. „Letos se mi zdá, jsem poněkud zdravější. Snad toho příčinou mírnější zima a suché počasí,“ píše 16. března 1882. O práci literární sděluje v témže dopise: „Já téměř péra z ruky ani neodložím. Pro „Květy“ píšu už třetí díl: „V podvečer pětilisté růže“. Nechtějí to dříve tisknouti, dokud nebudou míti v ruce prý celek.

*) Nevyšlo v »Osvětě«, nýbrž ve »Květech«, a titul změněn na tento: »V podvečer pětilisté růže«.

— Četl's tu „Levohradeckou povídku“? Trochu v ní pokulhává korrektura.“ — „Nyní píšu pro „Světozor“ „Povídky Karlštejnského havrana“, odevzdav Štulcovi pro Pečírkův kalendář: „Hrabě Zdeněk Kaplíř ze Sulevic“; vydají prý to zvlášť,“ *) oznamuje 13. července 1882. „— — bezpochyby od 23. července do 29. nebudu doma, t. j. v Klecanech. Zamýšlím se podívati ku své matce do rodiště. Nějak je zas churava. —“

Píše tato slova, netušil Beneš, že z choroby matčiny stane se nemoc smrtelná.

Odejel do Třebíze, kdež zdržel se do 29. července, a P. Kačer, jenž byl mu průvodčím, ujišťuje nás, že Beneš při odchodu z Třebíze ani netušil, že by máti jeho, churavící sice již několik let, v čase nejblíže příštím mohla zemříti. Zatím již dne 31. července došel ze Slaného telegram dra. Suka, jímž oznamuje Benešovi, že matka jeho zemřela. Ještě téhož dne, kdy dostal telegram, vydal se na cestu do Třebíze.

Smrť matčina byla pro Beneše ranou tím větší, čím neočekávanější, tím hlubší, čím ideálnější byla láska jeho k rodičce. Uvažoval-li kdy některé z četných návrhů, zvoucích ho přeložiti působení své z Klecan tam neb onam, kde by lepšího hmotného postavení dosáhnul, činil to jen k vůli matce: zamýšlelť ji vzíti k sobě. Nyní však, po smrti její, nepomýšlel již naprosto milované Klecany zaměniti jiným působištěm.

„Mám, milý brachu, velmi smutné prázdniny“, píše příteli dne 20. srpna. „Dne 31. července mi umřela matka a dne 3. srpna měla pohřeb. Jsem tu nyní úplně sám — a ta opuštěnost svírá příliš, byť byl člověk dospělý. A oznamuje svému příteli, že zamýšlí malou cestu, dokládá v témže listě: „Pořád také nějak churavím; myslím také

*) Bylo vydáno ve prospěch Ústřední Matice Školské.

že z těch myšlenek cestou trochu vyjdu. —" Tato cesta kterou Beneš na sklonku srpna konal nejen k vůli svému zotavení, ale aby zároveň podrobněji poznal kraj, který v „Čechách" Ottových měl popisovati,*) zavedla jej až za české hranice, do Drážďan, poskytnuvši mu motivy k celé řadě feuilletonů, otištěných nejdříve v „Národních Listech", potom v „Moravské bibliotéce".**) Ač tolikerou prací zanesen, přijal přece v září volbu do výboru místního odboru „Ústř. Matice školské", vynikaje tu příkladnou horlivostí, a jakož již v lednu téhož roku dal podnět k pořádání akademie na Klecanech ve prospěch Matice Školské, ku které sám sepsal proslov, a jakož věnoval Matici i svého „Kaplíře ze Sulevic", aby byl vydán v její prospěch, tak nyní propaguje myšlénku Matice v obcích činnosti jeho zvláště přidělených všemožným způsobem.

4. listopadu 1882. píše Beneš: „Měl jsem přijíti za profesora na českou státní reálku v Praze. Ředitel ***) by si toho byl velice přál — — Ale rozmysliv si vše, zůstal jsem v Klecanech. Musil bych vyučovati týdně přes 20 hodin; plat obnáší asi 1200 zl. Kdyby maminka byla živa, byl bych šel již do Jičína, odkudž jsem měl psaní, návrh, když jsem tenkráte přijel do Klecan z pohřbu. — Onehdy jsem měl v Praze kázání †) a při tom jsem si také asi poněkud ublížil velmi hlasitým mluvením. — —"

Tato veliká námaha povinností kněžských, kterou si ještě přes míru rozmnožoval prací spisovatelskou, přemáhala Beneše i roku příštího. „Jinak jsem tou literaturou až příliš zaměstnán", oznamuje dopisem ze dne 17. března

*) V Ottových »Čechách« měl Beneš popsati: 1. Podřipsko, 2. Slansko s Podlesím, 3. České Poohří.

**) »Z drážďanského musea historického«, »Meč votivní«, »V královské knihovně drážďanské« a t. d.

***) Školní rada řed. Jan Šťastný.

†) V Týně.

1883. „Přicházejí dopisy a žádosti o rukopisy se všech stran, a dá práce již jen to odpovídání. A což, když chce člověk aspoň trochu vyhověti!... Na procházku chodím málo, jen z té příčiny, že bych pak nebyl se vším hotov...“

A tento horečný, neunavný, nikdy nepřestávající kvap, při němž Beneš ani netuše vydával již poslední své síly, neustával ani na dále, přes to, že i v této době varovali jej přátelé jeho, aby se šetřil, že „lépe bude pro něho, napíše-li za celý rok jednu dvě povídky, nežli několikráte tolik, když zdraví své tím vydává v šanc.“

„Jsem neustále zapřažen,“ píše 13. května 1883., „ještě nyní musím vypomáhati při faře Líbeznické. Práce až po krk! A potom má člověk pracovati pérem a hlavou, když ji jedva drží na ramenou.“ O své práci toto sděluje: „První díl „Královny Dagmary“ jsem dopsal a začnou ho sázeti; druhého jsem ještě nezačal. Pročítaje všemožné zprávy přišel jsem na zvláštní myšlenku. Za mladých let jmenují Dagmar všude Markétou. Jelikož Otakar I. byl živ ve vyhnanství a požíval pohostinství u německých přátel, domnívám se, že toto jméno Markéta není její pravé křestné jméno, ale že by mohlo býti pravým Drahomíra, jak také dánský jakýs letopisec, nevím, na jakém základě, píše. Drahomíra bylo Němcům nelibozvučno a potom snad i tradicionelně příčinou mnohého úrazu... Jména Markéta mohlo se jí dostati při biřmování a potom jí také ponecháno. Provedu v tom románu, jenž dá-li mi Bůh zdraví, mnohé jiné kombinace; možno, že historikové pokrčí ramenoma, ale již tak v plánu. První díl jsem označil titulem: „Na cizím chlebě“. Druhý: „Jarní bouře“ a třetí: „Na trůně královském“. Chci ji učiniti (a již to také v prvním díle nastíněno) i královnou nejsevernějších Slovanů, kteří byli podrobeni žezlu dánskému. Co tomu říkáš? — „Kaplíř

ze Sulevic" (otisk z kalendáře Pečírkova) vyjde co nevidět. — Pracuji pořád jen tak kratičké věci a ku větším nemohu se ani dostati. Tu přijde to, tu hned zas jiné,*) a člověk mnohdy nepostačí ani odpovídati. — — Nyní mě chtějí dostati na Vyšehrad za vikaristu, což však si také tak důkladně rozmyslím. Nyní také píšu do „Jarého věku" „Povídky starého zbrojnoše". Chci tak probrat celý český dějepis; ovšem že budu k tomu potřebovati dlouhého času."

Svého zdraví vzpomíná v dopise přátelském 15. února takto: „Jsem Bohu díky poněkud lépe zdráv než v loni, ačkoliv ten dech jest velmi pro mne obtížným —" Ale 24. června píše již jinak. „Jsem, milý brachu, nějak churav; není to sice zlé, ale byl bych nerad, kdyby bylo hůře. Neležím, chodím, vykonávám své povinnosti, ale necítím se v dobré kůži. Je toho vinno i tohle počasí a snad také ta duševní práce, od které však neupouštím, jen když musím..."

Zajisté tato choroba těla, neustávající prací unaveného pohnula jej, že ku konci srpna vydal se s přítelem svým P. Kačerem k vůli zotavení na cestu do Vídně, odkudž i výlet do Alp učinili. Průvodčí jeho takto nám o tom psal: „Ve Vídni, kamkoli jsme zabočili, spustil Beneš na každého česky — a divil se nemálo, proč oslovení ve Vídni česky nerozuměli! Z uměleckých sbírek se mu nejlépe zalíbila sbírka starožitností pod Belvederem a v té u jednoho okna v koutečku tak hezky vysoko stará ostruha s kouskem řeménku. („Pomni na mne, má milá, věrná paní!") Při návštěvě klenotnice císařského domu byl unešen slavnou i trudnou minulostí císařů římských, jichž zbylé skvosty právě pozoroval. V Prateru byl by hned zůstával, poněvadž setkával se s Čechy na každém místě.

*) T. j. žádosti o literární příspěvky.

Bylať tam v jedné z kaváren Duchoslavova dámská kapela, v zahradě „u Myslivce" se ani jinak nemluvilo, nežli česky, a při vojenských kapelách byl samý Čech. „U Myslivce" si nechal zvláště zahrát „Kde domov můj" a „Hej Slované". Nesmírně jej též bavila kapela cikánská, hrající samé národní — cikánské — písně bez partesů — k té vracel se mnohokráte, k té zdál se býti cele upoután. Z Vídně — 23. srpna — přijeli jsme do Budějovic, zavítali do Besedy a téhož dne odjeli do Břehova, kdež prodleli jsme 24. srpna — v pátek — po celý den a navštívili „Poustku", „Studánku pod Hlaváčem" i „Jarov". Beneš pochválil Břehováky v památní knize, kterou si vedou při knihovně. 25. srpna — v sobotu — odjeli jsme přes Budějovice — kolem Žižkova rodiště — do Borovan a z Borovan do Mladošovic na pouť, kdež Beneš měl 26. srpna (v neděli) slavné služby boží, a poněvadž se mu velice líbilo u p. faráře Fišmeistra, ujednali spolu, že, dá-li Bůh, na rok zase bude v Mladošovicích kázati. Večer téhož dne odjel Beneš v knížecím povozu s panem děkanem Touškem do Třeboně, kdež si v pondělí ráno Beneš prohlédnul knihovnu a přehlédl celičký „Svět" i „Opatovický" a obdivoval „Zlatou stoku". Z Třeboně drahou vrátil se do Prahy a rychle na Klecany, aby jeho pan farář už zase měl doma kaplana. — Těšil se také, kterak každým rokem zavítá na český jih — tak se mu zalíbil — přeškoda jen, že více nezavítal! Z té návštěvy napsal několik povídek, a sice byly to drobnější feuilletony,*) pak „Pro bílou labuť Švamberskou" a celou řadu jiných, na něž se těšil, měl sestavenu ve své tvůrčí paměti."

Také Beneš sám zmiňuje se o této cestě prázdninové krátkými slovy v listě ku příbuznému: „Pokud se týče

---

*) Vyšly v »Národních Listech«, potom v Moravské bibliotéce v díle »Stezkami našich dějin«.

těch mých cest, byl jsem v Alpách — viděl jsem ony strmé, ledem a sněhem za srpnových paren pokryté hlavy — ona stáda pasoucí se na vrších — salaše — senníky atd. Ve Vídni jsme se zdrželi 4 dni. I tam jest velmi mnoho památek — zvláště historických — majících důležitost hlavně pro Čechy — — císařská hrobka, klenotnice, zbrojnice, sbírky ambrasské atd.... Nestačil by na důkladné prohlédnutí celý týden..."

List, v němž Beneš tato slova psal, datován jest 26. září 1883.; v ten čas uzrávalo již pomalu semeno zhoubné katastrofy, která nadobro podkopala jeho zdraví i jeho život. Beneš i v této době konal všecky práce své ve škole, v kostele i doma při stolku spisovatelském s obyčejnou svojí horlivostí, jako by ani nyní netušil, že jeho síly tělesné již dávno nejsou s to snésti tuto všecku námahu a že to, co koná přes ně, půjčuje příroda, která s železnou a neodolatelnou nutností požádá půjčku svou, kterou Beneš bude musit splatiti svým životem.

„Když loni (r. 1883.) v listopadu ujal jsem „Světozor", píše Fr. Šimáček, bohužel také již zesnulý, v jeho nekrologu,*) „byla jedna z prvních mých chůzí do Klecan vyprosit si na Beneši povídku historickou. Vydal jsem se tam v pátek odpůldne za dne sychravého a zastihl P. Beneše, zrovna když šel ze školy provázen houfem dětí. Z daleka, dříve než jsem ho shlédl, slyšel jsem jeho kašel, i zhrozil jsem se jeho vzezření utrápeného, umořeného, jeho dechu krátkého, namáhavého a hlasu dutého, sípavého. V kaplance vyslovil jsem mu hlubokou bolest svou, že se tímto způsobem v záhubu uvrhuje, přimlouval mu, aby ihned oznámil konsistoři a okresní školní radě, že jest nemocen, a přestěhoval se do Prahy. Slova má učinila na něho patrný dojem, slíbil, že jest to poslední

*) »Světozor« 1884, č. 28.

zima, kterou na Klecanech tráví, odejíti však že nemůže, taktéž že musí povinnost školskou zastávati. Představoval jsem mu, kterak pp. učitelé vyslovili se, že milerádi budou ho zastávati, avšak odpověď jeho byla pořád stejná: „To se vám jen zdá, neznáte zdejší poměry..." Při pozdějších (mých) návštěvách nedělních poněkud se mu polehčilo — patrně že se více šetřil a méně se namáhal, i bylo na něm viděti radost, jak se mu daří povídka: „Pro bílou labuť Švamberskou", kterou pro „Světozor" určil. Dříve byl již dopsal román svůj: „Královna Dagmar"... Odcházejíce z fary, vypravovali jsme si, že by se zdravotní jeho stav nadobro změnil, kdyby nemusil vycházeti a mohl se stále v teplé své kaplance držeti, i těšili jsme se, jak si oddechne, až konečně zbaví se duchovní správy a usadí se v Praze. Avšak brzo po té stihla nás nešťastná zpráva, kterouž přinesl nám otcovský jeho přítel, správce p. Janáček, sám. Vstoupiv před polednem do pisárny „Světozora", sdělil nám hlasem pláčem dušeným, že snad „náš velebníček" v okamžiku tomto dokonává, že stihlo jej včera *) večer o 9. hodině, když vracel se od večeře do kaplanky, chrlení krve, že musil býti do postele donešen a lékař k němu povolán. Pan správce pobyl u jeho lože celou noc, dal na rychlo zapřáhnouti a poslal pro dra. Mrázka, nejdůvěrnějšího přítele Benešova."

Že ještě před samým vypuknutím zhoubné nemoci vykonával Beneš i nejobtížnější části své kněžské povinnosti, o tom zpravuje nás vzpomínka jiného Benešova přítele, jenž dí: „Spatřil jsem jej zas až v prosinci o svátku Početí Panny Marie. Tehdáž velebníček byl na křesťanském cvičení ve Větrušicích, přifařené to obci, asi tři čtvrti hod. od Prahy vzdálené. Rozhodl jsem se jíti mu vstříc. Den byl pochmurný a mrazivý; jizlivý severák táhnul od Máslo-

*) T. j. v pondělí 10. prosince 1883.

vic. — Byl jsem teple oděn, ale přece mně nijak nebylo volno. Zrychlil jsem krok a záhy jsem dorazil do vsi, kterou jsem celou prošel. Šel jsem kolem stavení starosty obce, kde se cvičení odbývalo. Plaše zadíval jsem se do okna a tam v nízké a nevelké vytopené světnici jak by nabil. Cvičení bylo u konce, mládež a lidé starší ze statku odcházeli, a já vyšel za ves. Za chvíli dostihl mne za vsí selský povoz a v něm vzadu seděl muž v plášť zahalen, s beranicí na hlavě. Byl to náš velebníček. Povoz zastavil, usadil jsem se Benešovi po levé straně. Chtěl se na něco ptáti, já ale spozorovav, že silně ochraptěl a že se namáhá promluvit, prosil jsem jej, aby se ušetřil. Byl ale také lehce oděn. Starý, vetchý již plášť a přes nohy přeložený plaid — což divu, že se velebníček při 8° mrazu a ostrém větru snadno nastudil. Jeli jsme rychle, tak že brzy jsme faru dostihli. Velebníček (v kaplance), svléknuv svrchní šat, postavil se k vytopeným kamnům, stěžuje si, že jej zima zmrazila na voze. Nebylo divu, ze statku starostova vyšel zpocen, venku tak krutý mráz a vítr, a on tak „na jeseň“ oblečen. Kromě toho stěžoval si na bolest v krku. Radil jsem důtklivě, aby si poručil uvařit thé a ulehl do postele. Tak se stalo. Měl jsem se k odchodu. Zmeškav vlak, čekal jsem na druhý v nádražní restauraci. Avšak po čtvrt hodině pozoroval jsem na sobě, že i mně nějak podivno. I mne brzy horko, brzy zima pokoušely. Třetí den potom četl jsem v „Pokroku“ zprávu, že Beneš povážlivě onemocněl. I já toho večera jsem se s bídou domu dovlekl. Roznemohl jsem se na zánět pohrudnice a ležel jsem 8 neděl. Dopsal jsem, jak jsem jen mohl, p. Janáčkovi, aby mi laskavě odpověděl, je-li vůbec možná naděje na Benešovo uzdravení. Tušilť jsem dle všech příznaků, jež se i u jednoho ze zesnulých příbuzných mých objevovaly, že našeho velebníčka brzy ztratíme. Ten těžký dech, oko vpadlé, pleť nápadně změněna, uši odstávající a nos

zašpičatělý — to vše jen domnění mému přisvědčovalo. Ta zlá, dlouho trvající nemoc byla počátkem konce jeho života."

Poněvadž zhoubná nemoc Benešova vypukla těsně před vánocemi, zastával jej při službách Božích v chrámě Klecanském přítel jeho dr. P. Doubrava.

Jak Beneš sám v pozdějším dopise přátelském líčí, „první nával krve přišel v pondělí 10. prosince (tedy třetí den po Větrušickém cvičení) večer, v úterý, ve středu, ve čtvrtek, v pátek, v neděli se to opakovalo." Tedy chrlení krve šestkráte se opakující! Jak neměla katastrofa takovéto síly podemlíti na vždy vetché základy Benešova zdraví i života!

„Zastihli jsme," popisuje F. Šimáček návštěvu svou v době, kdy nemocný Beneš směl již hosty přijímati, „drahého přítele ležícího na pohovce v opatrování milosrdné sestry plné obětivosti, kterouž byl dr. Mrázek hned povolal. Pohled na nemocného byl srdce rozrývající: vypadal vyhublý, a neoholený vous zvyšoval ještě více vzezření utrápenosti. Četl, když jsme přišli a péro na stole ležící svědčilo o tom, že pokoušel se již o psaní, nač si také jeptiška stěžovala, kteráž vyprávěla, že pan páter již ji posýlá do Prahy, ač potřebuje ještě jejího ošetřování. On však cítil se již pozdraveným, s radostí ukazoval na nové lůžko s matracemi, které si dal z Prahy přivézti, a na rozličné milé maličkosti. Vynaložili jsme všechnu výmluvnost, abychom ho přiměli k tomu, by opatrovnici ještě podržel, což se nám také na dva dny podařilo..."

Již 3. ledna 1884. píše Beneš svému příbuznému: „Jak vidíš, z toho nejhoršího jsem již vyvázl, poněvadž mohu psáti. Chodím již po světnici; ale jsem ještě velmi sláb. Musím se tuze šetřiti. A pro mne, jenž jsem nezvykl zahálce, velmi obtížno. Ale dá snad ten Pán Bůh, jenž mne již třikráte vytrhl z nebezpečí

velkého, že i nyní pozdravím se úplně. I ten kašel, jenž se mne tolik nasoužil, začíná mizeti, t. j. mírniti se."

19. ledna 1884. však již zase slibuje spolupracovnictví P. Škrdlemu: „Nevím, zdali Vám známo, že jsem upadl do přetěžké nemoci, z kteréž se tak znenáhla — tuze znenáhla — zotavuji. Nepíšu nyní ničeho, leda tak některý ten list — nejnutnější. Nevydržím dlouho seděti u stolku. Ale na mé spolupracovnictví, dá-li Pán Bůh, spoléhejte!"

10. února píše jinému příteli: „Bohu díky, daří se mi už lépe; jen aby to tak pokračovalo neustále. Ještě mne však ten kašel pronásleduje a souží, lékař však těší, že prý to nějaký čas musí tak trvati, než se ten zbylý bronchiální katarh vyčistí. Již chodím i do kostela a sloužím mši svatou. Trochu mne inkommoduje také krátký dech. Snad se to však lepším počasím a delším pohybováním ztratí. Milý brachu, kdybych učinil (ač jsem již o tom sám dříve přemýšlel) po Tvém návrhu, nevím, zdali bych mohl z té částečky, jež by mi připadla, býti živ. — To literátství samotné by mne sotva udrželo.*) Což kdybych nemohl potom psáti? Nyní se šetřím velmi. Do školy nechodím a učí za mne pp. učitelé. Nekážu vůbec, a pokud to jde, všeho, co by mi škodilo, se až úzkostlivě vystříhám. Nepíšu také skorem ničeho. Jen tak po chvilkách.**) A je mi z míry dlouhý čas. Však si vzpomeneš na tu světničku, v níž jsem od rána do večera samoten. Jak jsem již podotknul, vede se mi lépe. Ale bylo to hrozno —" dí a vypočítává šestkráte opakovavší se chrlení krve. „Jezdil sem doktor z Prahy každý den. To byly dny, jichž nepřeji nikomu." —

---

*) Charakteristické to příznání spisovatele své doby nejpopulárnějšího, s nejskromnějšími požadavky životními.

**) Nekázal, neučil, ale psáti přece si ani nyní neodepřel, třeba jen »tak po chvilkách!«

17. března 1884. píše příbuznému: „Zdraví mé se již valně zlepšilo. Doufám, že přejde vše šťastně. Mimo školu vykonávám již zase v š e c k y své povinnosti, ovšem že se šetřím, jak možno nejvíce! I píšu již zase, ale jen málo — zpolehoučka.“

A příteli knězi v listě téhož dne datovaném dokládá: „Již zase mívám e x h o r t i č k y.“

Počátkem března navštívil jej přítel, jehož vzpomínku na cvičení ve Větrušicích výše jsme uvedli, „jako rekonvalescent velebníčka rekonvalescenta“. Jak jsem na něho pohlédl, — píše nám — byl bych málem splakal. To on více nebyl! Za ten krátký čas změnil se k neuvěření; byla-li ta drahá hlava prošedivělá, byla nyní jak sníh bílá. A přece jej humor neopustil, podíval se mi upřeně do očí, a žertovně pravil: „To se o nás ta zubatá pokoušela, ale my se jí přece nedali.“

„Jsa prost školské povinnosti a moha se více šetřiti, sbíral se vůčihledě a z jara vypadal tak, že by nikdo nebyl řekl, že stonal,“ líčí F. Šimáček. „Poukazoval jsem mu k tomu, jaký obrat nastal u něho šetřením, a přimlouval mu, aby se rozhodl k opuštění Klecan. Pravil, že se již rozhodl, že setrvá tu pouze přes léto. Avšak nastaly nepříznivé, zimavé časy, a jelikož čím dál, tím více ujímal se duchovní správy, kázání atd. začal se jeviti zase obrat k horšímu, zejména přibývalo hlubokého k š'e a vyhazování. Byl to kašel souchotináře, avšak on stá.e se těšil tím, že dle výroku lékaře jsou plíče v pořádku. Radil jsem mu, aby obrátil se ku „Svatoboru“ a vymohl si podporu na cestu do Italie neb do Egypta. Pravil, že to učiní až na rok, letos že půjde do některých lázní... Těšení jeho, že jsou plíce v pořádku, bylo však jen zdánlivé, nevěřil mu sám... Začala se ho zmáhati netrpělivost a mrzutost při zimničném chvatu při psaní. Naléhal na rychlý tisk „Sebraných spisů“ svých, jejichž náklad

byl knihkupectví mému svěřil,*) a byl by si přál, aby každý týden aspoň tři archy se tiskly. Taktéž bylo přáním jeho, aby „Povídky Karlšejnského havrana" ve „Světozoru" uveřejněné vyšly ve zvláštním vydání jakožto první číslo „Illustrovaného sborníku románového", kteréž pojmenování sám vynašel. Svěřil mi, že chce povídky tyto věnovati lékaři a příteli svému dru. Mrázkovi... Přál si, aby k tomu vydání připojil se jako illustrace obraz havrana Karlštejnského, jejž byl obdržel od M. Aleše. Dočkal se ještě dřevoryteckého obtahu tohoto obrázku a s radostí ukazoval jej všem známým. — Konečně za poslední návštěvy nedělní sdělil nám, že podal ke konsistoři žádost za dovolení do Marianských Lázní. Tu neděli byl velice sklíčen, netrpěliv a mrzut. Trval v zimničném rozčilení. Přiměli jsme ho, aby opustil pokojíček svůj a šel s námi do háje na sluníčko. Konečně dal si říci, avšak zhrozili jsme se krátkého, těžkého dechu, kašle a vyhazování cestou skrze vysoké, kaštanové aleje. V háji na sluníčku na místě od p. správce vyhlídnutém kašel poněkud se utišil. Pan správec sdělil mu, že lavička na tom místě jest schválně pro něho zřízena, že dá ještě jinou postaviti. Odpověděl mu, aby toho nečinil, do Klecan že se více nevrátí. Hned po té dodal však na vysvětlenou, že rozhodl se přestěhovati se do Prahy. Byla to — poslední má rozmluva s P. Benešem. Nepomyslil jsem si, že ho nikdy více nespatřím."

Dovolená, o kterou Beneš ke konsistoři zadal, došla, a Beneš již 19. května 1884. píše P. Škrdlovi: „Po svatodušních svátcích musím však do lázní, kdež se budu muset asi 8 neděl pozdržeti — nejspíše do Marianských." O svém zdravotním stavu takto dokládá: „Posledně jsem musil psáti pro velehradský jub. sborník a potom dvě

*) V březnu 1884.

práce pro Ústřední Matici*) a tím, poněvadž jsem chtěl brzy býti hotov, jsem si ublížil, takže nyní jedva bez obtíží napíšu list.“ — V témže dopise jeví — tentokráte snad již přece nezvratný úmysl tělesné síly své šetřiti: „Musím na nějaký čas úplně přestati ve psaní nejen pro neduh plicní, ale i pro zrak. Sotva jsem vzal péro do ruky a začal několik neděl psáti, musím toho nyní nechati...“

V úterý dne 3. června**) vydal se Beneš-Třebízský na cestu do Lázní Marianských. „Týden před tím,“ dí J. V. Sládek v „Lumíru“, „byl ještě návštěvou v Praze, vypadaje už velmi bídně. Beneš záhy sešedivěl, maje v třiceti letech vlasy již silně prokvětlé. Nyní byl bílý jako mléko. To však nevadilo na jeho mladém vzezření. Měl oko živé, tvář plnou a ruměnnou, snad příznak to jeho první nemoci. Když posléze přijel do Prahy, byl již ubledlý, a kdož jej viděli, byli přesvědčeni o jeho blízkém konci.“ Pro všechen případ devět dní před odjezdem svým do Marianských Lázní, tedy 25. června, napsal závěť, kterou níže doslova podáváme.

Přes to, že i závěť napsal, tvrdí jeho Klecanští přátelé, neměl nižádné předtuchy, že by cesta do Marianských Lázní byla jeho poslední. Dokazujeť to předem toto svědectví jednoho z nich: „Před odjezdem umluvili jsme se, že v měsíci červenci (na počátku) přijedu za ním do Marianských Lázní a že pak vydáme se na cestu do Chebu, Františkových a Karlovarských lázní, načež před koncem měsíce července vrátiti se chtěl opět do Klecan, poněvadž dětinnou radostí těšil se na to, že bude moci

*) T. j. pro Pamětní listy o slavnostech národních ve prospěch Matice.

**) Jak vypadal vnitřek jeho pracovny v kaplance před odjezdem do lázní ukazuje obrázek číslo 4., provedený dle fotografie po smrti Benešově sdělané.

posvětiti sňatek můj (určený na den 29. července 1884.), ku kteréž příležitosti ještě před odjezdem napsal příležitostnou řeč, kterou při obřadu prosloviti chtěl. Ano i v zápisník můj poznamenal, kterých kroků učiniti musím před odjezdem za ním, aby on bez překážky vykonati mohl obřad řečený v chrámu Páně sv. Štěpána v Praze."

Jiný z jeho přátel, navštíviv jej v pondělí svatodušní, tedy poslední den před odjezdem, dopoledne po službách Božích, zastal jej čtoucího noviny. „Když odložil noviny, vložil hlavu do dlaní — a pokašlával," popisuje nám jeho přítel tuto svou návštěvu. „Mizerný kašel," zlobil se Beneš jaksi popuzen, „co tak soudíte o mém kašli? — — Bojím se, aby to nebylo nebezpečné. Zítra jedu do lázní — ale dá snad Pán Bůh, že se pozdravím, snad nezahynu!" Pak obrátil sám hovor úplně na svou nemoc. Chvílemi mluvil klidně, chvílemi podrážděně. Líčil jsem mu, kterak člen mého příbuzenstva podobnou nemoc šťastně přestál, ač se již o něm všeobecně pochybovalo. To jej potěšilo. Měl jsem náhodou podobiznu dotčeného. Beneš divil se, kterak se po tak těžké nemoci — chrlení krve — „spravil".

„Nu, to jste mne velice potěšil," pravil ruku mně upřímně tiskna a ještě při mém odchodu to opakuje, doložil: „Doufám v Boha, že mně ty lázně prospějí." Doprovázeje mne, řekl: „Na shledanou! P o d r u h é povíme si něco více než dnes!"

Týž večer — poslední v Klecanech — strávil v mileném kruhu rodiny páně Janáčkovy, „dobrého jsa rozmaru".

Po svém příjezdu do Marianských Lázní psal přátelům Klecanským takto: „Do Marianských Lázní dostal jsem se šťastně, ačkoli již včera silně pršelo a dnes opět. Za byt platím týdně 12 zl. Bydlím v poschodí II., ze kteréhož vede na silnici Ferdinandovu dřevěný most. S Čechem jsem se tu nesetkal žádným. Každý mluví po ně-

mecku, ačkoli zdaleka viděti, že mu zobák narostl český. To jsou ti Poláci jiní chlapíci! — Jsem tu jen dva dny a už jsem utratil dosti peněz. Ten hotel, co bydlím, je však od pramenů Křížovky a Ferdinandova poněkud vzdálen... Panu faráři mou úctu etc. Marianské Lázně 5. června 1884."

O tři dny později, 8. června, psal Třebízským příbuzným: „Budete se asi diviti, odkud toto psaní přichází? Z Marianských Lázní, kdež jsem od minulé středy. Musil jsem jeti na dolehavou radu dra. Mrázka. Takto by to ucházelo, ale ještě mne kašel časem soužívá a někdy také žaludek. Než dosti o těch nemocech. Je zde draho, zvláště byty, platím za pokoj dvanáct zl. týdně. Neustále skorem prší, takže člověk nemůže ani vyjíti. Ještě že jsem si dal za sebou posýlat z Prahy noviny! — — Až přijedu z těch lázní, tak se do Třebíze podívám. Budu se zde musit zdržeti asi pět neděl. Dovolenou z konsistoře mám na šest, ale budu rád, vydržím-li zde tak dlouho. — — Zde silně od rána prší a zima jest jako v březnu. Musím si dávat topiti."

Prací v pravém slova smyslu vyssát, nedal si ještě pokoje ani před samým odjezdem do lázní, ba ani zde, nevzpomínaje předsevzetí, jež v listu P. Škrdlovi byl vyslovil: „Musím na nějaký čas úplně přestati ve psaní..." Napsalť v Klecanech první polovici povídky „Ušlapán" a druhou polovici dopsal již v lázních. První část této poslední práce Benešovy otištěna byla v 19. čísle XI. roč. „Lumíra", kdež obsažen již jeho — nekrolog. Beneš poslal tuto první část s následujícím dopisem, v témže čísle „Lumíra" otištěným: „Tuto zasýlám ‚Ušlapaného' dokončení. Dopsáno v Marianských Lázních, kamž, jak jsem se Vám zmínil, musil jsem se k naléhavé radě lékařově odebrati. Celé dni však musím tráviti v pokojíku,-neustále prší, venku zima a vítr... Ještě že jsem měl tuto práci.

Ušel mi tak ten dlouhý — dlouhý čas. Potom jsem také chtěl co nejdříve dostáti slovu, abyste nemusil na dokončení dlouho čekati. Bylo by pěkné, abych právě Vám se svým slibem otálel. — Je to psáno snad trochu trhavě, ale doufám, že to v tiskárně přečtou. Jen budu prositi o korrekturu. Bydlím zde: Rudolfshof, druhé poschodí. Vlaky se zde rychle střídají, tak že se věc nebude zdržovat. Účinku nějakého necítím dosud; skoro je mi hůř. A člověk je tu tak zcela osamocen. Ještě jsem zde českého slova neslyšel, ač je tu Čechů dosti. Mluví všichni po německu. Je to hanba!!" Téhož dne ještě na lístku redakci Lumíra dopsal o změně bytu, který přeložil do hotelu „Stadt Moskau".

Následujícího dne (12. června) píše p. J. Janáčkovi, správci na Klecanech: „Rozmilý dědečku! V předu vzdávám za obezřetné i laskavé obstarání těch psaní — vůbec za celou zásylku — povinný dík. Pro příště mi pošlete jen psaní; časopisy a sešity mohou zůstati v Klecanech. — — Že jsem se přestěhoval, stalo se takto: Ve středu dostal jsem z Teplé psaní, v němž mi oznamují, že mohu přijeti do Marianských Lázní, kdy mi libo a pohodlno, byt že mám uchystaný v Tepelském domě. Dal jsem tedy ve dvoře Rudolfově výpověď a zaměřil jsem k Tepelskému domu, kdež mi správce, Němec kovaný, zhurta řekl, že o ničem neví, že není žádný byt prázdný, leda ve třetím poschodí. I šel jsem tedy k inspektoru lázeňskému, jenž jest kněz Premonstrát, který však totéž potvrdil, že není žádného bytu, leda ve 3. poschodí. I šel jsem si byt konečně prohlédnout. Ale musil jsem do takové výšky asi pětkráte odpočívati. Pomysliv si, takové dobrodiní — žádné dobrodiní — a nechtěje se již vraceti, vyhledal jsem si jiný byt ve „městě Moskvě" v prvním poschodí, dosti pěkný, také za 12. zl. týdně. Výhodu mám tu, že ku pramenům na všecky strany blíže a že jsem na ro-

vině. Dvůr Rudolfův příliš vzdálen, až na lonci lázní ku nádraží. Než jsem se dostal ku zřídlu Křídlovky, trvalo vždy tři čtvrtě hodiny. Přednost byla však, že zařízení v něm je elegantnější.

A nyní něco o tom svém zdraví. Není mi valně. Účinků dosud necítím žádných. Deště a studena se neustále střídají. Teplota nepřesahuje nikdy +1 ⁰ R; ráno však +6⁰. — Nevím, jak zde dlouho vydržím; určený čas osmi neděl žádným pádem, ani šest neděl ne. Zvláště nezmění-li se to počasí. S tím kašlem je to skorem hůře. Pouze žaludek jako by — píšu pouze: jako by — se lepšil, ačkoliv se mi to jen zdá. Sešli jsme se zde s p. Eimem, vídeňským korrespondentem „Národních Listů"; obědváme spolu a večeříme. Ten by Vás, rozmilý dědečku, lépe spravil než já! Potom se tu scházím s několika Poláky z Varšavy, Vilna a Rovna.

Musím si zde dávat topiti, jaké tu chladno. Sedím neustále zahalen do plaidu a oděn v županu. A přece ještě studeno. Takhle zde utrácím jen darmo peníze. Včera jsem učinil první účet — a summa 49 zl. 86 kr. A k tomu jsem dosud neplatil lázeňské taxy. Vzal by však ďas peníze, jen kdybych byl zdráv. A takhle to nevede k ničemu. Zde mi mnozí radí, abych jel do Italie, kde počasí stejnoměrno, že bych byl chlapík za 6, nejdéle 8 neděl. —

Dnes jsem také dostal psaní od prof. Sládka, opět s otázkou, zdali něčeho nepotřebuji, že mi okamžitě poslouží... Šlechetná, upřímná duše! Takových na světě málo! Na štěstí mám však ještě přes 100 zl. Až přijdete na faru, rozmilý dědečku, tak nezapomeňte panu faráři opět vyjádřiti plnou úctu, jakož i vřelé pozdravení. Vzpomínal jsem dnes na něho při processí Božího Těla, jež zde odbýváno jen tak ledabylo. Vůbec jest zde chrámová

návštěva řídká, což jsem pozoroval zvláště v neděli, byv na kázání, jež počínalo sv. Augustinem, chodícím po břehu mořském a vidoucím pacholíčka skořepinou do malého důlku mořskou vodu přelévat atd.... — Ohledně příjezdu dědečkova těšil bych se velmi; možno, že bychom pak jeli spolu domů...“

To jest poslední z listů Třebízského, jež poslal z Marianských Lázní a z nichž prozařuje k nám člověk, vlastenec a spisovatel takový, jak jsme jej byli vylíčili. Avšak jen dva dny po napsání tohoto listu potkala Beneše opětná katastrofa před domem prof. dra. Basche, když z procházky se vracel. Však nechmež vypravovati o tom Gustava Eima, vídeňského referenta „Národních Listů“, jenž ten rok šťastnou náhodou trávě v Marianských Lázních, stal se věrným strážcem posledních dnů svého přítele: „Když jsem ho po dlouhých letech zde poprvé zase spatřil, zděsil jsem se, jak sotva 35letý muž ten změnil se zatím na starce. Hlava jeho zbělela, dech se zkrátil, chůze neduživého kmeta. Ale srdce jaré a mysl čilá a jasná. Měškal již zde 2 dny než jsme se setkali, a hojně si stěžoval, že nemá ani duše známé. Od té chvíle byli jsme téměř neustále pohromadě. — — Několik Čechů a Poláků zde meškajících, kteříž brzo skupili se kolem Beneše, snažili se, aby rozplašili z duše Benešovy předtuchy, že Marianské Lázně budou mu osudnými. Dařilo se nám to, a měl Beneš zde několik šťastných dnů. Byly to ovšem hlavně dny, kdy příroda se s námi spojila a kdy neustálé deště a tuhé mrazy zdejšího klimatu přerušeny byly jasným a teplým dnem. V jednom z řídkých těch hostů vyjeli jsme společně ve vozech na „Podhůru“, kam vozem jede se až na samý vrchol a odkud jest čarokrásná vyhlídka na hory šumavské a na české i bavorské Smrčiny. Beneš zapomněl zcela na svou chorobu. Byl pln života a sršel humorem. Když večer jsme se vrátili a usedli ve vonném

lese u samých lázní, zvolal Beneš rozjařen: „Ach, to byl konečně zase jednou krásný, šťastný pro mne den!"

Ubožák neměl jich míti více mnoho. Brzo uhodilo zas nepříznivé počasí a Beneš začal zase silněji kašlati. Minulé soboty odpoledne učinili jsme malinkou a zcela volnou procházku v lese. Beneš šel velmi těžce a při každém druhém kroku jsme odpočívali. Tenkráte nemohli jsme ho obveseliti. Beneš mluvil o tom, že zakročí za dovolenou na rok; že činí tak nerad, an cítí se knězem a učitelem z povolání. Jen proto že se s myšlenkou odpočinku smiřuje, že nebude míti více povinnost nad otevřeným hrobem zpívati: „a porta inferi!"

„Srdce mně to vždycky stáhne," pravil, „kdo ví, kdy zazpívají stejně mně."

Rozloučili jsme se s ním jen málo kroků před jeho obydlím, a nikdo netušil, že za několik okamžiků zachvácen bude celou zhoubnou silou své nemoci. Sotva že jsme zašli, klesl u sousedního domu svého příbytku na zem, a celé dláždění kolkolem zbarvilo se horkou jeho krví. Týž večer obdržel první svazek svých u Šimáčka vydávaných Sebraných spisů. Vnešen byl do domu, a lékař, šťastnou náhodou zde obývající, zastavil smrtonosný proud.

Záchvat byl tak prudký, že Beneš byl bez vědomí. Lékař, obávaje se nejhoršího, poslal pro kněze. Beneš, probrav se z mrákot, poslal pro mne. Nalezl jsem kněze u něho a kolkolem všechny domácí na kolenou.

„Má předtucha," šeptal, „umru zde, ach, kéž jsem na české půdě!"

Před půlnocí přenesli jsme ho i s ložem do jeho příbytku. Neměl více povstati.

A my jsme všechno doufali. Až do čtvrtku z rána lepšil se pomalu stav jeho. Byl při úplném vědomí, a my nenechávali jsme ho po celý den ani chvilku samotna.

A přece cítil se nevýslovně opuštěným a samotným; toužil neustále po domově. Psal jsem to jeho lékařskému příteli, a on odpověděl podle smutné pravdy: „Kde jest domov přítele našeho? Jest jako lípa v širém poli. Nemá otce ani matky, ani příbuzných, a kaplanka Klecanská? Ta snad hostinná bude jen pro zdravého!“

Ve čtvrtek pozorovali jsme na nemocném velikou netrpělivost a podrážděnost.

Nedůvěřoval ujišťováním, že se zase pozdraví. Domýšlel se, že lékař ho klame a pražský jeho přítel že v listu svém, mně svědčícím, napsal mu ortel smrti. Abych ho upokojil, vzal jsem útočiště ke lsti a napsal jsem odpověď lékaři, kteráž se těší nad výbornými zprávami a upokojením o stavu jeho plic.

S večerem byl klidnější, a když došly velice laskavé a povzbuzující zprávy od přátel Klecanských, po nichž tuze se nastýskal, byl i vesel.

Rázem se to změnilo. Lékaři zdejšímu vyklouzlo při večerní návštěvě neopatrně dost, že počínají se jevit známky zánětu plic. Nemocného to tak nesmírně rozčililo, že v noci poslal pro mne a naléhal, aby svoláno bylo lékařské konsilium. Poslal jsem pro lékaře,*) avšak tento nechtěl jiného lékaře připustiti. „K čemu nyní jiného lékaře, když jsem nemocného zachránil? Stav jeho jest mně zcela jasný. Nemoc jest povážlivá, ale průběh její normální, a proto nebezpečí není imminentní.“

Na tom musili jsme přestati. Dlouho nemohli jsme nemocného ukonejšit. Opakoval stále: „Umru, umru, umru!“ Dokazoval jsem mu, že klid znamená pro něho život a pokoj že jest mu nejlepším lékem. Nechtěl se však utišiti. „Jsem tak mlád,“ vzdychal, „a mám tolik

*) Vídeňského universitního profesora dra. B.

krásných věcí v hlavě, jež chci českému lidu napsati. Ach, nedejte mně umříti!"

„Považte, příteli, že jste muž a kněz! Víte, že se zde život nekončí!"

„Ach," dodal bolestně, „pravda, pravda, ale tady je to jistější!"

„Však se tady pro Vás ještě nekončí."

Konečně jsem ho upokojil tím, že ještě v noci expressním listem zavolám jeho pražského lékařského přítele. Odcházel jsem před půlnocí s pevnou nadějí, že noc mine bez nehody. Lékař znova ujišťoval, že nic se nestane a že zítra, budou-li síly nemocného slábnout, bude léčiti ho — šampaňským.

Psal jsem hned v noci pro lékaře do Prahy. Neměl ho míti více zapotřebí. Neuplynuly ani dvě hodiny a již zase jsem byl volán k ubohému příteli. Nalezl jsem ho již mrtvého. Obličej i prsa byly pokryty krví; ruce jeho v zoufalém zápasu sevřeny. Sluha, jenž u něho bděl anebo snad bdíti měl, vypravoval, že o půl druhé zbudil nemocného prudký kašel a krev že se proudem vyvalila. Chtěl mu vnutiti silný roztok solný, ale nebožtík zatím již skonal. Lékař mohl zjistiti jen nastoupivší smrt. Omyli jsme mu zakrvácený obličej a zatlačili jsme oči, kteréž ještě před třemi hodinami na nás s celým ohněm hleděly — — —

Podle přísného řádu lázeňského přivedli jsme hrobaře, jenž tělesnou schránku zesnulého dopravil za ranního šera na hřbitov. Na kolik mně svěřil, zanechal v Klecanech poslední svou vůli. Jmění své, jak ujišťoval, složil do bohaté knihovny, kterouž cenil si na několik tisíc zlatých.*) Svěřil mně také, kde má u nakladatelů za vy-

*) Ani nyní tedy nevyznal o svém jmění movitém, a patrno že chtěl odkazem svým až po své smrti přátely překvapiti.

tištěné už věci požadavky. V literární pozůstalosti zesnulého nalézají se dvě neb tři historická dramata, kteráž bohdá dostanou se do rukou obecenstva." *)

Smrť Benešova hluboce se dotknula mysli nejširších vrstev národa. Denní listy ani nevystačily s místem pro soustrastné telegramy, jež nad úmrtím jeho posýlaly spolky a korporace i jednotlivci ze všech končin české vlasti.

„Kdo byl?" psal 21. června Ferdinand Schulz v úvodním článku „Nár. Listů". „Vesnický kaplan a český povídkář! Nic více?... Nic více! Toho bylo právě dost, aby smrť jeho otřásla celou vlastí, aby každé věrné srdce v tomto království zastřelo se nevýslovným hořem nad jeho hrobem."

Tělesná schránka Benešova, jíž dostalo se v Marianských Lázních přiměřeného průvodu,**) přivezena přes Plzeň dne 22. června večer do Prahy a uložena v kapli chrámu Týnského. Provázel ji otcovský přítel Benešův pan Janáček.

Již na nádraží očekávala sta a sta lidí mrtvolu Benešovu: k jeho pohřbu dostavili se tisícové. Byl-li tento obrovský počet lidu a velkolepost průvodu pohřebního skutečně výrazem, odpovídajícím lásce a porozumění jeho spisům, popularita Třebízského byla tak veliká, jako navzájem jeho práce i jeho láska k lidu. Veřejné korporace od zástupců zemského výboru, se zemským maršálkem kn. Lobkovicem v čele, až k poslednímu podpůrnému spolku, školy obecné i vyšší s žactvem i učitelstvem, spi-

---

*) Poznámka tato, jak již řečeno, zavdala příčinu k legendě o dramatech Benešových.

**) Charakteristické jest, že v tomto německém městě účastnili se pohřebního průvodu ne pouze Čechové a Slované, ale i Němci, ba i školní mládež se svými učiteli, a tito nejen pohřebního průvodu, ale i zádušních bohoslužeb, jež 23. června odbývány.

sovatelé a žurnalisté, všecky duchovní řády a jich alumnové atd., slovem česká intelligence všech stavův a tříd provázely poslední pozemskou cestou tělesnou schránku u velikém počtu a s ní tisíce lidu všech tříd a zaměstnání Benešovu. Četně dostavili se i občané z Třebíze a z Klecan. V průvodu kromě věnců, jichž bylo asi 100,*) nesen obraz spisovatelův a žerdě s nápisy, znamenajícími tituly jeho děl. Kondukt vedl gen. vikář P. Hora a na hranicích Vyšehradského obvodu očekávali jej všickni kanovníci a kněží kapitoly Vyšehradské. Nad hrobem Benešovým, kamž mimo osadníky Klecanské jen menší část obecenstva měla přístup, řečnili přátelé zesnulého: probošť P. Vácslav Štulc a spisovatel Vácslav Vlček. —

Když pak v obecnou známost vešla závěť Benešova, zvýšila jenom úctu i lásku všech jeho přátel a ctitelů k jeho památce. Zníť do slova takto:

„Kdyby se všemohoucímu Bohu zalíbilo povolati mne z tohoto světa, učinil jsem, pokud se týče mé pozůstalosti, takovéto opatření:

1. Z movitého jmění mého, jež činí dohromady asi 4600 zl., odkazuji spolku „Svatobor“ sídlem v Praze, jehož účelem jest podporovati české literáty a literaturu, čtyři tisíce pět set zlatých r. č. (4500 zl.), a sice aby z každoročních úroků z této jistiny odměněna byla každým rokem nejlepší povídka z českých dějin, ať si již vyšla v časopisech aneb jakožto samostatná knížka. — Vracím tak hřivny, jichž jsem si pérem svým poctivě a spravedlivě vyzískal, rozmnožené s tím vřelým přáním literatuře zpět, aby zlatá zrna rozsévajíc, v čase nejblíže příštím klidila již úrodu zlatou ze všech srdcí milého národa českého. —

*) Katafalk v chrámě týnském a rakev rovněž pokryta byla věnci, jichž bylo k osmdesáti.

2. Jedno sto zlatých z těchto 4600 zl. odkazuji tetě Veronice Bečvářové ve Třebízi, sestře mé dobré nebožky matky, jakožto nejbližší příbuzné. —

3. Svůj domek ve Třebízi pod číslem 19., na němž nevázne žádných dluhů, odkazuji obci Třebízské, a sice tak, aby v něm výše podotknutá Veronika Bečvářová měla zdarma doživotní bydlení, po její pak smrti ať jej obec prodá a z úroků poděluje každoročně své opravdu chudé příslušníky. Podělení ať se vždy pomodlí za mne i mé rodiče Vácslava a Marii. —

4. Vydání svých Sebraných spisů přenechal jsem podle smlouvy knihkupectví páně Šimáčkovu v Praze (panu Topičovi). Pokračovalo-li by se u vydávání jejich po mé smrti, nechť honorář připadne opět chudinskému jmění obce Třebízské. — Žádný nakladatel nesmí vůbec bez vědomí výboru obce Třebízské spisy mé, byť byly sebe nepatrnější, vydati. O poradu ať se uchýlí členové výboru obce Třebíze k některému z redaktorů belletr. listů Pražských. —

5. Co se týče knihovny, učiněno pořízení na zvláštním přiloženém lístku, taktéž psaném mou rukou a opatřeném mou pečetí.*)

6. Z nábytku ať si vybéře p. správec Janáček Josef, co se mu zalíbí, na památku; ostatní i s obrazy ať se prodá a výtěžkem ať se zapraví pohřební výlohy. — Bylo-li by mu libo, třeba i stříbrný nůž, vidličku a lžičku ká-

*) V tomto zvláštním lístku odkazuje jednotlivé knihy svým přátelům, Slánskému gymnasiu, studentskému konviktu Pražskému, a »knihy, jež se hodí pro děti, ať zůstanou při školní knihovně té osady, kde bych zemřel.« Místní šk. rada v Mar. Lázních zřekla se tohoto odkazu, postoupivši jej ochotně obci Klecanské. Kromě knih odkazuje na tomto lístku »jeden velmi pěkný missál« Třebízskému kostelíčku sv. Martina, starodávný kord, dva tolary z 30leté války a starodávné prsteny českému museu.

vovou, jež jsem kdys darem obdržel. — Šaty mé ať se vydají tetě Veronice Bečvářové na rozdanou vzdálenějším příbuzným. —

Movité jmění mé pozůstává z těchto spořitelních knížek:

a) Česká zemská 1. č. str. 119.954., 2. č. 27.616. 3. 206.684. 4. 30.517. 5. 222.199.

b) Městská spořitelna Pražská 1. č. 44.646 str. 24.376. 2. č. 44.875 str. 24.605. 3. 52.895 str. 17,826.

c) Poštovní sp. knížka č. 51.031.

d) Los (pětina) z roku 1860. čís. 11.048 výhra 5.

Pány vykonavatelé této své poslední vůle zavazuji jejich spasením, ctí a dobrým jménem, že učiní na vlas tak, jak jsem byl pořídil. K odstavci 3. a 4. připojuji ještě toto: Kdyby se někdy stalo, že by chudinské ústavy obecní splynuly jednou v okresní či ještě širší, s jistinou, jež založena ode mne, tak se státi nesmí a mohou z ní býti podělováni jen chudí příslušníci obce Třebíze. — A tak dejž Bůh, až bude vůle jeho, tělu mému lehkého odpočinutí a duši mé světla věčného.

Na Klecanech, šestou neděli po sv. Duchu, t. j. dne 25. května 1884.

Vácslav Beneš-Třebízský,
t. č. kaplan na Klecanech.

Jak naloženo s papíry a písemnostmi po Benešovi pozůstalými, vyloženo již v jedné z předešlých kapitol; tam bylo rovněž uvedeno, že mezi nimi nenalezeno nižádné práce belletristické, což jest přirozeno, poněvadž Beneš ze všech stran jsa o práce dožadován, jedva s kterou prací byl hotov, již ji posýlal tiskárnám dychtivě čekajícím. Připomenuli jsme, že o tom, co psáti ještě zamýšlí, vyslovil se dru. Doubravovi (o cyklu povídek z doby Kar-.

lovy), J. Sokolovi a J. Vycpálkovi (o probírání celé historie české v povídkách pro mládež), J. Neubertovi (o pohádkách pro mládež) a Gustavu Eimovi (o románu, kdež by vylíčeno bylo odnárodnění západní části našeho království). Že i v tvorbě dramatické se mínil pokusiti, již také jsme vyložili. Zajisté, že by byl s veškerou neunavnou pílí a ohněm svého citu vyplnil všecka tato obsáhlá předsevzetí, kdyby neúprosná smrť byla mu nevyrvala péro z ruky.

Nedlouho po smrti Benešově na rodném domku v Třebízi odhalena pamětní deska. V Třebízi utvořil se za předsednictví statkáře V. Baňky spolek pro vystavění pomníku v jeho rodišti; a také v Praze ustavil se zvláštní komitét, s přátely Třebízského, pp. správcem J. Janáčkem, F. Schulzem, J. Sládkem a V. Vlčkem v čele, a vymohl povolení ku sbírání příspěvků na pomník v Klecanech. Benešovo rodiště i jeho působiště mají tedy býti zdobeny jeho pomníky; kéž by trvaleji nad žulu a kov těchto pomníků v půdě rodné země tkvěly a žily nezměněny jeho myšlenky a prochvíval jeho cit v hlavě i v srdci lidu, pro který Beneš pracoval v životě a na nějž myslil i v umírání!

XV.

(O sebraných spisech. Doslov.)

rovodivše Vácslava Beneše-Třebízského zpod rodné doškové střechy Třebízské, kdež mezi starými českými hlavami vesnických rozumářův a písmáků vyklíčilo jeho nadání, až ke hrobu nad posvátnou skalou Vyšehradskou, kdež mezi prvními zápasníky národními ustlala mu věčné lůžko vděčnost národa: připojíme nyní ještě něco málo slov o jeho Spisech sebraných, k nimž jakožto dodatek psali jsme tento skrovný životopis. Pisatel těchto řádků vyzván byl hned po smrti Benešově, aby pořádal souborné vydání jeho spisů v téže intenci, jak obmýšlel zesnulý spisovatel. Tato intence byla již dána spisovatelem samým; neboť vyjma povídky vesnické v novějších dobách jednající, jež zařadil sám Beneš do samostatného oddílu s titulem „Pod doškovými střechami“, přál si míti všecky historické skladby své seřaděny do těchto oddílů: I. „V červáncích kalicha“, II. „V záři kalicha“, III. „Pobělohorské elegie“. Z tohoto rozvrhu bylo nám zjevno, že spisovatel seřadil všecky spisy své chronologicky, tak, aby čtenář kráčel s ním ruku v ruce od dob starších k novějším. Již z úcty k poslední vůli zesnulého mistra přijali jsme toto rozdělení, jehož

zásada, tušíme, při vydávání souborných skladeb s dějem současného čtenářova života o věky vzdáleným, jedině jest správná a výhodná spisovateli i čtenáři, jenž takto nepoznává dobu pozdější dříve, dokud obraz starších dob byl nezažil. Při smrti Benešově toliko první oddíl „Pod doškovými střechami“, obsahující povídky vesnické, byl vlastní prací jeho spořádán; počali jsme tedy pořádati již oddíl druhý, do něhož zařadili jsme dle výslovné vůle spisovatelovy skladby, jejichž dějová doba odpovídá titulu „V červáncích kalicha“. Již tehdy nebylo nás tajno, že Beneš neurčil pro práce, jichž děj sáhá do dob dávnějších nežli jsou počátkové české reformace, oddělení zvláštního; buď nechtěl jich vůbec pojati v Sebrané spisy anebo byl by potom nutně musil pro ně utvořiti oddíl zvláštní. Ale vůle nakladatelstva byla, aby všecky práce Benešovy v Sebraných spisech byly vydány; proto nezbývalo, než po zařadění spisů do ostatních dvou oddílů, pod tituly: „V záři kalicha“ a „Pobělohorské elegie“ utvořiti pro skladby vybývající a sahající v doby dávnější, než tituly Benešem nazvaných tří oddílů označovaly, oddělení zvláštní, Sebraných spisů jakožto celku páté.

Nejednu nesnáz bylo nám při tomto pořádání překonati; ale při tom všem hleděli jsme, aby každý oddíl, každé pořadí a každý jeho díl byl celkem harmonickým a aby, pokud jen v daných okolnostech bylo možná, vyhověno bylo zásadě chronologické.*) Zároveň pokládali jsme za nutné, aby u všech prací vytčen byl letopočet, kdy byly psány, což, trváme, zejména pro historika literárního nemalou má důležitost. Hlavní nesnáz nám se naskytující byla ta, že mnohé práce, které dobou dějovou

---

*) Pokládáme tuto za povinnost, poděkovati amanuensisovi c. k. dvorské knihovny vídeňské, Ferd. Menčíkovi, jenž nás za dlouhý čas přátelsky podporoval při shromažďování prací Benešových, pokud nám ve Vídni nebyly snadno po ruce

sahaly do oddílů Benešem vyznačených, byly v době vydávání těchto oddílů ještě prvním majetkem nakladatelů, jimiž poprvé byly vytištěny. Nezbývalo než vyčkati zákonné projití toho práva a zařaditi je tedy až do onoho oddělení pátého, které jsme ku čtyřem Benešovým musili zříditi, aby bylo kam zařaditi práce s dějovou dobou předreformační. Tak se stalo, že vedle prací, sahajících do této doby, seřadili jsme v tomto oddílu pátém i práce, které by se byly hodily do rámce druhého, třetího a čtvrtého oddílu, kdyby bylo bývalo v čas, kdy oddíly tyto vydávány byly, nakladatelstvo Sebraných spisů smělo je vydati. Proto dali jsme tomuto pátému oddílu prostý název „Z různých dob". Avšak těchto děl, na něž nakladatelstvo Sebraných spisů nabylo práva pouhým vyčkáním zákonné lhůty od prvního otištění — byly to práce uveřejněné v časopisech — bylo poměrně velmi málo proti těm, jež byly vyšly již samostatně u nakladatelstev jiných. Beneš jakož neurčil pro práce, sahající dějem do doby předreformační, zvláštního oddílu při Sebraných spisech, tak také nevyjednal si s nakladateli výminky, za kterých práce o sobě již jinde vydané by byl mohl pojmouti do Sebraných spisů, dokud nejsou ještě u dotčených nakladatelů rozebrány. Zvláště některé práce vyšlé nedlouho před jeho smrtí, byly u velikém počtu výtisků na skladě u nakladatelů původních; jinde zase, zvláště na počátku své spisovatelské dráhy, zdá se, že si s nakladateli určitě nevyjednal, že postupuje jim ten který spis svůj pro jedno vydání, jakož obecně jest zvykem. Nemělať na takovéto spisy obec Třebízská, jak dokázal i její proces o objemný obraz „Pod skalami", žádného práva; proto nebylo by se mohlo žádné z těchto děl v Sebraných spisech vůbec otisknouti. Musily tedy získány býti takové práce pro Sebrané spisy ještě zvláštními úmluvami s dotyčnými nakladateli přes úmluvu nakladatele Sebranýc

spisů s obcí Třebízskou, podle níž měl právo vydati všecky spisy Třebízského a tímto způsobem téměř celé dvě třetiny prací Benešových pro Sebrané spisy musily býti získány. Pokud pak přece zbylo několik málo — ani ne pět — prací, k jichž vydání nakladateli Spisů sebraných dosíci práva zákonného se nepodařilo, vydány budou svým časem jakožto dodatek, jakmile nakladatel Spisů sebraných práva k nim nabude. A tím uzavírajíce nejen Sebrané spisy Vácslava Beneše-Třebízského, ale i skrovné vypsání jeho života, povahy a působení, přivádíme v krátce ještě jednou před oči čtenářovy světlý obraz spisovatelův.

Zrozen uprostřed lidu, vychován mezi vymírajícími vesnickými rozumáři a písmáky, posvěcen jejich zpěvy, jejich pamětmi, jejich veselostmi, jejich touhami a stesky za básníka, zůstal věren po celý život jejich stanovisku jako umělec; poesii těchto písmáků sesílil tón a náladu, oživil barvy a vechvěl do ní všechen cit hlubokého srdce svého, tak že skladby jeho nejvlastnějším původem svým kotvíce v srdci lidu, hluboce dotýkaly se srdce národa. Věren lidu jako spisovatel, zůstal při něm v české vsi i jako duchovní po všecken život svůj. Pro lid pracoval a namáhal se perem spisovatele a slovem kněze bez únavy, až do úpadu; na lid myslil, když v samotě cizí jizby, vzdálen rodného kraje, za noci, na smrtelném loži, blízek mrákotám neodvolatelné smrti, mroucími rty zašeptal nevýslovně srdce rozrývající slova: „Jsem tak mlád a mám tolik krásných věcí v hlavě, jež chci českému lidu napsati. Ach, nedejte mně umříti!“

Láska k vlasti znamenala u něho lásku k lidu a láska k lidu znamenala mu bez oddechu pracovati a plniti své povinnosti kněžské i spisovatelské. Je-li toto konání povinnosti, jak praví Smiles, „vtělením nejvyššího ideálu života a povahy“, on k němu dospěl jako kněz i jako

spisovatel; je-li dosažení mravného karakteru nejvyšší metou čistě lidského snažení, on ji dosáhnul jako člověk. On byl vědomí i svědomí českého člověka; ryzí, očistěné a neporušené. Jeho spisy zůstavujeme čtenářstvu, aby se hřálo jejich žárem, a literární historii, aby klidným úsudkem je posoudila. Ale jeho povahu povznášíme jako vzor jednoho z nejlepších Čechů současných k následování jednotlivcům; nejednáme tím proti duchu našeho spisovatele, neboť i on velmi dobře byl si vědom, že není-li mravní ryzosti u jednotlivců, postrádá jí národ, a národ bez mravní ryzosti že nemá budoucnosti. Nechť tedy jeho spisy nepřestávají působiti v srdci národa a jeho povaha v srdci jednotlivců; jen tak budeme hodni jeho práce, jeho snah, jeho myšlenek a té hroudy rodné země, v které tělesné jeho zůstatky pět let již práchniví a nad níž nikdy nebylo srdci jeho ničeho dražšího...

OBSAH.

Strana:

Widener Library
3 2044 095 009 676

